

DE LA
PRONUNCIAMENT
LA
MEMORANDUM
1868 - 1892

DE LA
PRONUNCIAMENT
LA
MEMORANDUM
1868 – 1892

Coordonator: CORNELIU MIHAIL LUNGU

Autori:	LIA DRAGOMIR	GHEORGHE MUDURA
	IOAN DREGAN	NATALIA TAMPA
	VERONICA ILIESCU	CONSTANTIN VLAD
	CORNELIU MIHAIL LUNGU	MONICA VLAICU

Redactor: IOANA ALEXANDRA NEGREANU

DE LA
PRONUNCIAMENT
LA
MEMORANDUM

1868 - 1892

Mișcarea memorandistă,
expresie a luptei naționale a românilor

ARHIVELE STATULUI DIN ROMÂNIA
București, 1993

ISBN 973-95711-9-0

CUVÂNT ÎNAINTE

Memorandul și mișcarea generată de el au reprezentat momentul de vârf al luptei de eliberare națională a românilor din monarhia austro-ungară din a doua jumătate a secolului trecut. Evenimentele petrecute în intervalul 1892-1895, prin amploarea și semnificația lor, au propulsat Partidul Național Român în prim-planul vieții politice din imperiu, au validat în opinia publică din Austro-Ungaria întreaga mișcare românească devenită purtătoarea de cuvânt a milioanele de asupriți, sârbi, slovaci, ruteni, cehi, croați etc. Ele au însemnat în același timp primul avertisment de anvergură dat capului încoronat al statului asupra nemulțumirii prezente în mijlocul popoarelor care se considerau amenințate în ceea ce aveau mai de preț – ființa lor națională.

Memorandul, prin complexitatea evenimentelor determinate, a marcat decisiv destinul comunității etnice românești pe toate planurile. A finalizat petiționalismul, al cărui debut aparține veacului al XVIII-lea, într-o manieră nouă, rezultată din înseși schimbările produse în statutul românilor după 1867. A fost cea mai elocventă consecință a instituționalizării în sens politic a mișcării naționale, prin rolul asumat de către P.N.R. în solidarizarea tuturor segmentelor societății românești din monarhia habsburgică. Cu toate greutatele inerente, provocate de factori pe care nu-i puteau controla, conducătorii partidului au demonstrat atât românilor, cât și opiniei publice internaționale amploarea mișcării, aderența populară la obiectivele pe care ei le înscriseră în programul lor politic.

Atât *Memorandul*, cât și celelalte acte politice, *Memoriul studenților*, *Replica* etc. au însemnat orientarea definitivă spre Europa, exprimând din acest punct de vedere un atașament ușor de constatat la ideile democratice ale vremii. Apelul la Europa provenea din însuși democratismul mișcării naționale românești în care ideea libertății ocupa locul principal. Evenimentele anilor respectivi au deschis calea spre opinia publică europeană, au favorizat în timp europenizarea problemei românești, beneficiind în acest sens de largul concurs al României.

Anii 1892-1895 au produs o apropiere de importanță majoră între naționalitățile din imperiu, românilor revenindu-le din acest punct de vedere rolul principal. Tendințele manifestate cu mult înainte de mișcarea memorandistă au fost sporadice, fără eficiență în planul luptei politice. Abia în timpul acestor evenimente se produce instituționalizarea cooperării dintre naționalități prin Congresul din 1895. Chiar dacă formula găsită a fost efemeră, ea a demonstrat posibilitățile ample care stăteau în fața popoarelor, identitatea dezideratelor politice fiind relevată mai cu seamă în toamna anului 1918.

Pentru Partidul Național, *Memorandul* și mișcarea populară rezultată au avut consecințe multiple. În primul rând, au demonstrat inutilitatea apelului la împăratul rămas fidel compromisului încheiat în anul 1867. Loialismul, "patriotismul" dinastic față de Curtea de la Viena au cunoscut o erodare continuă, locul lor fiind ocupat, firesc, de România spre care se îndreaptă de acum încolo speranțele. Momentul s-a repercutat profund asupra tuturor românilor, a dus la intensificarea pe toate planurile a luptei pentru unitate națională. Evenimentele din Transilvania au înlăturat, după spusele lui I. Rațiu, "sentimentalismul" care exista în mișcarea națională din România, transformând-o într-o acțiune politică pragmatică, de amploare, în care compasiunea a lăsat loc actului politico-cultural conectat, în exclusivitate, la ideea României Mari.

Mișcarea memorandistă a validat în plan politic general românesc o generație nouă, denumită semnificativ a Marii Uniri. În mijlocul confruntărilor aspre, au apărut numele celor care aveau să înfăptuiască, la 1 Decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu România. Tineri fiind, cu temeritatea vârstei lor, s-au angajat în lupta politică a acelor ani Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș, Teodor Mihali, Ștefan C. Pop, I. Suciș și mulți alții. A fost generația care a determinat, prin dinamismul ei, ruperea cu tradiția, schimbarea tacticii și a programului P.N.R. în anul 1905. Prin maniera conceperii acțiunii politice, prin curaj și abilitate, ei s-au constituit în politicieni în sens modern, eliminând diletantismul și sentimentalismul, plasând în ultimă instanță actul politic într-un context general european. A fost, fără îndoială, una dintre urmările cele mai importante ale mișcării memorandiste. Implicarea acestei generații în viața partidului a marcat o delimitare clară între tradiție și inovație. Din acest punct de vedere, *Memorandul*, cu toate că demonstrează sfârșitul unei ere, înseamnă implicit începutul unei noi, a "noului activism".

Anii 1892-1895 au adus pe scena acțiunii politice masa poporului român, fapt dovedit de largă audiență a *Memorandului* în rândurile sale. Era rezultatul schimbărilor, al transformărilor petrecute în comunitatea românească, în plan economic, dar și cultural. Clasa de mijloc își făcea simțită tot mai mult prezența, conferind P.N.R. suportul vital

pentru existența lui și a mișcării naționale în toată complexitatea manifestărilor. Conștiința națională, ideea unității stimulate de *Memorand* și de către mișcarea generată de el au cunoscut un proces continuu de generalizare, îngroșând rândurile celor ce aveau să înfăptuiască România Mare.

Volumul de documente, rezultat al eforturilor unui colectiv de ini-moși cercetători, istorici și arhiviști, are menirea să îmbogățească ampla literatură consacrată mișcării naționale românești din Transilvania.

Apariția sa în preajma centenarului procesului memorandist vine să suplinească unele goluri, să ofere cercetătorului surse documentare noi, atât de necesare în reconstrucția trecutului poporului nostru.

Prof. univ. dr. LIVIU MAIOR

STUDIUL INTRODUCȚIV

Asupra luptei naționale a românilor, în cadrul căreia un loc esențial l-au ocupat mișcarea memorandistă, în general, și Memorandumul din 1892, în special, istoriografia română a stăruit, în mod justificat, în marea măsură, în raport cu alte momente majore ale istoriei românilor¹.

---

1 Întrucât spațiul necesar menționării tuturor lucrărilor și studiilor respective ar fi mult prea mare, vom enunța doar unele din lucrările de referință și acelea care au legătură mai directă cu tema ce face obiectul volumului nostru: *Memorial*, compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români adunați la Sibiu în zilele de 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, Edițiunea Comitetului, Sibiu, 1882; Teodor V. Păcățian: *Cartea de aur, sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. IV, Sibiu, 1906, *Les problèmes nationaux de l'Autriche – Hongrie, Les Romains*, Paris, 1918; *Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar*; Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1978; Liviu Maior, *Constituirea Partidului Național Român, Conferința din 12-14 mai 1881*, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", an XV, fasc.1, 1970, fasc.106; S. Polverejan, N. Cordoș: *Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1973; Vasile Netea: *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, Edit. Șt. București, 1974; Liviu Maior: *Transilvania și războiul pentru independență 1877-1878*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1977; Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale (1878-1898)*, vol. I, Edit. Facla, Timișoara, 1979; Antonie Plămădeală: *Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul, 1874-1898*, după acte documente și corespondență, Sibiu, 1986; Nichita Adăniloai, *Revirimentul mișcării naționale în Transilvania și Bucovina după războiul de independență*, în "Studii și articole de istorie", 1978, 37-38, p. 91-103; Gelu Neamțu, *Transilvania și cucerirea independenței României (1877- 1878)* în "Acta Musei Porolissensis", 11, p. 301-308; Nicolae Bocșan, *Independența României rezultat al luptei poporului român*, în "Steaua", 1985, 36, nr.4, p. 2; Gelu Neamțu, *Documente privind mișcarea daco-română la Deva în 1889 și 1905*, în "Sargetia", 1986-1987, 20, p. 354-365; Dumitru Suci, *Aspecte ale politicii de asuprire națională și de maghiarizare forțată a românilor din Transilvania în timpul dualismului*, în "Anuarul Inst. de Ist. și Arheologie", Cluj-Napoca, 1887-1988, 28, p. 289-310; Nicolae Cordoș, *Memorandumul din 1892, însemnată acțiune politică din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în "Revista Comisiei Naționale Române" pentru UNESCO, 1988, 30, nr.4, p. 40- 47; Viorel Faur, *Istoricul cercetării manifestărilor memorandiste din Bihor*, "Crisia", 1988, 8, p. 423-425; Pompiliu

Cu toate acestea, numărul izvoarelor de arhivă, interne sau externe, referitoare la evoluția mișcării memorandiste – ca expresie a luptei naționale a românilor – este încă foarte mare, ceea ce va impune o cercetare a lor pentru punerea în valoare a tuturor dovezilor ce pot reface întregul proces al afirmării ființei naționale, în cadrul căruia anii 1744-1746, 1791, 1848, 1868, 1881, 1892 nu au fost decât momente de vârf până la escaladarea piscului atins în 1918.

Din aceste considerente, inițial, am fost și noi tentați să ne încumetăm a realiza – pe baza documentelor rămase de-a lungul vremurilor – un arc peste timp: “De la Supplex Libellus Valachorum la Memorandum”, un secol de luptă națională a românilor. Dar, atât varietatea limbilor și grafiilor în care au fost emise documentele, cât mai cu seamă numărul lor mare, ne-au determinat să ne limităm la intervalul dintre perioada imediat următoare instaurării dualismului austro-ungar și cea premergătoare deplasării delegației române, care avea să prezinte Memorandumul Curții de la Viena.

Conștienți de sarcina ce și-au asumat-o, autorii volumului de față nutresc speranța că el ar putea fi integrat într-o eventuală serie ce ar începe cu mult înainte de Pronunțământ și ar continua, pe aceeași temă, până la Unirea cea Mare.

***

Orice tratare a luptei naționale a Românilor – fie și numai a unor aspecte ale ei – după opinia noastră – trebuie făcută într-o firească legătură cu tot ceea ce a însemnat afirmarea și apărarea drepturilor ce nu se primeau în dar, ci se cuveneau unui popor căruia numai cei rău intenționați puteau să-i conteste continuitatea, trăirea și, nu în ultimă instanță, supraviețuirea într-o zonă a lumii supusă celor mai grele încercări. Un asemenea adevăr este cu atât mai demn de subliniat și totodată, de necontestat, atunci când vine din partea unor diplomați străini, ca în cazul consulului general al S.U.A. la București, care aprecia în anul 1880, că: “Neamul românesc, cu meritele și defectele lui, are o mare calitate – constanța pe care o vădește nu numai în felul în care și-a păstrat ființa, deși țara a fost expusă mulți ani puterilor

---

Teodor, *Transilvania și sentimentul unității naționale*, în “Steaua”, 1985, 36, p. 4; Liviu Maior, *Memorandumul. Filozofia politico-istorică a petiționarismului românesc*, Edit. Fundației Culturale Române, 1992; Vasile Netea, *Istoria memorandumului Românilor din Transilvania și Banat*, București, Fundația Regele Mihai (1947), p. 482; K.Hitchins, Liviu Maior, *Correspondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu (1861-1892)*, Cluj, 1970; Corneliu Lungu, *Memorandumul din 1892*, în “Studii și articole de istorie”, LX-LXI, (serie nouă), 1993, p. 108-114; Eugen Brote, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1985; S.Retegan, *Pronunțământul de la Blaj*, în “Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, IX, 1966, p. 127-141; Ioan Slavici, *Românii de peste Carpați*, Edit. Fundației Culturale Române, București, 1993.

rivale, ci și în modul în care așezările sale au sporit și s-au răspândit, atât în nordul Carpaților, cât și în sudul Dunării”¹.

Având în vedere caracterul și complexitatea luptei naționale a românilor, se impune ca abordarea ei să se facă prin prisma a cel puțin trei puncte de vedere. Unul se referă la durata în timp, iar celelalte, la aria de cuprindere a multiplelor forme de afirmare a aspirațiilor naționale și, respectiv, la condițiile în care ele s-au exprimat. Sub aspectul vechimii, lupta românilor are rădăcini adânci, din care și-au tras seva nu numai acțiunile de mare amploare desfășurate în tot secolul al XIX-lea, dar și *Supplex Libellus Valachorum*, precum și cele inițiate de Inochentie Micu-Klein.

Pe fondul unor asemenea considerații se impune a fi remarcat și faptul că mișcarea memorandistă nu s-a desfășurat în mod întâmplător, sau conjunctural și nu a avut un simplu caracter protestatar, limitându-se doar la formularea unor nemulțumiri. Dimpotrivă, ea s-a caracterizat prin continuitate în acțiune, rigurozitate în formularea ideilor și perseverență în susținerea revendicărilor, în pofida politicii și a obstacolelor impuse de Curțile de la Viena și Budapesta. Analiza mărturiilor documentare poate permite să se demonstreze că acțiunile și formele de exprimare ale luptei naționale a românilor au beneficiat, întotdeauna, de organizare temeinică și scopuri bine definite, care, cu timpul s-au constituit în adevărate programe politice. Edificatoare în acest sens este teza regretatului academician David Prodan, conform căreia: “Cu episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein, însă, totul luă o altă întorsătură. Profitând de funcția sa înaltă și de calitatea de regalist în Dietă, obținută în 1732, întreprinde o îndrăzneată și largă luptă politică, formulând pe parcursul ei un întreg program politic, punând bazele *programului de luptă politică a poporului român din Transilvania*”² (sublin.).

În ceea ce privește aria de cuprindere a luptei naționale – sub toate formele ei – considerăm că de cele mai multe ori aceasta a fost redusă doar la acțiunile desfășurate în Transilvania, unde, cu adevărat, a atins cote maxime, atât sub aspect organizatoric, cât și al intensității. În realitate, însă, acest proces complex a cuprins și celelalte teritorii românești aflate sub stăpânire străină, precum și nucleul rămas liber în vatra română strămoșească, de unde au fost inițiate acțiuni similare pentru susținerea fraților de același neam, fie că se numeau bănățeni, bucovineni, ori basarabeni. În sprijinul acestei realități pot fi aduse suficiente argumente, dintre ele selectând o circulară a Comandamen-

1 1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe, 1879-1916, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 110

2 Apud A. Decei, *Memoriul (Supplex Libellus) lui Inochentie Micu Klein către Regina Maria Tereza din anul 1744*, în “Anuarul Instit. de Istorie din Cluj,” X, 1967, pg. 7-8

tului General Bănăţean, care, la 5 ianuarie 1857 atrăgea atenţia autorităţilor de plasă, poliţie şi poştă că: “Potrivit instrucţiunii Chesturii de poliţie cezaro-crăieşti din 28 decembrie 1856, nr.15588/1569 IV, în ultimul timp sunt expediate plicuri manifeste anonime în limba franceză, cu adresa «Către ziarişti, Bucureşti, 31 august 1856», în care este discutată problema unirii şi autonomiei Principatelor Dunărene; «ele vin» din străinătate şi anume din Anglia către ţările cu populaţie românească ale Coroanei «austriece»”¹.

Întrucât nu ne-am propus ca în studiul de faţă să abordăm lupta naţională şi mişcarea memorandistă în întreaga lor evoluţie, vom încerca să stăruim asupra principalelor aspecte oferite de documentele selectate pentru volum, după o îndelungă şi anevoioasă analiză, determinată de dificultatea renunţării la mărturia ce cuprindeau informaţii demne de o asemenea lucrare. Singura consolare într-o atare situaţie o constituie speranţa editării unui nou, dar de ce nu, unor viitoare volume. Cu toate că după titlu lucrarea ar fi trebuit să debuteze direct cu “Pronunciamentul”, am considerat că, pentru ilustrarea ilegalităţii pactului dualist şi evidenţierea valului de revoltă provocat nu numai în rândul populaţiei româneşti, volumul poate să înceapă cu proiectul de memoriu destinat împăratului Franz- Josef, imediat după compromisul dintre două Curţi princiare, una în declin, cealaltă permanent avidă de putere. De altfel, poziţia fermă a românilor faţă de pericolul ce-i ameninţa, a fost exprimată cu mult înainte de 1867, când s-au demascat uneltirile puse la cale împotriva lor, dovadă în acest sens apelul membrilor români ai Dietei deschise în noiembrie 1865 la Cluj: “Ne exprimăm prea unita noastră convingere, cum că Dieta aceasta în composetuirea sa prezentă, nu e capace şi competentă de a aduce concluse cu putere de drept, deoarece nu poate da expresiune pe deplin dorinţelor celei mai mari şi mai numeroase părţi a poporaţiunii ţării, prin urmare nu poate deslega momentosa cestiune privitoare la Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, căci compunerea ei nu corespunde nici principiului de egală îndreptăţire politico-naţională, garantat prin Art.1 de Legea din anul 1863, nici principiului de egalitate de drepturi individuale”². Avertismentul a fost ignorat, dar instaurarea dualismului nu a însemnat stăvilirea luptei românilor, dimpotrivă, a condus la amplificarea ei prin toate căile şi mijloacele, între ele înscriindu-se şi Pronunciamentul de la Blaj, document publicat în presa vremii şi în

1 Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme-Iugoslavia, rola 12, c.482-483 (Arhiv Voivodine – Sremski Karlovci, Srpsko Vojvodstvo; Tamiski Banat, Praesidialia Nr.30). *Vezi şi Români la 1859, Unirea Principatelor Române în conştiinţa europeană, Documente externe, vol.I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică Bucureşti, 1984, p. 86*

2 Documentul a fost publicat în broşura: “Memorialul, compus şi publicat din însărcinarea Conferinţei generale a reprezentanţilor alegătorilor români adunaţi la Sibiu în 12-14 mai 1881”, Sibiu, p. 137

lucrarea de referință a lui T.V.Păcățian “Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară”. Republicarea lui în volumul de față a fost impusă de faptul că, atât versiunea apărută în presa vremii, cât și cea din lucrarea citată, conțin unele inexactități față de textul original, în ambele situații variantele tipărite nefiind însoțite și de semnăturile originale ale petenților, prezente în volumul de față, ceea ce dă o notă în plus veridicității respectivului document. Printr-o fericită întâmplare, investigațiile efectuate în vederea elaborării volumului au scos la iveală un document, emis în luna martie 1868, de mare valoare, după opinia noastră, pentru că prefigurează, într-un fel, Pronunciamentul, dar mai cu seamă, datorită conținutului său, pătruns de spiritul fermei poziții adoptate față de dualism de către românii ardeleni care apreciau că: “Uniunea Transilvaniei cu Ungaria s-a făcut fără învoirea noastră, ba chiar în contra expresiei noastre protestatări”¹. Apreciindu-se că națiunea română se afla pe marginea prăpastiei, în manifestul intitulat “Frați români”, se cerea “să ne deșteptăm cu o oră mai înainte, nemaiapelând la sentimentul de dreptate al nimănui, ci cu puteri unite să ne apucăm de lucru”, pentru că “prin aceasta nu numai că v-ați făcut datoria, ci v-ați mântuit și de blestemul posterității, ce va cade asupra fiecărui român laș și rene-gat”². Sintetizând întreaga revoltă acumulată împotriva dualismului, într-un memoriu înaintat cancelarului austriac Beust, George Barițiu aprecia că: “niciodată românii nu vor accepta dualismul, «chiar» cu prețul existenței lor”³.

Față de intensificarea luptei naționale a românilor, reacția autorităților de la Viena, dar, mai cu seamă a celor de la Budapesta, s-a manifestat în toate planurile, cele mai drastice fiind măsurile aplicate în scopul limitării ei. La Budapesta au fost adoptate chiar hotărâri speciale, îndreptate împotriva acțiunilor de protest ale românilor față de înglobarea forțată a Transilvaniei la Ungaria, respectivele acțiuni fiind socotite mișcări ce lezau integritatea statală. Lupta românilor neputând fi stăvilită sub nici o formă s-a recurs chiar la măsuri radicale, solicitându-se autorităților, ca în cazul comandantului jandarmeriei din Transilvania, să se treacă la crearea unor comandamente militare la Brașov și Făgăraș pentru supravegherea și liniștirea românilor, care reprezentau 2/3 din populația Transilvaniei, după cum aprecia însuși șeful corpului de armată menționat. Dar guvernanții de la Budapesta, prin instituțiile puterii, între care și justiția, nu au ezitat să recurgă și la alte metode și demonstrații de forță, mergând până la intentarea unor procese, cum a fost cel deschis împotriva autorilor

1 Arh. St. Cluj, fond Primăria orașului Turda, doc. nr. 183/1868, f. 3-4

2 Ibidem

3 Apud: Vasile Netea, “Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)”, Editura Științifică, 1974, p. 368

Pronunțamentului, după cum rezultă din documentul emis la 21 noiembrie 1868, actul de acuzare având ca obiect: “crima de conturbare a păcii publice”¹. Toate măsurile aplicate nu au putut deturna atenția opiniei publice, nici măcar a celei europene, dovadă în acest sens raportul ambasadorului belgian la Viena, care la 24 noiembrie 1868 îi transmitea ministrului său de externe că: “problema naționalităților este flagelul monarhiei austro-ungare, ce va tinde să-i paralizeze toate forțele, dacă nu va fi rezolvată într-o manieră mai mult sau mai puțin satisfăcătoare”². Rezolvarea problemei într-o manieră rezonabilă nu a preocupat nicidecum autoritățile vremii, dimpotrivă, după cum rezultă din raportul prefectului de poliție al ținutului Chioarului, înaintat ministrului de interne regal maghiar, dintr-o “datorie patriotică s-a intensificat supravegherea mișcării naționale a românilor, cu precădere a celor ce au instigat la semnarea Pronunțamentului”³.

Reliefată de documentele care fac obiectul temei noastre, demnă de menționat este și ideea că, în pofida tuturor măsurilor aplicate în perioada următoare compromisului dintre Viena și Budapesta, valul de nemulțumiri și proteste nu s-a manifestat doar în rândul populației românești. După cum rezultă dintr-un memoriu al Universității săsești adresat, la 9 decembrie 1868, Parlamentului și Ministerului de Interne regal maghiar, respectiva instituție considera de datoria ei “să dea glas cu sinceritate gravelor obiecții apărute în toate păturile sociale pe care le reprezintă, față de legile adoptate de Înalțul Parlament privind *egala îndreptățire a naționalităților și Unirea Ungariei cu Transilvania*”⁴ (subl. în text). Având ca temei izvoarele de arhivă se poate afirma, fără putință de tăgadă, că acțiunile de protest, care s-au exprimat prin memorii, programe, conferințe, declarații etc., au cuprins toate clasele, păturile și categoriile sociale: țărani, intelectuali, preoți, studenți, fie că erau organizați în diverse asociații, societăți, uniuni etc., fie că manifestau în mod spontan. De altfel, în scopul afirmării ființei naționale și în același timp pentru a protesta împotriva politicii de maghiarizare și deznaționalizare duse de Austro-Ungaria, erau folosite toate prilejurile și situațiile posibile. Un astfel de prilej l-a oferit și ceremonia înmormântării lui Avram Iancu, când au fost “amintite faptele de glorie” ale eroului, asemuit cu un alt martir al neamului, Horea, ceea

1 Arh. St. Cluj, fond personal “Ioan Micu Moldovan”, nr.5158

2 Arh. St. București, colecția Microfilme – Belgia, rola 39, cadrele 35-38 (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur, Bruxelles, Corespondance Politique, Legations, Autriche-Hongrie, nr.35)

3 Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 81, cadrele 730-735, orig.lb.magh. (Magyar Országos Levéltár, Belügyministeriumi levéltár, K.148. El-nöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne K.148, Acte prezidiale, 1868- XIV/D.3118, f. 18-20)

4 Arh. St. Sibiu, fond Universitatea Săsească, nr.979/1868

ce “a avut un efect deosebit asupra poporului”, după cum remarca pretorul Albert Veress din Baia de Criș în raportul înaintat comitetului suprem la 24 septembrie 1872¹.

O formă mai puțin cunoscută și chiar prezentată în literatura de specialitate este aceea a *prelegerilor* (subl. n.), sau a conferințelor ținute sub forma unor lecții sau cursuri universitare, care nu au avut un simplu caracter de propagandă, ci o ținută înaltă, am putea spune chiar academică. Din acest punct de vedere am considerat necesar să stăruim asupra unui raport al consulului austro-ungar la Iași, Hanswenzl, care îl informa, foarte detaliat, pe ministrul său de externe, Andrassy, despre ciclul de conferințe și prelegeri susținute la Universitatea din Iași de către Mihai Eminescu, având ca temă “Situția românilor din Austro-Ungaria”. Este adevărat că în calitatea sa de redactor-administrator și corector la gazeta “Curierul de Iași”, Mihai Eminescu a publicat o serie de cronică și articole, între care *Românii și Austro-Ungaria; Dualismul și federalismul în Austro-Ungaria; Planul unor confederațiuni balcanice*² etc., dar despre ciclul de conferințe care au constituit obiectul raportului diplomatului austriac nu se fac referiri nici în lucrarea dedicată de G. Călinescu vieții Luceafărului poeziei românești. Chiar dacă unele pasaje cuprinse în articolele menționate se regăsesc și în raportul din 5 ianuarie 1877, după opinia noastră se justifică publicarea integrală a documentului respectiv, mai cu seamă că este însoțit de comentarii și puncte de vedere ale consulului austro-ungar. Între concluziile autorului prelegerilor, asupra cărora consulul austriac avea să insiste în raportul său, merită a fi evidențiată aprecierea conform căreia: “Este cunoscut faptul că felul în care s-a realizat «Unirea», sau mai bine zis «fuziunea» dintre Transilvania și Ungaria a fost împotriva voinței și intereselor poporului român, care forma majoritatea covârșitoare dintre locuitorii Transilvaniei”. De altfel, întregul conținut al materialelor susținute de M.Eminescu în fața “unui numeros public”³ – după cum aprecia diplomatul austriac – se caracterizează prin bogăția ideilor și argumentelor pertinente, care, pe lângă calitățile de orator ale marelui poet pun în valoare și pe acelea ale unui profund cunoscător al istoriei propriului său popor.

Activitatea desfășurată de Mihai Eminescu în numele românilor bucovineni, basarabeni și ardeleni se înscrie în contextul acțiunilor întreprinse de frații lor de dincoace de Carpați pentru sprijinul moral și material acordat celor sortiți să suporte stăpânirea austro-ungară și

1 Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 82, cadrele 437-439 (Magyar Országos Levéltár, Belügyministeriumi levéltár, K.148. Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, K.148, Acte prezidiale, 1873-IV-541, f. 6-7.)

2 G.Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura pentru literatură, 1964, p. 278

3 Arh. St. București, fond Casa Regală, dosar 27/1877, f. 1

rusească. Dintre documentele vremii, care stau mărturie acestei realități socotim suficientă – din lipsă de spațiu – valorificarea unui raport confidențial înaintat, din Brașov, Ministerului de Interne maghiar, prin care se informa că Societățile «Arboroasa» din Cernăuți, «Petru Maior» din Pesta, precum și «Reuniunea română» din Năsăud, filială a ASTREI din Sibiu¹, au primit ajutoare din România, în valoare de peste 1.000 de galbeni.

Legăturile permanente dintre românii de pe ambele versante ale arcului Carpatin se vor amplifica în perioada premergătoare, dar mai cu seamă în timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat. Evenimentele ce s-au desfășurat începând cu anul 1876, anunțând ca inevitabil conflictul armat dintre Rusia și Turcia, vor determina Ministerul de Interne maghiar să emită, încă din 1 noiembrie 1876, un Ordin prin care se cerea autorităților să urmărească cu toată atenția atitudinea românilor din Transilvania față de «rudele lor din Principatele Române», iar în cazul unor mișcări românești să fie aplicate imediat măsurile ce s-ar fi impus².

Cucerirea independenței de stat a constituit pentru toți românii, indiferent în ce teritorii și sub ce stăpânire se aflau, un eveniment ce avea să marcheze intrarea într-o nouă fază a luptei lor naționale. Influența binefăcătoare a acestui mare act istoric – de care autoritățile din Budapesta s-au temut atât de mult – nu a însemnat o ușurare a sufletelor românilor aflați sub stăpânire străină, în sensul suportării cu mai mult stoicism a asupririi naționale, ci o însuflețire a lor și renașterea ideii de a trăi uniți în granițele firești ale unui popor cu o vechime milenară. Cu atât mai justificată pare stăruința cu care istoriografia românească s-a aplecat asupra ecoului războiului de independență în Transilvania și în celelalte teritorii cu populație românească majoritară, dar aflate sub dominația altora. Influența nemijlocită a dobândirii independenței de stat s-a făcut simțită prin diverse acțiuni și manifestări, desfășurate în toate provinciile românești. Pe lângă tot ce s-a publicat până în prezent, stau mărturie, în acest sens, noi documente de arhivă, dintre ele reținând atenția, în mod special, rapoartele confidențiale înaintate mult citatului Minister de Interne maghiar. Un asemenea raport, întocmit de comitele suprem al Comitatului Turda-Arieș a fost dedicat manifestărilor desfășurate la Baia de Arieș și Câmpeni cu prilejul căderii Plevnei. După cum informa autorul raportului, la Baia de Arieș, evenimentul s-a sărbătorit în ziua de 14 decembrie 1877, iar la Câmpeni o zi mai târziu, manifestații veniți în număr mare demonstrând pentru România și eroii prin a căror

1 Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr.202/1878, f. 2-3

2 Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda- Arieș, Actele comitelui suprem, nr.344/1876, f. 1

jertfă a fost consfințită independența, cei căzuți pe câmpul de luptă fiind socotiți eroi ai tuturor românilor¹.

Pe lângă toate acestea, asupra luptei naționale, *inclusiv a mișcării memorandiste*, un efect favorabil au avut-o și transformările petrecute după cucerirea independenței, îndeosebi “de când a luat naștere în imediata apropiere un regat”², ceea ce, după opinia diplomației austro-ungare nu a făcut decât să se intensifice propaganda și politica pentru o Românie Mare. O asemenea perspectivă a provocat puternice reacții la Viena și Budapesta, unde se aprecia că în rândul populației române predomină credința că vor veni timpuri mai bune, iar oamenilor de la sate li se insufla ideea că în curând România va realiza opera de eliberare a tuturor românilor³. Atenția deosebită acordată de diplomația austro-ungară tuturor acțiunilor întreprinse de români – demonstrată de numărul mare al rapoartelor diplomatice trimise la Viena și Budapesta – scoate în evidență și alte aspecte, între care se impun a fi menționate: aria de manifestare și categoriile sociale cuprinse în focul luptei naționale. Sub acest din urmă aspect semnificativ este un raport din 7 septembrie 1881, întocmit de ministrul austro-ungar la București, von Hoyos, în care se referea la o discuție purtată cu regele Carol I, căruia i-a declarat că “excesele românești depășesc în exaltarea națională granițele admisibilului”⁴. Cu același prilej a subliniat comportamentul lipsit de tact al generalului medic-locotenent Davilla, care, la deschiderea expoziției de la Sibiu, și-a afirmat ideile cu privire la Marea Dacie. Deosebit de grav, după aprecierea diplomatului austro-ungar, a fost și faptul că el a dispus să fie îndepărtate “portretele împăratului și împărătesei și să fie înlocuite cu cele ale majestaților românești”⁵.

Un eveniment cu implicații majore asupra întregii mișcări memorandiste a românilor din Transilvania l-a constituit înființarea Partidului Național Român, care a pus bazele concentrării tuturor forțelor politice românești, asigurându-se, totodată, cadrul necesar desfășurării luptei naționale în condiții organizatorice superioare⁶. A fost un moment deosebit și prin adoptarea istoricului Memorial, document care sesiza opinia publică europeană să acorde atenția cuvenită gravei probleme a românilor, concluzionând că: “Națiunea română niciodată și în nici o împrejurare nu se va putea împăca cu sistema dualistă, ci

1 Arh. St. București, fond Ministerul de Interne, dosar 174/1878, f. 3

2 “Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români...”, Sibiu, 1881, pg.107

3 Ibidem

4 Arh. St. București, fond Casa Regală, dosar 52/1880, f. 88

5 Ibidem

6 Liviu Maior, *Constituirea Partidului Național Român, Conferința din 12-14 mai 1881*, în “Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, an XV, fasc.1, 1970

va insista cu perseverență demnă pentru realizarea exactă, liberă și bine garantată a programei sale cuprinse în cele nouă puncte ale programului partidului”¹.

Circumscrie mișcării protestatare a românilor, au fost și vor rămâne mijloacele de propagandă utilizate de “Iredentă” prin răspândirea unor lucrări în limba română, caiete și manuale școlare, hărți reprezentând “Dacia Mare”, apeluri, manifeste etc. Un prilej deosebit de favorabil pentru asemenea acțiuni l-a constituit aniversarea Centenarului, în 1884, a Răscoalei lui Horea. Din multitudinea documentelor care au marcat manifestările desfășurate cu această ocazie, demne de pus în valoare sunt cele emise de Procuratura generală din Budapesta ca urmare a sesizărilor Ministerului de Interne maghiar. În acest temei procurorul șef din Tg. Mureș raporta măsurile luate față de manifestul intitulat “Centenarul revoluțiunii române de la 1784”, care îndemna la organizarea unor întruniri și “pregătirea permanentă pentru luptă” în vederea “întregirii Daciei independente”². După aprecierea Procuraturii generale, manifestul urmărea “agitarea suferințelor mulțimii”, respectiv să provoace o mișcare favorabilă unirii românilor, astfel ca într-o zi a dreptății să se lupte pentru o Dacie Mare. În acea zi, care pentru naționalități va fi ziua dreptății, libertății și bucuriei, România nu trebuie să fie o metaforă politică, ci una etnică”³. Manifestările dedicate comemorării răscoalei lui Horea s-au desfășurat, practic în toată Transilvania, o amploare deosebită cunoscând-o la Zlatna, unde, după cum aprecia comandantul regal cercual de jandarmi “domnește o agitație neobișnuită”. Și aici a fost lansat un apel ce s-a lipit pe tabela de publicații de la primărie, lângă ordinul emis de vicecomite, referitor tocmai la predarea proclamațiilor. Această situație îl determina pe autorul raportului să concluzioneze că “semnatarii apelului s-au străduit ca pe lângă instigarea populației să facă totodată ineficace și ridicol Ordinul vicecomitelui”⁴. De altfel, se poate aprecia că acțiunile prilejuite de Centenarul răscoalei lui Horea luaseră o asemenea amploare, încât, odată cu măsurile raportate pentru interzicerea manifestărilor de acest gen, comitele suprem al Comitatului Turda-Arieș își exprima regretul că nu dispune de un corp de armată într-un teritoriu “locuit exclusiv de români”⁵.

Întrucât o astfel de intervenție, după cum s-a putut remarca și din alte documente, nu a fost singulară, se impun a fi subliniate condițiile speciale în care a fost nevoită să se desfășoare întreaga luptă națională a românilor, sub toate formele și metodele ei de exprimare. Aria de

1 “Memorial...”, Sibiu 1882, p. 107

2 Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr.744/1884, f. 4

3 Ibidem

4 Arh. St. București, Colecția Microfilme-Ungaria, rola 66, nr.12/1884

5 Arh. St. Cluj, fond Prefectura jud.Turda-Arieș, Prezidiale, nr.155/1885, f. 3-4

cuprindere, amploarea acțiunilor, numărul lor, ca și participarea masivă a delegaților veniți din afara granițelor austro-ungare, ar putea crea imaginea unui cadru propice organizării și desfășurării unor asemenea manifestări. Realitatea a fost, însă, cu totul alta, demonstrată în mod concludent de aceleași mărturii documentare ce au rămas și ne-au fost transmise peste timp. Așa de pildă, printr-un ordin transmis comitatelor Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Făgăraș, Brașov, Alba de Jos, Solnoc Dabâca, Timiș, Sălaj, Turda-Arieș, Trei Scaune, Maramureș, Târnava-Mare, Odorhei, Târnava-Mică, Hunedoara, Caraș-Severin, Satu-Mare, se cerea ca împotriva manifestărilor inițiate de români să fie luate “măsurile cele mai severe, dacă este nevoie, chiar cu forța armată”¹. Instrucțiuni riguroase erau transmise și trupelor de jandarmi care urmau să dispună de agenți secreți proveniți, fie dintre jandarmii pensionați, fie dintre persoane de încredere². Prin activitatea lor se urmărea supravegherea cu cea mai mare atenție a mișcărilor naționale solicitându-se că cei angajați în acțiunile de constatare a delictelor să raporteze imediat pentru aplicarea măsurilor impuse de fiecare situație în parte³.

Măsurile se aplicau de regulă prin implicarea tuturor eşaloanelor, mergând de la organele centrale ale puterii de stat până la nivelul autorităților locale. După cum rezultă dintr-o notă strict confidențială trimisă de la Budapesta comitelui suprem al Comitatului Hunedoara, pentru stoparea “uneltirilor naționale”, au fost dislocate trupe permanente, hotărându-se încartiruirea unui batalion de pedestrași la Abrud, care la nevoie putea fi folosit și în Comitatul Hunedoara⁴. Au fost și situații în care autoritățile locale solicitau intervenția forțelor armate, cum a fost cazul judeului plășii Ighiu, Köblös Miklos, care cerea dislocarea a 1-2 companii maghiare la Zlatna, Ighiu, Abrud și Câmpeni⁵, având ca motiv intensitatea mișcării românilor în zona respectivă.

Până la intervenția armată autoritățile dispuneau de suficiente metode și posibilități pentru aplicarea unor măsuri. O metodă des uzitată era cea a confiscării memoriilor, manifestelor, apelurilor, lucrărilor și hărților românești, răspândite în rândul populației, confiscarea făcându-se atât în baza articolelor 134, 140 și 172 din Codul Penal, cât și în temeiul unui ordin al Ministerului Justiției, emis la 17 mai 1867, de aplicarea lui fiind răspunzătoare organele polițienești, obligate să raporteze de îndeplinirea lui Ministerului de Interne⁶.

1 Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 580/1884, f. 1

2 Ibidem, nr. 116/1886, f. 7

3 Ibidem

4 Ibidem, nr. 1065/1885, f. 1

5 Ibidem, nr. 964/1885, f. 8

6 Ibidem, nr. 116/1885, f. 7

Toate aceste măsuri, ca de altfel și procesele intentate frunțașilor luptei naționale a românilor și unor organe de presă nu au putut stăvili acțiunile întreprinse, dimpotrivă, determinând intensificarea lor și chiar diversificarea formelor de acțiune. Între acestea tot mai mult începuseră să se răspândească *adunările itinerante*, care au făcut obiectul multor rapoarte și informări întocmite de organele represive. Recurgerea la o asemenea metodă a fost determinată și de perspectiva sustragerii, pe cât posibil, din corsetul măsurilor dure aplicate de autorități. Acestea aveau să sesizeze, însă, caracterul și obiectivele respectivelor adunări, fapt demonstrat de un raport din 8 septembrie 1885, în care se atrăgea atenția că spre deosebire de adunările politice, cele itinerante nu pot fi oprite, iar de supravegheat este foarte greu. În aceste condiții – conform respectivului raport – ele se puteau desfășura “azi în Gherla, mâine în Alba Iulia și anual în altă parte, până când vor cutreiera partea transilvană a Ungariei, unde românii vor să creeze un centru pur românesc în care să poată continua mai cu curaj uneltirile naționale”¹. Realitatea era că acel centru pur românesc exista de foarte mult timp, în jurul său gravitând întreaga luptă națională care avea să culmineze cu actul Marii Uniri din 1918.

În pofida faptului că măsurile represive ale autorităților erau aplicate pe fondul unei fâțișe politice de maghiarizare a celorlalți locuitori nemaghiari, efectele nu au fost cele scontate, alături de români continuând să-și manifeste nemulțumirea și sașii, care au adoptat o poziție clară, în multe situații susținând și chiar aderând la acțiunile întreprinse de populația majoritară din teritoriile aflate sub stăpânire austro-ungară. În sprijinul demonstrării acestei afirmații poate fi adus un memoriu înaintat împăratului Franz- Josef, în care se exprima speranța ca “pe viitor problema deosebit de importantă a reglementării relațiilor de drept public ale Marelui Principat al Transilvaniei să-și găsească o rezolvare satisfăcătoare”². Având ca temei aceste considerații, reprezentanții Consistoriului evanghelic din Transilvania, în frunte cu superintendentul Georg Teutsch, cereau împăratului “să binevoiască a refuza sancțiunea prea înaltă a Proiectului de lege privind școlile medii și calificarea învățătorilor, elaborat de subcomitetul Comisiei pentru învățământ al Camerei Deputaților maghiari, care implică nesocotirea Legislației confesionale transilvănene, precum și a precizărilor esențiale ale articolelor de Lege XLIII și XLIV din 1868”³.

Din documentele de arhivă se pot desprinde unele elemente comune în ceea ce privește punctele de vedere ale românilor și sașilor față de politica dublei monarhii, iar faptul că autoritățile austro-ungare sesi-

1 Ibidem, dosar 860/1885, f. 7

2 Arh. St. Sibiu, fond Consistoriul evanghelic superior, C.A. din Transilvania, 380/1883

3 Ibidem

zau similitudini între poziția adoptată de o populație majoritară și cea a unei naționalități mai puțin numeroase, nu face decât să confirme justețea orientărilor lor și legitimitatea revendicărilor formulate. În altă ordine de idei sunt demne de subliniat elementele comune, cu atât mai mult cu cât ele nu au fost emanate dintr-o propagandă inițiată de oameni politici care ar fi dorit să-și asigure o platformă electorală și nici nu erau determinate de intenția formării unui front comun împotriva naționalității maghiare. Au fost atitudini, reacții și forme de manifestare a nemulțumirii față de aceeași politică ce-și dovedea în mod constant anacronismul.

În condițiile deosebit de grele în care și-au desfășurat întreaga luptă, la rândul lor românii au căutat ca, pe lângă intensificarea acțiunilor să asigure și o diversificare a lor. Așa se explică de ce, mai cu seamă după 1881, o atenție specială s-a acordat *adunărilor electorale*, împotriva cărora ministrul de interne maghiar a emis ordine pentru interzicere, întrucât nu ar fi avut drept scop decât afirmarea aspirațiilor lor naționale¹. Paralel cu aceste adunări a crescut și numărul *întrunirilor*, în cadrul cărora se exprima protestul față de politica de maghiarizare, care ajunsese să se manifeste nu numai în teritoriile ocupate, dar chiar și în Moldova, unde misionarii-sacerdoți unguri provocaseră nemulțumirea populației autohtone, după cum rezultă dintr-un raport al episcopului catolic de Iași, Giuseppe Camilli, înaintat la 5 ianuarie 1887 cardinalului Giovanni Simeoni².

Intensificarea acțiunilor inițiate pe toate planurile de către românii aflați sub dominație străină nu a avut drept efect o scădere în intensitate a mișcării memorandiste, dimpotrivă, ea a continuat să se manifeste la aceleași cote înalte, iar odată cu elaborarea în 1877 a proiectului de Memorandum de către Ioan Slavici în calitate de secretar al Comitetului Central al Partidului Național Român, putem aprecia că această puternică expresie a luptei naționale a românilor a intrat într-o nouă fază ce va culmina cu anul 1892. De fapt, această acțiune se înscria în Hotărârea adoptată la ședința plenară a Conferinței electorale române din 9 mai 1887, care stabilea ca obiectiv prioritar elaborarea unui *Memorial* ce urma să fie înaintat Curții de la Viena pentru a face cunoscută situația reală a românilor transilvăneni și “toate cauzele pentru care acest popor nefericit nu poate ajunge la folosirea drepturilor competente lui”³. Noile inițiative ale frunțașilor ardeleni au avut un ecou favorabil nu numai în rândul populației române din

1 Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Acte Prezidiale, nr.91/1883, f. 1-2

2 Arh. St. București, Colecția Microfilme-Vatican, rola 118, 528-529 (Archivio Sacra Congregazione de Propaganda Fide, Scritture riferite nei Congressi, Moldavia, vol. 13, f. 318

3 Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 45/1889, f. 1

Transilvania. După cum rezultă din unele documente ce au fost incluse și în volumul de față s-a primit imediat adeziunea studenților români de la Universitățile din Viena și Graz¹, iar de la Botoșani redactorul șef al revistei “Steaua confederației balcanice” îi adresa dr. Ioan Rațiu dorința “triumfării cauzei românilor ardeleni”². Un loc pe merit și-au găsit în lucrare și documentele care pun în evidență pregătirile, măsurile organizatorice, desemnarea membrilor³ delegației ce urma să facă deplasarea și modul de prezentare a Memorandumului la Viena⁴.

Cum era și firesc, dacă avem în vedere și tema enunțată în titlu, volumul a fost încheiat cu textul Memorandumului, a cărei publicare am considerat-o oportună, chiar dacă a mai văzut lumina tiparului. Acest lucru nu înseamnă că am considerat încheiată și tratarea problemei mișcării memorandiste ca expresie a luptei naționale a românilor. Dimpotrivă, numărul mare și varietatea documentelor referitoare la perioada ce a urmat anului 1892, cele privind procesul intentat memorandumistilor, ca și mărturiile despre ecoul internațional al Memorandumului ne îndreptățesc să sperăm că noi volume vor continua să prezinte evoluția acestei mișcări parte integrantă a unei lupte seculare ce va fi încununată, nu fără jertfă și sacrificii, la 1 Decembrie 1918.

Revenind asupra unei idei avansate în prima parte a studiului introductiv, referitoare la dificultatea renunțării la unele documente, în primul rând datorită lipsei spațiului tipografic necesar, fără a face caz de munca depusă pentru a parcurge și selecta mii de file-document, nu putem încheia scurtele noastre considerații trecând cu vederea spiritul de colegialitate al celor ce ne-au semnalat surse, ori ne-au pus la dispoziție unele documente ce se încadrau în tema lucrării noastre. Ținem să mulțumim și pe această cale colectivelor de arhiviști de la Filialele Arhivelor Statului din județele: Alba, Arad, Bihor, Caraș-Severin, Covasna, Hunedoara, Maramureș, precum și tuturor celorlalți ce au fost alături de noi pentru a pune la dispoziția cercetării istoriografice acest volum.

Septembrie 1993, București

CORNELIU-MIHAIL LUNGU

---

1 Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 21, f. 38-39

2 Ibidem, f. 3-4

3 Ibidem, dosar 1, vol.II, f. 415-416

4 Ibidem, f. 419- 422

SUMMARY

The present paper sets itself the task to lay before the research workers, as well as the large audience interested in finding out the truth, on the basis of archive documents, about the role of the Memorandum movement within the national struggle of the Romanians.

As the specialized literature has not given the proper attention to this century-old struggle, the authors of this work set themselves to bring out new evidence being kept in the repository of the State Archives or coming from foreign archives, their copies being kept in the collection Microfilms of the institution charged with administering the National Archive Fund.

Although it covers a period of only 25 years, the interval chosen was particularly rich in events which enabled the Romanians under foreign rule to strongly assert the national aspirations, be they from Transylvania, Bukovina, Bessarabia and Banat.

The documents demonstrate the upsurge of the struggle which the majority population had to carry against a minority willing to impose its authority by any means, especially after the Austro-Hungarian compromise of 1867. Noteworthy from this point of view are the Austrian, French, Belgian diplomatic reports, particularly those coming from the Vatican Archives. Illustrating the unbearable policy of Magyarization imposed by the Budapest rulers, under the patronage of the Vienna Court, the respective documents acknowledge the just character first and foremost of the Romanians struggle, but also that of other nationalities, especially the Transylvanian Saxons who expressed deep dissatisfaction with the forceful annexation of Transylvania to Hungary.

Among the aspects highlighted by the documents included in this volume, mention should be made of the special circumstances in which the actions of the Romanians and the other nationalities under the Austro-Hungarian rule had to be carried out. The most eloquent from this viewpoint are the Orders of the Magyar Royal Ministry of the Interior, as well as the reports it received from the authorities in the occupied territories. The steps taken were very varied, ranging from the ban of any manifestations and rallies, to indictment, the employment of informers infiltrated among the population and even the intervention of the repressive forces. But all these could not halt the struggle of the Romanians which had started long before the Blaj Pronunciament and did not end with the Memorandum of 1892, a telling proof being the Great Union of December 1, 1918.

LISTA DCUMENTELOR

1. **/1867/**. Proiect de memoriu al românilor transilvăneni către împăratul Francisc Iosif I, în care sunt demonstrate drepturile istorice ale românilor ardeleni și netemeinicia uniunii Transilvaniei cu Ungaria, săvârșită prin încălcarea prevederilor legale sancționate de împărat, care recunoșteau egalitatea populației majoritare române cu celelalte naționalități: maghiari, secui, sași.
2. **1868 martie 9, Cluj**. Adresa comisarului regal al Transilvaniei, prin care se trimite autorităților orașului Turda manifestul intitulat: “Frați Români”, solicitându-se aplicarea unor măsuri severe pentru a nu se permite răspândirea lui printre românii transilvăneni.
3. **1868 /martie/**. Manifestul intitulat “Frați români”, având ca motto un fragment din jurământul făcut la 1848 pe Câmpia Libertății, în care sunt afirmate drepturile legitime ale românilor ardeleni și este demonstrată netemeinicia Unirii Transilvaniei cu Ungaria.
4. **1868 mai 3/15, Blaj**. Pronunțamentul însoțit de semnăturile și funcțiile fruntașilor români, care cereau, în numele legilor sancționate de-a lungul anilor de monarhie, autonomia Transilvaniei și respectarea drepturilor legitime ale națiunii române ce constituie “majoritatea precumpănitoare a locuitorilor”.
5. **1868 iunie 16, Sibiu**. Raportul primarului din Sibiu înaintat comisarului regal din Cluj, referitor la vizita lui Axente Sever la Sibiu și la discursul său ținut în fața tinerilor intelectuali români chemați să dea “proba pentru păstrarea neștirbită a drepturilor nepieritoare ale popoului” lor.
6. **1868 /iulie, Cluj/**. Scrisoarea vicanotarului tribunalului comitatens, Vasile Pop, trimisă comitelui suprem al comitatului Dăbâca, înștiințat că s-a trecut la strângerea de semnături în scopul redactării unei petiții, adresată Curții de la Viena, căreia i se solicita să dispună încetarea anchetei împotriva celor ce iscăleau Pronunțamentul, să repună în vigoare legile din 1863-1864 și să aprobe convocarea unui congres național al românilor.

7. **1868 octombrie 6, Baia de Criș.** Raportul comitelui suprem al comitatului Zarand înaintat ministrului de interne ungar, referitor la ancheta întreprinsă de cel de-al doilea vicecomite, Amos Frâncu, la Hălmagiu, în legătură cu declarația redactată de notarul comunal și iscălită de 60 de români în favoarea Pronunciamentului de la Blaj.
8. **1868 noiembrie 21, Târgu Mureș.** Actul de acuzare al Judecătoriei din Târgu Mureș formulat împotriva autorilor Pronunciamentului.
9. **1868 noiembrie 24, Viena.** Scrisoarea ambasadorului belgian la Viena, Jonghe d'Ardoye, adresată ministrului afacerilor externe, Vanderstichelen referitoare la acuta problemă a naționalităților din Austro- Ungaria și responsabilitatea Ungariei pentru recrudescența mișcării naționale a popoarelor asupraite cu intensitate sporită după instaurarea dualismului, considerat un triumf al maghiarimii.
10. **1868 noiembrie 30, Pesta.** Raportul prefectului Poliției ținutului Chioarului înaintat ministrului de interne regal maghiar Venckheim Béla referitoare la supravegherea mișcării naționale române și a celor care au semnat Pronunciamentului; oportunitatea transferării regimentelor românești din Transilvania și încartiruirea altora în locul lor; angajamentul de a menține ordinea desăvârșită – inclusiv cea politică – pe tot cuprinsul ținutului.
11. **1868 decembrie 9, Sibiu.** Memoriul Universității săsești adresat Parlamentului și Ministerului /de Interne/ regal maghiar, prin care se protestează împotriva Legii naționalităților și alipirii Transilvaniei la Ungaria.
12. **1869 ianuarie 16, Cluj.** Adresă a Comisarul regal al Transilvaniei, contele Péchy către comitele suprem al comitatului Turda, Kemény György prin care se cere să urmărească și să prindă pe agitatorii care susțin crearea unui imperiu daco- român.
13. **1869 iunie 10, Cluj.** Circulara comisarului regal al Transilvaniei privind lucrările și hărțile românești a căror circulație a fost interzisă prin Ordinul ministrului de interne regal maghiar.
14. **1869 decembrie 7, Cluj.** Raportul comisarului regal din Cluj, înaintat ministrului Rajner Pál de interne, referitor la indicațiile confidențiale date autorităților din Cluj, Turda și Alba-Iulia pentru a urmări organizarea de către români a unor adunări ce ar avea drept scop redactarea unui memorandum.
15. **1869 decembrie 21, Cluj.** Adresă prin care Comisarul regal al Transilvaniei contele Péchy cere comitelui suprem al comitatului Turda Kemény György să urmărească activitatea fruntașilor români: Papiu-Ilarian, Axente Sever, Simion Balint, dr. Ioan Rațiu ș.a. care pregătesc acțiuni de protest în cazul respingerii petiției înaintate tronului.

16. **1870 ianuarie 21, Sibiu.** Scrisoarea adresată de protopopul I. Stanciu lui Ioan Rațiu, prin care își exprimă părerea că este necesară constituirea unui centru în jurul căruia să se strângă întreaga mișcare națională a românilor.
17. **1870 februarie 26, Budapesta.** Adresă a prezidiului Ministerului de Interne ungar către ministrul justiției, referitoare la cercetările întreprinse cu privire la originea proclamației române "Horia" și la activitatea studentului român la Torino, Drăgescu Joachim.
18. **1870 februarie, Turda.** Programul adoptat de intelectualitatea română din ținuturile Turda, Dej, Gherla, Cluj, Aiud, Blaj, Orăștie, Sibiu și Făgăraș privind apărarea drepturilor națiunii române.
19. **1871 mai 16, Blaj.** Declarația unui grup de intelectuali români din Blaj cu privire la drepturile legitime ale națiunii române, afirmate mai puternic după 1848.
20. **1871 decembrie 13/25, Zărnești.** Proces-verbal întocmit cu prilejul întrunirii intelectualității române din zona Branului, unde s-a hotărât convocarea unei adunări naționale, care să elaboreze un program menit să susțină și să impulsioneze cauza națională a românilor.
21. **1871 decembrie 23, Brașov.** Scrisoare prin care Comitetul permanent al românilor solicită mitropolitului Andrei Șaguna să preia conducerea acțiunii politice a românilor transilvăneni pentru organizarea unui congres sau a unei conferințe naționale în care să se adopte un program de acțiune pe tărâm politico-național.
22. **1872 ianuarie 31, Viena.** Raport înaintat primului ministru regal maghiar, contele Lónyay referitor la activitatea societății "Transilvania" din București și rolul ei în consolidarea legăturilor dintre studenții români aflați la studii în țară și străinătate.
23. **1872 mai 5-6, Sibiu.** Protocolul adunării intelectualilor români din Sibiu unde s-a recomandat înființarea unor cluburi naționale care să analizeze politica națională și să pregătească alegerile de deputați pentru Dietă.
24. **1872 mai 15/27, Sibiu.** Apel al Comitetului Național Român din Sibiu către românii din Transilvania de a manifesta o atitudine activă în afirmarea drepturilor naționale legitime ale românilor.
25. **1872 iulie 3, Blaj.** Memoriul întocmit de George Barițiu din însărcinarea participanților la conferința care a avut loc între 17- 29 iunie 1872, la Blaj.
26. **1872 septembrie 24, Baia de Criș.** Raportul pretorului Veress Albert din Baia de Criș, înaintat comitetului suprem, referitor la desfășurarea

ceremonialului înmormântării lui Avram Iancu și afirmarea, cu acel prilej, a ideii de unire a tuturor românilor.

27. **1872 octombrie 9, Buda.** Ordinul Ministerului de Interne regal maghiar trimis comitelui suprem al comitatului Zarand privind aplicarea măsurilor necesare pentru a nu mai fi arborat steagul românesc, precum s-a întâmplat la Baia de Criș, cu prilejul înmormântării lui Avram Iancu.
28. **1873 martie 14/26, Cuvin.** Protestul exprimat în cadrul adunării locuitorilor din comuna Cuvin împotriva introducerii limbii maghiare în treburile administrative ale localităților în care majoritatea populației o formează românii.
29. **1873 martie 23, Sâmbăteni.** Protestul Corpului reprezentativ al comunei Sâmbăteni, împotriva măsurilor privind îngrădirea autonomiei comunale și interzicerea folosirii limbii române în administrația locală.
30. **1873 mai 1, Blaj.** Memoriul corpului profesoral al Gimnaziului superior greco-catolic din Blaj, înaintat mitropolitului unit din localitate, prin care se protestează împotriva proiectelor de legi care încearcă să maghiarizeze învățământul românesc, solicitându-se intervenția pe lângă forurile școlare superioare pentru abrogarea legilor respective.
31. **1873 mai 29/iunie 10, Arad.** Cerere prin care episcopul bisericii greco-orientale din comitatul Arad solicită ministrului ungar al cultelor să se înființeze o catedră de limba și literatura română la Gimnaziul principal din Arad, unde marea majoritate a elevilor sunt români.
32. **1873 septembrie 26, Timișoara.** Raportul comitelui suprem al comitatului Timiș, Ormós Zsigmond, înaintat ministrului de interne regal maghiar, referitor la o adunare populară sârbo-română și măsurile ce se impun pentru preîntâmpinarea unor asemenea acțiuni.
33. **1874 iulie 10/22, Craiova.** Scrisoarea adresată Emiliei Rațiu, soția lui Ioan Rațiu, de către dr. I.C. Drăgescu, în care apreciază că afirmarea cauzei naționale a românilor depinde de modul activ în care se acționează și nu adoptând o atitudine de așteptare.
34. **1874 iulie 18/30, Craiova.** Scrisoarea prin care dr. I.C. Drăgescu îi prezintă Emiliei Rațiu rolul pe care țăranul și femeia îl pot avea în afirmarea drepturilor naționale ale românilor ardeleni.
35. **1875 martie 5, Budapesta.** Ordinul ministrului ungar al cultelor și instrucțiunii publice, prin care se interzice utilizarea în școli a unor hărți și manuale de geografie și istorie românești.

36. **1875 martie 22/aprilie 3, Budapesta.** Ordinul ministrului ungar al cultelor și instrucțiunii publice prin care se interzice utilizarea în școli a unui manual românesc privind istoria Transilvaniei.
37. **1875 decembrie 2/14, Budapesta.** Adresa Ministerului Cultelor și Învățământului către episcopul Ioan Mețianu, căruia i se cere să determine parohiile române să redacteze procesele-verbale ale adunărilor în limba maghiară.
38. **1876 ianuarie 16, Cluj.** Ordin al comisarului regal al Transilvaniei prin care se cere aplicarea unor măsuri ferme împotriva “agitatorilor” care vor acționa în scopul formării unui Imperiu daco-român.
39. **1876 februarie 5, Sibiu.** Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania către împăratul Francisc Iosif I cu privire la situația juridică a bisericii evanghelice și nemulțumirea acesteia față de politica părtinitoare a statului care neglijează legile profesionale transilvănene.
40. **1876 noiembrie 1, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne regal maghiar prin care se cere autorităților să urmărească cu toată atenția atitudinea românilor transilvăneni față de “rudele lor din Principatele Române”, iar în cazul unor mișcări românești să fie luate măsuri imediate.
41. **1876 noiembrie 6, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálman prin care informează autoritățile și le cere să ia măsuri împotriva românului Petrino Dumitru, originar din Bucovina, desemnat să elaboreze o proclamație către toți românii chemați “să se elibereze din robie pentru a se putea uni cu Principatele Române”.
42. **1876 noiembrie 25, Oradea.** Raportul comitelui suprem al comitatului Bihor, înaintat ministrului de interne al Ungariei, Tisza Kálman prin care se pronunță în favoarea desființării judecătoriilor de ocol din ținuturile Vașcău și Ceica, urmărindu-se astfel înăbușirea mișcărilor naționale “în două zone cu populație curat românească”.
43. **1876 decembrie 1/13, Budapesta.** Adresa ministrului ungar al cultelor și învățământului, Trefort Agoston, către episcopul Ioan Mețianu, prin care îi comunică interzicerea folosirii cărții de istorie a lui Ioan Tuduceșcu în școlile românești și suspendarea autorului din învățământ.
44. **1876 decembrie 18/30, Craiova.** Scrisoarea lui I.C.Drăgescu adresată Emiliei Rațiu, soția lui Ioan Rațiu, prin care îi îndeamnă pe românii din Transilvania să se unească cu croații și cu boemii împotriva asupririi guvernelor de la Viena și Pesta.
45. **1877 ianuarie 5, Iași.** Raportul consulului austriac la Iași, Hanswenzl, prin care îl informează pe ministrul de externe austro-ungar,

Andrássy Gyula, despre prelegerile susținute de Mihai Eminescu, în fața unui numeros public, având ca temă situația românilor din Austro-Ungaria.

46. **1877 februarie 25/martie 9, Budapesta.** Adresa de răspuns a ministrului cultelor și învățământului ungar, Trefort Agoston către consistoriul ortodox din Arad privind respingerea petițiilor a doi învățători români trimiși în judecată pentru utilizarea în școală a unor manuale de limbă română interzise de autoritățile maghiare.
47. **1877 iunie 19, Budapesta.** Ordin al Președinției de Război către comandamentele de honvezi privind măsurile ce trebuiau luate de acesta pentru oprirea tinerilor încorporabili care fugeau în România.
48. **1877 iunie 26, Budapesta.** Scrisoarea Ministerului de Interne ungar adresată contelui Andrássy Gyula, ministrul de externe, referitoare la fuga în masă a tinerilor români încorporabili în România și la propunerea de înființare a unei divizii de observare în zona Brașovului sau a Făgărașului.
49. **1877 iulie 8, Ghimeș.** Răspunsul conducerii Institutului maghiar de carantină, dat la ordinul primit din partea Ministerului de Interne privind măsurile ce se impuneau pentru stăvilirea trecerii clandestine a recruților și tinerelor din secuime, prin trecătoarea Ghimeș, în direcția Iași, Bacău, Galați.
50. **1878 februarie 25, Brașov.** Raportul lui Szentiványi Gergely din Brașov către [ministru de interne al Ungariei] referitor la ajutoarele acordate de ASTRA diferitelor societăți culturale române din Cernăuți, Sibiu și Budapesta.
51. **1878 martie 5, Budapesta.** Ordinul ministerului de interne maghiar Tisza Kálman dat comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș, Kemény György pentru aplicarea unor măsuri ferme în vederea interzicerii manifestărilor de genul celei organizate de românii din Lupșa, care au aclamat națiunea română.
52. **1878 octombrie 9/21, Sibiu.** Scrisoarea lui Vincențiu Babeș către Gheorghe Pop de Băsești] în care îl îndeamnă să prezinte în Dietă, politica nedreaptă a ungarilor față de români, precum și cauza Basarabiei răpite de către ruși.
53. **1878 noiembrie 5/17, Arad.** Scrisoarea lui Vincențiu Babeș către [Gheorghe Pop de Băsești] cu privire la intenția sa de a redacta un apel și a milita pentru afirmarea drepturilor românilor în privința participării la alegeri cu scopul reprezentării lor proporționale în Dietă.
54. **1879 mai 31, Blaj.** Circulară trimisă organelor bisericești din subordine de către arhiepiscopul și mitropolitul de Alba-Iulia, Ioan Vancea,

referitoare la aplicarea legii privind introducerea limbii maghiare în școli, măsurile necesare pentru apărarea respectivelor școli față de pericolul maghiarizării forțate.

55. **1879 iulie 4, Cluj.** Scrisoare adresată lui Gheorghe Pop de Băsești, prin care este demonstrată necesitatea “redeșteptării conștiinței naționale” pentru a putea fi stăvilit procesul de deznaționalizare și maghiarizare forțată la care erau supuși românii din Transilvania.
56. **1880 iulie 7/19, Sibiu.** Procesul-verbal al ședinței Comitetului electoral din Sibiu, în care s-a hotărât reluarea apelului către toate comitetele și cercurile electorale din Transilvania, solicitate să comunice date exacte cu privire la numărul alegătorilor români, maghiari și sași.
57. **1880 noiembrie 1, Sibiu.** Apel al Comitetului Electoral Central către toate municipiile, invitate să organizeze câte un comitet electoral local și un club care să explice alegătorilor măsurile adoptate în vederea pregătirii și desfășurării Conferinței generale.
58. **1880 decembrie 8, Ocna Sibiului.** Răspunsul dat la apelul Comitetului Central electoral de către Comitetul local constituit la Ocna Sibiului.
59. **1881 ianuarie 5/17, Sibiu.** Adresa redactorului-șef al ziarului “Telegraful român” prin care se aducea la cunoștința Comitetului Central Electoral, componența, după naționalitate, a Cercului I al Sebeșului, precum și faptul că în zona respectivă se înființase un club și un comitet electoral.
60. **1881 martie 1, Sibiu.** Dispozițiile date de Comitetul Central Electoral tuturor municipiilor și cercurilor electorale române din Transilvania, cu privire la modul în care urma să fie desemnați delegații pentru Conferința generală, convocată la Sibiu în 12 mai 1881.
61. **1881 martie 1/13, Sibiu.** Scrisoarea lui George Barițiu adresată Comitetului Central Electoral, referitoare la modalitatea delegării reprezentanților românilor ardeleni la Conferința națională stabilită pentru luna mai 1881.
62. **1882 mai 8/20, Budapesta.** Circulara ministrului de interne regal maghiar, prin care prefectii transilvăneni sunt informați că la Ploiești a luat ființă Comitetul “Iredenta”, cerându-se urmărirea eventualilor agenți ce ar veni din România, unde activează Societatea “Carpaților” care a chemat pe toți românii aflați sub stăpânire maghiară să i se alăture.
63. **1882 iunie 16, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne regal maghiar către comitele suprem al comitatului Maramureș prin care se

dispune luarea măsurilor represive necesare împotriva celor care instigă populația la unirea tuturor românilor.

64. **1882 august 1, Sighișoara.** Raportul comitelui suprem al comitatului Târnava Mică, Bethlen Gábor, către ministrul de interne ungar, privind întâlnirile avute de profesorul Neagoi cu notabilitățile române din Valea Lungă și măsurile ce trebuie întreprinse pentru contracararea activității desfășurate de funcționarii români.
65. **1882 august 2, Budapesta.** Adresă a președinției Ministerului de Interne ungar adresată ministrului justiției, referitoare la întrunirea secretă de la locuința vicejudecătorului de ocol, Roman din Sibiu recunoscut datorită legăturilor sale cu societatea “România iredentă”, fapt pentru care se solicită transferarea lui într-o zonă cu populație maghiară.
66. **1882 august 29, Budapesta.** Ordin al ministrului de interne regal maghiar prin care se cere prefectului județului Bihor Döry Iózsef să urmărească activitatea lui Iosif Vulcan implicat în acțiunile destinate “intensificării năzuințelor naționale ale românilor”.
67. **1882 noiembrie 2, Valea Lungă.** Raportul prim-pretorului plășii Valea Lungă, Rez Mihály, înaintat comitelui suprem al comitatului Târnava Mică și Mare, Bethlen Gábor, prin care îl informează asupra activității vicejudecătorului de plasă, Dumitru Truță, solicitându-se transferarea lui într-un post dintr-o “regiune curat maghiară”.
68. **1883 februarie 5, Sibiu.** Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania, referitor la proiectul de lege privind școlile medii și calificarea cadrelor didactice, care contravine prevederilor legale ce stipulau că “Ungaria este gata să accepte și să mențină toate legile deosebite și libertățile Transilvaniei”.
69. **1883 martie 5, București.** Informații apărute în rubrica “Din Transilvania” a publicației “România liberă” – exemplar confiscat de autoritățile maghiare – despre protestul exprimat și rezoluția adoptată în cadrul adunării românilor din districtul Hunedoara și din Turda împotriva legii de maghiarizare.
70. **1883 aprilie 21, Budapesta.** Ordin al ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, prin care se cere comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș să interzică adunările electorale ale românilor, întrucât acestea aveau drept scop afirmarea aspirațiilor lor naționale.
71. **1883 septembrie 2, Brașov.** Raportul comitelui suprem al comitatului Brașov Bethlen Gábor prin care îl informează pe ministrul de interne maghiar despre adunarea Astei și manifestările organizate cu acest prilej de către românii transilvăneni.

72. **1883 septembrie 7, Caransebeș.** Hotărârea consistorială luată conform Ordinului Ministerului maghiar de Culte și Învățământ nr.1319 din 1 august 1883, prin care se cere educarea tinerimii în “patriotism și în alipirea la statul ungiuresc”, interzicându-se purtarea de culori sau semne contrare statului maghiar și de a se cânta cântece revoluționare.
73. **1883 noiembrie 30, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne maghiar, Tisza Kálman trimis comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș, Kemény György prin care cere să se ia măsurile necesare pentru a interzice acțiunile inițiate de români în vederea comemorării lui Horea, la Alba-Iulia.
74. **1884 aprilie 15, Arad.** Apelul Comitetului Central executiv al Partidei Naționale Române, adresat subcomitetelor cercuale și tuturor alegătorilor din comitatul Arad, pentru a participa, cu prilejul alegerilor de deputați dietali, la afirmarea și apărarea intereselor naționale ale românilor.
75. **1884 aprilie 22, Sibiu.** Apelul către alegătorii români, convocați într-o conferință generală a Partidei Naționale Române, în care să se definească atitudinea care urma să fie adoptată față de alegerile dietale.
76. **1884 mai 20, Sibiu.** Adresă semnată de George Barițiu prin care se aduce la cunoștință Comitetului Executiv al Partidei Naționale Române, intenția de a răspândi versiunea în limba franceză a Memorandumului în mai multe țări europene.
77. **1884 decembrie 12, Turda.** Raportul înaintat ministrului de interne maghiar, Tisza Kálman de comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, Kémény György prin care prezintă măsurile aplicate pentru interzicerea aniversării lui Horea, exprimându-și regretul că nu dispune de un corp de armată într-un teritoriu “locuit exclusiv de români”.
78. **1884, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne maghiar, trimis comiților supremi din Transilvania și Banat, pentru a urmări și interzice mișcările românilor organizate cu prilejul sărbătoririi centenarului răscoalei lui Horea.
79. **1884.** Apelul intitulat “Către Români” lansat de Comitetul constituit pentru organizarea sărbătoririi centenarului Revoluției române de la 1784.
80. **1885 martie 12, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálman prin care se cere interzicerea aniversării de către românii transilvăneni a 60 de ani de activitate a Academiei de Științe din București.
81. **1885 mai 27, Budapesta.** Raport al Procuraturii generale maghiare, prin care se aduce la cunoștință Ministerului de Interne ungar că,

manifestul “Centenarul revoluției române de la 1784” nu poate fi încadrat la acuzația de înaltă trădare, întrucât el susține “unirea tuturor românilor într-o Dacie Mare”.

82. **1885 septembrie 6, Turda.** Raportul baronului Kemény György, comite suprem al comitatului Turda-Arieș către ministrul de interne maghiar, Tisza Kálman referitor la puternica influență avută de proclamația “Iredentei române” în mobilizarea populației comitatului, fapt pentru care se propune întărirea forțelor polițienești în mai multe comitate din Transilvania.
83. **1885 septembrie 8, Dej.** Raportul notarului șef din Dej înaintat comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, referitor la desfășurarea adunării generale a Asociației transilvane pentru literatura și cultura poporului român, ținută la Gherla în zilele de 29-30 august 1885.
84. **1885 septembrie 27, Ighiu.** Raportul judeului plășii Ighiu Köblös Miklos referitor la starea de spirit a românilor din zonă, pentru a căror supraveghere solicită dislocarea a 1-2 companii militare maghiare.
85. **1885 septembrie 29, Cluj.** Raportul Comandamentului cercului de jandarmi nr.1, prin care ministrul de interne regal maghiar este informat despre răspândirea unor manifeste “instigatoare în spirit daco-român” și măsurile întreprinse de autorități pentru întărirea pazei în localitățile Zlatna, Abrud, Roșia Montană, Câmpeni, Ighiu.
86. **1885 octombrie 25, Budapesta.** Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálman prin care se solicită comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, Banffy Dezső să urmărească cu toată atenția acțiunile românilor și să aplice măsurile ce se impun, mergând până la angajarea unor indivizi de încredere, care să supravegheze mișcările naționale.
87. **1885 octombrie, Budapesta.** Notă informativă prin care se apreciază că pentru stăvilirea acțiunilor desfășurate de românii transilvăneni este necesar ca metoda agenților secreți să fie folosită și la nivelul jandarmeriei, prin angajarea unor “persoane adecvate” sau pensionari capabili să supravegheze mișcarea națională.
88. **1885 decembrie 28, Budapesta.** Ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice al Ungariei, înaintat inspectorilor școlari regali, cărora li se solicită să supravegheze cu toată atenția starea de spirit din școli și să aplice măsuri drastice pentru pătrunderea influenței “Iredentei române” în rândul elevilor.
89. **1886 ianuarie 28, Budapesta.** Hotărârea Judecătoriei cercuale de instrucție pentru probleme de presă din Budapesta, privind confiscarea

manifestului intitulat "Românilor", semnat de comitetul de inițiativă al "Iredentei române".

90. **1886 iulie 28, Sighet.** Raport al comitelui suprem al comitatului Maramureș înaintat ministrului de interne regal maghiar referitor la măsurile adoptate de episcopii greco-catolici români din Transilvania în urma vizitei efectuate la Sfântul Scaun din Roma, precum și la credința manifestată de românii transilvăneni față de rege și țară după ce România a devenit regat.
91. **1886 septembrie 6, Târgu Mureș.** Hotărârea Tribunalului regal din Târgu-Mureș privind confiscarea și distrugerea manifestului intitulat: "Românii de peste munți".
92. **1887 ianuarie 5, Iași.** Raportul episcopului catolic de Iași, Giuseppe Camilli, înaintat cardinalului Simeoni referitor la netemeinicia trimiterii unor misionari unguri în Moldova, datorită nemulțumirii manifestate de populația autohtonă față de propaganda și politica de maghiarizare desfășurate de respectivii misionari.
93. **1887 august 19.** Scrisoare prin care scriitorul Ioan Slavici îl roagă pe George Barițiu să îi trimită proiectul memorandumului cu notele și observațiile membrilor Comitetului Central al Partidului Național Român.
94. **1887 august 30, Sibiu.** Proces-verbal luat în ședința Comitetului electoral al Partidului Național Român în care s-a hotărât strategia elaborării Memorandumului.
95. **1887 noiembrie 29, Lugoj.** Ordinul vicecomitelui comitatului Caraș-Severin către Primăria orașului Caransebeș, prin care se cere urmărirea modului de desfășurare a conferinței alegătorilor români din cercul electoral al Caransebeșului de la 1 decembrie 1887, recomandându-se aplicarea măsurilor necesare pentru împiedicarea manifestărilor naționale.
96. **1887.** Proiect de Memorandum redactat de scriitorul Ioan Slavici în calitate de secretar al Comitetului Central al Partidului Național Român din Transilvania.
97. **1888 aprilie 11/23, Budapesta.** Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Orczy Béla trimis prefectilor comitatelor, cărora li se cere să supravegheze starea de spirit a populației românești din Transilvania pentru a nu fi influențată de răscoalele țărănești sau emisarii veniți din România.
98. **1888 aprilie 25, Aiud.** Ordinul circular dat tuturor comandanților de garnizoane din Transilvania, cărora li se cerea să urmărească starea

de spirit a românilor pentru a nu fi influențați de rășcoalele țărănești ce se desfășurau în regat.

99. **1888 mai 12, Cluj.** Scrisoarea adresată președintelui Partidului Național Român din Transilvania, George Barițiu căruia îi se solicita convocarea cât mai grabnică a Comitetului Central electoral român pentru dezbateră și adoptarea Memorandumului.
100. **1888 iunie 3, Turda.** Scrisoarea lui Ioan Rațiu adresată lui Andrei Mureșianu, însărcinat cu redactarea Memorandumului căruia îi recomandă ca acest document să fie concis și să cuprindă toate suferințele și drepturile românilor.
101. **1889 ianuarie 1/13, Sibiu.** Apelul adresat de George Barițiu, președintele Partidului Național Român de Transilvania, lui Ioan Rațiu și Iuliu Coroianu, rugați să sprijine realizarea hotărârii adoptate în ședința plenară a Conferinței electorale române din 9 mai 1887, privind elaborarea unui **memorial**, ce urma să fie înaintat împăratului, pentru a face cunoscută starea reală a românilor transilvăneni.
102. **1889 martie 3, Sibiu.** Scrisoarea adresată de George Barițiu lui Ioan Rațiu prin care își exprimă intențiile de a relua activitățile desfășurate pe tărâm publicistic și politic pentru susținerea cauzei naționale a românilor.
103. **1889 aprilie 25, Cluj.** Scrisoarea trimisă de Iuliu Coroianu lui Ioan Rațiu, prin care își exprimă nădejdea în “învierea geniului neamului românesc”, pentru afirmarea drepturilor sale naționale firești.
104. **1889 septembrie 27, Cluj.** Scrisoarea lui Iuliu Coroianu adresată lui Ioan Rațiu, căruia îi declară că, în conjunctura internațională foarte tulbură, frunțașii națiunii române au datoria să acționeze în sensul satisfacerii drepturilor ei legitime.
105. **1889 decembrie 28, Caransebeș.** Circulara Episcopiei greco-catolice române a Caransebeșului către protopopiatele din subordine prin care face cunoscut că în unele școli românești se utilizează manuale, colecții de cântece și hărți neaprobate de autorități.
106. **1890 august 27, Sibiu.** Scrisoarea adresată de Iuliu Coroianu președintelui Comitetului Național Român, prin care îi solicită să convoace adunarea generală la Cluj, pentru a dezbate campania declanșată de guvern împotriva presei românești.
107. **1890 octombrie 27, Sibiu.** Procesul-verbal al Conferinței generale a Partidului Național Român din Transilvania, la care s-au hotărât redactarea și publicarea unui memorandum în care să fie cuprinse toate drepturile legitime ale românilor ardeleni.

108. **1890 octombrie 27 Viena.** Telegramă a studenților români din Viena, prin care se urează succes Conferinței generale a Partidului Național Român.
109. **1890 octombrie, Sibiu.** Raportul Comitetului permanent al Partidului Național Român din Transilvania prezentat la Conferința generală din octombrie 1890, în care se subliniază metodele folosite pentru organizarea și afirmarea drepturilor națiunii române.
110. **1890 noiembrie 15, Sibiu.** Memoriul adresat de Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, Camerei Deputaților din Parlamentul ungar, prin care i se exprimă îndoielile, îngrijorările și obiecțiile față de proiectul de lege privind reglementarea problemei învățământului preșcolar.
111. **1890 decembrie 17/29, București.** Intervenție a senatorului G. Mârzescu, prin care solicită Senatului să intervină pe lângă guvern, în temeiul principiilor de drept internațional pentru a determina Austro-Ungaria să înceteze persecuțiile la care erau supuși românii transilvăneni.
112. **1891 februarie 6, Sighet.** Raport al comiteului suprem al comitatului Maramureș, Lónyay János înaintat ministrului de interne maghiar, referitor la intenția înființării unei case de credit ce nu ar fi avut un scop financiar, ci unul național, urmărind stabilirea legăturilor între românii din comitat.
113. **1891 iunie 30, București.** Raport al Legației Franței la București, prin care se aduce la cunoștință Ministerului francez de Externe intensificarea acțiunilor de protest ale "Ligii pentru Unitatea Culturală a Românilor", împotriva unor proiecte de legi cu caracter discriminator privind învățământul, considerându-se că "șovinismul maghiar a găsit un mijloc ingenios pentru a ajunge să maghiarizeze diferitele popoare supuse".
114. **1891 august 14, Viena.** Adresă a tinerilor studenți români din Ungaria și Transilvania de la Universitățile din Viena și Graz către Comitetul Central al Partidului Național Român, prin care îl informează de intenția de a redacta o replică la răspunsul dat de studenții maghiari memoriului bucureștean.
115. **1891 octombrie 24-25, Sibiu.** Proces-verbal al ședinței Comitetului Central Electoral al Partidului Național Român, în care s-a hotărât ca până la începutul anului 1892 să se definitiveze textul memorandumului.
116. **1892 ianuarie 10, Botoșani.** Scrisoarea redactorului șef al revistei "Steaua confederației balcanice" din Botoșani, adresată lui Ioan Rațiu, prin intermediul căruia s-a transmis dorința triumfării cauzei românilor ardeleni.

117. **1892 ianuarie 25, Sibiu.** Apelul Biroului Comitetului Central al Partidului Național Român, prin care se solicită ca la nivelul fiecărui comitet să se constituie cluburi electorale și organizații ale partidului, conform hotărârii Conferinței naționale.
118. **1892 martie 26, Sibiu.** Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria către împăratul Francisc Iosif I, amplă analiză istorică, juridică, politică, administrativă și culturală a situației românilor din Transilvania, constituind un adevărat act de acuzare la adresa guvernanților de la Budapesta.
119. **1892 aprilie 27, Sibiu.** Biroul Comitetului Central al Partidului Național Român invită conducerea comitetului Brașov să-și desemneze reprezentanții pentru delegația care urma să prezinte memorandumul la Viena.
120. **1892 mai 3/15, Sibiu.** Instrucțiunile Biroului Comitetului Central al Partidului Național Român cu privire la pregătirea deplasării, componența delegației și modul de prezentare a Memorandumului la Viena.
121. **1892 iunie 24, București.** Raport al ministrului belgian la București, Forgeur, către ministrul de externe al Belgiei, în legătură cu trimiterea la Viena a unei deputații a românilor din Transilvania (memorandiștii). Tulburările provocate de această acțiune.

LIST OF THE DOCUMENTS

1. **/1867/**. Draft memorandum of the Romanians in Transylvania to Emperor Francis Joseph I, in which they demonstrate their historical rights and the groundlessness of the union between Transylvania and Hungary, accomplished by the infringement of the legal provisions sanctioned by the Emperor, recognizing the majority Romanian population's equality with the other nationalities: Magyars, Szeklers and Transylvanian Saxons.
2. **March 9, 1868, Cluj**. Address of the High Commissioner of Transylvania, by which the authorities of the town Turda are sent the manifesto entitled: "Romanian Brethren" are requested to take severe measures to prevent its distribution among the Romanians in Transylvania.
3. **March, 1868**. The manifesto entitled "Romanian Brethren", having as a motto an excerpt from the oath taken on the Liberty Plains in 1848, in which are stated the legitimate rights of the Transylvanian Romanians and is demonstrated the groundlessness of the union between Transylvania and Hungary.
4. **1868, May 3/15, Blaj**. The "Pronunciament" together with the signatures and the offices held by the Romanian leaders who asked, under the laws sanctioned by the monarchy in the course of time, for autonomy of Transylvania and the observation of the legitimate rights of the Romanian nation making up "the predominant majority of the inhabitants".
5. **1868, June 16, Sibiu**. Report by the mayor of Sibiu submitted to the High Commissioner of Cluj, on Axente Sever's visit to Sibiu and his speech addressed to the young Romanian intellectuals urged to "pass muster for the untouched preservation of the ever-lasting right of their people".
6. **1868, July, Cluj**. Letter by the deputy-notary of the comitatens court, Vasile Pop, sent to the supreme governor of the Comitat of Dăbâca, informing him that steps had been taken to gather signatures for drawing up a petition addressed to the Vienna Court which is asked to

order the halt of the inquiry against those who had signed the Pronunciament, to re-enact the laws of 1863-1864 and to approve the convening of a national congress of the Romanians.

7. **1868, October 6, Baia de Criș.** Report by the supreme governor of the comitat of Zarand submitted to the Hungarian minister of the interior, on the inquiry made by the second deputy governor, Amos Frâncu, at Hălmațiu, into the case of the petition drawn-up by the local notary and signed by 60 Romanians in favour of the Blaj Pronunciament.
8. **1868, November 21, Târgu Mureș.** Bill of indictment brought by the Târgu-Mureș Judge's office against the authors of the Pronunciament.
9. **1868, November 24, Vienna.** Letter by the Belgian ambassador in Vienna sent to the minister of foreign affairs, on the acute issue of the nationalities in the Austrian-Hungarian kingdom and Hungary's responsibility for the upsurge of the national movement of the people's responsibility with an even greater intensity after the setting up of dualism, regarded as a triumph of the Magyar nation.
10. **1868, November 30, Pesta.** Report by the chief police commissioner of the county of Chioar submitted to the Hungarian royal minister of the interior, Venckheim Béla on the surveillance of the Romanian national movement and of the signatories of the Pronunciament; the advisability of a transfer of the Romanian regiments from Transylvania and the deployment of some other ones in their positions; the pledge to keep perfect order – including politically – on the entire territory of the county.
11. **1868, December 9, Sibiu.** Memorandum by the Saxon University addressed to the Royal Parliament and the Hungarian Ministry of the Interior, protesting against the Nationalities' Act and the annexation of Transylvania to Hungary.
12. **1869, January 16, Cluj.** Address by which the Royal High Commissioner of Transylvania, Count Péchy asks the supreme governor of the comitat of Turda, Kemény György to pursue and detain the activists calling for the establishment of a Dacian-Romanian empire.
13. **1869, June 10, Cluj.** Circular by the Royal High Commissioner of Transylvania on the Romanian works and maps whose circulation was banned under the Order of the Royal Magyar minister of the interior.
14. **1869, December 7, Cluj.** Report by the Royal High Commissioner of Cluj, forwarded to the Hungarian minister of the interior, Rajner Pál on the confidential instructions given to the authorities in Cluj, Turda and Alba-Iulia to watch over the organization by the Romanian of gatherings aimed at drawing up a Memorandum.

15. **1869, December 21, Cluj.** Address by which the High Commissioner of Transylvania, Count Péchy asked the supreme governor of the comitat of Turda, Kemény György to monitor the activity of the Romanian leaders Papiu-Ilarian, Axente Sever, Simion Balint, dr. Ioan Rațiu who were preparing protest actions if the petitions submitted to the Throne were rejected.
16. **1870, January 21, Sibiu.** Letter sent by I.Stanciu to Ioan Rațiu, in which he calls for the establishment of a centre which should rally the entire national movement of the Romanians.
17. **1870, February 26, Budapest.** Address by the presidium of the Hungarian Ministry of the Interior to the justice minister, on the investigations into the origin of the "Horia" Proclamation and the activity of a Romanian student in Torino, Drăgescu Joachim.
18. **1870, February, Turda.** Program adopted by the Romanian intellectuals in the counties of Turda, Dej, Gherla, Cluj, Aiud, Blaj, Orăștie, Sibiu and Făgăraș for the defense of the Romanian nation's rights.
19. **1871, May 16, Blaj.** Statement by a group of Romanian intellectuals in Blaj, on the legitimate rights of the Romanian nation, intensely asserted after 1848.
20. **1871, December 13/25, Zărnești.** Minutes drawn-up on the occasion of the gathering of the Romanian intellectuals from around the Bran area, when they decided to convene a national conference charged with working out a program aimed at supporting and promoting the Romanians' national cause.
21. **1871, December 23, Brașov.** Letter by which the Permanent committee of the Romanians asks metropolitan Andrei Șaguna to take over the guidance of the Transylvanian Romanians' political actions for the organization of a national congress of conference which should adopt a political-national program of activity.
22. **1872, January 31, Vienna.** Report presented by the Magyar Royal prime-minister, the count Lónyay on the activity of the "Transylvania" society in Bucharest and its role in consolidating the links between the Romanian Youth studying at home or abroad.
23. **1872, May 5-6, Sibiu.** The proceedings of the Romanian intellectuals' gathering in Sibiu, where a recommendation was made to set up national clubs intended to examine the national policy and to prepare the elections of deputies for the diet.
24. **1872, May 15/27, Sibiu.** Appeal of the Romanian National Committee in Sibiu to the Romanians in Transylvania to adopt an active attitude in the promotion of the Romanians' national legitimate rights.

25. **1872, July 3, Blaj.** Memorial by George Barițiu on behalf of the participants at the conference held at Blaj, June 17 to 29, 1872.
26. **1872, September 24, Baia de Criș.** Report by county chief Veress Albert at Baia de Criș, submitted to the supreme governor, on the funeral of Avram Iancu and the voicing, on this occasion, of the idea of the union between all Romanians.
27. **1872, October 9, Buda.** Order of the Magyar Royal Ministry of the Interior sent to the supreme governor of the Zarand comitat for the enforcement of the necessary steps to prevent the hoisting of the Romanian flag (as it happened at Baia de Criș, at Avram Iancu's funeral).
28. **1873, March 14/26, Cuvin.** The protest formulated during the gathering of the inhabitants of Cuvin village against the introduction of the Magyar language in the administrative affairs in settlements where Romanians form the majority of the population.
29. **1873, March 23, Sâmbăteni.** The protest of the representative Board of Sâmbăteni commune against the measures to curtail the communal autonomy and to forbid the use of the Romanian language in local administration.
30. **1873, May 1, Blaj.** Memorial of the teaching staff of the Greek-Catholic Gymnasium in Blaj, sent to the Uniate metropolitan of the town, by which they protest against the bills aimed at introducing the Magyar language in the Romanian education and ask for his intervention to the higher school bodies to abolish the respective laws.
31. **1873, May 29/June 10, Arad.** Petition the bishop of the Greek-Oriental Church in the comitat of Arad asked the Hungarian minister of religions to set up a desk for the Romanian language and literature at the main gymnasium in Arad, where the large majority of the students were Romanians.
32. **1873, September 26, Timișoara.** Report by the supreme governor of the comitat of Timiș, Ormós Zsigmond, sent to the Magyar royal minister of the interior, on a popular Serbian-Romanian gathering and the measures to be adopted to prevent such actions.
33. **1874, July 10/12, Craiova.** Dr. Drăgescu's letter to Emilia Rațiu, Ioan Rațiu's wife, in which he states that the assertion of the Romanians' national cause depends on the active manner of work rather than on the adoption of an expectative attitude.
34. **1874, July 18/30, Craiova.** Letter in which dr. I.C. Drăgescu presents Mrs. Emilia Rațiu the role which the peasants and women can play in promoting the national rights of the Romanians in Transylvania.

35. **1875, March 5, Budapest.** Order of the Hungarian minister of religions and public instructions, by which he bans the use of Romanian maps and history and geography books in schools.
36. **1875, March 22/April 3, Budapest.** Order of the Hungarian minister of religions and public instructions forbidding the use in schools of a Romanian textbook and the history of Transylvania.
37. **1875, December 2/14, Budapest.** Address of the Ministry of Religions and Education to Bishop, Ioan Mețianu, whom it asks to persuade the Romanian parishes to use the Magyar language in drawing-up the minutes of the gatherings.
38. **1876, January 16, Cluj.** The High Commissioner's of Transylvania order demanding harsh punishments against the "agitators" acting for the establishment of a Dacian-Romanian Empire.
39. **1876, February 5, Sibiu.** Memorial by the High Evangelic Consistory A.C. of Transylvania to Emperor Francisc Joseph I on the juridical situation of the Evangelic Church and its discontent with the State's biased policy neglects the Transylvanian confessional laws.
40. **1876, November 1, Budapest.** Order of the Magyar royal minister of the interior, asking the authorities to monitor closely the Transylvanian Romanians' attitude towards their "relatives in the Romanian Principalities" and, in case of Romanian actions, to take immediat measures.
41. **1876, November 6, Budapest.** Order of the Magyar royal minister of the interior, Tisza Kálman informing the authorities and asking them to take steps against a Romanian, Petrino Dumitru, a native of Bukovina, who had been appointed to work out a proclamation to all Romanians, urged "to free themselves from bondage and unite with the Romanian Principalities".
42. **1876, November 25, Oradea.** Report of the supreme governor of the Bihor comitat forwarded to the Hungarian minister of the interior, Tisza Kálman calling for the dissolution of the county courts in Vașcău and Ceica, acts aimed at suppressing the national movements "in two areas with entirely Romanian population".
43. **1876, December 1/13, Budapest.** Address by the Hungarian minister of religions and education, Trefort Agoston, to Bishop Ioan Mețianu, informing him of the ban on the use or Ioan Tuducescu's history textbook in schools and the author's suspension as a teacher.
44. **1876, December 18/30, Craiova.** I.C.Drăgescu's letter to Emilia Rațiu, Ioan Rațiu's wife, urging the Romanians in Transylvania to unite

with the Croats and the Bohemians against the oppression of the Vienna and Pesta governments.

45. **1877, January 5, Jassy.** Report by the Austrian consul in Jassy, Hanswenzl, by which he informs the Austro-Hungarian foreign minister, Andrásy Gyula of Mihai Eminescu's lectures on the plight of the Romanians in Austro-Hungary, given to a numerous audience.
46. **1877, February 25/March 9, Budapest.** Reply-letter of the Hungarian minister of religions and education, report to the Orthodox consistory in Arad, on the rejection of the Romanian teachers' petition, put on trial for using at classes Romanian textbooks banned by the Magyar authorities.
47. **1877, June 19, Budapest.** Order of the Presidency of the War Ministry, regarding the measures to be taken by the Honved commands to stop the young draft-dodgers fleeing to Romania.
48. **1877, June 26, Budapest.** Letter of the Hungarian Ministry of the Interior sent to Count Andrásy Gyula, foreign minister on the mass escape of the young Romanian draft-dodgers to Romania and the proposal to deploy a watch-out division in the area of Braşov and Făgăraş.
49. **1877, July 8, Ghimeş.** Reply of the Board of the Magyar Institute of quarantine, to the order received from the Ministry of the Interior on the measures to be taken to halt the clandestine passage of the Szekler recruits and young women through the Ghimeş gorge to Jassy, Bacău, Galaţi.
50. **1878, February 25, Braşov.** Report by Szentivanyi Gergely of Braşov to Hungary's minister of the interior regarding the assistance provided by Astra to different Romanian cultural societies in Cernowitz, Sibiu and Budapest.
51. **1878, March 5, Budapest.** Order of the Magyar ministry of the interior, Tisza Kálmán to the supreme governor of the Turda-Arieş Kemény György comitat for the enforcement of firm measures to ban manifestations similar to that held by the Romanians in Luşa, who acclaimed the Romanian nation.
52. **1878, October 9/21, Sibiu.** Vincenţiu Babeş' letter to Gheorghe Pop de Băseşti, urging him to present the Diet the Magyars' unjust policy towards the Romanians, as well as the cause of Bessarabia annexed by the Russians.
53. **1878, November 5/7, Arad.** Vincenţiu Babeş' letter to [Gheorghe Pop de Băseşti] informing him of his intention to draw up an appeal and work for the assertion of the Romanians' rights to participate in the

elections with a view to having a proportional representation in the Diet.

54. **1879, May 31, Blaj.** Circular sent to the subordinate clerical institutions by the archbishop and metropolitan of Alba-Iulia, Ioan Vancea, regarding the implementation of the law for the introduction of the Magyar language in schools and the necessary measures for defending the respective schools against the danger of forceful Magyarization.
55. **1879, July 4, Cluj.** A letter to Gheorghe Pop de Băsești, demonstrating the necessity of “the redemption of the national conscience” in order to stem the process of desnationalization and forced Magyarization the Romanians in Transylvania were subjected to.
56. **1880, July 7/19, Sibiu.** Minutes of the electoral Committee in Sibiu, which decided the resumption of the appeal to all the committees and electoral circles in Transylvania, asked to communicate exact data on the number of Romanian, Magyar and Saxon voters.
57. **1880, November 1, Sibiu.** Appeal of the central electoral Committee to all the cities, invited to set up a local electoral committee and a club intended to explain the voters the steps taken for the preparation and holding of the general Conference.
58. **1880, December 8, Ocna Sibiului.** The answer of the Ocna Sibiului local committee to the appeal of the Central Electoral Committee.
59. **1881, January 5/17, Sibiu.** Address by the editor-in-chief of the “Telegraful Român” daily in which the Central Electoral Committee was informed of the composition, by nationality, of Constituency I of Sebeș, as well as of the setting up of a club and an electoral committee in the respective area.
60. **1881, March 1, Sibiu.** Orders given by the Central Electoral Committee to all the cities and the Romanian electoral circles in Transylvania, regarding the way of appointing the delegates for the general Conference convened in Sibiu on may 12, 1881.
61. **1881, March 1/13, Sibiu.** George Barițiu’s letter to the central electoral Committee, about the procedure of appointing Romanian representatives from Transylvania for the national Conference due to be held in may 1881.
62. **1882, May 8/20, Budapest.** Circular by the Magyar royal minister of the interior, by which the Transylvanian prefects were informed that an “Iredenta” Committee was set up in Ploiești and were asked to track the possible agents from Romania, where “The Society of the Carpathians”, which called on all the Romanians to join in, was very active.

63. **1882, June 16, Budapest.** Order by the Magyar royal minister of the interior to the supreme governor of the comitat of Maramureş, requesting the adoption of repressive measures against all those who instigate the population to the union of all Romanians.
64. **1882, August 1, Sighişoara.** Report of the supreme governor of the comitat of Târnava Mică, Bethlen Gábor, to the Hungarian minister of the interior, on professor Neagoi's meetings with the Romanian officials of Valea Lungă and the measures to be taken for thwarting the Romanian notabilities' activity.
65. **1882, August 2, Budapest.** Address of the presidency of the Hungarian Ministry of the Interior to the justice minister about the secret meeting held at the residence of deputy justice of peace Roman in Sibiu. He was well-known for his links with the "Irredent Romania" society and this was the reason for requesting his transfer to an area with a predominantly Magyar population.
66. **1882, August 29, Budapest.** Order by the Magyar royal minister of the interior, asking the prefect of the county Bihor, Dory Iózsef to monitor the activity of Iosif Vulcan, involved in actions aimed at "intensifying the Romanians' national aspirations".
67. **1882, November 2, Valea Lungă.** Report by the first county-chief of Valea Lungă, Rez Mihály sent to the supreme governor of the comitat of Târnava Mică and Mare, Bethlen Gábor informing him of the deputy district judge, Dumitru Truţă and demanding the latter's transfer to an office in a "purely Magyar area".
68. **1883, February 5, Sibiu.** Memorial of the High Evangelic Consistory A.C. of Transylvania, regarding the bill on secondary schools and the training of the teaching staff, which contravenes the legal provisions stipulating that "Hungary is ready to accept and to preserve Transylvania's particular laws and freedoms".
69. **1883, March 5, Bucarest.** Information published in the "From Transylvania" column of the "România liberă" paper – issue confiscated by the Magyar authorities – on the protest expressed and the resolution adopted by the meeting of the Romanians in the district of Hunedoara and in Turda against the Magyarization law.
70. **1883, April 21, Budapest.** Order of the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman requesting the supreme governor of the Turda-Arieş comitat to ban the Romanians' electoral rallies as they were aimed at asserting their national aspirations.
71. **1883, September 2, Braşov.** The Braşov comitat supreme governor's report, Bethlen Gábor informing the Magyar minister of the interior of

the “Astra” meeting and the manifestations organized on this occasion by the Transylvanian Romanians.

72. **1883, September 7, Caransebeș.** A consistorial decision taken in accordance with the Order of the Magyar Ministry of the Religions and Education no. 1319 of August 1, 1883, calling for the education of the youth in the spirit of “patriotism and the union with the Hungarian state” and forbidding the display of colours or signs contrary to the Magyar state and the rendition of revolutionary songs.
73. **1883, November 30, Budapest.** Order of the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman sent to the supreme governor of the comitat of Turda-Arieș, Kémeny György asking him to take the necessary steps to ban the actions initiated by the Romanians to commemorate Horea at Alba-Iulia.
74. **1884, April 15, Arad.** Appeal by the Executive Central Committee of the Romanian National Party addressed to the circle sub-committees and to all the voters in the comitat of Arad, urging them to participate, on the occasion of the elections for deputies to the Diet, for the assertion and defense of the Romanians’ national interests.
75. **1884, April 22, Sibiu.** Appeal to the Romanian Voters, convened in a general conference of the Romanian National Party, aimed at defining the attitude to be adopted at the elections for the Diet.
76. **1884, May 20, Sibiu.** Address signed by George Barițiu, informing the Executive Committee of the Romanian National Party of the intention to distribute the French-language version of the Memorandum in several European countries.
77. **1884, December 12, Turda.** Report sent to the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman by the supreme governor of the Turda-Arieș comitat, Kemény György explaining him the measures taken to forbid the commemoration of Horea and expressing regret at not having available an army corps in a territory inhabited “exclusively by Romanians”.
78. **1884, Budapest.** Order of the Magyar minister of the interior sent to the supreme governors of Transylvania and Banat to monitor and ban the Romanians’ activities of the occasion of the one hundredth anniversary of the uprising led by Horea.
79. **1884.** Appeal entitled “To the Romanians”, made by the committee set up to organize the celebration of the centenary of the Romanian revolution of 1784.
80. **1885, March 12, Budapest.** Order by the Magyar royal minister of the interior, Tisza Kálman asking for the ban of the anniversary by the

Transylvanian Romanians of 60 years of activity of the Bucharest Academy of Sciences.

81. **1885, May 27, Budapest.** Report of the Magyar General Prosecutor's Office, informing the Hungarian Ministry of the Interior that the manifesto entitled "The Centenarian of the Romanian Revolution of 1784" cannot be charged with high treason because it advocates "the union of all Romanians within a Greater Dacia".
82. **1885, September 6, Turda.** Report by baron Kemény György, supreme governor of the Turda-Arieș comitat to the Magyar minister of the interior, Tisza Kálman referring to the strong influence which the proclamation of the "Romanian Irredenta" exerted in rallying the population of the comitat, reason for which he proposes the reinforcement of the police troops in several comitats of Transylvania.
83. **1885, September 8, Dej.** Report of the Dej chief notary to the supreme governor of the comitat of Solnoc-Dăbâca, on the proceedings of the general meeting of the Transylvanian Association for the literature and culture of the Romanian people, held atGherla, august 29-30, 1885.
84. **1885, September 27, Ighiu.** Report by the judge of the Ighiu district, Köbläs Miklos on the mood of the Romanians in the area, for whose close monitoring he requests the deployment of 1-2 Magyar army companies.
85. **1885, September 29, Cluj.** Report of the Command of no.1 gendarme unit, by which the Magyar royal minister of the interior is informed about the distribution of manifests "instigating in Dacian-Romanian spirit", as well as the steps taken by the authorities to strengthen order in the towns of Zlatna, Abrud, Roșia Montană, Ighiu.
86. **1885, October 25, Budapest.** Order of the Magyar royal minister of the interior, Tisza Kálman demanding the supreme governor of the comitat of Solnoc-Dăbâca, Banffy Dezső to monitor, with utmost care, the Romanians' actions and to adopt the necessary measures, going as far as to employ reliable people to keep a watch upon the national movements.
87. **1885, October, Budapest.** Intelligence report stating that for stemming the actions carried by the Transylvanian Romanians it is necessary that the method of employing secret agents be also used at the level of gendarmerie, by hiring "appropriate persons" or retired people capable to monitor the national movement.
88. **1885, December 28, Budapest.** Order by the minister of religions and public instruction of Hungary, sent to the royal school inspectors, asking them to keep a careful watch upon the mood in schools and to

apply drastic measures to prevent the penetration of the Romanian Irredenta influence among the students.

89. **1886, January 28, Budapest.** Ruling of the district examining magistrate for media problems in Budapest, on the seizure of the manifestos entitled "To the Romanians", signed by the initiative committee of the Romanian Irredenta.
90. **1886, July 28, Sighet.** Report by the supreme governor of the Maraureș comitat forwarded to the Magyar royal minister, referring to the steps taken by the Greek-Catholic bishops in Transylvania following the visit paid to the Holy See, as well as to the Transylvanian Romanians' faith in the king and the homeland after Romania had become a kingdom.
91. **1886, September 6, Târgu Mureș.** Ruling of the Royal Court of Târgu Mureș on the seizure and destruction of the manifesto entitled: "The Romanians beyond the mountains".
92. **1887, January 5, Jassy.** Report by the catholic bishop of Jassy, Giuseppe Camilli, sent to the cardinal Simeoni, on the groundnessless of sending Hungarian Missionaries to Moldavia, owing to the dissatisfaction of the native population at the propaganda and Magyarization policy carried on by the respective missionaries.
93. **1887, August 19.** Ioan Slavici's letter in which he asks George Barițiu to send him the draft memorandum together with the notes and the observations of the members of the Romanian National Party's Central Committee.
94. **1887, August 30, Sibiu.** Minutes of the meeting of the electoral Committee of the Romanian National Party which decided upon the strategy of drawing up the Memorandum.
95. **1887, November 29, Lugoj.** Order of the deputy governor of the Caraș-Severin comitat to the Townhall of Caransebeș, by which it is recommended that the proceedings of the Romanian voters' conference of the electoral constituency of Caransebeș on December 1, 1887 be closely monitored and suggests the enforcement of the necessary steps to prevent national manifestations.
96. **1887.** Draft Memorandum drawn up by Ioan Slavici in his capacity as secretary of the Romanian National Party's Central Committee.
97. **1888, April 11/23.** Order of the Magyar royal minister of the interior, Orczy Béla sent to the comitat prefects who are asked to watch over the mood of the Romanian population in Transylvania in order not to let them be influenced by the peasant's uprisings or the emissaries coming from Romania.

98. **1888, April 25, Aiud.** Circular order to all garrison commanders in Transylvania, asking them to monitor the Romanians' mood lest they be influenced by the peasant's uprisings taking place in the kingdom.
99. **1888, May 12, Cluj.** Letter addressed to the chairman of the Romanian National Party in Transylvania, George Barițiu in which he is asked to convene, at the soonest possible date, the Romanian electoral Central Committee to debate and adopt the Memorandum.
100. **1888, June 3, Turda.** Ioan Rațiu's letter to Andrei Mureșianu, charged with drawing up the Memorandum. The latter is recommended that the document be concise and include all the sufferings and the rights of the Romanians.
101. **1889, January 1/13, Sibiu.** George Barițiu's appeal to Ioan Rațiu and Iuliu Coroianu, who are asked to assist in the implementation of the decision adopted in the plenary meeting of the Romanian electoral Conference of may 9, 1877, on the elaboration of a memorial which was to be forwarded to the emperor, to bring the real state of the Transylvanian Romanians to his notice.
102. **1889, March 3, Sibiu.** George Barițiu's letter to Ioan Rațiu, in which he expresses his intention to resume his journalistic and political activities for promoting the Romanians' national cause.
103. **1889, April 25, Cluj.** Letter addressed by Iuliu Coroianu to Ioan Rațiu, in which he voices his hope in "the revival of the Romanian nation's genius", for the assertion of its natural rights.
104. **1889, September 27, Cluj.** Iuliu Coroianu's letter to Ioan Rațiu, stating that, in the extremely troubled international circumstances, the leading figures of the Romanian nation have the duty to act towards satisfying its legitimate rights.
105. **1889, December 28, Caransebeș.** Circular of the Romanian Greek-Catholic Bishopric of Caransebeș to the subordinate archpriests informing them that in some Romanian schools are used textbooks, collections of songs and maps not approved by the authorities.
106. **1890, August 27, Sibiu.** Iuliu Coroianu's letter to the chairman of the Romanian National Party, asking him to convene the general conference in Cluj, to discuss the campaign launched by the government against the Romanian press.
107. **1890, October 27, Sibiu.** Minutes of the general Conference of the Romanian National Party in Transylvania which decided to draw up and to publish a memorandum comprising all the legitimate rights of the Transylvanian Romanians.

108. **1890, October 27, Vienna.** Telegram sent by the Romanian students in Vienna, wishing every succes to the Romanian National Party's General Conference.
109. **1890, October, Sibiu.** Report of the Transylvanian Romanian National Party's standing Committee submitted to the general Conference in october 1890, pointing out the methods employed in the organization and the promotion of the rights of the Romanian nation.
110. **1890, November 15, Sibiu.** Memorial addressed by the High Evange-lic Consistoriy A.C. of Transylvania to the Chamber of Deputies of the Hungarian Parliament, expressing the doubts, concerns and objections to the bill on the organization of pre-school education.
111. **1890, December 17, Bucharest.** Speech by senator G. Mârzescu, in which he asks the Senate to intervene to the goverment, on the grounds of the principles od international law to induce Austro-Hungary put an end to the persecutions against the Transylvanian Romanians.
112. **1891, February 6, Şighet.** Report of the supreme governor of the Maramureş comitat, Lónyay Iános submitted to the Magyar minister of the interior, on the intention of setting up a credit bank which had no financially purpose, but a national one, aimed at establishing links between the Romanians in the comitat.
113. **1891, June 30, Bucharest.** Report of the French Legation in Bucha-rest, by which the foreign minister of France is informed of the inten-sification of the protest actions of "The League for the Cultural Unity of the Romanians", against the discriminatory bills on education, being appreciated that "the Magyar chauvinism discovered an ingenious way for the Magyarization of the various subjugated peoples".
114. **1891, August 14, Vienna.** Address of the young Romanian students in Hungary and Transylvania, at the Universities of Vienna and Graz to the Central Committee of the Romanian National Party, informing it of their intention to draft a retort to the answer of the Magyar students to the Bucharest memorial.
115. **1891, October 24-25, Sibiu.** Minutes of the meeting of the electoral Central Committee of the Romanian National Party, which decided to finalize the text of the Memorandum by the beginning of 1892.
116. **1892, January 10, Botoşani.** Letter by the editor-in-chief of "The Star of the Balkan Confederation" magazine of Botoşani, addressed to Ioan Raţiu, by whom is conveyed the desire for the triumph of the cause of the Transylvanian Romanians.
117. **1892, January 25, Sibiu.** Appeal by the Bureau of the Central Com-mittee of the Romanian National Party, asking that at the level of each

committee be set up electoral clubs and party organizations, according to the decision of the national conference.

118. **1892, March 26, Sibiu.** The Romanians' Memorandum in Transylvania and Hungary, to Francisc Joseph I detailed presentation of the historical, political, administrative and cultural situation of the Romanians in Transylvania, in fact an indictment of the government in Budapest.
119. **1892, April 27, Sibiu.** The Bureau of the Central Committee of the Romanian National Party invites the leadership of the comitat of Braşov to appoint its representatives for the delegation due to present the Memorandum in Vienna.
120. **1892, May 3/15, Sibiu.** Instructions by the Bureau of the Central Committee of the Romanian National Party on the preparation of the journey, the composition of the delegation and the modality of presentation of the Memorandum in Vienna.
121. **1892, June 24, Bucharest.** Report of the Belgian minister in Bucharest, Forgeur, to the foreign minister of Belgium, on the dispatch of a Transylvanian Romanians' deputation (the memorandists) to Vienna.

/1867/. Proiect de memoriu al românilor transilvăneni către împăratul Francisc Iosif I, în care sunt demonstrate drepturile istorice ale românilor ardeleni și netemeinicia unirii Transilvaniei cu Ungaria, săvârșită prin încălcarea prevederilor legale sancționate de împărat, care recunoșteau egalitatea populației majoritare române cu celelalte naționalități: maghiari, secui, sași.

Maiestate C.R. Apostolică!

De la septembrie 1865 încoace, de când veni ră bărbății maghiari la influență în guvernul Maieștății voastre, deși se pronunță solemn principiul liberei conlucrării a popoarelor spre formarea unui edificiu armonic de o constituțiune, ca idee conducătoare a noii ere, cu adâncă durere văzurăm cum se începu față cu românii o procedură cu totul contrarie, se ignorară de-a rândul drepturile noastre constituționale /staverite/¹ prin legile patriei și se inaugură în contra poporului român peste tot un sistem de contumaciare cu atât mai vătămătoriu cu cât tot pe acel timp li se ierta tuturor celorlalte popoare ale imperiului o mișcare mai liberă, până ce contumaciarea aceasta își află culmea în desființarea independenței Transilvaniei și supunerea acestei țări sub legislațiunea țării ungurești și a administrațiunii sale, sub un minister maghiar, din nou fără ascultarea și învoirea noastră.

Grele și triste sunt consecințele ce vin să pice pe capul nostru și a imperiului din pasul acesta al regimului Maieștății voastre; drepturile, interesele cele mai sante, chiar existența noastră națională au primit prin acela loviturile cele mai grave și loialitatea noastră nepătată cea mai adâncă vătămare.

Uimiți și răniți fiind până la suflet de lovitura neașteptată, singur numai neclătita noastră speranță în simțul de dreptate a Maieștății voastre ne dă mângâiere, iar strămoșeasca noastră credință și încredere către prea înalta casă domnitoare ne dă dreptul și ne impune datorința de a descoperi cu fiască încredere și toată franchețea pericolul

1 stabilite

iminent provenitor pentru imperiu și pentru noi din această începere și a urgenta vindecarea până când momentul provenirii n-a trecut.

Maiestate C.R. Apostolică!

În vorbirea de tron a Maiestății voastre îndreptată către dieta Ungariei în 14 decembrie 1865 și citată și în bilețuri de mână către președintele ministerului maghiar datat 17 februar 1867, cu ocaziunea desființării Cancelariei aulice a Transilvaniei ați binevoit a declara solemn sancțiunea pragmatică de acel teren legal ce are să servească de bază la regularea relațiilor de stat ale țărilor dincoace de Laitha.

Sancțiunea Pragmatică s-a primit, însă, de către Transilvania ca și de către o țară de sine stătătoare, deosebit de Ungaria, și s-a înarticulat în legile țării, ca al 3-lea articol de lege în 1744 cu precizarea relațiunei Transilvaniei către celelalte țări și regate ale împărăției într-acolo că Transilvania în privința posesiunei și apărării comune pășește la o uniune nevăzută și nedespărțită cu acele țări și regate, va să zică, la uniune personală.

Uniunea personală a fost dar relațiunea Transilvaniei atât către Ungaria, cât și către celelalte țări și regate ale imperiului; ce și mai răspicat și neresturnat se dovedește prin articolul de lege al 6-lea din 1791, sub titlul: "Despre legătura Transilvaniei cu Ungaria și despre propria sa constituțiune, nesupusă altei țări", care articol zice că atât Maiestatea sa, Francisc al II-lea, cât și următorii aceluia din Augusta Casa Austriacă, ca regi legitimi ai Ungariei, Transilvania, ca și când s-ar ține de sânta Coroană ungară, o posedă, pe baza aceluiași drept de domnie și ereditate, ca și Ungaria, și vor cărmui-o ca și o țară care-și are constituțiunea sa proprie și nu e supusă nici unei alte împărății și anume după legile și instituțiunile ei legalmente întărite¹, iară nu după norma altei provincii ereditare, susținându-se uniunea nevăzută și nedespărțită a ei cu celelalte țări și provincii după Sancțiunea Pragmatică în înțelesul articolului 3 din an 1774 numai încât atinge posesiunea simultană și apărarea reciprocă (invisibili ac inseparabili cum omnibus regnis et provinciis quoad simultaneam dumtaxat possessionem et mutuam defensionem unionis nexu juxta pragmaticam sanctionem in conformitate articuli 3 anni 1744 permanente).

Acel articol se încheia cu cuvintele ca: Transilvania stă de sine și e nedependente de oricare altă țară.

Ca aceasta să fie însă cu atât mai fără îndoială, dispune încă articolul/2 din 1791 "cum că Transilvania sub pretextul acela că a ajuns sub fericitul Leopold I la Coroana Ungariei, nu se poate repune cu vătămarea drepturilor și instituțiunilor sale municipale în pusețiu-

1 subliniat în text

nea de mai înainte și care s-a aflat sub voievozi, *nici se poate sili la reîncorporare*¹.

Mai clar ca soarele se vede din aceste/a/ independența Transilvaniei de către Ungaria, ca și de către oricare altă țară a imperiului, și e un adevăr istoric necontestat că Transilvania până la 1848 a rămas neștirbită în posesiunea acestei autonomii a sale, atât în privința legislațiunii, cât și în privința administrațiunii.

La 1848, ce e drept, s-a încercat partida maghiară a forța uniunea reală a Transilvaniei cu Ungaria, ba chiar fuzionarea totală a acestei țări cu scopul de a întemeia un imperiu maghiar; însă în formă legală această uniune niciodată nu s-a conchis nici s-a făptuit, după cum a și binevoit a recunoaște singur Maiestatea voastră în rescriptul regesc către dieta Ungariei din 25 octombrie 1861 și în acel de către dieta transilvană din 15 iulie 1863, anume în cel din I cu cuvintele următoare: "Ce se atinge de uniunea Transilvaniei cu Ungaria conchisă fără de învoirea românilor și a sașilor, e de însemnat mai nainte de toate că uniunea aceasta nu s-a înființat niciodată cu putere de lege și că după proclamare/a/ conclusului unilateral s-a și desființat îndată și are să se privească de neexecutare până atunci până când locuitorii nemaghiari ai Transilvaniei își văd periclitare interesele lor naționale prin o atare uniune² și până ce nu se va da și intereselor imperiului garanția de lipsă.

Cum că românii în specie uniunea probată în 1848 niciodată n-au primit-o sau recunoscut-o, aducem aminte numai de protestul adunării de la Blaj din 15 mai 1848, de jurământul depus acolo de către mai mult de 40.000 de români și de protestul repetat în adunările de la Orlat în 11, de la Năsăud în 14 și de la Blaj în 16 septembrie 1848, sigilate cu sângele a mai multor de 40.000 de români, pia memorie a căror acte solemne naționale și astăzi trăiește viu în fiii națiunii române.

După ce au încetat terorismul maghiar, independența Transilvaniei de Ungaria iară s-a restituit și aceea a existat ca țară de sine stătătoare până astăzi.

Independența și autonomia aceasta a țării s-a recunoscut și sancționat din nou prin articolul de lege din 1863, cu care s-a primit diploma din octombrie 1860 și patenta din 26 februarie 1861 între legile Marelui Principat al Transilvaniei, cum și prin ținerea dietelor țării în 1863 și 1864 și regularea relațiunilor de stat față cu imperiu și celelalte țări de coroană, anume și către Ungaria, pe baza acestei independențe.

Prin adoptarea diplomei din octombrie 1860 și a patentei din februarie 1861 speram acum cu tot dreptul a fi ajuns la finea încurcăturilor care împiedecară exercitarea drepturilor constituționale de la 1850

1 subliniat în text

2 idem

încoace; a fi regulat definitiv relațiunile de stat ale țării față cu celelalte provincii și cu întregul imperiu, anume așa-numitele cauze comune, spre binele și înflorirea împărăției și spre fericirea patriei; pentru ca să ne rămână cu atât mai mult timp pentru înfăptuirea reformelor arzătoare în privința administrațiunii politice și judiciare a țării și pentru regularea altor trebi interne. Credem și ținem aceasta și din acel temei, că deoarece Transilvania, în înțelesul constituțiunii sale, are a fi guvernată "numai după legile și constituțiunile ei; în mod legal satorite", precum suntem noi îndatorați a le păzi, așa sperăm că se vor păzi și observa acelea și din partea guvernului Maiestății voastre, cu toată rigoarea și ori ce strămutare s-ar afla de lipsă, se va face numai în calea constituțională, va să zică cu coînțelegerea dietei ardelene.

Însă cu cea mai adâncă mâhnire vedem că în urma mașinațiunilor unor partide mici din țară, și la cererea dietei ungare, care nu are nici un drept de a se amesteca în trebile noastre, legile acestea se desființează unilateral, autonomia țării noastre e dată de pradă maghiarismului, iară noi suntem predați domniei nemărginite și nedumerite a acestuia fără nici o ascultare, cu atât mai puțin pe baza vreunei învoiri și fără ca să se poată arăta din trecutul nostru vreun act cât de mic de neloialitate, prin care ne-am fi făcut cumva demni de pedepsirea prin așa o tratare.

Partida maghiară și bărbații ei conducători, ajunși acum la influență prin cercurile mai înalte, pretind uniunea totală pe baza legilor din 1848 și o prezintă ca și o dorință a țării, provocând adunarea din Cluj din 19 noiembrie 1865. Cum însă uniunea din 1848 nu e legală, ați enunțat Maiestatea voastră în rescriptul din 21 iunie 1861 cu cuvintele mai sus citate. Binevoți a ierta, Maiestate, ca să expunem acum în cele următoare și neadevărul acelei afirmațiuni că adunarea deschisă la 19 noiembrie 1865 în Cluj ar fi fost reprezentanta legală a țării și că aceea ar fi cerut uniunea.

Adunarea clujeană des numită din 1865 n-are cerințele legale pentru a se putea privi de o dietă a țării, fiindcă ea a fost compusă pe baza articolului XI din anul 1790 și 1791, care baze fuseseră deja delăturate prin legea de alegere din 21 aprilie 1863 și care fu declarată însuși de Maiestatea voastră prin rescriptul prea înalt din 15 iulie 1863 de nerestituit și neaplicat prin următoarele cuvinte: "Acea parte a Constituției avitice a Marelui Principat, Transilvania, care privește la compunerea dietei, s-a schimbat în urma ștergerii stării exempționare a nobilimii, a robotelor și prestațiunilor urbariale și în urma satoririi egalității de datorințe și drepturi civile pentru toate clasele locuitorilor țării, așa de esențial, cât o dietă conchemată pe baza art.XI din anul 1790- 1791, prin care ar fi exclusă cea mai mare parte a poporului de la exercitarea drepturilor politice în contra intereselor adevărate ale țării nu s-ar putea și nici ea s-ar privi ca o atare adevărată prestațiune

a populațiunii întregi din țară, fără deschilinire de naștere, stare, naționalitate și religiuine, care posedă autoritatea morală neapărat trebuincioasă pentru ca atât treburile dinlăuntru ale Transilvaniei să le deslege spre mulțumirea tuturor națiunilor într-aceea locuitoare, cât și în privința referințelor publico-dreptoristice ale acelui Mare Principat către întreaga monarhie să aducă la îndeplinire intențiunea noastră părintească de repetite ori răspicată". Mai încolo, adunarea aceasta se poate numi cu atât mai puțin o dietă a țării, cu cât dânsa fu declarată, nu numai din partea românilor ci și din partea maghiarilor, de nelegală. Majoritatea absolută a locuitorilor țării, românii, au luat parte la ea numai spre a protesta contra compunerii unei atari adunări și a cere o dietă legală. Toate aceste s-au expus pe larg în represintațiunea din 18 decembrie 1865 a acelei adunări clujene subșternută Maiestății voastre împreună cu adresa românilor.

Față cu aceste premise, după ce românii sunt un popor egal îndreptățit și ca factor politic în constituțiunea Transilvaniei, ca și națiunea maghiară, secui și sași, prin art. de lege dietal din 1863, necontestat recunoscut, a cărui voce la schimbările făcânde în constituțiunea Transilvaniei nu se pot ignora, iară el, manifestările sale în contra unei fuziuni forțate și peste învoirea sa a adus la cunoștința locurilor mai înalte de repetite ori; după ce M/aiestatea/ /v/oastră/ atât în vorbirea de tron către dieta Ungariei din 14 decembrie 1865, cât și în rescriptul convocator din dieta Transilvaniei din 6 octombrie 1865, ați intonat deosebit necesitatea unei reviziuni serioase și pătrunzătoare a articolelor respective la uniunea din 1847-48, pentru ca întrebarea aceasta să nu se deslege numai la părere după litera moartă a legilor, ci, cu privire la relațiunile ce s-au dezvoltat între vremi în mod durător, punându-se în consonanță cu toți factorii de viață și mijlocind excesul lor plin de încredere; după ce în fine Maiestatea voastră în rescriptul prea înalt din 21 iulie 1861 către dieta Ungariei ați recunoscut în public marele adevăr, cum că uniunea cu Ungaria nu e executorie, până ce națiunile nemaghiare, prin atare legătură, își văd interesele lor naționale periclitare și în rescriptul prea înalt din 25 decembrie 1865, amânând adunarea din Cluj și concezând deputaților transilvăneni a merge la dieta de încoronare din Pesta, ați declarat că prin aceasta validitatea deplină a legilor țării până atunci aduse (așa dară în articularea Diplomei din octombrie și a Patentei din februarie și Legea despre egala îndreptățire națională a românilor și a limbii lor) nu se alterează nicidecât, și că uniunea definitivă cu Ungaria, care se va putea înfăptui numai după ce vor fi regulate referințele de stat ale țărilor coroanei ungare întreolaltă și către imperiu, o faceți afară de aceea dependentă de la convenita considerare a intereselor Marelui Principat Transilvania și de la garantarea pretensiunilor de drept ale deosebitelor naționalități și confesiuni; mărturisim că desființarea

cancelariei aulice transilvănene și supunerea Transilvaniei sub ministerul maghiar, cum și aducerea cauzelor transilvane înaintea dietei din Pesta, spre deciziune, va să zică executarea în faptă a uniunii cu Ungaria în mod precipitat atât în respectul administrațiunii, cât și al legislațiunii, înainte de a dezbate chestiunea într-o dietă legală a Transilvaniei, înainte de ori ce reviziune, înainte de garantarea drepturilor naționalităților nemaghiare și anumit al românilor, cu totala contumaciere a lor, ne umple de cea mai adâncă întristare și nespusă grijă pentru viitorul patriei și al națiunii noastre, loialitatea noastră documentată în toate timpurile și sigilată cu sângele de mii și mii a fiilor națiunii române în cercustările cele mai grele ale Imperiului, atât din timpii mai vechi cât și în anii 1848-1849, 1859 și 1866, ne impune sfânta datorință a vă descoperi Maiestateii voastre cu cea mai omagială supunere; că – deoarece constituțiunea țării noastre nu permite schimbarea ei unilaterală fără de învoirea dietei legale a țării – noi nu putem recunoaște nici o strămutare arbitrară a acesteia, cu atât mai puțin desființarea autonomiei țării de nobis sine nobis, și suntem siliți a protesta sărbătorește în contra supunerii țării noastre sub ministerul maghiar și în contra oricărui amestec al legislațiunii Ungariei în trebile țării noastre, ca a unor organe administrative și legislative care, după constituțiunea țării noastre, sancționată de Maiestatea voastră, n-au nici un drept a se amesteca în cauzele Transilvaniei și vă rugăm prea umilit ca, spre scopul exercitării drepturilor noastre constituționale, adică a deslegării multor afaceri urgente ale țării – întru înțelesul prea înaltei Diplome din 20 octombrie 1860 și în consunet cu cuvântul de tron al Maiestateii voastre din 1 iulie 1863, cum și cu prea umilita adresă dietală subșternută după aceea Maiestateii voastre – să vă îndurați a sancționa legea electorală, votată de către dieta Transilvaniei în anul 1864 și apoi pe baza acelei legi a demanda convocarea dietei Marelui nostru Principat, precum s-a mai cerut aceasta și în petițiunea noastră națională, subșternută Maiestateii voastre prin plenipotențiarilor Marițiu și dr. Rațiu în 31 decembrie 1866; iară până atunci a sista orice purcedere mai departe întru desființarea legilor și instituțiunilor administrative, cum și legislative a țării noastre autonome.

Arh. St. Cluj, fond T. Cipariu, doc. 472; Muzeul de Istorie al Transilvaniei, doc. M. 2383.

1868 martie 9, Cluj. Adresa comisarului regal al Transilvaniei, prin care se trimite autorităților orașului Turda manifestul intitulat "Frații Români", solicitându-se aplicarea unor măsuri severe pentru a nu se permite răspândirea lui printre românii transilvăneni.

183-868

K. B.

Az erdélyi kir[ályi] Biztostól.

A főméltóságú magyar kir. belügyminisztériumnak e hó 3-án 1198/R sz. alattkelt intézvényével velem közölt s ide mellékelt izgató röpirat mely felsőbb helyre hatott jelentés szerint számos nyomtatott példányokban terjesztetik Bécsből, főleg az erdélyi Románok között. Uraságodnak oly fölszolitással küldöm meg, hogy valamint egy részről az illetén bujtogató és lázító kiáltványok terjesztését éber figyelemmel kísérni, a terjesztők ellen törvényes hatalmának minden törvényes eszközeivel erélyesen fellépni s tett intézkedéseiről engemet esetről esetre tudomásba helyezni felelet terhe alatti kötelességének tartsa, ugy más részéről gondosan ügyeljen és ügyeltessen fel, nehogy bármily oldalról eredhető és bár miféle korszerűtlen és bosszantó kihívások vagy ingerlések által a Románoknak ez ideig tanusított békés és nyugodt magatartása ellenkező irányba vezettség.

Kolozsvártt Március 9-én 1868.

A. Péchy.

/pe verso/: Szolgál tudásul-s a szükséges előre gyónat és figyelem tartás tekintetéből a rendőrigazgató úr r.n. közölte.
Torda Márc.12 1868.
Szigethi.

44 el. sz.

Arh. St. Cluj, fond Primăria orașului Turda, doc. 183 / 1868, f. 1- 2.

T r a d u c e r e

183-868

Comisar regal

Din partea comisarului regal
al Transilvaniei

Vă trimit manifestul agitator, anexat aici, adus la cunoștința mea prin adresa înaltului Minister regal maghiar de Interne numărul 1198 din ziua de 3, luna curentă și care, potrivit unor informări înaintate mai sus, s-a răspândit în mai multe exemplare tipărite, din Viena,

îndeosebi printre românii din Transilvania, cu rugămintea de a urmări cu atenție vie, pe de o parte răspândirea unor asemenea manifeste agitatoare, să luați măsuri severe, folosind toate mijloacele legale, ale puterii împotriva celor care le răspândesc și să mă informați de la caz pe proprie răspundere. Pe de altă parte să vegheați cu atenție ca nu cumva atitudinea liniștită și pașnică, manifestată de români până în prezent să devină contrară, prin provocări și îndemnuri nepotrivite și supărătoare.

Cluj, 9 martie 1868

A. Péchy

Către locotenentul orașului Turda

/Pe verso/

Dat 12 martie 1868

Pentru luare la cunoștință – pentru cercetare și conformare s-a adus la cunoștința domnului șef al Poliției.

Turda, martie 12, 1868

Szigethi

Număr prez. 44/1868.

3

1868/martie/. Manifestul intitulat “Frați Români”, având ca motto un fragment din jurământul făcut la 1848 pe Cîmpia Libertății, în care sunt afirmate drepturile legitime ale românilor ardeleni și este demonstrată netemeinicia Unirii Transilvaniei cu Ungaria.

Epistola volantă

Frați Români!

Motto: “Jur cum că voi susține totdeauna națiunea noastră română pe calea dreaptă și legiuită și o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asupriri, nu voi lupta niciodată. contra drepturilor și intereselor națiunii române, ci voi opera legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și fraternitatea, nu voi suferi să ne asuprească nime, voi conlucra la păzirea dreptății, la înaintarea binelui comun, al națiunii române și al patriei noastre”.

/Jurământul făcut pe Câmpul Libertății în 1848/

De secolii suferim, de secolii suntem tratați ca străini în pământul strămoșesc. Astăzi umilința și strivirea noastră a atins culme, astăzi pocalul suferințelor noastre s-a împlut.

Am fost un corp cu viață și azi suntem tratați ca un cadavru, am fost o dată liberi, și azi suntem mai puțin și decât un paria indian.

Drepturile noastre sunt călcate, naționalitatea noastră batjocorită, autonomia și independența scumpei noastre patrii ucisă.

Uniunea Transilvaniei cu Ungaria s-a făcut fără învoirea noastră, ba chiar în contra expresiei noastre protestări, ne considerăm că noi suntem moștenii acestei patrii comune, și tratându-ne ca pe o turmă necuvântătoare. Iată dregătorii mai înalte sunt în mâna inamicilor noștri – care fac numai o fracțiune neînsemnată din populația țării, – în mâna lor e cârma și veniturile țării, pe când noi nu avem alta decât umilință și împilare.

Toate pretențiunile și aspirațiunile noastre, pretențiuni de justiție și aspirațiuni de civilizațiune sunt timbrate de crime; toate plângerile, toate apelurile făcute la sentimentul de dreptate al inamicilor noștri rămân fără sunet, însă cerbicia și barbaria acestora crește din zi în zi.

Și cine e cauza? Aceia pe care noi i-am ales ca să fie operatorii drepturilor noastre, care în loc de a fi expansiunea conștiinței naționale, sunt expresiunea celei mai care nu se rușinară a comite una din cele mai mari crime, vânzând drepturile noastre și trădând dulcea noastră patrie. Știm cu toții, că aceia sunt deputații români ardeleni din Dieta din Pesta.

Ne aflăm pe marginea prăpastiei, suntem în pericol de a ajunge acolo cât să nu mai putem fi maieștri sorții noastre, să nu mai figurăm ca Români în concertul popoarelor Europei; deci să ne deșteptăm cu o oră mai înainte, nu mai apelăm la sentimentul de dreptate a nimănui, ci cu puteri unite să ne apucăm de lucru.

Unire, curaj și activitate, iată misterul mântuirii noastre!

Români! în numele a 19 secole de suferință, în numele venitorului nostru vă conjurăm, ca să ne apucăm de lucru, să jurăm că nu vom depune de pe capul nostru sacul cu cenușă până când nu vom fi cu toții liberi, independenți.

Ora a sunat... fiecare din noi trebuie să-și facă datoria sa. Azi trebuie să arătăm inamicilor noștri, să arătăm Europei cum că noi mai preferăm moartea, decât umilința și strivirea. De astă-dată arma noastră va fi "cuvântul" și numai atunci când cuvântul nu va mai avea nici o valoare, numai atunci ne vom demite la lupta nației.

Români alegători! dorința noastră cea mai sacră este să arătați lumii, că voi nu sunteți toți în cele ce făcură deputați români ardeleni, că aceștia în loc de a fi expansiunea sentimentelor voastre, sunt expansiunea trădării naționale, de aceea să vă grăbiți cu toții a le da vot de neâncredere.

În sate și cetăți faceți câte o coală de hârtie pe care să stea scris: "Vot de neâncredere deputaților români ardeleni în Dieta din Pesta". Aceasta să fie subscris de comună și alegători. Prin aceasta nu numai că v-ați făcut datoria ci v-ați mântuit și de blestemul posterității, ce va cade asupra fiecărui român laș și renegat. Așadar, înainte cu curaj și rezoluțiune, fiți siguri, că acel geniu, care ne-a apărat în decursul a 19

secole de probe ale suferinței, ne va ajuta și acum a recâștiga libertatea și independența noastră.

Arma noastră este “dreptatea”, deviza libertatea și independența dulcei noastre Transilvanii. Români! a căror inimă mai bate pentru onoare și demnitate națională, pentru independență și fericirea patriei noastre române, acum ori niciodată, să arătăm la lume cum că nu suntem morți, că avem conștiința drepturilor noastre și încrederea în triumful sfântei noastre cauze. Amin!

N.B. Toți românii în a căror mână va ajunge această scrisoare sunt rugați a o recopia și lăți în toate părțile.

Arh. St. Cluj, fond Primăria orașului Turda, doc 183 / 1868, f. 3-4.

4

1868 mai 3/15, Blaj. Pronunciamentul însoțit de semnăturile și funcțiile fruntașilor români, care cereau, în numele legilor sancționate de-a lungul anilor de monarhie, autonomia Transilvaniei și respectarea drepturilor legitime ale națiunii române ce constituie “majoritatea precumpănitoare a locuitorilor”.

Inteligența română adunată spre a serba aniversarea zilei de 3/15 mai, celei atât de memorabile în analele națiunii române, pătrunsă de însemnătatea zilei, după terminarea serbării a aflat cu cale a se aduna într-o unire și între marginile legii a discuta atât asupra situației politice prezente, în care în contra voliei sale se văd aruncați pe sine și națiunea română, – cât și ca cetățeni credincioși augustului său Monarh și marele Principe, și țării, asupra mijloacelor ce le consideră a fi singurele corespunzătoare spre delăturarea nemulțumirilor interne, ce domnesc în națiunea română din Transilvania și se manifestă pe toată ziua, din toate unghiurile țării.

Deci, preînștiințând lucrul la locul competent, s-a și întrunit spre scopul preamintit.

Întrunirea formată în modul acesta, după dezbatere precum o cerea momentul obiectului, face următorul:

PRONUNCIAMENT:

considerând nemulțumirea generală, considerând pericolul preînvederat în care ajunse națiunea română, limba și confesiunile ei, prin starea prezentă a lucrurilor și nemulțumirea provenitoare de aci, considerând că acesta din urmă nu se poate delătura decât punându-se în viață principiile de egalitate, atât naționale cât și confesionale, din datorința către patria și națiunea noastră, care sunt aruncate pe marginile unui abis și nu se pot mântui decât prin mulțimea justelor

Inteligentia, romana, aducuta spre a feda' a natiunii
 ailei de sp'c'ain, celei atatu de memorabile in unalte, natiunii
 nei romane, petrunda de insemnalatea dilei, dupa b'neventa,
 real serbari a aflatu cu cult, a se astuna' intru-o unie, si
 ntre marginile legii a destule' atatu e supra' situatiunii pe
 litice' prezente, in care, in contra' volicii sale de vedu anga-
 runcati pre' sine si natiunea romana, — catu' si' ca' e' tatiin
 ereditiosu' augustului seu domaretu si' mare' Principe, si
 si' tierei, a supra' incedaloru, ce le considera a fi' si' a
 gure corespondentiu' spre delaturarea, nemultiamire' riloru
 inelore, ce domnescu' in natiunea romana din Franca, si'
 se manifesta pre' tota' diua, deis' tote' angurirele tierei.

Daci pre' ineficientu' lucrulu' la loculu' competentu', va
 si' inbunite spre scopulu' pre'annonsitu'.

Intrunirea formata in modulu' acestu' a, dupa ecobaz
 dere pre' cuiu' e' cerea, in omni' modulu' obicodului, face si' mare-
 riula.

Pronunciamentu:

considerandu' nemultiamirea generale, considerandu' perin-
 clulu' pre' in vederata in care a g'nsu' natiunea romana, l'isita
 si' confesiunile ei, pre' in starea prezente a lucrurilor si' ne-
 multiamirea provenitorea de aci,

considerandu' ca' acestu' din urma, nu se poate delatura' de catu'
 punandu-se in vietia principiale de egalitate, atatu natiu-
 nala' catu' si' confesiunale,

de in detorentia contra patria' si' natiunea noastra, ca' si' unta
 amreate pre' mergerea unu' abisu' si' nu' se potu' martu'
 de catu' pre' in multiamirea p'isteloru' pre' tentioni' a natiunii
 nostre, carea face, majoritatea pre' in p'etitoria a locuitoru'
 riloru' Franca, declarandu' a fi' neclatiti pre' lingua
 principiale' si' pre' tentioniile proclamate' perbatoresce de
 natiunea romana, in adunarea generala' si' legale' dela
 sp'c'ain 1848.

pretentiuni ale natiunii noastre, care face majoritatea precumpănitoe-
 re a locuitorilor Transilvaniei, declarăm a sta neclătiți pe lângă prin-
 cipiile și pretențiunile proclamate sărbătorește de natiunea română în
 adunarea generală și legală de la 3/15 mai 1848.

Cra. II specie :

În ne pronunțăm pentru autonomia tran/ilvan/iei pe baza diplomaei Leopoldine și a Sanctiunii programatice, cu atât mai vârtos, că și autonomia croato-slovană e recunoscută, deși relațiunea acelorora către Ungaria a fost cu totul diferită de a Tran/ilvan/iei.

În ne pronunțăm pentru reactivarea articolului de lege a. a. dat în dieta de la Sabie 1868/69, prin ambele puteri prezente ai legislațiunii, sancționate de Majestate, publicată și pusă în vigoare, prin care articolul naturii române pe fa. marțialele că națiune regniculăria, limbă și obiceiurile ei s'au garantate.

În ne pronunțăm pentru releschiderea dietei tran/ilvan/iei pe baza unei adreveri a reprezentatiunii populare, după derept și cuvenență, în sensul votului dat de minoritatea română la dieta feudală de la Blasiu anul 1865. Că, noi deșă peștara nu o putem considera și derepedita a face legi valide pentru Tran/ilvan/ia, nece pe Transilvania, ce poze voru și sediendul într'insă, de reprezentanti legali ai țării noastre.

Șiendu-că între împrejurările prezente, nu ne ar remana altul eveniment pentru a castiga, întru mîndrie și probare conștiințelor noastre politice, ne restrîngem la descoperirea lor pe calea publicității, că cetă pucina întru mod de ne plinimul de corectitudine de cetățeanii, mesurîndu-și totuș una dată și a face unu serviciu regimului prin descoperirea frăncă a nemulțămirei provenitorie din jurcedrea dinvului într'u afacerile țării.

Blasiu 6/5 Maiu 1868.

Basilie Kately, Proposită Capitulum.

Elia Vlăssaru

Ioanme Tănău

Gregoria Mihaly
caimacu reședințian

Iară în speță:

1. Ne pronunțăm pentru autonomia Tran/silvan/iei pe baza Diplomaei leopoldine și a Sanctiunii programatice, cu atât mai vârtos, că și autonomia țărilor croato-slovană e recunoscută, deși relațiunea acelorora către Ungaria a fost cu totul diferită de a Tran/silvan/iei.

Alimpiu Blăscan
prof. general
Ioan Fratila
~~Inchirina~~
~~Drăganu~~
~~Brănești~~

Johannes Borenski prof.
Jacobus Caroleanu
Parochus in Sinescu Român

M. Solomon prof.

Dom. C. Saraghi prof.

Petrus Solomon prof. noi. up.

Basilius Katiung prof.

Alexandru A. Chiriac prof. ed.

Georgiu Blăscan prof. am.

Georgiu prof. noi. up.

Vasiliu Leșianu prof. noi. up.

Broderick prof. noi. up.

Garnite Boya prof.

Alexandru Maque

Jordan Albinu

S. Boya

Winnand

Abai Dypog

2. Ne pronunțăm pentru reactivarea articolelor de lege aduse în dieta de la Sibiu, 1863-4, prin ambii factori competenți ai legislației, sancționate de Maiestate, publicate și puse în viață, prin care articol e națiunea română s-a înarticolat ca națiune regnicolară, limba și profesiunile ei s-au garantat.

3. Ne pronunțăm pentru redeschiderea dietei transilvane pe baza unei adevărate reprezentațiuni populare, după drept și cuviință în sensul votului dat de majoritatea română la dieta feudală din Cluj, anul 1865. Că noi, dieta pestană nu o putem considera îndreptățită a face legi valide pentru Tran/silvan/ia nici pe transilvănenii ce poate vor fi șezând într-însa, de reprezentanți legali ai țării noastre.

Fiindcă între împrejurările prezente nu ne-a rămas alt teren pentru a câștiga încuviințare și valoare convicțiunilor noastre politice, ne restrângem la descoperirea lor pe calea publicității, ca cel puțin în/a/ce/st mod să ne împlinim datorința de cetățeni, năzuind totodată și a face un serviciu regimului prin descoperirea francă a nemulțumirii provenite din purcederea dânsului întru afacerile Tran/silvan/iei.

Blaj, 3/15 mai 1868

Urmează semnăturile: Basiliu Ratz, preposit capitular; Elia Vlassan, canonic; Ioanne Pruncu, profesor gimnazial, Gregoriu Mihali, canonic metropolitan; Alimpiu Blasianu, profesor gimnazial; Ioanu Frățilă, proprietar; Zacharia Branu, paroh; I.M.Moldovanu, profesor; Iacob Castogeanu, paroh în Turdașu Român; N.Solomon, profesor; Dem.C.Farago, profesor; Petru Solomon, profesor nor.pr; Basiliu Rațiu, profesor; Alexandru M.Micu, profesor; Gedeone D.Blasianu, profesor; Stefanu Popu, profesor; Vasiliu Crisianu, profesor gimnazial; Arone Boeriu, profesor gimnazial; Gavriele Popu, profesor; Alexandru Neagoe, Isidoru.Albini, oficial metrop. G.Popanu, Beniaminu Filipu, Mihai Tipograff.

Arh. St. Cluj, Colecția de documente a Bibliotecii Centrale Blaj, orig.

5

1868 iunie 16, Sibiu. Raportul primarului din Sibiu înaintat comisarului regal din Cluj, referitor la vizita lui Axente Sever la Sibiu și la discursul său ținut în fața tinerilor intelectuali români chemați să dea "proba pentru păstrarea neștirbită a drepturilor nepieritoare ale poporului" lor.

N[agy]szeben, 1868 június 16

A hirhedt Axente Severu N[agy] Enyed fölperzselöje és a balázsfalvi pronunciamento kovácsok egyik fáradatlan fökoriphaeusa, a magyar elem ezen engesztethetetlen ellensége e napokban látogatta meg N[agy]szebent. Itt mulatása alatt, az itteni és környékbeli, többnyire jogtudósok (Dr.Nemes, dr. Broté, dr.Korentiu, dr. Borcia) negyedéves jogászokból, ügyvédi fogalmazokból s, a t[öb]bi álló jeunesse doreé,

1 Este vorba de reprezentarea minoritară, invers proporțională cu majoritatea covârșitoare a populației românești.

szóval az oláh fiatalság értelmisége körül zsongta, dongta öt és ragaszkodását hozzája egész ostentációval igyekezett manifesztálni.

Axente a gyöngéd figyelem és megtiszteltetés ezen jeleit viszonzni kívánván, összegyűjté Gyulafehérvárra hazamenetele előtt mult pénteken [folyó] h[ó] 13) este hiveit az itteni Józsefkerthüs arnyékába.

Egy külön fogadott cigányzene által eljátszott 48-ki román fölkelési reminiscenciális tábori nép és nemzeti lándzás dalok és a sűrű iddogálás a kellő "Stimmung...ot" meghozván, Axente fiatal barátait alkalomszerű speech-ekkel kezdé haranquirazni. A belgrádi közelebbi eseményt szörmentében érintve, szívére, köte áhitatos halgatóinak hogy a román nemzet egysége és önállósága által vezéreltetve a nagy romaiak útdaihoz méltó hazaszeretettől áthatva, az oláh nemzet megrögzött elnyomói ellen táplált megtorlás szellemétől lelkesítve álljanak réssen minden percben hogy egyaránt mindjájáért és mindjájön minden egyesért a szeplötlen román lobogót tántorithatlanul követni. A pillanat mely minden románt azon térre fog szólítani, hol a próbát nemzete elévülhetlen jogai csorbitatlan épségben megörzése dolgában alkalma leszen megáltani, igen közel van, közelebb mint tán gondolnak, mert események vannak készülöben melyek e pillanatot, a román nemzet tündöklő szabadságának ezredévekre biztosító pillanatjának beáltát érlelik és siettetik.

Megjegyzendő, hogy Axente kicsit zsenirozva is érezte magát miután a mondott közkerthben nem románok és voltak jelen. Axente speechére dr.Nemes válaszolt mind a jelenlévő román doyen-je vagy seniorja, biztosítván a Szónokot, hogy az értelmes román ifjuság minden ha legfőbb dicsőségét abba fogja helyezni, hogy a töle méltan föltételezet ragaszkodást a román nemzet jogaihoz vérével és megpecsételje.

Arh. St. București, colecția Microfilme Ungaria, rola 39. c.26, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztérium levéltár, k.148, Elnöki iratok, 1868-XIV/a 1476, f. 3 – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148, Acte prezidiale, 1868, XIV/a 1476, f. 3)

T r a d u c e r e

Sibiu, 16 iunie 1868

Celebrul Axente Sever, incendiatorul Aiudului și unul din neobosiții corifei ai făuritorilor Pronunciamentului de la Blaj, dușmanul de neîmpăcat al elementului maghiar a vizitat zilele acestea Sibiuul. In timpul șederii sale aici, Jeunesse doreé-ul din împrejurimi, alcătuit mai ales din juriști (dr. Nemes, dr. Broté, dr. Korentu, dr. Borcea), studenți de drept din anul IV, funcționari ai birourilor de avocatură și alții, deci

tineretul român intelectual a roit în jurul lui și a căutat să-și manifeste ostentativ simpatia față de el.

Axente voind să răspundă la semnele de tandră atenție și cinstire și-a adunat simpatizanții, vinerea trecută (13 luna curentă) seara înainte de a pleca la Alba Iulia, la umbra răcoroasă a grădinii József. Cântecul pașoptist popular, național de luptă, cântate de o orchestră de țigani special angajată și băutura, creând atmosfera necesară. Axente a început să-și însuflețească tinerii prieteni cu discursuri de ocazie.

Atingând în trecere evenimentele apropiate de la Belgrad i-a încredințat pe ascultătorii săi că, condus de interesul sfânt al unității și independenței poporului român, pătruns de un patriotism demn de urmașii marilor români, înflăcărați de spiritul răzbunării nutrit împotriva asupritorilor înverșunați ai nației valahe, să stea de strajă în orice clipă pentru ca, unul pentru toți și toți pentru unul, să urmeze cu neclintire purul steag român. Clipa care îl va chema pe fiecare român și care va avea ocazia să dea proba pentru păstrarea neștirbită a drepturilor nepieritoare a «le» poporului său, este aproape, mult mai aproape decât s-ar crede, pentru că sunt în pregătire evenimente care pânguiesc și grăbesc această clipă, clipa care va asigura pentru milenii libertatea strălucitoare a poporului român.

De remarcat că Axente s-a simțit puțin jenat dat fiindcă în numita grădină publică se aflau prezenți și neromâni.

La discursul lui Axente a răspuns dr. Nemeș, ca decan sau senior al tineretului român prezent, asigurând vorbitorului că tineretul român intelectual va considera ca cea mai mare glorie să-și pecetluiască și cu sânge devotamentul ce se pretinde de la el, față de drepturile poporului român.

6

1868/iulie, Cluj. Scrisoarea vicenotarului tribunalului comitatens, Vasile Pop, trimisă comitelui suprem al comitatului Dăbâca, înștiințat că s-a trecut la strângerea de semnături în scopul redactării unei petiții, adresate Curtii de la Viena, căreia i se solicită să dispună încetarea anchetei împotriva celor ce iscăliseră Pronunciamentul, să repună în vigoare legile din 1863-1864 și să aprobe convocarea unui congres național al românilor.

Másolat

Méltóságos báró főispán úr!

Azon bizalom és tisztelet melyel Méltóságodnak személye iránt viseltetem, arra bátoritnak hogy midön mint tapasztalatlan s a fenforgó körülmények hatásainak elég erővel ellentállani nem tudó fiatal embernek aggályaim vannak, ezek eloszlatása végett 's elveim 's meggyö-

zödése vált nézeteimhez való szilárd ragaszkodásában megmaradás véget, méltóságod bölcseségéhez folyamodjam.

Azt hiszem nem kerülhette el Méltóságodnak figyelmét azon actus, melynek véghezvitelére a román clerus most előkészületeket tesz. Ezen actus a f.é. augusztus 11-re kitűzött g[örög] k[atolikus] érsekválasztás. E hó 23-án a szamosújvári püspök megyei esperesek saját tractusaikban synodusokat tartottak, melyekben megválasztották a tractuális jegyzőt és képviselőt, kik az esperessel együtt az érseki candidátusokra szavazni fognak. Hason synodusokat fognak tartani f.h. 30 napján a balázsfalva érsekmegyei esperesek is. Ez mind a maga rendjén van 's magából az egyházi autonomicus jog természetéből foly, de nézetem szerint ezen jog gyakorlatának érve alatt a clericus nem volna hivatva a fennálló törvények és jogrend ellen irányzott politikát követni. Ily politikát üz azonban, midön oly nyilatkozatok (pronunciamentók, tárgyalása végett gyűjt aláírásokat melyek a mostani dolgok rendje ellen elégedetlenséget s gyűlöletet támasztanak. Hogy méltóságod megérthesse mit akarok mondani, bátorságot veszek magamnak tudatni hogy néhány dézsi és szamosújvárosi román egy a Felséghez intézett folyamodványt fogalmazott, ezt minden esperesnek meg küldte, hogy a synodusra megjelenő papság által, nem külömben más polgári állásnak által aláírassák. Ezen folyamodványban kéri az illetők Ö Felségét méltóztatásuk intézkedni, hogy a Gazetta szerkesztője is a pronunciamento aláíró ellen megindított vizsgálat szüntettessék meg, az 1863/4-ki törvények hatálya restituáltassék 's egy nemzeti congressus hivatassék össze, mely az erdélyi románok igényeit szabatosítsa. Ugy hallom hogy több Synodusban az említett folyamodvány aláíratott's állítólag ezt fogják tenni az érsekmegyei esperesek által tartandó synodusokban is. Szamosújvárt lakó románaink is szándékoznak egy felségfolyamodványt szerkeszteni's pedig ugyan azon szellemben mint a f.é. május 15-én balázsfalvi pronunciamentó. E célból egy conferenciát tartottak, melyben eszmecsereképpen megakarták állapítani az irányelveket melyek ezen folyamodvány készítésével szemelöll tartandók volnának. Én suaviter in modo elmondtam's elsoroltam azon okokat és indokokat melyeknél fogva egy ily folyamodványnak Ö Felségéhez való menesztését fölöslegesnek tartok. Utaltam arra hogy miután alaposan remélhetjük hogy az országgyűlés nem sokára egy bölcs törvény megszavazása által ne okozunk keserűséget's ne fokozzuk szándékosan és mesterségesen az elégedetlenséget s.a.t.. Mind emelett túlsúljal birtak azok, kik a folyamodvány készítését 's fölterjesztését czélszerűnek tartották's ha elkészittetik's aláíratik, rendeltetése helyére fog küldetni.

Igy álván a dolog 's látván hogy a tiszta meggyőződés szavai s az alapos indokok nem halgatatnak meg szomorú érzés fogott el, gondolván arra hogy így még hosszú ideig kellend a testvéreknek viszázkod-

niék 's elegendö ok nélkül egymást elkeseríteni. Öszintén megvallom Méltóságodnak, hogy ily dolgok látása szomorítólag hat rám, mind ha az ember saját meggyöződését követi, nemzetbeliei megvetik és rene-gátnak tartják, ha pedig meggyöződése ellen tenne, saját emberi méltósága 's gyenge jellemet árulna el.

Ha bár érdekemben állana, hogy csak többi testvérekkel, hanem nemzetbeléimmal ezenben és állandóan megtartsam a jó viszonyt, mind azon által én saját meggyöződése'm 's véremmé vált elvhűség ellen nem fogok cselekedni 's nézeteim szerint téves eljárást soha nem fogok követni, látom most tisztán hogy azért sok kellemetlenségnek leszek kitéve 's megyében, tekintettel a jövőre nehezen fogok boldogulhatni, hanem vigasztalni fog mindig az öntudat hogy meggyöződésemet 's elveimet nem tagadtam meg 's így könnyü szível fogom elviselni a sors által netalán rám mért szenvedéseket 's kellemetlenségeket. Alázato-san bocsanatot kérek Méltóságodtól hogy ezen sorokban, a fenneb elbeszélt dolgok által bennem gerjesztett kellemetlen érzések és aggo-dalmaknak adtam kifejezést, mi által egy kis könnyebbülést szerzek szorongó keblemnek.

Méltóságos báró főispán úrnak alázatós szolgálója

Pap László

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 81, c.678-682, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k.148, Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148 Acte prezidiale, 1868 – VII-1927, f. 6-7) copie

T r a d u c e r e

Copie

Stimate Domnule Baron, Comite suprem

Increderea și respectul pe care le port Domniei voastre, mă încura-jează să mă adresez înțelepciunii și bunăvoinței Domniei voastre, căci, fiind eu tânăr și lipsit de experiență și neputând să rezist cu destulă fermitate împrejurărilor actuale am îndoieli și pentru alungarea aces-tora și pentru a rămâne neclintit în opiniile și principiile mele devenite convingeri.

Cred că nu a putut ocoli atenția domniei voastre acel act pentru a cărui împlinire face acum pregătiri clerul român. Acesta este alegerea mitropolitului greco catolic, hotărâtă pentru 11 august anul curent.

În 23 luna aceasta protopopii episcopatului de Gherla au ținut sinoduri în propriile tracturi, în care au ales notarul și delegatul tractual, care împreună cu protopopii vor vota candidații pentru mitro-

polie. Sinoduri asemănătoare vor ține în a 30-a zi a lunii în curs și protopopii mitropoliei de Blaj. Toate acestea sunt în ordine și derivă din chiar natura dreptului autonomiei bisericești dar, după părerea mea, sub pretextul argumentului practicării acestui drept, clerul nu ar avea chemarea să urmeze o politică îndreptată împotriva legilor și legalității existente. Ori o astfel de politică se urmează când adună semnături pentru discutarea unor declarații (pronunțamente) care trezesc nemulțumirea și ura față de starea actuală de lucruri. Ca domnia voastră să poată înțelege ce vreau să spun, îmi iau îndrăzneala să vă dau de știre că, câțiva români din Dej și Gherla au conceput o petiție adresată Maiestății sale, au trimis-o tuturor protopopilor, ca să fie iscălită de preoțimea care se prezintă la sinod, precum și de alți cetățeni laici. În această petiție respectivii cer ca Maiestatea sa să ia măsuri pentru ca ancheta intentată împotriva redactorului "Gazetei" și celor care au iscălit Pronunțamentul să fie încetată, să fie redată valabilitatea legii regale din 1863-1864 și să fie convocat un congres național care să precizeze pretențiile românilor.

Am auzit că la mai multe sinoduri a fost iscălită amintita petiție și se presupune că așa vor face și la sinodul ținut de protopopi la episcopie. Și românii noștri care locuiesc la Gherla intenționează să redacteze o petiție către Maiestatea Sa și anume în același spirit ca Pronunțamentul de la Blaj din 15 mai anul nostru curent. În acest scop au ținut o conferință, în care au discutat hotărârea principiilor directe care să fie avute în vedere la redactarea acestei petiții. Eu v-am spus și înșirat én suaviter in modo acele cauze și motive pentru care găsesc că expedierea unei astfel de petiții către Maiestatea sa ar fi inutilă. M-am referit la faptul că în curând parlamentul va vota o lege înțeleaptă, să nu producem amărăciune și să nu mărim intenționat și artificial nemulțumirea și toate celelalte. Cu toate acestea în majoritate au fost cei care au considerat oportună redactarea și trimiterea petiției și dacă va fi concepută și iscălită va fi trimisă la destinație. Așa stând lucrurile și văzând că vorbele curatei convingeri și motivele întemeiate nu sunt ascultate m-a apucat un sentiment de tristețe, gândindu-mă că așa le va trebui încă mult timp fraților să se certe și să se amărască fără destule motive unii pe alții. Mărturisesc cu sinceritate Domniei voastre că vederea unor astfel de lucruri are un efect întristător asupra mea, ca și cum dacă omul își urmează propriile convingeri, conaționalii săi îl disprețuiesc și îl consideră renegat, iar dacă ar acționa împotriva convingerilor sale, ar acționa împotriva propriei demnități și ar dezvălui un caracter slab.

Cu toate că așa avea interesul să păstrez tot timpul bunele relații nu numai cu ceilalți frați ci și cu conaționalii mei, nu voi acționa împotriva propriilor mele convingeri și credinței față de propriile mele principii și nu voi urma vreo acțiune după opiniile mele greșite, văd clar acum

că pentru asta voi fi expus multor neplăceri în comitat, dar mă va consola conștiința că nu mi-am trădat convingerile și principiile și astfel voi suporta cu inima ușoară toate suferințele și neplăcerile pe care poate că soarta mi le-a pregătit. Imi cer cu umilință scuze de la Domnia voastră că am dat expresie, în aceste rânduri, simțămintelor neplăcute și îngrijorării pe care le-au trezit în mine lucrurile mai sus relatate, prin care însă simt că obțin o mică ușurare inimii mele îngrijorate.

Excelenței sale, baronului, domnului comite suprem, umila slugă

Vasile Pap

7

1868 octombrie 6, Baia de Criș. Raportul comitelui suprem al comitatului Zarand înaintat ministrului de interne ungar, referitor la ancheta întreprinsă de cel de al doilea vicecomite, Amos Frâncu, la Hălmațiu, în legătură cu declarația redactată de notarul comunal și iscălită de 60 de români în favoarea Pronunciamentului de la Blaj.

$\frac{7}{K}$ ex 1868

Zaránd megye főispánjától

Nagyméltóságu Báró

magy[ar] kir[ályi] Belügyminiszter Úr !

A balázsfalvi pronunciamento tárgyban f. év Augustus hó 19-én 1950 sz.a. kelt magas rendeletének megfelelően, nem késtem e megye II-ad alispányát Francu Amost megbizni, hogy minden feltűnés és hivatalos szinezet mellőzésével alkalmilag nyomozná ki, menyiben való az hogy Baltescu Illés N.halmágyi jegyző, állítólag St. Sulutz Sándor főszolgabíró s némely más megyei hivatalnokok tudomásával a kérdéses pronunciamentóra aláírásokat gyűiti?

Az alispánnak erre vonatkozó alázattal% allat ide mellékelt jelentéséből az tűnik ki miszerint Baltescu Illés N. halmágyi községi jegyző, a kinyomozás ideje előtt mintegy négy héttel, állítólag a környékbeli papság felszollitása folytán a pronunciamentum mellett egy nyilatkozatott készített, melyett semmi tüntetés nélkül mintegy 60 válogatottabb egyének és különösen a papok és tanítók a románok részéről aláírták s mely hirlapilag is közzé tetetett továbbá hogy ezen körülmény St. Sulutz Sándor főszolgabírónak állítólag csak később jutott tudomására de hogy annak különös jelentőségét nem tulajdonított és hogy más megyei hivatalnoknak arról tudomásuk nem volt nevezetesen hogy a középponti hivatalnok részéről ily nemü nyilatkozatok és aláírások nem tetettek.

Nagyobb bizonyosságot az ügy mibenlétéről szerzendő, m[ult] Szeptember hó 24-én személyesen kirándultam Nagyhalmágyra s ottan meghitebb embereimtől tudakozódva azon meggyőződésére jutottam, miszerint a kérdéses nyilatkozat szerzőinek leginkább e megyebeli N[agy]halmágyi, Banesti, Csutsi, és Ocsi jegyzőségbeli papság és egy része a N[agy]halmágyi román intelligentiának tekintendő. De hogy eről a megyei tisztviselőknek tudomásuk nem volt és az alairásokban azok részéről senki sem folyt belé, valamint hogy Baltescu Illés is, a nyilatkozatot csak is a felyebb említett papság és intelegentia felszólítására szerkesztette.

Egyébaránt Baltescu Illés jegyző hasonnemü művelektöli ovakodására, St. Sultz Sándor főszolgabíró pedig nagyobb felügyeletre és mindkettő hivatali köteleségükre komolyan figyelmesztetvén van szerencsém erről Nagyméltóságodnak alázatos jelentésemet tenni.

Fogadja Nagyméltóságod különös hódolatom nyilvánítását mellyel maradtam Körösbányán 1868 évi Október hó 6-án Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgálja

Ionescu Döme
főispán

Arh. St. București, colecția Microfilme-Ungaria, rola 81, c.582-585, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148, Acte prezidiale, 1868-IV/a-1340 (2613), f. 17-18.)

Traducere

$\frac{7}{K}$ ex 1868

De la comitele suprem al Comitatului Zarand

Excelență,
Domnule Baron,
Ministru de Interne regal maghiar

Conform înaltului dvoastră ordin dat la 19 august a.c. referitor la Pronunciamentul de la Blaj, m-am grăbit să-l însărcinez pe al doilea vicecomite al comitatului, Amos Frâncu, să ancheteze, fără a face senzație și evitând coloratura oficială, în ce măsură Baltescu Ilie, notarul din Hălmagiu, adună semnături pentru pronunciamentul în discuție, cu știrea primpretorului Alexandru Sterca (uluțiu și a altor funcționari comitatensi.

Din raportul vicecomitelui referitor la aceasta și anexat sub% reiese că Băltescu Ilie, notar comunal din Hălmagiu, cu aproximativ patru săptămâni înainte de anchetă, la invitația preoțimii din împrejurimi a conceput o declarație în sprijinul pronunțamentului iscălită fără nici o demonstrație de 60 de indivizi mai de seamă, în special de preoți și învățători din partea românilor și care a fost făcută public și în presă, de asemenea că această împrejurare a ajuns doar mai târziu la cunoștința lui Alexandru Sterca Șuluțiu, care însă nu i-a dat o prea mare importanță, iar alți funcționari comitatensi nu au avut cunoștință despre ea și că funcționarii de la centru nu au dat astfel de declarații sau iscălituri.

Pentru a obține mai multă certitudine în această problemă în 24 septembrie trecut am călătorit personal la Hălmagiu și acolo interesându-mă la oamenii mei de încredere am ajuns la convingerea că autorii declarației pot fi considerați mai degrabă preoții din notariatele Bănești, Vârfurile, Ociu și o parte a intelectualității române din Hălmagiu, dar că funcționarii comitatensi n-au avut știință și că nimeni din partea lor n-a participat la iscălire, precum și că Băltescu Ilie a redactat declarația doar la somația mai sus amintitei preoțimi și intelighenții.

De altfel, atrăgându-le în mod serios atenția celor doi asupra datoriei lor profesionale: notarului Băltescu de a se abține de la asemenea acțiuni și primpretorului Alexandru Sterca Șuluțiu de a dovedi mai multă vigilență, am onoarea să vă înaintez excelenței voastre raportul privitor la acestea.

Primiți Excelență expresia deosebitei stime cu care rămân a Excelenței voastre preaplecată slugă,

Ionescu Dumitru, comite suprem

la Baia de Criș la 6 octombrie 1868

8

1868 noiembrie 21, Târgu-Mureș. Actul de acuzare al Judecătoriei din Târgu-Mureș formulat împotriva autorilor Pronunțamentului.

1868 noiembrie 21, Târgu-Mureș

Nr. 2487 – crim. 1868

Sentință de acuzare

Judecătoria Scaunului Mureșului, contra membrilor bisericii greco-catolice din Blaj, adică contra canonicului și prepozitului Basiliu Rațiu, canonicii Gregoriu Mihali, Elie Vlassa și mai multor profesori, asemenea contra lui Iacob Mureșianu, redactorul “Gazetei Transilvane”, pentru crima de conturbare a păcii publice după investigarea și cerce-

tarea criminală – după ascultarea opiniei fiscalului gremial – au adus sentința următoare:

Iacob Mureșianu, redactorul responsabil al jurnalului politic “Gazeta Transilvaniei”, apărând în Brașov, Basiliu Rațiu, canonic și prepozit greco-catolic din Blaj, Elie Vlassa și Gregoriu Mihali, canonici greco-catolici, așa Ioan Moldovan Micu, Gavrilă Pop și Alexandru Micu, profesori greco-catolici din Blaj, pentru crima de conturbare a păcii publice normată în art. 65 a.b. cod penal, pe lângă lăsarea pe picior liber, pe baza art. 200 pr. pen., se pun în stare de acuzare și sunt citați la pertractarea verbală finală, care se va ține la timpul său înaintea judecătoriei acesteia. La pertractarea finală sunt de citit articolul așa-numitului “Pronunciament” din nr.38 al “Gazetei Transilvane” a. c. (vezi nr. 1), testimoniile despre moralitatea și averea acuzaților, contestația de registratură a lui Iacob Mureșianu (vezi nr.71.79.98).

La pertractarea finală sunt de a lua înainte nr.42 a.c., asemenea nr.crt. de la 68 până la 78 inclusiv ale “Gazetei Transilvane” (vezi n.nr.1 și 97).

Acuzații sunt îndreptățiți contra acestei sentințe în 24 de ore după enunțarea ei la aceasta sau la cea judecătoreie care efectuează enunțarea sau înmanuarea a insinua recursul și motivele recursului în 8 zile după insinuarea lui a le da înăuntru; mai departe, acuzații sunt îndreptățiți și la aceea ca pentru descrierea motivelor recursului și pentru apărarea lor la pertractarea finală a întrebuița un apărător, alegându-l după voia lor proprie.

Dumitru Farago, fost profesor greco-catolic în Blaj și denumit de preot în Zlatna, pentru crima de conturbare a păcii publice, normată în citatul art.65 a.b.cod penal., asemenea, se pune în stare de acuzare; dar după ce dânsul în locuința sa, fără știrea și permisiunea judecătoriei investigatoare, ba chiar în contra promisiunii sale s-au depărtat și nu se știe pe unde se află acuma, după art.381 pr.pen. arestarea lui de a se rânduși și sentința de acuzare după sensul art.384 pr.pen. în formă circulară de cercetare de a se enunța, se statorește.

Din ședința judecătoriei
Scaunului Mureșului, ținută în 21 noiembrie 1868.

Nagy Samu m.p.
președinte

Motive

În 15 mai a.c., pentru memoria adunării populare ținută în 15 mai 1848 în Blaj, tot acolo s-a aranjat după program o sărbătoare și cu ocazia aceasta, sub prezidiul prepozitului Basiliu Rațiu, în sala Bibliotecii gimnaziale s-a ținut o conferință a cărui scop mărturisit a fost consultarea despre starea națiunii române.

În conferința aceasta s-a stabilit următorul Pronunciament:
(urmează *textul Pronunciamentului*)

În conferință și aceea s-a hotărât că numitul Pronunciament să se publice pe calea jurnalistică și după aceasta s-a și publicat, în 1868, 27 mai, în nr. 38 al Jurnalului politic care apare la Brașov sub redacția responsabilă a lui Iacob Mureșianu.

Amintitul Pronunciament, purcezând dintr-aceea că confesiunile și limba națiunii române sunt periclitate, națiunea asta e aruncată pe marginea unui abis și că ar fi restrânsă de pe terenul politic, restaurarea autonomiei Transilvaniei, reactivarea articolelor de lege aduse în dieta de la Sibiu, 1863-4, prin care articole națiunea română s-a înarticolat ca națiune, limba și confesiunile ei s-au garantat, și convocarea unei diete transilvane deschilinit din acea cauză pretind că dieta pestană nu o pot considera îndreptățită a face legi valide pentru Transilvania, nici pe transilvănenii ce poate vor fi șezând într-înșa de reprezentanți legali ai țării.

După ce afirmarea aceea neadevărată că confesiunile și limba națiunii române, în urma regimului reactivat consituționalmente, ar fi periclitată, națiunea asta ar fi aruncată pe marginea unui abis și restrânsă de pe terenul politic.

După ce prin articolul de lege 1847-8 VII din Pojon și prin articolul de lege 1848 I din Cluj, Uniunea Transilvaniei cu Ungaria legalmente e proclamată și legile acestea, articolele de lege II 1865-7 din Cluj, în deplinătatea lor s-au susținut.

După ce Maiestatea sa, pe baza jurământului său de încoronare, și anume prin rescriptul din anul 1867, 20 februarie din Viena, dieta din Sibiu din 1863-4 de ilegală, hotărârile ei ca pe cale ilegală aduse, de nevalide, s-au îndurat a le declara.

După ce dară Transilvania legalmente reincorporată către Ungaria numai în comune dieta pestană poate fi legalmente reprezentată și reprezentanții aleși legalmente în părțile transilvane, pe baza numitelor legi fundamentale sunt reprezentanții legali ai acestor părți și membri îndreptățiți ai dietei pestane.

După ce periclitarea limbii, confesiunilor și naționalității române față cu egalitatea deplină proclamată în aceste legi fundamentale, și anume, privitoare la confesiune, în articolul de lege IX 1848 din Cluj – e o afirmațiune nedreaptă și îndeamnă la iritarea spiritelor.

După toate acestea, Pronunciamentul de sub întrebare, prin care dieta pestană prezentă nu se consideră de îndreptățită a aduce legi valide pentru Transilvania, nici pe transilvănenii care iau parte într-înșa de reprezentanții legali ai țării, încât și publicarea Pronunciamentului pe calea jurnalistică, cuprind în sine crima conturbării păcii publice, normată în art.65 pct.a.b.cod penal provizoriu susținută pe baza hotărârii dietale și învoirea Maiestății sale, încât agitarea publică

în contra unității statului maghiar se face amăgire la ura în contra aceluia, se tentează animare la opunere în contra legilor sancționate, pe lângă aceea, se face năzuință la cauzarea antipatiei religioase și naționale.

Căci legile noastre aduse pe calea constituțională, pe tot cetățeanul într-o formă îl obligă și civil numai legile și pe baza acestora, decretul regești, și a oficiatelor constrâng. Atacarea validității legii și cu deosebire nerecunoașterea publică și sărbătorească a vigoriei legilor care au reactivat unitatea statului maghiar, pronunțarea aceea că reprezentanții poporului ales pe baza legilor acestora sunt ilegali, publicarea acestor pronunțări pe calea presei, faptele aceste cuprind în sine agitarea periculoasă în contra unității statului, năzuința la cauzarea de dispreț și ură; asemenea și despre intenția rea – față cu astfel de fapte nu e îndoială din acea cauză că factorii Pronunciamentului să năzuiască confesiunile egal îndreptățite care stau sub paza legii în credința lor religioasă și o națiune periclitată în limba sa și dezbrăcată de drepturile politice a o demonstra.

Fapta aceea că acuzații la facerea și publicarea acestui Pronunciament au conlucrat se dovedește prin mărturia lor proprie, adică prepozitul și canonicul Basiliu Rațiu recunoaște că după repetate provocări a primit prezidiul în conferință, că acolo s-au primit punctele principale ale Pronunciamentului, și anume, punctul al treilea, că-l împărtășește cu totul și că după finirea adunării și conferinței asupra Pronunciamentului a citit și a și scris Pronunciamentul, însă /se/ exprimă clar că pentru a câștiga convingerile politice valoare, n-au alt teren decât calea publicității.

Canonicul Elia Vlăsa a mărturisit că el a ridicat cuvânt în sensul Pronunciamentului că-l recunoaște de corespunzător opiniei lui, pe rândul cercetării speciale voiește a afirma aceea că în privința publicării Pronunciamentului ar fi fost de părere contrară, dar în rândul investigațiunii așa ceva n-a pomenit, ci din răspunsurile lui de atunci stă clar că, fiind de față până la finea adunării, în privința publicării pe calea jurnalistică, a convenit cu părerea majorității și părerea a și apărât-o în rândul răspunsurilor.

Canonicul Grigorie Mihali recunoaște că Pronunciamentul în prezența și cu învoirea lui s-a elaborat fiind de față până în finea adunării și că chiar ca vicepreședinte a conlucrat e fără îndoială prin mărturiile prepozitului Basiliu Rațiu însuși și ale altora.

Profesorul Ioan Micu Moldovan mărturisește că a participat la Pronunciament, că a vorbit în sensul acestuia și îl recunoaște de al lui; pe rândul cercetării speciale însă afirmă că în privința aceea că ce să se întâmple cu Pronunciamentul el, ca cel dintâi, a propus să se trimită la un deputat din dietă, dar după aceea, născându-se propunerea aceea ca numai prin jurnale să se publice, e fără îndoială că aceasta și el a

primit-o prin cuvintele lui proprii date la protocol "Primirea propunerilor în privința Pronunciamentului e fapta tuturor participanților". În fine, în mărturia acuzatului Iacob Mureșianu există un motiv de suspiciune întemeiată că el ar fi trimis Pronunciamentul la redacția "Gazetei Transilvaniei" spre publicare.

Profesorul Pop Gavrilă mărturisește că după primirea punctelor Pronunciamentului și el a fost pentru publicarea lui prin jurnale, că la executarea lui cea dintâi a și spus verde: așadar, apărarea lui cu ocazia cercetării speciale ca la stabilirea definitivă în privința asta n-ar fi fost de față, cu atât mai puțin are greutate, fiindcă și aci zice că procedura consună cu părerea lui.

Profesorul Alexandru Micu recunoaște că el în conferință a primit toate trei punctele Pronunciamentului, ca consunătoare cu convingerea și părerea lui.

Iacob Mureșianu mărturisește că el Pronunciamentul de sub întrebare prin poșta într-o epistolă scrisă cu M.n. cu veridicitate de la Ioan Moldovan l-a căpătat: el însuși l-a semnat în nr.38 al "Gazetei Transilvaniei", redactată de el; asemenea, a publicat tot în foaia aceea în numerele curente de la 68 la 78 declarațiile care au primit Pronunciamentul și cuprinsul Pronunciamentului și în protocol îl recunoaște de al lui și în numărul 42 al "Gazetei Transilvaniei" îl numește credoul lui propriu și al mai multor români.

Profesorul Dumitru Farago recunoaște că punctul al treilea al Pronunciamentului cu convoirea comună și cu învoirea lui s-a stabilit și, de asemenea, a hotărât și publicarea lui prin jurnale. În contra lui Farago stă și motivul de suspiciune, acela că sub cercetare s-a depărtat fără permisiune din locuința sa, a abdicat din starea preoțească din Zlatna și cu adevărat a fugit pe teritoriu străin.

Acuzații neagă însă intenția cea rea și iritatoare, dar abstrăgând de la aceea că asta însăși în faptă e învelită, el dovedește ziua anului în care s-a făcut Pronunciamentul, locul, sărbătoarea religioasă care a înaintat aceasta, modul publicării și așa în privința asta vine în considerare art.268 proc.pen. După toate aceste, crima conturbării păcii publice obiectiv e dovedită cu totul, criminalitatea acuzațiilor sau dovada subiectivă în sensul art.264 proc.pen., pe baza mărturiilor proprii ca motive legale de suspiciune stă dovedită și așa punerea lor în stare de acuzare pentru crima de conturbare a păcii publice după art.200 proc.pen. e motivată.

Dispoziția în contra lui Dumitru Farago își află motivarea sa în art.381 și 384 din proc. penală.

Locul, M.Vasarhely, 1868 în 21 noiembrie.

Columban m.p.

Arh. St. Cluj, fond personal "Ioan Micu Moldovan", doc. 5158, orig.

1868 noiembrie 24, Viena. Scrisoarea ambasadorului belgian la Viena, Jonghe d'Ardoye, adresată ministrului afacerilor externe, Vanderstichelen, referitoare la acuta problemă a naționalităților din Austro-Ungaria și responsabilitatea Ungariei pentru recrudescența mișcării naționale a popoarelor asuprite cu intensitate sporită după instaurarea dualismului, considerat un triumf al maghiarimii.

Légation de Belgique

Nr. 273/316

Vienne, le 24 Novembre 1868

À Son Excellence
Monsieur Vanderstichelen
Ministre des Affaires Etrangères

Bruxelles

Monsieur le Ministre,

Les questions de nationalités sont la plaie de la monarchie austro-hongroise et menacent si l'on ne parvient à les résoudre d'une façon plus au moins satisfaisante de paralyser toutes ses forces.

La Hongrie qui sous ce rapport a tant contribué aux défaites de l'Autriche éprouve à son tour aussi aujourd'hui les difficultés que présente l'entente entre les peuples d'origines diverses, réclamant leur droits et leur privilèges et devant cependant dépendre d'un centre commun.

J'ai eu l'honneur dans ma correspondance de vous faire connaître l'opposition qu'avait rencontré au sein de la diète de Pesth la loi chargée de régler les droits des nationalités qui divisent les pays de la couronne de St. Etienne. L'on a compris qu'en présence de cette opposition la loi devait être modifiée.

L'importance de cette question a attiré toute l'attention de Deak qui a rédigé un projet tenant mieux compte des droits acquis aux différentes nationalités jusqu'à ce jour, et il semble que ce projet parviendra à obtenir l'appui de la majorité des parties intéressées. Les sections de la diète et les membres modérés des nationalités approuvent ce projet. Le comité central lui est aussi favorable. Les partis extrêmes seuls le rejettent et menacent même de quitter la Diète s'il est adopté.

Le budget de 1869 et la loi des nationalités absorberont presque exclusivement les travaux de la diète hongroise jusqu'à l'expiration prochaine de son mandat.

Quant à la loi des nationalités qu'elle soit votée ou non, ces questions n'en resteront pas moins pendant longtemps encore la pierre d'achop-

pement des Gouvernements quels qu'ils soient de Pesth et de Vienne. Il y a là des luttes de races, des divergeances de moeurs et d'éducation que les lois ne règlent pas, il y a des traditions, des souvenirs historiques qui une fois réveillés entraveront pendant longtemps encore la domination Madgyare en Hongrie tout aussi bien que les tendances absorbantes allemandes de ce côté-ci de la Leytha.

De là ces froissement, ces animosités politiques qui aigrissent l'opinion publique partout dans la monarchie austro-hongroise et inhérentes à une situation générale où tout semble provisoire, où rien n'est stable jusqu'à présent que l'instabilité. Chaque jour une loi nouvelle, indispensable cependant semble venir engendrer de nouveaux mécontentements. La loi militaire dont l'impopularité tient en raison des sacrifices qu'elle impose au pays et qui dépassent les forces affaiblies; et celle qui doit régler les droits des nationalités n'ont jusqu'à présent fait qu'alimenter les griefs de toutes les oppositions que rencontrent les institutions politiques nouvelles.

La partie occidentale de l'Empire se prétend sacrifiée aux Hongrois, ceux-ci attribuent aux Allemands toutes les difficultés que leur procure cette douloureuse question des nationalités, dont ils souffrent du reste tant eux-mêmes.

Ce sont les **Bach** et les **Schmerling** dit-on à Pesth qui avec leurs tentatives de centralisation ont amené la confusion actuelle. Vos aspirations nationales et separatistes exagérées leur répond-t-on ici, non sans raison, ont fait tout le mal, c'est vous Madgyares qui avez éveillé les aspirations nationales qui divisent la monarchie et qui vous menacent autant que nous-mêmes.

L'on n'a pas oublié à Vienne l'ancienne suprématie allemande détruite aujourd'hui au profit de Pesth et l'on ne peut se taire à Vienne à la pensée de la puissance ascendante de cette rivale avec laquelle il faut compter aujourd'hui comme avec une égale qui menace déjà de dominer la situation.

Le triomphe des Hongrois et le dualisme qui le constate a détruit dans la monarchie austro-hongroise la solidarité des intérêts; un danger commun pourra seul réunir ces éléments aujourd'hui divergents et donner à l'Empire cet ensemble et cette unité d'intérêts à défendre qui seuls peuvent encore lui procurer la force nécessaire pour résister aux crises qui dans un avenir prochain viendront menacer son existence. Une entente cordiale basée sur la solidarité des intérêts bien compris serait aussi nécessaire pour le développement de la Hongrie que pour la consolidation de la monarchie.

Malheureusement tout un passé de luttes est là pour engendrer la méfiance réciproque. Un grand succès répondant à des aspirations communes pourra seul, s'il est possible, consolider ce dualisme qui

aujourd'hui ne représente que le triomphe du Madgyarisme sur l'ancienne centralisation allemande.

Je suis avec une respectueuse considération,
Monsieur le Ministre,

Votre obéissant et dévoué serviteur
Jonghe d'Ardoye

Arh. St. București, colecția Microfilme – Belgia, r.39, c.35-38, (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur Bruxelles. Correspondance Politique Légations, Autriche-Hongrie, dos.35)

Traducere

Viena, 24 noiembrie, 1868

Legăția Belgiei

Nr. 273/316

Excelenței Sale
Dl. Vanderstichelen
Ministrul Afacerilor Externe

Bruxelles

Domnule Ministru,

Problema naționalităților este flagelul monarhiei austro-ungare și amenință, dacă nu va fi rezolvată într-o manieră mai mult sau mai puțin satisfăcătoare, să-i paralizeze toate forțele.

Ungaria, care din acest punct de vedere a contribuit atât de mult la înfrângerile Austriei, simte, în prezent, pe propria-i piele dificultățile pe care le presupune înțelegerea între popoare de origine diferită, care-și cer drepturile și privilegiile, deși depind în același timp de un centru comun.

Am avut onoarea în corespondența mea să vă vorbesc despre ostilitatea cu care a fost întâmpinată de dieta din Pesta legea menită să reglementeze drepturile naționalităților care formează țările coroanei Sfântului Ștefan. S-a înțeles că-n situația unei atari opoziții legea trebuie modificată.

Importanța acestei probleme a atras întreaga atenție a lui Deak care a redactat un proiect care ține cont în mai mare măsură de drepturile acordate diferitelor naționalități până în prezent și se pare că acest proiect va reuși să obțină sprijinul majorității părților interesate.

Secțiunile dietei și membrii moderați ai naționalităților aprobă acest proiect, chiar și comitetul central îi este favorabil. Numai partidele extremiste îl resping și amenință chiar să părăsească dieta dacă este adoptat.

Bugetul pe anul 1869 și legea naționalităților vor acapara aproape integral lucrările dietei ungare până la apropiata expirare a mandatului ei.

În ceea ce privește legea naționalităților, fie că va fi votată sau nu, aceste probleme vor rămâne încă multă vreme piedica guvernelor oricare ar fi ele, de la Pesta și Viena. E vorba aici de conflictele rasiale, divergențe de păreri privind obiceiurile și educația pe care legea nu le rezolvă, e vorba de tradiții, de amintiri istorice, care o dată aduse pe tapet vor constitui multă vreme o piedică în calea dominației maghiare în Ungaria cum este și cazul tendințelor acaparatoare germane din partea de dincoace a râului Leytha.

De aici toate aceste ofense, aceste animozități politice, care dezgustă opinia publică peste tot în monarhia austro-ungară și inerente situației generale în care totul pare provizoriu, în care nimic nu e stabil, până în prezent, decât instabilitatea. Zilnic o nouă lege, totuși absolut necesară, pare să provoace noi nemulțumiri. Legea militară a cărei nepopularitate se datorează sacrificiilor pe care ea le impune țării, depășindu-i forțele deja slăbite, și cea care trebuie să reglementeze drepturile naționalităților nu au reușit până acum decât să alimenteze nemulțumirea și să sporească opoziția pe care o întâmpină noile instituții politice.

Zona apuseană a Imperiului se socotește sacrificată ungarilor, aceștia pun pe seama germanilor toate necazurile pe care le creează această dureroasă problemă a naționalităților, din pricina căreia suferă de altfel ei înșiși.

La Pesta se spune că domnii Bach și Schmeling sunt cei care datorită încercărilor lor de centralizare au provocat toată confuzia din prezent. Aspirațiile voastre naționale și separatiste – li se răspunde aici, nu fără motiv, – au provocat tot răul, voi, maghiarii sunteți cei care ați provocat aspirațiile naționale care fărâmițează monarhia și care vă amenință în egală măsură.

La Viena nu s-a uitat de vechea supremație germană distrusă astăzi în favoarea Pestei și nu poate fi liniște la gândul că sporește continuu puterea acestei rivale cu care astăzi trebuie să se trateze de pe poziții de egalitate și care amenință deja să domine situația.

Triumful ungarilor și dualismul care, ca politică de stat, îl certifică, au distrus în cadrul monarhiei austro-ungare solidaritatea de interese; numai un pericol comun va putea strânge la un loc din nou aceste elemente astăzi divergente și să redea imperiului unitatea de interese ce trebuie apărute, numai aceasta i-ar mai putea asigura forța necesară

pentru a rezista crizelor care se vor ivi într-un viitor apropiat, amenințându-i existența. O înțelegere cordială bazată pe solidaritatea intereselor bine înțelese ar fi de aceea necesară atât pentru dezvoltarea Ungariei, cât și pentru consolidarea monarhiei.

Din nefericire un întreg trecut de confruntări vine să alimenteze neîncrederea reciprocă. Numai un nou succes, care să răspundă aspirațiilor comune, va putea, dacă este posibil, să consolideze acest dualism care astăzi nu reprezintă decât triumful maghiarismului asupra vechii centralizări germane.

Cu respect și considerație,
Al dumneavoastră supus și devotat,
Jonghe d'Ardoye

10

1868 noiembrie 30, Pesta. Raportul prefectului Poliției ținutului Chioarului înaintat ministrului de interne regal maghiar, Wenckheim Béla referitoare la supravegherea mișcării naționale române și a celor care au semnat Pronunciamentul; oportunitatea transferării regimentelor românești din Transilvania și încartuirea altora în locul lor; angajamentul de a menține ordinea desăvârșită – inclusiv cea politică – pe tot cuprinsul ținutului.

129
868

Nagyméltósága Báró's
Magyar kir[ályi] Belügyminiszter Úr!

Nagyméltóságod [folyó] évi november 8-ikáról 2706 eln[öki] szám alatt, hozzám Nagysomkutra intézett, és onnan utánam Pestre küldött magas rendeletét Nagysomkutról való távollétem miatt csak mai nap vettem, melyre is sietek tiszteletteljesen jelenteni, miszerint már korábbi idő óta azon nagy mérvű fondorlatok és izgatások célzatatt, melyek a szomszéd Moldva-Oláh ország kormánya és az avval szövetkezett egyes, bennlakó román honfitársaink részéről hazánk területi épsége ellen irányoznak, hazafiui kötelességemmnek ismertem meg a Nagyméltóságod rendeletének vétele előtt a kormányzatom allati, nagyrészt románoktól lakott vidéket éber őrszemekkel kísérni és szükségesnek mutatkozott figyelmi rendszabályokat leg kisebb feltűnés nélkül életbe léptetni, mely elővigyázatommnak azon igen kedvező eredménye van, hogy minden, még a jelentéktelen mozzanatok is, tudomá-

somra jutnak, 's így hitelesen tudathatom Excellentiáddal miszerint vidékemben eddigelé a nyugalom és közrend tökéletesen kielégítő.

Nem áll ugyan vidékem még időkben sem menten az izgatásoktól, a menyiben Közép és Belső Szolnok megyékből, gyakorta jellenek meg vidékem ros akaratú és fanaticus bujtogatók, – jelesen Közép Szolnok megye Szilágy – Cseh mezővárosában telepedett le egy Kozma Endre nevű veszélyes izgató, – ki néhány hónappal elébb Pesten a "Federatiunea" román lapnak hosszasan főmunkatársá vala. Ezen egyén jelenleg Közép és Belső Szolnok 's Szatmár megyében, valamint Kövár vidékén minden nagyobbserű magány multságokban megjelenvén, határtalan szenvedéllyel izgat, a magyar alkotmány ellen, eddigelé azonban Kövárban nem csak siker nélkül, sőt mindenkor rendre utasítva és megszegyenítve kelle távoznia. A fentebb érintett megyékben, éppen a nevezett egyén erélyes közremüködése eszközölte azt hogy "Pronunciamentu"-t számosan irták alá. Edigelé tehát Kövárban az izgatásoknak következései nincsenek, és ha lennének, sietni fogok azoknak megakadályozását eszközölni, és Excellentiádat az események felől haladék nélkül értesíteni.

Tekintetel továbbá Nagyméltóságodnak fentebb idézett magas rendeletére bátor vagyok kijelenteni, miszerint igen czélszerű lenne Erdélyből a román ezredeket eltávolítani, 's azoknak helyeikben másokat szállásolni.

A löpor eladása tekintetében a kormányzatom alatti vidékben a szükséges elővigyázati rendszabályok, igen nagy pontossággal vannak életbe léptetve, és keresztülvive.

Mi a személy biztóságot illeti, arra nézve következőkben teszem meg alázatos jelentésemet.

Midőn én 1867-ik év ápril 16-ik napján Kövár vidék főkormányzatát átvettem, a vagyon és személy biztóságg annyira meg vala ingatva, hogy majdnem kényszerítve valánk rögtön ítélő bíróság engedélyezése miatt folyamodni. Rablás, útonállás, a gyilkosságoknak minden neme, gyuitogatás napirenden valának, s ezen válságos helyzetet én a mult évben, több ízben be is jelentettem Nagyméltóságodnak.

Az éber figyelem, a közbiztósági személyzet felfrisitése és szaporítása, a kerületi és járási tisztviselőknek erélyes és gondos közremüködése, a veszélytől vidékünket megmentette, s jelenleg a közbátorság a legkielégítőbb helyzetben áll.

Végezetül kijelentem még azt, miszerint a Nagyméltóságod által velem közölt magas rendeletet is szem előtt tartva igyekezni fogok Kövár vidéket mind politikai, mind közbátorsági tekintetben a jelen helyzetben meg tartani és ekként vidékemnek és a magas kormányznak megelégedését kinyerni.

Ezen előterjesztésem után engedje meg Excellentiád, hogy magamat magas kegyeibe ajánlhassam maradván

Nagyméltóságu Báró és Belügyminiszter Úrnak alázatos szolgája

Kelt Pesten 1868 Nov. 30-án

Újfalusy Miklós
Kövárvidék főkapitánya

Nagyméltóságu Báró Wenkheim Béla, m[agyar] kir[ályi] Belügyminiszter
Úrnak

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 81, c. 730-735, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k.148, Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148, Acte prezidiale, 1868- XIV/D. 3118, f. 18-20).

T r a d u c e r e

129
868

Excelență, Baroane și
Domnule Ministru de Interne regal maghiar

Înaltul ordin pe care ni l-a adresat Excelența voastră în 8 noiembrie anul curent sub numărul 2706 prezidențial la Șomcuța Mare și trimis de acolo după mine la Pesta, din cauza absenței mele de la Șomcuța Mare numai astăzi l-am primit, la care mă grăbesc cu stimă să raportez cum că, mai de mult cunoscând din cele mai sigure surse țelul acelor intrigi și instigări de amplexare îndreptate de guvernul țării vecine Moldovalahia și a unor compatrioți români coalizați cu aceasta împotriva integrității teritoriale a patriei noastre, am considerat ca fiind datoria mea patriotică încă înainte de a primi ordinul Excelenței voastre, să urmăresc cu vigilență ținuturile de sub conducerea mea, locuite în mare parte de români și să pun cu discreție în vigoare măsurile de siguranță necesare, prevederea mea având rezultatul îmbucurător că toate mișcările, chiar cele mai nesemnificative, îmi ajung la cunoștință și astfel pot s-o informez cu încredere pe Excelența voastră că până acum în ținuturile mele liniștea și siguranța publică sunt mulțumitoare.

Ținutul meu nu este încă nici în timpurile acestea ferit de instigări, în măsura în care din comitatele Solnocul de Mijloc și Interior, apar adesea în ținutul meu agitatori răuvoitori și fanatici, în special în orașul Cehul-Silvaniei, din comitatul Solnocul de Mijloc, s-a stabilit un instigator periculos pe nume Cosma Andrei, care mai înainte cu câteva luni a fost mult timp colaboratorul principal al revistei "Federațiunea"

la Pesta. Acest individ actualmente fiind prezent la toate petrecerile particulare mai mari din comitatele Solnocul Interior și de Mijloc, Satu Mare, Ținutul Chioarului, instigă cu pasiune fără margine împotriva constituției maghiare, până acum însă la Chioar a rămas nu numai fără succes, dar de fiecare dată a fost pus la punct și rușinat a trebuit să plece. În susmenționatele comitate, tocmai intervenția energică a numitului individ a contribuit la iscălirea de către mulți a Pronunțamentului. Până acum deci, la Chioar, instigările nu au avut urmări și dacă ar avea, mă voi grăbi să le împiedic și s-o anunț neîntârziat pe Excelența voastră asupra evenimentelor.

În continuare, cu privire la mai sus menționatul înalt ordin al Domniei voastre, am îndrăzneala să afirm că, ar fi deosebit de oportună îndepărtarea regimentelor române din Transilvania și de a încartirui altele în locul lor.

În privința vânzării prafului de pușcă, în ținutul de sub comenduirea mea, am luat măsurile necesare de prevedere fiind traduse în viață cu mare exactitate.

În ceea ce privește siguranța persoanelor, voi raporta în cele ce urmează.

Când la 16 aprilie 1867 am preluat comanda ținutului Chioarului siguranța persoanelor și a bunurilor era atât de precară încât aproape că am fost obligați să cerem instituirea unor tribunale statariale. Furturi, jafuri, tot soiul de crime, incendieri erau la ordinea zilei, situație pe care eu am raportat-o anul trecut în mai multe rânduri Excelenței voastre.

Atenția trează, împrăștierea și înmulțirea personalului de ordine, colaborarea fermă și conștiincioasă a funcționarilor districtuali și de plasă a salvat ținutul nostru de pericol și actualmente încrederea publică este în cea mai mulțumitoare stare.

În încheiere, mai declar că, având în vedere în fața ochilor și înaltul ordin transmis mie de Excelența voastră, mă voi strădui să mențin ținutul Chioarului, atât din punct de vedere politic, cât și al încrederii publice ca în prezent și în felul acesta să merit mulțumirea ținutului și a înaltului guvern.

După acest raport al meu, permiteți-mi Excelență să mă recomand bunăvoinței voastre, rămânând preasupusa slugă, a domnului Baron și ministru de interne

Emisă la Pesta la 30 noiembrie 1868

Ujfalusi Miklós
Prefectul de poliție al Ținutului Chioarului

Excelenței sale, baronului Wenckheim Béla, domnului ministru de interne regal maghiar.

1868 decembrie 9, Sibiu. Memoriul Universității săsești adresat Parlamentului și Ministerului /de Interne/ regal maghiar, prin care se protestează împotriva Legii naționalităților și alipirii Transilvaniei la Ungaria.

Hohes königliches ungarisches Gesamtministerium!
Hoher Reichstag!

Es ist ein von jedem Patrioten anerkannter Grundsatz, daß das staatanerhaltende gegenseitige Vertrauen nur dann geweckt und gekräftigt wird, wenn alle Angelegenheiten des Vaterlandes, vorzugsweise die zu den Lebensfragen desselben gehörigen, ein Gegenstand allseitiger, von dem Sittengesetz der Wahrheit sogar gebotener Erörterung sind.

Die gehorsamst gefertigte sächsische Nations Universität huldigt gleichfalls diesem Grundsatz und fühlt sich daher pflichtgemäß gedrungen, mit aufrichtiger Freimüthigkeit die gewichtigen Bedenken auszusprechen, welche in allen Schichten der von ihr vertretenen Bevölkerung des Sachsenlandes gegen die, vom hohen Reichstage beschlossenen Gesetzartikel "*über die Gleichberechtigung der Nationalitäten*" und über die "*Union Ungarns und Siebenbürgens*" aufgestiegen sind.

Der erstgenannte Gesetzartikel steht in einem solch schroffen Widerspruch gegen das hierländige, auf Staatsverträgen und Landesgesetzen beruhende Sprachenrecht, daß man aus diesem Grunde wohl mit Beruhigung die Nichtausdehnung desselben auf Siebenbürgen anhoffen dürfte, stellte sich nicht die Befürchtung des Gegentheils im Angesichte des andern Gesetzartikels über die Union als eine eben so begründete dar.

Die Nations Universität glaubt von einem ausführlichen Gesetzesnachweis über die, der Bevölkerung des Sachsenlandes hinsichtlich des Sprachengebrauchs in Gemeinde, Kirche und Schule zukommende Eigenberechtigung Umgang nehmen zu sollen, um

das hohe königlich ungarische Gesamtministerium
den hohen Reichstag

nicht mit Bekanntem und jüngst von der Repräsentanz der Stadt Kronstadt in ihrer Petition an den hohen Reichstag mit Vollständigkeit Gesagtem zu ermüden.

Sie erachtet sich aber für verpflichtet, auf die Thatsache hinzuweisen, daß darin, wie auf dem Grunde jener Eigenberechtigung sich fortentwickelnd der Sprachengebrauch innerhalb des Sachsenlandes gegenwärtig in Übung steht die verschiedenen Bewohnern desselben ihre Befriedigung finden. Hierin liegt jedenfalls ein beachtenswerthes Moment, das zu Ungunsten des neuen Nationalitätengesetzes, welches schon vor seiner Geltung bei allen nichtmagyarischen Volksstämmen

des Reiches ernste Bedenken und Besorgnisse erzeugt hat, schwer in die Waagschale fällt.

Sind nun etwa diese Besorgnisse unbegründet?

Allerdings spricht das Gesetz in seinem Eingange den beifalls werthen Grundsatz aus: "*Gleichberechtigung der Nationalitäten*"; aber dieser Grundsatz ist in der Ausführung so sehr verflüchtigt, daß er, falls das Gesetz in Vollzug gebracht werden wollte, nirgends im Leben anzutreffen wäre.

Als Summe aller Bestimmungen dieses Gesetzes ergibt sich nur dies Eine, daß die nichtmagyarischen Nationalitäten nur in Ansehung der Beschränkungen, welche ihnen für den Gebrauch ihrer Sprache auferlegt werden, jedoch nicht auch in Ansehung der Freiheit gleichberechtigt sind, welche den magyarischen Brüdern eingeräumt wird.

Um den höchst doctrinären Begriff von der "*Staatssprache*" zu Stande und zur Geltung zu bringen, macht das Gesetz den nichtmagyarischen Nationalitäten des Sachsenlandes bis in den Lebensnerv hinein Abstriche an ihrem natürlichsten, unantastbaren und unzuverlässigen Rechte, an ihrer Sprache und damit an ihrer Existenz.

Hiedurch wird aber selbst die Gleichberechtigung der Individuen, in welche das Gesetz die Nationalitäten absichtlich zerbröckeln will, auf die Bedeutung einer bloßen Einbildung gebracht; denn kein Individuum, das innerlich unverfälscht und ungebrochen ist, wird ein Unrecht, an seiner Sprache und damit an seinem Gefühls- und Geistesleben begangen, als ein Recht anerkennen.

Nichts anders als eine Verweisung der nichtmagyarischen Sprachen auf die engsten Kreise, in welche nur die Gewalt hin eingreifen könnte, nichts anders als eine Verhinderung des kräftigenden und veredelnden Aneinanderschlusses und Austausches im Gefühle der Stammesverwandschaft, ist dieses Nationalitätengesetz. Enthält es doch Bestimmungen, welche die nichtmagyarischen Nationalitäten nöthigen sollen, fort und fort zu Constatieren, daß sie den richtigen und gültigen Ausdruck für ihre Thätigkeit in den wichtigsten Lebensbeziehungen in der eigenen Sprache nicht geben könnten; Bestimmungen, welche für diese Nationalitäten auf den Gebrauch ihrer Sprache einen drückenden Tribut legen.

Dergleichen Zumuthungen müssen Jeden mit Entrüstung erfüllen, welcher in seiner Muttersprache nicht etwas Zufälliges sondern ein unveräußerliches Menschenrecht sieht, das unabhängig ist von dem Willen politischer Landtagsmajoritäten.

Solche Gesetzbestimmungen sind für den Bestand des ungarischen Staates kein nothwendiges Postulat, vielmehr geeignet, Gefahren nach sich zu ziehen.

Denn, daß dieser Staat mit dem Prinzip absonderlicher Nationalitäten ganz gut bestehen kann, beweiset die auf jedem Blatt der Geschich-

te verzeichnete Thatsache, daß Ungarns Freiheit und Ehre von *allen* seinen Völkern mit patriotisch opferwilliger Dranggabe ihres besten Blutes geschirmt worden ist.

Und nun sollen diese Völker als solche aufhören und als Säulen, die zur Stütze des Staatsgebäudes nicht mehr nothwendig sein sollen beseitigt werden!

Wie nahe

hohes königlich ungarisches Gesamtministerium

hoher Reichstag

liegt hiebei die Gefahr, für die Wohlfahrt des Ganzen. Denn die Wirkung des Nationalitätengesetzes wird und kann keine andre sein, als eine Gleichgültigkeit und schließlich Abneigung der in ihren heiligsten Sonderinteressen Verletzten gegen das Gemeinsame, als ein wachsendes Mißbehagen an der gegebenen Lage und im Gefolge davon das Bestreben, statt der Beschränkung die Freiheit und statt des Unrechtes das Recht zu gewinnen.

Die Früchte davon wären für uns, für das ganze Reich traurig. Wir bitten, sie nicht zur Reife kommen und deshalb schon ihren ersten Anflug, das Nationalitätengesetz, das wir niemals ein gerechtes Gesetz nennen können, wenigstens hiezulande nicht zur Wirksamkeit gelangen zu lassen.

Mit gleich ernstern Befürchtungen sieht die gehorsamst gefertigte Nations Universität auf das Unionsgesetz hin.

Wir fragen billig: welchen Inhalt müßte dieses Gesetz haben, wenn es den von Landtagen und der Krone gegebenen Versicherungen gemäß wäre?

Hienach sollte die "Universitas civitatum et sedium saxonicalium", beziehungsweise ihre autonome Rechtsstellung durch das Unionsgesetz aufs Neue gewährleistet, also auch gegen solche Verfügungen der hohen Legislative, wie sie das Nationalitätengesetz enthält, sichergestellt werden.

Also und nur also kann der VII. ungarländische Gesetzartikel von 1848 verstanden werden: daß die "besonderen Gesetze und Freiheiten Siebenbürgens, welche nebst dem, daß sie die vollständige Vereinigung nicht hindern, die *Nationalfreiheit* und *Rechtsgleichheit* begünstigen, anzunehmen und aufrecht zu halten" sind; und nur in diesem Sinne spricht der I. siebenbürgische Gesetzartikel von 1848 von der "Einfügung der *Interessen Siebenbürgens* in jene Ungarns".

In diesem Sinne gilt die Erklärung des Klausenburger Landtages vom Jahre 1865 in seiner Adresse vom 18. December: es seien hinreichende Garantien dafür, "daß die *Rechte, Interessen und Ansprüche* der einzelnen *Theile, Confessionen und Nationalitäten* Siebenbürgens bei den speziellen Unionsbestimmungen *gehörige Würdigung* finden werden".

In diesem Sinne steht das Königswort in dem aller höchsten Rescripte vom 25. December 1865: "die definitive Union beider Länder...¹ machen wir über dies von der *gehörigen Berücksichtigung der speciellen Landesinteressen* Unsers Großfürstenthums Siebenbürgen und von der *Gewährleistung* der auch durch Euch gewürdigten *Rechtsansprüche der verschiedenen Nationalitäten und Confessionen*...² des Landes abhängig".

In gleichem Sinne gelten die, auf die Unionsfragen Bezughabenden Aufforderungen und Ermahnungen in der Thronrede vom 14. December 1865 und die entsprechenden Äußerungen des hohen Repräsentantenhauses in der Antwortsadresse.

Alle diese und andere Zusicherungen von Orten, denen doch das öffentliche Vertrauen erhalten werden sollte, und überdieß die Garantien des Inauquardiplomes und des Krönungseides vom 8. Juni 1867 sind durch das vom hohen Reichstag beschlossene Unionsgesetz außer Acht gelassen worden.

Es wird uns nur die Aussicht auf die endliche Gewährleistung unsers Rechtes gelassen, thatsächlich aber dieses Recht genommen.

Schmerzlich werden wir in der Erwartung getäuscht, bei der Feststellung der speciellen Unionsbestimmungen wurde die Legislative in Erfüllung ihres hohen Berufs, gesetzliche Rechte zu heiligen, auch unserm wohlverbürgtem Rechte eines maßgebenden Einflusses auf die Bestellung und den Wirkungskreis unsers Oberhauptes, des Comes, die gehörige Würdigung angedeihen lassen.

Wir haben auf dieses Recht stets ein großes Gewicht gelegt und legen es noch immer darauf, weil die Würde des Nationsgrafen das Band unsrer Einheit und der Mittelpunkt aller unsrer Institutionen ist, und weil es uns die Erfahrung bestätigt hat, daß ein lebendiger Organismus, der niemals durch befehlendes Eingreifen von außen geschaffen werden kann, ein Organismus, der von innen heraus in gesunder Entwicklung sich fortbildend als wirksames Glied dem Staatswesen sich einfügen soll, auch das aus ihm selbst erwachsenen Hauptes bedarf.

Und dieses Recht wird uns nun gegen unsern sehnlichsten Wunsch, dessen Erfüllung auch in der Allerhöchsten Entschließung vom 15. April des Jahres in Aussicht gestellt wird zeitwillig entrückt, zeitweilig uns der verfassungsmäßige Einfluss auf die Bestellung unsres Hauptes ganz genommen.

In Folge dessen, befürchten wir, und in Folge der der hohen Regierung eingeräumten Ermächtigung, mit provisorischen Verfügungen in die Entwicklung und Gestaltung unsres Municipalwesens einzugrei-

---

1 așa în text

2 idem

fen, könnte dieses in seinem organischen Zusammenhange erschüttert und in seinen wesentlichsten Institutionen gefährdet werden.

Hohes königlich ungarisches Gesamtministerium!

Hoher Reichstag!

Nicht aus Mangel aus Vertrauen in die gegenwärtige hohe Regierung, sondern im Hinblick auf die Lehre der Zeit, daß Regierungen kommen und gehen, aus Mißtrauen in das mit dem wahren Constitutionalismus unverträgliche Prinzip "der freien Hand" erheben wir gegen dies und gegen alle, mit unsrer auf Gesetz und Vertrag beruhenden Rechtsstellung unvereinbaren Bestimmungen des Unionsgesetzes unsre Stimmen und legen dagegen loyale aber entschiedene Verwahrung ein.

Das Bewußtsein des Rechtes und der Verpflichtung und der natürliche Lebenstrieb geben uns hiezu den Muth.

Wohl verschließen wir uns keines wegs der Einsicht, daß auch unsre Municipalrechte einer dem modernen Staatswesen angemessene Fortbildung, einer den Anforderungen der öffentlichen Verwaltung- und Rechtspflege entsprechenden Umänderungen zugeführt werden müssen, und sind gerne bereit, im eigenen Wirkungskreise hiezu beizutragen. Doch wird es auch in den Aufgaben der Legislative liegen, wie überhaupt die vorhandene Gliederung eigenthümlich gestalteter und berechtigter Gemeinden und Kirchen anzuerkennen, so auch unsrem Gebiete der Municipalautonomie die Selbstständigkeit zu verbürgen, welche die lebendige Thätigkeit dieses Organismus erfordert.

Die bis zur Stunde mitbeschworene Verfassungsurkunde des ungarischen Reichs, die bulla aurea vom Jahre 1222 verbürgt im 19. Artikel auch unser Recht; es ist, wie lange Jahrhunderte von den Mitnationen durch den Unionseid, so auch durch die Grundgesetze vom Jahre 1867 und namentlich durch den Krönungseid befestigt worden.

Oder sollte der Pfeiler des historischen Rechtes, auf welchem sich die Erfolge der Bestrebungen des gegenwärtigen Reichstages stützen, nicht auch in so weit Achtung und Bewahrung verdienen, als er dem sächsischen Municipium, diesem "membrum sacrae coronae" zu Gute kommt?

Oder sollten die neuen Grundgesetze so schnell sich überlebt haben, daß sie schon nach wenig mehr als einem Jahre die unantastbare Grundlage der staatlichen Ordnung nicht mehr sein können?

Welcher jüngere Stein im Verfassungsgebäude soll dann noch Halt besitzen, wenn der Grund ausgehoben und verworfen wird?

Geruhe denn das hohe königlich ungarische Gesamtministerium diese unsren gewichtigen Bedenken zu erwägen und ihnen beim hohen Reichstage, an welchen wir uns gleichzeitig wenden, sowie erforderlichen Falles auch vor dem Allerhöchsten Throne geneigtes Gehör und billige Berücksichtigung zu verschaffen.

Inbesondere geruhe das hohe königliche ungarische Gesamtministerium dahin zu wirken, daß

das Nationalitätengesetz aus Siebenbürgen, dessen Interessen und speciellen Gesetzen es zu widerläuft, nicht ausgedehnt werde;

das Unionsgesetz bevor es der Allerhöchsten Sanction zugeführt wird, an den hohen Reichstag zur neuerlichen Berathung und Schlußfassung zurückgeleitet, als Grundlage hiefür aber ein neuer Gesetzesentwurf ausgearbeitet werde, welcher auf dem Grunde aller in Angelegenheit der Union gepflogenen Verhandlungen eine definitive Gewährleistung der begründeten Rechte der verschiedenen Nationalitäten und Confessionen dieses Landes, namentlich auch des sächsischen Municipalwesens, bezweckt.

Geruhe denn der hohe Reichstag diese unsre gewichtigen Bedenken zu erwägen und in billiger Berücksichtigung derselben durch Beschluß anzuordnen, daß das Nationalitätengesetz aus Siebenbürgen nicht ausgedehnt werde; und das Unionsgesetz einer neuerlichen Berathung und Schlußfassung zu unterziehen.

Hohes königlich ungarisches Gesamtministerium!

Hoher Reichstag!

Die Liebe zum Vaterlande, die wir von unsren Vätern geerbt haben und gleich ihnen mit den größten Opfern jederzeit besiegeln werden, heißt uns diese Bitte zu stellen.

Wir wollen des Reiches Bestand, Blüthe und Kraft; aber wir finden sie nur in der, durch gerechte Gesetze geschirmte Wohlfahrt und friedfertigen Verträglichkeiten aller seiner Theile gegeben und unverlierbar verbürgt.

Die wir ehrfurchtsvoll verharren Eines hohen königlichen ungarischen Gesamtministerium ergebene Diener

Die Universität der sächsischen Nation in Siebenbürgen

Hermannstadt, den 9.December 1868

Theodor Langer
Abgeordneter von Kronstadt
als Obmann
Karl Kauffmann
Commissionsmitglied
Friedrich Ernst
Berichterstatter

Arh. St. Sibiu, fond Universitatea săsească, nr.979/1868, concept

Înalt Minister regal ungar!
Înalt Parlament!

Este un principiu recunoscut de către orice patriot că încrederea mutuală care susține statele poate fi trezită și consolidată numai atunci când toate chestiunile care privesc patria, cu deosebire cele de interes vital, formează obiectul unor dezbateri generale, impuse de însăși legea morală a adevărului.

Universitatea Națiunii Săsești mai jos semnată subscrive și ea la acest principiu și de aceea consideră de datoria ei să dea glas cu sinceritate gravelor obiecții apărute în toate păturile sociale pe care le reprezintă, față de legile adoptate de Înaltul Parlament privind *egala îndreptățire a naționalităților și Unirea Ungariei cu Transilvania*.

Prima lege amintită contravine atât de flagrant dreptului local al limbii, bazat pe convențiile statale și legile țării, încât din acest punct de vedere, s-ar putea nutri în liniște speranța că ea nu va fi extinsă și asupra Transilvaniei, numai că, dată fiind cealaltă lege, cea privind unirea, temerea de contrariu apare la fel de justificată.

Universitatea Săsească consideră că nu este acum locul să prezinte în detaliu prevederile legale datorită cărora populația Sachsenlandului beneficiază de *autodeterminare* privind folosirea limbii în comunități, biserică și școală pentru a nu obosi

Înaltul Minister regal ungar

Înaltul Parlament

reamintind lucruri cunoscute, expuse integral de Reprezentanta orașului Brașov în petiția ei către Înaltul Parlament.

Ea socotește însă de datoria ei să remarce că modul în care, pe baza amintitei autodeterminări, dreptul limbii în evoluția sa este practicat în prezent în Sachsenland face ca cei mai diferiți locuitori ai acestei provincii să-și găsească satisfacția.

Acest fapt se constituie într-un argument care atârnă greu în balanța noii legi a naționalităților, lege care încă înainte de intrarea ei în vigoare a stârnit serioase temeri și îngrijorări la toate etniile nemaghiare din imperiu.

Sunt oare întemeiate aceste îngrijorări?

E adevărat că în introducere, legea exprimă principiul demn de toată lauda a "egalei îndreptățiri a naționalităților"; numai că în cuprinsul ei, acest principiu apare atât de diluat încât, în cazul în care legea va fi pusă în aplicare, el nu ar putea fi întâlnit nicăieri în viață.

Rezultanta tuturor prevederilor acestei legi este una singură: aceea că naționalitățile nemaghiare sunt egal îndreptățite numai în privința îngrădirilor ce li se impun în folosirea limbii proprii, nu și în privința libertății atribuite fraților maghiari.

Pentru ca ultradoctrinara noțiune a *limbii de stat* să capete consistență și să fie pusă în valoare, legea taie în carne vie, prejudiciind cele mai naturale, mai intangibile, mai inalienabile drepturi ale naționalităților nemaghiare din Sachsenland, prejudiciindu-le limba și prin aceasta, existența.

În acest fel, însăși egala îndreptățire a indivizilor în care legea încearcă să fărâmițeze naționalitățile este redusă la o simplă iluzie, căci nici un individ cu sufletul nefalsificat și necorupt nu va considera o nedreptate comisă asupra limbii sale și prin aceasta, asupra vieții sale sentimentale și spirituale, ca pe un lucru drept.

Nimic altceva, decât o limitare a limbilor nemaghiare la cercurile cele mai înguste, în care numai forța ar putea pătrunde, nimic altceva, decât o piedică în calea unor contacte și a împărtășirii sentimentelor între cei înrudiți, care dau putere și înobilează, este această lege a naționalităților. Căci ea conține prevederi menite a determina naționalitățile nemaghiare să constate iar și iar că nu pot să dea cea mai corectă și mai valabilă expresie pentru activitatea lor în cele mai importante relații de viață, în limba lor proprie; prevederi care constituie un tribut apăsător asupra folosirii limbii proprii pentru aceste naționalități.

Astfel de constrângeri vor dezamăgi pe oricine vede în limba sa maternă nu ceva aleatoriu, ci un drept inalienabil al omului, independent de voința majorităților politice parlamentare.

Prevederi legislative de acest fel nu sunt un postulat necesar pentru stabilitatea statului ungar, ci din contră, ele pot aduce pericole. Întrucât realitatea consemnată pe fiecare foaie a istoriei demonstrează că libertatea și onoarea Ungariei au fost salvardate de către *toate* popoarele sale, care cu patriotism și abnegație și-au arvunit cel mai bun sânge al lor.

Și acum, aceste popoare să-și înceteze existența ca atare și, ca niște coloane devenite inutile pentru susținerea edificiului statal, să fie înlăturate!

Ce aproape, deci,
Înalt Minister regal ungar
Înalt Parlament

se află pericolul care amenință bunăstarea întregului! Căci consecința legii naționalităților nu va fi și nu poate fi alta, decât indiferența și, în ultimă instanță, aversiunea celor răniți în cel mai sfânt interes particular, față de interesul comun, nemulțumirea față de situația creată și, ca urmare, năzuința de a dobândi în locul îngrădirii, libertatea și în locul nedreptății, dreptatea.

Pentru noi și pentru întregul regat roadele ar fi tragice. Rugăm ca ele să nu fie lăsate să se coacă, și deci, primul semn care le anunță, legea naționalităților, pe care n-o vom putea numi nicicând o lege

dreaptă, să nu fie lăsată să intre în vigoare, cel puțin aici, în această țară.

Cu temeri la fel de serioase, subsemnata Universitate Săsească privește și spre legea Unirii.

Ne întrebăm, pe bună dreptate, ce ar trebui să cuprindă această lege, dacă ar respecta asigurările date de diete și Coroană?

În baza acestora, legea unirii ar trebui să garanteze din nou "Universitas civitatum et sedium saxonicalium", respectiv autonomia juridică a acesteia, deci, s-o pună la adăpost chiar și față de prevederi legislative, de felul celor cuprinse în legea naționalităților.

Așa și numai așa poate fi înțeles cel de-al VII-lea articol din legea ungară din 1848, care spune: "deosebitele legi și libertăți ale Transilvaniei, care, nu numai că nu împiedică unirea deplină, ci și favorizează *libertatea națională și egalitatea în drepturi* să fie menținute" și numai în acest sens glăsuiește articolul I din legea transilvăneană din 1848 despre "încadrarea intereselor Transilvaniei în cele ale Ungariei". În acest spirit trebuie interpretată și declarația dietei din Cluj din anul 1865, făcută în adresa sa din 18 decembrie: că există garanții suficiente că "drepturile, interesele și cerințele diferitelor părți, confesiuni și naționalități ale Transilvaniei vor fi luate în considerare cum se cuvine la stabilirea condițiilor speciale ale unirii".

În acest spirit este și cuvântul regal din preînaltul rescript din 25 decembrie 1865: "unirea definitivă a celor două țări o considerăm în plus, dependentă de respectarea cuvenită a intereselor speciale ale Marelui nostru Principat al Transilvaniei și de garantarea cerințelor de ordin juridic ale diferitelor naționalități și confesiuni din țară, la care și voi ați consimțit".

În același sens trebuie înțelese și îndemnul și atenționările din mesajul tronului din 14 decembrie 1865 și părerile înaltei Camere a reprezentanților formulate în adresa de răspuns.

Toate aceste asigurări și încă altele date de autoritățile care ar trebui să se bucure și în continuare de încrederea publică și, în plus, garanțiile oferite de diploma inaugurală și de jurământul de încoronare din 8 iunie 1867 au fost trecute cu vederea în legea unirii adoptată de Înaltul Parlament. Ni se lasă doar perspectiva unei garantări definitive a drepturilor noastre, în fapt însă drepturile ne sunt luate.

Suntem amarnic înșelați în așteptările noastre ca, la stabilirea condițiilor speciale ale unirii, legislativul, în înalta sa misiune de a consfinți drepturile legitime, să acorde atenția cuvenită și dreptului nostru, pe deplin întemeiat, de a avea un cuvânt hotărâtor de spus la numirea și precizarea sferei de activitate a autorității noastre supreme, comitele.

Acest drept a avut întotdeauna și are și acum o mare importanță pentru noi, pentru că demnitatea de comite al națiunii constituie

elementul de coeziune al unității și punctul central al tuturor instituțiilor noastre și pentru că experiența noastră ne-a confirmat că un organism viu, care nu poate fi realizat în nici un caz printr-o intervenție dictatorială din afară, un organism care în evoluția sa sănătoasă, din interior spre exterior, se perfecționează spre a se integra ca un mădular activ, în organizarea statală, are nevoie de un cap crescut din el însuși. Și acest drept ne este acum temporar răpit, în pofida dorinței noastre fierbinți, a cărei împlinire este prevăzută și în Preaînalta decizie din 15 aprilie a.c., temporar suntem frustrați de dreptul constituțional de a participa la numirea căpeteniei noastre.

În consecință, și ca urmare a împuternicirilor acordate înaltului guvern, de a interveni prin dispoziții provizorii în evoluția și alcătuirea organizării noastre municipale, ne temem că această organizare ar putea fi zdruncinată în ansamblul său și instituțiile sale esențiale ar putea fi primejduite.

Înalt Minister regal ungar!

Înalt Parlament!

Nu din lipsă de încredere în acest guvern ori pentru că timpul ne-a învățat că guvernele vin și se duc, din neîncredere în principiul "mâinii libere", incompatibil cu adevăratul constituționalism, ne ridicăm acum glasul împotriva acestor prevederi ale legii unirii, precum și împotriva tuturor prevederilor care contravin situației noastre juridice, bazate pe legi și tratate, și protestăm loial, dar ferm împotriva lor.

Iar conștiința drepturilor și a îndatoririlor, impulsul natural al vieții ne dau curajul s-o facem.

Nu contestăm cu nici un cuvânt faptul că și dreptul nostru municipal necesită o perfecționare conformă unei organizări statale moderne, o transformare corespunzătoare cerințelor administrației publice și justiției și suntem gata ca, în domeniul nostru de activitate, să facem acest lucru. Va trebui însă ca și legislativul să admită ca sarcină atât cunoașterea în general a actualei structuri de comunități și biserică, cu organizare și drepturi specifice, cât și garantarea pentru domeniul nostru de autonomie municipală a independenței de care activitatea vie a acestui organ are nevoie.

Documentul instituțional al regatului ungar, Bula Aurea din 1222, inclusă în jurământ până azi, garantează în art.19 și drepturile noastre; el a fost consfințit prin legile organice din 1867 și mai ales prin jurământul de încoronare, așa cum timp de secole a fost confirmat de conaționi, prin jurământ de unire.

Oare stâlpul dreptului istoric, pe care se sprijină reușitele eforturilor actualului parlament să nu merite atâta atenție și ocrotire, câtă i se cuvine municipium-ului sășesc, acest "membrum sacrae coronae"?

Sau noile legi organice să se fi perimat atât de repede, încât abia după un an și ceva să nu mai poată constitui fundamentul intangibil al ordinii de stat?

Care piatră mai recentă din edificiul constituțional ar mai putea dăinui, dacă fundamentul este dezgropat și dat deoparte?

Binevoiască, deci înaltul Minister regal ungar să cântărească aceste grave temeri ale noastre și să mijlocească la înaltul Parlament, căruia ne adresăm deopotrivă, precum și dacă va fi nevoie, la preainaltul Tron, o binevoitoare ascultare și convenita încuviințare. Cu deosebire binevoiască înaltul Minister regal ungar să procedeze în așa fel, încât

- legea naționalităților să nu fie extinsă și asupra Transilvaniei, intereselor căruia le contravine și legilor specifice ale căreia le contravine flagrant;

- legea unirii, înainte de a fi supusă Preainaltei Sancțiuni, să fie returnată înaltului Parlament pentru o nouă dezbatere și încheiere, iar ca punct de plecare să fie elaborat un nou proiect legislativ, care să aibă în vedere ca pe baza tuturor tratativelor purtate în problema Unirii, să garanteze în mod definitiv drepturile întemeiate ale diferitelor naționalități și confesiuni ale acestei țări, mai ales ale organizării municipale săsești.

Binevoiască, deci, înaltul Palament să cântărească și să ia în considerare obiecțiile noastre și printr-o decizie să dispună, ca legea naționalităților să nu fie extinsă și asupra Transilvaniei, legea Unirii să fie supusă unei noi dezbateri și formulări.

Înalt Minister regal ungar,

Înalt Parlament

Dragostea de patrie pe care am moștenit-o de la părinții noștri, și pe care la fel cu ei, o vom pecetlui oricând cu cele mai mari jertfe, ne determină să formulăm aceste rugăminți.

Dorim dăinuirea, înflorirea și puterea regatului. Dar considerăm că numai bunăstarea ocrotită prin legi drepte și înțelegerea pașnică a tuturor părților sale le pot da și garanta pentru totdeauna.

*Universitatea Națiunii Săsești din Transilvania
Sibiu, 9 dec. 1868*

Rămânem cu supunere, ai înaltului Minister regal ungar devotați servitori,

Theodor Langer,
Deputat de Brașov, președinte
Karl Kauffmann
Membru al comisiei,
Friedrich Ernst,
Raportor

1869 ianuarie 16, Cluj. Adresă a comisarului regal al Transilvaniei, contele Péchy către comitele suprem al comitatului Turda, Kemény György, prin care i se cere să urmărească și să prindă pe agitatorii care susțin crearea unui imperiu dacoromân.

110-869

K. B.

Az erdélyi kir[ályi] Biztostól

Belügyminiszter úr ö nagyméltóságának több oldalról nyert értésülése szerint nem lehet kétkednie a felett, hogy egy Dacoromán birodalom érdekében működő bujtogatók Erdélyben megfordulnak s valószínű, hogy ilyen izgatók a közel jövőben különösen az erdélyi részeket fogják felkeresni.

Miután az állam egysége ellen intézett fondorkodások kiderítése és a tényezők lehető kézrekerítése a jelen viszonyok között különös figyelembe vételt igényel ennél fogva Méltóságodat a bizalom szoros határai között újból is arra kérem fel, miszerint az említett természetű s főleg a külföldről származó bujtogatásokat a legéberebb és folytonos figyelem tárgyává tenni, előforduló esetben a tényállást és tényezőket haladék nélkül kipuhatólni, vélek szabalyszerüleg elbánni, illetőleg a további eljárás iránt innen utasítást kérni sziveskedjék.

Oly esetekben végül, ha valamely feljelentés folytán izgatók elfogatnának, a feljelentő egyén neve velem bizalmason tudatandó.

Kolozsvártt Január 16-án 1869.

G. Péchy

B. Kemény György ö mélt[ósága]

Arh. St. Cluj, fond Comitatul Turda, Prezidiale, dosar 41 / 1869, f. 1

T r a d u c e r e

110-869

Comisar regal

De la comisarul regal
din Transilvania

Conform unei informații primite de Excelența sa, domnul ministru de interne, din mai multe părți, este neîndoielnic faptul că în Transilvania circulă uneltitori ce activează în interesul unui imperiu Dacoromân și este probabil că astfel de agitatori vor veni curând în special în ținuturile transilvănene.

Dat fiind că descoperirea uneltirilor împotriva unității statului și prinderea făptașilor cer o deosebită atenție în condițiile actuale, o rog din nou pe Excelența voastră, în limitele unei discreții absolute, să supravegheze permanent și cu cea mai mare vigilență uneltirile de genul amintit, în special cele ce provin din străinătate, iar în cazul ivirii lor să cerceteze fără zăbavă situația și făptașii, să le aplice procedura reglementară, respectiv să binevoiască a cere de aici instrucțiuni referitoare la continuarea procedurii.

În sfârșit, în cazul în care, în urma vreunui denunț, ar fi prinși instigatori, numele persoanei care a făcut denunțul să-mi fie comunicat confidențial.

La Cluj în 16 ianuarie 1868

G. Péchy

Excelența sa, Baronul Kemény György

13

1869 iunie 10, Cluj. Circulara comisarului regal al Transilvaniei privind lucrările și hărțile românești a căror circulație a fost interzisă prin Ordinul ministrului de interne maghiar regal.

295 eln. 1869

K. B.

Az erdélyi kir[ályi] Biztostól

A fõmeltóságú magyar kir. belügyminiszterium folyó hó 4-ról 1858 eln. szám alatt kelt intézvényel, Unitatea Latina, seu causa Romanu in procesul naționalitatilor din punctul de vedere istoric, juridic și politic de V. Maniu, București. Tipografia lucrătorilor asociați. 12 Pasajul Roman. 1867, továbbba "Nou atlas de geografie cuprind următoarele 7 charte: 1. Planiglob. 2. Europa. 3. Asia. 4. Africa. 5. America. 6. Oceania. 7. Dacia noragu arangiat pentru cursu scoalelor dupe Cortambert de Constantin Svedere Inginer. Ediția a cincea. Prețul unui exemplar 33 fanti. București Librar-Editor George Ioanid et comp. Furnizori m.s. Domnitorul Carol I" – végre Atlante Geograficu dupa L. Bonnefont Professor la Lyceul Bonaparte, membru al societății geografice din Paris etc. adaptat pentru scoalele romane din ordinea M. S. Carol I. Domnul Romanilor și adauss de A. Tr. Laureanu Decanu al Facultății din București etc. Parisu Lanee Editor geograf rue de la paix no. 8. București Socec, Librar alla curte Strada Mogoșoia nr.7 1868" című nyomtatványoknak terjesztését, a magyar korona integritása, és több hazai törvények érvényessége ellen is irányzott izgató tartalmuknál fogva, eltiltandónak találta.

Miröl a ns. hatóság elnöksége szükséges tudása, a hatósága területeni könyvtárak értesítése és előforduló megszegési esetekben törvénytábla eljárás végett ezennel értesítettik.

Kolozsvárt Junuis 10-én 1869

Kir. Biztos úr ö nagyméltóságos távollétében,
miniszteri tanácsos: Nagy

Arh. St. Cluj, fond Primăria oraşului Turda, Prezidiale, dosar 104/1869, f. 1, orig.

T r a d u c e r e

Nr. prezidial 295/1869

Comisar regal

Din partea comisarului regal
al Transilvaniei

Excelența sa, domnul ministru de interne regal maghiar, prin ordinul său prezidial numărul 1858 din ziua de 4 luna curentă, a interzis răspândirea următoarelor tipărituri din cauza conținutului lor instigator îndreptat împotriva integrității coroanei ungare și valabilității mai multor legi: "Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților din punctul de vedere istoric, juridic și politic" de V. Maniu, București, Tipografia lucrătorilor asociați, 12 Pasajul Român, 1867, apoi "Nou atlas de geografie" cuprinzând următoarele 7 hărți: 1. Planiglobul; 2. Europa; 3. Asia; 4. Africa; 5. America; 6. Oceania; 7. Dacia aranjat pentru cursul școlilor, adaptat după Cortambert de Constantin Sveder Inginer, ediția a cincea. Prețul unui exemplar – 33 franci, București, Librăria-Editura George Ioanid et. comp. Furnizori M.S, Domnitorul Carol I, în sfârșit, "Atlas geografic", după L. Bonnefont, profesor la Liceul Bonaparte, membru al Societății geografice din Paris etc., adaptat pentru școlile române din ordinul M.S. Carol I, domnul românilor și adăugit de A.Treboniu Laurian, decan al Facultății din București etc., Paris Lanne, editor geograf, Rue de la Paix, no 8, București, Socec, librar la Curte, strada Mogoșoia no. 7, 1868.

Oficialitățile au fost înștiințate pentru luare la cunoștință, pentru informarea librarilor de sub jurisdicția lor și, în cazurile de contravenție să se ia măsuri pe cale legală.

Cluj, la 10 iunie 1869.

În lipsa domnului comisar regal,
Consilier regal: Nagy

1869 decembrie 7, Cluj. Raportul comisarului regal din Cluj, înaintat ministrului ungar de interne, Rajner Pál referitor la indicațiile confidențiale date autorităților din Cluj, Turda și Alba Iulia pentru a urmări organizarea de către români a unor adunări ce ar avea drept scop redactarea unui memorandum.

3460 XIII 3258
1351 eln. szám

K. B.

1869

Nagyméltóságu m. kir. Belügyminiszter úr,
Kegyelmes uram!

Doboka megye főispánya B. Bánffy Dániel Dr. Pap Laszlo megye törvényszéki aljegyzőnek hú 6-károl hozzáintézett bizalmas közleményt, mely a Románoknak a tófalvi ügy ötletéből czélbavett legffelsőbb helyeni panaszos fellépését jelzi, nekem rövid úton bemutatván, – van szerencsém azt Nagyméltóságodnak tájekoztatást végett oly megjegyzéssel felterjeszteni hogy ez ötletből Kolozsvár, Torda és Gyulafehérvár városok előjaroit egy idejüleg bizalmasan utasítottam, miszerint a memorandum szerkesztése végett netalán czélba vett gyülekezés folyamát éber figyelemmel kísérik, felmerülő oly jelenségek eseteiben, melyek a köznyugalom és biztonság vesszélyeztetésére szolgálnak a körülmények mivoltához képest illedelmesen és szabály szerüen járnak el, észleleteik vagy hivatalos eljárásukról pedig engem rögtön tudomásban tegyenek.

Tekintettel a személyi viszonyokra, egyszersmind Kolozs, Alsó-féhér és Torda megyék főispányainak közremüködését is igénybe vettem.

Végül tisztelettel tudatni kívánom hogy a Doboka megyei főispán nyilatkozata szerint, feljelentő nevét titokban tartani óhajtja.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem öszinte nyilvánítását.

Kolozsvártt 1869 december 7-kén

(aláírás olvashatatlan)

Belügyminiszter Rajner Pál úr ö méltóságának Budán

Arh. St. București, colecția Microfilme-Ungaria, rola 82, c. 118- 119, (Magyar Országos Levéltár Belügyminisztériumi levéltár, k. 148 Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148, Acte prezidiale, 1870-XIII- 905, f. 3+v.).

1869

Excelență,
Domnule Ministru de Interne regal ungar!

Am onoarea să înaintez Excelenței voastre spre informare nota din 6 a lunii, a vicenotarului tribunalului comitantens, Pap Vasile, prezentată mie de comitele suprem al comitatului Dăbâca B. Banffy căruia îi era adresată, în care ne informează despre plângerea la cel mai înalt nivel a românilor din cazul de la Tofalău, cu observația că pornind de la această idee am dat totodată indicații confidențiale autorităților orașelor Cluj, Turda și Alba Iulia să urmărească cu vigilență desfășurarea unor posibile adunări organizate în vederea redactării memorandumului, iar în cazul întâmplării unor evenimente care ar putea duce la tulburarea liniștii și securității publice să acționeze politicos, dar conform regulamentelor și să-mi aducă urgent la cunoștință observațiile lor sau acțiunile lor publice.

Având în vedere relațiile personale m-am folosit totodată și de colaborarea comiților supremi ai comitatelor Cluj, Alba de Jos și Turda.

În cele din urmă, cu respect, doresc să vă informez că în conformitate cu declarația comitelui suprem al comitatului Dăbâca, acesta dorește ca numele informatorului să rămână secret.

Primiți Excelență, sincera expresie a deosebitului meu respect,

Cluj, la 7 decembrie 1869

ss. indescifrabil

Excelenței sale, domnului ministru de interne, Rajner Pál, la Buda.

15

1869 decembrie 21, Cluj. Adresă prin care comisarul regal al Transilvaniei, contele Péchy cere comitelui suprem al comitatului Turda, Kemény György, să urmărească activitatea fruntașilor români: Papiu-Ilarian, Axente Sever, Simion Balint, dr. Ioan Rațiu ș.a. care pregătesc acțiuni de protest în cazul respingerii petiției înaintate tronului.

1435 eln. szám

K.B.

Méltóságos báró főispán úr!

Az erdélyi Románok nevében az ismeretes tófalvi eset ötletéből Ö felségéhez felterjeszteni e célból vett panaszos kérvény kedvezőtlen

eredménye esetére – mint bizalmas magán úton értesültem – bizonyos neptüntetések és mozgalmas jelenetek volna annak idejében tervben, mely mozgalom fővezetőjének Bukarestben Papiu Ilarian, Brassóban és Nagy Szebenben egy-egy igazgató, továbbá polgári és katonai főügynökök gyanánt Fehérvár vidékén a Axenti Sever, a havasokon Bálint és Nicola, Tordán és a mezőségen Dr. Rațiu, Szamosujvártt Mureșan, Balázsfalván pedig gimnaziális tanár Moldovan, fognának működni.¹

Midőn ezekről Méltóságodat *a bizalom legszorosabb korlátai közt*¹ értesitem, arra hívom fel, misszerint a nevezett, illetőleg eszélyesen kifürkészendő egyéniségek fellépéseit és tevékenységét a legéberebb figyelem tárgyával tenni, az ök fennebi iránybani működésükkel kapcsolatos jelenségekről, amennyiben állam tájékozás nyomán engem esetenként *rögtön*² értesítenie, a körülmények mivoltához és sürgösségéhez képest, a rend és csend fenntartása körül szabályszerűleg *azonnal*³ is intézkedni s netán intézkedéséről engem szintén a leggyorsabban tudósítani sziveskedjék.

Ez alkalommal az illetékltelen fegyverbitoklás meggátlása végett mult hó 9-kén 1176 eln. szám alatt kiadott rendeletem óvatos de erélyes foganatosítását Méltóságodnak ismételten emlékezetébe hozom.

Kolozsvártt 1869 december hó 21- kén.

G. Péchy

Tordamegye főispánya mélt. báró Kemény György úrnak. Tordán
kiz. s.k.

Arh. St. Cluj, fond Comitatul Turda, Prezidiale, doc. 588/ 1869, orig.

T r a d u c e r e

Nr. prezidial 1435

Comisar regal

Domnule Baron, Comite suprem!

După cum am fost informat, pe cale confidențială, în cazul rezultatului nefavorabil al plângerii înaintate Majestății sale în numele românilor din Transilvania, inspirată de cunoscutul caz de la Tofalău – ar fi în proiect provocarea anumitor demonstrații populare și agitații. În calitate de conducători principali ai mișcării vor activa: Papiu Ilarian

1 subliniat în text.

2 idem.

3 idem.

în București, câte un director în Brașov și în Sibiu, apoi ca agenți principali, civili și militari, Axente Sever în ținutul Albei Iulii, Balint și Nicola în munți, dr. Rațiu la Turda și în câmpie, Mureșan la Gherla, iar la Blaj, profesorul de gimnaziu Moldovan.

Informându-vă despre aceasta în *modul cel mai confidențial*¹, vă solicit ca, cercetând în mod inteligent apariția și activitatea numitelor personalități, aceasta să facă obiectul celei mai vigilente atenții. Pe baza unei informări temeinice să binevoiți a mă încunoștiința *urgent*² de fiecare caz în parte despre aparițiile lor în legătură cu activitățile în direcțiile de mai sus. În măsura în care are importanță din punctul de vedere al ordinii și siguranței statului și în conformitate cu natura și urgența împrejurărilor să luați *imediat*³ măsurile regulamentare pentru menținerea ordinii și liniștii, iar despre măsurile întreprinse să mă informați de asemenea cât mai repede.

În vederea împiedicării posesiunii nepermise de arme vă reamintesc din nou cu această ocazie aplicarea cu precauție dar ferme a ordinului meu dat în această privință cu nr. prezidențial 1176 din ziua de 9 ale lunii trecute.

Cluj la 21 decembrie 1869

G. Péchy

Excelenței sale, domnului baron Kemény György, comite suprem al comitatului Turda

Strict personal

16

1870 ianuarie 21, Sibiu. Scrisoarea adresată de protopopul I. Stanciu lui Ioan Rațiu, prin care își exprimă părerea că este necesară constituirea unui centru în jurul căruia să se strângă întreaga mișcare națională a românilor.

Sibiu, 21 ianuarie 1870

Prea stimat frate!

Pe cât e timpul prezent de acomodat pentru serbări onomastice în cercuri frățești și familiale lângă căminul cald, pe atâta e de contrariu și îngreunător spre convenirea fraților din depărtări la serbarea sau mai bine la aflarea căilor și mijloacelor serbării intenționate și indigitate în precitata scrisoare din 17 curg.

Mie unuia îmi este absolut preste puțință a mă îndulci de ea și a-mi mai ușura sufletul cel apăsător și înădușit, luând parte activă la aflarea

1 subliniat în text.

2 idem.

3 idem.

barem a unei raze de speranță în venitoriu. Mă aduce mai la desperațiune descentralizarea în care ne aflăm. După părerea mea, problema noastră deocamdată are așa margini în aflarea modalității: cum să delăturăm răul acesta de la noi? cum și unde să ne aflăm în centru în giurul căruia să ne strângem și din care apoi să lucrăm. Comitetul din Mercurea nu-l vom mai putea renvia. Să nu putem înființa cu știrea și aprobarea guvernului o altă însoțire politico-națională sub orice numire à la Deutscher Verein in Wien? Despre aceasta ar trebui cugetat.

Aducându-ți cele mai cordiale mulțumite pentru salutările frățești la ziua Sf. Ioan, te rog să primești asemenea sentimente și desiderățiuni și de la mine și ai mei pentru tine și întreaga-ți noua mult prețuita-ți familie. La mulți ani cei buni. Cu cari – fiind ca între frați nu încap "Domnii" – rămân

Al tău,
mult stimat frate,
I. Stanciu,
Protop/op/

Fratelui Ochilărescu salutări. Azi noapte aflarăm amândoi o comoară, pe care – fiind nu știu de cine conturbați – nu am putut-o dezgropa. Poate o aflați acolo.

Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 592, f. 1, orig.

17

1870 februarie 26, Budapesta. Adresă a prezidiului Ministerului de Interne ungar către ministrul justiției, referitoare la cercetările întreprinse cu privire la originea proclamației române "Horia" și la activitatea studentului român la Torino, Drăgescu Joachim.

Magyar Kir Belügyminisztéri Elnökség

617 Sz. 1870 érkezett $\frac{2}{III}$
el.

Tárgy:
száma 307; kelte 26/2

A közös külügyminisztérium a "Horia" lázító román kiáltvány esetére nézve, ezzközlött nyomozások tárgyában üzen.

Igazságügyminiszter úrnak

N[agy] m[éltósá]godnak a "Horia" aláírással éllátott lázító román kiáltvány tárgyában m[ult] évi november 24-én 3486 sz.a. kelt beces irata folytán nem késtem a közös külügy minisztériumot megkérni az iránt, hogy felmérült félelem mibenlétét illetőleg, mely szerint az érintett kiáltvány Drezsesku, ezelőtt pedig Dregits nevet viselt, már-

maros megyei illetőségü, de jelenleg Turinban lakó orvos növendéktől származott megfelelő eszközöln.

Ennek következtében a nevezett minisztérium m[ult] hó 26-án sz. a. kelt közleménye szerint – felszolitotta a Florenzbzen székelő magyar osztrák biradalmi követséget, hogy a nevezett tanuló mint szintén ama félelem alaposágára nézve magának tájékozásáért szerezz.

Az említett követségének ez irányban folytatott puhatolozásai azon eredményre vezettek, miszerint a turini egyetemnek negyedik tanfolyamát hallgató Dreghergi vagy Dregesku Joachim (Barit fia, 25 éves, erdélyi származásu) – Kinek Dregits vagy Drezseskuval való ugyanazonossága alig vonható kétségbe, egészen egyszerű visszavonult életet folytat és egyáltalán nem szolgáltatott eddigelé oly észleltre alkalmat, hogy politikai összeköttetések s levelezésekben állana.

Mindezekről szükségesnek tartotam N[agy] m[éltósá]godat m[ult] évi november 16 án 3216 eln. sz.a. kelt iratom végpontyára hivatkozva, – szives tudomás vétel s kérdéses kiáltvány iránti nyomozatokkal megbizott Angyal Lajos kir. ügyész netáni további értesítettése végett tudositani

(Olvashatatlan aláírás)

Arh. St. București, colecția Microfilme-Ungaria, rola 82, c.81- 83, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k. 148- Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148 – Acte prezidiale, 1870-IV-617, f. 52+v, 55).

T r a d u c e r e

Prezidiul Ministerului de Interne regal maghiar

Nr. prez. 617; 1870 sosit $\frac{2}{III}$

**Obiectul:
nr. 307 emis 26/2**

Ministerul comun de Externe transmite în problema cercetărilor făcute referitoare la originea proclamației române instigatoare "Horia".

Domnului Ministru al Justiției,

Ca urmare a documentului Domniei voastre, emis la 24 noiembrie anul trecut, sub numărul 3486, referitor la proclamația instigatoare română semnată "Horia" nu am întârziat să cer ministerului comun de externe să întreprindă cercetările corespunzătoare în legătură cu prezumția apărută, că respectiva proclamație ar proveni de la un student

în medicină, Drăgescu care a purtat mai înainte numele de Drăghici, originar din Maramureș, actualmente locuind la Torino.

Drept urmare, conform adresei emise sub nr. 307 în 26 luna trecută, de numitul minister, a fost invitată ambasada imperială austro-ungară, cu sediul la Florența, să obțină informații mai detaliate referitoare la persoana numitului student precum și la temeinicia prezumției respective.

Tatonările în acest sens ale menționatei ambasade au dus la rezultatul că Dregherghi sau Drăgescu Ioachim (fiul lui Bariș, de 25 de ani, originar din Transilvania) și care urmează anul patru al Univesității din Torino și a cărui identitate cu Drăghici sau Drăgescu nu poate fi pusă la îndoială, duce o viață foarte retrasă și nu a oferit până acum ocazia de a se bănuși că ar avea legături sau corespondență politică. Referindu-mă la punctul final al adresei mele emis la 16 noiembrie anul trecut, sub numărul 3261, am considerat necesar să o informez pe Domnia voastră pentru a lua la cunoștință și pentru o eventuală informare a procurorului regal Angyal Lajos, însărcinat cu cercetările referitoare la respectiva proclamație.

s. s. indescifrabil III. 870

18

1870 februarie, Turda. Programul adoptat de intelectuali-tatea română din ținuturile Turda, Dej, Gherla, Cluj, Aiud, Blaj, Orăștie, Sibiu și Făgăraș privind apărarea drepturilor națiunii române.

Programă

1) Apărarea tuturor intereselor Națiunii române în Transilvania se concede unei deputațiuni generale de 3 membri ordinari și 3 supleanți.

Pentru ajungerea acestui scop deputațiunea, în înțelegerea cu inteligența română din toate părțile țării, se va îngriji despre următoarele:

a) Apărarea cauzei naționale în congregațiunile municipale unde românii de vor fi și în minoritate, vor stărui în toate puterile a se propune, dezbate și decide trimiterea de reprezentațiuni la Maiestate pentru schimbarea sistemului de astăzi.

b) Înaintarea poporului în cultură și promovarea intereselor materiale prin industrie, meserie și comerț.

c) Apărarea cauzei naționale pră toate căile legitime prin ziaristica internă și externă și pre alte căi potrivite și ducătoare la scop.

2) Deputațiunea generală se va pune cât mai curând în strânsă legătură cu inteligența română din Ungaria și Banat și prin trimișii din sânul propriu va statori dimpreună cu ea un program drept cino-

sură pentru eluptiona drepturilor naționale. După această înțelegere se va mijloci:

3) O coînțelegere cu românii din Bucovina și oricare națiune apăsată din monarhie, îndeosebi cu boemii, croații, sârbii, slovacii și alții spre a purcede cu mai multă energie și rezultat întru eluptiona drepturilor naționale.

4) A cerea în tot modul de a capacita pre unguri despre pericolul ce provine pentru ei și pentru noi din sistema dualistă și de a mijloci, dimpreună de se poate cu ei; schimbarea sistemii și restaurarea autonomiei Transilvaniei.

5) Deputațiunea va subșterne petițiune de agrățiere în cauza lui Alecsandru Roman, redactorul "Federațiunei", precum și gravamen pentru a se delătura. Apar¹ din oficiu.

6) Afară de deputațiunea generală se va alege în fiecare municipiu o deputațiune de 10, sau mai mulți membri care prin deputațiunea generală va subșterne la locurile mai înalte plângerile și gravaminele municipiului și se va îngriji pentru realizarea celor zise în punctul 1.

Aceste deputațiuni vor stărui a se înțelege cu toți inteligenții² din municipiu în cauze naționale.

Deputațiunea generală se alege de către întreaga inteligenție română din patrie iară cea municipală de către inteligenția din municipiu.

Atât pentru una cât și pentru cealaltă alegere vor circula în municipii plenipotențe pe cari le va subscrie inteligenția.

7) Inteligenții români ardeleni se obligă a fi în cauzele naționale solidari: unul pentru toți și toți pentru unul.

"Gazeta Transilvaniei" an XXXIII (1870), nr. 12 din 23.II.

19

1871 mai 16, Blaj. Declarația unui grup de intelectuali români din Blaj, cu privire la drepturile legitime ale națiunii române, afirmate mai puternic după 1848.

1871, mai 16, Blaj

Declarațiune,

După nedreptățiri seculare ce se păreau a fi corupt sâmburele și măduva națiunii române din această patrie, cât ca să nu se mai poată repara, veni anul 1848 și pe neașteptate aduse și pentru români răsărirea unor zile mai senine, ca cele din trecut; aurora libertății apărând pe cer umplu pieptul lor de încredințarea cum că servitutea caută să pice.

1 Publ. și în "Federațiunea" nr. 12, din 17/5.II.1870

2 intelectuali

Atunci românii în loc de a lăsa frâu liber sentimentului ce în asemeni împrejurări naturalmente se deșteaptă și crește în inimile celor nedreptățiți și încovoiți de sarcina asupririlor, au preferat a-și lua de îndreptariu marile și eternele principii ale dreptului rațional. Deci, în adunarea națională ținută la Blaj în 3/15 mai¹ au proclamat libertatea, egalitatea și frățietatea, declarând cum că pre aceste voiesc a-și întemeia viitorul, conform acestora voiesc a-și regula relațiunile sale către națiunile conlocuitoare.

Așa când se planifica cu măiestrie și se aștepta cu încredințare apunerea totală a națiunii române din această patrie, atunci se reînvia și nu numai se arăta demnă de o soartă mai bună, ci încă- și afla bazele pe care singură să poată reconstrui patria, așa cât să presteze locuință solidă, sigură și păciuită² pentru toți fiii săi.

Însă, durere, programa națiunii române din partea națiunilor conlocuitoare nu a fost întâmpinată precum sperau românii și precum merită după valoarea sa internă. Că națiunile conlocuitoare dedate a domni singure, nu voră a suferi ca și românii să incurgă³ la regularea destinelor patriei comune; din contră, ele continuară nedreptățirea seculară, singure aduseră legi pre cât contrare ideilor timpului, pre atât stricăcioase binelui public și ruinătoare pentru venitoriu.

Urmările erau inevitabile. Ele peste măsură puțin au întârziat.

Atunci și numai atunci când politica răzimată pre mulțumirea elementului maghiar singur se arată de rătăcită, începură a se apropia de programa românilor, însă prea târziu! Patria era acum aruncată pradă unui pericol extrem.

Ce și cât de mari rele au venit de aici preste toți și toată țara, bine știm cu toții.

Când asprimea acestora începu a se stâmpăra, românii la toate ocaziunile în care și-au putut manifesta ideile și convingerile sale au arătat cum că rămân constanți pe lângă marile și salutarele principii proclamate în adunarea lor din 1848 și singur de la sincera aplecare și inducerea lor în viață așteaptă fericirea patriei.

Martoră e conferința de la Sibiu din 1/13 ianuarie 1861 și cea regnicolară de la Alba Iulia ținută în 11 februarie 1861, unde tot realizarea acelei programe s-a pofitit. Martoră e dieta ținută la Sibiu în 1863-64, unde românii, participând la deprinderea puterii legislative tot spre realizarea tot acelei programe au lucrat.

Din contră, națiunea maghiară numai până atunci a manifestat ceva aplecare de a recunoaște și accepta principiul egalității politico-naționale, până când cerbicea ei împreună cu a noastră gema sub jugul de

---

1 1848

2 pașnică

3 participe

fier al absolutismului și al stărilor excepționale; iar îndată ce i s-a deschis influența decizivă asupra negocierilor de stat începu a se arăta străină acelui principiu încât aderența ei către egalitate scădea în proporția în care creștea puterea ce hazardul soartei jucase pre mâna acestei națiuni.

De aci vedem cu durere desconsiderând cele mai juste pretențiuni de drepturi politico-naționale ale națiunilor conlocuitoare, de aci vedem proclamând egalitatea de lege fundamentală a statului; ori, în legile speciale prin care "egalitatea" ar fi să se aplice în mod practic legiuind pre tot locul supremația și domnia pentru națiunea maghiară, umilire și servitute pentru celelalte națiuni conlocuitoare; de aci vedem făcând legi de nobis, sine nobis.

Uniune fără întrebarea majorității precumpănitoare a locuitorilor din Transilvania și în contra intereselor acestei majorități, cens greu pentru țărani, vot viril pentru nobili și secui, facultate de a rămâne român între pereții casei private, impunere de a te jura ca maghiar înaintea tribunalelor și în dietă. Iacă unele ilustrațiuni ale egalității precum o pun în viață stăpânii zilei.

Năzuințele de germanizare ale lui Kaunitz și Bach, cele de centralizare ale lui Schmerling și toate dezastrele provenite din cerbicia maghiarilor, tendința spre supremație încă nu i-au învățat și înțeleptit a căuta fericirea patriei pre acele cărări ce singure duc spre ea. Din contră, ele se par a-i fi învățat mai mult întru tendințele spre suprematizare.

Și noi, cu toate acestea, mai așteptăm că timpul îi va duce la o mai bună cunoaștere, pericolele amenințătoare la o mai fericită alegere, vedem de o parte crescând cu repeziciune extraordinară un stat forte prin cultură, forte prin industrie, dar mai forte prin concordia civilor săi; vedem pe altul scăpătând și lunecând pentru rătăcirii și discordie; vedem de altă parte un colos în pozițiune pururea amenințătoare – și sperăm cum că aceste exemple, aceste pericole, cu o oră mai timpurii vor îndupleca pre cei ce au puterea a recurge cu sinceritate la unicele mijloace de a consolida patria și a-i asigura un venitoriu.

Deci, eram deciși a aștepta în tăcere mută venirea acestui timp, însă tăcerea noastră se tulbură. Se arăta năzuința de a produce manifestațiuni, prin care să se demonstreze cum că românii ar fi mulțumiți cu rolul de sclavi politici care singur li se acordă și ar fi voit frățietate fără condițiuni.

Și se dau unii români, care părăsind programa națională statorită și observată cu scumpătate neîntreruptă de la 1848, pre când drepturile națiunii sunt călcate fără nici o cruțare, între ciocnituri de pocale proclamă înfrățirea cu asuprașii națiunii și așa în mod necalificabil deschid cale afirmațiunii cum că națiunea se leapădă de drepturile sale inalienabile și, prin urmare, de sine însăși.

O manifestațiune de aceasta, cu mare pompă se pune în scenă la un banchet zgomotos, ținut la Brașov în 22 aprilie.

Făță cu aceasta și cu de acestea – deși suntem cum că programa politicii naționale a națiunii române nu între pocale se poate schimba sau modifica – totuși, ca să prevenim pe cât e în puterea noastră amăgirea și rătăcirea cu toate relele ce amăgirea și rătăcirea după natura sa produce – permițând cum că înfrățirile fără egalitate nu pot purcede decât de la *servum pecus* și nicidecum nu poate fi sincer și duratoriu – ne-am ținut de datorință a declara și, prin aceasta, declarăm sărbătorește:

1. Cum că rămânem cu satorire pre lângă programa națională, cum s-a așezat în Adunarea Națională de la 3/15 mai 1848, care s-a urmat și în conferința de la Sibiu, 1/13 ianuarie 1861, și cea regnicolară de la Alba Iulia, 11 februarie 1861, în dieta de la Sibiu, 1863-4, în votul minorității române de la dieta ținută la Cluj în anul 1865, în petițiunea așternută la picioarele tronului în 30 decembrie 1866 și peste tot, în toate actele românilor de la 1848 încoace.

2. Cum că numai după restatorirea autonomiei patriei noastre și repunerea națiunii în drepturile câștigate la 1863, pe baza perfecte egalități politice, naționale și confesionale, se poate aștepta înfrățire adevărată, care noi cu sinceritate o dorim.

Blaj, 16 mai 1871.

Arh. St. Cluj, fond personal Ioan Micu Moldovan, nr. 5166-69, f. 1-4, orig.

20

1871 decembrie 13/25, Zărnești. Proces-verbal întocmit cu prilejul întrunirii intelectualității române din zona Branului, unde s-a hotărât convocarea unei adunări naționale, care să elaboreze un program menit să susțină și să impulsioneze cauza națională a românilor.

Proces verbal

Luat în adunarea inteligenței române din cercul Branului, ținută la 13/25 decembrie 1871 în Zărnești, pentru stabilirea modului de procedare, – pre viitor – întru apărarea cauzei naționale.

Considerând că cauza noastră națională, – cea cu atâta pietate purtată de la 1848 încoace, de conducătorii națiunii noastre – în anii din urmă a devenit mai de tot părăsită și prin aceasta într-o stare de tot critică.

Considerând că această stare critică – după părerea noastră – a provenit și de acolo, că cauza națională a ieșit din terenul legal discutându-se mai numai prin jurnalele noastre, care în loc să se fi înțeles

la un program apărut cu solidaritate, au devenit în dispute stricăcioase pomenitei cauze.

Considerând că noi și poporul ținutului nostru dorim și pretindem, ca cauza națională să fie readusă iarăși pe terenul ei legal, și tractată după toate formele unei cauze naționale, în adunări publice naționale; așa dar din aceste considerațiuni – la inițiativa domnului protopop Ioan Mețianu ne-am adunat noi subscriși la Zărnești, ne-am constituit într-un comitet local și după o discuțiune serioasă, ne-am declarat unanim, ca pe viitor, să purcedem activ, întru apărarea cauzei noastre naționale.

Spre acest scop am decis totdeodată, să rugăm și să provocăm pe onorabilul nostru comitet național permanent, ale de congresele noastre din 1861/3 să-și înceapă acțiunea sa, cu convocarea unei adunări naționale pentru formularea programului activității sale, atât în privința meritului cauzei naționale, cât și în privința formei de procedare.

Nicolae Pop	Ioan Mețianu
Ioan Gogonea	Nicolae Penciu
Nicolae Grozea	Ioan Comșa
Moise Nedelu	Ioan Moșoiu
Ioan Baugala	Georgie Gerbacea
Ioan Dan	Leontin Pușcariu
Ioan Cojan	Nicolae Manoiu
Moise Moșoiu	Nicolae Zarsa
Nicolae Reitu	Georgie Cojan
Ioan Balea	Georgie Babesiu
Ioan Gerbacea	Constantin Tisea
Ioan Pușcariu	Iosif Moșoiu
Ioan Șerban	Moise Ciurea
Iosif Micu	Iosif Pușcariu
Georgie Tănăsescu	Nicolae Chioniția
Ioan Zarsa	Ioan Micu
Nicolae Guguianu	Bucur Pușcariu
Nicolae Tătaru	
Vartolomeu Bude	
Nicodim Dan	
Ioan Menecuția	
Constantin Ioanovici	
Ioan Sienches	

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane Sibiu, fond Șaguna, nr.2417/1871, copie.

1871 decembrie 23, Braşov. Scrisoare prin care Comitetul permanent al românilor solicită mitropolitului Andrei Şaguna să preia conducerea acţiunii politice a românilor transilvăneni pentru organizarea unui congres sau a unei conferinţe naţionale în care să se adopte un program de acţiune pe tărâm politico-naţional.

Înalt Prezidiu
al Comitetului permanent ales în Congresul Naţional Românesc
din 1861/3 în Sibiu!

În conformitate cu aci alăturat răspuns, ce l-a dat inteligenţa română din Braşov în adunarea sa de la 17 octombrie s. v. 1871 la Apelul comitetului de 7 din Sibiu, subscrisul comitet naţional vine prin aceasta în numele românilor braşoveni, a vă ruga umilit pe Excelenţia voastră, care sunteţi astăzi singurul preşedinte al Comitetului permanent ales de Congresul Naţional Românesc de la 1861/3, ca să binevoii a lua, cu tactul şi energia, care v-a distins totdeauna, iniţiativa în acţiunea politică a naţiunii române din Transilvania şi împreună cu comitetul a pregăti calea pentru ţinerea unui congres sau a unei conferinţe naţionale, în care naţiunea manifestându-şi dorinţele să-şi fixeze programul conduitei sale pe viitor în afacerile politico-naţionale.

Suntem încredinţaţi, Excelenţă, că această dorinţă a noastră care de altfel s-a manifestat şi se va mai manifesta, sperăm, de aci înainte şi din alte părţi ale Transilvaniei, nu o Veţi lăsa neconsiderată cu deosebire într-un timp atât de critic.

Braşov, 23 dec. 1871 s. v.

Primiţi, Excelenţă, asigurarea deplinei noastre încrederi şi stime.
Comitetului naţional prin

Bran
Iosif Puşcariu
notar

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane Sibiu, fond Şaguna, nr. 2405, 1871, orig.

1872 ianuarie 31, Viena. Raport înaintat primului ministru regal maghiar, contele Lonyay, referitor la activitatea Societăţii "Transilvania" din Bucureşti şi rolul ei în consolidarea legăturilor dintre studenţii români aflaţi la studii în ţară şi străinătate.

Die im Jahre 1867 in Bukarest zu Stande gekommene Gesellschaft "Transilvania" verleiht nicht unbedeutende Stipendien an junge Romanen aus Österreich-Ungarn. Der Artikel II der Vereins Statuten,

welche seiner Zeit in der offiziellen Zeitung Monitorul No. 277-ex 867 Kund gemacht worden sind, lautet:

Zwek des Vereines ist die Befestigung der brüderlichen Bände zwischen der studierenden Jugend aller Theile Romaniens durch Unterstützung romanischer Studenten aus Siebenbürgen und dessen Nebenländern.

Artikel IV lautet:

Es ist der Wunsch des Vereines, daß der von ihm unterstützte nach Vollendung der Studien fortfahre, in seiner Heimath dem Romanismus dienste zu leisten.

Aus der in den Monaten Juli-August 1871 stattgefundenen Ausschreibung des Vereines ist ferner zu entnehmen, daß mit jenen Stipendien theilten österreichisch-ungarischen studierenden ihre Studien nicht an österreichisch ungarischen Schulen sondern an eine der Universitäten Frankreichs, Italiens oder Belgiens zu machen habe.

Aus dem Vorstehenden ist ersichtlich daß der Verein nicht humanitäre oder wissenschaftliche Zwecke verfolgt, sondern viel mehr speziell national-politische. Diese Tendenzen beschränkt er nicht auf das Gebiet Romaniens, sondern sucht dieselben vorzüglich auf unserem Ländergebiete zu erwirklichen.

Um über die bisherigen Erfolge des Vereins Kenntniss zu erlangen, habe ich das K.K.General Consulat in Bukarest beauftragt nachzuforschen, welche junge Romänen österreich-ungarischer Staats Angehörigkeit von dem obbedachten Vereine mit Stipendien theilt worden sind und welche Wege dieselben eingeschlagen haben, um jene Stipendien zu erlangen.

Aus dem eingelegten Bukarester Berichte entnehme ich, daß folgende junge Leute Stipendien erhalten haben:

1. Josef Popescu, aus Secsele (siebendörfer) bei Kronstadt,
2. Nicolai Galea aus der Umgebung von Kronstadt,
3. N. Fogerassan aus Hermannstadt,
4. Antim Anderca aus Ungarn,
endlich
5. Teofil Olanesco aus der Bukowina.

Es ist bis jetzt nicht gelungen, in Bukarest zu konstatieren, auf welchen Wegen die Obbenannten ihre Konkurs Gesuche dem Vereine Transilvania zugesendet haben, – der Umstand jedoch, daß in der Konkursausschreibung vom J.1871 "*die drei literarischen Vereine jenseits der Karpaten*, zu Hermannstadt, Arad und Csernowitz" zur Übernahme der Concourse bestimmt erscheinen, rechtfertigt den Schluß auf die faktische Cooperation dieser Vereine.

Indem ich die Entscheidung der Frage ob die Verbindung dieser heimischen wissenschaftlichen Vereine mit dem politischen Verein "Transilvania" in Bukarest nicht eine gesetzwidrige sei, Euer Excellenz anheimzustellen mir erlaube, kann ich von meinem Standpunkte aus die Bemerkung nicht unterdrücken, daß hiedurch unsere Interessen jedenfalls eine Schädigung erleiden; denn es werden durch Vermittlung dieser Vereine Unterthanen seiner Kaiserlichen und königlich-apostolischen Majestät, Angehörige von Österreich-Ungarn, dem heimatlichen Bildungsgange entrückt, den vaterländischen Gefühlen entfremdet, und im Auslande: Belgien, Italien, Frankreich zu politischen Agenten des von der rothen Partei in Bukarest patronisirten spezifischen Romanismus herangezogen.

Der Gegenstand scheint nur daher wichtig genug, um mich zu der Bitte an Euer Excellenz zu veranlassen, denselben einer fachgemäßen Erörterung unterziehen zu lassen, welche Maßnahmen zur Beseitigung der angeführten Umstände sowohl gegenüber den erwähnten Vereinen als auch der im Auslande studierenden jungen Leute eventuell zu ergreifen wären.

Wien, 31 Jänner 1872

Für den Minister:
Hoffmann

Seiner

des Herrn Kön. Ungarischen Ministerpräsidenten, etz.

Grafen Lonyay
Excellenz

Arh. St. București, colecția Microfilme - Ungaria, rola 82, c.276-282, (Magyar Országos Leveletar, Belügyministeriumi leveltar, k.148 Elnöki iratok - Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148 Acte prezidiale, 1872-XIV-798, f. 9-12).

Traducere:

Societatea "Transilvania" constituită în anul 1867 la București acordă un număr deloc neînsemnat de burse unor tineri români din Austro-Ungaria. Articolul doi al statutelor societății, care la timpul lor au fost publicate în ziarul oficial "Monitorul" Nr.277 din 1867 sună astfel:

Scopul societății este întărirea legăturilor frățești dintre tineretul studios din toate părțile României prin sprijinirea studenților români din Transilvania și a ținuturilor învecinate. Dorința societății este ca cel sprijinit de ea, după terminarea studiilor să continue să aducă în patria sa servicii românismului.

Din publicația concursului care a avut loc în lunile iulie-august 1871 se poate mai departe deduce, că studioșii austro-maghiari care au primit aceste burse nu vor urma școlile austro-ungare ci una din Universitățile Franței, Italiei sau Belgiei.

Din cele de față este vizibil că societatea nu urmărește scopuri umanitare sau științifice ci, mai degrabă, în special național-politice.

Nu se mărginește să încerce realizarea acestor tendințe pe teritoriul României, ci cu precădere pe teritoriile noastre.

Pentru a obține informații despre realizările de până acum ale societății, am însărcinat Consulatul General Chezaro-Crăiesc din București să afle care tineri români cu cetățenie austro-ungară au primit burse de la susnumita societate și ce diligențe au depus pentru a obține respectivele burse.

Din raportul sosit de la București deduc că următorii tineri au primit burse:

1. Iosif Popescu, din Săcele la Brașov
2. Nicolae Galea din împrejurimile Brașovului
3. N. Făgărășan din Sibiu
4. Antim Anderca din Ungaria
și în sfârșit
5. Teofil Olănescu din Bucovina.

Până acum, la București, nu s-a reușit să se constate pe ce cale și-au trimis susnumiții cererile de concurs societății "Transilvania", totuși împrejurarea că, în publicația de concurs din anul 1871 "Cele trei societăți literare de dincolo de Carpații" la Sibiu, Arad și Cernăuți sunt desemnate pentru preluarea concursului, întăresc concluzia unei cooperări faptice a acestor societăți.

Permițându-mi să las la latitudinea Excelenței voastre întrebarea dacă legătura dintre aceste societăți științifice autohtone și societatea politică "Transilvania" din București nu ar fi împotriva legii, nu pot să-mi reprim observația, din punctul meu de vedere, că prin aceasta, interesele noastre sunt în orice caz lezate; căci, prin mijlocirea acestor societăți, supuși ai Maiestății sale imperiale și regal-apostolice, aparținători Austro-Ungariei se sustrag procesului de învățământ din patrie, sunt înstrăinați de sentimentele patriotice, și în străinătate (Belgia, Italia, Franța) sunt atrași ca agenți politici ai românismului specific patronat de partidul roșu¹ la București.

Doar prin acestea chiar obiectul pare suficient de important, pentru a mă determina s-o rog pe Excelența voastră să-l supună unei analize de specialitate, ce fel de măsuri trebuiesc eventual luate pentru înlătu-

---

1 Este vorba de Partidul Liberal

rarea neajunsurilor atât față de menționatele societăți, cât și față de tinerii ce studiază în străinătate.

Viena, 31 ianuarie 1872

pentru ministru,
Hoffmann

Excelenței sale,
domnului prim-ministru regal maghiar etc.

contele Lonyay

23

1872 mai 5-6, Sibiu. Protocolul adunării intelectualilor români din Sibiu, unde s-a recomandat înființarea unor cluburi naționale, care să analizeze politica națională și să pregătească alegerile de deputați pentru dietă.

Protocolul adunării inteligenței române din 5 mai 1872 la Sibiu

Inițiativa la această adunare a luat-o Clubul național al districtului Făgăraș, al cărui comitet permanent, prin cartea sa de dat 14 aprilie 1872, subscrisă de către domnul Ioan Antonelli, ca vice-președinte, și domnul Aron Densușianu, ca notar, s-au adresat la fruntașii inteligenței române din Transilvania, pe care îi roagă, ca fără amânare să constituie cluburi naționale, și acestea să trimită delegații lor la o consultare în cauzele politice naționale și asupra chestiunii alegerilor de deputați la dieta viitoare.

După ce s-au adunat în localul Asociațiunii un număr frumos de inteligențe, domnul căpitan districtual în pensie Bran Pop de Lemeny, ca președintele clubului făgărașean, întărește, că invitațiunile făcute sunt adevărata expresiune și voință a clubului național din Făgăraș; iar la întrebările domnului dr. Ioan Borgia din Sibiu: că ce concluderă a adus acel club în privința alegerilor dietale, descoperă că făgărașenii s-au declarat a participa la alegeri.

După aceasta, inteligența înfățișată, privindu-se de o adunare a tuturor românilor de față fiitori, cu scopul de a se înțelege între sine, și a-și exprima o opinie în amintitele cauze grave naționale, ca o directivă pentru cei ce o vor primi și cei ce o vor afla-o de bună – roagă pre domnul Bran a purta prezidiul în adunare și a deschide ședința. Domnul căpitan Bran deschide ședința.

Domnul Mezej, trimisul de către clubul din Alba Iulia ia cuvântul, și declarând, că singur este pentru activitate, excepționând asupra competenței adunării, de a aduce vreun concluderă de obligatoriu, propune:

ca să se amâne dezbateră și să se transpună la o conferință generală mare națională, pre care să o concheme această adunare la Alba Iulia.

După multe dezbateri se naște propunerea făcută de domnul avocat Iosif Pușcariu, trimisul clubului dn Brașov: ca adunarea să se declare pentru participare la alegerile dietale, și numai chestiunea ținutei politice mai departe să se concreadă unei adunări generale, apoi propunerea domnului Petru Nemesiude la Cluj: ca adunarea să se declare pentru activitate și participare la lucrările pregătitoare pentru alegerile dietale, iar celelalte chestiuni să se decidă în una conferință generală națională, care să se concheme de către un comitet, ce îl va alege această adunare, și adecă, la Sibiu sau Alba Iulia.

După multe dezbateri, mai ales formale, la care au luat parte mai toți membrii adunării și după ce atât domnul Mezej și contramisul său domnul Axente Sever, cât și domni de o opinie cu ei, Elia Măcelariu din Miercurea, protopopol Ioan Hania, Visarion Roman din Sibiu s-au declarat a primi propunerea domnului Nemeș, fiind timpul înaintat și pentru clarificarea propunerilor și a dezbaterilor meritale asupra acestora, s-au amânat lucrul pre ziua următoare.

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane, fond Șaguna, nr. 2454, 1872, copie; publicat în "Telegraful Român", 1872, nr. 36; Teodor V. Păcățian "Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară", Sibiu, 1910, vol. VI, p. 14-15.

24

1872 mai 15/17, Sibiu. Apel al Comitetului Național Român din Sibiu către românii din Transilvania de a manifesta o atitudine activă în afirmarea drepturilor naționale legitime ale românilor.

Apel către Românii ardeleni

Fraților! Deviza poporului nostru față cu mișcările electorale și cu situațiunea politică de astăzi nu poate fi alta, decât *activitatea*, sau lupta continuă, și solidaritatea pe terenul politic.

Activi și solidari au fost românii din Transilvania când și-au reclamat drepturile lor prin capii lor eclesiastici la dietele din 1791/92, și așa mai departe, până la 1847.

Activi și solidari au fost ei la anul 1848, când și-au eluptat condițiunile de viață ale unei națiuni, după directive date pe câmpul libertății.

Activi și solidari au fost ei și de aci înainte, până la anul 1865/6, până când sub conducerea capilor lor bisericești și naționali, în bună înțelegere, întruniți în adunări și congrese naționale și constituiți într-un organ central, se consultau despre soarta națiunii și a țării și apărau interesele lor cu neobosire înaintea tronului, a guvernelor și în diferite diete.

Activi și solidari asemenea sunt și frații noștri români din celelalte provincii ale coroanei ungare, în cauzele naționale, – de cari ne leagă naționalitatea și religiunea.

În activitatea politică vedem pe toate celelalte națiuni, pe cari o legătură comună de stat le împreună sub coroana Ungariei.

Deci conferința noastră națională, ținută în 5-6 mai, față cu era nouă parlamentară, din aceste privințe și cu atât mai vârtos a proclamat acea direcțiune a activității și solidarității, cu cât aceea manifestată fiind în multe părți ale țării, s-a prefăcut în vocea poporului român.

Numai pe acel vechi teren al luptei, *al activității*, se va putea deci restabili solidaritatea, precum ea și mai înainte a domnit în națiune, și numai așa vom putea conta la rezultatele dorite, pe cari numai atunci și numai până atunci le-am avut, când activitatea a fost încoronată de solidaritate.

Și cu bucurie vă împărtășim tuturor, că deja s-a început a se zidi temelul acestei solidarități, de când ambii mitropoliți români, zeloși și îngrijiți pentru binele națiunii, la reclamarea unei însemnate părți a inteligenței române au declarat a primi cu plăcere iarăși conducerea și a lua inițiativa pentru o comună înțelegere ulterioară și așa a îndeplini solidaritatea pretutindenea.

Este deci timpul cel mai înțetitor, să ne punem toți pe terenul dat, să urmăm exemplul arhipăstorilor și cu ei împreună să ne pregătim pentru lupta parlamentară, ce curând va urma, și să *părăsim terenul cel steril al pasivității de până acum*.

Să nu ne descurajeze însă acea presupunere, că prin activitatea și luptele românilor de mai înainte nu ni s-au împlinit toate dorințele noastre.

Un om privat, sau mai mulți, pot despera în nesuccesele lucrărilor lor. Unei națiuni însă pline de viață, ca cea română, nu i se iartă a-și împedeca cursul natural al vieții și progresului ei politic, de evenimentele unui timp.

Românii anteluptători, în timpul feudalismului, deși au prevăzut nesuccederea luptei lor, nu au desperat, ca ei după căderea acelei sisteme feudale să nu pășească cu mai mare activitate pe terenul erezit, ci ei prin luptă continuă au arătat semne de viață națională și Europa a învățat a-i cunoaște.

Românii anteluptători din timpul acela, când principiile constituționale s-au adoptat și în imperiul austriac, în tot decursul timpului, pe când se experimenta sistemizarea unei constituțiuni, care s-a terminat la 1867, încă nu au desperat de multele schimbări în sistema de stat, ci prin luptă neobosită au dat dovezi că sunt capabili de viață constituțională și de a-și apăra drepturile națiunii lor sub orice împrejurări, și prin aceasta au câștigat pentru națiunea lor aprecierea opiniei publice europene.

Drept aceea, dacă poporul nostru nu a desperat sub amintitele împrejurări fatale, apoi nici astăzi, sub sistema constituțională prezentă, nu poate despera, prin care i se deschide un câmp de luptă onorifică în parlamentul statului, în mijlocul reprezentanți lor tuturor națiunilor aceluia, în mijlocul cărora, el însuși poporul român, prin aleșii săi, deși deocamdată în prea mic număr, să poată arăta și descoperi nedreptățile ce i s-au făcut, să-și poată reclama drepturile sale de acolo, de unde acelea s-au vătămat, să-și poată ridica vocea sa acolo, unde veghiază ochiul opiniei publice europene asupra drepturilor popoarelor.

Dreptatea trebuie să învingă chiar și dacă ar apăra-o numai unul. Dreptatea și garanția condițiilor de viață națională o vom pretinde însă ca membri egali ai uneia și aceleiași patrii, care numai prin mulțămirea tuturor poate prospera.

Nedreptate ni s-a făcut, și adecă peste tot, că până când în mod neconstituțional s-a casat totalmente autonomia Transilvaniei, s-a susținut aci o lege electorală excepțională și asupraitoare pentru români. Nedreptate s-a făcut românilor mai departe cu legea pentru limbi și naționalități, cu atacarea autonomiei bisericii prin legea școlară, și cu restrângerea drepturilor de reprezentațiune a poporului prin legea municipală și comunală, iar în parte cu susținerea unei pozițiuni excepționale privilegiate a națiunii săsești în fundul regiu etc.

Românilor din fundul regiu! Să nu uitați, că asuprairile noastre încă și astăzi sunt duple, și că prin urmare și luptele și energia voastră se cere să fie îndoită.

Legea municipală și alte chestiuni grave, ce ating existența românilor de pe acest pământ vestit, vor fi unele dintre primele obiecte ale dietei proxime.

Vă sunt în recentă memorie proiectele universității, în contra cărora cu atâta activitate și nu fără tot succesul au apărat interesele voastre acei puțini români, cari după cele mai nefavoritoare regulamente municipale, totuși cu concursul vostru au putut deveni deputați ai universității.

Luați-vă deci exemplul de la această mică dietă și apoi cugetați, oare mai bine va fi să lăsăm soarta românilor din fundul regiu în parlamentul Ungariei numai pe mâna deputaților sași, sau să o apărăm noi, cu dublă putere, prin aleșii noștri?

De la ținuta voastră va atârna sorta și viitorul nostru!

Deci îngrijiți-vă fraților cu toată seriozitatea și virtutea *pentru alegerea deputaților dietali*. Întrebuințați legea existentă în toate fazele ei în interesul vostru. Reclamați la timp dreptul cel mare de alegător. Alegeți într-o unire pe acel român, căruia fără grijă îi puteți concrede cauzele naționale. Consultați-vă înainte și uniți-vă în persoana candidatului vostru, iar unde nu puteți fi în majoritate, sprijiniți cu

toate voturile voastre întrunite pe acel candidat străin, pe care-l veți cunoaște de omul dreptății și interesat pentru binele tuturor popoarelor și al țării. Ascultați vocea arhierilor naționali și urmați la o înțelegere comună, unde cu toți să conlucrăm la stabilirea unei ulterioare procedări salutare și la crearea unui organ conducător, căci numai așa vom ajunge la dorita solidaritate și la ținta națiunii.

Sibiu, 15/27 mai 1872

Comitetul național.

"Telegraful român", 1872, nr.40; Teodor V.Păcățian, "Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară", Sibiu, 1910, p.19-22.

25

1872 iulie 3, Blaj. Memoriul întocmit de George Barițiu din însărcinarea participanților la conferința care a avut loc între 17-29 iunie 1872, la Blaj

Memorial

Înaltul regim al Majestății sale imperiale și apostolice regesc inspi- rat din dorința nobilă de a vedea și pe națiunea română îndestulată și fericită, a binevoi să dea subscrișilor plăcuta ocazie de a-și descoperi în acest respect opiniile individuale și anume a îndelega căile și mijloacele acelea prin care cred dâșii că dacă s-ar realiza, ar fi în stare de a împăciui spiritele, a restabili încrederea reciprocă și a șterge efectele dureroase ale unui trecut nefericit.

Subscrișii salută această generoasă inițiativă a regimului Maiestății sale cu bucurie și o întâmpină cu promptitudine atât mai mare, cu cât cred mai mult, că precum ei, așa și toți ceilalți locuitori de naționalitate comună din marele Principat al Transilvaniei sunt inspirați de aceeași dorință leală și fierbinte de a vedea complanate toate diferendele și delăturate cauzele care au produse și mai produc profundă neîndestulare cu situația de față și care fac ca națiunea română să fie îngrijată de venitoriul său în prezent, ca și în epocile cele mai critice.

Pentru ca cu atât mai curând să ne ajungem scopul ce ne-am propus, de a supune la cunoștința regimului Majestății sale acele căi și mijloace, care credem noi că ar fi de natură a împăciui și îndestula pe nefericita noastră națiune, simțim necesitatea de îndegeta și tot una dată a risipi unele neînțelegeri ce ni se par nouă că ar predomina și ar produce de una și altă parte neîncredere și suspiciune.

S-a susținut, pe cât știm noi, la unele ocaziuni, că națiunea românească nu ar voi să accepte din partea sa articolul de lege XII din anul 1867, adică acel nou pactum conventum, acel nou drept fundamental

de stat, prin care regatul Ungariei își regulase relațiile sale de stat către cealaltă parte a monarhiei.

După modesta noastră opinie, supoziția aceasta nici într-un respect nu are loc. Nimeni pe lume n-a întrebat până astăzi pe națiunea română din Transilvania nici ca pe una individualitate națională, reprezentată în vreun mod sau altul și nici ca pe una parte constitutivă în sistemul Marelui Principat al Transilvaniei, dacă dânsa voiește sau nu să accepte sus-citata lege fundamentală de stat; pentru că despre noi se zice deputați de naționalitate română din Transilvania care au participat la dieta de încoronare a Ungariei între anii 1866-1867 nu se va putea susține niciodată, că aceia ar fi fost expresiunea voinței naționale. Mai înainte, la una altă ocaziune de asemenea natură, națiunea română din Transilvania fusese întrebată de către regimul Majestății sale, atât prin mijlocirea unui congres național ținut în aprilie 1863, cât și prin dieta Transilvaniei. Ce e drept românii Transilvaniei s-au declarat cu acea ocazie pentru unitatea imperiului în sensul celor două acte mari de stat din 20 octombrie 1860 și 26 februarie 1861, niciodată în sensul absolutist și totdeauna cu condiții bine precizate de a se conserva individualitatea politică și autonomia Marelui Principat al Transilvaniei, cum și de a se trece în legile fundamentale de stat condițiuni sigure de existență națională pentru români. După ce Majestatea sa imperială și regească condusă de cele mai înalte interese de stat crede că acelea sunt mai bine asigurate în sistema cuprinsă în articolul XII, noi din partea noastră nu vedem nici una cauză pentru care națiunea noastră să nu accepte acea sistemă și să nu voiască a se conforma ei, îndată ce în cadrul aceleiași va fi asigurată și a ei individualitate națională.

Așadară nouă ni se pare că din cauza legii fundamentale cuprinse în articolul XII n-ar fi nici o dificultate de a preveni la scopul ce și-a propus în: regim cu respect la națiunea română.

A doua presupunere este pe cât am aflat noi, că românii din Transilvania ar tinde a periclita integritatea coroanei ungurești.

Această presupunere, pe cât se aude mai des, tocmai pe atât este de vagă, încât noi nu ne putem reține ca să nu o reducem la o simplă denunțiațiune falsă, la calomnie inventată și repetată de atâtea ori, de câte ori națiunea română își reclamă drepturile sale în patria comună. Este lucru foarte trist, dar prea ușor de explicat, că precum în alte părți ale lumii, așa și în Transilvania, unele clase de oameni dedate din timpuri vechi a domina peste români și a-i călca pe cerbire, caută pretexte diverse, spre a-i impune jugul sub una sau altă formă. Dar nu este acesta mijlocul, și nu va fi niciodată la nici un popor din lume ajuns la conștiința de sine, de a-l conserva în fidelitate către stat și tron. Nu calomnia și nici persecuțiile vor îndulci și atrage pe oameni către un stat oricare. Între anii 1860 și 1863 încă s-au mai auzit denunțiațiuni

de natura celor atinse la locul acesta; pe atunci însă regimul Majestății sale a zis: Stă sub voința și în puterea noastră de a satisface dorințele românilor fără umbra de periclitare a statului așa încât ei să se țină de gloria și fericirea de a fi și a se numi concetățeni ai acestui stat, așa vărsa pungile și sângele lor pentru conservarea și înflorirea lui, și a nu mai avea alte aspirații în viața lor.

Pe atunci regimul începuse a-și împlini promisiunea și românii a se simți ceva mai fericiți.

Cu chestiunea integrității Coroanei ungare se aduce în nesens și uniunea Transilvaniei cu Ungaria, cu adus însă, că națiunea română din Transilvania o combate la toate ocaziile.

Este prea adevărat, că nu numai inteligența română, ci chiar poporul a protestat la toate ocaziile în contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Se știe, însă bine constatat din toate actele câte s-au emanat în această chestiune de la națiunea română transilvană începând din anul 1848 până în ziua de astăzi, că românii n-au combătut uniunea în principiu, ci din contră, ei au recunoscut în toate timpurile acea uniune, care-și are baza sa în legea fundamentală a Transilvaniei, adică în diploma leopoldină. Ceea ce nu voiște națiunea română și n-a voit-o niciodată este uniunea cea improvizată, forțată, necondiționată, acea uniune care este identică cu unificarea, cu fuziunea, cu nivelarea totală, fără pic de respect la miile de interese provinciale, locale, cum am zice exclusiv transilvane, crescute oarecum din pământul ei în cursul mai multor secole și complicate atât de mult, încât regularea și complanarea lor nu se poate realiza aiurea, decât numai în lăuntrul Transilvaniei, aci acasă, în o dietă provincială, pe venitoriu, ca și în trecut, în o perioadă lungă de șapte sute de ani. Așa, despre această specie de fuziune țin românii că este stricăcioasă din mai multe puncte de vedere.

La locul acesta s-ar putea pune întrebarea, că dacă românii transilvăneni au recunoscut totdeauna un fel de uniune a Transilvaniei cu Ungaria și dacă ei nu sunt străini de către ea în principiu, pentru ce n-au arătat niciodată modalitatea, condițiile sub care ar fi ei aplecați să o adopte. La obiecțiunea această răspunsul este mai ușor: Românii n-au fost întrebați niciodată despre uniune, ci în măsura tuturor protestelor naționale s-a făcut totul de nobis sine nobis. În anul 1863 când ar fi fost ocazia de a participa la pertractarea acestei chestiuni esența uniunii a fost negată chiar de regim. În anul 1865 când iarăși regimul o dete în dezbateră dietei din Cluj, atunci votul românilor, depus în decembrie pe masa dietei prin mitropoliți și prin ceilalți membri de naționalitate română, fu desconsiderat și delăturat ca și în anul 1848.

Chiar și dieta Ungariei din anul 1848 a prevăzut în articolul VII paragraful 5 necesitatea de a se specifica condițiunile uniunii și a

presupus o convenție și un contract de stat între limitele sancțiunii pragmatice.

Știut este că nerespectarea acestor prevederi și proclamarea precipitată a uniunii în dieta Transilvaniei a avut cele mai deplorabile efecte, care pe lângă o prudență și moderație dictată de natura lucrului și de toate conjuncturile politice de atunci, s-ar fi putut evita foarte bine și spre soluția tuturora.

Pe cât ne sunt nouă cunoscute opiniile și chiar conviețiunile predominitoare ale românilor din Transilvania, apoi ei în chestiunea uniunii văd o întrebare de viață și de moarte pentru existența lor națională, care-i și ține în grija și anxietatea perpetuă. Din această cauză dânzii nu încetează a pretinde formularea condițiilor uniunii, cum și turnarea lor într-o lege fundamentală de stat care să-și aibă valoarea sa pentru toate venitorii și să rămână scutită și apărată pentru totdeauna de orice fluctuații și furtuni politice, mai apărută și mai respectată decât fusese chiar și diploma leopoldină din anul 1691. Prin lege fundamentală de stat iar nu prin legi ca să zicem așa, efemere, care astăzi se aduc și peste câțiva ani se înlătură cu o majoritate tot efemeră, cred românii, că-și vor putea conserva și apăra existența lor națională și chiar existența și înflorirea religiei lor. În aceste conviețiuni ale sale națiunea română din Transilvania fusese confirmată chiar și prin prealabilele promisiuni făcute de repetate ori, și anume prin actele de stat din 20 octombrie 1860, cum și prin cele din 21 aprilie, 4 mai și 15 iunie 1863.

Abstracție făcând astă-dată de la alte condițiuni ale uniunii care se reduc la țara întregă ca atribute ale autonomiei, ne vom permite a enumera la locul acesta numai acele condiții pe care doresc românii a le vedea trecute și asigurate într-o lege fundamentală de stat, iar acelea sunt:

A. Cu privire la politică.

1. Recunoașterea limbii române ca limbă oficială alături cu limba maghiară în toate afacerile interne ale Transilvaniei de orice natură ar fi acelea, în modul precum s-au recunoscut în anul 1863-1864.

În partea cea mai mare a Transilvaniei funcționarii au trebuință numai de două limbi, adică de cea maghiară și de cea română. După noi un funcționar care nu e în stare de a mai învăța pe lângă limba maternă cel puțin încă una din cele două limbi, acela nu merită a fi pus în funcțiune publică. Acest principiu se adoptase și în parte se și aplicase chiar și sub sistemul absolutist, iar sub cea numită Schmerlingiană s-a realizat cu cel mai bun succes. Din toate limbile câte se vorbesc în țările Coroanei ungurești, limba română este după judecata tuturor bărbaților competenți cea mai ușoară. Pe deasupra, limba română stă îndată la locul al doilea, după cea maghiară, cu avuția sa în literatură, și ea face pe an ce merge progrese considerabile în literatură și știință, de unde rezultă, că candidații pentru funcțiuni

publice au ocazii îndeajuns pentru a învăța limba nu numai de la poporul cu care vine în contact ci și cu ajutorul gramaticii și lecturilor citite. Iar când această limbă s-ar propune și în școlile gimnaziale maghiare și în cele germano-săsești, precum se propune cea maghiară în gimnaziile românești, atunci învățarea ei ar fi și mai ușurată, de exemplu, precum se întâmplă în Belgia și în Elveția cu limbile patriei, iar de câțiva ani încoace și în Bulgaria cu limba turcă și cu cea bulgară. Este imposibil ca milioane de locuitori să învețe o altă limbă de la câteva mii de funcționari, ci aceștia trebuie să fie obligați a învăța limba poporului, din ale cărui pungi își trag ei lefile, pensiile și toate celelalte plăceri.

2. Vechea împărțire politică a Transilvaniei este una dintre cele mai anormale din întreaga Europă, de unde și provin o mulțime de inconveniente, lipsă de regularitate în administrație și nenumărate conflicte.

Acea împărțire se poate face așa încât cele trei elemente naționale să fie respectate pe atâta pe cât vor suferi marile interese ale unei administrații prompte. Necesitatea imperativă a unei împărțiri politice noi a țării în comitate și respectiv în scaune și districte, s-a recunoscut de repetate ori de către dietele Transilvaniei, și anume în dieta din anul 1863 ea a venit formulată în a cincea propozițiune regească care a și fost pertractată în secțiuni.

3. O lege electorală nouă, conformă și uniformă pentru toate clasele locuitoare, adică o lege din care să lipsească orice privilegiu de clasă și castă, precum nu lipsesc din cele două legi electorale transilvănene, adică din anul 1791 și din anul 1848. Ambele aceste legi au produs în tot timpul cea mai adâncă nemulțumire.

4. Numirea bărbaților de naționalitate română în toate funcțiile publice ale statului, fără altă favoare și preferință, decât numai prin aceea pe care fiecare individ și-o va câștiga prin calificarea sa, prin meritele câștigate în vreun serviciu și prin cunoașterea limbilor patriei.

B. Cu privire la biserică.

5. Libertatea și reciprocitatea deplină a religiei românilor în Transilvania.

6. Autonomia bisericii greco-catolice cu congrese bisericesti provinciale și diecezane.

7. Dotarea clerului din visteria statului, sau din fonduri publice.

C. Cu privire la instrucțiunea publică.

8. Administrarea și conducerea autonomă, liberă și independentă de la organele statului a școlilor elementare și primare sau normale pe baza confesionalismului.

9. Numirea bărbaților de naționalitate română la Universitatea din Cluj în număr egal.

10. Decretarea limbii române, la aceeași universitate, în egalitate, la predarea și studierea științei.

11. Înființarea mai multor institute publice cu limba de predare română pentru români, astfel:

- a) câteva gimnazii complete,
- b) câteva școli reale, atât superioare cât și inferioare,
- c) școli de agronomie dintre care una să fie împreună cu una de silvicultură,
- d) un institut pentru știința mineritului și arendarea unui ținut în acest scop.

12. Subvenții din visteria statului pentru ajutorarea școlilor populare scăpătate.

Acestea sunt punctele de pornire și respectiv condițiile care credem noi că se pot lua ca bază a împăciuirii spiritelor și a unei reconcilieri durabile. De altfel rămâne cu totul la înțelepciunea înaltului regim, ca despre opiniile noastre individuale să-și câștige convingerea deplină prin convocarea unui congres național de pe tot cuprinsul Transilvaniei, care să fie compus așa, încât să se poată denumi cu tot dreptul, că el este expresia voinței naționale. Acest mod de informare exact despre dorințele și aspirațiile națiunii noastre ni se pare cu atât mai corect cu cât l-am aplicat de către regimul Majestății sale cu bun succes de repetare cu alte ocazii și în alte timpuri; pentru că dacă la bărbații cei maturi ai națiunii noastre n-a lipsit niciodată dragostea față de națiunea lor, întocmai, tot așa nu a lipsit nici sincera voință de a se conforma cerințelor celor mai înalte ale statului și a îndeplini fără ezitare marile obligații pe care le avem cu toții către aceeași.

Arh. St. Alba, fond Mitropolia greco-catolică Blaj, Cabinetul mitropolitului, dosar 945/1872-1884, f. 67-84.

26

1872 septembrie 24, Baia de Criș. Raportul pretorului Veress Albert din Baia de Criș, înaintat comitetului suprem, referitor la desfășurarea ceremonialului înmormântării lui Avram Iancu și afirmarea, cu acel prilej, a ideii de unire a tuturor românilor.

1113/872

Méltóságos Gróf és Főispán úr!

Folyó hó 23-án nyert szóbeli rendeletére a méltóságos gróf és főispán úrnak az 1848/9 évi volt havasi vezér/Anführer/ Iancu Avram temetés alkalmával történt kitüntető eljárások bejelentése tárgyában – ezzel van szerencsém a következő hivatalos jelentésemet megtenni: Iáncu

Avrám 1872 Augusztus 11-én f. é. Körösbányán egy sütő mester ember udvarán elhalt; – reggel húlája egy kis szekérre tétették, és a megyei rabjai által elhozott Simionás János nevű megyei árva széki ülnök szállására; mikor a megyei hivatalnokok román értelmiségéből egy temetési rendezőség alakult. A hullát kiterítették és ott tartották Sept. 13-ig d. u. 2 óráig; mely idő alatt a részt vett hivatalnokok, és tisztviselők a temetés körül, a háznál, és azon kívül is megyei hivatal szolgát használták segítségül – taviratoztak hihetőleg az elhalt 1848/9 évi jelesebb román egyéniségekhez: mert Axentét is várták.

A rendőség a román nemzethez gyász jeletéseket, és verseket készített, és azokat az illetőknek ki osztotta – Iánku halála nagyságát tüntették ki benne melynek egy példánya a kir. ügyészségnek kézbesített sept. 13-a d. u. 2 órakor a temetés megkezdett. Számos vidéki lelkész közreműködésével a halottas háznál Miheltianu brádi g. k. esperes egy beszédet tartott az elhalt nagyságáról, erényéről, is felárgoló nemzetiszeretetről, felszólítja a román nemzetet az elhunynak jelleme követésére; osze hasonlítva ötet szt. Jánoshoz és annak jellemével – a háztól fáklyás menet tisztviselők, és kir. hivatalnokok vitték mintegy 20-24-en.

A gyász szekérel Czebe községe templomához vitették a hulla, a hol levétetvén a szekérről a román értelmiség kitünőbbjei, az elhunynak tisztelői felvették, és a sirhoz közel egy fél ezred éves tölgyfa árnyába letették, ahol elkezdődvén a temetési szertartás, annak végzetével Sekula György ügyvéd és tiszti ügyész egy emlék beszédet tartott, melyben az elhaltat igyekezett, halhatlanítani lendítvén a halgatóságot az elhunyt nagy román szellemének követésére, osze tartására is kívánta hogy amit Iánku elkezdett azt ő szelleme által a román nemzet végezze is be.

Előhozta Horia dicsötöttét, és osze hasonlította Jánkut szabadság közdélmeiben itt különös hatással vala a Horia név dicsötése a népre – miután még most is látszik ezen megyében az 1784 évben a megyében magyar családokat kipusztító és irtó törekvés nyoma az utókor csak azt itt e megyében magyar és román ajkú hagyomány után hogy Horá Zaránd megyében ölt és gyűjtött pusztított – és kérdés tárgya volt: miért említette Horát?

A szertartás után egy fényképész le kívánta fényképezni a halotti menetet. Mind ezen kitüntetések mellett a résztvevők nem voltak oly sokan, 's nemis muttatak fájdalmat vagy bánatot az elhunytért, söt mondhatni közömbösek voltak; a mi ki tetették onnan hogy a vidékről kevesen jöttek a temetésre, 's nem is érdekelte a népet halála a halottas házhoz feltétetett a temetés napján a román színü lobogó.

Továbba alázatosan jelentem a Méltóságos főispán úrnak minként Sekula saját nyilatkozata nyomán a mondott beszédén a kir. ügyésznek át is adhatja – Melyet után alázatos tisztelettel maradok.

szolgabíró Sept. 24-én 1872.

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 82, c.437-439, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi Levéltár, k.148 Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148, Acte prezidiale, 1873-IV-541, f. 6- 7).

Traducere

1113/827

Excelență Domnule Conte și Comite Suprem!

Ca urmare a ordinului verbal al Domniei voastre din 23 luna în curs am onoarea să vă raportez oficial, domnule conte și comite suprem, referitor la obiectul procedurilor distinctive întâmplate cu ocazia înmormântării lui Avram Iancu, fostul conducător din munți, instigatorul de la 1848/1849.

Avram Iancu a decedat la 11 august¹ anul curent, la Baia de Criș, în curtea unui brutar; dimineața cadavrul său a fost pus pe o căruță mică și adus de către deținuții comitatului la domiciliul numitului Ion Simonaș, asesor al sedriei orfanale a comitatului; când din intelectualitatea română a funcționarilor regali și comitatensi s-a alcătuit un comitet de organizare al înmormântării – au întins cadavrul și l-au ținut acolo până la 13 septembrie la ora 2 după masă; în care timp funcționarii au folosit în casă și în afara acestuia servitorul comitatului ca ajutor – au telegrafiat probabil personalităților mai importante ale anului 1848-1849 pentru că îl așteptau și pe Axente.

Organizatoprii au scris necrologuri către națiunea română și versuri și le-au împărțit respectivilor. Au evidențiat în ele măreția morții lui Iancu – din care un exemplar a fost înmănat procuraturii regale; la 13 septembrie după masa la ora 2 a început înmormântarea. Cu colaborarea mai multor preoți din provincie, Mihelțianu, protopopul greco-catolic din Brad a ținut un discurs la casa mortuară despre măreția și virtuțile mortului și despre înflăcărata sa iubire de neam. A sfătuit nația română să urmeze exemplul răposatului, asemănându-l cu Sfințul Ioan și cu personalitatea aceuia, de la casă l-au adus cu torțe vreo 20-24 de angajați și funcționari regali.

Cadavrul a fost dus cu carul funerar la biserica comunei Țebea, unde luându-l jos de pe car, cei mai însemnați reprezentanți ai intelectualității române l-au ridicat și l-au așezat la umbra unui stejar bătrân de

---

1 corect, septembrie

jumătate de mileniu, unde a avut loc slujba mortuară, la sfârșitul căreia George Secula, avocat și procuror militar, a ținut un discurs comemorativ în care a încercat să-l fac nemuritor pe răposat, îndemnând ascultătorii la urmarea marului spirit român al răposatului, la unitate și a urât ca ceea ce Iancu a început, națiunea română, prin spiritul său, să desăvârșească...

A amintit faptele de glorie ale lui Iancu și l-a asemănat pe Iancu în lupta sa pentru libertate – aici a avut un efect deosebit asupra poporului glorificarea numelui lui Horea – după ce, ca și cum se mai vedea în acest ținut urma încercărilor de pustiire și distrugere a familiilor maghiare din comitat în anul 1784. Viitorimea știe după tradiția orală maghiară și română din acest comitat că Horea a ucis, incendiat și pustiit în comitatul Zărand și obiectul întrebării ar fi de ce l-a pomenit pe Horea?

După ceremonie un fotograf a dorit să fotografieze procesiunea funerară.

La toate aceste onoruri participanții nu au fost prea mulți, și nici nu păreau îndurerăți sau întristați pentru decedat, s-ar putea chiar spune că erau indiferenți: ceea ce rezultă din faptul că din ținut au venit puțini la înmormântare și poporul nici nu era interesat de moartea lui; pe casa mortuară a fost arborat steagul român.

În continuare, raportez Excelenței voastre, domnule comite suprem, cum că puteți preda procurorului regal discursul lui Gheorghe Secula, redactat după propria sa declarație.

După care cu profund respect, rămân preaplecata voastră slugă,

Veress Albert,
pretor

Excelenței sale,
Domnului Conte, Comite Suprem

la Baia de Criș, 24 septembrie 1872

27

1872 octombrie 9, Buda. Ordinul Ministrului de Interne regal maghiar trimis comitelui suprem al comitatului Zărand privind aplicarea măsurilor necesare pentru a nu mai fi arborat steagul românesc, precum s-a întâmplat la Baia de Criș, cu prilejul înmormântării lui Avram Iancu.

4574 sz./ eln.

Másolat

A magyar királyi Belügyminisztertől
Zaránd megye főispánjának

A Iánku Ávrám elhunytà alkalmából Körösbányán rendezett tün-
tetések tárgyában m[ult] hó 27-én 175 sz. a. kelt felterjesztését vettem,

s. abbol – a többi közt – arról győződtem meg hogy a tüntetés alkalomával a romániai zászló csak ugyan kivolt tűzve azon házra, melyben Iánku ravatala állott.

A román zászlónak – mint egy különálló szomszéd nemzet jelvényének bármily alkalommal kitűzése a magyar állampolgárság kötelébe való tartozás elleni demonstrációnak tekintendő, de e zászló használata valamint törvényeikkel úgy a magyar állam polgárság jogérzetével is annyira ellentétben áll miként annak beszüntetését az államtekintélye s a nemzet méltósága egyiránt követelik.

Felhivom tehát folyó évi szeptember hó 9-én 4345/el. sz.a. az idegen színek és jelvények eltávolíttatására nézve általában kibocsátott bizalmas levelem kapcsában Méltóságoddat, hogy most már határozottan intézkedjék miszerint, a romániai zászlónak bármily alkalommal használata, jövőre mellőztesék.

Budán, 1872 évi október hó 9-én

Toth Vilmos s.k.

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 82, c.436, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k. 148 Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.148, Acte prezidiale, 1873-IV-541, f. 4)

Traducere

Nr.4574/prez.

Copie

De la ministrul regal maghiar de interne
Către
Prefectul comitatului Zărand

Am primit raportul dumneavoastră cu nr. 175 din 27 luna trecută, în problema manifestărilor organizate la Baia de Criș, cu ocazia morții lui Avram Iancu, și, din acela, între altele, m-am convins că într-adevăr steagul românesc a fost arborat pe casa unde stătea catafalcul lui Iancu.

Arborarea în orice ocazie a steagului român, ca simbol al unei națiuni vecine independente se consideră ca o demonstrație împotriva apartenenței la cetățenia maghiară, dar folosirea acestui steag este cu atât mai potrivnică legilor noastre precum și simțământului cetățenesc maghiar, cu cât, interzicerea lui este cerută de prestigiul statului, cât și de demnitatea națiunii.

Cer deci Excelenței voastre, pe baza scrisorii mele confidentiale, emise la 9 septembrie anul curent, sub nr.4346 prez. referitoare la

îndepărtarea culorilor și simbolurilor străine, ca acum să ia deja măsuri hotărâte pentru ca în viitor folosirea cu indiferent ce prilej a steagului român să fie evitată.

La Buda, în 9 octombrie 1872

Toth Vilmos,
cu propria mână.

28

1873 martie 14/26, Cuvin. Protestul exprimat în cadrul adunării locuitorilor din comuna Cuvin împotriva introducerii limbii maghiare în treburile administrative ale localităților în care majoritatea populației o formează românii.

Înaltul Minister Regal al teritoriului intern în Ungaria

Spectabilul domnul vicecomite al comitatului nostru Arad în data de 4 faur anul curent nr.1081 a emis o ordonațiune către noi, și către alte comune din comitat a căror limbă oficială în manipularea treburilor teritoriului lor, e limba română, prin care ne impune ca de aci încolo protocoalele ședințelor noastre, referitoare la facerea preliminarului și socotelilor comunale, să le purtăm fractomargine și în limba maghiară.

Noi, această ordinațiune alăturată aici sub 1% cu vătămarea autonomiei noastre comunale și cu vătămarea dreptului nostru de naționalitate garantată prin art. de lege XLIV emis 1865/8 §§ 20.22 n-am putut să o primim, ci în înțelesul protocolului nostru din 28 faur a.c. alăturată aici sub 2% – din motivele legale cuprinse întrânsul am remonstrat contra ei la d[omnul] vicecomite, și am cerut să revoce de bună voie, iară din contra se privească remonstrarea noastră de apel dată și să o suscearnă la Înaltul Minister regal de Trebi Interne.

Domnul vicecomite, însă în loc de a accepta remonstrarea noastră sau de suscerne apelata noastră la Înălțimea voastră, a respins-o prin ordinațiunea sa alăturată în copie aici; sub 3% de datul 11 martie a.c. numărul 1991, prin care enuncia că noi în înțelesul § – lui 32 al art. de lege XVIII an 1871, n-am fi fost îndreptățiți de a lua sub dezbatere și decidere ordinațiunea sa de sub anul 1081-1873 ca atare ea se referă la administrațiunea publică de stat și jurisdicțiune, din cauza a ordonat de odată investigațiunea contra judeului și notarului, pentru că aceștia concesaria dezbatere în ședința noastră din 28 februarie anul curent peste amintita ordinațiune.

Deci, fiindcă domnul vicecomite comitatens, apelata noastră de sub 2% nu voiesc a o suscerne la înaltul Minister regal precum se vede în ordinațiunea sa în copia de sub 3% nici nu e aplecat a primi recurs din partea noastră, așa noi pe temeiul protocolului ședinței noastre extra-

ordinare de datul 28-a martie anul curent alăturată sub 4% cu aceasta suntem siliți și îndrăznim a recurge direct la Înălțimea voastră, cu umilita noastră rugare: ca luând în considerațiune motivele noastre din protocoalele de sub 2% și 4% și anume ca limbii oficiale de manipulare în înțelesul §§ 20 și 22 a art. de lege XLIV din 1865/8 să se țină apriat și exclusiv de treburile administrației interne ale comunei; că jurisdicțiunea comitatensă și organele ei în înțelesul §-lui 28 a lui legii XVIII din 1871 n-au ingerință în această treabă internă comunală, că §-ul 32 al legii amintite nu se poate aplica la ordinațiunea de sub % care nu se referă la administrațiunea de stat sau jurisdicțiune ci în special la administrarea trebilor interne ale comunei, în fine că uzul limbei oficiale nu se regulează prin §-ul al 5-a al legii XLIV 1865/8 care apriat și exclusiv numai la oficiali și oficialitățile jurisdicționale se referă, ci prin §§ ii 20 și 22 ai aceleleași legi sunătoare despre egalitatea de naționalitate, în înțelesul comuna își alege limba sa oficială, în care este îndreptățită nu numai a-și purta toate protocoalele și întreaga manipulațiune a trebilor sale și deodată a-și face toate corespondențele și exhibitele sale atât la jurisdicțiune, cât și la guvern; din toate aceste motive dezvoltate și mai pe larg din protocoalele noastre de sub 2 % și 4 % și să vă îndurați a nimici ordinațiunile contrare legilor și autonomiei comunale a domnului vicecomite comitatens de sub numerele 1081 și 1091 ex.1873 și a ordona respectarea legilor și autonomiei comunale și procedarea conform acestora

Rămânem cu profundă și omagială onoare.

Nică Suciuc

În Cuvin, în 26 martie 1873

Urmează 23 semnături
Comunitatea Cuvin, Nică Ostoi, jude.

Înaltul Minister regat de Treburi al Ungariei în
Budapesta

Umilita plânsoare și recurs a comunei Cuvin din comitatul Arad, contra ordinațiunilor contrarii legilor și autonomiei comunale a vicecomitelui comitatens de sub anul 1081/873 în 1091/1873 în obieptul uzului limbii oficiale în manipulațiunea trebilor comunale.

1873

cu actu sub./2./3./ și 4./.

Arh. St. Arad, Prefectura județului Arad, Acte administrative, nr.2208, f. 13-15

1873 martie 23, Sâmbăteni. Protestul Corpului reprezentativ al comunei Sâmbăteni, împotriva măsurilor privind îngrădirea autonomiei comunale și interzicerea folosirii limbii române în administrația locală.

Protocol

Luat în Sâmbăteni la 23 martie 1873, din partea corpului reprezentativ comunal, despre ședința extraordinară ținută astăzi și convocată la cererea unei părți a patra din membrii săi – în obiectul ordinațiunii domnului vicecomite comitatens datul 11 martie a.c. nr. 1991/873 prin care se respinge apelata comunei din datul 23 februarie a.c. relativă la ordinațiunea domnului vicecomite din datul 4 februarie 1873 nr. 1018/873 în obiectul uzului limbei oficiale române a comunei.

Prezenții sunt subscriși.

Se citește ordinațiunea domnului vicecomite comitatens, Carol Tabajdi, datul 11 martie a.c. nr. 1991 pre lângă care, din motiv că §32 al Legei XVIII din 1871 nu ar ierta ca corpurile reprezentative comunale să ia sub dezbatere ordinațiunile jurisdicțiunii comitatense și a organelor ei relative la administrațiunea trebilor de stat și de jurisdicțiune – se respinge protocolul apelațional din 23 februarie a.c. al comunei și se ordonă investigațiunea contra judeului și notarului comunal pentru că aceștia au conces discuțiunea asupra ordinațiunii sale de sub nr. 1081/873 îndemnând în fine comuna ca să recurgă la minister în înțelesul lui 26 din art. de lege XVIII ex. 1871 după executare

Decizie

Fiindcă § 32 al art. de lege XVIII din 1871 se referă apriat numai la acele ordinațiuni cari se țin de administrațiunea trebilor statului și ale jurisdicțiunii, iar nu și despre astfel de ordinațiuni cari se referă la trebile interne ale administrațiunii comunale;

Fiindcă dreptul de a decreta și regla uzul limbei oficiale al manifestațiunii trebilor comunale – în înțelesul §§ lor 20 și 22 art. de lege XLIV ex. 1865/8 este dreptul exclusiv și neviolabil al comunei;

Fiindcă astfel dispunerea asupra uzului limbei oficiale comunale cade apriat în sfera administrațiunii interne comunale – și nicidecât în sfera administrațiunii așa-numite de stat și jurisdicțiune;

Fiindcă dar § 32 al art. XVIII ex 1871 se explică necorect prin ordinațiunea domnului vice-comite de sub nr. 1991/873 deoarece comuna a fost îndreptățită la dezbatere și apelată contra ordinațiunii de sub nr. 1081 care se amesteca fără competența în treaba limbei oficiale ca treabă administrațiunii interne a comunei;

Fiindcă chiar din contra § 28 al art. de lege XVIII ex 1871 apriat oprește orice amestec al jurisdicțiunii în trebile interne ale comunei, afară de cazurile din § 26 și 27 și afară de cazul când ingerarea jurisdicțiunii este pofțită chiar din partea corporațiunii reprezentative

comunale; de unde urmează că pe când comuna, conform §lui 22 lit.a și h a preces cu decizul său din 23 febr. a.c. în consonanță perfectă cu legile –vătămarea acestora s-a făcut din partea domnului vice-comite atât cu ordinațiunea sa de sub nr.1081/873 cât și cu cea prezentă de sub nr.1991/873, În fine

Fiindcă ședința extraordinară a corpului reprezentativ comunal din 23 februarie a.c. s-a ținut în urma recercării numărului recerut de membri comunali, și fiindcă /judele? / și notarul sunt subordinați în trebile administrative interne ale comunei întrutot reprezentației comunale, din partea căreia în înțelesul §lui 92 pot să se și suspende de la oficiu, dacă se opun, de unde urmează că pentru decizul din 23 februarie a.c. judele și notarul comunal nu pot fi trași la răspundere pentru faptul corpului reprezentativ;

Drept aceea în considerarea tuturor acestor motive, corpul reprezentativ al comunei Sâmboteni declară cu toată onoarea că e pătruns de întristare și părere de rău când primește știre despre altcum mult onorata ordinațiune a domnului vicecomite comitatens de sub nr. 1991/873 și decide a face plângere directă la Înaltul Ministeriu regal al Trebilor Interne, pe lângă subscernarea protocolului de apelata din 23 februarie a.c. precum și a protocolului prezent și a ambelor ordinațiuni de sub nr. 1081/873 și 1991/873 primite prin calea procurei cerc. de Radna cu acel umilit petit¹ ca Înaltul Ministeriu regal să binevoiască a casa ambele aceste ordinațiuni ale domnului vicecomite – care țintesc a răsturna cu forța dreptul autonomiei comunale relative la limba manipulațiunei oficiale comunale bazată pre legea din 1865/8 art.XLIV § § 20.22 îndemnând pe domnul vicecomite la respectarea legilor și autonomiei noastre comunale.

Deodată judele și notarul comunal se îndrumă ca ordinațiunile de mai sus în privința limbei oficiale nicidecât să nu se acomodeze, până când nu va fi cunoscut rezultatul plângerii adresată de loc prin calea poștei la Înaltul Ministeriu regal al Trebilor Interne.

Dat ca de asupra.

Pentru notar

Lazar, jude și prezident
Nicolau...
Efta Gogu
Georgie Toderasiu
Lazăr Mircu
Iancu Giunchiu
x George Popi
x Iancu Păcurari
Petru....

Constantin Petroviciu
Constantin Aiudanu
Georgiu Popescu
Nuțiu Iovănescu
x Efta Vasii
Petra Paii
Iuone Suci
x Popii

---

1 cerere, rugămintă

Dimitrie Crișanu
x Florea Zichi
x Nicu Zichi
membrii corpului reprezent.

x Strariciu
x Demetriu
x Florea Stancu
x Vasa Stancu
x Alexandru Perii
x Florea Papii
x Lazăr Popii
x Costa Pecican
membrii corpului reprezent.

Arh. St. Arad, fond Prefectura județului Arad, Acte administrative, doc.2208/1873, f. 13-14, orig.

30

1873 mai 1, Blaj. Memoriul corpului profesoral al Gimnaziului superior greco-catolic din Blaj, înaintat mitropolitului unit din localitate, prin care se protestează împotriva proiectelor de legi care încearcă să maghiarizeze învățământul românesc, solicitându-se intervenția pe lângă forurile școlare superioare pentru abrogarea legilor respective.

Excelentissime Prea Sfințite, Domnule Arhiepiscop și Mitropolit!

Cu câțiva ani înainte de asta se vorbea despre aducerea unei legi noi pentru reorganizarea școlilor mijlocii din țările de sub coroana Sfântului Ștefan și necesitatea unei atari legi se manifestă și prin ziarele publice.

Iară de când ministrul actual de cult și instrucțiune publică primi portofoliul, veni la publicitate și aceea cum că din partea Înaltului Minister ar fi fost însărcinat consiliul scolastic în capitala Ungariei cu elaborarea proiectului de lege chestionată.

Ziarele din Pesta, până aici, aduseră la publicitate mai multe proiecte și anume: "Szabadsajto" publică un proiect de lege pentru organizarea școalelor mijlocii de Schwarz Gyula, reprodus și de "Keleter"; alt proiect se mai vede și prin "Pester Lloyd".

În așteptare cum că și proiectul lucrat de consiliul scolastic va să iasă la publicitate, corpul profesoral de la acest gimnaziu a amânat a-și descoperi către Excelența voastră ca și către supremul inspector al tuturor școlilor greco-catolice din arhidieceză și, în special, patronului acestui gimnaziu, pre îngrijirile sale, cauzate prin amintitele proiecte.

După ce însă acum se știe cu certitudine cum că proiectul de lege Horvath Mészáros pentru organizarea școalelor mijlocii, apărut în Tanügy și publicat și în broșura separată, este elaborat consiliului scolastic, destinat a se dezbate în Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică, apoi a se propune Dietei.

Umilitul subscrisul corp profesoral, în conferința sa ținută la 1 mai a.c., află de necesar a vă descoperi Excelenței voastre, cu toată venerația fiiască, pericolul ce amenință și urmările triste pentru toate institutele mijlocii de învățământ ale națiunilor nemaghiare de sub coroana Sfântului Ștefan și între aceste și pentru acest gimnaziu românesc supus înaltei și înțeleptei inspecțiuni a Excelenței voastre, în cazul când amintitul proiect s-ar ridica la valoare de lege fără modificări prin Dieta regnicolară.

În citatul proiect, capitolul 2, §5, de la litera a până la s fiind înșirate obiectele ordinare de învățământ în gimnazii, sub litera d se zice: limba învățământului (care din a V-a clasă începând pretutindenea este cea maghiară), sub e: În cele patru clase inferioare unde limba învățământului e cea maghiară, limba germană; unde limba învățământului nu e cea maghiară, limba maghiară. Iar în capitolul 4, §42, "Școlile mijlocii, care nu aparțin Statului pot căpăta dreptul de publicitate numai sub acea condiție, dacă se vor organiza după planul cuprins în capitolul 2 al acestui proiect".

După acest proiect dară

1) În gimnaziul superior pretutindenea are să fie limba învățământului exclusiv cea maghiară, iar celelalte limbi patriotice, afară de cea germană, nici măcar obiect ordinar nu poate fi.

2) În gimnaziul de jos proiectul de-a dreptul nu se pronunță cu privire la limba de învățământ și numai din context se poate înțelege că limba învățământului în cele patru clase inferioare poate fi și altă limbă afară de cea maghiară.

3) Școlile mijlocii care nu sunt ale statului sunt în pericol de a-și pierde publicitatea dacă nu se vor conforma întru toate acestei legi și adică, între altele, dacă limba învățământului în clasele superioare nu va fi cea maghiară.

Introducerea limbii maghiare în gimnaziile deasupra, ca limbă de învățământ în locul limbilor naționale, peste tot ar fi o vătămare a unuia dintre cele mai sfinte drepturi ale națiunilor nemaghiare de sub coroana Sfântului Ștefan, ar fi una piedică culpabilă în contra progresului, aruncate, așa zicând, cu vorba în ținutul culturii științelor, acum pe când de pe alte ținuturi ale nesmintitelor și operațiunilor lumea se încearcă a smulge și a înlătura toate piedicele spre a înlesni calea progresului, iar cu privire la gimnaziul nostru ar fi una injuria pentru toți românii greco-catolici din Transilvania, o lovitură adânc simțită și o pierdere ireparabilă căci:

a) Fiecare națiune are cel mai sfânt drept natural de a se folosi de limba sa și a se cultiva într-însa, care drept, fiind inviolabil, statului nu numai că nu-i este iertat a-l vătăma în școlile ridicate și susținute din averea proprie a națiunilor respective, ci, din contră, este dator a-l respecta și națiunile a le ajuta întru deprinderea cu efectul acestui drept, ridicând însuși statul, din mijloacele sale ce rezultă prin concur-

sul material al tuturor națiunilor, institute cu limba de învățământ a națiunilor din stat, și în modul acesta a le înlesni diverselor națiuni progresarea în cultură și a deștepta interesele, încrederea și amoroarea împrumutată.

b) Destinația școlilor mijlocii este a procura tinerimii cunoștințe din deosebitele ținuturi ale științei și în acest mod a o pregăti pentru școli mai înalte.

Acum, dacă se va lua în dreaptă considerație mulțimea și varietatea obiectelor propunende în gimnaziul superior, chiar și după proiectul citat, se poate oare și numai presupune cum că școlarii ar fi în stare a înțelege propunerile și explicațiile din atât de multe și atât de variate obiecte de învățământ în o limbă a cărei gramatică în clasele inferioare abia o vor fi parcurs-o? Poate ar reuși să câștige cunoștințele necesare învățând în o limbă care ca s-o înțeleagă ar trebui să-și piardă tot timpul căutând prin dicționare după înțelesul cuvintelor? Ar fi oare cu puțință a-și descoperi ideile sale într-o limbă în care nu posedă promptitudinea cerută pentru a se exprima? Ar fi oare în stare a face progresul cerut în studiul clasicilor elini și români care ar trebui să-i traducă lănced și searbăd în o limbă nedeplin înțeleasă.

Totul s-ar restrânge numai la învățarea limbii maghiare, cu stagnarea progresului tinerimii în știință.

c) Cu privire la gimnaziul nostru, pentru că prin aceasta s-ar călca intenții ale marelui împărat Carol VI-lea, din a cărui diplomă din 1738 apriat se vede cum că dânsul a urmărit și scopul de a înainta cultura religioasă morală și științifică în națiunea română și lățirea sfintei uniri, care scopuri sigure prin folosirea limbii române întru instrucțiune se poate ajunge.

d) Pentru că românii ardeleni greco-catolici s-ar vedea despoliați de dreptul de a-și folosi limba la acest gimnaziu întru instituțiunea tinerimii lor, care drept l-au folosit în pace și netulburați de nimeni acum mai bine de un secol, în timpuri vitrege și chiar sub absolutismul nemțesc din timpul mai de aproape trecut. Obiecția ce s-ar face cum că școlarii după absolvirea studiilor gimnaziale sunt totuși siliți a-și continua studiile pe la academie și universități cu limbă străină și așa, mai în urmă, totuși, dau peste greutăți când ei ar trebui să-și câștige cunoștințe mai îndeplinite spre a le putea apoi folosi în praxă, nu *așa de ponderoasă precum s-ar părea, pentru că*

e) În răstimpul de 8 ani tinerimea în gimnaziu, prin studiul gramaticii și prin lectura în limbile respective, prin urmare și în cea maghiară își câștigă cunoștințe mai fundate și îndemânare de ajuns spre a se folosi de acelea la școlile mai înalte.

La universități și academie științele sunt mai grupate și ascultătorii au de a se ocupa cu câte o specialitate, din care cauză, pe lângă cunoștința limbilor câștigă în școala mijlocie, mai ușor se dedau cu înțelegere și învățarea celor propuse, precum aceasta o dovedește încă și de acei indivizi care prin gimnaziul nostru au fost școlari de mijloc

iar pe la academie și universități cu alte limbi de predare reușită cu succes îmbucurător.

Lipsa cunoașterii limbilor patriotice s-a recunoscut totdeauna și o recunoaștem și noi; drept aceea propunerea limbii maghiare în școlile din loc să și introdus numai decât deschiderea acelor în anul 1754. Și ea se propune și astăzi ca studiu ordinar, însă scopul gimnaziului și cu deosebire a gimnaziului de asupra fiind, precum s-a zis mai sus a pregăti tinerimea pentru orice ramură de știință sau facultate de la universități și academie, s-ar elude pe deplin prin introducerea limbii maghiare ca limbă de învățământ în gimnaziul nostru.

Deci, Excelentissime:

Umilitul, subscrisul corp profesoral își ia cutezanța a se ruga ca Excelența voastră să luați în dreaptă considerare pericolul ce amenință acest institut de învățământ român și urmările triste pentru națiunea română și în special pentru românii greco-catolici, în cazul când preintitulatul proiect de lege s-ar ridica la putere de lege, fără modificări în §5, litera d; și în poziția înaltă de suprem inspector și patron al gimnaziului din loc a vă întrepune la înaltul Minister de Culte și Instrucțiune Publică pentru modificarea paragrafului citat, în sensul ca limba învățământului să se susțină în școlile mijlocii, superioare și pe viitor așa precum a fost în trecut.

După care, cu profundă venerațiune filiască, pe lângă sărutarea sfintei drepte, suntem ai Excelenței voastre,

Blaj, 1 mai 1873

prea umiliți fii.

Arh. St. Alba Iulia. fond Liceul de băieți "Sf. Vasile cel Mare", Blaj, Acte înregistrate, actul 167/1872-1873, f. 2-6.

31

1873 mai 29/iunie 10, Arad. Cerere prin care episcopul bisericii greco-orientale din comitatul Arad solicită ministrului ungar al cultelor să se înființeze o catedră de limba și literatura română la Gimnaziul principal din Arad, unde marea majoritate a elevilor sunt români.

827/1873 Prez[idențial]¹

Domnului Ministru de Culte²

Arad, 1873 június 10

A hivatalos budapesti közlöny után méltóztatott a N[agy] méltóságú m.[agyar] kir[ály] vallás és közoktatási miniszterium f[olyó] évi május

1 Așa apare în conceptul actului.

2 Idem.

27-ről 14179 sz[ám] a[latt] az Aradi főgimnáziumnál 1873/4 tanév kezdetétől betöltendő tanár állomásokra pályázatot hirdetni.

Főpásztori vezetésemre bizott nép művelődése érdekeitől vezetettve, nem mulaszthatom el megjegyezni hogy azon tantárgyak közt, melyekre a hirdetett pályázat kiterjesztetik, a román nyelv és irodalom be nem foglaltatnak.

Hazai kormányunk iránti hü ragaszkodásom és bizalmammal fogva, bátor vagyok N[agy] m[éltóságú] magas intencioját azon figyelemmel érdemlő körülményre felhívni, hogy a közellevő temesvári, valamint a helybeli aradi főgimnáziumra nézve is, az e megyéket lakó túlnyomo számú román nép igényeinek megfelelőleg, a magas kormány eddig is eladózhatlan szükség gyanánt tekintette a román nyelv és irodalom előadását. Bizonyítja ezt azon tény körülmény hogy az illető tanszékek mind két intézetnél léteznek.

Arad megyében a megyei kormányzat által mult 1872-ik évben kiadott állam rajzi táblázat szerint a román ajknak 197309 lelket számlálnak, kik között 180168-án a keleti egyházhoz tartozván, ezek az aradi főgimnáziumnak mindig tekintélyes tanulási contingest adtak.

Ugyan azért súlyos felelőségem érzetében, melyel a főpásztori vezetésemre bizott vidékbeli nép kulturai érdekeiért részint az államnak, részint pedig egyház megyém képviselőténnek tartozom: bátor vagyok N[agy] m[éltóságú] godat mély tisztelettel megkérni, hogy az aradi főgimnáziumnál 1873/4 év kezdetétől szintén betöltendő román nyelv és irodalom rendes felállítására iránt kegyesen intézkedni méltóztassék.

Végül bátor vagyok megjegyezni miszerint azon esetre, ha N[agy] m[éltóságú] magas bizalmával lehetnék megtisztelve, alulírott eléggé kedvező helyzetben vagyok m[éltóságú] god bölcs belátása szerint módózzattal, oly egyént ajánlatba hozni ki képes leendő feladatának teljesen megfelelni.

Episcopul Ivacicovici¹

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă-română Arad, doc.I-118/1873, f. 1-2, concept.

Traducere

Nr. 827/1873 Prezidențial

Domnului Ministru de Culte,

Arad 10 iunie 1873

Preaonoratul Minister regal maghiar al Cultelor și Instrucțiunii publice a binevoit să publice, pe calea Buletinului Oficial din Buda-

1 Idem.

pesta, sub numărul 14179 din 27 mai anul curent, un concurs pentru ocuparea posturilor de profesori de la începutul anului școlar 1873/4, la gimnaziul principal din Arad.

Conduc de interesul cultivării poporului încredințat arhipăstoririi mele, nu pot omite să observ că, printre acele obiecte de studiu la care se referă concursul publicat, nu este cuprinsă limba și literatura română.

Având în vedere atașamentul meu loial și încrederea față de guvernul patriei, îndrăznesc să atrag atenția Excelenței voastre asupra acelei împrejurări demne de a fi menționate, că atât în ceea ce privește gimnaziul principal din apropiere, de la Timișoara, cât și cel local din Arad, conform necesităților poporului român majoritar în aceste comitate, înaltul guvern a considerat și până acum ca o nevoie de neînlăturat predarea limbii și literaturii române. Acest lucru este dovedit și prin faptul că la ambele instituții există catedrele respective.

Conform tabelelor statistice publicate de autoritățile comitatense în comitatul Arad în anul trecut 1872, cei de naționalitate română numără 197309 suflete, dintre care 180168 ținând de biserica orientală, aceștia au dat întotdeauna un contingent respectabil gimnaziului principal din Arad.

Tot de aceea, conștient de greua răspundere ce o dătez pentru interesele culturale ale poporului din ținutul ce-mi este încredințat spre arhipăstorire, în parte față de stat, în parte reprezentanței episcopatului meu: îndrăznesc să o rog, cu adâncă stimă, pe Excelența voastră să binevoiască să ia măsurile necesare pentru înființarea unei catedre ordinare de limbă și literatură română de la începutul anului 1873/4 la Gimnaziul principal din Arad.

În sfârșit, îmi permit să menționez că, în cazul în care aș fi onorat cu încrederea Excelenței voastre, subsemnatul sunt în situația destul de privilegiată de a recomanda o persoană care ar fi în stare să corespundă întru totul îndatoririlor în concordanță cu modalitatea înțelepte a aprecieri a Excelenței voastre.

Episcopul Ivacicovici

1873 septembrie 26, Timișoara. Raportul comitelui suprem al comitatului Timiș, Ormós Zsigmond, înaintat trimisului de interne regal maghiar, referitor la o adunare populară sârboro-mână și măsurile ce se impun pentru preîntâmpinarea unor asemenea acțiuni.

370/873

Temesmegeye főispányától
Nagyméltóságú Gróf m[agyar] kir[ályi]
Belügyminiszter Úr!

A Fehértemplomban megtartani szándékoló szerb-román népgyűlés tárgyában a Fehértemplomi polgármester részéről pótlólag bemutatott jelentése a tárgyra nézve folyó évi 355 és 363 számok alatt tett fölterjesztéseimmel összefüggésben / alatt mély tisztelettel és következő bizalmas jelentésem kíséretében felterjeszteni szerencsém van.

A polgármester jelentése szerint az esemény most még nagy jelentőséggel nem bír mert a szerbek és románok közt az együttes működésére szükséges egyetértés létre nem jött, a falusi nép részvéte jelentékeny nem volt, 's a szétoszlás is legkisebb nehézség nélkül megtörtént.

A Fehértemplomhoz közel eső községek lakosai jelenteli volt csak még a népgyűlésre, 's a Temesmegeyéhez csatolt községből egyedül Dubovacz volt képviselve.

Azonban ha figyelembe vesszük hogy a polgármester jelentésében a Dobriczán lakozó Borischef nevű cs. kir. nyugalmazott őrnagyot mint a népgyűlésre megjelent falusi népesség vezetőjét és Stefanovics fehértemplomi esperest valamint a feloszlott 14 számú határörvidéki ezredterületén lakozó nyugalmazott tiszteket határozottan terheli kikékek a népség hangulatára való befoljását tagadni nem lehet és a naponta mindinkább növekedő izgatási mozgalmakkal szemben szükségesnek látom Nagyméltóságodat mély tisztelettel arra kérni: hogy Stefanovics szerb esperest féken tartása iránt, a verseczi püspökség Borischefőrnagy és a többi nyugalmazott tisztek rendre utasítása iránt pedig báró Scudier altábornagy útján hathason 's annyival inkább intézkedni méltóztaték, mivel a Nagyméltóságod közbenjárása útján püspöke részéről táviratilag tett intézkedésének jó eredménye már is bekövetkezett, mennyiben arról értesültem hogy nevezett Miuleszku Pál lelkész a közügyekben többé nem avatkozása iránti szándékát kijelentette.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem nyilváníását

Temesvárott 1873 évi Szeptember hó 26-án

Ormós Zsigmond főispán

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 82, c. 373-374, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi Levéltár, k. 148 – Elnöki iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 148 – Acte prezidiale, 1873- III-2623, f. 37+v)

De la comitele suprem al comitatului Timiș

Excelența voastră, Conte
Domnule Ministru de Interne regal maghiar!

În problema adunării populare sârbo-române care se intenționa a fi ținută la Bela Crkva, am onoarea să înaintez împreună cu raportul meu confidențial, raportul prezentat ulterior de primarul din Bela Crkva referitor la aceasta legat de adresele înaintate de mine sub numerele 355 și 363, anul curent.

Conform raportului primarului, evenimentul nu are încă o mare însemnătate, pentru că între sârbi și români nu s-a stabilit înțelegerea necesară pentru conlucrare, participarea populației sătești nu a fost semnificativă și împrăștierea ei s-a produs fără nici o dificultate.

Doar locuitorii satelor apropiate de Bela Crkva au fost prezenți la adunarea populară, iar din comunele anexate comitatului Timiș doar, Dubovac a fost reprezentată.

Dar dacă luăm în considerare că raportul primarului îl acuză hotărât pe numitul Borischef, locuitor din Dobrica, maior cezaro-crăiesc pensionat, a fi conducătorul sătenilor veniți la adunarea populară ca și Ștefanovici, protopopul din Bela Crkva, precum și ofițerii pensionari locuitori pe teritoriul fostului regiment 14 de graniță, a căror influență asupra mulțimii nu poate fi tăgăduită, și ținând cont de mișcările instigatoare care cresc zilnic, consider că este necesar să o rog pe Excelența voastră, cu adâncă stimă, să binevoiască să ia măsuri eficiente pentru ținerea în frâu a protopopului sârb Ștefanovici prin episcopia din Vîrșet. Pentru punerea la punct a maiorului Borischef și a celorlați ofițeri pensionari prin baronul Scudier, generalul de brigadă, cu atât mai mult cu cât în ceea ce-l privește pe preotul român Miulescu, în urma intervenției Excelenței voastre, intervenția făcută telegrafic de episcopul său, a avut imediat urmări pozitive, în măsura în care am fost informat că numitul preot Pavel Miulescu și-a declarat intenția de a nu se mai amesteca în problemele publice.

Primiți, Excelență, expresia adâncii mele stime.

Timișoara, la 26 septembrie 1873

Ormós Zsigmond,
comite suprem.

1874 iulie 10/22, Craiova. Scrisoare adresată Emiliei Rațiu, soția lui Ioan Rațiu, de către dr.I.C.Drăgescu, în care apreciază că afirmarea cauzei naționale a românilor depinde de modul activ în care se acționează, și nu adoptând o atitudine de așteptare.

Craiova, 22/10 iulie 1874

Draga mea Doamnă!

Când am primit epistola dumitale sigilată cu negru am fost dureros impresionat; pesimșteam o nefericire.

Deschizând epistola și cetind aceste cuvinte: “nemărginita durere ce port în animă, mă face de multe ori incapace de a putea scrie” – m-am întrebat: care să fie cauza acestei dureri? Un amic al meu, profesorul Mihali mi-a spus mai târziu că ar fi citit în “Gazeta Transilvaniei” necrologul unuia din copiii dumitale. N-a știut să-mi spună care. Regret din animă și plâng împreună cu dumneata pierderea scumpului dumitale copil.

Cerul ți-a conservat pe ceilalți, consolă-te și trăiește pentru ei!

Propunerea ce-mi faci Dumneata de a trata despre cauza națională m-a încântat. Numai o femeie de animă și de spirit ca dumneata putea să scrie astfel.

Dumneata adaugi: “într-adevăr românii nu fac nimic, dar după părerea mea nici nu prea au ce să facă fiindcă încă nu a sosit timpul¹ părerea dumitale care este? mi-ar plăcea foarte s-o știu”.

Dumneata recunoști un trist adevăr că românii nu fac nimica; aici sunt de acord cu dumneata. Dar că *timpul nu ar fi sosit*² aceasta *nu*³ este și opiniunea mea. Timpul îl creăm noi, timpului trebuie să-i comandăm noi, iar nu el nouă: astfel se recunoaște un popor. Libertatea este pentru animale virile, ea nu se recâștigă cerșind-o prin tiranie. Un popor sclav trebuie să fie gata în fiecde moment a face *arme*⁴ din belciugul catenelor ce strâng brațul – pentru ca să combată pentru libertatea sa.

Cum se poate face aceasta, voi avea onoarea a ți-o manifesta într-una din scrisorile următoare.

Epistola dumitale mă face să înțeleg că nu veți mai veni la Deva. Pentru ce? Nici dumneata, nici Domnul Rațiu nu puteți să lipsiți de acolo.

Voi fi fericit de a vă vizita acasă. Aceasta o voi face, dacă va fi posibil înainte de adunarea asociațiunei. La caz contrar – după Deva.

1 subliniat în text

2 idem

3 idem

4 idem

În momentul acesta îmi sosește o carte din Paris: "France en progrès" par Maria Deraismes. Capitolul I intitulat: "Vae Victis" e interesant. O voi aduce cu mine în Transilvania. Vă trimit ca suvenir un portret al meu. Îmbrățișările mele întregii familii. Terminând, te rog să-mi întinzi mâna pentru ca să ți-o sărut.

Dr. Drăgescu

Arh. St. București, fond Ion Rațiu, dosar.851/1874, f. 1-2.

34

1874 iulie 18/30, Craiova. Scrisoarea prin care dr. I. C. Drăgescu îi prezintă Emiliei Rațiu rolul pe care țărănul și femeia îl pot avea în afirmarea drepturilor naționale ale românilor ardeleni.

Craiova, 18/30 iulie 1874

Draga mea Doamnă!

Voi să-mi împlinesc promisiunea ce-am avut plăcerea a-ți da, promisiune relativă la starea actuală a românilor transilvăneni și la ceea ce ar trebuie să facă.

Românii ardeleni în realitate sunt un popor sclav. Un astfel de popor trebuie să fie impacient, să se agite continuu, să mediteze și să lucreze pentru dezrobirea sa.

Am zis și repet că libertatea nu se recâștiga prin *cerșire*¹. Cerșetorul trăiește din sfărâmăturile ce se îndura a-i da unul ori altul.

Rolul de cerșetor nu este făcut pentru un popor de talia Românilui. Străbunii noștri dau și luau: noi *nu*² putem cerși!

Ar trebui ca dumneavoastră să vă gândiți ceva mai mult la *opincă*³ și la *femeie*⁴.

Renașterea se începe de aici. Faceți pe femeie bună mamă, bună consoartă și bună *română*⁵, faceți din țaran un om care să aibă conștiința demnității, a drepturilor și datorilor sale: atunci ați făcut cel mai greu și cel mai important pas pe calea progresului și a salvării.

Cu aceste două elemente veți putea obține totul. Școli, scrieri, conferințe: iacă mijloacele.

Iarna ar trebui să se țină conferințe științifice, de educațiune, de morală, de istoria națională, de economie. Aceasta în toate satele și

1 subliniat în text

2 idem

3 idem

4 idem

5 idem

orașele. Românii transilvăneni sunt un popor *democratic*¹ prin excelență, mai democratic decât frații săi din România liberă.

Au animă, au curaj, au devotament; aceste trebuie cultivate cu afecțiune.

În America nu este seară în care să nu se facă vreo lectură, fie politică, fie despre arte, fie despre știință. Lumina inundă și străbate pretutindeni, ar trebui să fie cineva orb pentru a nu deschide ochii și a învăța! Lucrătorul când iese din oficina sa se duce să asculte o lecțiune despre Washington ori despre noile descoperiri a lui Livingston în Africa. În Occident – să să intrăm într-o casă și vom găsi pe femeia agricultorului făcând pâine și unt. Seara, această femeie se va pune la pian, va vorbi cu noi de politică, de morală, poate chiar și de metafizică. În America și anima și cugetul este în acțiune.

Termin pentru astă dată. La revedere la Deva. Îmbrățișările mele familiei. Îți sărut mâna cu iubire și mă numesc al dumitale afecționat,

Dr. I.C. Drăgescu

Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 851/1874, f. 1-2, orig.

35

1875 martie 5, Budapesta. Ordinul ministrului ungar al cultelor și instrucțiuni publice, Trefort Agoston, prin care se interzice utilizarea în școli a unor hărți și manuale de geografie și istorie românești.

1337 szám

Vallás és közoktatási m[agyar] kir[ályi]
minisztertöl

A következő, román nyelven irt iskolai kézikönyveket, ugymint:

a) Elemente de Geografia pentru Clasele II-a și a III-a primarie – de Gr. Vlădescu, Ed. a treisprezecea, București, 1868. 8a.

b) Elemente de Geografia fizică și politică etc. de M. Mihaescu, Ed. a treia, București, 1873, 8a.

c) Istoria Românilor din timpurile cele mai vechie până în zilele noastre – etc. De Treb. Laurianu, Ed. IV. București, 1873, 8a.

Ezen a magyarországi román iskolákban többhelyen használt kézikönyvek által megvizsgáltván, úgy találtam, hogy azok a magyar birodalom törvényes alkotmánya s fenálló tényleges állapota ellen többhelyen elferdített, meghamisított tanokat foglalnak magukban, miáltal a tanuló ifjúságot félre vezetik s a ferde tényekkel azokban egyszersmind ferde gondolkozását s érzelmeiket ébresztenek: ugyane-

1 subliniat în text

zért van szerencsém Nagyságodat tisztelettel felhívni, hogy említett kézikönyveket az érintett indokokból a felügyelete alatt lévő minden tanintézetből azonnal eltiltani méltóztassék.

Továbbá d) az: *Atlante Geograficu dupa L. Bonnefont etc.* adaptatu pentru Scolele romane din ordinea M.S. Carolu I. Domulu romaniloru, si adausşu de A. Tr. Laurian etc. Parisu – Bucuresci, 1868 4o czimü, egyébként becses térkép 3 és 9-ik lapjai szintén valótlan dolgokat tüntetnek elő, a mennyiből a 3-ik lapon Magyarország Ausztriában bekebelezett tartományként van felmutatva, a 9-ik lapon pedig "Dacia moderna" czim alatt Magyarország különböző részei, Transilvania, Temesiana, Crisiana és Marmorosu nevek alatt "Dacia modernă" részeiül állittanak. Minélfogva ezen térkép is eltiltandó minden tanintézetek használatából mind adig, mig az említett két lap a valódi tényállásnak megfelelően ki nem javittatik.

Végre: e) *Manualu de Geografia pentru tinerimea romana, de la Ioanu Silviu Selagianu, Viena, 1871, 8° czimü* tankönyvben is Erdély mint Magyarországgal koordinált külön országi lévén feltüntetve, s különben is e könyvben többhelyen izgatásra alkalmas történelmi vonatkozások éritetvén, ezen tankönyv is eltiltandó határozottan minden tanintézetből.

Ugyanezen alkalommal Nagyságod becses figyelmébe ajánlom, hogy a főpásztori felügyelete alatt lévő tanintézetekben használt kézikönyvekre általában hazafias gondal lenni méltóztassék, miszerint csak oly kézi könyvek használtassanak, melyek hazánk alkotmányos jogi állapotának híven s a különböző ajkú honpolgárok viszonyát tárgyilagosan foglalják magukban.

Budapest 1875 évi Márczius hó 5-én

Trefort Ágoston

Nagyságos és főtisztelendő Pap András aradi püspöki vicarius úrnak.

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română Arad, Acte şcolare, doc. IV-45 / 1875, f. 1-2, orig.

Traducere

Numărul 1337¹

De la Ministerul regal maghiar al Cultelor și Instrucțiunii publice

Următoarele manuale școlare scrise în limba română, și anume:

---

1 Subliniat în text.

a. Elementele de geografie pentru clasele II și a III primare – de Gr. Vlădescu, Ediția a treisprezecea, București, 1868, 8°

b. Elemente de Geografie fizică și politică etc. De M. Michăescu. Ediția a treia, București, 1873, 8°

c. Istoria Românilor din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre – etc. de Treboniu Laurian, Ediția a patra, București, 1873. 8°

Punând să fie examinate de către experți aceste manuale utilizate în mai multe locuri în școlile românești din Ungaria, am găsit că ele conțin în mai multe locuri învățături deformate, falsificate împotriva legalei constituții și stări de fapt existente ale Ungariei, prin care induc în eroare tineretul studios, și prin faptele strâmbe, trezesc totodată în el o gândire și simțăminte strâmbe; tocmai de aceea am onoarea, Excelență, să vă poftesc cu respect să binevoiți a interzice imediat manualele amintite, din menționate motive, din toate institutele de învățământ de sub supravegherea dumneavoastră.

Mai departe: d. filele 3 și 9 ale hărții, altminteri valoroase cu titlul: Atlante Geograficu după L. Bonnefont etc. adaptat pentru Școlile române din ordinea M.S. Carol I, Domnul românilor, și adausul de A. Tr. Laurian, etc. Paris-București, 1868, 4°, reprezintă de asemenea lucruri neadevărate, întrucât pe fila a 3-a Ungaria este înfățișată ca provincie încorporată în Austria, iar pe fila a 9-a, cu titlul "Dacia modernă", diversele părți ale Ungariei sunt înfățișate ca părți ale "Daciei moderne", sub denumirile Transilvania, Temeșana, Crișana și Maramureșul. Ca atare, și această hartă se interzice a fi folosită în toate institutele de învățământ până când cele două file amintite se vor corecta corespunzător stării de fapt reale.

În fine: e. Transilvania fiind prezentată și în manualul intitulat Manualul de Geografie pentru tinerimea română, de Ioan Silviu Selăgian, Viena, 1871, 8°, ca o țară separată coordonată cu Ungaria și de altminteri făcându-se în cartea aceasta, în mai multe locuri, referiri istorice instigatoare, se interzice categoric din toate institutele de învățământ și acest manual.

Tot cu această ocazie, Excelență, recomand cinstitei dumneavoastră atenții să binevoiți a purta o patriotică grijă manualelor folosite în general în institutele de învățământ de sub înalt pastorală dumneavoastră supraveghere, astfel ca să se utilizeze numai asemenea manuale care conțin în ele cu fidelitate stadiul juridic constituțional și cu obiectivitate relațiile cetățenilor de diverse limbi, din patria noastră.

Budapesta, 5 martie 1875.

Trefort Agoston

Măritului și revendisimului domn Andrei Pop, vicar episcopal de Arad.

1875 martie 22/ aprilie 3, Budapesta. Ordinul Ministrului ungar al cultelor și instrucțiuni publice, Trefort Agoston, prin care se interzice utilizarea în școli a unui manual românesc privind istoria Transilvaniei.

7000 szám

A vallás és közoktatási m[agyar] kir[ályi]
minisztertől

"Elemente de istoria Transilvaniei pentru invetiatorii și scolele populare române, scrise de Ioane V. Rusu " czim alatt egy Nagy Szebenben 1865-ben megjelent könyv tanittatik némely hazai román tanintézetekben.

E könyv megvizsgálata után úgy találtam az a történeti események hiányos, egyoldalú és némely helyeken elferdített előadása mellett a hazai alkotmány és törvényeket, valamint a magyar államiságot ellenszenves szinezetbe tüntetni fel, s a hazában együtt lakó nemzeti-ségek és néposztályok közti egyetértő összehangzatra is kedvezőtlen hatással bír; mi által a félrevezetett ifjúságban ferde gondolkozás és érzelmek ébresztetnek.

Ugyan azért van szerencsém Nagysagodat tisztelettel felhívni, hogy az említett kézi könyvet az érintett indokokból a felügyelete alatt lévő minden tanintézetből azonnal eltávolítani méltóztatnék; egyúttal hazafias gonodal lévén, hogy a felügyelete alatti tanintézetekben csak oly kézi-könyvek használtassanak mely hazánk történelmi eseményeit alkotmányos állapotát és fejlődését s a különböző ajkú vagy állású honpolgárok viszonyát hiven és tárgyilagosan foglalják magukban.

Budapest 1875-ik évi Ápril hó 3-án

Trefort Ágoston

Nagyságos és főtisztelendő Pap András aradi keleti püspoki helyettes úrnak

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă romană Arad, Carte școlară, doc. IV-63 / 1875, f. 1-2, orig.

Traducere

Numărul 7000

De la Ministerul regal maghiar al Cultelor și Instrucțiunii publice

În unele școli românești se predă după o carte apărută în 1865 la Sibiu, cu titlul "Elemente de istoria Transilvaniei, pentru învățătorii și școalele populare române" scrisă de Ioane V. Rusu.

După examinarea acestei cărți, am găsit că ea, pe lângă relatarea incompletă, unilaterală și pe alocuri deformată a evenimentelor istori-

ce, prezintă constituția și legile țării, precum și administrația maghiară, într-o lumină potrivnică și are o influență defavorabilă și asupra armonioasei înțelegeri dintre naționalitățile și clasele sociale conviețuitoare; drept care, în tineretul derutat se trezesc gândire și simțăminte strâmbe.

Tot de aceea, Excelență, am onoarea a vă pofti cu respect ca, din motivele menționate, să binevoiți a interzice imediat amintitul manual din toate institutele de învățământ aflătoare sub supravegherea dumneavoastră având o patriotică grijă ca în institutele de învățământ de sub supravegherea dumneavoastră să se folosească numai asemenea manuale care conțin în ele, fidel și obiectiv, evenimentele istorice ale patriei noastre, starea constituțională și dezvoltarea ei și raporturile dintre cetățenii de diverse limbi sau stări.

Budapesta, 3 aprilie 1875

Trefort Ágoston

Către măritul și reverendisimul domn Andrei Pop,
vicar episcopal greco-oriental

Arad

37

1875 decembrie 2/14, Budapesta. Adresa Ministerului Cultelor și Învățământului către episcopul Ioan Meșianu, căruia i se cere să determine parohiile române să redacteze procesele-verbale ale adunărilor în limba maghiară.

1610 eln[öki] sz[ám]

Magyar Királyi Vallás és
Közoktatásügyi minisztertől

Méltóságos Püspök Úr!

Az 1868: 44 t[örvény] cz[ik] 15 szerint s felsőbb egyházi testületek és hatóságok, ha ügyviteli nyelvük nem az állam hivatalos nyelve volna: az állami felügyelet szempontjából jegyzőkönyveiket egyszerűsmind az állam hivatalos nyelvén és hiteles fordításában kell hogy felterjesszék.

Erre nézve több egyházmegye részéről eltérő eljárás tapasztaltatván, van szerencsém Méltóságodat tisztelettel felkérni, hogy egyházmegyei gyűlések és hatóságok jegyzőkönyvi kivonatainak a kormányhoz felterjesztésénél a törvény e kiválalmat szem előtt tartani méltóztassék; valamint ugyanazon törvény 16§ Méltóságod s a vezérlete allati egyház részéről eddig is figyelemben tartott.

Az egyház községek és magánosok gyanánt tekintendő lelkészek ily megszorításnak beadványainkat joguk van a kormányhoz csak saját nyelvükön terjeszteni fel.

Tagadhatlan azonban hogy ez által, gyakorlati szempontból tekintve jelentékeny munka szaporodás és késedelem származik, a kormány részéről várt gyors eljárás felette nehezből s magának az illetőnek is igen nagy hátránya támad, a mennyiben az ügyek gyors és egyszerűsmind alapos intézését késleltetni, sőt olykor jó fordítók hiányában azok helytelen ellátását is okozhatja.

Már pedig nemcsak a kormányzat s annak egyes ágai élén álló s az ügyekért felelős egyének, hanem az alájuk rendelt jogi, számvevőségi, építészeti, s tovább szakemberektől sem lehet megvárni hogy minden hazai nyelvben jártassággal birjanak s a jelenlegi eljárás mellett gyakran egyetlen az illető nyelvben jártas tisztviselőnek távolléte vagy akadályoztatja az elintézést hónapokig késlelteti.

Ezért tehát tisztelettel felkérem Méltóságodat, hogy nem parancsolólag ugyan, de az indokok felhasználásával meggyőzőleg oda hatni sziveskedjék, hogy az egyházmeggyében lévő egyház község és lelkész a kormányzat könnyebítése és saját maguk érdekében, a kormányhoz intézett beadványaiknál ha nem is kizárólagosan az állam hivatalos nyelvet, de legalább saját nyelvök mellett hasábosan vagy fordítás bemelléklése útján azt is használják s ugyanez azon jegyzőkönyvekre nézve is eléressék, melynek nem maga az egyházi hatóság, hanem annak egyes és küldöttségel által (például vizsgálatoknál) felvételén, az említett hatóság jelentésével ide felterjesztesnek.

Teljes reményel vagyok hogy ezen nem jog megszorítását, de annak a gyakorlati élet követelményéhez mért használatát czelő felkérésnek Méltóságod teljes buzgalommal fog igyekezni érvényt szerezni s a fennebbi indokok állapotágáról meggyőződve az készséggel járulandnak Méltóságod abeli üdvös törekvéseihez.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását

Budapesten 1875 évi December hó 14-én

Trefort

Méltóságos és főtisztelendő Metianu János úrnak

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română, doc.II-44 / 1875, f. 2-3, orig.

Număr prezidențial 1610

Ministerul regal ungar
al Cultelor și Învățămîntului

Prea onorate Domn Episcop,

Din punct de vedere al supravegherii statale, potrivit 15 din Legea 44 din 1868, organele și autoritățile clericale superioare, în cazul când limba lor de serviciu nu este limba oficială a statului, trebuie să înainteze procesele lor verbale și în limba oficială a statului în traducere autentică.

Întrucât în această privință se constată că în unele eparhii există procedee diferite decât cel legal, am onoarea a vă ruga pe Domnia voastră ca să binevoiți a avea în vedere aceste cerințe ale legii la înaintarea către guvern a proceselor-verbale ori a extraselor lor adresate în adunările ori de către autoritățile episcopale, după cum 16 al aceleiași legi a fost avut în vedere și până acum de către Domnia voastră și organele clericale aflate sub conducerea Domniei voastre.

Parohiile și preoții ce urmează a fi considerați persoane particulare nu sunt supuși potrivit legii unei astfel de restrângeri și de aceea au dreptul să înainteze cererile lor adresate guvernului numai în limba lor.

Este însă de netăgăduit că astfel, din punct de vedere practic se cauzează o importantă muncă în plus și întârziere, se îngreunează în mod deosebit rezolvarea promptă a cererilor de către guvern și se produce un dezavantaj foarte mare și pentru persoana respectivă, întrucât se întârzie rezolvarea promptă și totodată temeinică a cauzelor, ba mai mult chiar, uneori poate avea ca urmare și rezolvarea lor greșită din lipsă de traducători corespunzători.

Dar pe de altă parte nu se poate pretinde din partea persoanelor aflate în fruntea guvernului și a celor ce se află la conducerea unor departamente, dar nici de la specialiștii subordonați acestora, juristi, contabili, constructori etc., ca să cunoască toate limbile vorbite în patria noastră și pe de altă parte datorită procedurii obișnuite în prezent absența ori indisponibilitatea singurului funcționar cunoscător al limbii respective întârzie luni de zile rezolvarea.

De aceea, cu respect, rog pe Domnia voastră ca să binevoiți, nu pe cale de ordin, ci folosind argumentele arătate, prin convingere, să determinați parohiile și preoții din circumscripția episcopiei Domniei voastre, în vederea facilitării guvernului și în propriul lor interes, că în cererile lor adresate guvernului să utilizeze dacă nu în mod executiv limba oficială a statului, dar cel puțin pe lângă propria lor limbă, sau anexând traducere, s-o folosească și pe cea oficială și toate acestea să

se efectueze și cu privire la procesele verbale care nu sunt dresate de către înseși autoritățile episcopale, ci de către unele parohii ori reprezentanți ai acestora (de exemplu cu prilejul unor cercetări) și sunt înaintate nouă împreună cu raportul autorităților amintite.

Sper că această rugămintă a mea care nu urmărește știrbirea unor drepturi, ci utilizarea lor potrivit cerințelor vieții politice, se va bucura de străduința Domniei voastre de a asigura traducerea ei în viață și convingându-se de temeinicia motivelor mai sus arătate și respectivii vor sprijini străduințele nobile în acest sens ale Domniei voastre.

Primiți, prea onorate, expresia sinceră a stimei mele deosebite.

Budapesta, 14 luna decembrie, anul 1875.

ss. Trefort

Prea Sfinției sale, domnului episcop, Mețianu Ioan.

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876 ianuarie 16, Cluj. Ordin al comisarului regal al Transilvaniei, contele Péchy prin care se cere aplicarea unor măsuri ferme împotriva "agitatorilor" care vor acționa în scopul formării unui imperiu daco-român.

110-869

K.B.

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

1876

Az erdélyi kir. Biztostól

Belügyminiszter úr ö nagy méltóságának több oldalról nyert értesülése szerint nem lehet kételkednie a felett, hogy egy Dáco-román birodalom érdekében működő bujtogatók Erdélyben megfordulnak s valószínű, hogy ilyen izgatók a közel jövőben különösen az erdélyi részeket fogják felkeresni.

Miután az állam egysége ellen intézett fondorkodások között különös figyelembe vételt igényel ennél fogva Méltóságodat a bizalom szoros határai újból is arra kérem fel miszerint az említett természetű s főleg a külföldről származó bujtogatásokat a legéberebb és folytonos figyelem tárgyává tenni, előforduló esteben a tényállást és tényezőket háladék nélkül kipuhatolni, vélek szabályszerűleg elbánni, illetőleg a további eljárás iránt innen utasítást kérni sziveskedjék.

Oly esetekben végül, ha valamely feljelentés folytán izgatók, a feljelentő egyén neve velem bizalmason tudatandó.

Kolozsvár, január 16-án 1869.

B. Kemény György ö méltósága

G. Pechy

Arh. St. Cluj, fond. Comitatul Turda, Prezidiiale, doc. 41/1869, f. 1-2, orig.

Traducere:

Nr.110-896

Comisar regal

Din partea comisarului regal al Transilvaniei

Potrivit unor informații primite de domnul ministru de interne nu există îndoială asupra faptului că Transilvania va fi cutreierată în curînd de agitatori care acționează în interesul formării unui imperiu daco-român.

Întrucât denunțarea uneltirilor împotriva integrității statale și prinderea autorităților necesită o atenție deosebită, în condițiile actuale, o rog pe domnia voastră, ca în limitele severe ale confidenței, să urmăriți cu cea mai vie și permanentă atenție uneltirile de caest gen; iar mai ales pe cele provenite din străinătate, în cazul apariției lor să cercetați neîntîrziat situația și factorii care au produs-o, să acționați împotriva lor potrivit regulamentelor, respectiv să binevoiți a solicita indicații pentru acțiunile următoare.

În cazul în care în urma vreunui denunț sunt prinși agitatorii, să-mi aduceți la cunoștință, în mod confidențial, numele celui care a făcut denunțul.

Cluj, 16 ianuarie 1868

Contele Péchy

Domnului baron Kemény György.

39

1876 februarie 5, Sibiu. Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania către împăratul Francisc Iosif I cu privire la situația juridică a bisericii evanghelice și nemulțumirea acesteia față de politica părtinitoare a statului care neglijează legile confesionale transilvănene.

Eure Majestät!

Allergnädigster Kaiser, König und Herr!

Es sind unlängst achtzehn Jahre gewesen, seit zum letztenmal die evangelische Landeskirche Augsburgers Bekenntnisses in Siebenbürgen, damals vertreten durch ihren in seinen Verdiensten auch von Eurer Majestät huldreichst anerkannten Superintendenten Dr. Georg Paul Binder, unmittelbar vor dem Throne erschien und Gebrauch machend von dem nie bestrittenen Rechte, sich an die Person ihres höchsten Schutzherrn auf Erden zu wenden, Dank und Bitte freudigen Vertrauens voll an den Stufen desselben niederlegte.

Dank und Bitte sind es auch heute, die sie veranlassen, nach solanger Frist wieder einmal an dieselbe Stelle zu treten. Der Dank gilt der Vergangenheit; zur Bitte drängt die schwere Sorge um die Zukunft.

Dankbar gedenkt die allerunterthänigst unterzeichnete evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen allerzeit und so auch heute der zahlreichen Beweise fürstlicher Gerechtigkeit und väterlicher Güte, mit welcher Eure Majestät nicht zugelassen haben, daß in den mannichfachen Wandlungen, welche der politischen Ordnung des Vaterlandes in den letzten Jahrzehnten beschieden waren, irgend jemals jene Grundsätze bleibend gestört würden, welche in den siebenbürgischen Religionsgesetzen verwirklicht, lebendiges Zeugnis ablegen von der Weisheit derer, die sie geschaffen, und von der Gerechtigkeit jener erleuchteten Herrscher, die von Ferdinand I. angefangen bis herab zur jüngsten vielbewegten Gegenwart, ihnen den Schutz gewährten, ohne welchen die Werke der Menschen nicht zu bestehen vermögen.

So war es möglich, daß während jener Zeit, wo Eure Majestät "eine strengere Concentrirung der Regierungsgewalt" für nothwendig erachteten, das Verfassungswerk der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen auf der Grundlage jener Gesetze zu seinem Abschlusse gebracht wurde, welchen Eurer Majestät hohe Regierung bald darauf als "die glückliche und mit dem Wesen und dem Geiste der evangelischen Kirche übereinstimmende Beendigung der seit längerer Zeit diesbezüglich schwebenden Verhandlungen der evangelischen Landeskirche mit der Staatsgewalt" bezeichnete.

Dieser also consituirten Landeskirche geruhen Eure Majestät mit Allerhöchstem Handschreiben vom 19. Februar 1861, nachdem andern Landeskirchen früher schon ähnlicher Gunstbezeichnungen sich zu erfreuen gehabt, eine jährliche Dotation aus dem Staatsschatze von 16.000 Gulden Oesterreichischer Wehr zu bewilligen, welche, um die Erinnerung auch der spätesten Geschlechter an diese Huld lebendig zu erhalten, fortwährend an Tage ihrer Widmung in ihrem Gesamtbetrage ausgezahlt werden soll.

Und auch als später bei den neuesten staatsrechtlichen Gestaltungen der Monarchie die autonome Stellung Siebenbürgens in politischer Beziehung eine tiefgreifende Änderung erfuhr, haben Eure Majestät in dem XLIII. ungarischen Gesetzartikel vom Jahre 1868, welcher "über die detaillirte Regelung der Vereinigung Ungarns und Siebenbürgens" handelt, und nach seiner Entstehung sowohl als seinem Inhalte die Natur eines Staatsvertrages und Grundgesetzes besitzt, im §. 14 auch jene Bestimmung sanctionirt und Allergnädigst unter königlichen Schutz zu nehmen geruht.

"Alle jenen Gesetze Siebenbürgens, welche auf dem siebenbürgischen Territorium und den früher sogenannten ungarländischen Thei-

len den recipirten Religionen, Kirchen und kirchlichen Behörden ihre Freiheit der Religionsübung und der Selbstregierung, ihrer Rechtsgleichheit, ihre Beziehungen unter einander und beziehungsweise ihren Wirkungskreis sichern, werdennicht nur unverletzt aufrecht erhalten, sondern zugleich auch auf die griechisch- und armenisch-katholische, sowie auf die Kirche des griechisch-orientalischen Ritus ausgedehnt."

Für so große Beweise väterlicher Huld ihres Kaisers und Königs, in dessen *persönlichen Schutz* das positive Gesetz und die Grundsätze der evangelischen Kirche auch ihr Recht gestellt, weil des Fürsten Auge, erhaben über dem trüben Gewoge der Parteien, mit freierem Blick Recht und Verdienst zu beurtheilen vermag, fühlt sich dieselbe Eurer kaiserlich und königlich apostolischen Majestät gegenüber zu unauslösllichem Danke verpflichtet und bemüht auch sie sich mit treuer Arbeit und inbrüstigem Gebet um den Segen der allgemeinen Wohlfahrt, den das Herz des Königs begehrt und die Verblendung der Menschen oft so schwer zur Reife gelangen läßt.

Aber die Zeit, in der wir leben, läßt nicht leicht ein Gefühl der Beglückung wohlthuend ausklingen. Und so drängt sich auch uns unmittelbar an den Dank die Bitte, die leider dem Blick auf die Gegenwart und der Sorge um die Zukunft entstammt. Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium der evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen darf der Pflicht, dieser Sorge Ausdruck zu geben, sich nicht länger entschlagen, und es weiß sie nirgends vertrauensvoller niederzulegen als zu den Füßen des höchsten Stimmherrn aus seiner Kirche.

Zwar sollte es scheinen, als ob eine unverdrossene, opferwillige Culturarbeit von Jahrhunderten, als ob unverletzte Treue gegen Fürst und Gesetz, als ob Staatsverträge und Friedensbeschlüsse, als ob Gesetze und Fürsteneide mehr als genügen müßten, den Frieden ungestört zu lassen, den diese Kirche bisher im Ganzen genossen hat und dessen sie bedarf, um an ihrer Aufgabe, Frömmigkeit und Sitte, mit verbreiten zu helfen, erfolgreich weiter arbeiten zu können. Aber die Neigung zu *erhalten* und die *Fähigkeit* zu verbessern, welche erst zusammen das Wesen des Staatsmannes ausmachen, scheinen heute selten geworden zu sein, und das Ohr der leidenden und maßgebenden Persönlichkeiten in vielen Ländern bis zu den höchsten Staatsbehörden und Volksvetretungen hinauf glaubt oft den gesunden Pulsschlag des wirklichen Bedürfnisses der Zeit zu vernehmen, wo nur die krankhafte Aufregung einer vorübergehenden Tagesmeinung oder schnöde Eigensucht das Blut in rascher Bewegung setzt. Da entsteht dann die Muthlosigkeit gegenüber der Menge, und die Härte gegenüber dem Schwachen, und die Nichtachtung des Rechtes, welche schließlich die sociale und sittliche Ordnung untergräbt und natürlich auch die politische Wohlfahrt niemals schaffen kann.

Unter dieser bedenklichen Richtung der Grundsätze, von denen sich das öffentliche Leben auch anderwärts vielfach bewegen und treiben läßt, hat die evangelische Landeskirche Siebenbürgens seit einigen Jahren mannichfache und schwere Anfechtungen zu bestehen und ihre materielle Schwäche gibt sie der Tagesströmung zum willkommenen Angriffziele hin.

Schon im Jahre 1868 sah sie sich genöthigt, drohender Schädigung ihres Rechtes gegenüber sich an seine Excellenz den damaligen Minister für Cultus und Unterricht Josef Freiherr von Eötvös in einer eingehenden Vorstellung mit der vertrauensvollen Bitte zu wenden, von der Änderung der siebenbürgischen Religionargesetze absehen zu wollen. Die erleuchtete Persönlichkeit dieses Mannes entsprach den Erwartungen, die ihm die Herzen und das Wort auch des Schwachen entgegenbrachten, und der Gesetzartikel XLIII vom Jahre 1868, welcher bald darauf zu Stande kam, sicherte auch die siebenbürgischen Religionargesetze mit neuen Garantien.

Seit seinem Hinscheiden mehren sich die Erfahrungen, welche die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen befürchten lassen, daß sie sich nicht mehr jenes Wohlwollens und jenes Rechtsschutzes von Seiten maßgebender Kreise in Regierung und Reichsvertretung zu erfreuen habe, welche sie dem unbefangenen Beurtheiler gegenüber niemals verwirkt zu haben glaubt. Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium beabsichtigt nicht, gegenwärtig einzelne Thatsachen achtenmäßig auszuführen und dieselben zum Gegenstande einer besondern Klage zu machen obwohl ihm, wenn es gefordert würde, reiches Material dazu zur Verfügung steht; aber Einzelnes im Allgemeinen zu erwähnen, um daran seine Bitte zu knüpfen, darf es schon jetzt nicht umgehen.

Es ist schin traurig, daß fast nur die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen und ihre Thätigkeit und ihre Functionäre sogar in jenen *öffentlichen Blättern, welche allgemein als Regierungsorgane* angesehen werden, mit einem solchen Übelwollen behandelt werden, daß nicht die Bestreitung von Ansichten, sondern die Verhöhnung und die Denunciation derselben fast eine stehende Rubrik in ihnen bilden. Trauriger noch daß im *amtlichen Verkehre* höchster Staatsorgane mit ihr in letzterer Zeit selbst die Beobachtung jener Gesetze nicht immer Platz greift, welche die Wohlanständigkeit zu allen Zeiten dictirt, so daß vor Kurzem das Landesconsistorium sich genöthigt gesehen hat bei seiner Excellenz dem Herrn Minister für Cultus und Unterricht durch eine Deputation darüber Beschwerde zu führen, daß es in Hochdesselben Umgebung an solchen Männern zu fehlen scheine, welche außer ihrem zu bezweifelnden Interesse für den Staat auch diejenigen positiven Kenntnisse der bestehenden, besonders die Religionarverhältnisse Siebenbürgens betreffenden Staatsgesetze und

Kirchenverfassungen und diejenigen persönliche Achtung dieser Gesetze und Verfassungen besäße, welche es Seiner Excellenz möglich machten, sich ihres Rathes und ihrer Arbeit ohne Gefährdung des Ansehens der hohen Staatsregierung zu bedienen. Dabei muß es allerdings nicht weniger schmerzlich berühren, daß, da schon entgegen dem durch die siebenbürgischen Religionargesetze sanctionirtem Grundsatz der Gleichberechtigung aller Confessionen doch immerhin bis jetzt bestehenden Gesetzen gemäß bloß die geistlichen Oberhäupter nicht evangelischer Kirchen auch aus Siebenbürgen Sitz und Stimme in der hohen Magnatentafel besitzen, selbst im hohen Ministerium für Cultus und Unterricht alle die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen betreffenden Angelegenheiten *ohne jede Mitwirkung* solcher Beamten ausgearbeitet und erledigt werden, denen eine gründliche Kenntniss ihrer Gesetze und Ordnungen zu Gebote stünden; daß selbst in Sachen des öffentlichen Unterrichts, bezüglich deren doch zahlreichen Beweise der Befähigung zur Mitwirkung für sie sprechen, fast nur ihr allein niemals noch Gelegenheit geboten wurde, vor Schaffung von Verordnungen oder Gesetzentwürfen, auch *ihre* Anschauungen zum Ausdruck zu bringen, ein Vorgang, der sie wiederholt in die unangenehme Lage drängte, ihre Ansichten, Bedenken und Verwahrungen dann erst aussprechen zu können, wenn der Erfolg zweifelhaft und die geschaffene Thatsache der vorurtheilslosen Beachtung des klarsten Rechtes oder der verständigsten Meinung hinderlich im Wege stand. Das war der Fall, als 1874 aus dem Kreise der magyarischen Gemeinden des Kronstädter Kirchenbezirkes die Absicht, aus der evangelischen Landeskirche A.B. auszutreten, entgegen den zu Recht bestehenden *Staats-* und *Kirchengesetzen*, sich *unmittelbar* an das hohe Ministerium für Cultus und Unterricht wandte, indem dieses sofort und ohne den Organen der Kirche, aus welcher die Bezüglichen auszutreten beabsichtigten zunächst Gelegenheit auch nur Äußerung über diese Anzeige zu bieten, einen außerordentlichen Commissär zur Einleitung einer Untersuchung entsandte, welche einseitig geführt, zu höchst peinlichen Erörterungen nicht bloß über das Wesen dieser Sache, sondern auch über den formellen Vorgang des Ministeriums in derselben führen mußte, welche es der evangelischen Landeskirche gegenwärtig sehr fraglich erscheinen lassen, ob sie hinsichtlich ihrer eminent innerkirchlichen Angelegenheiten, z.B. der Bildung von Kirchenbezirken, noch diejenige Freiheit der Entschließungen thatsächlich besitze, welche ihr die formell aufrechtstehenden siebenbürgischen Religionargesetze gewähren.

Zwar widerstrebt es dem Begriffe des Rechtsstaates, daß dem positiven, in seiner Rechtskraft unbestrittenen Gesetze gegenüber und der Berufung darauf, die Entscheidungen der höchsten Staatsbehörden in speciellen Fällen mit der Herbeiziehung des schwankenden "Staatsbe-

griffes" oder der für den Schwachen nahezu werthlosen "Verantwortlichkeit der Regierung" begründet werden; doch ist in mehr als einem Falle der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen gegenüber dieses Verfahren eingehalten worden, bei dem natürlich ihre gesetzliche Stellung und mit dieser die Bedingung ihrer segensreichen Culturarbeit nicht bestehen können. Das gegebene Beispiel findet dann Nachahmung bis in die untersten Kreise der Staatsorgane hinunter. Nur unlängst mußte das Landesconsistorium mit einer Beschwerde um Abhilfe sich an das Hohe königlich ungarische Finanzministerium wenden, weil die Zehntrente der evangelischen Geistlichkeit doppelter Besteuerung unterzogen und trotz der Einsprache sofort auch die Einhebung angeordnet worden war und während man die Bitte um Anstellung von evangelischen Militärgeistlichen selbst dort, wo die Zahl der dieser Kirche angehörigen Militärpersonen eine sehr große ist, abschläglich bescheidet, fordern im offenen Widerspruche mit dem Staatsgesetze römisch-katholische Militärgeistliche bei der Schließung gemischter Ehen Reverse von den Verlobten hinsichtlich der Erziehung aller Kinder in der römisch-katholischen Religion und bezeichnen in ämtlichen Actenstücken die Religionsverschiedenheit als ein "gesetzliches Hinderniss" der Eheschließung.

Die Zahl solcher Beschwerden könnte noch um ein Manchaftes vermehrt werden. Geruhe Eure Majestät allergnädigst zu gestatten, nur auf einen Punct noch hinzudeuten, der, vielleicht der wichtigste von allen, zugleich den letzten Anstoß dazu geboten hat, daß das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium überhaupt es wagen muß, gegenwärtig vor Allerhöchstdieselben mit seinen Bitten zu treten.

Mit der evangelischen Kirche aller Bekenntnisse in Siebenbürgen ist nach ihrem Wesen, ihren Grundsätzen und den bestehenden Gesetzen *die Schule* so enge verbunden, daß in einer unter dem 26. Juni 1857 an das damalige hohe k.k. Ministerium gereichten Vorstellung die evangelisch-reformirte Generalsynode offen aussprach: "Kirche und Schule in unserer Mutterkirche sind nicht zwei von einander getrennte Körper, sondern gleichzeitig sowohl der Ausfluß, das Erzeugnis, als auch die Stütze desselben religiösen Geistes", und ebenso *die Organisation* und die *Beaufsichtigung* unserer Schulen *unter der Aufsicht der regierenden Majestät* ist immer das ausschließliche Recht unserer Mutterkirche gewesen und sie hat dasselbe durch ihre Kirchengesetze geregelt". Dasselbe Recht kommt auch der evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen zu. In allen Grundgesetzen des Landes, so im sogenannten Leopoldinischen Diplome vom 4. December 1691 Punkt 1.), so in den Landtagsartikeln von 1791 und sonst wird die Schule als inden autonomen Wirkungskreis der Kirche gehörig anerkannt, so daß noch der ehemalige kaiserliche Landesgouverneur Friedrich Fürst zu Lich-

tenstein in seinem Bericht an den damaligen Minister für Cultus und Unterricht vom 12. October 1860, Zahl 2728 das als den "durch positive Landesgesetze ausdrücklich verbürgten Rechtsstand" in Siebenbürgen bezeichnete, "wornach sowohl die Errichtung neuer Schulen, als auch die Einrichtung bestehender Schulanstalten als eine wie immer geartetem Regierungseinflusse ganz entrückte, ausschließlich innere Angelegenheit der Kirche erscheint".

Da, wie wir bereits oben darauf hinzuweisen uns erlaubten, auch die ungarische Gesetzgebung seither die siebenbürgischen Religionargesetze in ihrem Rechtsbestande ausdrücklich aufrecht hält, so ist an diesem Verhältnisse bis zum Augenblick keine gesetzliche Änderung eingetreten. Nicht nur die Errichtung und äußere Erhaltung, sondern auch die *Leitung* und der *freie Gebrauch* ihrer Schulen steht unter dem höchsten Schutze, dessen eine irdische Macht überhaupt fähig ist. Noch heute gilt Artikel LV von 1791:

"...liberumque sit singularum quator Religionum Ecclesiis, earumque Patronis ubicunque in liberis scilicet Regiis civitatibus, urbibus et oppidis, villis item et possessionibus, ac aliis quibuscunque locis, sacras aedes, turres atque scholas absque ullo impedimento extrui facere, prout vigore praesentis articuli singularum Religionum Status assecurantur, quod in moderno per singulas quator Religiones actu possessorum, ac in futurum etiam quovis tempore libere extruendorum templorum, turrium, campanarum, caemeteriorum, Collegiorum et Gymnasiorum usu nunquam turbabuntur."

Wenn trotzdem durch Verfügungen z.B. die Maturitätsprüfungen an confessionellen Mittelschulen unter die *Leitung* von Regierungsbeamten gestellt werden, wenn in neuen Gesetzesvorschlägen z.B. jenem "über die Volksschulbehörden" und "über die Organisation der Gymnasien und Realschulen" auch den Kirchen in Siebenbürgen jeder wirkliche und wesentliche Einfluß auf die von ihnen errichteten, erhaltenen und bisher unbeanstandet geleiteten Schulen entzogen, das Prüfungswesen in Betreff der Schüler und Lehrer vollständig an die Staatsbehörden gewiesen, dem Unterrichtsministerium die discretionäre Gewalt eingeräumt wird ohne die Confessionen auch nur anzuhören das Lehrziel in jeder Hinsicht allgemein verbindlich zu normieren, ja sogar die äußere Verwaltung des Schulvermögens unter die Controlle desselben gestellt und die Bevormundung so weit getrieben wird, daß selbst bei den Volksschulen den Kirchengemeinden, ohne Rücksicht auf ihren verfassungsmäßigen Organismus, vorgeschrieben wird, aus wie viel Personen der "Schulstuhl" zu bestehen habe, den sie zum Behufe der Beaufsichtigung einer Schule errichten sollen, – so ist es wohl zweifellos, daß sofern dies alles im Verordnungswege erfolgte, nach den klaren Bestimmungen der siebenbürgischen Religionargesetze ungiltig wäre, und ebenso zweifel-

los, daß wenn es zum Gesetz würde, damit nebenbei eben diese Gesetze aufs entschiedenste verletzt würden.

Die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen müßte es als schwersten und unverdientesten Schlag, der sie je getroffen, empfinden, wenn jemals der Name Eurer Majestät unter solchen Gesetzen stünde, durch welche die in ihrer segensreichen Wirksamkeit durch Jahrhunderte erprobten Religionargesetze Siebenbürgens zu den Todten gelegt würden, und sie ist fest davon überzeugt, daß auch der Staat, der in diesen Ländern noch mehr als vielerorten an die Mitarbeit der Kirche gewiesen ist, von dieser Verdrängung der letzteren an der wesentlichen Einflußnahme auf die von ihnen bisher erhaltenen Schulen, keine erfreulichen Früchte genießen würde. Die Sperrung zahlreicher Schulanstalten würde die nächste Folge sein; denn viele Schulgemeinden confessionellen Charakters würden es nicht mehr für der Mühe werth halten, ihre Schulen mit schwersten Opfern weiter zu erhalten, sobald die Gesetzgebung ihnen auf das Wesen derselben keinen weiteren Einfluß einräumte, als den, zu den übrigen Lasten, die von ihnen gefordert werden, auch noch diese zu tragen.

In einem Staate, in welchem neun Zehnttheile aller Schulen nicht aus Staatsmitteln erhalten werden und ein Überfluß an Staatseinkünften weder vorhanden ist, noch in Aussicht steht, würde aber die Ablehnung der weiteren Erhaltung derartiger confessioneller Schulen, die in Wahrheit Staatsschulen wären, schwere Verlegenheiten herbeiführen müssen und den Bildungsinteressen der Bevölkerung gewiß nicht förderlich sich erweisen.

Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium hat diese Bedenken theilweise in einer Vorstellung an Seine Excellenz den gegenwärtigen Herrn Unterrichtsminister schon unter dem 13. Mai 1874 freimüthig ausgesprochen, leider so sehr ohne wesentlichen Erfolg, daß nicht nur Grundsätze, auf welchen die letzthin dem hohen Abgeordnetenhause vorgelegten beiden oben berührten Gesetzentwürfe beruhen die gleichen geblieben sind, sondern sogar in dem dazu gegebenen Motivenberichte wohl des ungarländischen Gesetzartikels XXVI von 1790/1, welcher die bezügliche Rechtsstellung der protestantischen Kirchen Ungarns im frühern Sinne des Wortes normirt, aber mit keinem Worte der siebenbürgischen Religionargesetze Erwähnung geschieht, obgleich diese von jenen wesentlich verschieden und ebenso rechtsbeständig sind; kaum aus einem andern Grunde, als weil diesen gegenüber manches in den berührten Entwürfen nicht hätte stehen dürfen, was jetzt darin steht, und worin, wenn es Gesetzeskraft erlangen sollte, die ausführende Gewalt ein Recht finden würde, die siebenbürgischen Religionargesetze, trotzdem sie nach der Natur zweiseitiger Verträge einseitig nicht geändert werden können, doch wenigstens in dieser Hinsicht als aufgehoben zu behandeln.

Eure Majestät!

Das allerunterthänigst unterzeichnete Landesconsistorium ist weit davon entfernt, die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen oder irgend einen zu ihrem Gesamtorganismus gehörenden Theil derselben der *Kenntnissnahme* oder der *Aufsicht* entziehen zu wollen, die auch nach den Grundsätzen dieser Kirche *der regierenden Majestät* zusteht und die Allerhöchstdieselben auch wol durch hohen und höchsten Staatsorgane auszuüben berechtigt sind. Zu keiner Zeit hat sie dieser Beaufsichtigung gegenüber die letzten Consequenzen des Wortlautes bestehender und unter das öffentliche Recht gestellter Gesetze in Anspruch zu nehmen für angemessen gefunden. Aber die Ausdehnung, welche, gewiß nicht im Sinne Eurer Majestät, die uns noch immer ein gnädiger und gerechter Schirmherr gewesen, die maßgebenden Kreise in Parlament und Regierung in der Gegenwart dem Begriffe der Aufsicht in der Praxis geben und wobei dieselbe völlig mit dem der Leitung und Regierung zusammenfällt, welche die siebenbürgischen Religionargesetze unter dem Namen der "*directio*" den autonomen Landeskirchen garantiren; die Rücksichtslosigkeit, womit eben diese Kreise sich über diese Gesetze hinwegsetzen, endlich das ganze Verfahren, die Behandlung, die Mißachtung, welche in dem allen die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen trifft und sie zu einer vielfältig bedrängten macht – das sind die zwingenden Motive, welche die den eigenen Glaubensgenossen schwer verantwortliche oberste Behörde dieser Landeskirche veranlassen haben, nach langem Zögern die Aufmerksamkeit ihres höchsten Schutzherrn auf ihren Nothstand zu lenken, im allgemeinen jene Punkte zu bezeichnen, wo sie sich am schwersten und ungerechtesten behandelt fühlt, die Quellen anzudeuten, aus denen diese Behandlung zu fließen scheint, und schlüsslich allerunterthänigst die vertrauensvolle Bitte zu stelle:

Geruhe Eure kaiserliche und königlich apostolische Majestät *den Inhalt dieser Vorstellung allergnädigst persönlich zur Kenntniss zu nehmen* und nicht zu gestatten, daß unter Mißachtung der siebenbürgischen Religionargesetze die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen in eine Stellung gebracht werde, wo es ihr weiterhin unmöglich wäre, an dem von ihr bisher ehrlich und werktätig angestrebten Ziele religiöser und geistig-sittlicher Erziehung der Jugend und der Erwachsenen mit irgend einer Aussicht auf Erfolg fortzuarbeiten, vielmehr jede Verantwortlichkeit für die Zukunft in dieser Hinsicht ablehnen müßte.

Eure Majestät!

Beugem muß Jedermann sich der Obrigkeit, die Gewalt über ihn hat; aber die bleibende Wohlfahrt der Staaten und Völker ruht im tiefsten Grunde doch nicht auf der Gewalt, sondern auf der Treue, die aus dem Herzen stammt. Die evangelische Landeskirche A.B. in Sieben-

bürgen darf in dieser Hinsicht ohne Erröthen auf ihre Vergangenheit zurückblicken und darum jetzt, wo die Sorge sie drückt, auch nicht ohne Hoffnung in einer gerechten Sache vor den Thron Eurer Majestät hintreten. Dankbar gedenkend empfangenen Schutzes und huldvoller Gewährung, flehen wir deshalb auch gegenwärtig des höchsten himmlischen Schirmes reichsten Segen auf das Haupt des geliebten Monarchen hernieder, die wir in unverbrüchlicher Treue und huldigungsvoller Ehrfurcht verharren

Eurer kaiserlich und königlich apostolischen Majestät
allerunterthänigste Diener

Das Landesconsistorium der evangelischen Kirchen A.B.
in Siebenbürgen:

Dr. Georg Daniel Teutsch
Superintendent
Franz Gebbel
Sekretär der Landeskirche

Hermannstadt, 5. Februar 1876

Fil. Arh. St. Sibiu, fond: Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, nr. 326, 1876, orig.

Traducere

Majestatea voastră!
Preaîndurător Împărat, Rege și Domn!

S-au împlinit de curând optsprezece ani de când Biserica evanghelică de confesiune augsburgică din Transilvania, pe atunci reprezentată de superintendentul dr. Georg Paul Binder, cel ale cărui merite au fost apreciate cu multă bunăvoință și de Majestatea voastră, a pășit pentru ultima dată nemijlocit în fața tronului și, făcând uz de dreptul niciodată contestat, de a se adresa persoanei celui mai înalt ocrotitor al său pe pământ, a depus, cu bucuroasă încredere, pe treptele lui, mulțumiri și rugăminți.

Mulțumire și rugăminte o determină și astăzi, după un atât de îndelungat răstimp, să calce din nou în acel loc. Mulțumirea privește trecutul, spre rugăminte împinge grija apăsătoare pentru viitor.

Cu recunoștință evocă preasupus subsemnata biserică evanghelică C.A. din Transilvania azi, la fel ca întotdeauna, nenumăratele dovezi de justiție princiară și de bunătate pământească cu care Majestatea voastră ați ținut ca, în toate felurilele prefaceri care au fost hărăzite

rânduinelilor politice ale patriei în ultimele decenii, să nu fie zdruncinate acele principii care, întruchipate în legile confesionale transilvănene, constituie o dovadă vie a înțelepciunii celor care le-au creat și a simțului de dreptate a acelor stăpânitori luminați, care începând de la Ferdinand I și coborând până azi, la mult agitatul prezent, le-au acordat ocrotirea fără de care lucrările omenești nu pot dăinui.

Așa a fost posibil ca, în timpul când Majestatea voastră a considerat necesară "o mai riguroasă concentrare a puterii guvernamentale" alcătuirea constituției Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania să fie dusă la un atât de bun sfârșit, încât, curând după aceea înaltul guvern al Majestății voastre să-l considere "o fericită finalizare, în consonanță cu spiritul și esența Bisericii evanghelice, a tatativelor îndelung tergiversate ale Bisericii evanghelice cu putere de stat".

După punerea bazelor constituționale, Majestatea voastră a binevoit să acorde acestei biserici, prin preainaltul decret din 19 februarie 1861 și după ce alte biserici se bucuraseră deja de astfel de dovezi de bunăvoință, o dotație anuală de 16.000 galbeni, care, pentru a ține trează și la generațiile viitoare amintirea acestui favor, vor fi plătiți întotdeauna, în totalitate, în ziua în care au fost acordați.

Și la fel, mai târziu, când odată cu noile organizări ale dreptului public în monarhie situația autonomă a Transilvaniei a suferit, sub aspect politic, modificări profunde, Majestatea voastră, în cel de-al XLIII-lea articol al legii ungare din 1864, care tratează "reglementarea detaliată a unirii Ungariei și Transilvaniei" și care, dată fiind geneza și conținutul său, a dobândit calitatea de tratat interstatal și de lege organică în §14 sancționează și o pune sub protecție regală și următoarea prevedere: "Toate legile Transilvaniei care asigură religiilor recepte și autorităților eclesiastice de pe teritoriul transilvănean și de pe cel care mai demult era numit al "părinților ungurești", libertatea practicării religiei și a autocefaliei, egalitatea și relațiile între ele și respectiv sfera lor de influență vor fi păstrate neatinse și chiar vor fi extinse și asupra celor greco și armeano-catolice, precum și asupra ritului greco-oriental".

Pentru aceste atât de mari dovezi ale bunăvoinței părintești a împăratului și regelui său, sub a cărui *personală ocrotire*¹ este pusă atât legea pozitivă cât și principiile bisericii evanghelice și dreptul ei, pentru că ochiul princiar, aflat mai presus de talazurile tulburi ale partidelor, poate judeca mai limpede dreptul și meritul, biserica evanghelică se simte obligată față de Majestatea voastră imperială, regală și apostolică la recunoștința neatinsă și se ostenește și ea prin munca susținută și rugăciuni fierbinți pentru sporirea bunăstării generale, pe

---

1 subliniat în text

care inima regelui o dorește iar orbirea omului atât de greu o lasă să se coacă.

Însă timpurile pe care le trăim lasă cu greu loc simțământului binefăcător de bucurie. Așa se face că ne vedem constrânși la recunoștință și rugăminți izvorâte din păcate, din privirea asupra prezentului și din grija pentru viitor.

Preasupusul consistoriu mai jos iscălit al Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania nu mai are voie să se eschiveze de la datoria de a da glas acestor îngrijorări și nu știe unde le-ar putea depune cu mai multă încredere, decât la picioarele celui mai înalt ocrotitor și al bisericii sale.

De fapt, ar trebui ca seculara muncă de culturalizare, stăruitoare și plină de abnegație, fidelitatea nedezmințită față de prinț și lege, ca tratatele dintre state și convențiile de pace, ca legile și jurămintele princiare să fie mai mult decât suficiente pentru ca pacea de care această biserică s-a bucurat și de care are nevoie pentru a-și urma și în continuare cu succes datoria de a contribui la răspândirea evlaviei și a bunelor moravuri, să nu fie tulburată.

Însă înclinația *de a păstra și capacitatea*¹ de a corecta, care numai împreună formează esențialul unui om de stat, par a fi devenit foarte rare astăzi și urechea celor mai înalte și influente personalități, din multe țări, până la cele mai sus puse autorități și reprezentante ale poporului cred adesea că simt bătaia pulsului sănătos al adevăratelor cerințe ale timpului, acolo unde doar agitația bolnăvicioasă a unei efemere opinii sau egoismul disprețuitor fac sângele să circule mai repede. Așa apare apoi lipsa de curaj în fața mulțimii și duritatea în fața celor slabi și nesocotirea justiției care, în ultimă instanță, subminează ordinea socială și morală și bineînțeles nu poate crea niciodată stabilitate politică.

În condițiile acestei îngrijorătoare orientări principiale, care influențează și impulsionează și sub alte multe aspecte viața publică, Biserica evanghelică C.A. din Transilvania are de suportat de câțiva ani multiple și grave vătămări iar slăbiciunea ei materială o face o țintă ușor de atins pentru agresivitatea curentului zilei.

Încă în anul 1868, fiindu-i drepturile amenințate, ea s-a văzut nevoită să se adreseze Excelenței sale, Josef, baron de Eötvös, pe atunci ministru al culturii și învățământului, adresându-i plină de încredere rugămintea de a renunța la modificarea legii confesionale transilvănene. Luminata personalitate a acestui bărbat s-a dovedit a fi la înălțimea speranțelor puse în el de inima și cuvântul și ale celor slabi și articolul XLIII din 1868, care a fost la puțin timp după aceea adoptat, a asigurat și noua lege confesională transilvăneană cu noi garanții.

---

1 subliniat în text

După dispariția lui se înmulțesc experiențele care fac Biserica evanghelică C.A. din Transilvania să se teamă că nu se va mai bucura de acea bunăvoință și ocrotire juridică din partea cercurilor influente din guvern și parlament, pe care, după judecătorii imparțiali, nu crede a le fi pierdut vreodată.

Subsemnatul Consistoriu nu intenționează ca acum să prezinte fapte izolate, pe bază de documente și să le facă obiectul unei cereri aparte, deși, dacă i s-ar cere, ar avea material bogat la dispoziție. Însă acum nu poate evita, ca în context general, să amintească și detalii, pentru a-și putea lega de ele rugămintele.

Este destul de trist că aproape numai Biserica evanghelică C.A. din Transilvania, cu activitatea și funcționarii ei, apare chiar și în *foile oficiale*, recunoscute în general ca *organe guvernamentale*¹, tratate cu atâta necredință, încât nu combaterea unor părei ci zeflemeaua și denunțarea ei, se constituie aproape într-o rubrică permanentă a acelor ziare. Și mai trist este faptul că, în ultimul timp, în relațiile oficiale cu ea ale unor organe de stat nu se respectă nici măcar acele legi, pe care bunăcuviința le dictează în toate împrejurările, așa încât de curând Consistoriul s-a văzut nevoit ca printr-o deputație la Excelența sa, domnul ministru al cultelor și învățământului, să se plângă că din jurul Înălțimii sale par a lipsi acei domni, care în afara neîndoielnicei lor preocupări pentru stat, să stăpânească și acea cunoaștere a legilor în vigoare ale statului, care privesc cu deosebire relațiile confesionale din Transilvania, constituția bisericească și care să dea dovadă de acel respect personal pentru legi și constituție, care ar permite Excelenței sale să se folosească de sfatul și munca lor, fără a-și primejdui prestigiul în fața înaltului guvern.

În același timp, ne atinge la fel de dureros și faptul că, în pofida principiului egalei îndreptățiri a tuturor confesiunilor, principiul sancționat și prin lege confesională, totuși, în baza unor legi în vigoare și acum, numai capii bisericilor neevanghelice, inclusiv din Transilvania, au loc și vot în înalta tabulă a magnaților, ba până și în înaltul Minister al Cultelor și Învățământului toate chestiunile care privesc Biserica evanghelică C.A. din Transilvania sunt elaborate și rezolvate fără colaborarea unor funcționari care să aibă obligația de a cunoaște temeinic legislația și reglementările acesteia, că până și în problemele învățământului public, privința în care există numeroase dovezi privind disponibilitățile ei pentru colaborare, aproape numai ei nu i s-a oferit niciodată prilejul ca, înaintea elaborării unor dispoziții sau regulamente să-și expună propriul punct de vedere, procedeu care în mod repetat a pus-o în situația neplăcută de a-și exprima părerile, obiecțiile și avertismentele abia atunci când succesul era îndoielnic și

---

1 subliniat în text

când faptul împlinit stătea în cale și împiedica o apreciere lipsită de prejudecăți a celor mai limpezi drepturi sau a celei mai avizate păreri.

Acesta a fost cazul când, în 1874, din cercul comunelor maghiare din protopopiatul Brașov s-a manifestat intenția părăsirii bisericii evanghelice, intenție care, în pofida legilor bisericești și statale, a fost adusă nemijlocit la cunoștința Ministerului Cultelor și Învățământului, iar acesta, pe loc și fără a da organelor eclesiastice pe care cei în cauză doreau să le părăsească, ocazia ca măcar să-și exprime părerea în legătură cu această cerere, a însărcinat un comisar extraordinar să inițieze o anchetă care, desfășurată unilateral, a dus inevitabil la discuții deosebit de penibile nu numai privind esența problemei, ci și modul de a proceda al Ministerului, fapte care fac ca biserica evanghelică să-și pună foarte serios întrebarea, dacă în problemele ei de ordin intern, de exemplu, formarea de protopopiate, mai beneficiază în fapt de libertatea de decizie pe care i-o conferă formal legile confesionale transilvănene încă în vigoare.

Este adevărat că noțiunii statului de drept îi contravine faptul că, în pofida legii pozitive și de valoare juridică necontestată și referirii la ea, deciziile înaltelor autorități de stat în cazuri speciale se întemeiază pe fluctuantă "noțiune de stat" sau pe cea a "răspunderii guvernului" care pentru cel slab nu are aproape nici o valoare; cu toate acestea, în mai mult de un caz, față de Biserica evanghelică C.A. din Transilvania această procedură s-a aplicat, situație în care în mod firesc, poziția ei egală și odată cu ea, condițiile pentru misiunea ei culturală plină de har nu pot exista. Exemplul dat este copiat până la cercurile inferioare ale organelor de stat. Recent chiar Consistoriul a fost nevoit să adreseze o plângere înaltului Minister regal ungar de Finanțe, pentru că partea din decimă ce revine clerului evanghelic a fost supusă unei duble impozitări și, cu toată intevenția, s-a dispus execuția imediată iar, în timp ce rugămintea de angajare a unor preoți militari evanghelici este respinsă chiar și acolo, unde numărul militarilor aparținând acestei religii este foarte mare, preoții militari romano-catolici cer, în evidentă contradicție cu legea de stat, la încheierea căsătoriilor mixte, reverse de la logodnici, privind educarea tuturor copiilor în religia romano-catolică și consemnează în actele oficiale deosebirea de religie ca pe o "piedică legală" a încheierii căsătoriei.

Numărul acestor plângeri ar putea fi mult sporit.

Binevoiască Majestatea voastră să permită să mai insistăm asupra unui singur punct, poate cel mai important dintre toate, care a oferit un ultim imbold preasupusului subsemnat Consistoriu, obligându-l să înfățișeze Majestății voastre rugămințile sale.

Cu bisericile evanghelice de toate confesiunile din Transilvania, prin esența și principiile ei, prin legile aflate în vigoare, școala este atât de

strâns legată, încât într-o plângere înaintată la 26 iunie 1857 de către Sinodul general evanghelic reformat a declarat răspicat: "Biserica și școala în biserica noastră mamă nu sunt două corpuri separate, ci concomitent consecința (emanația), produsul precum și sprijinul aceluși spirit religios" și, la fel, "*organizarea și supravegherea școlilor noastre sub auspiciile majestății domnitoare*¹", a fost întotdeauna dreptul exclusiv al bisericii noastre mame și ea a reglementat acest lucru prin legile ei".

Acest drept îi revine și bisericii evanghelice din Transilvania. În toate legile organice ale țării, așa în așa-numita diplomă leopoldină din 4 decembrie 1691 (punctul 1), așa în articolele dietale din 1791 și în alte părți, se recunoaște că locul școlii se află în interiorul sferei autonome de acțiune a bisericii așa încât fostul guvernator imperial Friedrich, prinț de Lichtenstein, în raportul său către ministrul de atunci al cultelor și învățământului din 12 octombrie 1860, nr. 2728, arată că acest fapt este în Transilvania "o situație de drept garantată textual prin legi pozitive", "conform căreia atât înființarea unor noi școli, cât și organizarea instituțiilor școlare existente este o problemă ieșită de sub orice influență, de orice natură, a guvernului, apărând ca o problemă de competență exclusivă a bisericii".

Întrucât, așa cum ne-am îngăduit să arătăm mai sus și jurisdicția ungară a menținut de atunci încoace valabilitatea juridică a legilor confesionale transilvănene în litera lor, până în acest moment nu a survenit nici o modificare sub acest raport. Nu numai înființarea și întreținerea fizică, ci și *conducerea și libera folosire*² a școlilor lor stă sub cel mai înalt patronaj pe care o putere pământească îl poate acorda. Și azi mai este valabil articolul LV din 1791:

"...și să fie îngăduit bisericilor aparținătoare fiecăreia dintre cele patru religii, precum și superiorilor acestora, ca în cetățile libere, adică cetățile regești în orașe și târguri, ca și în sate și domenii ori în alte locuri de orice fel să poată construi, fără nici o piedică, edificii de cult, clopotnițe și școli, dat fiindcă, în temeiul prezentului articol, este garantat, pentru fiecare din cele patru religii, dreptul actual de stăpânire, și în mod similar, oricând în viitor, nu va fi periclitat dreptul de a construi liber lăcașe de cult, clopotnițe, clopote, cimitire, gimnazii și colegii."

Dacă, cu toate astea, prin dispoziții guvernamentale, examenul de maturitate în școlile medii confesionale se pune sub *conducerea*³ unor funcționari guvernamentali, dacă în noile propuneri legislative ca de exemplu, în cea referitoare la "autoritățile școlare" și "organizarea

1 subliniat în text

2 idem

3 idem

gimnaziilor și a școlilor reale" bisericilor din Transilvania li se retage orice influență sensibilă și reală asupra școlilor înființate, întreținute, și până acum, conduse netulburat de ele, dacă problema examenelor, atât în ce-i privește pe elevi, cât și pe profesori, este atribuită organelor de stat, dacă Ministerului Învățământului îi este acordată puterea discreționară de a stabili scopul învățământului, fără cel puțin a asculta și confesiunile, și a-l impune sub toate aspectele tuturor, ba chiar și administrarea din afară a averii școlilor este pusă sub controlul acestuia iar tutela este împinsă atât de departe, încât până și la școlile populare, comunităților bisericești li se prescriu, fără a ține cont de organismul lor constituțional, din câte persoane să fie alcătuită epitropia școlii, pe care trebuie să o înființeze pentru supravegherea propriei lor școli, – atunci nu mai este nici o îndoială că, atâta timp cât toate acestea s-au realizat pe calea dispozițiilor, conform prevederilor clare ale legilor profesionale ale Transilvaniei ele nu sunt valabile, și la fel de neîndoielnic este faptul că, dacă ele ar deveni alte legi, tocmai aceste legi ar fi încălcate în modul cel mai categoric.

Biserica evanghelică C.A. din Transilvania ar resimți ca pe cea mai grea și nemeritată lovitură, dacă vreodată numele Majestății voastre ar apărea sub vreo astfel de lege, care ar înmormânta definitiv legile profesionale ale Transilvaniei, a căror acțiune binecuvântată s-a demonstrat în curs de secole, și ea, Biserica evanghelică, este ferm convinsă că nici statul, care este avizat mai mult ca în alte părți, la colaborarea bisericii, nu ar obține roade îmbucurătoare din frustrarea acesteia de dreptul de a decide asupra școlilor pe care le-a susținut până acum. Închiderea a numeroase școli ar fi prima consecință, căci multe comunități școlare cu caracter profesional ar considera că nu merită osteneala să-și mențină cu mari sacrificii școlile, și că dacă jurisdicția nu le mai dă dreptul de a-și spune cuvântul în legătură cu activitatea acestora, n-are rost ca în afara celorlalte poveri care li se impun, s-o mai poarte și pe aceasta.

Într-un stat, în care nouă zecimi din toate școlile nu sunt întreținute din mijloacele statului și nici în prezent, nici în perspectivă nu există o abundență de venituri ale statului, renunțarea la menținerea acestui fel de școli profesionale, dar care ar fi în realitate școli de stat, ar duce obligatoriu la mari confuzii și n-ar fi, în mod precis, favorabile interesului pentru instruirea populației.

Preasupus subsemnatul consistoriu a dat glas cu sinceritate acestor temeri într-o petiție adresată Excelenței sale actualul ministru al învățământului încă din 13 mai 1874, dar din păcate succesul a fost atât de evident nul, încât nu numai că principiile pe care se bazează cele două legi înaintate recent înaltei Camere a reprezentanților, au rămas aceleași, ci și prin expunerea de motive aferentă este amintită legea ungară XXVI din 1790/1 care stabilește normele juridice ale

bisericii protestante a Ungariei în vechiul sens al cuvântului, dar nu pomenește nici un cuvânt despre legile confesionale ale Transilvaniei, deși acestea sunt radical deosebite de celelalte și la fel de valabile sub aspect juridic; motivul poate fi cu greu altul, decât faptul că, ținând cont de acestea din urmă, acele proiecte n-ar fi putut conține lucruri pe care acum le conțin și care, dacă vor dobândi putere de lege, vor da forței executorii dreptul ca, deși legile confesionale transilvănene, care prin natura lor de contracte bilaterale, nu pot fi modificate unilateral să fie privite, măcar în acest sens ca abrogate.

Majestatea voastră!

Consistoriul care preasupus iscălește, nu are nici pe departe intenția de a sustrage Biserica evanghelică C.A. din Transilvania sau vreuna din părțile aparținătoare organismului ei cunoașterii sau controlului care revine și în baza principiilor acestei biserici, Majestății domnitoare și pe care Majestatea voastrăși sunteți îndreptățită a-l exercita prin organelle de stat înalte și foarte înalte. Niciodată n-a considerat că față de această supraveghere s-ar cuveni să pretindă respectarea până la ultima consecință a literei legilor existente, subordonate dreptului public. Însă extinderea pe care precis nu în conformitate cu intențiile Majestății voastre, care ne-a fost totdeauna până acum ocrotitor drept și milostiv, cercurile influente de azi din parlament și guvern doresc s-o dea în practică noțiunii de control, suprapunând-o pe deplin cu îndrumarea și conducerea, pe care legile confesionale transilvănene le garantează bisericii autonome sub numele de "directio", lipsă de considerație cu care aceste cercuri încalcă legea, în ultimă instanță, întreaga procedură, tratamentul, desconsiderarea care prin toate acestea lovește Biserica evanghelică C.A. din Transilvania și o oprimă, acestea sunt motivele care au determinat forul cel mai înalt al acestei biserici, apăsată de o grea răspundere față de coreligionari, ca, după îndelungi ezitări să atragă atenția celui mai înalt al său ocrotitor asupra restrîștii ei, să scoată în evidență în general acele puncte, în care se simte cel mai greu și mai nedrept tratată, să indice sursele din care acest tratament face să izvorască și în ultimă instanță, să formuleze plină de încredere rugămintea:

Binevoiască Majestatea voastră imperială și regal-apostolică să ia preamiloștiv la cunoștință personal de cuprinsul acestei petiții și să nu permită ca, neglijându-se legile confesionale transilvănene, Biserica evanghelică C.A. din Transilvania să fie aduse într-o situație, în care le-ar fi imposibil de a mai continua să lucreze cu oarecare speranță de succes în scopurile educației religioase și spiritual-morale a tineretului și adulților spre care până acum a tins cu onestitate și hărnicie, ci din contră, va trebui să renunțe la a-și asuma orice responsabilitate pentru viitor din acest punct de vedere.

Majestatea voastră!

Oricine trebuie să se supună superiorilor, care au putere asupra sa, însă bunăstarea statornică a statelor și a popoarelor nu rezidă în forță, ci pe credință izvorâtă din inimă. Biserica evanghelică C.A. din Transilvania poate privi fără să roșească asupra trecutului său și de aceea, acum, când o apasă îngrijorarea, poate păși cu speranța într-o cauză dreaptă în fața tronului Majestății voastre. Amintindu-ne cu recunoștință de ocrotirea și asigurările milostive, implorăm și acum ca preaînalta binecuvântare cerească să cadă asupra capului iubitului monarh, în a cărui nedezmințită fidelitate și credincioasă venerație rămânem, ai Majestății voastre imperiale, regale și apostolice preasuși servitori,

Consistoriul Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania
Dr. Georg Daniel Teutsch,
Superintendentul
Franz Gebbel,
Secretar al Bisericii

Sibiu, 5 februarie 1876

40

1876 noiembrie 1, Budapesta. Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care se cere autorităților să urmărească cu toată atenția atitudinea românilor transilvăneni față de "rudele lor din Principatele Române", iar în cazul unor mișcări românești să fie luate măsuri imediate.

1061 szám/res.

A magyar királyi belügyminisztertől

Méltóságos úr!

A keleti háború esélyei Magyarországot egyáltalában különösen érdeklis ezek között első sorban az oláh-moldva egyesült fejedelemségek magatartása. Biztos értesülés szerint ezen fejedelemségek az öt kötelező semlegességet megtartva eddigelé az actioba való belépésre semminemű határozó és döntő lépést nem tett, minthogy azonban ezen eshetőség sincs a keleti háború folyamában kizárva, ezzel szemben kívánom Méltóságod figyelmét ezennel felhívni.

Az eddigi tapasztalatok szerint kétségtelen a magyarországi románok előszeretete a moldva-oláh fejedelemségi fajrokonok iránt valamint az is: hogy a magyarországi román agitátorok azon irány érdekében fognak működni-illetőleg azt megkísérteni – melyet a fejedelemségi kormány követ. Ugyan azért felette fontos, hogy minden megyében ösmeretes román agitátorok valamint azok működése és a

másként békés hajlamú román ajkú lakossokkal való érintkezés a hatósági tisztviselők részéről a legéberebb megfigyelés tárgyát képeze s hogy ezek minden feltűnés nélkül a legszorosabb rendöri felügyelet alá helyeztessenek.

Minden egyes tisztviselő hazafias buzgalomától elvárom, hogy ezen üzelmeket illetőleg, kötelességét a haza érdekében a legpontosabb és teljes eréllyel fogok örködni, hogy a honpolgárokat békés testvéries egyetértésben önérdékü, rossz szándékü, bujtoadások által a haza kárára s egyesek hátrányára meg ne háborítsák.

Végül arra is felhivom Méltóságodat, miszserint intézkedjék, hogy mindennemü román mozgalomról hozzám azonnal részletes jelentés tétessék, hogy fontos ügyről mindenkor teljesen tájékozva lévén Méltóságodat a további teendökre nézve, a mennyiben saját hatáskörében a törvényszabta intézkedés elégséges nem lenne-esetről esetre kellöleg utasithassam.

Fogadja Méltóságos kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Buda-Pesten, 1876 november hó 1-én.

Tisza

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Actele comitelui suprem, nr. 344/1876, orig.

Traducere

Numărul 1061

Confidențial

Din partea ministrului de interne regal maghiar

Domnule!

Șansele războiului răsăritean interesează Ungaria, în general, dar în primul rând atitudinea Principatelor Române. Potrivit unei informații sigure aceste Principate, păstrându-și neutralitatea la care sunt obligate nu au făcut încă nici un pas hotărâtor și decisiv în vederea intrării în acțiune. Întrucât însă nu este exclusă nici o asemenea posibilitate, în cursul deșfășurării războiului oriental, doresc, prin aceasta să atrag atenția dumneavoastră în acest sens.

Potrivit celor constatate până în prezent, este neîndoielnică preferința românilor din Ungaria față de rudele lor din Principatele Române, cât și faptul că agitatorii români din Ungaria vor acționa – respectiv vor încerca să acționeze – în interesul direcției urmate de guvernul

Principatelor. Tocmai de aceea, este foarte important ca funcționarii publici să-i urmărească cu cea mai vie atenție pe agitatorii români binecunoscuți în toate comitatele precum și activitatea lor, cât și contactele lor cu populația românească, pașnică de altfel și să fie supuși fără vâlvă celei mai severe cercetări polițienești.

Pretind din partea zelului patriotic al fiecărui funcționar să-și îndeplinească cu strictețe obligațiunile, față de aceste uneltiri, în interesul patriei, și să vegheze cu toată fermitatea ca înțelegerea pașnică, frățească dintre cetățeni să nu fie tulburată de uneltiri egoiste, rău intenționate, spre paguba patriei și în detrimentul unora.

În cele din urmă, vă solicit, domnule, să luați măsuri ca în cazul oricărei mișcări românești să fiu informat pe larg, pentru ca fiind deplin informat în această problemă importantă pe viitor, în caz că sunt insuficiente măsurile legale din sfera dumneavoastră de activitate, să vă pot îndruma de la caz la caz.

Primiți, domnule, expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 1 noiembrie 1876

Tisza

Verso: Dat 7 noiembrie 1876
               confidențial
               Nr. 344-1876
               Comite suprem

41

1876 noiembrie 6, Budapesta. Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care informează autoritățile și le cer să ia măsuri împotriva românului Petrino Dumitru, originar din Bucovina, desemnat să elibereze o proclamație către toți românii, chemați " să se elibereze din robie pentru a se putea unii cu Principatele Române".

1089 szám/res.

A magyar királyi belügyminisztertől

Méltóságos úr!

Folyó hó 1-én 1061/res. szám alatt kelt köriratomra vonatkozva bizalmasan értesitem Méltóságodat, miszerint a Bukovinából kivándorolt Petrino Demeter megbízást nyert az országban lakó román honpolgárokhoz egy felhívást szerkeszteni és azt kezükhöz juttatni, melyben felhivatnak, hogy magokat a rabszolgaságtól szabadítsák fel, hogy a moldva-oláh fejedelemségekhez csatlakozhassanak.

Minek folytán felkeresem Méltóságodat, hogy ezen felhívásnak megjelenését és szetküldését a legéberebb figyelemmel kísértesse, intézkedjék továbbá, hogy az ilynemű izgató felhívások azonnal lefoglaltassanak, az azt terjesztők letartoztassanak és az illető királyi ügyészségének átadassanak, hozzám pedig esetről esetre távirati jelentés tétessék.

Fogadjja Méltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Buda-Pesten, 1876 évi november hó 6-án

Tisza

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Actele comitelui suprem, Nr. 351/1876.

Traducere:

Număr 1089

Rezervat

Din partea Ministerului de Interne regal maghiar

Domnule!

Urmarea circularei mele nr. 1061 din ziua de 1 luna curentă, vă informez confidențial, domnule, că Petrino Dumitru, emigrat din Bucovina, a primit încredințarea să redacteze și să transmită o proclamație către cetățenii români, care locuiesc în țară, prin care sunt îndemnați să se elibereze de robie pentru a se putea uni cu Principatele Române.

De aceea, vă rog, domnule, să urmăriți, cu cea mai vie atenție, apariția și răspândirea acestei proclamații, apoi să luați măsuri pentru ca asemenea chemări agitatoare să fie imediat confiscate, cei care le răspândesc să fie arestați și predați procuraturilor regale respective, iar mie să-mi trimiteți rapoarte telegrafice de la caz la caz.

Primiți, domnule, expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 6 noiembrie 1876.

Tisza

1876 noiembrie 25, Oradea. Raportul comitelui suprem al comitatului Bihor, înaintat ministrului de interne al Ungariei Tisza Kálmán, prin care se pronunță în favoarea desființării judecătorilor de ocol din ținuturile Vășcău și Ceica, urmărindu-se astfel înăbușirea mișcărilor naționale" în două zone cu populație curat românească.

23-1876/el.n.szám

Biharmegye főispánjtol
Belügyminiszter [folyó] évi 53457 sz[ám]
bizalmas felhívására

Nagyméltóságú m[agyar] kir[álya]

Miniszter Elnök és Belügyminiszter úr!

Nagyméltóságod folyó évi november hó 21-én 53457 szám alatt kelt rendelettel arra méltóztatott felhívni : hogy a nagyváradi királyi törvényszék elnökének az igazságügy miniszter úrhoz intézett előterjesztésére, melyben a vaskóhi és magyar csékei járásbiróságok megszüntetését és a belényesi, tenkei és élesdi királyi járásbiróságokba leendő beosztását javasolja, közigazgatási szempontból véleményezőleg nyilatkozom.

Van szerencsém ennek következtében a fenthivatolt s velem közlött előterjesztés visszacsatolása mellett tisztelettel nyilatkozni: miszerint a javaslatban hozott megszüntetés s illetőleg beosztási tervezet közigazgatási tekintetben kifogás alá nem esik, politikai tekintetben pedig épen kívánatos, mert ez által két félre eső tisztán román ajkú vidéken, a nemzeti izgatásokra szolgáló alkalom megszüntetik.

Fogadja s a többi

*N[agy]várad 1876 nov[ember] 25
főispán*

Arh. St. Bihor, fond Prefectura județului Bihor, inv.25, dosar 1 / 1876, f. 33, orig.

Traducere

Nr. prezidențial 23-1876

Ordinul confidențial
nr. 53457 din a. c.
al Ministerului de Interne.

Comitele suprem al comitatului Bihor

Excelența voastră, Domnule Prim-Ministru și Ministru de Interne!

Prin ordinul Excelenței voastre nr. 53457 din 21 noiembrie a.c. mi s-a cerut să mă pronunț, din punct de vedere administrativ, asupra

raportului înaintat, de președintele Tribunalului regal din Oradea Ministerului Justiției, prin care propun desființarea Judecătoriilor de ocol regale din Vașcău și Ceica și transferarea lor la judecătoriile de ocol din Beiuș, Tinca și Aleșd.

Urmarea acesteia, pe lângă returnarea ordinului, am onoarea să mă pronunț că din punct de vedere administrativ nu se poate obiecta că în privința desființării menționate în propunere, respectiv asupra transferării proiectate, iar din punct de vedere politic sînt chiar de dorit, deoarece, astfel în două zone izolate cu populație curat românească, se curmă ocaziile care serveau pentru agitații naționale.

Primiți, etc.

Oradea, 25 noiembrie 1876.

Comite suprem

43

1876 decembrie 1/13, Budapesta. Adresa ministrului ungar al cultelor și învățămîntului, Trefort Agoston, către episcopul Ioan Mețianu, prin care îi comunică interzicerea folosirii cărții de istorie a lui Ioan Tuducescu în școlile românești și suspendarea autorului din învățămînt.

28234 Szám

Méltóságos és főtisztelendő Püspök Úr!

A Tuducescu János, lippai g[örög] kel[eti] tanító szerkesztett: "Istoria Romanilor" Manuale Didacticu pentru scolele populare romane, Aradu, 1876, Tipografia lui Stefanu Gyulai " czimü iskolai tankönyv, az arra törvényesen hivatott község által behatóan megbirálatván, kitünt, hogy említett mű nemcsak valótlan történelmi adatokat tartalmaz, de oly tanokat is hirdet, melyek az állam politikai állapotával éles ellentétben állanak, sőt faji gyűlölet ébresztésére s ápolására is alkalmasak – minelfogva ezen mű a Magyarországi román ajkú s minden más népiskolák használatából kitiltatik, a mű szerzője ellen pedig a Temes vármegyei közigazgatási bizottság részéről a szabály szerü bünvádi kereset a temesvári kir[ály] törvényszéknél megindított.

Miről van szerencsém Méltóságodat hivatkozással az 1876 évi XXVIII t[örvény] cz[ik] 7§ – ára oly kéréssel értesíteni, hogy emilitett elterjesztése s használata ellen a saját egyházmegyei főhatósága alatt álló román ajkú népiskolákban a meg felelő intézkedéseket megtenni és a könyv szerzőjét Tuducescu János a fentemlített t[örvény] cz[ik] 7§ – a 5-ik pontjának utolsó kikezdése értelmében tanitói állásától és

fizetésétől fölfüggeszteni méltóztassék, miről annak idején jelentést kérek.

Budapesten 1876 évi December hó 13-án.

Trefort

Méltóságos és főtisztelendő Metianu János püspök úrnak

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română Arad, acte școlare, doc. IV-194-1876, f. 18.

Traducere:

Nr.28324

Ministerul regal ungar
al Cultelor și Învățămîntului

Prea onorate și Sfinția ta, Domnule Episcop!

Manualul școlar redactat de învățătorul greco-oriental din Lipova, Tuducescu Ioan, cu titlul: "Istoria Românilor, Manualele didactice pentru școlile române, Arad, 1876, Tipografia lui Ștefan Gyulai" fiind examinat minuțios de organele competente, s-a adevărit că numita operă nu numai că conține date istorice neadevărate, dar și proclamă astfel de învățăminte, care sunt în vădită contradicție cu starea politică a statului, mai mult chiar sunt menite să trezească și să întrețină ura de rasă. – Ca urmare această operă se interzice a fi utilizată în școlile elementare cu limba de predare română și în orice alte școli elementare din Ungaria, iar împotriva autorului operei a fost pornită acțiunea penală reglementară de către comitetul administrativ al Comitatului Timiș la tribunalul regal din Timișoara.

Despre care am onoarea a înștiința autoritatea episcopală cu referire la §7 al legii XXVIII din 1876 cu rugămintea să ia măsuri necesare împotriva difuzării și folosirii operei amintite în școalele elementare cu limba de predare română aflătoare sub autoritatea episcopală a prea Sfinției tale, iar pe autorul cărții Tuducescu Ioan în sensul §7 punctul 5, alineatul ultim din legea susmenționată să binevoii a-l suspenda din postul și salariul său, despre ceea ce rog a mi se trimite raport la timpul său.

Budapesta la 13 luna decembrie anul 1876.

Trefort

Onoratului și preasfinției sale, domnului episcop, Ioan Mețianu

1876 decembrie 18/30, Craiova. Scrisoarea lui I.C. Drăgescu adresată Emiliei Rațiu, soția lui Ioan Rațiu, prin care îi îndeamnă pe românii din Transilvania să se unească cu croații și cu boemii împotriva asupririi guvernelor de la Viena și Pesta.

Craiova 18/30 dec.1816

Dragă și gentilă amică!

Iată un secol de când nu ți-am mai scris; să nu crezi că te-am uitat, nici pe Domnia ta, nici scumpa noastră Transilvania.

Starea României până la venirea întregului și excelentului patriot I. Brătianu, la minister, fu din cele mai deplorabile. Eram atât de descorajat, sufletul mi-era atât de amar, încât n-am avut curajul să scriu. Azi România respiră, deși criza este înfricoșată, deși în jurul nostru un vulcan teribil amenință cu erupțiunea sa.

La voi din contra, lucrările merg foarte rău. Maghiarii, aceștia *turci creștinați* sunt în păroxismul nebuniei lor. Turcii au promulgat o constituțiune din cele mai liberale: drepturi egale pentru toți, pentru musulmani și pentru creștini; ungurii împins despotismul până la extreme. Își sapă ei înșiși mormântul.

Turcii astăzi arată mult simț politic, de care frații lor din Ungaria sunt privați.

Românii din Transilvania ar fi fericiți, dacă ar fi tratați de către unguri așa cum tratează turcii pe românii din Bulgaria și din Rumeia.

Am citit manifestul dumnevoastră, al ardelenilor către bărbații politici din Viena. Notați bine că Viena valorează cât Pesta, și că ambele se ceartă între sine, dar sunt de acord, atunci când e vorba să asuprească pe români și pe slavi. De altminteră aceasta este un semn de viață din partea dumnevoastră.

Eu cred că a-ți face bine dacă v-ați pune în legătură v-ați alia cu croații și chiar cu boemii. 20 milioane de români și de slavi, la care s-ar mai adăuga și italienii litoralului și Tirolului aliați pe viață și moarte, ar turbura somnul maghiaro-nemților.

Ar trebui să scrieți mai mult în jurnalele străine, mai ales franceze și italiene. Eu prepar pentru aceste jurnale un articol relativ la Transilvania.

Aș dori să-mi scrii din când în când despre cele ce se petrec la dumnevoastră. Societățile de lectură ale damelor române, mai există? "Familia", jurnalul, mai trăiește? M-ați îndatora imensamente dacă mi-ați trimite portretele domnului Rațiu, al dumatăle și ale gentilelor dumnevoastră copilițe.

Urându-vă sărbători fericite, îmbrățișez pe scumpul meu amic Rațiu, și pe drăgălașele copile, îți sărut mâinile cu respect și cu iubire.

Al dumitale afecționat,
Dr. Drăgescu

Arh. St. București., fond Ioan Rațiu, dosar 853, f. 1-2, orig.

45

1877 ianuarie 5, Iași. Raportul consulului austriac la Iași, Hanswenzl, prin care îl informează pe ministrul de externe austro-ungar, Andrassy Gyula, despre prelegerile susținute de Mihai Eminescu în fața unui numeros public, având ca temă situația românilor din Austro-Ungaria.

Raportul nr. 3 Hanswenzl către Andrassy

Iași, 5 ianuarie 1877

Mihai Eminescu, profesor universitar și redactor la ziarul "Curierul de Iași" a inaugurat la sfârșitul lunii noiembrie 1876 un ciclu de conferințe publice.

Tema aleasă de Eminescu se referea la situația românilor din Austro-Ungaria. Un numeros public a urmărit cu maximă atenție prelegerea, recompensându-l pe vorbitor cu ropote de aplauze.

Soluția problemei orientale, care se răspândește la ora actuală în Peninsula Balcanică, a constituit motivul alegerii acestei teme de către referent.

Vorbitorul a subliniat în introducere că nu există altă soluție, decât constituirea, unei confederații care să cuprindă toate popoarele ce trăiesc acolo, unde egala îndreptățire a tuturor naționalităților și a limbilor să constituie factorul principal, pe când constituirea, statelor doar unul secundar, și că această reformă se va săvârși sub patronajul Rusiei și a Austro-Ungariei, ultima reprezentând politica occidentală.

Apoi a ridicat problema poziției pe care trebuie s-o adopte România.

Referentul a subliniat că, pentru a ajunge la o concluzie se vede îndreptățit să prezinte politica adoptată de Austro-Ungaria față de naționalități, în general și față de români, în special.

Această conferință a fost publicată în ziarul condus de el, și pentru informarea Excelenței voastre îmi îngădui libertatea de a traduce în limba germană problemele esențiale care au fost abordate.

Vorbitorul a subliniat că se va restrânge numai asupra situației românilor din Austro-Ungaria sub aspectul bisericii, al școlii și administrației locale.

Să ne fie îngăduit să vedem adevărata stare a lucrurilor și să afirmăm că ideea unității politice a românilor, privind refacerea rega-

tului lui Decebal devenit "Dacia Traiană", aparține teoriei, întocmai ca și republica universală sau pacea veșnică. Românii din Austro-Ungaria au conviețuit acolo secole de-a rândul împreună cu alte naționalități, dar un rol politic propriu-zis au jucat numai în perioada în care Transilvania a fost autonomă. Această autonomie care le-a conferit preponderență în această țară și-a avut însă și neajunsurile ei. Românii din Ungaria adevărată nu au fost predestinați de a pune stăpânire, ci de a fi exploatați de solgobirăii maghiari și izolați prin presiunea administrativă și financiară a adoratorilor sfântului Gül-Baba, în timp ce acum suferind uniți sub povara acestora, se vor putea împotrivi mai ușor.

Se ridică întrebarea, dacă și când va sosi timpul, ca soțșii din Budapesta să fie siliți a recunoaște că politica lor financiară a supraviețuit manifestând numeroase asemănări cu cea turcească, dar că aceasta nu mai este viabilă. Românii vor putea trăi tihniți alături de maghiari numai dacă va exista o autonomie cercuală și comitatensă. Idealul românilor de pretutindeni din Dacia lui Traian este menținerea unei reale unități de limbă și a bisericii naționale. Aceasta este Dacia ideală care se realizează cu fiecare zi și care este preferată politicului.

Românul este înzestrat cu mult sânge rece, ca și bătrânul roman nu admiră aproape nimic, motiv pentru care credem că nu invidiază din toată inima situația Ungariei ca stat; căci sinceri să fim, n-are nici un motiv de invidie. Îl supără doar neobrăzarea conlocuitorilor săi, dar nu și puterea acestora.

În ultimul timp, ziarele maghiare au vorbit mult despre o alianță maghiaro-română. Rămâne de constatat sub ce condiții s-ar putea ajunge la o asemenea alianță. Bineînțeles că în cazul de față nu este vorba despre un cartel încheiat între două guverne pe care ziua de mâine să-l destrame, ci despre găsirea unui modus vivendi și a unei colaborări trainice și permanente pe acest pământ al dușmăniei și răutății, unde un popor îl devorează pe celălalt și unde omul încearcă să-și distrugă semenul. De aceea se pune problema numai sub aspectul dacă maghiarii se vor dovedi buni creștini (căci până acum se pare că numai pielea le-a fost creștinată) și nu că ne-ar lăsa în pace.

În ceea ce-i privește pe austrieci, chestiunea se prezintă astfel.

Nu cred să fim în stare a digera acest amalgam de evrei, germani și slavi prezentat sub masca unor ziarști, care propagă în ultima perioadă o politică pangermană.

Urmașii lui Arpad nu ne pot pricinui prejudicii esențiale, ei ne asupresc; în schimb, bastardul evreo-germano-slav este dușmanul cel mai mare pentru fiecare naționalitate. Maghiarii cunosc zicala noastră "românul nu uită niciodată" și ne amintim ca prin vis că un ziar maghiar a încercat să comenteze proverbul pe un ton melancolic, căci știa, că socotelile pe care le are de făcut cu noi nu erau tocmai curate.

Maghiarii nu trebuie să se sperie, căci românul uită și nu uită, după cum o iei. Românul urăște numai pe aceia, care vor să-i facă de petrecanie. Spre exemplificare îi amintim pe românii stabiliți în Turcia. Ei trăiesc sub același guvern alături de bulgari, sârbi și greci, conviețuiesc bine cu turcii și le țin parte. Până și noi cei de aici nu-i urâm pe turci, chiar dacă este cunoscut că nu ne-au dat dovezi de dragoste.

Ajunge să întrebi un maghiar pe cine urăște pentru a ști pe cine urâm și noi.

Credem că lucrurile sunt destul de clare, chiar dacă cuprinși de emoție încă n-am ajuns să facem pelerinaje la mormântul lui Gül-Baba.

Românii din Austro-Ungaria cer pentru sine numai biserică și școală, pretenție prin care nu revendică decât dreptul păstrării ființei naționale.

Ceea ce românul vrea cu adevărat să aibă, este libertatea spiritului și al conștiinței în adevăratul sens al cuvântului. Și deoarece spiritul și limba sunt aproape identice, precum limba și naționalitatea, se înțelege de la sine că românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea și aceasta deplină.

Condițiile pentru păstrarea ființei naționale nu sunt prea mari. Cei mai mulți dintre oameni nu sunt destinați a-și însuși rezultatele de vârf ale științei, în schimb fiecare simte nevoia unui tezaur sufletesc, unui sprijin moral într-o lume plină de mizerie și durere, și această comoară se află în limba proprie pusă la adăpost prin cărțile bisericesti și laice. Numai în limba proprie vechile noțiuni, istoria înaintașilor, bucuriile și durerile semenilor își croiesc drum spre inimă. Individualitatea se reflectă numai prin vorbire, prin limbă, de aceea s-au putut forma atâtea limbi care se vorbesc pe pământ.

Și așa se face, că toți românii care se află pe Terra vorbesc o singură limbă, una "singulară" ca nici un alt popor, cu toate că sunt înconjurați de diferite popoare, și aceasta din simplul motiv că ei așa vor și nu altfel.

După cum putem observa, chestiunea noastră se simplifică tot mai mult. Românii cer garantarea folosirii limbii lor pe pământul pe care trăiesc.

În fața acestei solicitări întâlnim însă de ambele părți ale Imperiului austro-ungar o opoziție de neexplicat; căci ne este dat să constatăm că, românii nu apar nicăieri drept coloniști, imigranți, oameni ce nu aparțin nimănui. Ei sunt peste tot pe unde trăiesc poporul autohton, mai vechi decât oricare dintre conlocuitori.

Astăzi, nu se mai pune problema descendenței noastre; dac sau roman, roman sau dac este indiferent, suntem români și gata. Nu trebuie să ne învețe alții, ce am fost și ce voim să fim, vrem să fim ceea ce suntem, români. Să discutăm despre acest aspect, sau să credem că teama față de ruși ne-ar putea determina să devenim germani, sau vice-versa, sau după cum cred maghiarii că de frică față de aceste două

națiuni, ne-am simți măguliți să ne contopim cu națiunea maghiară, toate sunt mistificări scolastice; limba și poporul român vor pieri odată cu românul prin moarte și fără urmași, dar nu va dispărea prin deznaționalizare și renegare.

Persecutarea poporului nostru nu înseamnă distrugerea acestuia, ci împilarea lui și înveninarea împotriva persecutorilor săi.

Deasemenea ni se pare că, nici unui neam de pe pământ nu i se cuvine un drept mai întemeiat ca românului, de a pretinde recunoașterea, căci nimeni nu este mai tolerant ca românul. Țările Române au fost singurele, în care din timpuri străvechi fiecare era liber să se închine Dumnezeului său și să-și vorbească limba. Nu este țară în care să nu se fi încercat transformarea conlocuitorilor de altă credință și limbă în prozeliți. Hughenoții în Franța, maurii în Spania, polonezii față de ruteni, maghiarii față de români, toți au încercat prin constrângere și forță să încătușeze popoarele conlocuitoare de dragul scopului urmărit. Românul privește cu același stoicism biserica catolică din Moldova, fără să-i fi trecut vreodată prin minte, să-l constrângă pe catolic pentru a trece la ortodoxism. Lipovenii au fugit din Rusia și își cultivă nestingheriți cultul pe pământul românesc. Același lucru este valabil pentru armeni, calvini, protestanți, izraeliți. Oricare dintre ei poate fi întrebat dacă Guvernul român a interzis funcționarea unei școli sau biserici aparținând armenilor, protestanților sau evreilor.

Prin urmare este dreptul nostru de a cere ca pe teritoriul nostru, pe care nimeni nu-l stăpânește iure belli, limba și religia să fie respectate, precum noi le-am respectat față de conlocuitori.

Ce se va spune dacă afirmăm, că pe pământul românesc al Bucovinei sinagoga evreiască are o autonomie mai mare sceptorul austro-ungar, decât sub biserica românilor? Căci evreul își alege singur rabinul, dacă are școala evreiască îi poartă singur de grijă. În schimb dacă românul are nevoie de un preot, atunci Curtea de la Viena îl numește, dacă biserica sa posedă bunuri, acestea sunt administrate tot de Viena, dacă are școală, dascălii sunt numiți tot de guvernul de la Viena. Iar Bucovina nu a fost luată prin sabie, ci dimpotrivă, prin tratate și cu condiția că starea lucrurilor în viața bisericească și cea politică se vor păstra intacte.

Ce se va spune, dacă românii din Ungaria și în special românii sunt tratați într-un mod cu totul excepțional. Făcând abstracție de faptul că Transilvania se află de nenumărați ani într-o adevărată stare de asediu, că în interiorul țării se aplică o altă lege electorală și peste tot discreția înțelepciunii ministeriale este lăsată pe seama Pestei, poporul român este înșelat de guvernării săi.

Împotriva proprietății lor private s-au intentat procese urbariale, împotriva voinței lor legitime s-au făcut legi electorale, în municipii s-a introdus votul personal pentru a înăbuși vocile locuitorilor, cu un

cuvânt, s-a creat o rețea întregă de măsuri arbitrare prin încălcarea tuturor dispozițiilor legale, care au mai rămas în favoarea naționalităților.

Pentru a reveni la problema care a constituit punctul de plecare și luând în considerație zelul cu care presa austriacă îi provoacă pe români ca la o adică să se sacrifice pentru "civilizație", ne va fi îngăduită întrebarea, dacă civilizația austro-ungară în forma sub care ne este prezentată, merită ca să ridicăm brațul în apărarea ei, dacă se poate pretinde românilor să mărșăluiască de partea unei puteri, care guvernând peste o populație de mai bine de 3 milioane de români, îi tratează mereu cu dispreț; căci românii nu cer privilegii sau prerogative, ci pretind aplicarea corectă a dreptului pozitiv asupra naționalităților din Ungaria; în Bucovina solicită doar libera exercitare a propriei religii, autonomia bisericii, de care se bucură numai evreii, lipovenii, calvinii, fără a mai vorbi despre autoritatea bisericii catolice în sine.

Judecând după tonul abordat s-ar putea crede că furați de indignare înclinăm spre exagerarea lucrurilor; de aceea vom insista în mod deosebit asupra acestui aspect.

Austria are o constituție, dar aceea există numai pentru a fi ocărâtă de o mână de evrei și slujbași care guvernează acest complex de țări în care nimeni nu este mulțumit.

Libertatea religiei este așa-zis garantată printr-un număr mare de dispoziții înalte care poate se respectă față de alții, dar nu și față de români. Amintim astfel §1 al constituției din 4 martie 1849, patentă din 31 decembrie 1852, diploma din 30 octombrie 1860 și în fine articolul 15 din legea emisă la 21 decembrie 1867, în care se spune: "Fiecare biserică recunoscută de stat are dreptul să-și exercite cultul după credința sa, să-și conducă școlile, să administreze fondurile, proprietățile bisericilor și ale școlilor și să le întrebuițeze după nevoi și dorință". Acest articol este aplicat la lipoveni și evrei, dar nu-și manifestă valabilitatea și pentru români.

De 26 de ani încoace românii din Bucovina se plimbă de la Anna la Kaiafa pe la scaunele înalte, pentru a putea exercita un drept garantat prin constituție și de 26 de ani umblă fără folos.

Pentru a putea înțelege anomalia dependenței bisericii din Bucovina, este vorba de dependența eretică potrivnică canoanelor ritului oriental și de influențarea nefastă a credinței poporului, va trebui să caracterizăm pe scurt așa-numitul Partid Liberal constituțional din Austria.

În mozaicul acesta de etnii puse sub sceptrul unui guvern unic au apărut în viața publică bărbați, care nu aparțin unei anumite națiuni, oameni ai interesului personal care pot fi cu aceeași ușurință maghiari, polonezi sau germani. Acești indivizi lipsiți de principii comune, cu excepția exploatării naționalităților și care n-au nimic sfânt pe lume,

se gândesc numai la ei și formează "liberalii" din Austria. De aceea nu ne miră dacă-i vom găsi uniți în înșelătorie pe domni, precum Giskra, miniștrii cu puterea în mână alături de evrei pripășiți și antreprenori (de căi ferate) și repet că nu ne va mira dacă descoperim că în perioada deplinei libertăți consiliul de miniștri al Austriei s-a constituit într-un consiliu al antreprenorilor. Aproape toți foști miniștri liberali sunt astăzi milionari proveniți din avocați fără clientelă. Cum a fost posibil?

Concomitent cu ocuparea fotoliului de ministru au ocupat fotolii în calitate de membri în administrația tuturor băncilor, a diverselor întreprinderi, care au prezentat în perioada "Krach" - ului imaginea judecății de apoi în învălmășeala celor înșelați, a micilor capitaliști ruinați, un adevărat Pompei acoperit de lava Vezuviului. Austria s-s folosit de funcționari de tot felul corupți, fără caracter, un adevărat gunoi catilinar. Asemenea oameni au guvernat și guvernează încă. Contingentul cel mai numeros în formarea acestui "clei al imperiului", după cum îl numesc ei, îl oferă evreii.

"Ce este Hecuba?" spune evreul, ce-i pasă lui de germanul serios, de cehul energetic din Boemia, de polonezul cavaler sau rusul melancolic. Scopul său este: succesul, gloria și banul.

Faptul că acești oameni își zic astăzi "germani" este o pură întâmplare și trebuie pusă pe seama dezvoltării puternice a imperiului german învecinat. În Ungaria își spun "maghiari noi", ei n-au naționalitate, pentru că n-au trecut și sunt lipsiți de istorie. Din acest motiv guvernul austriac a fost până la preluarea portofoliului de ministru de către contele de Hohenwart un guvern alcătuit din parveniți.

După căderea contelui s-a reinstaurat un guvern al "bursei" care a fost neutralizat într-o măsură oarecare de blestemele populației ruinate dintr-un capăt în celălalt al imperiului. Astfel apare ca o reacție firească faptul că urmașii lui Hohenwart, care n-au cunoscut respectul față de proprietate, să răspundă bucovinenilor "că fondul bisericii greco-orientale nu aparține bisericii, ci guvernului".

Este greu să ne imaginăm o astfel de lipsă de pudoare. Și la noi au fost secularizate bunuri mănăstirești, dar numai proprietățile bisericilor ce aparțin statului român, care a luat asupra sa fără discriminare întreținerea tuturor școlilor, spitalelor sau a mănăstirilor importante punând capăt exploatarea de către călugări străini, care s-au îmbogățit în această țară și au ridicat cu banii noștri institute grecești.

Guvernul român nu s-a gândit nicicând să ia sub administrație proprie bunurile bisericilor catolice, protestante, ale lipovenilor sau altora, deoarece acestea nu aparțin statului român.

Până și în Austria n-ar fi cutezat nimeni, până la apariția acestor parveniți, să revendice pretenții asupra averii deținute de o biserică independentă.

Cabinetul Hohenwart, care spre nenorocirea naționalităților a fost de scurtă durată, a reușit cel puțin să neutralizeze rapacitatea predecesorilor, chiar dacă n-a dat românilor siguranța asupra averii deținute, a dovedit în fața lumii, cu ocazia unei adunări la care au participat proprietari, preoți și țărani în număr de 4000 de suflete din toate colțurile Bucovinei, faptul că, drepturile vobisericii ortodoxe asupra bugetului religios sunt incontestabile și inatacabile. Astfel stau lucrurile.

La cedarea Bucovinei către Austria, divanul și domnitorul Moldovei au avut grijă ca Austria să fie obligată prin actul de cesiune, ca în districtele cedate să se păstreze un staut-quo. Guvernul austriac a găsit în Bucovina o situație fericită sub aspectul material al locuitorilor. Aici au existat mănăstiri bogate, țărani liberi în număr mare, mazili, ruptași și răzeși, bresle, starostii pentru negustori, cu un cuvânt, un ținut rămas ceva în urma progresului, dar o feudalitate liniștită și liberă. Ceea ce era tradițional în bătrâna Moldovă era legătura dintre popor și stat. Mazili și ruptași, boieri și scutelnici aveau obligația să se pună în slujba statului gratuit cu orice prilej. Acesta a fost un obicei străbun în modul de organizare al armatei.

Această legătură între domnitor și popor a fost de neînțeles pentru noile autorități și care s-au obligat de fapt să mențină acel statu-quo. Pe deasupra, aceștia speră să dezvolte din legislația domniei moldovene drepturi în folosul imperiului austriac. Această idee stă la baza solicitării Guvernului austriac adresată în anul 1782 divanului din Moldova prin care se cereau lămuriri juridice privind succesiunile și moștenirile.

Din conținutul celor 26 de întrebări reiese că noul guvern se purta ca pisica în jurul oalei cu smântână, cu scopul de a găsi posibilitatea transferării unor drepturi de proprietate asupra pământurilor deținute de mănăstiri, răzeși și orașe în folosul guvernului.

Din cuprinsul lămuririlor primite rezultă că întreaga suprafață a Moldovei a constituit în vremuri străvechi un domeniu domnesc, dar acesta a devenit mai târziu, prin donațiile făcute de voievozi celor așezați în orașe și sate proprietate particulară și fiecare individ era îndreptățit să dispună liber asupra avutului său, fără amestecul voevodului.

Împăratul Iosif al II-lea a emis următoarea rezoluție, solicitată de consiliul suprem: "se ia la cunoștință și la timpul potrivit se va avea de grijă ca veniturile mănăstirești să fie întrebuințate cu folos, dar numai în beneficiul confesiunii și numai în acele provincii, unde au fost desființate mănăstirile". Din conținutul preafinaltei rezoluții reiese clar că, consiliul suprem a cerut confiscarea, numai că împăratul a răspuns negativ la această solicitare, făcând o diferență între al meu și al tău.

Alte garanții privind administrarea și folosirea bugetului religiosar s-au asigurat prin rescriptele Consiliului aulic de război din 3 martie și 8 mai 1784 adresate baronului von Enzensberg.

(urmează rescriptele)

Proprietatea diocezei de Rădăuți, sub aspectul folosirii și administrării acesteia, a fost garantată în mod evident.

În spiritul acestor prescripții, numirea funcționarilor, înființarea de școli și plata retribuțiilor urmau să se efectueze din dispoziția consistoriului și al episcopului.

Guvernul nu are de îndeplinit nici un rol decât acela de executor.

Vorbitorul citează un exemplu pentru modul în care se folosește averea bisericii, anume: administratorul satului Crasna, pe nume Grigorie Iliuț, susține că, în ciuda faptului că școlile sătești întreținute de biserici din bugetul religiosar au fost până în prezent școli confesionale, își pierd acest caracter, iar copiii românilor sunt înstrăinați națiunii din care fac parte, deoarece în numeroase județe ale țării, inspectorii școlari sunt de altă confesiune, vorbesc altă limbă și dispun asupra școlilor românești aparținătoare bisericii fără ca să le pese de reprezentanții satelor sau de biserică.

Vorbitorul a subliniat că din cele relatate rezultă clar că, intenția guvernului tinde spre transformarea școlilor confesionale în școli ce nu vor mai aparține bisericilor, iar dacă se va continua cu investirea în funcția de inspector școlar a unor indivizi de altă religie și naționalitate, românii vor fi dirijați în scurt timp de dascăli evrei.

Referentul trage următoarea concluzie cu privire la românii din Bucovina:

1. În ciuda faptului că libertatea fiecărui cult este garantată prin Constituția austriacă; chiar dacă credincioșii fiecărei confesiuni sunt îndreptățiți să-și administreze singuri bunurile aparținând școlii și bisericii lor, românii sunt singurii de pe cuprinsul imperiului supuși unei interpretări excepționale a legii.

2. Cu toate că gimnaziul din Suceava, școala reală din Rădăuți, școala normală din Cernăuți și altele sunt subvenționate din bugetul religiosar al Bucovinei, cadrele didactice sunt numite de ministerul de la Viena, măsură neaplicată la alt popor și la nici o altă școală confesională.

Numai românilor li se aplică un regim de excepție în privința școlilor și aceasta pentru ca limba de predare germană să se mențină în ele.

3. Conform Sfintei Scripturi și a canoanelor bisericii ortodoxe mitropolitii sunt aleși. În Bucovina capul bisericii este numit în timp ce în aceeași țară lipovenii își aleg vlădica de Fântâna Alba și evreii pe rabinul lor. Doar românilor li se aplică un regim de excepție.

Ar fi de prisos să vorbim despre considerentele politice urmărite prin înființarea unei universități unde să fie puși la loc sigur toți profesorii

supranumerari de la liceele din Kolomeja și Kecskemet, vom aminti doar în treacăt dezbinarea provocată de autorități în mod artificial între români și ruteni.

În Bucovina trăiesc două neamuri slave: huțuli, o seminție veche așezată în nordul Carpaților și rutenii care s-au refugiat din Galiția așezându-se între Nistru și Prut.

Primul este un popor primitiv ducând o viață liberă și originală, cum s-ar zice trăiesc liberi ca pasărea; până și autoritățile austriece nu pot întreprinde aproape nimic împotriva lor, căci, dacă un vameș sau comisar districtual etc. intervine cu măsuri severe împotriva lor, aceștia dispar numaidecât.

Dar nu aceștia sunt dușmanii românilor. Dimpotrivă, ambii conviețuiesc bine, fără a vorbi unul limba celuilalt. Din această simpatie greu de explicat s-ar putea deduce că, huțuli sunt "daci slavizați" pe când românii, care-i înțeleg fără a le vorbi limba, sunt "daci romanizați".

Cei care-i dușmănesc pe români sunt rutenii veniți din Galiția, care s-au refugiat pe pământul Moldovei pentru a scăpa de constrângerile polonilor și de obligativitatea serviciului militar impus de austrieci, susținând acuma că, Bucovina le-ar aparține și că ei sunt adevărații stăpâni ai acestei țări. Guvernul îi folosește pentru a-i face inofensivi pe români, răsând pe la spate, căci știe prea bine din Analele statistice că rutenii sunt emigranți aduși de boierii moldoveni pe aceste locuri pentru prelucrarea pământului lor, fenomen petrecut în mod curent în Moldova până în anul 1845. Până și în registrul contribuabililor a fost introdusă o rubrică pentru "rutenii imigrați".

Din vechime, aceștia s-au supus de bună voie autorității mitropolitului de Suceava; căci preoții lor aduși din Polonia se hirotonisau la Suceava; deoarece însă aceștia jucau în același timp și rolul de iscoade pentru domnitorii Moldovei, regii Poloniei s-au văzut nevoiți să le interzică hirotonisirea în Moldova.

Suntem de părere că serviciile secrete prestate de acești preoți domnitorilor Moldovei nu poate conduce la acordarea unui drept exclusiv imigranților ruși asupra bugetului religios sau chiar asupra teritoriului Bucovinei. Pe de altă parte are și Rusia agenții ei printre acești indivizi, iar guvernul în loc să vadă adevărata față a lucrurilor, le încurajează aspirațiile și intenționează transformarea Bucovinei într-un loc al agitației rusești împotriva polonezilor și românilor.

Dincolo de Prut trăiesc numeroși români slavizați, cărora le recunoști originea după fizionomie, port și obiceiuri. Dovadă pentru aceasta ne oferă și numele de familie, toponimicele (ex. Cuciurul mic), vechile cărți pe care le mai găsim la biserici și notările cuprinse în ele, din care rezultă că locuitorii acestor părți au fost români în urmă cu 50 de ani.

Astăzi ei vorbesc numai rusește și vor rămâne ruși. Chiar dacă ei înșiși își zic români (valahi), vor pași pe urmele acelor indivizi care tot români își zic, fără a mai cunoaște limba română.

La întrebarea care dintre biserici a fost subordonată administrației austriece, vom răspunde că biserica din Bucovina a fost cea mai independentă biserică din lumea creștină, căci mitropolitul de Brăila al ținutului transdanubian și al țărilor tătare, precum și cel al Ungro-Vlahiei cu sediul la Târgoviște au fost subordonați patriarhului de Constantinopole.

Singura mitropolie din Moldova, anume cea din Suceava, a fost din vechime suverană și nu depindea de nici o patriarhie; această mitropolie este mama neamului românesc, căci ei îi datorăm introducerea limbii române în biserică și stat.

Și această episcopie de Rădăuți, egală în rang cu mitropolitul independent, exarhul voluntar sau patriarhul este administrată în ziua de astăzi de evrei. În școlile aparținând acestei episcopii, materiile se predau de profesori germani în limba germană elevilor evrei. Abia de se mai găsește superiorul unei mănăstiri, sau pe ici pe colo, printr-o strungă de munte câte un preot, învățători din școlile orășenești sau sătești și foarte rar câte un protopop care sprijinit pe istoria celor 500 de ani ai sfintei episcopii de Rădăuți să poată spună: "că urmașii mușatinilor sunt proprietarii acestei bucăți de pământ și nu evreii din Galiția și șvabii din Bavaria".

Despre celelalte popoare se poate spune ce se va voi, dar niciunua nu i se poate tăgădui o anumită considerație, semn că fiecare națiune însufletește "religia umanității". Iar religia umanității rezistă numai în recunoașterea existenței unui principiu moral și în istorie. Oare mitropolia de Suceava nu prezintă o garanție morală? Nu a fost ea aceea care a acordat sprijin poarelor subjugate din Polonia? Oare nu ea a fost aceea care a apărat creștinismul în fața atacurilor mahomedane? Nu s-a împotrivit oare contra reformei lui Luther și Calvin? Patriarhii și mitropoliții au tăcut în fața pătrunderii rapide a reformei și a neînțelegerilor. Mitropolia din Moldova și Suceava și-au ridicat glasul împotriva lui Luther, arătând că reforma este de prisos. Nu reforma, revenirea la viața tolerantă a comunităților bisericești a însemnat binecuvântarea omenirii și eliberarea ei din năvodul materialismului și paralogismului anticristului, după cum o propagă astăzi unii catolici în Germania.

Evreul austriac este departe de a înțelege de ce românul ține la biserica sa, căci această mitropolie, cea mai importantă din Orient, prin sprijinul ei, a devenit astăzi obiectul de ocară în gura evreilor, germanilor și slovacilor din Austria. Această mitropolie are în ziua de azi mai puțină autonomie decât rabinul din Sadagura, ea a devenit sub domnia

unui monarh creștin unealta politică a coteriei aflată în mâinile domnului Stremeyer.

Candela nu mai arde la căpătâiul dreptului și într-un Hristos iubitului voevod Ștefan, biserica lui Alexandru cel Bun din Suceava este de 80 de ani o ruină. Cine mai poartă de grijă mitropoliei de Suceava și relicvelor Sfântului Ioan? Domnitorul Mihail Grigore Sturdza i-a dat o existență aparte, iar Titu Maiorescu, fostul ministru al Majestății sale regele Carol I, a trimis la fața locului un arhitect pentru a elabora un plan, a propune înfrumusețarea adecvată și construirea unei școli românești în curtea acesteia.

Acestea sunt faptele cunoscute despre această mitropolie în care își au reședința locțiitorii mitropolitului de Moldova. În ceea ce privește episcopia de Rădăuți, aceasta a devenit o mitropolie internațională austriacă a talmudiștilor din Dalmația și există perspectiva ca domnul Stremeyer s-o transforme într-o mitropolie a indienilor țuru sau a creștinilor din Maroc.

Cuvintele defunctului boier Hurmuzaki trebuiesc privite cu toată seriozitatea, anume: "că românii din Bucovina au ajuns să apere din calea "liberalilor" din Austria ceea ce turcii și tătarii n- au fost în stare să fure, aceasta fiind autonomia bisericii, limba și școala".

Oare în voința de nepătruns a providenței să se fi hotărât ca anul 1877 să devină reversul anului 1777?

Situații asemănătoare cu cele existente în Ungaria și România nu există nicăieri: o dovadă în acest sens este faptul că, ambele țări au devenit victimele unei oprimări comune. În timp ce România prin frica justificată în fața elementelor străine și prin recunoașterea rănilor sale are posibilitatea să-și dobândească puterea, de îndată ce se va înlătura această scamatorie ce distruge energiile cele mai bune, Ungaria și-a otrăvit seva nobilă și a subjugat popoarele din punct de vedere economic.

Deoarece aceasta nu poate concura economic cu țările învecinate cu care este legată prin interesul oprimării naționalităților, Ungaria este nevoită să-și ofere forțele statului sau să trăiască din avocatură, căci Ungaria este după România patria birocratismului, a șarlatanilor și a speculațiilor murdare evreiești. Devastarea pădurilor a dus la schimbări climatice ale mediului și a pricinuit izbucnirea unei multitudini de epidemii; cu cât legătura economică cu Austria se va prelungi, cu atât mai mult popoarele aflate sub coroana Sfântului Ștefan vor decade în proletari și Ungaria va fi condamnată să rămână o țară agrară cu o existență mai mult decât îndoielnică. În timp ce aceasta exportă în toată lumea lână, locuitorii țării se îmbracă cu postav produs de fabricile din Boemia și Moravia; în timp ce exportă porcine, locuitorii țării se hrănesc cu cârnați fabricați la Viena. Urmările acestui sistem economic vor fi aceleași ca și la noi: moralitatea și avertizarea popula-

țieiproducătoare a țăranimii. Este real faptul că populația Ungariei s-a redus în ultimii 5 ani cu 144.000 de suflete. Prin creșterea categoriei neproductive a avocaților, slujbașilor și a celibatarilor, prin constrângerea tot mai severă a țăranilor și proletarizarea acestuia se nasc copii nesănătoși, sau dacă sunt ațți de viață, pier de foame.

Există oare o realitate mai tulburătoare decât faptul că în țările danubiene binecuvântate de Dumnezeu cu pământ mănos, în grânarul Europei, copiii mor datorită sărăciei?

Și toate acestea se întâmplă în Ungaria. Mortalitatea și sărăcia țăranului, cultivarea epuizantă și extensivă a pământului, înmulțirea peste măsură a funcționarilor, avocaților, a politicienilor fără profesie!

Celibatul întâlnit la clasele de sus, căsătoriile nesocotite încheiate la clasele de jos, la care se adaugă atmosfera poluată prin devastarea pădurilor, manifestată prin perturbarea climei care și-a pierdut trece-rea gradată de la căldură la frig și invers, fenomenul producându-se brusc, încât numai plămânii unui cal mai sunt în stare să reziste.

Acest preț pentru autonomia Ungariei este prea mare și dacă în-țrebăm, de ce maghiarii își jertfesc patria și cele 5 naționalități conlo-uitoare monstrului antropofag evreiesc, de ce persistă asupra alianței cu elementele evreo-germane, atunci răspunsul este simplu: vanitatea de a domina naționalitățile. În loc să se înțeleagă ciu acestea, să asigure lor și celorlalți o viață tihnită pe pământul părintesc, maghiarul pre-feră șovinismul său fără limită să devină unealta neajutorată a produ-selor occidentale, care-i omoară pe rând meseriile și clasa capabilă să-și câștige existența, astfel încât regatul Sfântului Ștefan format din țărani și funcționari vor rămâne proletari aflați la cheremul, discreția și mila cârciumarilor evrei, până ce aceștia vor deveni bancheri la Viena.

Și ceea ce este mai ciudat este faptul că numai populația curat maghiară este pe cale să se stingă. Rusul Danilewski ar putea prognos-tica o diagnoză asemănătoare făcută turcilor: "ei trăiesc pentru a salva popoarele slave în fața curentului".

Dacă s-ar putea discuta cu maghiarii, atunci s-ar convinge că noi – români – suntem slabi fără ei și ei fără noi; văzând însă că aceștia îi asupresc cel mai aspru tocmai pe români, îi lăsăm în seama milei Domnului și propriei lor orbiri cu care au fost pedepsiți de demonul trufiei și al vanității, căci, fără a constitui prin sine un pericol real pentru naționalități, ei dispar prin unificarea cu elementele austriece.

Sau cred maghiarii că unor popoare proletarizate nu le-ar conveni umbra "protectoare" a sfintei Rusii pentru a se elibera din sclavia occidentului? sau cred că regimentele de scribălăi, vânătorii de funcții și avocați puși pe înșelătorie ar putea opune rezistență unei puteri adevărate?

Oare este necesară o caracterizare mai potrivită pentru eventualitatea dispariției statului maghiar în cazul unei recolte proaste când populația ar trebui să moară de foame?

De ce să mai extindem această expunere? Nu-i putem constrânge pe maghiari să ne adopte punctul de vedere, nu-i putem sili să li se recunoască analogia dintre situația noastră și a lor.

Dacă maghiarii nu vor asigura pentru sine și celelalte naționalități o viață demnă prin scutul legii în interior și printr-un sistem de protejare spre exterior, atunci o vor face alții și adio dulce limbă maghiară! Atunci cuvintele lui Szechenyi "Ungaria nu a fost, ea abia de va deveni" se vor adevăra în sensul contrar: "Ungaria abia de-a fost și nu va mai fi".

"Telegraful român", foaia oficială a Sanctității sale, mitropolitul de la Sibiu, care apare în Transilvania și este de orientare moderată în care se urmărește cu statornicie politica moderată dusă de neuitatul Șaguna, relatează într-un ciclu de articole tratamentul de care se bucură românii din partea fraților maghiari.

Redăm câteva idei:

Ce au făcut maghiarii pentru a câștiga simpatia și inima celorlalte naționalități? Ce au întreprins pentru a pregăti o alianță sinceră între maghiari și români?

Un răspuns detaliat ar umple paginile mai multor volume. Ne vom rezuma numai asupra unor fapte.

Singura realitate viabilă care dovedește o apropiere este înțelegerea cu Croația.

Cu toate că Croația nu a avut nicicând legături atât de strânse cu Ungaria precum cu Transilvania, deoarece acolo nu trăiesc maghiari, i s-a acordat o charte-blanche și autonomie de dragul portului din Fiume, situație cu care majoritatea țării pare să fie nemulțumită, Ungaria obligându-se să ia asupra sa o parte însemnată din povara acesteia; numai că o parte considerabilă din locuitorii Croației nu se declară satisfăcuți.

Nu există alt fapt concret care să fi putut provoca mulțumirea naționalităților.

Pentru a înnăbuși puținul spirit național, de care dau dovadă slovacii, Guvernul maghiar a dispus desființarea asociației literare "Matica" și a gimnaziilor ridicate și subvenționate de slovaci.

Persecutarea sârbilor este mult prea bine cunoscută, încât nu ne vedem nevoiți să insistăm asupra acestui aspect.

Locuitorii din zonele granițelor militare (români și sârbi) mulțumiți de soarta lor, au fost martorii desființării acestora și reorganizarea lor împotriva prevederilor legii (art.V.§55.1840), înainte ca problema să fi fost discutată în cameră. Prin această decizie grănicerii au pierdut cea mai mare parte din pădurile și pășunile pe care le aveau în folosință,

au pierdut dreptul de a distila rachiul, în aceste zone s-a introdus o administrație și justiție încâlcită, pe care nimeni nu le înțelege, manipulate de oameni străini care nu cunosc specificul acelor locuri, și pricinuind numeroase învrăjbi și nemulțumiri acolo unde înainte domina liniștea și ordinea legii, astfel încât la finele unui an de administrație maghiară, guvernul s-a văzut nevoit să trimită acolo un comisar guvernamental pentru a studia oamenii și situația locului, să-i demită pe foștii funcționari și să numească alții. Un lucru de peticeală după altul, care nu mulțumește pe nimeni, deoarece părerea poporului nu s-a cerut. Ca recompensă pentru trecerea sub arme, grănicerilor li s-au pus în spate noi și grele poveri față de cele avute în perioada anterioară iar școlile naționale și confesionale întreținute din averea lor particulară au fost transformate în școli comunale care au fost îndepărtate de biserică împotriva voinței proprietarilor de drept.

S-au comiș o serie de greșeli. Administrația este condusă de oameni fără tact, străini de limba și interesele poporului. Ei sunt lipsiți de dreptul de vot în viața publică. În timp ce în celelalte părți ale țării toate municipiile își aleg funcționarii, aici posturile sunt ocupate prin numiri. Motivul nu poate fi altul decât faptul că neafându-se acolo nici un maghiar, acesta nu s-ar putea cuibări prin alegeri, iar o administrație fără maghiari nu se poate concepe.

Doar poporul sașilor, mai puțin numeros, aliatul privilegiat al maghiarilor înainte de anul 1848 a rămas oarecum nevătămat. Dar în cursul acestui an li s-a așezat și lor calpacul și puși pinteni.

Această măsură îi supără dar nu li va întâmpla nimic. Deoarece aceștia nu trăiesc între maghiari ci în mijlocul românilor, li s-a păstrat supremația asupra majorității teritoriului pe care se află. Vechile lor privilegii le-au asigurat avere și intelectuali, iar cu ajutorul acestor factori puterea lor este asigurată și pentru viitor.

După cele înfățișate, să vedem ce s-a făcut în general în favoarea românilor.

Nici o etnie aflată sub coroana Sf. Ștefan nu este atât de desconsiderată ca românii, cu toate că aceștia formează națiunea cea mai compactă de pe cuprinsul teritoriului pe care-l locuiesc și ar putea fi satisfăcuți mai ușor.

Se pare însă că, tocmai din acest motiv și datorită tenacității cu care românul ține la limba și religia sa este considerat ca fiind cel mai primejdios de parcă întreaga lume ar fi conspirat împotriva lui. Românul nu a neîndreptățit pe nimeni și totuși nu găsește nici unde măcar bunăvoință. Toți pe care soarta i-a adus în calea lor s-au străduit să-i distrugă. Are dușmani câte stele pe cer, nici un singur prieten de când este asuprit, și ca printr-o minune nu s-a prăpădit, mai există, deși jignit și lovit, dar sănătos, moral și tenace și în pofda urmării sale sistematice inspiră și astăzi teamă dușmanilor săi de secole. Nu are

altă mângâiere decât aceea de a nu fi fost compătimit de nimeni; căci este mai sănătos să fi sperietoare pentru alții, decât să trezești milă.

O lume întreagă știe că după secole de asuprire legile emise de monarh în 1863/4 prin participarea românilor au fost cele mai satisfăcătoare de care românii din Transilvania au avut parte până atunci, chiar dacă și prin aceste legi supremația a fost așezată tot în mâinile maghiarilor, pentru că nobilimea știe să-și pună la loc sigur averea și inteligența în orice împrejurare și în orice lege, chiar și sub absolutismul german. Aceste legi urmau să constituie baza pentru înfrățire adevărată și sinceră a tuturor etniilor ce trăiesc în această țară.

Tocmai acest lucru nu le-a convenit maghiarilor. Abia ce se realizase unificarea cu Austria, când legile au fost abrogate și dezavuată sancțiunea împăratului.

Este cunoscut faptul că felul în care s-a realizat "unirea" sau mai bine zis "fuziunea" dintre Transilvania și Ungaria a fost împotriva voinței și intereselor poporului român care forma majoritatea covârșitoare dintre locuitorii Transilvaniei. Nu este necesar să le spunem maghiarilor că acest fapt a jignit adânc sufletul poporului român, o știe prea bine, o cunoaște lumea întreagă.

Nu este intenția noastră de a discuta asupra legalității acestui act, ci pornim la realitatea faptelor așa cum se prezintă ele, dar vrem să dovedim esența tendințelor rezultate din situația creată de elementele maghiare dominante.

Orice om cu judecată și serios ar fi tentat să creadă că maghiarul ar încerca să ușureze durerile pricinuite românului prin faptele prezentate anterior, așa cum se obișnuiește între frați.

Într-adevăr, s-a explicat că peste trecut s-a aruncat vâlul uitării.

Numai că acest gând a devenit realitate numai pentru "honvezii" din 1848; ei au fost reabilitați, ofițerii reactivați la cerere, cei incapabili pensionați, asigurându-li-se o existență sigură, pentru invalizi s-a construit un azil care este întreținut din bugetul statului. Honvezii sunt preferați în orice post.

Românii în schimb, care au luat parte la revoluția din 1848 sunt disprețuiți, conducătorii, ofițerii până și cei decorați sunt permanent insultați de societatea maghiară și gazetari și catalogați ca patrioți răi, invalizii rămași în viață și orfanii au rămas pe drumuri trăind din mila oamenilor; și în timp ce pentru așa-ziii martiri maghiari de la 1848 se țin și astăzi recviemuri cu asistența oficialităților, cei care l-au petrecut pe martirul Iancu pe ultimul său drum, care sub raportul caracterului nu este cu nimic mai prejos decât orice martir maghiar, sunt declarați trădători nu numai de jurnaliști, ci și de către oficialități.

Deoarece Transilvania și Ungaria s-au unificat s-ar fi gândit cineva că, camera maghiară ar putea introduce censul în legea electorală pentru teritoriul Ungariei?

S-a întâmplat contrariul; anomaliile din legea Transilvaniei au fost menținute; censul moderat din Ungaria nu a fost extins și asupra Transilvaniei; aici impozitul ce se plătea pentru a fi alegător sau ales a fost atât de mare, încât prejudiciu adus românilor este la fel ca și înainte.

În timpul dezbaterilor asupra acestei legi, maghiarii, mai cu seamă cei din Transilvania, și-au expus punctul de vedere fără sfială: elementul maghiar este primejduit prin cel românesc, chiar dacă legea maghiară va fi aplicată în Transilvania, adică, dacă se va introduce aceeași lege în una și aceeași țară.

Baronul Gabor Kemény s-a dovedit cel mai înverșunat dușman al românilor, el a acționat prin toate mijloacele ca potrivit voinței sale legea electorală să fie votată de camera maghiară. Astfel Ungaria de astăzi, care conform legilor este formată și din Transilvania, are la bază două principii, unul mai liber valabil pentru Ungaria și celălalt reacționar care este opera lui Kemény Gabor, dușmanul declarat al românilor din Transilvania. Baronul Kemény Gabor, în care românii veci nu pot avea încredere, a fost recompensat cu înalta funcție de ministru secretar de stat în Ministerul de Interne pentru atitudinea sa incorectă în camera deputaților și pentru ura manifestată față de români; și astăzi el conduce destinele Transilvaniei.

Se relatează despre situațiile din municipii, învățământ, justiție și introducerea forțată a limbii unde românii apar mereu dezavantajați.

Referitor la rotunjirea parțială a comitatelor din Transilvania se amintește că după noua arondare românii au fost astfel împărțiți între elementele străine, ca să nu poată beneficia de judecător decât la Făgăraș și până și aici îi este îngăduit autorității politice să încalce legea așa după cum s-a întâmplat deunăzi, cu ocazia alegerii comisiei administrative, anihilând astfel majoritatea românească.

Mai este cazul să vorbim despre toleranța socială a maghiarilor, mai cu seamă a celor transilvăneni, față de români?

Nu o vom face, pentru că s-ar putea să ne pierdem răbdarea în tratarea cu sânge rece a acestei chestiuni și am putea ajunge la o concluzie care i-ar apropia prea mult pe maghiarii conducători de "rudele lor moderne de sânge."

"Telegraful român" adresează în fine următoarea întrebare: "care sunt principiile în baza cărora un popor conștient de demnitatea sa ar putea încheia o alianță sinceră cu poporul maghiar, așa cum ni se înfățișează ea astăzi?" Cea din urmă dorește să ne înfățișeze fapte drept dovezi și nu fraze, nici legi scrise "cele enumerate de noi nu corespund realității" și Dumnezeu știe "că nu găsim nici o bază pe care s-ar putea realiza o înfrățire adevărată și sinceră între noi și maghiari; nu vedem nici o egalitate cu excepția celei de a da bani și soldați, în rest pretutindeni numai înjosire, dispreț și urmărire nedemnă între frați".

Eminescu a susținut la 14 martie 1876 o prelegere despre influența austriacă asupra românilor din principate, încheindu-și expunerea cu următoarele cuvinte:

Prin urmare ne sunt necesare trei elemente;

Stabilitate, adică un regim monarhic ereditar, mai mult sau mai puțin absolutist.

Munca, adică eliminarea proletariatului funcționăresc din viața publică a statului și îndreptarea acestora către o muncă productivă.

Economia, adică un echilibru corect între folosul dobândit prin cheltuială și sacrificiul făcut pentru acesta.

Altminteri va trebui să alegem între dominația austriacă și cea rusească.

În cazul primei variante, evreei s-ar îndrepta în număr mult mai mare spre sate, față de cum se îndreapă astăzi; țăranii ar deveni slugile acestora pe pământurile cumpărate de societăți capitaliste, s-ar coloniza germani și națiunea va fi redusă la proletariat; în cazul al doilea, un ordin ar interzice folosirea limbii în biserică și stat, țăranul ar avea un trai mai bun, dar numai cu condiția rusificării sale; fiecăruia dintre noi care dorește să scrie, i s-ar interzice de îndată meseria, iar cei mai curajoși ar mări numărul celor duși în Siberia, fără a fi judecați, ci doar în baza unei dispoziții administrative.

Permiteți...

Hanswenzl

46

1877 februarie 25/martie 9, Budapesta. Adresa de răspuns a ministrului cultelor și învățământului ungar, Trefort Ágoston, către consistoriul ortodox din Arad privind respingerea petițiilor a doi învățători români trimiși în judecată pentru utilizarea în școală a unor manuale de limba română interzise de autoritățile maghiare.

5318 sz[am]

F[o]lyó évi febr[uár] 8-án 3005/41a és 121/41b sz[ám]a[l]lat] kelt felterjesztésekre van szerencsém a főtiszt, Consistoriumnak a következőkben válaszolni:

Az előbbi felterjesztés azon részére, melyben állittatik hogy a Tuduscscu János lippai gör[ög] ke[eti] tanító "Istoria Românilor" czimü, eltiltott iskolai könyvben használt adatok több jeles román történetíró műveiben is benne foglaltatnak, s ennél fogva azon nézet nyilvánittatik, hogy az ily adatok helyreigazítását, a tudományos kritikára kellene bizni: erre megjegyzem, hogyha tudományos munkára nézve elisme-

rem is a nézet jogosultságát; de nem ismerhetem el teljességgel, hogy a tankönyvekben s különösen gyermekek számára irt tankönyvekben foglalt tanok s adatok helyre igazítására nézve is csak a tudományos szabad kritikus volna hivatva. Az államkormányoknak, valamint minden országban, úgy hazánkban is törvényszerű kötelessége saját közséi által arra vigyázni, hogy iskolákban oly tankönyvek melyek kétes hitelű és czélzatos adatokat, az állam törvényes politikai állapotával éles elentétben álló tanokat s az állampolgárok közt faj vagy osztály gyűlölsége izgató érzelmeket foglalnak magokban – ne használtassanak. Ez czélja az 1876 évi 28-dik t[örvény] cz[ik] 5 pontjának.

S minthogy Tuducescu János tanító említett könyve ilyennek találtatott: ezen könyvre az eltiltás s szerzőjére a bűnvádi kereset alá helyezés törvényesen alkalmazott.

Egyébiránt miután az állittatik, hogy nevezett tanító említett tankönyvet csak annak eltiltása előtt használata: ezen körülmény, a mennyiben beigazolható lesz, az illetékes törvényszék előtt nevezett tanítónak előnyére s esetleg felmentésére fog szolgálhatni. S épen ezen körülmény tekintetébe vételével a főtiszt. Consistoriumnak azon kérését, hogy többször nevezett tanítóknak hivatalától s fizetésétől való felfüggesztését a főtisztelendő Consistorium csak a birói vád alá helyezési határozat kézbesítése után eszközölje, – teljesíthetőnek találtam.

Kodrian Balázs kis szent miklósi gör[ög] ke[leti] tanítóra nézve azonban engedményt nem tehetem, miután ez utóbb nevezett tanító a kérdéses, eltiltott tankönyvet az eltiltó rendelet kihirdetése után is használta; ennél fogva reá nézve a folyó évi jan[uár] hó 25-én 2137 sz[ám] a[llatt] kelt rendeletemet, mint az 1876: 28 t[örvény] cz[ik] 5-ik pontjával telyesen megegyeztet továbbra is fentartom.

Egyszersmind van szerencsém kézbesítés s szives további intézkedés végett Tuducescu János tanítónak mellékelt folyamodványt csatolványjaival együtt a főtisztelendő Consistoriumhoz oly megjegyzéssel leküldeni, hogy folyamodó a lippai iskolánál előbbi tornatanítói állomást nem kaphatja vissza.

Budapesten, 1877 évi Március hó 9-én.

Trefort

Arh. St. Arad, fond Episcopia ortodoxă română Arad, IV-194/1876, f. 34-35.

Ministerul regal maghiar al
Cultelor și Instrucțiunii Publice.

La memoriile nr. 3005/41 a. și b., din februarie anul c., am onoarea a răspunde rev[erendi]ssimului Consistoriu prin cele ce urmează:

În cea parte a precedentului memoriu, în care se afirmă că datele utilizate în cartea învățătorului greco-ortodox Ion Tuducescu, din Lipova, intitulată "Istoria Românilor" sunt cuprinse și în operele mai multor eminente istoriografi români și în virtutea acestui fapt, se exprimă opinia că rectificarea datelor de felul acesta ar trebui lăsată în seama criticii științifice, menționez că, chiar dacă recunosc îndreptățirea acestei opinii cu privire la lucrări științifice, nu pot întru totul recunoaște că numai critica liberă științifică ar fi chemată în ce privește rectificarea învățăturilor, datelor cuprinse în manuale, îndeosebi în manuale scrise pentru copii. Este de datoria legală a guvernului, precum în toate țările, așa și în patria noastră să vegheze prin propriile sale organe ca în școli să nu se utilizeze manuale care conțin date de îndoielnică autenticitate și tendențioase învățături în vie contradicție cu situația politică legală a statului și simțăminte instigatoare la ură de rasă sau de clasă între cetățeni. Acesta este obiectivul punctului 5 al Legii a 28-a din anul 1876.

Și deoarece de felul acesta s-a găsit că este cartea învățătorului Ion Tuducescu, în mod legal s-a aplicat cărții acesteia interzicerea și autorului ei intentarea acțiunii penale.

Dealtfel, deoarece se afirmă că numitul învățător a utilizat cartea amintită numai înainte de interzicerea acesteia, împrejurarea aceasta ar putea servi înaintea tribunalului competent, în măsura în care va putea fi adeverită, în favoarea și eventual spre achitarea numitului învățător. Și tocmai prin luarea în considerare a acestei împrejurări am găsit realizabilă cererea reve[erendi]simului Consistoriu ca suspendarea de mai multe ori a numitului învățător din funcție și din salariu să o efectueze reverendisimul Consistoriu numai după înmânarea sentinței judecătorești cu punere sub acuzare.

În ceea ce privește însă învățătorul greco-ortodox Bălaș Codreanu, din Sânnicolaul Mic, nu-i pot face această concesie, deoarece acest pe urmă numit învățător a utilizat interzisul manual în chestiune și după promulgarea decretului de interdicție; în virtutea acestui fapt, în ceea ce-l privește mențin și pe mai departe ordinul meu cu punctul 5 al Legii 28 din 1876.

Totodată am onoarea a vă trimite rev[erendi]ssimului Consistoriu, spre înmânare și luare de măsuri în continuare, petiția alăturată a învățătorului Ion Tuducescu, împreună cu anexele ei, cu observarea că

petiționarul nu poate recăpăta postul anterior, de învățător de gimnastică, la școala laică din Lipova.

Budapesta, 9 martie 1877.

Trefort

47

1877 iunie 19, Budapesta. Ordin al Președinției Ministerului de Război privind măsurile ce trebuiau luate de comandanțele de honvezi pentru oprirea tinerilor încorporabili care fugeau în România.

3105 szám/ H.M.E.

M[agyar] kir[ályi] honvédelmi minisztertől.

A belügyminisztérium vezetésével megbizott m.kir. miniszter elnök úr Ó Nagyméltóságának folyó évi Június hó 13-án kelt 513/el. szám alatt kelt átírandó arról értesültem, hogy az ország Király hágón túli részéből több román fiatal ember, kik között védköteles egyén volt – az Óláh-Moldva egyesült fejedelemsége átszökött.

Hasonló esetek lehető meggátlása végett elrendelem, hogy:

1-ör Mind a zászlóalj területeken, vagy ezen területek egyes részein, melyeken feltehető, hogy ily átszökések előfordulhatnak, a zászlóalj parancs[nokság] győződjék meg arról, vajjon az állományába tartozó egyes személyek valóban az illető községben tartózkodnak-e vagy sem.

E célhoz az illetékes politikai hatóságnak, az illető helységben tartózkodó honvédek névjegyzéke azon megkereséssel küldendő át, hogy a névjegyzék "megjegyzés" rovatában kitüntesse, vajjon a nevezettek a "helységben" vagy pedig "hol" tartózkodnak.

Mindazok, kiknek tartózkodási helyét az illetékes politikai hatóság határozottan ki nem tüntetheti: idéző jegyekel szolgálattételére behívandók és azokkal kik közülök 42 nap lefolyása alatt meg nem jelennek: az 1873 évi 741/el.számú rendeletem értelmében járandó el, az ökök szökevényeknek tekintendők.

2-ör Ha az illetékes politikai hatóság a megkeresésére 14 nap alatt választ nem adna akkor az előjáró hatósága útján megsürgetendő, és ha további 14 nap lefolyása alatt sem érkezik válasz, ezen eset hozzám közvetlenül feljelentendő.

3-ör A tetteges szolgálatban álló legénység a szóba forgó szökések következményeire behatóan figyelmeztetendő, szolgálatából szabadságoltak pedig csapatuktól való eltávolzásukkor felszolitandók, hogy ha tartózkodási helyükön ily nemű szökés szándéka tudomásukra jut annak meggátlását rögtöni feljelentés által lehetővé tenni szoros és elodázhatatlan kötelességüket ismerjék.

Ezen hivatalos titok gyanánt tekintendő rendeletem a IV honvéd valamenyi honvéd és parancsnokságnak közvetlenül kiadatik, és meghagyom, hogy hó végéig, mind azon zászlóalj parancsnokságok, melyek a szabadságolt állományú legénység nyilvántartásának ellenőrzése véget a kérdéses névjegyzéknek kibocsátását szükségesnek tartották: az eredményről a jelentést szolgálati utón hozzám betérjések.

Azon szabadságolt állományú legénységre nézve, mely már tartozkodási helyéről igazolatlanul távol lévén, tetteges szolgálattételre beidéztek és a kitűzött bevonulási határnapon vagy ezután de 42 nap lefolyása előtt vonul be mult év 2936/E.1876 számú s a parancsnokságokhoz kibocsátot rendeletem mérvadó, azaz ök, az időlegesen meg határozott létszámon felül nem vezetendők, hanem valódi tartozkodási helyük előjegyeztetvén, anélkül, hogy ök bemutatnának szabadságolandók és esetleg a mult évi 1219 eln. számú rendeletem értelmében megbüntendők.

A.m. kir. honvéd kerületi parancsnokságot egyuttal felhivom, hogy az ezen rendeletem folytán netalán szükségesnek mutatkozó részletes intézkedéseket egyes zászlóalj területekre nézve saját hatáskörében tegye meg.

Budapest 1877 évi junius hó 19-én.

A miniszter helyett államtitkár.

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, Nr.4-5, orig.

Traducere

Nr. 3105

Din partea Ministerului de Război
regal maghiar

Președinția Ministerului de Război

Prin rescriptul Excelenței sale a domnului prim ministru însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne, emis la 13 iunie anul curent sub numărul prezidențial 513, am fost informați că mai mulți tineri români din partea de dincolo de Piatra Craiului, printre care erau și unele persoane supuse serviciului militar – a dezertat în Principatele Unite.

Pentru posibila evitare a unor situații asemănătoare, ordon:

1. Pe teritoriul tuturor acestor batalioane sau în unele părți ale acestor teritorii unde este de presupus că astfel de treceri ilegale ar fi posibile, șeful de batalion să se convingă dacă persoanele aparținătoare contingentului său se află într-adevăr în respectiva localitate.

Toți aceia cărora autoritățile politice competente nu le pot specifica locul unde se află vor fi somați prin ordin de chemare, iar cu aceia dintre ei care în decursul a 42 de zile nu se prezintă se va proceda conform ordinului meu cu numărul prezidențial 741 din 1873, adică vor fi considerați dezertori.

2. Dacă autoritatea politică competentă nu răspunde la cerere în decurs de 14 zile, va fi somată prin forul ei superior și dacă nici în decursul următoarelor 14 zile nu va răspunde, cazul îmi va fi raportat nemijlocit.

3. Să se atragă atenția soldaților aflați în serviciul real, în detaliu, asupra urmărilor dezertorilor menționate, iar cei liberați să fie atenționați la părăsirea trupei lor că, datoria lor de nestrămutat, în cazul în care ar afla despre o astfel de intenție de fugă în localitatea în care se află, este de a face posibilă oprirea ei printr-un denunț neîntârziat.

Acest ordin al meu ce trebuie tratat ca secret de serviciu este dat direct tuturor autorităților și comandamentelor de honvezi din circumscripția a VI-a de honvezi și dispun ca până la sfârșitul lunii viitoare *toate* acele comandamente de batalioane care au considerat necesară pentru verificarea evidenței soldaților liberați, întocmirea listelor în cauză, să-mi înainteze pe cale ierarhică rapoartele referitoare la rezultate.

Referitor la contingentul soldaților liberați, care fiind plecați nemotivat din localitatea de domiciliu, au fost anunțați prin ordin de chemare și se prezintă la data recrutării sau după, dar înainte de 42 de zile, se va aplica ordinul meu de anul trecut cu numărul 2936 din 1876, trimis comandamentelor, adică nu pot fi luați în evidență peste numărul stabilit și menționându-se localitatea unde se află, sunt considerați liberați fără ca ei să se prezinte și eventual pot fi pedepsiți conform ordinului 1219, prezidențial, de anul trecut.

Atenționez, totodată, Comandamentul cercului regal maghiar de honvezi că dacă, în urma acestui ordin al meu ar fi cumva necesar, să ia măsuri specifice în cazul unor batalioane aflate în subordinea sa.

Budapesta la 19 iunie 1877

În locul ministrului,
Secretar de stat

1877 iunie 26, Budapesta. Scrisoarea Ministerului de Interne ungar adresată contelui Andrásy Gyula, ministru de externe, referitoare la fuga în masă a tinerilor români încorporați în România și la propunerea de înființare a unei divizii de observare în zona Brașovului sau Făgărașului.

Magyar Kir[ályi] belügyminiszteri Elnökség

560 Szám 1877

Kiadóba érkezett 21/VI

Gróf Andrásy Gyulának
magyar levél formában

A m[agyar] k[irályi] erdélyi Csendőrségi parancsnok tekintettel arra hogy már több hadköteles szökött a szomszéd Oláh Moldva egyesült fejedelemségbe, tekintve hogy az erdélyi rész lakosságának két harmadrésze román s'hogy a magyar ajkú lakosság különösen a birtokos osztály váltságos jelenetektől tartva az eshetőségekre nézve komolyan aggódik, egyrészt ezek megnyugtatóására mástrészt pedig a keleti háboru folytán izgatott román nép lecsilapítására Brassó vagy Fogaras vidéken egy figyelő hadosztály felállítását kéri elrendeltetni. Miről van szerencsém Nagy méltóságodat tudomás végett bizalmasan értesíteni.

Budapesten 1877

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 78, c. 119-120, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi Levéltár, K.149, Rezelvált iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.149, Acte rezervate, 1877-560, f. 1+v).

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne
regal maghiar

Nr.560/1877

sosit: 21/VI

Contelui Gyula Andrásy
sub formă de scrisoare în limba maghiară

Comandantul jandarmeriei regale maghiare din Transilvania, având în vedere faptul că mai mulți tineri supuși serviciului militar au fugit în principatele moldo-valahe vecine, ținând cont că două treimi din locuitorii părților transilvane sunt români și că populația de limbă

maghiară, mai ales în clasa moșierilor, temându-se de scene revendicative, având în vedere probabilitățile este îngrijorată în mod serios, pe de o parte pentru liniștea acestora, iar pe de altă parte pentru liniștirea populației române agitată în urma războiului din răsărit, cere să fie ordonată înființarea unei divizii de observare în zona Brașovului sau Făgărașului. Despre care am onoarea să o informez pe Domnia voastră în mod confidențial, spre luare la cunoștință.

La Budapesta, 1877.

49

1877 iulie 8, Ghimeș. Răspunsul conducerii Institutului maghiar de carantină, dat la ordinul primit din partea Ministerului de Interne, privind măsurile ce se impuneau pentru stăvilirea trecerii clandestine a recruților și tinerelor din secuime, prin trecătoarea Ghimeș, în direcția Iași, Bacău, Galați.

79. sz. 1877

Nagyméltóságú Magyar királyi Belügyi Minisztérium!

Vonatkozólag az 599 számú becses leiratára melyben a Plojesti cs. kir. alügynök azon jelentése közöltettik, miszerint katona köteles csavargók, nem kölömben fiatal székely leányok talaltatnak útlevel nélkül, igen igaz lehet, – dehogya a Gyimesi szoroson azon kevés idő alatt mig én szolgálatomat telyesittem, ezen szoroson elő nem fordult tiszta szivel merem alitanni, de kölömben is az ezen szoroson áthaladók Moldova országi Bakó Jassi és Galacz nagyobb városokat hallom azonban hogy ezen szoros is a szökők által megkerültetik s különösön fizetet vezetők kíséretében kik a havasok párhuzamos mellék, nem kölömben zugatait igen ösmerik.

Továbba ezen kiszökést megakadályozó tüzetes javaslat tételére hivatván fel a következőkben vagyok bátor élő adni, és pedig nevezetesen:

1-ször. A menyiben ha valamely községből valaki kiszökni szándékozik is, oly módon meg nem ejti hogy a közelebbi vér rokonával ne közölje, amely közlés azonban minden esetben oly elterjedetséget nyer, hogy a község előjárója minden ilyes eseményekről tudamással bir, hogy tehát a község előjárója ilyeneket megakadályozon ugy érhető el, ha minden egyes kiszökési esteben 50-100 forintig büntetendő lesz, a mely körülmény folytán hihető hogy a bíró nyilvántartást vezetné és a fiatalok létszámát kellő világlatban tartandja.

2-ször. Nem kölömben a határszéli községek lakóival leg erélyesebb módon tudatandó lenne, miszerint az ily szököt leány szülői mind addig börtönt szendvedők lennének, mig a szökevény elő nem kerül.

3-ször. A kiment megakadályozására a meg szaporítandó csendör-
ség igen lényeges szolgálattal tenne.

Magy. kir. Veszteg-Intézeti vezetőség
legalázatosabb tisztelettel

Csikgyimes 1877 július 8-án

Balás Kálmán
állomás vezető

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 661 / 1877, f. 2, orig.

Traducere

Nr.79/1877

Domnule Mnistru de Interne regal maghiar!

Referitor la ordinul Domniei voastre cu numărul 599, prin care se face cunoscut acel raport al viceagentului cezaro-crăiesc din Ploiești conform căruia sunt găsiți fără pașaport recruți hoinari precum și fete tinere din secuime, s-ar putea să fie adevărat – dar, îndrăznesc să afirm cu inima curată că acesta nu s-a întâmplat la trecătoarea Ghimeș în scurtul răstimp cât mi-am efectuat seviceul la acea trecătoare. Dar de altfel cei care trec prin această trecătoare și se duc în orașele mai mari ale Moldovei, la Bacău, Iași și Galați, aud însă că și această trecătoare este ocolită de transfugi, mai ales însoțiți de călăuze plătite care cunosc potecile lăturalnice din munți.

În continuare, fiind solicitat să fac o propunere detaliată pentru a opri această fugă, îndrăznesc să declar următoarele și anume:

În primul rând. Chiar dacă cineva dintr-o comună intenționează să fugă, nu o face fără să spună rudelor de sânge apropiate, această veste însă, de fiecare dată, se răspândește într-atît încît autoritățile comunale, au cunoștința despre toate întâmplările de acest fel, deci pentru ca autoritățile comunale să poată împidica acestea ar trebui ca în fiecare caz de fugă să se pedepsescă cu 50 pînă la 100 de florini, putându-se presupune că în urma acestei împrejurări judele ar ține o evidență și ar acorda atenția necesară efectivului de tineri.

În al doilea rând. Nu mai puțin, ar trebui să se dea de știre în modul cel mai ferm locuitorilor comunelor de la graniță că părinți fetelor fugite vor fi ținuți atîta timp la închisoare pînă ce transfugele nu apar.

În al treilea rând. Sporirea numărului jandarmilor ar aduce un serviciu esențial în stăvilirea transfugilor.

Conducerea Institutului maghiar regal de carantină.
cu cea mai adâncă stimă,

Ghimeș, 8 iulie 1877

Balas Kalman,
șeful stației

50

1878 februarie 25, Brașov. Raportul lui Szentiványi Gergely din Brașov către ministrul de interne al Ungariei, referitor la ajutoarele acordate de ASTRA diferitelor societăți culturale române din Cernăuți, Sibiu și Budapesta.

Kegyelmes úram!

Excellenciádnak 74 res. 878 szám alatt tisztelt rendelete folytán hivatkozózzásal e tárgyban két rendbeli jelentéseimre van szserencsém Nagyméltóságodnak tiszteletteljes bizalommal megbizható utón szerzett alapján jelenti az alábbiakat:

Segélyt kaptak egyenlő arányban az 100 aranyból:

1. "Arborosa" Cernovitzban;
2. "Reuniunea română" Nasaud (Nagyszódon) mely egy fiokja a Szebenben székelő erdélyi román nép és nyelv műveleti egyletnek
3. "Lectura Andrei Saguna Sibiu" (Nagy Szebenben)
4. "Petru Major Pesta" (Major Peter Pesten)

hogy ezen egyén mi végre kapta az nem volt ki puhatolható, hanem tény hogy Budapesten lakó s részent foglalkozása részint személyes összekötetésén fogva a czél felismerhető lesz.

Melyek után mély tisztelettel vagyok Excellenciádnak alázatos szolgája

Szentiványi Gergely

Brassó 1878 február 2-án

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 202 / 1878, f. 2-3, orig.

Traducere:

Domnule,

Urmare onoratului ordin al Excelenței voastre cu numărul confidențial 74/1878 și referitor la cele două rapoarte ale mele în această problemă, am onoarea să vă raportez cele de mai jos, pe baza unor date obținute pe căi confidențiale de încredere.

Au primit ajutoare în mod egal din cei 100 de galbeni:

1. "Arboroasa" din Cernăuți;
2. "Reuniunea română din Năsăud, care este o filială a Societății de cultivare a poporului și limbii române din Transilvania cu sediul la Sibiu.
3. "Lectura Andrei Șaguna" Sibiu
4. "Petru Maior" Pesta.

De ce a primit și aceasta din urmă, nu se poate verifica, cert este că locuind la Budapesta atât din cauza ocupației sale, cât și a relațiilor sale personale, țelul va ieși la iveală.

Brașov, la 25 februarie 1878

slugă prea umilă,
Szentiványi Gergely.

51

1878 martie 5, Budapesta. Ordinul ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, dat comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș, Kemény György, pentru aplicarea unor măsuri ferme în vederea interzicerii manifestărilor de genul celei organizate de românii din Lupșa, care au aclamat națiunea română

203 szám/res.

Méltóságós főispán úr!

Legújabbán ismét értesültem, hogy Lupsa községben mult évi december hó 14 és 15-én hazaellenes tüntetés történt, nevezetesen, hogy az napok estéjén Szimonia Vaszilie pap, ennek fia Iuon tanító, Rusz és Nicolai Nicorescu lupsai lakosok, az iskolás gyermekek, több férfi és nő ellen égő gyertyákkal énekelve jártak össze Lupsát, éltették a román nemzetet, hogy bukják a magyar, éltették a muszka és román hadsereget a mellet puskák és pisztolyokból löttek.

Tekintettel a jelenlegi politikai helyzetre, sokkal nagyobb súlyt kell fektetnem az ily hazaellenes tüntetésekre, mintsem hogy meg engedhetném hogy azokat irányban a közigazgatási tisztviselők telyesen semlegesen viselhessék magokat legkevésbbé engedhetem pedig meg, hogy az ily tüntetések folytán oly események fejlődjenek ki a megye területén melyek sajnos következményei a multból Méltóságod előtt is ellégé ismeretesek, minek folytán felhivom Méltóságodat miszerint a legerélyesebben intézkedjék hogy hazaellenes tüntetések a megye területén nem csak meg ne türessenek törvényi megtorlás nélkül, sőt hogy azok mindenkor biztosan megakadályoztassanak. Ez úgy miben létéről, valamint tett intézkedéseiről jelentését elvárom.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását

Buda-Pesten 1878 évi március hó 5-én

Tisza.

Méltóságós báró Kemény György úrnak
Egyesült Torda-Aranyos megye főispánjának

Arh. St. Cluj, fond Primăria județului Turda, Acte prezidiale, nr. 70 / 1878, f. 1-2, orig.

Ministerul de Interne regal
maghiar

Nr. 203

Confidențial

Domnule Comite Suprem!

Recent am fost informat din nou că în zilele de 14 și 15 decembrie anul trecut s-au petrecut în comuna Lupșa o manifestare antipatriotică, și anume, în serile amintite, preotul Simonia Vasile, fiul său învățătorul Ioan, Rusu Vasile și Nicolae Nicorescu, locuitori din Lupșa, în fruntea unor școlari și mai multor bărbați și femei, au cutreierat Lupșa cântând și purtând lumînări aprinse, ovaționau națiunea română, să cadă unгурul, aclamau armata rusă și română și în afară de aceasta trăgeau cu puști și pistoale.

Având în vedere situația politică actuală, trebuie mai degrabă să pun un accent mult mai mare pe asemenea manifestări antistatale decât să le aprob, ca funcționarii administrativi să poată adopta o atitudine imparțială. Cu atât mai puțin pot permite ca în urma unor asemenea manifestații să apară în comitat asemenea evenimente ale căror urmări sunt din păcate destul de cunoscute și de Dumneavoastră din trecut. Deci, vă rog, domnule, să luați măsurile cele mai ferme ca manifestațiile antipatriotice de pe teritoriul comitatului nu numai să nu fie permise fără sancționarea lor legală, ci să fie întotdeauna împiedicate. Aștept raportul dumneavoastră asupra acestei probleme cât și asupra măsurilor luate.

Primiți, domnule expresia stimei mele.

Budapesta, 5 martie 1878

Tisza

Domnului baron Kemény Gyorgy, comitele suprem al comitatului unificat Turda-Arieș

52

1878 octombrie 9/21, Sibiu. Scrisoarea lui Vicențiu Babeș către /Gheorghe Pop de Băsești/ în care îl îndeamnă să prezinte în dietă politica nedreaptă a unгурilor față de români, precum și cauza Basarabiei răpite de către ruși.

Sibiu, în 9/12 oct. 1878

Mult amate frate!

Epistola ce mi-ai adresat la Budapesta, abia ieri o primi *indirect aici și vin a-ți răspunde la ea cu intenție.*

Eu lipsesc de-acasă de la 28 august petrecând 38 de zile în București, la Academie, iar de la 9 a.c. aici la Consistoriu metropolitan de la Congresul națion/al/.

Sănătatea încă din luna lui martiu fiindu-mi struncinată am avut chiar și interes sanitar a absenta de la Pesta, din care cauză și în iunie, iulie, august, am lipsit de-acolo 10 săptămâni.

Dar, spre nefericire pretutindeni, afară de cele 38 de zile în București, am avut a ne lupta cu multe necazuri și am înghițit mult venin, încât morbul meu acuși-acuși se îngreua, devenea chiar periculos. În fine, n-am ce să mă fac, nu pot scăpa de necazuri cari ne amenință toate bietele instituțiuni, întru cari ne puseserăm speranța vanitorului!

Încât pentru propusul său din Dietă, eu l-am prevăzut și aprobat din capul locului. Tu și numai tu ești chemat a ni explica orbiiilor de Dumnezeu unguri însemnătatea poziției pasive și abstenența de la alegeri. Ia, frate, de bază cele dezvoltate în programa mea și arată-le că patriotismul nostru le blamează din temei nemoralitatea politică lor față de noi. Spune-le că cu pași repezi se apropie timpul când vor avea să ne caute și după neghioaba lor purtare din trecut și din prezent –nu ne vor putea găsi, ci milioanele de români se vor uita cu nepăsare la căderea lor ca și a turcilor, sau doară ici-coalea tocmai ca și România în rezelul ruso-turc; vor și contribui la nimicirea lor, măcar că voi recunoaște că perirea lor periclita viața noastră!

Să nu treci cu vederea a le dovedi că dualismul cu neamțul i-a îmbrăcat în livreaua neamțului, dându-le putere și voia a face tot răul, dar nici un bine, a-și vătăma de moarte pe amicii naturali, dar împiedicându-i a lega frațietate cu cei de o soartă cu ei; Spune-le că *alianța lor cu dușmanul de moarte, cu adversariul de 360 de ani al lor* a aruncat România în brațele muscalului și a sacrificat Basarabia făcând-o punct de pârghia muscalului, ca să ne ridice din țigâni, pe noi și pe maghiari, etc.

Nu-ți lega sau condițiuna această datorință și apoi ieșirea ta din dietă de altcineva căci nime altul are independența ta, iar la noua alegere fă conform principiului de consecință venind sau iar tu, sau timițând pe altul care să urmeze și el tot asemenea.

Atâta și nimic mai mult pot să-ți zic. Eu de nu mă va sili starea sănătății să-mi cur/g/ aici agendele, apoi numai pe la mijlocul lunii novembrie voi returna.

Al tău sincer frate,
V. Babeș

1878 noiembrie 5/7, Arad. Scrisoarea lui Vicențiu Babeș către /Ghorghe Pop de Băsești/ cu privire la intenția sa de a redacta un apel și a milita pentru afirmarea drepturilor românilor de a participa la alegeri în scopul reprezentării lor proporționale în dietă

Arad, în 5/7 n.1878

Mult amate frate!

Mi-a fost greu a pricepe unele dintre cele ce mi s-au depeșiat din Pesta, dar unele nici nu mi-au sosit deplin exprese.

Anume, n-am priceput cum mi se cerea epitaful sau inscripțiunea pentru moment când voi nu mi-ați comunicat nimica! Eu adecă n-am primit nici un concept ca să-l pot completa și statori. Nici până astăzi nu știu nemica de aceasta.

Mai vine că eu ocupat p-aici nici nu știu dacă în 7-8 zile ori numai în 2-3 săptămîni voi putea fi acasă în Budapesta!

În privința zilei și modului de solemnitate la mormânt am vorbit cu domnii din Sibiu, de la Asociațiune, și dâșii au aflat că aceea se poate ține imediat după încheierea Asociațiunii, însă nicidecât în mod demonstrativ ci ști, precum îți vorbeam eu, adică glorificând pe Bărnuțiu ca pe unul carele, prevăzând pericolul cu care ne amenință Rusia și Panslavismul, se necăgia și indigna de domnii maghiari, ce nu mai voiau a pricepe acest periclu de moarte pentru ei și pentru noi, de unde apoi a ieșit vorba de dușmănie între noi *tocmai ca și astăzi*, pe când adevărul e că noi nu avem dușmănie ci supărare și indignare pentru orbia celor de la putere! etc, etc.

Nota bene! Aceia și cei din Sibiu și cei de pe aici desvâtuiesc absolut ca eu să țin discurs acolo; firește după esperiența făcută că din partea orice manifestațiune i zice și li se impare ofilor celor de sus!

Încât pentru ținuta noastră față de alegeri am avut ocaziune a consulta pre mai mulți împreună și cu toții (NB! Barițiu la toate a participat) au recunoscut că noi nici în Ardeal nici în Ungaria și Banat nu suntem în stare, dar nici nu putem avea vreun folos nici chiar vreun argument raționabile de-a mai participa la alegeri și de-a mai fi reprezentanți în dieta domnilor, unde ei pretind n-au exclusivitate și de unde n-a ieșit vreun bine – fie pentru noi, fie pentru țară.

Eu am zis lui Morita Pál la masa confidențială a mitropolitului Miron: “Noi românii din Ungaria și Ardeal, *prezente n-avem* căci voi, ungurii, ni l-ați răpit prin orbia sau nebunia voastră, deci, dacă mai păstrăm un pic de minte și onoare în pieptu-mi, trebuie să ne punem toate puterile *pentru venitoriu* și aceasta singur numai prin *cultivarea și moralizarea* poporului nostru prin acele puține mijloace ce ne-au mai rămas, căci voi nici în această privință nu ne dați nici un ajutor. Altă politică – numai proștii sau corupții pot să urmeze, aceia cari vor să vă

exploateze și amăgească. Noi nu mai putem dori să ne certăm și urăm cu voi; ergo: vă lăsăm să vă faceți voi singuri de cap, iar noi ne căutăm de alte lucruri. Basta!

A fost vorba ca eu, cu Barițiu și Hodoșiu să formulez o respicațiune în acest înțeles, dar eu de Barițiu nemalecercat, iar de Hodoșiu neamestecabil nu m-am apucat de lucru, ceilalți și mai puțin. Cu toate acestea, tocmai ca să fac ceva, doresc de duminică încolo a mă retrage la careva amic din Banat, d-sa la Andrei Mocioni în Poeni, ca să-mi fac o zi liberă și să compun un apel pe care, în propriul meu nume, să le trimit amicilor de directivă. Socot a pune accentul numai pe românii liberi de inteligență și animă, iar instrumentelor și speculațiilor să le las calea lor care nu se votează în politică.

Cred că mă pricepi.

Atât este ce scriu și-ți răspund în pripă. Aici sunt foarte ocupat cu examenele la Institutul nostru teologic-pedagogic; mâine terminăm și apoi plec; încotro? Încă nu am decis, dar te voi înștiința.

Al tău frate sincer,
V. Babeș

Arh. St. Cluj, fond Ghoerghe Pop de Băsești, vol A-C f. 3-4.

54

1879 mai 31, Blaj Circulară trimisă organelor bisericești din subordine de către arhiepiscopul și mitropolitul de Alba-Iulia, Ioan Vancea, referitoare la aplicarea legii privind introducerea limbii maghiare în școli, măsurile necesare pentru apărarea respectivelor școli față de pericolul maghiarizării forțate.

Onorate în Christos Frate!

La 22 mai a.c. sancționându-se de către Maiestatea sa, Împăratul și Regele Apostolic, Francisc Iosif I articolul de lege XVIII din an 1879 referitoriu la propunerea limbei maghiare ca studiu obligat în școalele populare, și publicându-se ca atare la 24 și 25 mai a.c. în ambele camere ale dietei pestane – Ne ținem de datorința, a vă atrage atențiunea deocamdată la 4 din această lege, care dispune, ca la acele școale populare, unde docenții posedă cunoștința limbei maghiare, studiul acestei limbe, va avea de a se propune ca și celelalte obiecte obligate încă din anul scolastic următoriu, carele se începe totdeauna cu 1 septembrie. Din această cauză, avem de a comite Frățiilor voastre, ca fără întârziere să aduceți date sigure despre toți docenții tractuali, cari posedă cunoștința limbei maghiare întru atât, cât să o poată scrie și propune, și apoi din notițele procurate să faceți consemnări exacte despre atari docenți, și cât mai curând să le trimiteți încoace, ca așa de timpuriu să putem lua măsurile necesare pentru apărarea școalelor

noastre de pericolul amenințătoriu, cu atât mai vârtos, căci pre venitoriu, ca motiv de a admonia și a declara școalele populare de necorespunzătoare, va servi și neobservarea – lui de mai sus, adică nepropunerea limbei maghiare acolo, unde docentele respectiv va fi în stare de a face aceasta. Tot din cauza de mai sus vi se lasă, să fiți cu cea mai mare grijă la aceea, ca cursurile scolastice să se deschidă regulat de 1 septembrie an. școl. venit., și ca pre atunci să fie prevăzute cu docenți toate stațiunile; din care cauză și propunerile pentru curențarea stațiunilor docentuale vacante, va fi a se substerne aici cel mult până la 25 iulie a.c., ceea ce prin aceasta vi se impune cu toată strictetea.

Blaj, din ședința consistorială, ținută în 31 mai 1879 binevoitor,

Ioan Vancea m.p.

Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia

Arh. St. Alba, fond Mitropolia Română Unită Blaj, Cabinetul mitropolitului, dosar 979/1879, p. 1, orig.

55

1878 iulie 4, Cluj. Scrisoare adresată lui Gheorghe Pop de Băsești, prin care este demonstrată necesitatea "redeșteptării conștiinței naționale" pentru a putea fi stăvilit procesul de deznaționalizare și maghiarizare forțată la care erau supuși românii din Transilvania.

Scumpe amice!

"Nulla dies sine linea"¹ așa zice ministrul Tisza de câte ori e vorba despre români, și într-adevăr nu trece ziua în care să nu facă ceva pentru deznaționalizarea și maghiarizarea noastră. Durere că vis – a vis de acestea la noi trec zile și ani fără ca barem să ne cugetăm la apărarea și salvarea naționalității noastre în sânul națiunii însăși. Văzurăm cum a rămas lupta voastră cea eroică în dietă fără de tot succesul; văzurăm că alți pași publici, ba chiar promisiunea monarhului dispărură fără de urmă² și că în văzul tuturor acestora maghiarizarea și-a rupt cale în anima² națiunii, în popor. Barierea ce ne-a salvat existența de 10 seculi e ruptă; procesului de disoluțiune și exterminare i s-a deschis poarta *sub scutul legii*. Șovinismul a devenit sistem oficios; persecuțiunile și terorizările nu numai că sunt tolerate dară comandate

1 "Nici o zi fără linie" lat. Pliniu. Hist. nat. Prin extensie, "consecvența asigură succesul".

2 sufletul

de sus și așa nimicirea noastră e pusă în lucrare cu toate puterile infernale.

Inteligența română nu mai poate rămâne spectator inert al acestui tiranism barbar. Umbra strămoșilor noștri, soarta viitoare a copiilor și nepoților noștri pretind de la noi salvarea mamei noastre, al cărei lapte ne-a nutrit și a cărei muncă și diligență ne mai susține și astăzi.

În conștiința acestei datorințe sante a deliberat inteligența română transilvană, în 2 conferințe ținute în Sibiu (martie și mai) asupra întrebării: care să fie atitudinea noastră vis – a – vis de intențiunile de mai sus? Prin ce mijloc am putea paraliza infernala politică a celor de la putere?

S-a constatat că cel mai practicabil dar totodată și unicul mijloc *legal* e: redeşeptarea conștiinței naționale, susținerea și nutrirea spiritului românesc în toate păturile (clasele) societății – așadar înălțarea sensului de naționalism la rangul unui cult sacrosant.

Ce privește specialmente ultimul atentat al șovinismului maghiar de a ne obtrude¹ limba lor prin introducerea ei forțată în școalele noastre, inteligența crede că pasul acesta se va paraliza mult prin aceea că ne vom da toată silința de a întinde atât familiilor cât și singuraticilor noștri în toate clasele sociale nutrementul spiritual în limba națională; dacă vom îngriji ca fiecare individ să afle după gradul culturii sale intelectuale tot ce se cere spre progresul intelectual, spre amplificarea noțiunilor și cunoștințelor sale și spre perfecționarea cultivării sale în cantitate și calitate corespunzătoare spiritului timpului în dulcea sa limbă maternă. Nici unul de la cel mai mare până la cel mai mic să nu fie necesitat a căuta refugiu spre scopul acesta la mijloacele culturale și la organele naționalităților străine.

E o teză și operă gigantică aceasta care, mai ales cu privire la generația noastră săracă material, se pare că covârșește puterile noastre. Dară le poate covârși numai până când acelea vor fi disolute, până când cestiunea cea mare a cultului naționalismului va fi încredințată unor întreprinderi modeste din partea singuraticilor, care întreprinderi private vegetând de pe o zi pe alta, ba chiar făcându-și concurența materialistică una celeilalte, astăzi la noi nu sunt alta decât o sărăcie² molestă pentru public. Mediocritatea lor asigură organelor și opurilor² străine a priori terenul și victoria și astfel ne fac imposibilă unica luptă ce vă poate duce la triumf – lupta cu armele dezvoltării intelectuale a superiorității spirituale, cea prin care au ajuns națiunile cele mari ale Europei ceea ce sunt.

Dară dacă ne vom întruni modestele puteri materiale și spirituale, dacă vom îngriji ca cei ce se sacrifică santei ideii a cultului național să

1 a vâra cu forța.

2 acțiuni, activități

nu fie necesități a face din ceea ce ne este mai înalt și mai sacru obiect de speculațiune – marfă comercială; atunci am pus culturii naționale un fundament natural corespunzător gusturilor /?/ și situațiunii noastre, am pus primul pas pentru ideea consolidării noastre în sens național fără de care /consolidare/ în toți ramii și direcțiunile vieții publice ne vom risipi cu timpul ca turma fără de păstori, ca farina orbului.

Aceasta e ideea principală ce tinde inteligența noastră a o ajunge prin consorțiul "*Furnica*", care în forma sa are să fie o asociațiune analoagă celei maghiare cu numele "*Magyar Franklin tarsulat*".

Celelalte ce privesc apariția externă a societății noastre le conține aici aclusul proiect de statut la care mai adăogăm că ceea ce am dori a pune mai curând în lucrare din cele provedinte în statut e: 1) un ziar politic cotidian, care nedependent de la persoane singuratice sau clice de oarecare culoare specială, să reprezinte și apere pur și simplu interesele noastre naționale; 2) un organ publicistic popular, care să răzlețească¹ lumina culturii intelectuale la popor și semidoctiții noștri în toți ramii științei, în beletristică, economie, comerț etc.

Foaia aceasta din urmă vom încerca a o înființa cu ocaziunea proximei adunări generale a asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român cu mijloacele acestei asociațiuni; iar pentru înființarea ziarului cotidian politic și celelalte prevăzute în statut, vom cerca a pune în viață consorțiul "*Furnica*" încă în decursul acestui an.

Te rugăm, dar, scumpe amice, ai bunătatea a împărtăși ideile noastre inteligenței române din Sălaj, deliberați și consultați asupra obiectului și ne împărtășiți vederile dumneavoastră cât s-ar putea mai curând. Ceea ce am dori să știm în prima linie e: cam la câți participanți am putea conta în cazul înființării consorțiului în Sălaj? Fiindcă la cazul dacă nu vom putea spera de a afla în Transilvania, Banat, Ungaria și Bucovina cel puțin 1000 de participanți nu va fi posibil să începem cu punerea în viață a consorțiului.

Am dori să onorezi adunarea generală a asociațiunii pentru cultură și literatura poporului român din extern cu prezența ta. Vino, fratele meu, poporul transilvan dorește să strângă la anima sa pe alesul cel mai brav al existenței noastre. Iar dacă te vei rezolva să ne onorezi, Te rog nu uita că fiica ta dulce poartă crucea "*Elisabeta*", e dară în sens dublu o decoare² a națiunii noastre. Am dori să ne fălim și noi nițel în ochii lumii cu aceea că virtutea romană (et agere et pati)³ s-a sădit peste seculi până la ficele noastre.

1 să răspândească.

2 podoabă

3 și a acțiunea și a suporta (efectele acțiunii), lat.

Ministrul de comerț, Kemény, e de ieri aici; pară-mi-se că a venit ca să se delecteze în numărul cel mare (350) de docenți români, care au venit aici ca să le toarne Tisza patriotism maghiar prin urechi în animă.

Primește salutările cele mai cordiale ale adictului¹ amic

Cluj, 4 iulie 1879

Arh. St. Cluj, fond Gheorghe Pop de Băsești, vol.P-W, f. 121-122,

56

1880 iulie 7/19, Sibiu. Procesul verbal al ședinței Comitetului Electoral din Sibiu, în care s-a hotărât reluarea apelului către toate comitetele și cercurile electorale din Transilvania, solicitate să comunice date exacte cu privire la numărul alegătorilor români, maghiari și sași.

III. Proces verbal al ședinței
Comitetului Electoral din Sibiu,
ce s-a ținut la 19 iulie 1880.

Prezenți: Nic. Popea ca președinte,

Vis. Roman, Dem. Comșia, Eug. Brote și dr. Jos. Hodoșiu, ca secretar. Absenți: George Barițiu și Zach. Boiu.

4. Se dă lectura procesului verbal din 26 octombrie 1879 și se aprobă.

5. Domnul președinte comunică, că la adresa Comitetului ce s-a făcut în urma concluziei din ședința de la 26 octo/m/brie 1879 sub Nr. crt. 12345, către mai mulți bărbați cunoscuți din toate comitetele și respectiv din toate cercurile electorale ale Transilvaniei, abia au răspun până acum vreo cinci inși. Întrebă deci pe membri prezenți cam ce pași ar fi de a se mai face pentru a ne traga informațiuni exacte despre numărul alegătorilor români, maghiari și sași din toate cercurile electorale ale Transilvaniei?

Domnul Vis. Roman zice că înainte sau fără a intra în meresul răspunsurilor ce ne-au venit de la cei cinci bărbați români, să ne adresăm încă o dată către acei domni care nu ne-au răspuns încă, să binevoiască a ne onora cu răspunsul, cel mult până la 30 septembrie a.c., trimițându-ne datele ce am cerut prin adresa mai sus menționată; sau dacă nu pot face aceasta, să ne înștiințeze mai de timpuriu spre a ne adresa către alții.

Această opțiune, fiind susținută și de ceilalți membri, se adoptă, și executarea ei se concrede prezidului.

1 binevoitor, favorabil

Nemaifiind alte obiective, procesul-verbal se încheie și ședința se ridică.

Sibiu, 7/19 iulie 1880

Nicolae Popea
Dr. Jos. Hodoșiu

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român Sibiu, dosar nr. 1, vol. I, f. 7.

57

1880 noiembrie 1, Sibiu. Apel al Comitetului Electoral Central către toate municipiile, invitate să organizeze câte un comitet electoral local și un club care să explice alegătorilor măsurile adoptate în vederea pregătirii și desfășurării Conferinței generale.

Onorate Domnule,

Domnia voastră ați fost între cei dintâi bărbați ai noștri, cari în urmarea invitărilor făcute de către acest comitet electoral nu v-ați pregetat a-i subministra o listă de alegători din municipiul Domniei voastre tocmai la timpul dorit, când aici se simțea o imperioasă trebuință de asemenea liste.

Pre când vă aducem prin aceasta, în numele sacrei noastre cauze, recunoștința noastră cea mai sinceră, pentru generosul dumneavoastră devotament în folosul public, ne vedem necesități din nou a recurge la bunăvoința și patriotismul dumneavoastră în alte cestiuni, a căror dezlegare cât mai promptă este impusă acestui comitet.

S-a observat în timpul din urmă că unii alegători stau la îndoială și întrebă că spre ce scop se cer acele extrase din listele electorale. De cumva s-ar afla și în cercul dumneavoastră cineva, care să steie la îndoială în privința aceasta, sunteți rugați frățeste ca să nu vă pregetați a-i încredința că din această colecțiune simplă de date statistice nu poate să urmeze nici un rău pentru alegători și cu atât mai puțin pentru națiunea noastră. Se simte însă necesitatea imperioasă de către toți bărbații noștri de orice opiniune și culoare politică, ca să ne câștigăm acele date statistice pentru orice caz, spre a vedea ceva mai limpede încai în cel mai de aproape viitoriu. Nime să nu prepună că <doar> s-ar încerca a se face nici cel mai mic pas fără știrea și expresă învoire a colegiilor electorale, după imformațiuni pre cari să le reae <?> fiecare la timpul său de la o conferință generală, compusă în toată regula din toate cercurile în cari se află alegători români.

Pre lângă adunarea datelor statistice despre numărul alegătorilor în sensul susatins, se mai cere nesmintit ca în fiecare cerc (colegiu)

electoral, în cari se află alegători români, mulți sau puțini, să se formeze de pe acum cluburi și prin aceasta să se compună comitete electorale de către 3, 5 și cel mult 7 membri dintre cei mai inteligenți, mai activi, mai discreți și cari țin în cuget curat la patria noastră națională în alegeri. Cerând de la membri discrețiune nu facem nimic mai mult decât aceea ce fac, oriunde, toate partidele politice, cari deși nu-și ascund scopul final, mijloacele acțiunii însă rămân în secret până la un moment dat. Această atitudine este cu atât mai necesară la Partida noastră Națională, cu cât știm cu toți/că/ la câte tentațiuni au fost și până acum supuși în toate perioadele electorale, alegătorii noștri ieșiți din mijlocul poporului românesc.

Vă invităm deci, și vă rugăm ca în comitetul (municipiul) în care vă aflați dumneavoastră, să binevoiți a lua inițiativa spre a se compune atât un club în care să se discute din nou cestiunea alegerilor din toate punctele de vedere, cât și un comitet care să se pună îndată în comunicațiune cu comitetul central de aici. Acel comitet filial, pre lângă alte probleme ale căror rezolvire va fi însărcinat după ținerea conferinței generale, va îngriji deocamdată pentru executarea oricăror instrucțiuni speciale ce ar merge de aici după împrejurări, apoi pentru convocarea clubului oricând se va afla de lipsă, în fine pentru alegerea unui delegat plenipotent, spre a participa la conferința generală a Partidei noastre Naționale.

Odată comitetul dumneavoastră ales și constituit, acela ne va trimite lista membrilor săi, care aici se va ține în evidență pentru întreaga campanie electorală. Corespondențele se vor înainta la adresa președinților respectivi, și prin aceștia la adresa președintelui comitetului central de aici, trecându-se regulat într-un registru.

Sperând că ne veți face plăcerea în interesul cauzei de a ne informa cel mult până la 15 decembrie a.c. st.n.

Suntem cu toată stima frățescă

Sibiu, 1 noiembrie 1880

Comitetul Electoral Central

N.Popea
Președinte

G.Barițiu
Secretar

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român Sibiu, vol. 1, f. 12-13 orig.

1880 decembrie 8, Ocna Sibiului. Răspunsul dat la apelul Comitetului Central Electoral de către Comitetul local constituit la Ocna Sibiului.

Onorabilului Comitet Electoral Central în Sibiu

Conform hârtiei onorabilului Comitet Electoral Central cu datul de 1 noiembrie anul curent, în municipiul nostru compunându-se clubul menționat în acea prețuită hârtie a ales Comitetul filial cestionat în persoanele: 1. Părintele Ioan Hentesiu. 2. Părintele Ioan Predoricu, 3. Părintele Ioane Popp și 4. Părintele Ioan Vintieleriu și Domnii 5. Ioan Moldovean senior, 6. Ioan Cristea senior, și 7. Isaia Oprișor, iară aceasta întrunindu-se s-a constituit așa: că Părintele Ioan Hentesiu s-a ales ca președinte și Părintele Ioan Vințielieriu ca notariu, ceea ce a mesurat prețuitei hârtii aducându-se la cunoștința onorabilului Comitet Electoral Central spre știință și conformare – suntem cu deosebită considerațiune.

Ocna Sibiului 1880 Decembrie în 8.

Ioan Hentesiu,
Paroh greco ortodox,
Ioan Vințielieriu,
Secretari

Onorabilului
Comitet Electoral Central
(Ilustrității sale, Nicolae Popea)

Arhimandrit și Vicariu arhiepiscopesc în Sibiu
N. Szebenben

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român Sibiu, vol. 1, f. 29-30.

1881 ianuarie 5/17, Sibiu. Adresa redactorului șef al ziarului "Telegraful român" prin care se aducea la cunoștință Comitetului Central Electoral, componența, după naționalitate a Cercului I al Sebeșului, precum și faptul că în zona respectivă se înființase un club și un comitet electoral.

Onorat Comitet Central Electoral

În urma onorificei însărcinări cu care fui onorat prin prețuita invitare din 1 noiembrie care însă mie mi-a venit la mână numai pe la sfârșitul lunii lui noiembrie a. tr., viu cu tot respectul a raporta că cerutele date abia acum le-am putut căpăta.

Acum, însă, după ce din bunătatea unui domn, care, după pozițiunea sa, a fost în stare a mi le împărtăși cât mai autentic, mă grăbesc a le și transpune onorat, Comitet, așa precum urmează:

În comitatul Sibiului sunt patru cercuri electorale, afară de ale cetății Sibiului dintre care cel dintâi care e subîmpărțit în două, este al Sebeșului, apoi al Cristianului, al Cisnădiei și al Nocrichului.

În cercul I al Sebeșului numărul alegătorilor după naționalități se împarte astfel:

a) În despărțământul rural sunt alegători: români 173, sași 159, maghiari 2.

b) În cetatea Sebeșului români 247, sași 244, maghiari 27. În cercul II, al Cristianului sunt alegători: români 339, sași 390, maghiari 2.

În cercul III, al Cisnădiei, sunt alegători: români 194, sași 583, maghiari 0.

În cercul IV, al Nocrichului sunt alegători: români 105, sași 484, maghiari 5.

Ce privește partea din onorata invitare, privitoare la înființarea unui club electoral și a unui comitet în municipiul nostru, fiind ambele de mult înființate, îmi permit a face simplu cunoscută împrejurarea aceasta, presupunându-le deja cunoscute și onorat Comitet Central.

Al onorat Comitet Central Electoral,
plecat serv.

M. Crisean,
as. cons. și redactor al "Telegrafului român"

Sibiu, 5/17 ianuarie 1881

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 1/1881, vol. I, f. 35, orig.

60

1881 martie 1, Sibiu. Dispozițiile date de Comitetul Central Electoral tuturor municipiilor și cercurilor electorale române din Transilvania, cu privire la modul în care urma să fie desemnați delegații pentru Conferința generală, convocată la Sibiu în 12 mai 1881.

Către

Municipiile și cercurile electorale române din Transilvania!

În urmarea măsurilor preparative luate de către acest comitet în decursul anului expirat, relative la noul termen electoral pentru dieta Ungariei, pe un alt period electoral; pe temeiul informațiunilor înaintate de aici cu data din 1 noiembrie 1880; și în sensul mai multor răspunsuri ajunse încoace de la un număr considerabil de colegii

electorale, Comitetul dumnevoastră Central Electoral a decis a convoca după exemplul dat în celelalte epoce electorale câte au trecut preste țară de la 1869 încoace, o conferință generală¹ întru care să fie reprezentate, precât numai permit împrejurările, toate colegiile în care se află alegători de naționalitate românească.

Conferința este convocată prin literele publicate pe ziua de 12 mai a. c. la Sibiu.

Spre a ajunge acest scop recunoscut peste tot de o importanță extraordinară s-au aflat de necesitate absolută ca să vă recomandăm observarea cât mai exactă a următoarelor dispozițiuni:

1. În fiecare cerc electoral, comitetul cercual electoral convocă o adunare a alegătorilor români pentru scopul alegerii delegaților la conferința generală.

Ziua și locul acestei adunări o fixează comitetul convocator.

2. La adunare participă numai alegători români, verificați în listele electorale din anul 1880 (conform articolului de lege din anul 1874).

3. Adunarea se constituie prin alegerea unui președinte, unui notar și a doi scrutători; ea procedează apoi la alegerea a doi delegați pentru Conferința generală din Sibiu.

4. Delegații pot fi aleși din cercul unde aparțin sau din alte cercuri electorale.

5. Despre ședința adunării se ia un proces-verbal care se subscrie de președinte, notar și scrutători și care se predă delegaților pentru verificarea alegerilor.

6. Alegerea delegaților se va înfăptui până cel mult 31 martie a. c. st. n., iar Comitetul cercual electoral va încunoștința pe Comitetul Central în Sibiu până la cel mult în 10 aprilie a. c. despre delegații aleși.

7. În interesul unei proceduri solidare nu trebuie a se da delegaților instrucțiuni obligatorii, ci este de ajuns ca ei să cunoască opiniunea comitenților lor în cestiunea pentru care este convocată Conferința generală.

8. Este de dorit ca delegații să se afle la Sibiu încă în presesia conferinței, să sosească adevărat în 11 mai a. c.

Sibiu, în 1 martie 1881

Comitetul Central Electoral.

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român Sibiu, dosar I, vol. I, f. 55-56.

---

1 subliniat în text

De la G. Baritiu
referentele comitetului electoral
Sibiu

MEMORIAL

COMPUS ȘI PUBLICAT

IN ÎNSĂRCINAREA CONFERENȚEI GENERALE

REPRESENTANȚILOR ALEGĂTORILOR ROMÂNI,

ADUNAȚI LA SIBIU ÎN ZILELE DIN 12, 13 ȘI 14 MAIU ST. N. 1881,

PRIN COMITETUL SEU ESMIS CU ACEA OCASIUNE.

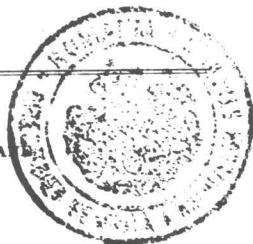

36.270/964

SIBIU.

TIPARIUL TIPOGRAFIEI ARCHIDIECESA

1882.

1881 martie 1/13, Sibiu. Scrisoarea lui George Barițiu adresată Comitetului Central Electoral referitoare la modalitatea delegării reprezentanților românilor ardeleni la Conferința națională stabilită pentru luna mai 1881.

Reverendissime!

Primesc și eu mereu publicațiuni de convocări de alegători de prin cercuri. Mă tem că convocarea comitetului compun pe aceeași zi, 12 mai va cauza confuziune la ardelenii noștri. Eu sunt silit să plec *astăzi*¹, și nu mai pot lucra nimic pentru aici. Un nou cerculariu, numai de câteva linii, ar fi de lipsă, în care să se spună ardelenilor că după ce s-a decis a se ține și conferința comună cu frații din Ungaria, Banat de câte 2 delegați ai cercurilor ardeleni să fie autorizați a participa în mod activ și la conferința comună ungaro-transilvană fără a mai alege încă alți delegați.

Dorind a vă reafila în deplină sănătate și voie bună sunt al Reverendissime voastre,

prea plecat,
G. Barițiu

Sibiu, 13 martie 1881

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 1, vol. 1, f. 48, orig.

1882 mai 8/20, Budapesta. Circulara Ministerului de Interne regal prin care prefectii transilvăneni sunt informați că la Ploiești a luat ființă Comitetul "Iredenta", cerându-se urmărirea eventualilor agenți ce ar veni din România, unde activează "Societatea Carpaților" care a chemat toți românii aflați sub stăpânire maghiară să i se alăture.

724 szám./res.

A m[agyar] kir[ályi]
belügyminisztertől

MÉLTÓSÁGÓS FŐISPÁN ÚR!

Vett bizalmas értesülés szerint Plojestben egy tevékenységi bizottság alakult, a melynek főcélját az erdélyi részek meghodítása képezi.

Ezen bizottság elnöke az ottani polgármester Grigorescu, tevékeny tagjai Carjan erdélyi származású könyvkereskedő és Socalescu városi építész, hozzájuk tartozik ifj. Puskarin is. A bizottság "Iredenta"-nak nevezi magát, a magyar alattvalókkal az összekötetést bizonyos Jene-

1 subliniat în text

scu et. Comp. predeali szállító cég tagjai közvetítik. A bizottság titkos pénzgyűjtések folytán, nagyobb pénzüsszegekkel rendelkezik, melyeket titkos ügynökök beküldésére használ fel.

Felkérem ennekfolytán Méltóságodat, hogy a hatóság alatti területén esetleg megjelenő ügynököket a legéberebb figyelemmel kísértetni, s a tapasztalandókról hozzám jelentést tenni sziveskedjék.

Ez alkalommal arról is értesitem Méltóságodat, miszerint a Romániában legújabban alakult "Societatea Carpaților" című egyesület a "Romania Libera" című lapokban, az összes magyarországi románokat felhívta, hogy együlethez csatlakozzanak; sziveskedjék az ez irányban esetleg észlelhető mozgalmat is figyelemmel kísérni.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilváníását.

Budapesten, 1882 évi május hó 20-án.

aláírás kiolvashatatlan

/: kizárólag saját kézhez: /

Arh. St. Bihor, fond Prefectura județului Bihor, inv.nr. 25, dosar 2 / 1882, f. 4, orig.

Traducere

Nr.724

De la Ministerul de Interne regal maghiar

Domnule Prefect!

Conform informației confidențiale primite, la Ploiești a luat ființă un comitet de acțiune, al cărui scop principal îl reprezintă cucerirea părților ardelenene și alipirea lor la România.

Președintele acestui comitet este primarul de acolo, Grigorescu, membri activi sunt librarul Cârjan, ardelean de origine și arhitectul orășenesc, Socalescu, de ei ține și tânărul Pușcariu. Comitetul se intitulează "Iredenta", legătura cu supușii maghiari o mijlocesc membrii unei anumite firme de transport din Predeal "Ionescu et comp". În urma colectelor secrete, comitetul dispune de sume mai mari de bani pe care îi folosește la trimiterea unor agenți secreți.

Drept urmare, o rog pe Domnia ta, ca eventuala apariție a agenților în teritoriile aflate sub autoritatea dumneavoastră să fie urmărită cu cea mai mare atenție și în legătură cu cele constatate să binevoști a mă înștiința.

Cu această ocazie, fac cunoscut Domniei tale, în ce fel cea mai nou constituită societate din România, numită "Societatea Carpaților" a chemat prin gazeta "România liberă", pe toți românii din Ungaria, să

se alătura societății; vă rog să binevoiiți să urmăriți cu atenție și mișcarea observabilă, eventual, în această direcție.

Primiți, Domnia voastră, exprimarea considerației mele,

Budapesta, la 29 mai 1882

ss. indescifrabilă
/strict personal/

63

1882 iunie 16, Budapesta. Ordinul ministrului de interne regal maghiar către comitele suprem al comitatului Maramureș prin care se dispune luarea măsurilor represive necesare împotriva celor care instigă populația la unirea tuturor românilor.

815 szám/res.

A m. kir. belügyminiszertől.

Méltóságos főispán úr!

A magyar ország elleni üzemek Romániában ismét felszínre kerültek, és pedig szervezettebb alakban mint eddig – Ugyanis két egyesület alakult – a román nép faj egyesítésének előkészítésére mind kettő feladatul tűzte ki a magyarországi területén lakó román ajkú polgárok ámitását és felizgatását.

Ezen egyesületek egyike az "Irredenta" melynek főszékhely Plojest a másik a "Societate Carpaților" mely Bucarestben székel – az első egy dáciai köztársaság létesítését tűzte ki célul, az utóbbi a Daco-román királyságot. .

A kiviteli eszközök mindkét egyesületnél egyenlők, izgatni magyarországi területén – izgatni a haza ellenes román nemzetiségű elégedetlenség által – izgatni röpiratok, felhívások által, izgatni különösen azon tanulók által, kik Romániában folytatják tanulmányaikat és szün időre itthon tartozkodnak a hazaellenes román papok és tanítók által.

Ezen izgatások által a kitűzött cél, mely nemkevesebb mint a Daco-román királyság vagy köztársaság határait az erdélyi részek bekebelezésével egész a Tiszáig kiterjeszteni – nem fog elérni – azt biztosítja a magyar nemzet ereje s nemzetközi állása.

Közérdekében azonban szükséges, hogy ily üzemek meg kísérlése is egész erélyel megakadályoztassék – ugyan azért felkérem Méltóságodat, miszerint ezen hazaellenes üzemeket a legéberebb figyelemmel kísérni-s azok megakadályozását érdekében a szükséges intézkedéseket esetről esetre fogantósítani sziveskedjenek.

Azon romániai egyének nevei kik izgató üzemekkel foglalkoznak kimutatásban foglaltattnak.

Intézkedtem, hogy a magyarországi illetőségű Romániában tanuló ifjak névjegyzéke is megküldessék – ez Méltóságodal közöltetni fog.

Ezek mindnyájnak magatartása biztos rendőri felügyelet alá lesz helyezendő – valamint az ösmeretes hazai izgatóké is – és mindnyájuk a tapasztalandókhöz képest a törvényes megkorlás mindenkor a legszigorubban alkalmazandó – s hozzám a tett intézkedésekről valamint egyes előfordulandó esetekről részletes véleményes jelentés teendő.

A haza magasabb érdekéről léven szó, nem kétlem Méltóságod talál oly egyéneket ezen hazafi kötelességet telyesítésben a legnagyobb buzgalommal fognak eljárni.

Fogadjja Méltóságod tiszteletem nyilványítását.

Buda-Pesten 1882 évi június hó 16-án.

Arh. St. Cluj, Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 815/1882, f. 2.

Traducere

Nr. 815

De la Ministrul de Interne regal maghiar

Domnule Prefect!

Uneltirile din România împotriva Ungariei au ieșit din nou la iveală și anume într-o formă mai organizată decât până în prezent. De fapt s-au înființat două asociații pentru pregătirea unirii neamului românesc – ambele și-au propus ca sarcină amăgirea și agitarea cetățenilor de naționalitate română care trăiesc pe teritoriul Ungariei.

Una din aceste asociații este “Iredenta” cu sediul central în Ploiești, cealaltă, “Societatea Carpaților”, care își are sediul la București. Prima și-a propus ca scop crearea unei republici dace iar cea din urmă a unui regat daco-român.

Mijloacele cu care acționează sunt aceleași la ambele asociații: instigare pe teritoriul Ungariei, instigare împotriva patriei cu ajutorul nemulțumiților de naționalitate română, instigare prin manifeste și apeluri, îndeosebi, cu ajutorul studenților care își continuă studiile în România și-și petrec vacanța acasă, instigare prin preoți și învățători antipatrioți.

Că prin aceste instigări nu se va realiza țelul propus, care nu este mai puțin decât extinderea hotarelor republicii sau regatului daco-român până la Tisa, prin anexarea părților ardelenesti, este asigurat de puterea națiunii maghiare și de situația ei internațională.

În interesul general este însă necesar ca încercarea unor astfel de uneltiri să fie zădărnicate cu toată energia. De aceea, vă rog să urmăriți cu cea mai mare atenție uneltirile anti-patriotice și să aplicați de la caz la caz măsurile necesare ce se impun pentru zădărnicea lor.

Numele acelor persoane din România care se ocupă de aceste uneltiri instigatoare sunt cuprinse în tabelul .1.

Am dispus să mi se trimită și lista studenților din Ungaria care învață în România—și despre aceasta veți fi înștiințat.

Comportamentul tuturor acestora precum și al instigatorilor cunoscuți din țară va fi pus sub supravegherea comisariatului de poliție – și pe baza celor constatate se vor aplica întotdeauna cele mai severe măsuri de reprimare legale – iar mie mi se va raporta amănunțit despre măsurile luate precum și despre fiecare caz în parte.

Fiind vorba despre interesele superioare ale patriei, nu mă îndoiesc că Domnia voastră v-a găsi astfel de persoane care vor proceda cu cea mai mare conștiinciozitate în îndeplinirea îndatoririlor patriotice.

Vă rog, să primiți expresia respectului meu.

Budapesta, la 16 iunie 1882

ss. indescifrabil

64

1882 august 1, Sighișoara. Raportul comitelui suprem al comitatului Târnava Mică, Bethlen Gábor, către ministrul de interne ungar, privind întâlnirile avute de profesorul Neagoi cu notabilitățile române din Valea Lungă și măsurile ce trebuie întreprinse pentru contracararea activității desfășurate de funcționarii români.

szám 256/882

Kisküküllő megye főispánjától

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminiszter Úr!

Hivatkozva folyó évi június hó 16-án kelt, 815 szám alatt tisztelt rendeletére, van szerencsém jelenteni, miszerint július 2-án a fenti rendelethez mellékelt névsorban előforduló Neagoi tanár Hoszúaszón megfordulva, ottani a aljárásbiró Trucza Demeter lakásán, több nótárius oláh, nevszerint Neagoi testvére, mikesszászi birtokos Neagoi Sándor, Sulutziu Brán Zacharia szancsali esperessel zárt ajtók mellett értekeztek.

Éppen a segéd szolgabíró volt az, ki magán ügyben az aljárásbirót akarván fölkeresni, rájok bukkant, és zárt ajtóknál találván, megleste kik jönnek e házból ki, azután pedig vellök ebédelve elhiszem még az értékezet hatása alatt – Neagoi többször kifakat az államiitézmeny ellen, söt még azt is mondotta az ebéd végén hogy az elmúlt pünkösdi

ünnepek alkalmmával a balázsfalvi, lugozsi, nagyváradí és szamos ujevári oláh püspök Balázsfalván zárt ajtók mellett értekeztek, és szem-rehányásként hozzá tette, hogy kár volt a vidékből és Balázsfalváról több oláhot meg nem hívni mert ezekben is bizhattak volna.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Nem azon okból teszem a jelentésemet, mintha ezen körülmény megvizsgálandó lenne; sajnos ugyan de tény hogy az oláhság között a leg megbízhatlanabb elem a hivatalnok sereg, és évek óta törekedtem az oláh hivatalnokokat oláh vidékről más vidékre helyeztetni át.

Hosszúaszón említett Truczsa Demeter Kir. aljárás biró, nagy oláh, a mellett rossz biró, feltünő, hogy daczára a tulajdonaiknak Hosszúaszón Balázsfalva tövébben lehet alkalmazásba ilyen egyén.

Ugyan ott a posta mester Macellariu nagy oláh, miként lehessen tehát egy netalálni cselszövényt ellenörizni, ha egy helyen a kir. posta mester és a kir. aljárásbiró, nemzetiségi izgatók? – világos, hogy a vidéki posta mester, a balázsfalvi társainak is jó szolgálatokat tehet.

Mindezeknél fogva kérem Nagyméltóságodat, méltoztat intézkedni, hogy ugy a kir. aljárásbiró Truczsa Demeter, mint a kir. posta mester Macellariu, Hosszúaszórról mielöb elmozdittasanak. Kiváló tisztelettel maradtam

Segesvárt, 1882 Agusztus 1

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister úr
alázatos szolgája

Gróf Bethlen Gábor
föispán

Arh. St. București, colecția Microfilme-Ungaria, rola 78, c. 645- 646, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztérium levéltár, k. 149, Rezelvált iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 149, Acte rezervate, 1882-1087, f. 13+v).

Traducere:

De la comiteul suprem
al comitatului Târnava Mică

Nr. 256/882

Domnule Ministru de Interne maghiar regal!

Referindu-mă la ordinul Domniei voastre, emis la 16 iunie anul curent sub nr. 815, am onoarea să vă raportez că la 2 iulie profesorul Neagoi, menționat în lista anexată la ordinul de mai sus, trecând prin

Valea Lungă, s-a sfătuit, cu ușile închise, în locuința lui Dumitru Truță, vicejudecător de ocol din localitate, cu mai mulți notabili români, după nume: fratele lui Neagoi, proprietar din Micăsasa, Alexandru Neagoi, Suluțiu Bran Zaharia, protopop din Sâncel.

Tocmai ajutorul de pretor a fost cel care, vrând să-l viziteze pe vicejudecător într-o problemă particulară, a dat peste ei, găsindu-i cu ușile închise a pândit cine iese din casă, iar apoi prânzind cu ei, probabil încă sub influența întâlnirii – Neagoi a izbucnit de mai mute ori împotriva instituțiilor statului, ba la sfârșitul mesei a mai spus că la trecutele sărbători ale Rusaliilor episcopii români din Blaj, Lugoj, Oradea și Gherla, au discutat la Blaj cu ușile închise și a adăugat ca pe un reproș că a fost păcat să nu fie chemați mai mulți români din împrejurimi și din Blaj, că s-ar fi putut avea încredere în ei.

Domnule ministru! Nu fac acest raport pentru că aceste împrejurări ar putea fi verificate; este regretabil, dar este cert că din rândul românilor elementul căruia i se poate acorda cea mai puțină încredere este armata de funcționari și de ani de zile mă străduiesc să mut funcționarii români din ținuturile românești în alte ținuturi.

Dumitru Truță, judecător de plasă regal, amintit la Valea Lungă, este mare român, pe lângă aceasta rău judecător, este bătător la ochi cum poate fi angajat la Valea Lungă, lângă Blaj, o astfel de persoană, în ciuda însușirilor sale.

Tot acolo, dirigintele poștei, Măcelariu, e mare român. Cum să poată fi deci urmărit un posibil complot când la un loc dirigintele poștei și vicejudecătorul sunt agitatori naționali? – E clar deci că dirigintele de poștă al ținutului poate aduce bune servicii camarazilor săi din Blaj.

Având în vedere toate acestea o rog pe Excelența voastră să binevoiască să ia măsuri, pentru ca atât vicejudecătorul Dumitru Truță, cât și dirigintele de poștă Măcelariu să fie cât mai repede transferați din Valea Lungă.

Cu deosebit respect am rămas,
al Excelenței sale, domnului ministru regal maghiar de interne
slugă preasupusă,

Contele Gabriel Bethlen, comite suprem

Sighișoara, la 1 august 1882

1882 august 2, Budapesta. Adresă a Președinției Ministerului de Interne ungar adresată ministrului justiției, referitoare la întrunirea secretă de la locuința vicejudecătorului de ocol Roman din Sibiu, recunoscut datorită legăturilor sale cu societatea "România iredentă", fapt pentru care se solicită transferarea lui într-o zonă cu populație maghiară.

1088 Szám /1882 érkezett VIII/2

Magyar kir[ályi] belügyministeri Elnökség

Tárgy

Száma 264, Kelte VIII/1

Kisküküllő m. főispánja jelenti hogy Popescu igazgató ott járt, továbbá hogy Román K. eljárás bírónál titkos értekezlett tartatott.

Igazság[ügyi] m[agyar] k[irályi] minister úrnak hiteles feljelentés szerint Roman nagyszebeni Kir[ályi] eljárásbíró a Plojestben székelő "Romania Irredenta" czimű egyesület erdély részi főmegbizottja s pénztárnoka Nevezet egyesület egy dáciai Köztársaság létesítését tűzte ki végcélül, melynek határai az erdélyi részeket is bele értve a Tiszáig terjednének. Az egyesület működését megkezdette s a kitűzött cél elérésére a talajt előkészítendő az ország román ajkú lakosága között titkos izgatást akar folytatni. Nevezett eljárásbíró, működésének figyelemmel kísérése iránt már intézkedtem azonban igen nagy ovatossággal jár el s eddig ellene nyilvánosan fellépni nem lehetett.

Van szerencsém ennek folytán Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni hogy nevezettek egy más magyar ajkú lakosággal bíró vidékre leendő áthelyeztetése iránt intézkedni s tett becses intézkedéséről engem értesíteni méltóztassék.

Fogadja etc.

Budapesta 1882

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 78, c. 636-637, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminisztériumi levéltár, k. 149 Rezervált iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 149, Acte rezervate, 1882-1087, f. 4+v.)

Nr. 1088/1882 sosit VIII/2

Președinția Ministerului de Interne regal maghiar

Obiect:

Nr. 264 emis VIII/1

Comitele suprem al comitatului Târnava de Jos raportează că a trecut pe acolo directorul Popescu, precum și că a ținut o întrunire secretă la vicejudecătorul de ocol, Roman K.

Domnului Ministru al Justiției

După un denunț credibil, Roman, vicejudecător de ocol din Sibiu, este principalul reprezentant și casier din Transilvania al societății "România iredentă" cu sediul la Ploiești. Numita societate și-a propus ca țel crearea unei republici în Dacia ale cărei hotare s-ar întinde până la Tisa, subînțelese fiind și părțile transilvănene. Societatea și-a început activitatea, iar pentru atingerea țelului propus vrea să desfășoare o instigare secretă în rândul populației de limbă română a țării, pentru pregătirea terenului.

Am luat deja măsurile necesare pentru observarea cu atenție a activităților numitului vicejude, dar procedează cu multă precauție, drept care nu am putut lua pe față atitudine împotriva lui.

Ca urmare, am onoarea s-o rog pe Excelența voastră să ia măsuri pentru transferarea numitului într-o altă regiune cu populație de limbă maghiară și să binevoiască să mă înștiințeze referitor la măsurile luate.

Primiți etc.

Budapesta 1882

66

1882 august 29, Budapesta. Ordin al ministrului de interne regal maghiar prin care se cere prefectului județului Bihor, Döry Iózsef să urmărească activitatea lui Iosif Vulcan, implicat în acțiunile destinate "intensificării năzuințelor naționale ale românilor".

Nr.1140

Ministerul de Interne regal maghiar

Domnule Prefect!

La masa comună organizată cu ocazia adunării generale ținute la 7 crt. pe insula Margareta de societatea creată pentru sporirea fondului

teatral român, s-a ținut asemenea discursuri în vederea intensificării năzuințelor naționale ale românilor din care s-a putut înțelege fără îndoială existența unui partid daco-român în județul Maramureș, sau cel puțin îndemnarea la crearea unui asemenea partid.

La această adunare generală au apărut mai multe persoane de pe teritoriul județului aflat sub conducerea dumneavoastră și anume cetățeanul Iosif Vulcan, domiciliat în Oradea a participat în mod activ.

Vă invit deci pe dumneavoastră să urmăriți cu o atenție intensă activitatea individului susnumit și să mă informați în amănunte despre cea mai mică mișcare în această direcție.

Primiți, vă rog, expresia stimei mele.

Budapesta, 29 aug. 1882

pt. ministru

ss. indescifrabil
secretar de stat

Domniei sale, domnului
Döry Iózsef,
prefectul județului Bihor – Oradea

Arh. St. Bihor, Prefectura județului Bihor, Cabinetul Prefectului, A.R., dosar 2 / 1882, f. 11.

67

1882 noiembrie 2, Valea Lungă. Raportul prim-pretorului plășii Valea Lungă, Réz Mihály, înaintat comitelui suprem al comitatului Târnava Mică și Mare, prin care îl informează asupra activității vicejudecătorului de plasă, Dumitru Truță, solicitându-se transferarea lui într-un post dintr-o "regiune curat maghiară".

Szám 11-882/el.

A hosszúaszói J[árás] sz[olga]birótól

Méltóságos Gróf főispán Úr!

Hogy ezen oláh lakta vidéken mily ártalmas a Román ajkú hivatalnok alkalmazása, bizonyítottál ide mellékelve van szerencsém Szantsali Korbeán Todor és Trutza Diomednek, hosszúaszói alj[árás]bíró Trutza Döme elleni feladását méltóságához tisztelettel beterjeszteni.

Ezen speciális eset a leg jobb időben adta magát elő mert legalább felsőbb helyen belehet bizonyítani hogy a Román hivatalnok Balázsfalva közelében a népre károsabb hatásal bir mind egy kováigó Románia izgató birhatna mert ez a mig üzelmeit titokban vihetné amaz nyiltan hivatalos állása védszárnya alatt egész biztónságba viszi a mint az

idecsatolt feladásból látható; ennél fogva miután ezen esettől eltekintve, tapasztalt dolog hogy a Román hivatalnokba egyáltalában ha Román intenciókrol van szó bizni nem lehet s mert a hosszúaszói k. járásbirói állás még üres fedése e folytán, itten Pintsiu János Erzsébeth városi bíró Gyoroszin Vazul, megyesi albiró, és Trutza Dóme hosszúaszói albiró (éppen az ki ellen a feladás tetetik) hozottak kombinációba, kötelességemnek tartottam ezen feladott méltóságodnak kezéhez juttatni azon részletet telyes kéréssel hogy:

Méltóztason hathatós befolyása által kieszközölni hogy e vidékre azaz hosszúaszóra a járás birói állásra egy egészen kiprobált magyar ember, nevezetesen ki, ki a nyelveket birja, és Trutza Dóme ki mult évi Boronyai felé ügyért mely az ő elnöksége alatt ment véghez fegyelmi kereset alatt van, fegyelmi utón egy tiszta magyar vidékü állomásra tetesék hova az iredentista és Karpatilor aféle elveti nehezebben juthatnak el: ha pedig fegyelem utón helyezése nem volna kivihető meg promotionalis el kének tetetni, mert el tekintve a Román érzelmeitől egy jó bíró is olyan magyar vidéken használható polgára lehetne e hazánknak, mig itt folytonos nationális irányú kisértéseknek lenne és van kitéve. A kérvényben említett másik folyamodás a felek által adatott egyenesen de a k[irályi] Táblához.

Teljes tisztelem mellett maradtam

A méltóságos Gróf főispán úrnak leg bensőbb tisztelője
Réz Mihály

Hosszúaszón 882 November 2-án

/sz[olga]biró/ Kis és Nagy Küküllő megye méltóságos főispája
Gróf Bethelen Gábor Úrhoz
Segesvár
Titkos jelentése Hosszúaszói f[ő]sz[olga]biró
Réz Mihálynak
A bent meg irt ügyben
3719/I.M.E.882

Arh. St. București, colecția Microfilme – Ungaria, rola 78, c. 650- 653, (Magyar Országos Levéltár, Belügyminiszteriumi levéltár, k. 149, Rezervált iratok – Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k. 149, Acte rezervate, 1882-1087, f. 20+v., 23)

De la primpretorul plășii, Valea Lungă.

Excelența voastră Conte, Domnule Prefect!

Ca dovadă, cât de dăunătoare este angajarea funcționarilor de origine română în aceste ținuturi locuite de români, am onoarea să înaintez cu stimă Domniei voastre plângerea lui Teodor Corbean și Diomed Truță din Sâncel împotriva vicejudecătorului de plasă, Dumitru Truță.

Acest caz special a survenit în cel mai potrivit moment, pentru că cel puțin se poate dovedi în locuri mai înalte că funcționarii români din apropierea Blajului au un efect mai nociv asupra poporului, decât ar putea avea un agitator rătăcitor din România, pentru că acesta poate unelti doar în taină, pe când celălalt o poate face cu siguranță, sub aripa ocrotitoare a funcției, precum se poate vedea din plângerea aici anexată; ca urmare neluând în considerare acest caz, e lucru cunoscut că în funcționarii români nu se poate avea încredere când e vorba de probleme românești, și pentru că postul de judecător regal de ocol din Valea Lungă este vacant, pentru ocuparea lui, ca urmare fiind admiși în combinație Ion Pinciu, judecător din Dumbrăveni, Vasile Ciorosin, vicejudecător din Mediaș și Dumitru Truță, vicejudecător din Valea Lungă (tocmai cel împotriva căruia se face reclamația), am considerat că e de datoria mea să fac să ajungă în mâinile Domniei voastre această scrisoare cu cererea ca:

Să binevoiți, să obțineți, prin influența de care dispuneți, numirea în acest ținut, adică la judecătoria de ocol din Valea Lungă, pe postul de judecător de plasă, a unui maghiar verificat, care să cunoască limbile, iar Dumitru Truță, care din cauza afacerii Boronyai, de sub președinția sa de anul trecut se află sub anchetă disciplinară, să fie mutat disciplinar într-o regiune curat maghiară, unde revistele de genul celor iredentiste și "Carpaților" ajung mai greu; iar dacă nu ar fi posibilă mutarea disciplinară, ar putea fi mutat prin promovare, căci omițând sentimentele sale românești ar putea fi un foarte bun judecător, iar într-un ținut maghiar ar putea fi un cetățean folositor patriei, pe când aici este și va fi în permanență expus ispitelor naționale. A doua plângere amintită în cerere a fost înaintată de părți direct la Tabla regească.

Cu toată stima rămân,

Al Excelenței sale, domnului conte și comite suprem
Rèz Mihály, primpretor

La Valea Lungă, 2 noiembrie 1882

/Pe verso/ Domnului comite suprem al comitatului Târnava Mică și Mare,
Excelenței sale contelui Bethlen Gábor
Sighișoara
Raportul confidențial al primpretorului din Valea Lungă,
Réz Mihály, în problema cuprinsă în aceasta.
3719
Președinția Consiliului de Miniștri 882

68

1883 februarie 5, Sibiu. Memoriul Consistoriului evanghelic superior C.A. din Transilvania, referitor la proiectul de lege privind școlile medii și calificarea cadrelor didactice, care contravine prevederilor legale ce stipulau că "Ungaria este gata să accepte și să mențină toate legile deosebite și libertățile Transilvaniei".

Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät!
Allergnädigster Kaiser und König und Herr!

In der Unterhaussitzung des ungarischen Reichstags vom 12. October 1882 hat Seine Excellenz der Herr Cultus- und Unterrichtsminister beantragt, daß der, in der letzten Session unerledigt gebliebene Gesetzentwurf über die Mittelschulen neuerdings zur Berathung und Bericht-erstattung dem Unterrichtsausschuß zugewiesen werde, und das Abgeordnetenhaus hat diesen Antrag angenommen.

Der Herr Cultus- und Unterrichtsminister beantragte denn damit die neue Verhandlung des "Gesetzentwurfes über den Gymnasial- und Realschulunterricht", den Hochderselbe – nachdem der am 20. März 1880 mit Motivenbericht vom 19. März von ihm eingebrachte, vom Unterrichtsausschuß zu Ungunsten der nichtmagyarischen Lehranstalten wesentlich verschärfte Entwurf am 11. Mai 1881 von der Tagesordnung abgesetzt worden war – mit Motivenbericht vom 6. October 1881 an diesem Tag vor dem Abgeordnetenhaus eingebracht hatte, der aber vom Unterrichtsausschuß des Hauses in seiner Sitzung vom 22. März 1882 abgelehnt war.

Es ist dies derselbe Gesetzentwurf, gegen den die treuehorsamste evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen in der allerunterthänigsten Vorstellung des ehrfurchtsvoll unterzeichneten Landesconsistoriums vom 23. November 1881 den Allergnädigsten Schutz Allerhöchst Eurer kaiserlichen und königlich-apostolischen Majestät vertrauensvoll zu erbitten sich gedrungen sah, indem sie mit ihrer Petition vom demselben Tag sich zugleich an das hohe Abgeordneten-

haus mit dem dringlichen Ersuchen um Ablehnung des Entwurfs wandte;

derselbe Gesetzentwurf,

den die ungarländische evangelische Kirche Augsburgerischen und Helvetischen Bekenntnisses in ihrer Eingabe vom 4. Februar 1882 an das Subcomité des Unterrichtsausschusses als ein "Gravamen" bezeichnete jener Autonomie gegenüber, die als unerschütterliche Rechtsbasis diesen Kirchen bezüglich ihrer Mittelschulen von Friedensschlüssen und Grundgesetzen, darunter dem XXVI. Artikel von 1790/1 gewährleistet werde;

den Seine Excellenz, der Cardinal-Erzbischof von Kolotsa D. Ludwig von Haynald, zugleich im Auftrage des Cardinal-Erzbischofs von Gran D. Johann Simor, sowie als Dolmetsch der Wünsche des ganzen Episcopats in seiner Erklärung an den Unterrichtsausschuß vom 9. Februar 1882 als ein Werk zurückwies, das auf unhaltbarer und zweifellos nichtiger Grundlage aufgebaut sei;

gegen den der siebenbürgische römisch-katholische Status in seiner Eingabe an das Abgeordnetenhaus vom 23. Januar 1882 ernste Beschwerde erhob;

in dem das griechisch-katholische erzbischöfliche Oberconsistorium von Blasendorf Namens der katholischen Kirche des griechischen Ritus in seiner Eingabe vom 3. Februar 1882 an das Abgeordnetenhaus einen unvereinbaren Widerspruch sowohl gegen die siebenbürgischen Religionsgesetze, als gegen den XLIV. Gesetzartikel von 1868 "über die Gleichberechtigung der Nationalitäten" erkannte, deshalb ernst um die Zurückweisung desselben bittend;

in dem endlich die griechisch-orientalische romanische Kirche Ungarns und Siebenbürgens in der Eingabe ihres Erzbischofs und Metropolitens Miron Roman an das Abgeordnetenhaus vom 20. Februar 1882 nicht nur eine schwere Verletzung des auch ihr gewährleisteten autonomen Rechtsstandes, sondern auch eine Gefährdung des nationalen Charakters der Kirchen nicht-magyarischer Zunge bitter beklagte, damit gleichfalls um die Ablehnung des Gesetzentwurfs und um die Anhörung für einen etwa künftig einzubringenden ersuchend.

Dieser Gesetzentwurf vom 6. October 1881 sollte also nach dem Antrag des Herrn Cultus- und Unterrichtsministers und nach dem Beschluß des Abgeordnetenhauses vom 12. October 1882 aufs neue in Verhandlung genommen werden.

Der Unterrichtsausschuß, der den Entwurf zunächst vorberathen sollte, constituirte sich in der That bereits am 12. October 1882. Nach dem Bericht aller öffentlichen Blätter ist diese Constituirung der einzige Act, den der Ausschuß in jener Sitzung vornahm. Die erste darauf folgende Sitzung hielt er am 17. Januar 1883 ab. Das in derselben aufgesessene und gegen die Einsprache einzelner Mitglieder

verificirte Protokoll enthielt: der Unterrichtsausschuß habe nach seiner Constituirung am 12. October 1882 ein Subcomité von fünf Mitgliedern über Ersuchen des Unterrichtsministers zur Umarbeitung des 1881-er Gesetzentwurfs entsendet. Gewiß ist, daß bis dahin weder von dieser Entsendung, noch von einer etwaigen Thätigkeit dieses Subcomité's durch die öffentlichen Blätter etwas in weitern Kreisen bekannt worden war. Dasselbe überreichte jedoch dem Unterrichtsausschuß ein Operat, das, wie öffentliche Blätter, darunter Magyar tanügy mittheilen, auf Grundlage eines, von dem Herrn Cultus- und Unterrichtsminister ihm zugestellten, 28 Paragraphen umfassenden neuen Entwurfs von ihm, dem Subcomité, unter Mitwirkung eines dem Unterrichtsministerium angehörigen Rathes zu 103 Paragraphen erweitert worden war, und das vom Herrn Unterrichtsminister selbst approbirt sei. Es ist demnach ein neuer Gesetzentwurf, der gegen die bisherige parlamentarische Ordnung vor dem Reichstag nicht eingebracht ist, der einen Motivenbericht, aus dem die Anschauung der Regierung bezüglich dessen legaler Genesis und seiner sachlichen Ziele erkannt und beurtheilt werden könnte, nicht hat, und für den die Genehmigung der Krone wol nie nachgesucht worden ist.

Der der öffentlichen Beurtheilung gar nicht zugängliche, eben weil früher nicht veröffentlichte, diesem Landesconsistorium nur auf außerordentlichem Wege bekannt gewordene "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben", der von jenen fünf Mitgliedern des Unterrichtsausschusses verfaßt und von diesem der Verhandlung unterzogen worden ist, involvirt die absolute Negation des, den einzelnen Kirchen und insbesondere der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen bezüglich ihres Mittelschulwesens durch Landesgesetze, Friedensschlüsse, Staatsverträge, zuletzt durch den Unionsartikel (XLIII) von 1868 und durch Krönungseide gewährleisteten und sanctionirten autonomen Rechtsstandes, an dessen Stelle die fast unbeschränkte Verfügung der wechselnden parlamentarischen Regierung treten soll, die darin nicht ein Aufsichtsrecht, sondern geradezu ein, ihr bis dahin nicht zustehendes Verwaltungs- und Regierungsrecht über alle Mittelschulen zugesprochen erhält. Was in den frühern Gesetzentwürfen sich noch an Bestimmungen fand, die von irgend einer Achtung des alten Rechtsstandes zeugten und nach dieser Richtung hin von irgend einer wesentlichen Bedeutung war, ist fast durchweg ausgetilgt; übrig geblieben sind nur die Verletzungen jenes Rechtes, verschärft durch eine Reihe noch härterer, die Lebensbedingungen unserer Kirche und unserer deutschen Nationalität noch schwerer gefährdenden Verfügungen.

Schon der Gesetzentwurf vom 6. October 1881 bezeichnet gegenüber dem Gesetzentwurf vom 20. März 1880 eine außerordentlich schwere

Schädigung unseres Rechtsstandes; der neue Entwurf der Fünf-Männer des Unterrichtsausschusses geht hierin noch viel, viel weiter.

Es sei gestattet, einige Bestimmungen desselben zur Beurtheilung des Geistes, von dem er geführt wird, kurz zusammenzufassen.

Nach diesem Entwurf bestimmt der Cultus- und Unterrichtsminister für die confessionellen Mittelschulen – mit Ausnahme des Religionsunterrichtes – Umfang und Maß der obligaten Lehrgegenstände, doch als ein Minimum und nicht höher als für die staatlichen Anstalten (§8.).

Der Cultus- und Unterrichtsminister setzt im Verordnungswege das Disciplinarverfahren gegen Schüler fest (§14); die confessionellen Oberbehörden sind verpflichtet, die auf die Schüler und Lehrer ihrer Mittelschulen bezüglichen Disciplinarbestimmungen, das Verfahren mitinbegriffen, dem Minister zur Kenntnissnahme zu unterbreiten (§38).

Die Fachlehrer an den Mittelschulen dürften zu nicht mehr als 18, Zeichenlehrer zu nicht mehr als 20 wöchentlichen Stunden verpflichtet werden (§17).

Alle Lehrer, die vor diesem Gesetz nicht wenigstens 5 Jahre an einer öffentlichen Mittelschule gedient haben, müssen die Lehramtsprüfung (nach dem neuen Gesetz) binnen zwei Jahren ablegen; alle andern, nach den bestandenen Gesetzen abgelegten Prüfungen und Befähigungsdiploome werden demnach mit rückwirkender Gesetzeskraft für nichtig erklärt (§18).

Zur Maturitätsprüfung der confessionellen Mittelschulen entsendet der Minister seinen Commissär (§23), dessen Ansicht über den Erfolg der Prüfung nach dem Beschluß des Unterrichtsausschusses vom 31. Januar allein entscheidend ist.

Die Norm für die Maturitätsprüfung stellt der Minister fest; die Prüfungszeugnisse sind magyarisch anzustellen, und (auf Verlangen) nur lateinische Übersetzungen gestattet (§25).

Die Universitätsstudien für die künftigen Lehrer der Mittelschule dauern vier, beziehungsweise fünf Jahre (§54).

Die Prüfungscommissionen – auch für die Lehrer der confessionellen Mittelschulen – bestellt der Minister aus Professoren der Universität in Ofenpest und in Klausenburg (§53).

Die Prüfungsnorm, das Maß der in der Lehramtsprüfung zu fordernden Kenntnisse u. s. w. setzt der Minister im Verordnungsweg fest (§60).

Für jedes Lehrfach und alle Lehrer, wiewol sie in der Maturitätsprüfung die dort erforderliche, ihrem künftigen praktischen Bedürfniß wol entsprechende Kenntniss der magyarischen Sprache nachgewiesen haben, ist magyarische Sprache, Stilistik und Literatur, Übersicht über die Entwicklung der letzteren und Kenntniss der Hauptwerke der hervorragenden Schriftsteller Prüfungsgegenstand (§58).

Die Sprache der Lehramtsprüfung – auch für die Lehrer an ausschließlich deutschen Anstalten – ist die magyarische (§63).

Der Minister wird indessen bevollmächtigt, während der Dauer von fünf Jahren die Prüfung ganz oder theilweise auch in einer andern Sprache zu gestatten; doch muß auch in diesem Fall die magyarische Sprache und Literatur Prüfungsgegenstand sein (§64).

Alle Mittelschulen beaufsichtigt der von der Regierung ernannte Schuldistrikts-Oberdirector (§34).

Die confessionellen, municipalen, von Gemeinden, Gesellschaften, Privaten erhaltenen Mittelschulen, sowie die Confessionen und Kirchen selbst dürfen von auswärtigen Staaten und deren Herrschern oder Regierungen Aushilfe und materielle Unterstützungen in keinem Fall ansuchen oder annehmen, auch von Privaten und Gesellschaften nur in dem Fall, wenn der Unterstützende sich auf die Leitung der Anstalt und deren Lehrplan keinerlei Einfluß vorbehält noch irgend eine Bedingung stellt (§35).

Durch diese Bestimmungen werden jedoch nach dem Beschluß des Unterrichtsausschusses vom 2. Februar die, aus "ihrer kirchlichen Organisation" sich ergebenden Verbindungen der gesetzlich recipirten und mit Ertheilung von Unterricht sich befassenden römisch-katholischen Mönchsorden nicht berührt.

Wegen sittlicher Gebrechen oder einer staatsfeindlichen Richtung kann eine Mittelschule von der Regierung endgültig geschlossen werden. Über das Vermögen und die Stiftungen derselben entscheidet, falls die Stifter keine Verfügung getroffen haben, über Vortrag des Ministers Seine Majestät zu öffentlichen Unterrichtszwecken der betreffenden Confession oder Jurisdiction (§42).

Diese Bestimmungen lassen über die Ziele derjenigen, die sie aufgestellt haben, allerdings keine Zweifel übrig, erhalten das rechte und volle Licht aber erst, wenn sie vom Standpunct der Rechtscontinuität erwogen werden, für die evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen insbesondere, wenn sie gemessen werden am Maßstab des, durch alle Fundamentalgesetze des Landes gewährleisteten und durch nichts verwirkten Rechtsstandes derselben, der sie seit Jahrhunderten im Besitz einer Autonomie zeigt, die die Errichtung, Organisation und Leitung der Mittelschule, die Bestimmung des Studienganges und der Prüfung der Lehrer ganz und ohne Einfluß außer ihr stehender Elemente in ihren Wirkungskreis stellte und stellt, – eine Verfassung, die aus der geschichtlichen Entwicklung des Landes erwachsen, auf dem Boden jenes Rechtes stehend, durch welches der westphälische Friede einst die Lebensbedingungen der evangelischen Kirche und Schule gewährleistete, die einzig zureichende Garantie bot und bietet, die den evangelischen und deutschen Charakter unserer Mittelschule sichert.

Warum nun und mit welchem Rechte diese beabsichtigte Confiscation der wesentlichsten Theile ihrer uralten Rechtsstellung?

Diesem neuen Angriff gegenüber sieht sich denn das ehrfurchtsvoll unterzeichnete Landesconsistorium gezwungen, in Erfüllung jener verantwortungsvollen Amtspflicht, die ihren Ausdruck in dem, von Eurer Majestät Allergnädigst zur Kenntniss genommenen Eid des Superintendenten gefunden:

"Das Beste der evangelischen Landeskirche Augsburger Bekenntnisses in Siebenbürgen, ihren Schulen und Anstalten..., sowie aller ihrer Gläubigen aus allen ... Kräften zu befördern, ihre Rechte zu vertreten und zu wahren"

abermals vor den erhabenen kaiserlichen und königlichen Schirmherrn dieser Kirche zu treten und den gerechten Schutz Allerhöchst desselben erfliegend, treuehorsamst zu bitten, Euere kaiserliche und königliche apostolische Majestät wolle die nachfolgenden Erörterung zu würdigen geruhen.

I.

Gestatten Allerhöchst Eure Majestät Allergnädigst, wenn wir in der uns aufgedrungenen Nothwehr zunächst um der Wahrheit willen wieder dem bitteren Schmerzgefühl Ausdruck geben, daß der Herr Cultus- und Unterrichtsminister die Schaffung und Anwendung gesetzlicher Bestimmungen auch auf die Mittelschulen der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen für nothwendig erachtet, deren Dringlichkeit er in seinem Motivenbericht vom 19. März 1880 und vom 6. October 1881 mit dem "unläugbar mangelhaften Zustand einiger sowol confessionellen, als Municipal- und Gemeinde-Mittelschulen dann mit "staatsfeindlichen Umtrieben", wegen deren einige Mittelschulen hätten in Untersuchung gezogen und gesperrt werden müssen, begründen und rechtfertigen will.

Das ehrfurchtsvoll unterfertigte Landesconsistorium hat bereits in seiner allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. Mai 1880 (Abschnitt III) dargelegt, daß unser Mittelschulwesen zu keiner dieser schweren Beschuldigungen je Anlaß gegeben hat; wir wiederholen hier, daß weder früher noch später irgend ein ämtlicher Act vorliegt, der auch nur eine diesbezügliche Andeutung enthalte, und müssen daher aufs neue die innere Berechtigung eines Gesetzes für unsere Mittelschulen zurückweisen, welches seine Begründung in angeblichen Schulzuständen sucht, deren Vorhandensein in unserer Landeskirche nicht nachzuweisen ist.

Wie wenig sachlich begründet überhaupt wesentliche Bestimmungen jenes Gesetzentwurfes sich zeigen, wie weit vielmehr von eigentlichen und berechtigten Erziehungs- und Unterrichtsforderungen abliegen, sei hier nur an einem Falle näher erläutert.

Der neue Gesetzentwurf fordert an den künftigen Mittelschullehrer als Bedingung der Zulassung zur Lehramtsprüfung vierjährige Universitätsstudien und darauf eine einjährige practische Verwendung an einer Mittelschule, beziehungsweise ein fünftes Universitätsjahr (§54). Die evangelische Landeskirche in Siebenbürgen verlangt von ihren Candidaten, gleich der in Österreich und im deutschen Reich geltend, ja selbst in Ungarn von der ungarischen Regierung erlassenen früheren Norm, dreijährige Universitätsstudien und der wissenschaftliche und pädagogische Stand ihrer Schulen hat, wie bereits erwähnt, der Staatsregierung nie Anlaß zu einer Beschwerde gegeben.

Diese außerordentlich große Erschwerung der Mittelschullehrerlaufbahn durch Verlängerung der Vorbereitung von drei Jahren auf fünf Jahre rechtfertigt der ministerielle Motivenbericht vom 6. October 1881, neben der Hinweisung auf die Wichtigkeit des Lehramts, vorzugsweise mit einer, in letzter Zeit hervorgetretenen Überfüllung jener Laufbahn. Der Motivenbericht sagt wörtlich:

"Die eine Ursache des, seit zehn Jahren wahrgenommenen Andranges zur Lehrerlaufbahn ist die, weil es keine Laufbahn gegeben hat, auf welcher der, aus der Mittelschule ausgetretene junge Mann seinen Zweck in kürzester Zeit und leichter hätte erreichen können und schon jetzt überschreitet die Zahl der diplomirten Lehramtsandidaten um vieles die Zahl jener, welche eine Unterkunft finden, was zu einem schon drohenden Professorenproletariat führt. Schon dieser Grund allein empfiehlt es, daß die Professorenlaufbahn erschwert werde".

Wir wollen diesmal nicht bezweifeln, daß auf dem Gebiet des staatlichen Mittelschulwesens eine Überzahl von Competenten zu dem gut besoldeten Lehramt sich dränge, wol mit in Folge der überaus reichen Unterstützung der Studien mit staatlichen Stipendien – in 4 Jahren 70.000 Gulden an 73 Candidaten und Professoren – ämtlicher Bericht des königlich ungarischen Ministeriums für Cultus und Unterricht an den Reichstag, Budapest 1873, S.114 -, wobei nur das eine auffällige Erscheinung ist, daß eben an den ministeriellen Gymnasien im Jahre 1880 über 30 Procent der ordentlichen Professoren und nahezu 80 Procent der Supplenten die Lehramtsprüfung nicht abgelegt hatten und so der vorgeschriebenen beruflichen Qualification entbehrten (Schwicker: Die ungar. Gymnasien. Nach amtlichen Quellen. Budapest 1881, S.345). Ja, die Zahl der Ungeprüften hatte im letzten Jahr um vier Procent zugenommen. Jedenfalls müssen wir ernste Verwahrung einlegen gegen die Anwendung einer Schulpolitik auf das Mittelschulwesen der evangelischen Landeskirche Siebenbürgens, die die Lehramtsstudien deshalb "erschweren" will, weil zu Viele sich denselben widmen, schon darum, weil dieses thatsächlich in dieser Landeskirche nicht der Fall ist.

Im Gegentheil, die durch einen staatlichen Zwang geschaffene Nothwendigkeit einer Vermehrung der Studienjahre würde hier die Folge haben, daß ein Lehrermangel einträte und eine Anzahl unserer – deutschen Gymnasien schon daran zu Grunde ginge.

Wir können Niemandem die sachliche Berechtigung zu einer solchen Verfügung über uns zuerkennen.

II.

Ebenso schwerwiegend ist, daß der ungarischen Legislative die staatsrechtliche Berechtigung abgeht, der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen die Autonomie über ihre Mittelschule, und damit wesentliche Lebensbedingungen, ohne je in irgend eine Verhandlung mit ihr eingetreten zu sein, ja ohne sie nur darüber zu hören, zu entziehen, wie dieses doch der beantragte neue "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben" beabsichtigt.

Gestatten Eure Majestät auch bei diesem Anlaß Allergnädigst die Erklärung, die wir bereits in unserer allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. November 1880 (Abschnitt IV) behufs zutreffender Beurtheilung der Haltung dieser Landeskirche in Sachen der Mittelschulfrage abzugeben für Pflicht erachteten, wie wir es schon früher, am 13. Mai 1874 in unserer achtungsvollen Zuschrift an den Herrn Cultus- und Unterrichtsminister gethan. Wenn in der That ein berechtigtes öffentliches Interesse den Staat zu Umgestaltungen oder Fortbildungen des Mittelschulwesens auf dem Boden des Rechtes und Gesetzes drängen sollte, wie diese der XXVI. Gesetzartikel von 1790/1, doch hier ausschließlich für Ungarn, in Aussicht nimmt, werden wir dem nicht hindernd im Wege stehen. "Gewiß ist es", so erklärten wir bereits am 13. Mai 1874 dem Herrn Minister, und wiederholen uns hier, "daß unsre Landeskirche berechtigten Culturforderungen und wirklichen Lebensbedingungen des Staates nie als Gegner gegenüber getreten ist und nie als solchen gegenüber treten wird. Doch selbstverständlich ist es, daß der Rechtsstaat im Fall eines solchen Bedürfnisses nicht de nobis sine nobis beschließen, sondern mit der berechtigten Kirche in jene Verhandlungen und Vereinbarungen eintreten wird, die von der Natur der Sache, der Idee des Rechts und dem Wohle beider, nach der Lehre dieser Kirche gleichmäßig nicht in menschlicher Willkür, sondern in göttlicher Anordnung wurzelnder Lebensordnungen geboten sind". "Dabei", so wiesen wir weiter hin, "wird die Kirche allerdings berechtigt sein, vom Staat, bezüglich von der Regierung zu verlangen, daß sie selbst die reinen Aufgaben der Mittelschule als einer Anstalt wahrer Wissenschaft und echter sittlich-religiöser Erziehung als leitendes Princip vor Augen habe und in der Schule oder der "Oberaufsicht über sie niemals bloße Mittel zu exclusiv-nationalen oder confessionellen Zwecken sehen und suchen werde". Auch wird es end-

lich gewiß nicht als Verstoß gegen die, namentlich in den siebenbürgischen Religionsgesetzen verbürgte Gleichberechtigung der Kirchen angesehen werden können, wenn wir an solche staatliche Bestrebungen und Arbeiten des Verlangens stellen, daß darin der "Organisation" der evangelischen Landeskirche A.B. in Siebenbürgen nicht weniger Wohlwollen, nicht geringere Rechtsachtung entgegengebracht werde, als der "Organisation" anderer Kirchen.

Dieses treuehorsaamste Landesconsistorium hat bereits in seiner allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. November 1881 (Abschnitt I, 7 und Abschnitt II) den Rechtsstand nachgewiesen und die eingehende Begründung desselben in einer mehr als dreihundertjährigen Entwicklung durch alle vaterländischen Fundamentalgesetze dargelegt, wornach dieser Landeskirche, die ihrer Verfassung nach zugleich als Schulgemeinde eingetreten ist, in der Autonomie über ihr Schulwesen das Recht der Mittelschulen zu errichten und einzurichten, zu erhalten und zu leiten, mit Ausschluß jeder außer ihr stehenden Einflusses, als ein Grundrecht – und die Grundrechte, *fundamentalia jura*, waren nach der einstimmigen Rechtsanschauung der siebenbürgischen Stände und der Krone unveränderlich und unantastbar – bis zur Gegenwart zusteht.

In der That haben selbst die beiden Motivenberichte des Herrn Cultus- und Unterrichtsministers vom 19. März 1880 und vom 6. October 1881 – dem letzten, von den fünf Mitgliedern des Unterrichtsausschusses vorgelegten Entwurf fehlt leider, wie schon oben erwähnt worden ein Motivenbericht – den bezeichneten Rechtsstand zu berühren nicht unternommen, sondern die legale Befugniß zur Aufhebung desselben – *de nobis sine nobis* – bekanntlich mit ungarländischen Gesetzen zu begründen gesucht, mit Gesetzen, die für unsere Landeskirche nie Geltung gehabt haben und gegenwärtig nicht haben.

Involvirt schon an und für sich ein solcher Act die Initiative zu einer Verfassungsverletzung, so wird jene Anschauung, welche thatsächlich, wie der jüngste "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und über die Qualificirung der Lehrer derselben", die ungarische Legislative zu jeder Änderung oder stillschweigenden Beseitigung der, der Kirche die Autonomie über ihr Mittelschulwesen sichernden siebenbürgischen Religionsgesetze für competent erachtet, noch hinfalliger, wenn die Genesis der Union zwischen Siebenbürgen und Ungarn ebenso nach der Natur der Sache, als im Licht der dieselben staats- und völkerrechtlich constituirenden Acte ins Auge gefaßt wird.

Denn damit verhält es sich folgendermaßen:

Siebenbürgen, zu keiner Zeit ein derartiger Bestandtheil Ungarns wie z.B. der Pester oder Pressburger Comitats, sondern auch vor der Schlacht von Mohatsch besondern eigenartigen Rechtes theilhaftig – Verböczy: *Opus tripartitum juris consuetudinarii inelyti regni Hunga-*

riae, pars tertia; Gesetzartikel des Fürstenthums Siebenbürgen I: 1744 – war Jahrhunderte lang nach jener Schlacht ein von Ungarn getrennter, unter eigenem Fürsten für sich bestehender Staat, in dem die drei recipirten Nationen, Ungarn, Sekler, Sachsen, und die vier recipirten Religionen, darunter die mit der sächsischen Nation zusammenfallende evangelische Augsburger Bekenntnisses, die vollen staatsbürgerlichen Rechte besaßen. Diese Unabhängigkeit von Ungarn änderte sich nicht, als Siebenbürgen am Schluß des 17. Jahrhunderts vertragsmäßig unter Erbfürsten aus dem erlauchten Haus Österreich, das auch die Krone von Ungarn trug, trat: "Transsilvaniam", so heißt es im VI. Artikel von 1790/1 "tam sua sacratissima Majestas, quam secuturi ejusdem ex augusta domo Austriaca succesores...¹ velut propriam habentem constitutionem, nullique alteri regno subjectam juxta proprias leges et constitutiones legitime confirmata...² gubernabunt."

Die Union zwischen Ungarn und Siebenbürgen forderte daher einen bilateralen legislativen Act, der zwischen beiden Ländern seinem Wesen nach ein Vertragsrecht schuf.

"Zur Verwirklichung dieses Zweckes" erklärte der ungarländische Reichstag im VII. Gesetzartikel von 1848: "Ungarn ist bereit *alle verschiedenen Gesetze und Freiheiten Siebenbürgens*, welche nebst dem, daß sie die vollkommene Vereinigung nicht hindern, die Freiheit der Nation und die Rechtsgleichheit begünstigen, anzunehmen und *aufrecht zu erhalten*."

Als das Jahr 1848 und was ihm folgte zu jener Union nicht geführt hatte, erachteten Eure Majestät es für nothwendig, die Vereinigung Ungarns mit Siebenbürgen mit dem Allerhöchsten Rescript vom 1. September 1865, wodurch der siebenbürgische Landtag für den 19. November nach Klausenburg einberufen werde, ebenso mit dem Allerhöchsten Rescript vom 17. September 1865, wodurch der ungarische Krönungslandtag für den 10. December nach Pest einberufen wurde, zu neuer Verhandlung zu bringen, als deren Aufgabe Euere Majestät in der Thronrede bei Eröffnung des ungarischen Reichstags am 14. December 1865 zu bezeichnen geruhen, daß "diese Fragen nicht nach dem todten Buchstaben der Gesetze eine scheinbare und zweifelhafte, sondern im Einklang mit allen lebenskräftigen Factoren durch deren vertrauensvollen Anschluß eine dauernde und nachhaltige Lösung finde".

Eine solche durfte man auch nach den öffentlichen Erklärungen des ungarischen Reichstags von 1861 und nach den, in den Verhandlungen desselben enthaltenen zahlreichen Zusicherungen seiner hervorragenden Mitglieder hoffen, die schließlich einen Reichstag "in Ange-

---

1 așa în text

2 idem

legenheit der Nationalitätenfrage entsandte Commission" machte. So bezeichnete sie die Elemente solcher gesetzlicher Verfügungen, welche "die Entwicklung der einzelnen Nationalitäten als Corporationen garantiren" als vorhanden auch in der "Autonomie der einzelnen Glaubensgenossenschaften, welche Autonomie sich nicht bloß auf kirchliche Angelegenheiten, sondern auch für die innere Organisation und Führung ihrer Schulen erstreckt" – mit der ausdrücklichen Erklärung, "daß alle Punkte, welche sich auf die kirchlichen Gemeinden und Schulen beziehen, als Ausflüsse jener unserer vaterländischen Gesetze zu betrachten sind, welche die autonome Rechte der einzelnen Confessionen normiren und deren Aufrechterhaltung ihrem vollen Inhalt nach – namentlich der die Rechte der Protestanten beider Confessionen...¹ garantirenden Grundgesetze...² wir an dieser Stelle besonders hervorgehoben haben möchten". – "Die derart festgestellten Rechte sämtlicher auf dem Landesterritorium befindlichen Nationalitäten werden als Grundgesetz proklamirt und unter den Schutz der Nationalehre gestellt".

Solche öffentliche Erklärungen und Verheißungen des ungarischen Reichstags von 1861 lagen vor, als der nach Klausenburg einberufene siebenbürgische Landtag in seiner allerunterthänigsten Repräsentation vom 18. December 1865 Euere Majestät bat, die Vertreter Siebenbürgens behufs Wiederaufnahme der 1848 unterbrochenen Unionsverhandlungen zu dem, auf den 10. December nach Pest einberufenen Reichstag zu berufen, indem er Eurer Majestät zugleich einerseits die hiergegen abgegebene Sondermeinung der Mehrheit der sächsischen Abgeordneten, andererseits mit der Bitte um Berücksichtigung die Eingabe der Minderheit der sächsischen Abgeordneten unterbreitete.

Jene Sondermeinung beantragte: Der siebenbürgische Landtag möge die Bedingungen der Vereinigung von Ungarn und Siebenbürgen seinerseits nach allen Richtungen hin, besonders aber auch zur Sicherung der Rechtslage der verschiedenen Nationen und Kirchen in Siebenbürgen näher feststellen, damit diese sodann unter der Sanction der Krone durch einen gegenseitig abzuschließenden Staatsvertrag zwischen den beiden Ländern bleibend verbürgt werde.

Die von den Ständen zur Berücksichtigung empfohlene sächsische Minoritätseingabe nahm unter Anderm in Anspruch: "die in den siebenbürgischen Landesgesetzen garantierte volle Gleichberechtigung, Freiheit und absolutes Selbstgouvernement der evangelisch-lutherischen Kirche und Schule und der andern Glaubensgenossen".

---

1 așa în text

2 idem

Hierauf geruhen Eure Majestät mit Allerhöchstem Reskript vom 25. December 1865 auf jene Represantation des siebenbürgischen Landtags vom 18. December und die, derselben beigeschlossenen Acte Allergnädigst zu erklären:

"Es ist fortan *Unsere...*¹ *Absicht*, daß die hochwichtige Frage der *Regelung* der staatsrechtlichen Verhältnisse des Großfürstenthums Siebenbürgen...² *einer befriedigenden Lösung* zugeführt werde."

Indem Eure Majestät gleichzeitig "*gestatteten*", "daß der gegenwärtige Krönungslandtag Ungarns, welcher sich mit *der Regelung jener Fragen* zu befassen haben wird", von Siebenbürgen "*zur Wahrung der Landesinteressen*" beschickt werde, fügten Allerhöchstdieselben die inhaltsschwere Bestimmung hinzu:

"Die definitive Union beider Länder machen Wir überdiess von der *gehörigen Berücksichtigung* der speciellen Landesinteressen Unseres Großfürstenthums Siebenbürgen und von der Gewährleistung der auch durch Euch gewürdigten *Rechtsansprüche der verschiedenen Nationalitäten und Confessionen* und von der zweckmäßigen *Regelung* der administrativen Fragen des Landes abhängig".

Die staats- und völkerrechtliche Erledigung dieser Acte enthält zunächst der am 6. December 1867 von Eurer Majestät sanctionirte XLIII. Gesetzartikel von 1868 "über die detaillirte *Regelung* der Vereinigung Ungarns und Siebenbürgens". Die Bestimmungen desselben, beschlossen von einer Vertretung, an der auf Allerhöchst Eurer Majestät ausdrücklichen Ruf zu dem besonders bezeichneten Zwecke der "*Wahrung der Landesinteressen*" auch die Abgeordneten Siebenbürgens Theil nahmen, enthalten zweifellos ein *Staatsgrundgesetz* mit der Geltung eines bilateralen Staatsvertrags und bezeichnen den Rechtsstand der siebenbürgischen Landeskirchen in §14 folgendermaßen:

"Alle jene *Gesetze Siebenbürgens*, welche auf siebenbürgischen Gebiet und in den ehemals sogenannten ungarischen Theilen die Religions-, Ausübungs- und Selbstregierungsfreiheit der gesetzlich inarticulirten Religionsgenossenschaften, *Kirchen und Kirchenbehörden*, so auch deren Gleichberechtigung, gegenseitige Verhältnisse, und beziehungsweise deren *Wirkungskreis* gewährleisteten, werden nicht nur *unberührt aufrechterhalten*, sondern gleichzeitig auf die griechisch- und armenisch-katholische, so auch auf die griechisch-orientalische Kirche ausgedehnt".

Diese Religionargesetze Siebenbürgens, deren "unberührte Aufrechterhaltung §14 des Unionsartikels auch für die Zukunft gewährleistet, hat dieses treuehorsamste Landesconsistorium in seiner allerunterthänigsten Vorstellung vom 17. November 1880, (Abschnitt I) und vom

1 așa în text

2 idem

23. November 1881 (Abschnitt II), Allerhöchst Eurer Majestät darzulegen für seine Pflicht erachtet. In dem *Vertrag*, den demnach die beiden, bis dahin von einander unabhängigen Länder Ungarn und Siebenbürgen in dem Staatsgrundgesetz des XLIII. Artikels von 1868, und namentlich in §14 desselben unter der Sanction der Krone mit einander schlossen, wurde denn anerkannt:

daß die siebenbürgischen Religionsgesetze und die den Kirchen und Kirchenbehörden nach ihrem alten Wirkungskreise durch jene gewährleistete Autonomie über ihre Mittelschulen, welche denselben das volle, ungetheilte, durch keinen anderweiten Einfluß geschmälerte Recht der Einrichtung, Leitung und Beaufsichtigung jener Schulen sichert, jener Bedingung nicht entgegenstehen, unter der die ungarländische Legislative im VII. Artikel von 1848 erklärt hatte: "Ungarn ist bereit, *alle besondern Gesetze und Freiheiten Siebenbürgens*, welche nebst dem, daß sie vollständige Vereinigung nicht hindern, die Nationalfreiheit und Rechtsgleichheit begünstigen, *anzunehmen und aufrecht zu erhalten*;"

ja es gewährleistet jener Unionsvertrag geradezu die "unberührte Aufrechterhaltung" jener Gesetze und des gesetzlichen "Wirkungskreises der kirchlichen Behörden" auch über ihre Mittelschulen ohne allen Vorbehalt, nicht mit der geringsten Andeutung, daß etwa eine spätere wandelbare parlamentarische Majorität einer jener Kirchen gegen ihren Willen und ohne ihre Verschuldung jenen Rechtsstand ganz oder theilweise absprechen und nehmen könne, den jener Grundvertrag derselben auf Grund ihres mehr als dreihundertjährigen, staats- und völkerrechtlich gewährleisteten Besitzes aufs neue sanctionirt hatte.

Die erste Forderung aber, welche die in dem Unionsvertrag begriffenen Theile zu erheben berechtigt sind, ist die *einer loyalen Achtung, einer loyalen Vollziehung* des Gesetzes. Ist es doch der Natur der Sache nach und nur in dieser Voraussetzung beschlossen worden!

Eine einseitige Beschränkung, oder Aberkennung des, in jenem Fundamentalgesetz der evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen mit der neuen Gewährleistung der siebenbürgischen Religionsgesetze abermals sanctionirten Rechtsbestandes bezüglich ihrer Mittelschule liegt daher staatsrechtlich nicht im Wirkungskreis des ungarischen Abgeordnetenhauses, beziehungsweise der ungarischen Legislative, da ihre Machtbefugniß nicht eine absolute, unbeschränkte ist.

Ein thatsächlicher, jene *moralische* – steht doch das Unionsgesetz gewiß auch "unter dem Schutz der Nationalehre!" – und *staatsrechtliche* Grenze nicht achtender Vorgang, der hier nur die Folge hätte, den confessionellen und nationalen Frieden zu stören, zugleich eine alte Culturarbeit in einem noch immer culturarmen Lande auf das schwer-

ste zu gefährden, stünde nicht mehr auf dem Boden des Rechtes, sondern auf dem der Willkür, der Gewalt und würde einst vor dem unparteiischen Urtheil der Geschichte als Wort- und Vertragsbruch gekennzeichnet werden müssen.

III.

Das treuehorsamste Landesconsistorium erfüllt daher ebensosehr eine Pflicht gegen seine Kirche, als gegen den Staat und Allerhöchst Eure Majestät, wenn es gegen eine derartige beabsichtigte Verfassungsverletzung das Wort der Beschwerde und Rechtsverwahrung erhebt, und jedes legale Mittel gebraucht, damit jener Entwurf nie zum Gesetz werde. Es sieht sich dazu um so mehr gedrängt, als derselbe der evangelischen Kirche nicht nur den, ihr zustehenden altberechtigten Einfluß auf ihre Mittelschule bis zu einem Mindestmaß nehmen will, sondern die *Verfassung der Kirche selbst als solcher in einem ihrer wesentlichsten Theile geradezu mit Zerstörung bedroht*.

Indem wir allerunterthänigst bitten, daß es uns gestattet sei, diesbezüglich auf die Ausführung in unserer Vorstellung vom 17. October 1880 (Abschnitt IV) und vom 23. November 1881 (Abschnitt I Schlußausführungen) hinzuweisen, geruhe Eure Majestät, die nachfolgende kurze Zusammenstellung Allergnädigster Erwägung zu würdigen.

Im Sinn unsers uralten Kirchenrechts und nach dem ausdrücklichen Wortlaut der gegenwärtigen Kirchenverfassung besteht zwischen unserer Schule und Kirche eine derartige Verbindung, daß mit Ausnahme einzelner besonders bestimmter Fälle Niemand zu einem geistlichen Amt gelangen kann, der nicht zuvor in einem Schulamt gedient hat.

Die Studirenden des Lehramts für die Mittelschule haben daher die Aufgabe, ihre Universitätsstudien so einzurichten, daß sie sich zugleich für das geistliche Amt der Kirche vorbereiten.

Die wissenschaftliche Befähigung der Candidaten wird durch eine, für jeden der beiden Berufskreise besonders abzulegende Prüfung vor einer, durch das Landesconsistorium aus Fachmännern bestellten Prüfungscommission ermittelt und zwar zunächst durch die, wesentlich nach dem Vorbild der österreichischen eingerichtete Lehramtsprüfung, spätestens zwei Jahre darauf durch die theologische Prüfung.

Aus den Lehrern der Mittelschule, die diese Prüfungen abgelegt, und meist zehn bis fünfzehn Jahre das Lehramt bekleidet haben – *über den Erfolg ihrer Lehrwirksamkeit und damit über den Zustand jener Schulen hat der Staat nie eine Klage geführt, vielmehr wiederholt seine Anerkennung ausgesprochen* – wird der größte Theil unserer Pfarrstellen durch die Wahl der Gemeinden besetzt.

Und wieder: dieser Zusammenhang allein ermöglicht – durch die Vorrückung der Lehrer in besser dotirte Pfarrstellen – daß von der

evangelischen Landeskirche Siebenbürgens (210.500 Seelen) fünf Obergymnasien, zwei Untergymnasien, eine Ober- und eine Unterrealschule erhalten werden können, die alle mit den erforderlichen akademischen Lehrern und mit Lehrmitteln versehen im letzten Schuljahr (1881/2) 1523 Schüler zählten, darunter 526 Nichtevangeli-sche, 367 Nichtdeutsche, unter diesen 102 Magyaren, 161 Rumänen.

Es ist unzweifelhaft, daß die Organisation unserer Kirche in einem ihrer wesentlichsten Theile geradezu zerstört wurde, wenn, wie der neue Gesetzentwurf über die Mittelschulen es beabsichtigt, Verfügungen von Staatswegen getroffen würden, welche jenen Zusammenhang zwischen Schule und Kirche thatsächlich unmöglich machen.

Was geschieht aber, wenn unser Lehramts-candidat seine Prüfung in Pest oder Klausenburg vor einer, aus Professoren dieser Universitäten bestehenden Commission, dazu in magyarischer Sprache ablegen muß.

Denn um dieses thun zu können, müßte er seine Studien an einer dieser beiden magyarischen Universitäten machen und würde thatsächlich vom Besuch der deutschen Hochschulen Wiens, der Schweiz, des deutschen Reichs ausgeschlossen. Auf diesen allein ist es jedoch möglich, sich zugleich für das Lehramt der Mittelschule und für das geistliche Amt der evangelischen Kirche auszubilden.

Diese Studienordnung aber, so wie die dadurch ermöglichte Verbindung zwischen Schule und Kirche hat sich Jahrhunderte hindurch für beide Heilsanstalten gleich segensreich erwiesen. Eine Zerstörung dieser Organization von außen her ist, wir müssen es, so schwer es uns fällt, wiederholen, gleichbedeutend mit einem Angriff auf den Bestand dieser evangelischen Kirche, gleichbedeutend mit einer so schweren Persecution derselben, wie sie die Vergangenheit noch nie gesehen hat, und – wie sie den gnädigsten und gerechten Absichten Allerhöchst Eurer Majestät gewiß ferne liegt.

Dabei sei es zugleich gestattet, auf die schwere Culturschädigung hinzuweisen, die jenes Gesetz für unsre Kirche, unsre Schule und unser Volk in seinem Gefolge haben müßte. Daß die gegenwärtige Zahl unserer Mittelschulen bei jenem Gesetz nicht bestehen könnte, ist schon erwähnt. Abgeschnitten von den Quellen der *für uns* vor Allem naturgemäßen, weil nationalen Bildung, die uns an die deutschen Hochschulen hinweist, deren unbedingter und durch nichts beengter Besuch uns durch die altsiebenbürgischen, von keinem legislativen Act aufgehobenen Gesetze: *Approbatæ constitutiones regni Transsilvaniae, pars III, titulus XIV, articulus I (1653)*, *Compilatæ constitutiones regni Transsilvaniae, pars III, titulus IX, articulus I (1669)*, sowie durch den Staatsvertrag des Leopoldinischen Diploms vom 4. December 1691 und Gesetzartikel I: 1752 genügend verbürgt ist – müßte überhaupt die deutsche Schule, die deutsche Gesittung, das deutsche

Volksthum hier allmählich verkümmern, ein Zustand, der doch weder den wahren Interessen des Landes, noch der Monarchie oder des Allerhöchsten Herrscherhauses geboten erscheint und der ebenso wenig vor dem Urtheil des Rechtes und jener Principien bestehen könnte, auf welche das ungarische Staatswesen seinerzeit gegründet wurde, und auf deren Boden allein Ungarn angesichts der europäischen Cultur und Rechtsordnung auf die fördernde Theilnahme der öffentlichen Meinung und auf gedeihliche Entwicklung wird hoffen können.

IV.

Das führt das ehrfurchtsvoll unterzeichnete Landesconsistorium zu einem weiteren Grunde, um dessentwillen, falls es von der angestammten Treue gegen die Krone und Allerhöchst Eure Majestät nicht abfallen will, nie aufhören darf, mit allen gesetzlichen Mitteln gegen jene Bestrebungen zu kämpfen, die in dem neuen "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben" ihren, wenn auch nur unbewußten Ausdruck finden.

Es ist gegenüber der althistorischen Entwicklung von Ungarn und Siebenbürgen der Geist der neuen revolutionären Doctrin, die die Magyarisirung des gesamten Landes als das oberste und mit allen Mitteln zu erstrebende Ziel des Staates und der Ausübung seiner Hoheitsrechte hinstellt. Wir haben bereits in unserer Allerunterthänigsten Vorstellung vom 223. November 1881 (Abschnitt II) mit That-sachen nachgewiesen, daß sich als tieferer Kern des Mittelschulgesetzes *die Magyarisirung der Mittelschule* herausstelle; die gegenwärtige Festsetzung desselben durch den Unterrichtsausschuß erhöht diese Gewißheit.

Es sei nur Einiges anzuführen gestattet:

Während die ministerielle Gesetzworlage vom 20. März 1880 und vom 6. October 1881 *gegen das klare Gesetz* "über die Gleichberechtigung der Nationalitäten" für die Zukunft unmöglich machen sollte, daß der *Staat* eine deutsche Mittelschule errichte, *ja, wieder gegen das klare Gesetz* die Errichtung anderer als magyarischer Mittelschulen selbst Municipien und *Gemeinden* verbot, und die Errichtung von Anstalten mit anderer als magyarischer Unterrichtssprache bloß Con-fessionen, Vereinen und Einzelpersonen zugestand, hat der Unterrichtsausschuß durch seinen Beschluß vom 24. Januar auch Vereinen und Einzelpersonen dieses Recht abgesprochen, abermals im Gegen-satz gegen die unzweifelhafte Bestimmung von § 26 Gesetzartikel XLIV: 1868, welcher also lautet:

"So wie bisher jeder Bürger des Landes welcher immer einer Nationalität, jede Gemeinde, Kirche und Kirchengemeinde das Recht hatte, *ebenso werden sie auch fernerhin das Recht haben mit eigenen Mitteln oder im Associationsweg Elementar-, Mittel- und höherer Schulen zu errichten. Zu diesem Zwecke, und auch behufs Errichtung anderer, zur*

Förderung von Sprache, Kunst, Wissenschaft, Landwirtschaft, Handel und Gewerbe dienender Anstalten können die einzelnen Bürger des Landes unter der gesetzlichen Aussicht des Staates Gesellschaften oder Vereine bilden, nach ihrer Constituirung Statuten schaffen, im Sinn der durch die Staatsregierung bestätigten Statuten vorgehen, einen Geldfond bilden und diesem (mit diesem) gleichfalls unter der Aufsicht der Staatsregierung auch ihren gesetzlichen Nationalitätsanforderungen entsprechend gebahren.

Die auf solche Weise zu Stande gekommene Bildung- und sonstigen Anstalten – die Schulen jedoch mit Einhaltung des Volksunterrichtsgesetzes – sind gleichberechtigt mit den ähnlichen und auf derselben Stufe befindlichen Anstalten des Staates.

Die Sprache der Privatinstitute und Vereine wird durch die Gründer bestimmt".

Es ist unmöglich angesichts dieser Gesetzbestimmung nicht der Verheißung zu gedenken, der die in Angelegenheit der Nationalitätenfrage vom Reichstag 1861 entsandte Commission in ihrem, dieselben Bestimmungen enthaltenden Gesetzentwurf Ausdruck gab: "*die derart festgestellten Rechte sämtlicher auf dem Landesterritorium befindlichen Nationalitäten werden als Grundgesetz proclamirt und unter den Schutz der Nationalehre gestellt*".

Nicht weniger rücksichtslos stellt sich die Tendenz der Magyarisierung im neuen Gesetzentwurf auch in einer andern, abermals nach jener Absicht hin verschärften Bestimmung heraus.

Während *die ministerielle Gesetzesvorlage vom 20. März 1880* den vaterländischen Religionargesetzen entsprechend, den Kirchen die Bestimmung über den Bildungsgang ihrer Mittelschullehrer, damit auch den freien vollen Besuch der ausländischen Universitäten und ebenso das alte Recht ließ, Commissionen für die Lehramtsprüfung aufzustellen und die Normen hiefür festzusetzen, dem Staat bloß ein Oberaufsichtsrecht vorbehaltend; während selbst *die Regierungsvorlage vom 6. October 1881* den Kirchen wenn auch unter (ungesetzlichen) Bedingungen und Einschränkungen das Recht zuerkannte, in Anstalten, die ihnen geeignet schienen, für die Bildung ihrer Lehramts-candidaten Sorge zu tragen und diese im eigenen Wirkungskreis der Prüfung unterzeichnen:

läßt der neue *vom Subcomité des Unterrichtsausschusses hergestellte Gesetzentwurf* selbst diese kargen Reste des alten religionar-gesetzlichen Rechtsstandes fallen und überträgt das Recht den Studiengang der Lehramts-candidaten zu normiren, die Prüfungsnorm für dieselben festzustellen, die Prüfung selbst durch die ihr beliebigen Organe abhalten zu lassen, ausschließlich und allein der Regierung, das ist dem Cultus- und Unterrichtsminister. Die Prüfung selbst soll mündlich und schriftlich in magyarischer Sprache abgelegt werden, auch von demje-

nigen, der nicht der magyarischen Nationalität angehört und der nie an einer magyarischen Anstalt dienen soll; nur fünf Jahre lang ist ein Dispens hievon in Aussicht gestellt; doch wird immer und in jedem Fall "magyarische Sprache und Literatur (Kenntniss der magyarischen Sprache und Stilistik), Übersicht über die Entwicklung der magyarischen Literatur und Kenntniss der Hauptwerke der hervorragendern Schriftsteller" gefordert.

Diese Forderung soll auch für die Lehrer und Lehramtsandidaten der evangelisch-deutschen Mittelschulen unserer Landeskirche gelten, wiewol diese die, vom praktischen Bedürfniß gebotene Kenntniss der magyarischen Sprache bereits in der Maturitätsprüfung nachgewiesen haben und ihnen weiterhin die deutsche Literatur für reichste, reinste und edlste Bildung eine unerschöpfliche Quelle bietet, so daß bei jener Forderung die Benützung dieser Zweifellos eine solche Beschränkung erleiden müßte, welche gewiß weder die allgemeine, noch die Fachbildung der Betreffenden zu fördern geeignet sein könnte, woraus mit Naturnothwendigkeit keine Verbesserung jener Mittelschulen folgen würde.

Doch der neue Gesetzentwurf stellt sich eben in den Dienst der Magyarisirung,

jenes Geistes, in dem der, von dem Herrn Cultus- und Unterrichtsminister dem Reichstag vorgelegte amtliche zehnte Jahresbericht über den Zustand des ungarischen Schulwesens (S.150) die Hauptstadt Budapest "des Danks der Nation" deshalb für würdig erklärt, weil keine deutsche Volksschule mehr in ihrer Mitte bestehe, wiewol sie 120.000 deutsche Einwohner zählt und der Minister für öffentlichen Unterricht nach §17 des XLIV. Gesetzartikels von 1868 "verpflichtet" ist, "in den Staatslehranstalten möglichst dafür zu sorgen, daß die Bürger einer jeden Nationalität des Landes, wenn sie in größern Massen zusammenleben, in der Nähe der von ihnen bewohnten Gegend sich in ihrer Muttersprache bilden können bis dahin, wo die höhere akademische Bildung beginnt", –

jenes Geistes, in dem der Unterrichtsausschuß 1881, wie Seitens der Regierung in der Sitzung desselben vom 22. März 1882 erklärt wurde, darum beschloß, daß die Lehramtsprüfung bloß in magyarischer Sprache abgelegt werde, weil "der ungarische Staat solche Schulen nicht dulden dürfe, deren Professoren nicht magyarisch verstehen, da dieselben erfahrungsgemäß Feinde der ungarischen Staatsidee sind und derselben Feinde erziehen".

Es ist unglaublich, daß auch der Herr Cultus- und Unterrichtsminister sich diese Motivirung angeeignet habe, wiewol die öffentlichen Blätter unwidersprochen damals diese Mittheilung brachten.

Jedenfalls erfüllen wir nur eine Pflicht der Wahrhaftigkeit, wenn wir bei diesem Anlaß hier, da uns sonst jede Gelegenheit dazu fehlt,

offen erklären, daß jene Behauptung unserer Landeskirche gegenüber eine Entstellung und Verläumdung sei.

Solcher Geist bezeichnet eben den Abfall von jenen Principien, die einst das Königreich Ungarn gegründet (Decretum S. Stephani regis, liber I caput 6; Andreae II regis decretum, articulus XIX im Corpus juris Hungarici) und von seinen größten Königen geachtet das Reich blühend gemacht haben, – den Abfall von jener Staatsweisheit, die die sächsische Nation – "at retinendam coronam" – nach Siebenbürgen gerufen und durch den Rechtsschutz, den sie ihr zu Theil werden ließ, dem Land einst einen deutschen Landesstand gegeben hat – jener Staatsweisheit, sie selbst in ihrer jüngsten, sei es auch schwächer gewordenen Triebkraft neben dem Unionsgesetz das Gesetz "über die Gleichberechtigung der Nationalitäten" geschaffen (Artikel XLIV; 1868), an dem wie an jenem der neue Gesetzentwurf wesentlichste und werthvollste Bestimmungen so nebenbei geradezu vernichten will.

Der Freund des Rechtes, des Vaterlandes, der Krone kann darin, mit tiefer Trauer, nur jenen *revolutionären* Geist erkennen, der seine Verkörperung in *Kossuth* gefunden. Denn ein Theil seines, seinerzeit unter Andern auch im *Pesti Hirldap* immer wieder verkündeten Programms war es bekanntlich, das Wort und That die vollständige Magyarisirung des Landes, der ganzen bürgerlichen und kirchlichen Gesetzgebung, Verwaltung, Rechtspflege, der öffentlichen Erziehung bis zu jeder Dorfschule herab forderte: "eilen wir, eilen wir! Magyarisiren wir die Kroaten, Rumänen und Sachsen, sonst gehen wir zu Grunde!"

Es bedarf keines weitläufigen Beweises, daß der neue Mittelschulengesetzentwurf Geist von diesem Geiste ist, wie denn die weitere Verhandlung desselben ohne Zweifel neue Zeugnisse dafür bringt. Indem er alle Ergebnisse der geschichtlichen Entwicklung Ungarns und Siebenbürgens als nicht vorhanden ansieht, sich durch das positive, in Staatsverträgen, Friedensschlüssen, alten und neuen Fundamentalgesetzen und Königseiden wurzelnde, in jedem Rechtsstaat unverletzliche Recht der evangelischen Landeskirche Siebenbürgens nicht gebunden erachtet, an die Stelle desselben vielmehr seine absolute Willkür setzt, und in dieser die deutschen Mittelschulen, die deutsche Cultur jener Kirche und ihre eigenberechtigte Organisation, damit aber wesentliche Lebensbedingungen derselben tödlich schädigt, alles aus dem vermeintlichen Recht eines separatistischen Nationalitätenprincips, das alle andern Nationen dem eigenen Volksthum unterwerfen und einverleiben will: – tritt der Gesetzentwurf eben aus dem Kreis organischer Entwicklung heraus und in den der Revolution hinüber, deren Folgen für unser Volk und unsere Kirche jener Drohung *Kossuth's* schmerzlich nahe kommen würden, die er am 17. März 1849 an Bem schrieb: "... werde ich keine Sachsen auf dem Gebiet der ungari-

---

1 așa în text

schen Krone dulden, sondern sie alle aus dem Lande jagen, oder *alles Schutzes, aller Freiheit des Gesetzes verlustig erklären*". (Briefe L. Kossuth's an Bem. Herausgegeben von Aldar Makray. Pest 1870, S.2).

V.

Eben deshalb aber ist das treuehorsamste Landesconsistorium der unerschüttlichen Überzeugung, daß Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät, *Allerhöchstwelche dem neuen "Gesetzentwurf über die Mittelschulen und die Qualificirung der Lehrer derselben" die Genehmigung zur Vorlage wol nie ertheilt haben*, einem auf der Grundlage diese Entwurfs etwa erwachsenden Gesetze, auch abgesehen von der Incompetenz der Legislative dazu gegenüber den im Unionsgesetz neuerdings verbürgten siebenbürgischen Religionargesetze, wegen des in demselben liegenden totalen Bruchs mit der Vergangenheit, wegen der durch nichts verschuldeten Rechtsconfiscation, die ein solches Gesetz an der evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen vollzöge, wegen jener Culturzerstörung und Desorganisation, die im Gefolge eines solchen Gesetzes diese Kirche und ihre deutschen Bildungsstätten unausbleiblich treffen müßte, die Allerhöchst Zustimmung und Sanction zu versagen Allernädigst geruhen würden.

Denn hoch über den wechselnden Strömungen politischer Tagesziele und einseitiger Parteileidenschaften steht die Krone und die Majestät der kaiserlichen und königlichen Autorität, nach göttlicher und menschlicher Ordnung berufen, Aller und damit auch des geringen Theiles Recht zu schützen, und nicht zuzulassen, daß unter dem Schein und unter der Form des Gesetzes irgend einem Gliede des Staates mit einem althergebrachten, vielfach gewährleisteten Fundamentalrechte zugleich solche geistige und sittliche Güter entzogen werden, die sein Wesen und seinen Bestand mit bedingen und durch die es Jahrhunderte lang in unentwegter Treue zum Aufbau des Staates, zur Macht und zum Glanz der Krone das Seine beigetragen hat.

Durch die Mittelschule, durch den in dieser lebenden Geist deutscher Wissenschaft, welche eben nur dort noch in diesen Landen Pflegestätte hat, ist die evangelische Kirche, die sächsische Nation in Siebenbürgen mit zu jenem Gliede des Reichs geworden, das in den letzten drei Jahrhunderten von Eurer Majestät erlauchten Vorfahrer, von Allerhöchst Eurer Majestät selbst erhebendste Zeugnisse ehrender Anerkennung erhalten hat.

Sollte es je geschehen können, daß im Gegensatz zu jenen zahlreichen erhabenen Enunciationen der Krone und des Allerhöchsten Krönungseides, auf welche vertrauend die evangelische Landeskirche Siebenbürgens auch in der, durch den Unionsvertrag zwischen Ungarn und Siebenbürgen neu gestalteten Ordnung des Staates auf dem, noch letzthin ihr wiederholt gewährleisteten altheiligen Rechtsboden ihre treue Arbeit für die Bildung und das religiös-sittliche Leben ihres

Volkes, doch gewiß zum Aufbau des gesamten Vaterlandes, pflichtfreudig fortgesetzt hat – sollte es je geschehen können, daß dieser Rechtsboden durch den Beschluß einer Legislative, in der von allen Kirchen des Landes die protestantische allein keine Vertretung hat, zerstört wurde: so geruhen Allerhöchst Euere Majestät Allergnädigst zu erwägen, ob nicht eine zahlreiche, immer loyale Bevölkerung dadurch irre werden könnte im Glauben, daß der Staat eine sittliche Institution sei, ob nicht die evangelische Landeskirche Siebenbürgens, welche nach dem alten Recht dieses Landes die ehemalige dritte ständische Nation desselben, die Sachsen, umfaßt, in einem solchen Vorgang geradezu eine Schädigung der Autorität der Krone schmerzlich beklagen müßte, beklagen einen unheilvollen Gegensatz gegen jenes staatsbildende Princip, unter dessen Ägide das erlauchte Haus Österreich so viele Königreiche und Länder unter seiner Krone vereinte, das Princip: die Heiligkeit des Rechtes im Kleinen wie im Großen zu schützen, *allen* Volksstämmen des Reichs das gleiche Wohlwollen entgegenzubringen, *aller* Bildung und Wohlfahrt gleichmäßig zu fördern, *keinen* dem andern zum Opfer dahingeben zu lassen.

Um jenes Princip willen segnete Siebenbürgen vor zweihundert Jahren den Tag, an dem es in den Schutz und Schirm dieses erlauchten Hauses getreten, und pries sich glücklich im dankbaren Gefühl, fortan dauernd europäischer Rechtsordnung sicher zu sein: *sub umbra alarum Tuarum!*

Erfüllt von derselben Überzeugung und unerschütterter Festhaltung an dem Glauben und dem Vertrauen auf Allerhöchst Eurer Majestät starken und gnädigen Rechtsschutz, wagt es denn die treuehorsamste evangelische Landeskirche A.B. in Siebenbürgen durch das ehrfurchtsvoll unterfertigte Landesconsistorium unter ehrebetigem Anschluß der gleichzeitig an den Hohen ungarischen Reichstag überreichten Denkschrift, abermals allerunterthänigst zu bitten:

Allerhöchst Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät *geruhe Allergnädigst zu verfügen, daß eine Regelung des ungarischen Mittelschulwesens durch den ungarischen Reichstag nur auf Grund einer solchen Vorlage stattfinden dürfe, durch welche altgesetzliche Grundrechte der evangelischen Landeskirche A.B., sowie des deutschen Volkstums in Siebenbürgen unangetastet bleiben;*

beziehungsweise:

Allerhöchst Eure kaiserliche und königlich-apostolische Majestät *geruhe allergnädigst, einem etwaigen, auf Grund des, vom Subcomité des Unterrichtsausschusses des ungarischen Abgeordnetenhauses vorgelegten "Gesetzentwurfes über die Mittelschulen und über die Qualifikation der Lehrer derselben" mit Beseitigung der siebenbürgischen Religionargetze sowie wesentlicher Bestimmungen des XLIII. und*

XLIV. Gesetzartikels von 1868 beschlossenen Gesetze die Allerhöchste Sanction zu versagen.

Die wir in homagialer Ehrfurcht vertrauensvoll verharren
Allerhöchst Eurer kaiserlichen und königlich-apostolischen Majestät
treuehorsamste Untertanen

Das Landesconsistorium der evangelischen
Kirche Augsburgers Bekenntnisses in Siebenbürgen
D. Georg Daniel Teutsch
Superintendent
Karl Fritsch
Secretär der Landeskirche

Hermannstadt, am 5. Februr 1883.

Arh. St. Sibiu, fond: Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, nr. 380, 1883, copie autenticată.

Traducere

Majestatea voastră Apostolică cezaro-regească!

Prea milostiv Împărat și Rege și Stăpân!

Excelența sa, domnul ministru al cultelor și instrucțiunii publice a cerut în ședința Camerei inferioare din Parlamentul ungar la 12 octombrie, ca proiectul de lege privind școlile medii, rămas nerezolvat în ultima sesiune parlamentară, să fie din nou supus dezbaterii Comisiei pentru instrucțiune publică, propunere acceptată de Camera Deputaților.

Domnul ministru al cultelor și instrucțiunii publice a solicitat prin urmare o nouă dezbateră asupra "Proiectului de lege privind învățământul gimnazial și din școlile reale", pe care Domnia sa l-a prezentat Camerei Deputaților, împreună cu o expunere de motive, la 6 octombrie 1881, respins de Comisia pentru instrucțiune publică în ședința din 22 martie 1882; – în prealabil, numitul a mai înfățișat o expunere de motive la 20 martie 1880, iar Comisia pentru instrucțiune publică a șters de pe ordinea de zi a ședinței din 11 mai 1881 proiectul de lege în care dezavantajele instituțiilor de învățământ nemaghiar au fost simțitor înăsprite.

Acesta este același proiect de față lege de care devotata Biserică evanghelică C.A. din Transilvania s-a văzut nevoită să se încreadă protecției prea milostive a Majestății voastre apostolice cezaro-regești prin petiția preasupusă din 23 noiembrie 1881, întocmită de onoratul

consistoriu, care a adresat în aceeași zi un memoriu înaltei Camere a Deputaților, cu rugămintea stăruitoare de a respinge acest proiect;

aceiași proiect de lege, împotriva căruia biserica evanghelică de confesiune augsburgică și helvetică din Ungaria a prezentat subcomitetului Comisiei pentru instrucțiune publică la data de 4 februarie 1882 o plângere, în care consideră proiectul "o încălcare" a autonomiei conferită acestor biserici prin drepturile date și asigurate de lege asupra școlilor medii prin tratate de pace și legile organice, printre care articolul de lege XXVI din anul 1790/1;

proiectul respins la 9 februarie 1882 prin declarația adresată Comisiei pentru instrucțiune publică de Excelența sa, cardinalul-episcop de Kolocsa, D. Ludwig von Haynald, prezentată și în numele cardinalului-episcop de Esztergom, D. Johann Simor, precum și în numele întregului episcopat, ca fiind neîntemeiat și ilegal;

împotriva căruia și capii bisericii romano-catolice din Transilvania au reclamat serioase neajunsuri, cuprinse în petiția din 23 ianuarie 1882 adresată Camerei Deputaților;

proiect în care Consistoriul arhiepiscopatului greco-catolic din Blaj a văzut încălcarea legii confesionale transilvane și a prevederilor articolului de lege XLIV din 1868, cu privire la "egala îndreptățire a naționalităților", solicitând în numele său și al bisericii catolice de rit grecesc, respingerea acestuia, prin memoriul din 3 februarie 1882;

prin memoriul adresat Camerei Deputaților la 20 februarie 1882 de către episcopul și mitropolitul Miron Roman în numele bisericii românești de rit greco-oriental din Ungaria și Transilvania, s-a deplâns amarnic încălcarea gravă a autonomiei juridice a bisericii, precum și amenințarea caracterului bisericilor nemaghiare organizate pe principiul de naționalitate, solicitând respingerea proiectului de lege și consultarea în elaborarea unui nou proiect.

La solicitarea domnului ministru al cultelor și instrucțiunii publice și după decizia luată de Camera Deputaților, proiectul de lege din 6 octombrie 1881 urma să fie din nou dezbătut la 12 octombrie 1882.

Comisia pentru instrucțiune publică s-a constituit de fapt numai la 12 octombrie 1882 și a procedat la o deliberare preliminară. După relatările presei, constituirea acestei comisii a fost singura decizie luată cu ocazia acestei întruniri. Proxima ședință a avut loc pe data de 17 ianuarie 1883. Procesul verbal întocmit cu acea ocazie a fost dat citirii și menționa că: Comisia pentru instrucțiune publică, constituită la 12 octombrie 1882, a numit la solicitarea ministrului instrucțiunii publice un subcomitet format din cinci membri, însărcinat cu refacerea proiectului de lege din 1881. Cert este un lucru, presa n-a difuzat nici o știre până în momentul respectiv, privind decizia ministerială sau despre activitatea acestui subcomitet. După opinia unor ziare, de pildă "Magyar tanügy", subcomitetul a prezentat Comisiei pentru instruc-

țiune publică un document, elaborat în baza unui nou proiect al domnului ministru al cultelor și instrucțiunii publice, care cuprinde 28 de paragrafe, lărgit prin contribuția subcomitetului și a unui consiliu din Ministerul Instrucțiunii Publice la 103 paragrafe, document care a fost aprobat de domnul ministru al instrucțiunii publice. Prin urmare trebuie să fie vorba despre un nou proiect de lege, care nu a fost prezentat în Parlament conform regulamentului parlamentar, care nu este prevăzut cu o expunere de motive din care să rezulte punctul de vedere al guvernului privind geneza legală a acestuia și pentru care, probabil, Coroana n-a fost solicitată să-și dea consimțământul.

"Proiectul de lege privind școlile medii și calificarea învățătorilor acestora" nefiind publicat, nu a fost accesibil dezbaterii opiniei publice, iar consistoriul evanghelic a luat cunoștință pe căi ocolite de acest document elaborat de subcomisia celor cinci din cadrul Comisiei pentru instrucțiune publică care l-a și dezbătut; consistoriul consideră că această măsură atrage după sine negarea absolută a dreptului la autonomie acordat și confirmat fiecărei confesiuni, dar în special Bisericii evanghelice C. A. din Transilvania, cu privire la sistemul învățământului mediu, prin legi organice, tratate de pace, convenții statale – articolul de lege XLIII din 1868 – și prin jurămintele de încoronare, care vor fi înlocuite prin puterea decizională nelimitată a guvernelor schimbătoare, cărora li se atribuie nu numai dreptul de supraveghere, ci mână liberă în supravegherea și conducerea școlilor medii, drepturi ce nu i-au fost date nicicând. Dacă în proiectele de lege anterioare se mai întrezăreau precizări, care dovedeau respect față de situația noastră juridică strămoșească, prezentând sub acest aspect o oarecare importanță constituțională, în prezent aceasta este în întregime ignorată; ceea ce a rămas, sunt doar jigniri aduse aceluia drept, înăsprite printr-o serie de dispoziții care știrbesc în mod simțitor existența bisericii noastre și a naționalității germane.

Proiectul de lege din 6 octombrie 1881 marchează față de cel din 20 martie 1880 un prejudiciu imens adus situației noastre juridice; noul proiect elaborat de subcomisia celor cinci din cadrul Comisiei pentru instrucțiune publică merge însă cu mult, cu mult mai departe în acest sens.

Fie-ne îngăduit să prezentăm în rezumat câteva prevederi ale proiectului, pentru a putea înțelege spiritul în care au fost concepute:

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice este cel care stabilește – cu excepția învățământului religios – proporția și genul materiilor obligatorii pentru școlile medii confesionale, la un nivel minim și nu mai mare decât pentru instituțiile de stat (§8).

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice stabilește ancheta disciplinară împotriva elevilor pe cale dispozițională (§ 14); autoritățile confesionale superioare sunt obligate să aducă la cunoștința ministru-

lui sancțiunile disciplinare aplicate elevilor și învățătorilor din școlile medii, inclusiv modul lor de aplicare (§ 38).

Cadrele didactice de specialitate din școlile medii nu pot fi obligate la un număr mai mare de 18 ore săptămânal, iar profesorii de desen să nu depășească 20 de ore (§ 17).

Toți învățătorii care n-au activat cel puțin cinci ani, înaintea apariției acestei legi, la o școală medie, sunt obligați (conform legii) să se supună examenului de absolvire în decurs de doi ani; prin urmare, toate examenele și diplomele de capacitate anterioare acestei legi sunt anulate retroactiv (§ 18).

Ministrul va delega un comisar-examinator (§ 23) care să asiste la examenul de maturitate din școlile medii confesionale, iar aprecierea acestuia legată de rezultatul examenelor este hotărâtoare, conform deciziei Comisiei pentru instrucțiune publică din 31 ianuarie.

Regulamentul de desfășurare al examenului de maturitate îl stabilește ministrul în persoană; diplomele se redactează în limba maghiară și (la cerere) este admisă traducerea lor numai în limba latină (§ 25).

Durata studiilor universitare va fi pentru viitorii învățători din școlile medii de patru ani, respectiv de cinci ani (§54).

Ministrul numește comisiile de examinare – inclusiv pentru învățătorii de la școlile medii confesionale – formate din profesori de la universitățile din Budapesta și Cluj (§ 53).

Norma pentru examen, genul cunoștințelor obligatorii pentru examenul de absolvire al învățătorilor etc. se stabilește de ministru pe cale decizională (§ 60).

Pentru toți învățătorii, indiferent de specialitatea lor, chiar dacă au dovedit la examenul de maturitate că posedă cunoștințe de limbă maghiară, devin obiecte de examen: limba maghiară, dezvoltarea limbii și literaturii maghiare, stilistica și operele celor mai reprezentativi scriitori maghiari (§ 58).

Limba în care se susține examenul de absolvire al învățătorilor este cea maghiară – chiar și pentru învățătorii care vor preda la institute exclusiv germane (§ 63).

Ministrul este împuternicit să permită susținerea examenelor pe durata celor cinci ani de studiu integral sau parțial și într-o altă limbă; dar și în aceste cazuri, limba și literatura maghiară trebuie să constituie subiecte de examen (§ 64).

Școlile medii sunt supravegheate de către un director școlar distric-tual numit de guvern (§ 34).

Școlile medii confesionale, municipale, cele subvenționate de comunități, societăți sau persoane particulare, precum și confesiunile sau bisericile, nu pot cere și nici nu pot primi ajutoare și sprijin material de la state din afară, de la domnitori sau guvernele acestora, iar de la persoane particulare sau asociații numai în cazul în care donatorul nu

pretinde dreptul de a interveni sau influența conducerea școlii și planul de învățământ sau nu revendică alte pretenții (§ 35).

Comisia pentru instrucțiune publică a hotărât la 2 februarie că sunt exceptate de la aceste prevederi ordinele monahale romano-catolice, prin natura relațiilor rezultate din "modul de organizare al bisericii lor" recunoscute prin lege și care se ocupă cu împărțirea învățaturii.

Guvernul poate dispune închiderea definitivă a școlilor medii pentru abateri morale sau atitudine dușmănoasă față de stat. Asupra averii și donațiilor făcute acestor școli va decide, în cazul în care donatorul nu a dispus hotărâri anume, Majestatea sa, la solicitarea ministrului, acestea fiind folosite în beneficiul învățământului public al confesiunii respective sau în justiție (§ 42).

Aceste precizări nu pun la îndoială scopurile urmărite de cei ce le-au întocmit, dar apar în adevărata lor lumină, dacă le judecăm din prisma continuității juridice, în special pentru biserica evanghelică C.A. din Transilvania, dacă luăm ca îndreptar drepturile ce i-au fost date și asigurate prin toate legile fundamentale ale țării, în care aceasta apare de-a lungul veacurilor ca biserică autonomă cu o sferă de activitate proprie, cu dreptul de a înființa, organiza și conduce școlile medii, dreptul de a stabili mersul studiilor și regulamentul examenelor pentru învățători în exclusivitate, fără influența elementelor din afară, – o constituție care s-a născut din dezvoltarea istorică a acestei țări, bazându-se pe acel drept, prin care pacea vestfalică a garantat condițiile de viață pentru bisericile și școlile evanghelice, care singură a oferit și oferă o cheazăsie suficientă, pentru a asigura caracterul evanghelic german al școlilor noastre.

De ce și în numele cărui drept se trece acum la confiscarea intenționată a acestui drept juridic moștenit din strămoși?

Consistoriul care subscrie aici respectuos se vede nevoit în fața acestui nou atac, ca pentru realizarea îndatoririlor de serviciu pline de răspunderi ce-i revin și care și-au găsit expresia în jurământul superintendentului adus la cunoștință Majestății voastre, anume:

"De a promova prin toate puterile cele mai alese bunuri ale Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, școlile și instituțiile... precum și pentru toți credincioșii ei...să susțină și să le mențină drepturile".

Să pășească din nou înaintea stăpânului protector cezaro-regesc al acestei biserici și implorând protecția dreaptă a Măriei-sale, să rugăm preacredincios, ca Maiestatea voastră apostolică cezaro-regească să binevoiască a aprecia următoarea expunere.

I.

Îngăduiți cu bunăvoință, prea înaltă Maiestate, dacă, constrânși de dorința legitimei apărări, dăm frâu liber, de dragul adevărului, sentimentului nostru amar de durere, căci domnul ministru al cultelor și instrucțiunii publice a considerat necesară crearea și aplicarea unor

dispoziții legislative pentru școlile medii ale Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, a căror transpunere urgentă o motivează și justifică prin expunerea de motive din 19 martie 1880 și din 6 octombrie 1881, din care rezultă "starea defectuoasă a unor școli medii confesionale, municipale sau comunitare și acțiuni de agitații dușmănoase împotriva statului", motiv pentru care s-au întreprins anchete în unele școli, soldându-se cu închiderea acestora.

Consistoriul subscris a demonstrat în preasupusa prezentare din 17 mai 1880 (capitolul III), că școlile noastre nu s-au făcut vinovate de nici una din acesta abateri grave; și repetăm aici, că nu există nici un document oficial care să dateze din timpurile mai vechi sau mai noi, în care să fie cuprinsă chiar și numai o aluzie de acest gen, tocmai de aceea trebuie să respingem din nou o lege care se crede îndreptățită a se amesteca în afacerile interne ale școlilor noastre, pe motivul unor presupuse situații, a căror existență nu poate fi dovedită în sânul bisericii noastre naționale.

Cât de puțin obiective se înfățișează deciziile esențiale cuprinse în acel proiect de lege, cât de mult, chiar nepermis de mult se îndepărtează de cerințele educației și a învățământului propriu zis, dorim să detaliem pe baza unui exemplu.

Prin noul proiect de lege se pretinde viitorului învățător de școală medie, ca o condiție esențială pentru a avea acces la examenul de absolvire, un studiu universitar de patru ani, după care un an de practică la liceu, practic un al cincilea an universitar (§ 54). Biserica evanghelică din Transilvania pretinde candidaților trei ani de studiu universitar, conform normelor în vigoare în Austria, în Germania și chiar în conformitate cu norma anterioară dată de guvern pentru Ungaria, iar substanța științifică și situația pedagogică din aceste școli n-au constituit până acum prilej de reclamație din partea guvernului.

Această împovărare extraordinară a viitorilor învățători prin prelungirea pregătirii lor profesionale de la trei ani la cinci ani este motivată în expunerea ministerială din 6 octombrie 1881, prin accentuarea importanței învățământului și mai cu seamă printr-un surplus de învățători. În expunerea de motive se spune textual:

"Una dintre cauzele care au dus în ultimii zece ani la o afluență mare în alegerea carierei de învățător a fost aceea că n-a existat altă meserie pe care un tânăr absolvent al școlii medii s-o fi putut dobândi mai ușor și în timp mai scurt decât aceasta, iar la ora actuală numărul candidaților cu diplomă la un post de învățător este cu mult mai mare, față de numărul celor ce vor găsi practic de lucru, ceea ce duce la crearea unui proletariat în rândul învățătorilor. Deja acest motiv în sine recomandă îngreunarea carierei de învățător".

Nu ne îndoim de faptul, că un număr mare de candidați competenți se înghesuie la școlile medii de stat unde sunt bine retribuiți, aceasta

ca urmare a subvenționării substanțiale a studiilor prin acordarea bursei de stat – pe durata a patru ani se acordă 70000 de guldeni pentru un număr de 73 de candidați și profesori; – preluat din raportul oficial al Ministerului regal ungar pentru Culte și Instrucțiune Publică adresat Parlamentului, Budapesta 1873, pag. 114 -, de aceea apare surprinzător, că tocmai la gimnaziile de stat 30 de procente din cadrele didactice cu catedră și aproape o proporție de 80 de procente din suplinitori n-au promovat în anul 1880 examenul de diplomă, fiind astfel lipsiți de calificarea profesională necesară (Schwicker: Die ungarischen Gymnasien. Nach amtlichen Quellen. Budapesta 1881, pag. 345). Numărul celor neexaminați a crescut în ultimul an cu patru procente. În orice caz, protestăm cu toată seriozitatea împotriva aplicării unei politici școlare asupra sistemului de învățământ adoptat în școlile medii patronate de Biserica evanghelică din Transilvania, politică ce dorește să "îngreuneze" studiul pe motivul că ar fi prea mulți cei care voiesc să îmbrățișeze această carieră, situație neîntâlnită în sânul bisericii noastre.

Din contra, majorarea anilor de studiu, condiționată prin metode de constrângere de către stat, ar conduce la noi la o criză de învățători, iar o parte din școlile noastre ar trebui închise.

Nu putem recunoaște nimănui dreptul de a dispune asupra noastră cu astfel de decizii.

II.

La fel de grav este faptul că puterea legislativă maghiară scapă din vedere actul care confirmă dreptul public și astfel fără a fi intrat în tratative sau fără a fi ascultat cuvântul Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, îi retrage acesteia autonomia asupra școlilor medii, frustrând-o astfel de drepturi vitale, prin propunerile ce fac obiectul noului "Proiect de lege privind școlile medii și calificarea învățătorilor acestora".

Permiteți, Maiestatea voastră, și cu acest prilej o explicație, pe care am expus-o în preasupusa noastră petiție din 17 noiembrie 1880 (capitolul IV), cu privire la aprecierea corespunzătoare a poziției acestei biserici naționale în chestiunea școlilor medii, după cum am procedat mai înainte, la 13 mai 1874, prin misiva noastră respectuoasă adresată domnului ministru al cultelor și instrucțiunii publice. Dacă statul este animat de un interes îndreptățit în reorganizarea sau dezvoltarea învățământului mediu pe temeiul dreptului și al legii, în sensul articolului de lege XXVI din 1790/91, exclusiv pentru Ungaria, nu-i vom sta în cale. "Cert este", așa am explicat domnului ministru la 13 mai 1874, și o repetăm și cu această ocazie, "că biserica noastră nu s-a aflat niciodată pe o poziție de adversar și nici nu se va afla atâta timp cât sunt în joc cerințe culturale obiective și chestiuni reale și vitale ale statului. Dar este de la sine înțeles că statul de drept, confruntân-

du-se cu astfel de necesități, nu poate decide de nobis sine nobis, ci trebuie să intre cu biserica îndreptățită în tratative și înțelegeri, care sunt dictate prin însăși natura lucrului de ideea dreptului și bunăstării ambelor părți". În continuare am arătat că "biserica va fi îndreptățită să ceară din partea statului, respectiv a guvernului, să aibă în vedere ca principiu călăuzitor menirea reală a școlilor medii, ca instituție adevărat științifică și de educare moral- religioasă și că nu va vedea sau urmări niciodată prin școală sau conducerea acesteia un simplu mijloc de realizare a unor scopuri exclusiv naționale sau confesionale".

În fine, nu poate fi considerată o încălcare a îndreptățirii egale a bisericilor, garantate de legile confesionale transilvănene, dacă adresăm cererea, având în vedere aceste tendință și străduințe ale statului, ca "organizarea" Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania să nu întâmpine mai puțină bunăvoință și respect față de drepturile ei, în comparație cu "organizarea" asigurată altor biserici.

Acest consistoriu devotat a dovedit prin petiția preasupusă din 17 noiembrie 1881 (capitolul I.7 și capitolul II) situația sa juridică și a explicat motivarea amănunțită a acesteia, prin existența ei de peste 300 de ani pe baza legilor organice ale țării, potrivit cărora acestei biserici, care conform constituției sale este organizată în același timp și ca o comunitate școlară, îi revine dreptul fundamental de a decide singură asupra sistemului propriu școlar, de a înființa și organiza școli medii, de a le întreține și conduce, fiind exclusă orice influență venită de afară – iar aceste legi de bază, fundamentalia jura, au devenit permanente și invincibile după ce au fost unanim și de drept recunoscute de stările din Transilvania și de Coroană.

Cele două expuneri de motive ale domnului ministru al cultelor și instrucțiunii publice din 19 martie 1880 și din 6 octombrie 1881 – pentru ultimul lipsește din păcate proiectul celor cinci membri din Comisia pentru instrucțiune publică – nu au ținut seama de situația juridică arătată, încercând să motiveze competența legală pentru anularea acesteia – de nobis sine nobis – numai prin legi maghiare, legi care n-au avut nicicând valabilitate asupra bisericii noastre și nu o au nici în prezent.

Un astfel de act atrage după sine inițiativa încălcării constituției și astfel acel punct de vedere care într-adevăr își găsește expresia în recentul "proiect privind școlile medii și calificarea învățătorilor", unde puterea legislativă maghiară se consideră competentă pentru a întreprinde orice modificare sau să lichideze în tăcere legile confesionale transilvănene, care conferea bisericii autonomia asupra școlilor medii, toate acestea devin și mai șubrede, dacă judecăm geneza unirii între Ungaria și Transilvania atât după natura lucrurilor, cât și în lumina documentelor în care se vorbește despre dreptul de stat, libertatea și dreptul popoarelor care au stat la baza acestuia.

Căci problema se prezintă astfel:

Transilvania n-a fost nicicând o parte componentă a Ungariei cum a fost, de pildă, comitatul Pesta sau Bratislava, ci și înainte de lupta de la Mohács a avut parte de drepturi speciale particulare – Verböczy: *Opus tripartitum juris consuetudinarii inclyti regni Hungariae*, partea a treia; articolul de lege I din 1744 – și a fost secole de-a rândul după acea bătălie un stat de sine stătător, separat de Ungaria, aflat sub conducerea propriilor principii, stat în care au beneficiat de drepturi cetățenești cele trei națiuni recepte, adică maghiari, secui, sași și cele patru confesiuni recepte, din rândul cărora face parte și națiunea săsească fiind de confesiune evanghelică augsburgică. Această independență față de Ungaria nu s-a modificat nici atunci, când Transilvania a trecut, conform tratatului de la finele veacului al XVII-lea, sub principii moștenitori din Augusta Casă de Austria, care purta și coroana Ungariei; atunci s-a precizat conform articolului VI din 1790/91: "tam sua sacristissima Majestas, quam secutori ejusdem ex augusta domo Austriaca successores... velut propriam habentem constitutionem, nullique alteri regno subjectam juxta proprias leges et constitutiones legitime confirmata ... gubernabunt".

Unirea dintre Ungaria și Transilvania avea nevoie, prin urmare, de un act legislativ bilateral, care a creat un drept contractual între ambele țări, în funcție de specificul acestora.

"În vederea realizării acestui scop" Parlamentul ungar a declarat în articolul VII din legea organică din 1848: "Ungaria este gata să accepte și să mențină deosebitele legi și libertăți ale Transilvaniei, care pe lângă faptul că nu împiedică deplina unire, favorizează libertatea națională și egalitatea în drepturi".

După ce anul 1848 cu tot ce i-a urmat nu a condus la acea unire, Maiestatea voastră ați socotit necesar ca Unirea Ungariei cu Transilvania să fie din nou pusă în discuție și prin preafinaltul rescript de la 1 septembrie 1865 a fost convocată Dieta Transilvaniei pe data de 19 noiembrie la Cluj, deasemenea prin preafinaltul rescript din 17 septembrie 1865 a fost convocată dieta ungară pentru ceremonia de încoronare la Pesta pe data de 10 decembrie, iar Maiestatea voastră ați binevoit a arăta în mesajul Coroanei, rostit la deschiderea Parlamentului ungar la 14 decembrie 1865, că "aceste probleme nu trebuie să-și găsească o rezolvare aparentă și îndoielnică prin litera moartă a legii, ci una trainică și durabilă prin acordul tuturor factorilor implicați, prin consimțământul acestora".

Eram îndreptățiți să sperăm într-un astfel de deznodământ și după declarații publice ale Parlamentului ungar din 1861 și asigurările făcute de cei mai de seamă reprezentanți ai acestuia, care au fost prezentate în cadrul dezbaterilor; acestea și-au găsit expresie în "Proiectul de lege, elaborat de Comisia desemnată în chestiunea naționa-

lităților". Astfel s-a considerat că stipularea acestor dispoziții juridice care "garantează dezvoltarea naționalităților ca corporațiuni" sunt valabile și pentru "*autonomia fiecărei confesiuni, care autonomie nu se extinde doar asupra chestiunilor bisericești, ci și asupra organizării și conducerii școlilor ei*" – cu excepția expresă, "că toate punctele, care se referă la comunitățile bisericești și la școli, sunt consecințele acelei legislații naționale, care normează drepturile autonome ale fiecărei confesiuni și a căror menținere conform legii – anume, celor ce garantează drepturile ... protestanților aparținând ambelor confesiuni ... dorim să le accentuăm cu deosebire în acest loc". – "Drepturile stabilite în acest fel pentru toate naționalitățile acestei țări *se proclamă ca legi organice și se așează sub protecția onoarei naționale*".

În acest sens au fost făcute *declarațiile publice și promisiunile* de către Parlamentul ungar în 1861, când dieta Transilvaniei convocată la Cluj a rugat pe Maiestatea voastră prin reprezentanța ei preasupusă din 18 decembrie 1865, să-i convoace pe reprezentanții Transilvaniei în vederea reluării tratativelor de unire, întrerupte în 1848, pe data de 10 decembrie, când a fost convocat Parlamentul la Pesta, prezentând Majestății voastre cu aceiași ocazie opinia separată a majorității deputaților sași, iar pe de altă parte *rugămintea de a lua în considerare și petiția minorității deputaților sași*.

Acea opinie separată solicita ca: dieta Transilvaniei să stabilească mai îndeaproape condițiile de unire a Ungariei cu Transilvania în toate direcțiile, în special însă pentru asigurarea situației juridice a diferitelor naționalități și confesiuni existente în Transilvania, pentru ca acestea să fie garantate pururea prin convenția statală încheiată între ambele țări și confirmată de Coroană.

Petiția întocmită de către o minoritate a deputaților sași și recomandată de către stări, revendica printre altele: "garantarea deplinei egalități în drepturi, a libertăților și o autogovernare absolută a bisericii evanghelice luterane și a școlilor precum și a celorlalte confesiuni, drepturi care le-au fost asigurate prin constituția Transilvaniei".

Apoi a urmat declarația Majestății voastre prin preainaltul rescript din 25 decembrie 1865, ca răspuns la reprezentanța dietei din Transilvania din 18 decembrie:

"Intenția noastră este, ca și pe viitor ..., problema deosebit de importantă a *reglementării* relațiilor de drept public ale Marelui Principat al Transilvaniei ... să-și găsească o rezolvare *satisfăcătoare*".

Maiestatea voastră a "îngăduit ca la dieta Ungariei convocată cu ocazia încoronării, care urma să se ocupe și de *reglementarea acelor probleme*", să participe și reprezentanți ai Transilvaniei "*pentru apărarea intereselor țării*", și, în același timp, Măria sa a dispus clauza deosebit de semnificativă:

"Unirea definitivă a celor două țări o considerăm dependentă de *respectarea cuvenită* a intereselor speciale ale Marelui nostru Principat al Transilvaniei și de garantarea *cerințelor de ordin juridic ale diferitelor naționalități și confesiuni* din țară și de reglementarea problemelor administrative ale țării, la care și voi ați consimțit".

Legiferarea dreptului public și național e cuprinsă în articolul de lege XLIII din 6 decembrie 1867, pe care Majestatea voastră l-a sancționat în 1868: "reglementarea detaliată a unirii Ungariei cu Transilvania". Precizările acesteia, hotărâte de o reprezentanță la care au luat parte și deputați din Transilvania la chemarea expresă a Majestății voastre, cu scopul bine determinat de a "*păstra interesele țării*", cuprind neîndoielnic o *lege fundamentală a statului* cu valabilitatea unui acord de stat bilateral, care exprimă situația juridică a bisericilor din Transilvania în § 14, după cum urmează:

"Toate acele *legi ale Transilvaniei*, care conferă pe teritoriul Transilvaniei și în așa numitele părți ungurene libertatea confesională, libertatea de exercitare și de autoadministrare a confesiunilor recepte, garantează existența *bisericilor și a autorităților acestora*, precum și egala îndreptățire a lor, relațiile reciproce și respectiv sfera lor de activitate, se vor *păstra intacte* și vor fi extinse și asupra bisericilor greco- și armeano-catolice, precum și asupra bisericii de rit greco-oriental".

Devotatul consistoriu a considerat de obligația sa să prezinte Majestății voastre aceste legi confesionale din Transilvania, a căror "menținere intactă pentru viitorime a fost garantată și prin § 14 din tratatul unirii, prin petiția din 17 noiembrie 1880 (capitolul I) și prin cea din 23 noiembrie 1881 (capitolul II)."

Prin tratatul încheiat de cele două țări, Ungaria și Transilvania, care până în momentul respectiv au fost independente una față de cealaltă, ale cărui prevederi au fost stipulate prin articolul XLIII din legea organică din 1868 și respectiv în § 14 confirmat de Coroană, s-a recunoscut că:

legile confesionale din Transilvania și autonomia conferită bisericilor și autorităților eclesiastice asupra școlilor medii care intră în sfera lor de activitate după datina și legea strămoșească, le asigură dreptul deplin, nedivizat și nediminuat de nici o altă influență, de a conduce și a supraveghea aceste școli și că nu se împotrivesc acelei condiții, prin care puterea legislativă maghiară a declarat prin articolul VII din 1848, că: "Ungaria este gata să *accepte și să mențină toate legile deosebite și libertățile Transilvaniei*, care, nu numai că nu împiedică unirea deplină, ci și favorizează libertatea națională și egalitatea în drepturi";

acel tratat de unire s-a pus chezaș fără nici un fel de rezervă pentru "menținerea intactă" a legilor și a "sferei de influență a autorităților bisericesti asupra școlilor medii, drepturi date și asigurate prin lege,

fără a menționa prin cea mai mărunță aluzie, că o majoritate parlamentară care își va schimba punctul de vedere să aibă dreptul vreodată de a modifica parțial sau integral situația juridică a uneia dintre biserici, împotriva voinței și fără vina acesteia; acest drept a fost din nou confirmat în folosul bisericii noastre prin tratatul menționat.

Prima cerință, față de care au drepturi egale toate părțile din tratatul privind unirea, este *respectul loial și aplicarea loială a legii*. Căci numai garantarea respectării acestora au condiționat încheierea lui!

Recunoașterea unilaterală sau anularea drepturilor date și asigurate Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania asupra școlilor medii prin legea fundamentală, prin recente garanții acordate legislațiilor confesionale din Transilvania care au confirmat situația noastră juridică, nu intră în competența Parlamentului ungar, respectiv a puterii legislative maghiare, deoarece puterea acestora nu este absolută și nu este nelimitată.

Un precedent real care ar ignora limita *morală și a dreptului public* – legea unirii se află și "sub protecția onoarei naționale!" – ar avea drept urmare, tulburarea armoniei confesionale, ar aduce prejudicii grele activității culturale într-o țară încă săracă sub raport cultural, iar acest fenomen nu s-ar situa pe tărâmul legii, ci al bunului plac, al puterii și va fi odată considerat de judecata nepartinică a istoriei după încălcarea cuvântului dat și violarea acordului încheiat.

III.

Devotatul consistoriu îndeplinește astfel datoria pe care o are față de propria biserică, față de stat și față de Maiestatea voastră, dacă își face auzit cuvântul de îngrijorare și protest față de asemenea încălcări ale constituției, și face uz de orice mijloc legal, pentru ca acel proiect să nu capete putere de lege. El se vede cu atât mai mult silit s-o facă, cu cât proiectul de lege nu intenționează numai să retragă bisericii evanghelice dreptul strămoșesc asupra școlilor medii până la limită, ci *amenință cu ușurință distrugerea celor mai însemnate părți din constituția bisericii*.

Rugând preasupuși ca să ne fie îngăduit a reaminti petițiile întocmite în acest sens la 17 octombrie 1880 (capitolul IV) și din 23 noiembrie 1881 (capitolul I), rugăm pe Maiestatea voastră să onoreze scurta prezentare ce urmează, cu o apreciere binevoitoare.

În concepția dreptului nostru bisericesc și după cuvântul constituției eclesiastice actuale, între școala și biserică noastră există o legătură inseparabilă, astfel că nimeni nu poate îmbrățișa cariera eclesiastică, cu excepția anumitor cazuri izolate, dacă nu a slujit mai întâi în școală.

Studentii care se pregătesc pentru a deveni învățători la școlile medii au obligația să-și rânduiască astfel studiile, încât să-și desăvârșească concomitent și instruirea pentru a sluji biserică.

Pregătirea științifică a candidaților este examinată de o comisie formată din specialiști desemnați de consistoriu, prin examene separate pentru fiecare dintre cele două sfere de activitate profesională, examenului de capacitate pentru dascăli urmându-i la cel mult doi ani cel teologic, exact după modelul valabil în Austria.

Din rândul învățătorilor din școlile medii care au promovat ambele examene și care slujesc ca învățători timp de zece până la cincisprezece ani – *împotriva succesului lor profesional și ca atare împotriva situației școlilor respective, statul nu s-a plâns niciodată, ba dimpotrivă, și-a exprimat în repetate rânduri recunoștința* – se ocupă majoritatea funcțiilor de preot prin alegerea acestora de către enoriași.

Și numai această legătură asigură – prin avansarea învățătorilor în funcția de preot mai bine retribuită – Bisericii evanghelice din Transilvania (210.500 de suflete) posibilitatea menținerii a cinci gimnazii cu cursuri superioare, două gimnazii cu cursuri inferioare, o școală reală superioară și una inferioară, toate prevăzute cu cadre didactice necesare și material didactic, însumând în anul școlar 1881/82 un număr de 1523 elevi, dintre care 526 nu aparțin confesiunii evanghelice, 367 nu sunt germani, astfel 102 maghiari și 161 români.

Fără îndoială că modul de organizare al bisericii noastre va fi de-a dreptul nimicit în structura sa, dacă, după cum stă în intenția noului proiect de lege, statul ar dispune măsuri care ar face imposibilă acea legătură dintre școală și biserică.

Acest lucru este inevitabil dacă candidații noștri la un post de învățător vor fi obligați să-și susțină examenul la Pesta sau Cluj în limba maghiară, în fața unei comisii formată din profesori universitari.

Pentru a putea realiza acest lucru, ei ar trebui să-și facă studiile la una dintre aceste două universități maghiare, fiindu-le astfel interzis accesul la universitățile germane din Viena, Elveția sau Germania. Ori, tocmai acestea sunt singurele unde se pot pregăti în paralel pentru viitor dascăli și preoți ai bisericii evanghelice.

Acest regulament de studiu prin legătura stabilită între școală și biserică s-a dovedit de-a lungul secolelor binecuvântat pentru ambele instituții. Ne vedem nevoiți s-o repetăm, indiferent cât de greu ne cade, că desființarea acestui mod de organizare dispus din afară, ar însemna un atentat la existența bisericii evanghelice, sinonimic cu o persecutare violentă, cum trecutul nu l-a cunoscut nicicând; măsuri care sunt departe de intențiile binevoitoare și drepte ale Maiestății voastre.

Fie-ne îngăduit, în același timp, a ne referi asupra gravei vătămări culturale pe care ar atrage-o după sine acea lege pentru biserică, școala și poporul nostru. Faptul că școlile noastre medii nu s-au putut menține la numărul lor actual, dacă se aplică legea, a fost deja amintit. Amputarea de la obârșie, care prin firea lucrului ne-a îndrumat spre universitățile germane, a căror frecvență ne-a fost garantată prin vechea

legislație transilvăneană: *Approbatæ constitutiones regni Transilvaniae*, partea a III-a, titlul XIV, art I (1653), prin *Compilatae constitutiones regni Transilvaniae*, partea a III-a, titlul IX, art. I (1669), precum și prin Diploma leopoldină din 4 decembrie 1691 și articolul de lege I din 1752, drept neanulat printr-un act legislativ – ar avea drept consecință pieirea treptată a școlilor germane, a civilizației germane, a poporului german însuși, care nu poate fi admisă de adevăratele interese ale țării, nici de monarhie sau de Casa stăpânitoare și care n-ar putea rezista înaintea dreptei judecăți și în fața principiilor, pe temeiul cărora a fost clădit la timpul respectiv organismul statului ungar, în baza cărora singură Ungaria poate spera la o participare activă a opiniei publice la progres.

IV.

Aceasta îndrumă cu respect pe subscrisul consistoriu spre un alt motiv, din care cauză, dacă nu vrea să se abată de la loialitatea moștenită față de Coroană și Maiestatea voastră, nu-i este îngăduit să înceteze lupta, folosindu-se de toate mijloacele legale împotriva acelor tendințe, care-și găsesc expresia în Proiectul de lege privind școlile medii și calificarea învățătorilor lor.

Față de dezvoltarea istorică a Ungariei și a Transilvaniei se observă acum spiritul noii doctrine revoluționare, care urmărește prin maghiarizarea întregii țări scopul suprem al statului, pe care îl vede realizat prin toate mijloacele și prin exercitarea dreptului de suveranitate. Noi am demonstrat prin fapte în petiția noastră preasupusă din 23 noiembrie 1881 (capitolul II), că intenția intimă a legii privind școlile medii este de fapt *maghiarizarea acestora*; iar hotărârea recentă a Comisiei pentru instrucțiune publică ne îndreptățește această certitudine.

Fie-ne îngăduită o explicație.

În timp ce proiectele de lege ministeriale din 20 martie 1880 și 6 octombrie 1881 urmăreau să facă imposibilă pentru viitor "egala îndreptățire a naționalităților" prin *încălcarea legii*, în sensul că statul să înființeze școli germane, interzicând până și *municipiilor și comunităților* acest drept, cu excepția școlilor medii maghiare și permițând crearea instituțiilor cu altă limbă de predare decât cea maghiară doar confesiunilor, asociațiilor sau persoanelor particulare, Comisia pentru învățământul public a confiscat asociațiilor și persoanelor fizice acest drept prin decizia din 24 ianuarie, prin *încălcarea precizărilor* din § 26 cuprins în articolul de lege XLIV din 1868, care sună astfel:

"Așa după cum până în prezent fiecare cetățean al țării indiferent de naționalitate, fiecare comunitate, biserică și parohie a beneficiat de dreptul de a înființa prin mijloace proprii sau prin asociere școli elementare, gimnazii și școli mai înalte, tot așa vor avea dreptul și pe mai departe. În acest scop, precum și pentru înființarea altor instituții pentru promovarea limbii, artei, științei, agriculturii, comerțului și a

meșteșugului fiecare dintre naționalitățile țării poate înființa asociații sau societăți, prin respectarea legilor statului, poate să creeze statute după constituirea acestora, concepute în sensul statutelor aprobate de către stat, poate să-și creeze un fond financiar pe care să-l folosească sub supravegherea guvernului, corespunzător prevederilor legale pentru satisfacerea necesităților naționale.

Institutele de învățământ și de alt profil care au fost create în acest sens – la școli prin respectarea legii învățământului național – sunt egale în drepturi cu instituțiile similare ale statului.

Limba de predare din instituțiile particulare și asociații se stabilește de către fondator".

Este inevitabil ca, față de această precizare a legii, să nu-ți amintești de promisiunea cuprinsă în proiectul de lege prezentat de către comisia însărcinată de Parlament în anul 1861 cu problema naționalităților:

"toate drepturile stabilite pentru toate naționalitățile ce trăiesc pe acest teritoriu se proclamă ca lege organică și se așează sub protecția onoarei naționale".

Tendința de maghiarizare ce se desprinde din noul proiect de lege se înfățișează la fel de brutală și printr-o altă precizare, care tinde spre aceiași intenție.

În timp ce *proiectul de lege ministerial din 20 martie 1880*, respectând legislația confesională a țării, menține dreptul ce revine bisericilor asupra procesului de învățământ al profesorilor pentru școlile medii aflate sub patronajul acestora și prin această frecventare liberă a universităților străine, dreptul de a constitui comisii proprii pentru examinarea cadrelor didactice și pentru stabilirea normelor, rezervând guvernului doar dreptul de control superior; în timp ce până și *proiectul guvernului din 6 octombrie 1881* recunoaște bisericilor acest drept, în pofida unor condiții și îngrădiri (ce contravin legii), de a se îngriji pentru formarea candidaților în instituții care i se par potrivite, și să-i supună examenelor în propria sferă de activitate:

noul proiect de lege elaborat de *subcomitetul comisiei de învățământ* renunță până și la aceste rămășițe sărăcicioase și transferă toate drepturile cu privire la: normarea procesului de învățământ al candidaților, stabilirea normelor pentru examen, desfășurarea examenelor sub supravegherea organelor stabilite de acstea, sub grija exclusivă și unică a guvernului, adică a ministrului cultelor și instrucțiunii publice. Examenul trebuie susținut în limba maghiară, scris și oral, și de către aceia care nu aparțin naționalității maghiare și care nu vor funcționa niciodată într-o instituție maghiară; se prevede o dispensă numai pe durata a cinci ani; dar pentru oricare dintre cazuri se pretinde "limba și literatura maghiară (cunoașterea limbii maghiare și stilistica), o privire de ansamblu asupra dezvoltării literaturii maghiare și cunoașterea operelor celor mai de seamă scriitori".

Această obligație se pretinde și din partea învățătorilor și a candidaților pentru profesorat din școlile medii evanghelice germane ale bisericii noastre, deși aceștia și-au dovedit cunoștințele de limbă maghiară, necesară pentru satisfacerea unor nevoi practice la examenul de maturitate și pentru care literatura germană constituie un izvor nesecat pentru dobândirea educației multilaterale, curate și nobile, iar față de pretențiile enumerate mai sus, aceasta ar trebui să suporte o constrângere, ceea ce n-ar contribui la promovarea culturii generale sau de specialitate a respectivului, și nu va conduce nicidecum la îmbunătățirea învățământului din școlile medii.

Noul proiect de lege se pune în slujba maghiarizării, în acel spirit, în care a fost conceput și prezentat Parlamentului maghiar cel de-al zecelea raport anual despre situația școlilor maghiare (pag. 150) de către domnul ministru al cultelor și instrucțiunii publice, în care declară că "națiunea își exprimă recunoștința" capitalei Budapesta pentru faptul că nu mai există nici o școală elementară germană în acest oraș, cu toate că numără 120.000 de locuitori germani și că ministrul pentru instrucțiune publică "este obligat" prin § 17 al articolului XLIV din legea organică din 1868 "a se îngriji ca în instituțiile școlare de stat, cetățenii țării aparținând diferitelor naționalități, acolo unde aceștia trăiesc într-un număr mai mare, să se poată instrui în apropierea ținutului unde locuiesc în limba lor maternă până într-acolo de unde începe învățământul superior academic",

în acel spirit, în care Comisia pentru instrucțiune publică a decis în 1881, conform explicației date de guvern în ședința din 12 martie 1882, că examenul pentru dobândirea diplomei de învățător trebuie susținut în limba maghiară, fiindcă "statul ungar nu poate tolera școli ai căror profesori nu cunosc limba maghiară, deoarece experiența a dovedit că aceștia sunt dușmani ai ideii maghiare de stat și educă dușmani ai acestuia".

Este de necrezut, că până și domnul ministru al cultelor și instrucțiunii publice și-a însușit această argumentare și că presa a difuzat aceste știri.

Oricum, noi ne îndeplinim datoria față de adevăr, dacă declarăm cu acest prilej, căci altul nu ni se oferă, că afirmația respectivă vizavi de biserica noastră este o falsificare și o calomnie.

Acest spirit accentuează renunțarea la principiile care au întemeiat odată regatul Ungariei (Decretum S. Stephani regis, cartea I, capit. 6; Andrae II regis decretum, art. XIX din Corpus juris Hungarici), care fiind respectate de marii regi au făcut regatul prosper, – renunțarea la acea înțelepciune politică prin care națiunea săsească a fost chemată – "ad retinendam coronam" – în Transilvania și adăpostită de scutul legii a acordat țării o reprezentanță germană în dietă – acea înțelepciune politică, care până și în timpurile mai apropiate a creat pe lângă

legea unirii și legea "privind egala îndreptățire a naționalităților" (art. XLIV: 1868), ale cărei prevederi fundamentale sunt nimicite de noul proiect de lege.

Prietenul dreptății, al patriei, al Coroanei nu poate recunoaște decât cu adâncă mâhnire acel spirit *revoluționar*, care și-a găsit întruparea în *Kossuth*. Căci o parte a programului său, publicat la timpul respectiv printre altele și în *Pesti Hirlap*, cerea ca prin vorbă și faptă țara întreagă să fie maghiarizată, la fel întreaga legislație publică și ecleziastică, administrația, justiția, educația până la nivelul fiecărei școli sătești: "trebuie să ne grăbim, trebuie să ne grăbim! Să-i maghiarizăm pe croați, români și sași, altminteri suntem pierduți!"

Nu este nevoie de o dovadă minuțioasă pentru a vedea că noul proiect de lege privind școlile medii este parte din acest spirit, iar dezbaterile pe marginea acestuia vor aduce fără îndoială noi dovezi în acest sens. Prin faptul că consideră toate rezultatele dezvoltării istorice ale Ungariei și Transilvaniei ca fiind inexistente și nu se socotește obligat față de dreptul Bisericii evanghelice din Transilvania, considerat în orice stat de drept inviolabil, care-și trage rădăcinile din convenții statale, tratate de pace, legi organice vechi și mai noi și jurăminte regale, așezând mai degrabă în locul acestora bunul plac absolut, resimțit în școlile medii germane, cultura germană a acestei biserici și organizarea ei proprie, păgubind-o mortal în condițiile esențiale de viață, și toate acestea numai datorită pretinsului drept asupra unui principiu separatist al naționalităților, care dorește să subjuge și să asimileze toate celelalte națiuni de către propria națiune, – proiectul de lege rezultă dintr-un cerc al dezvoltării organice și trece în cel al revoluției, ale cărei urmări s-ar apropia dureros de mult, pentru poporul și biserica noastră, de acea amenințare exprimată de Kossuth într-o scrisoare adresată lui Bem la 17 martie 1849: "...nu voi răbda pe nici un sas în ținutul Coroanei maghiare și îi voi alunga pe toți din țară, sau îi voi lipsi de protecție și libertate prin lege". (Briefe L. Kossuth's an Bem. Editate de Aladar Makray, Pesta 1870, pag. 2).

V.

Devotatul consistoriu este astfel animat de convingerea fermă, că Majestatea voastră apostolică cezaro-regească *nu va aproba ci sancționa noul "Proiect de lege privind școlile medii și calificarea învățătorilor"*, căci, o lege ce s-ar naște pe baza acestui proiect, făcând abstracție de incompetența legislativului față de legile confesionale transilvănene care i-au fost chezașuite prin legea unirii, ar rupe total legătura cu trecutul, iar neculpabilizarea acestui proiect de lege ar duce la neîndreptățirea Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania, având drept urmare distrugerea culturii și dezorganizarea și astfel ar lovi adânc în biserică și locașurile de cultură germană.

Căci deasupra curentelor schimbătoare ale țelurilor politice și ale pasiunilor partinice subiective se află Coroana și autoritatea Majestății voastre cezaro-regale, investită după rânduiala divină și omenească, de a apăra dreptul tuturor și prin aceasta și a părții minoritare și să nu admitați, ca sub aparența și conținutul legii să se retragă unei verigi a statului, investită cu legi organice de la strămoși încoace, astfel de bunuri spirituale și morale, care condiționează entitatea și existența sa, prin care a contribuit secole de-a rândul cu credință statornică la dezvoltarea statului, la puterea și măreția Coroanei.

Prin școlile medii, prin spiritul științei germane ce trăiește în ele și care-și găsește numai acolo lăcaș de cultivare în această țară, națiunea săsească din Transilvania a devenit acea parte componentă a imperiului, care s-a bucurat în ultimele trei veacuri de recunoștință din partea auguștilor înaintași ai Majestății voastre, cât și din partea Majestății voastre.

De se va putea întâmpla totuși, ca în pofida numeroaselor declarații ale Coroanei și a jurământului de încoronare, în care încrezându-se Biserica evanghelică C.A. din Transilvania și-a continuat plină de îndatorire munca pentru cultivarea și educarea religioasă și morală a poporului său, și în cadrul noii ordini statale create în baza tratatului de unire între Ungaria și Transilvania, care a recunoscut și de această dată drepturile noastre strămoșești, – de se va putea întâmpla totuși, ca acest fundament juridic să poată fi destrămat prin decizia puterii legislative, în care dintre toate profesiunile țării doar cea protestantă nu este reprezentată, atunci Majestatea voastră binevoiască a chibzui dacă o populație numeroasă și mereu loială nu s-ar putea îndoi de faptul că statul trebuie să fie o instituție morală, dacă Biserica evanghelică din Transilvania, care după legea veche a țării cuprinde pe cea de-a treia dintre stările Transilvaniei, sașii, ar trebui să deplângă printr-un asemenea demers vătămarea autorității Coroanei, să regrete o contradicție fatală față de principiul sub a cărui egidă augusta Casă de Austria a unit multe regate și țări sub Coroana sa – de a apăra inviolabilitatea dreptului în toată dimensiunea sa, să manifeste față de *toate* etniile imperiului aceeași bunăvoință, să favorizeze educația și prosperitatea *tuturor*, să nu accepte ca nici una să fie victima celuilalt.

Transilvania a binecuvântat, de dragul aceluiași principiu, în urmă cu două sute de ani ziua în care a ajuns sub protecția și apărarea acestei auguste Case, și se consideră fericită în sentimentul recunoscător de a avea de-acum încolo o jurisdicție europeană durabilă: sub umbra alarum Tuarum!

Călăuzită de aceeași convingere și crezând cu neclintire în puterea protectoare a Majestății voastre, devotata Biserică evanghelică C.A.

din Transilvania îndrăznește, prin subscrisul consistoriu, care a înaintat un memoriu și Parlamentului maghiar să vă roage preasupus:

Majestatea voastră apostolică cezaro-regală să *binevoiască a dispune ca reglementarea școlilor medii din Ungaria să se poată efectua de către Parlamentul ungar numai pe baza unui proiect, în care să rămână neatinse vechile drepturi ale bisericii evanghelice precum și ale etniei germane din Transilvania;*

respectiv:

Majestatea voastră apostolică cezaro-regală să *binevoiască a refuza confirmarea preînaltă a "Proiectului de lege privind școlile medii și calificarea învățătorilor" elaborat de subcomitetul Comisiei pentru învățământ al Camerei Deputaților maghiari care implică nescotirea legislației profesionale transilvănene precum și a precizărilor esențiale ale articolelor de lege XLIII și XLIV din 1868.*

Cei care rămân ai Majestății voastre apostolice cezaro-regale,
cu respect profund,
devotați supuși,

Consistoriul evanghelic C.A. din Transilvania
D. Georg Teutsch
superintendent
Karl Fritsch
secretar

69

1883 martie 5, București. Informații apărute în rubrica "Din Transilvania" a publicației "România liberă" – exemplar confiscat de autoritățile maghiare – despre protestul exprimat și rezoluția adoptată în cadrul adunării românilor din districtul Hunedoara și din Turda, împotriva legii de maghiarizare.

DIN TRANSILVANIA

Românii din districtul Hunedoarei (Țara Hațegului) au ținut sâmbăta trecută o adunare imponentă, la care au participat în număr de peste două mii. – Adunarea a protestat în contra legii de maghiarizare și a adoptat în unanimitate următoarea rezoluțiune:

"Considerăm că Ungaria, cu părțile ce i s-au adresat, nu este stat omogen național, ci poliglot;

Considerând că buna-stare și fericirea unui atare stat reclamă imperios, ca toate popoarele și naționalitățile să fie egal îndreptățite și mulțumite în cerințele lor;

Considerând că principalul factor al prosperității și îndestulării fiecărui popor sau naționalități este luminarea prin instrucțiune și știință;

Considerând că instrucțiunea este mai accesibilă fiecărui popor prin instrucțiune în limba sa maternă;

Considerând că poporul român din această patrie este conștuit de existența și demnitatea sa națională, ca popor autohton, cu drepturi și naturali și legali, și ca națiunea română de aici nu se va sinucide nici odată părăsind sorgintea sa și timbrul său național genetic pe care le-a păstrat între valuri și furtune zdrobitoare și nimicitoare în interval de aproape 18 secolii; apoi,

Având în vedere că proiectul de lege în chestiune, vatamă eternul principiu de dreptate, după care fiecare națiune să se poată instrui în limba sa maternă, căci vâra în școlile noastre românești dispozițiunea d-a se propune limba maghiară a unui popor părtaș în patria comună, în limba sa genetică, cu disciplină de supraveghiere dărâmatoare, – și ca calificațiunea institutorilor sau profesorilor în școlile noastre să nu se poată obține decât în institute și forme străine de sistemul nostru secular de până aci;

Având în vedere că institutele noastre de învățământ românesc sunt legate și unite nedespărțibil de ambele confesiuni religioase române, și că aceste au conducerea afacerilor instrucțiunii în toate institutele românești de învățământ;

Având în vedere că acest sistem de învățământ este garantat prin legea fundamentală de stat, în legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, în legile cari confirmă autonomiile bisericilor ambelor confesiuni religioase românești, și chiar în legea pentru instrucțiunea publică și că, deși aceste legi nu mulțumesc dorințele și dreptele noastre pretențiuni, totuși acele până astăzi nu sunt șterse;

Având în vedere că, deși statul are imperioasă datorință de-a subsidia institutele românești de învățământ din bugetul statului, în proporțiunea contribuțiilor bănești solvite erariului public de către cetățenii români, totuși nici un singur institut de învățământ românesc nu este nici măcar ajutorat din partea statului, ci suntem avizați a le susține din prea modestele noastre puteri;

Având în vedere că prin proiectul de lege ce se intenționează a se valida ca lege, vedem voința d-a surpa absolut existența noastră națională, dând curs și dezvoltare liberă curentului sinistru din țară, înscenat de fanatismul pentru maghiarizarea a toată populațiunea țării, în mod nepatriotic, și care este un atentat condamabil ce se comite în contra naționalității noastre;

În fine, având în vedere că suprema condițiune a bună-stărei și înfloririi patriei nu poate să culmine în nemulțumirea absolută a unei populațiuni a patriei în număr de aproape de trei milioane de suflete, – oricât de salutară s-ar părea cea nemulțumire elementului astăzi domnitor, naționalității maghiare genetice;

În fața țării, în fața patriei, pe care mult și cu duiosie o iubim, și în fața lumii protestăm cu solemnitate în contra acestei încălcări a progresului nostru în instrucțiune".

După votarea acestei rezoluțiuni, Adunarea a exprimat, la propunerea avocatului Avram Tincu, recunoștința sa presei române de dincolo și dincoace de munți pentru atitudinea ei românească în această chestiune de viață și moarte pentru românii de peste munți.

La începutul întrunirii, erau prezenți și câțiva unguri, desigur în scopul de-a spiona. În curând însă nu se mai simțiră în siguranță și au șters-o.

Felicitările noastre românilor hunedoreni.

O importantă adunare s-a ținut în aceeași zi la Turda, unde s-au înfățișat, între alții, *peste o sută de preoți*. – Adunarea a votat în unanimitate protestul românilor sibiieni.

Iată pasagiul de căpetenie al acestui protest, pe care nu l-am dat încă în întregul său:

"Alegătorii români din ținutul Sibiului declară:

Văzând că proiectul în chestiune, care ar trebui după firea lucrului să aibă în vedere numai cultura, este infiltrat de șovinismul maghiarizării, căci treptat voesc să facă din nemaghiarii din Ungaria și Transilvania, prin urmare și din români, material de asimilațiune; văzând mai departe, că prin asemenea proiect se declară tocmai din partea organelor chemate a susține pacea, liniștea și ordinea în stat, război existenței naționalităților maghiare din Ungaria și Transilvania, care război, într-un stat poliglot ca al nostru, nu poate avea altă consecință decât singura ruinare a tuturor popoarelor: protestează sus și tare în contra proiectului de lege, privitor la școlile medie, ca în contra unui atentat al bazelor pe care s-au constituit raportul popoarelor din Ungaria și Transilvania, ca în contra izvorului de nefericiri pentru toți locuitorii de pe teritoriul coroanei ungurești, și în fine ca în contra unui act nepatriotic.

În scopul de-a protesta în contra legii de maghiarizare, se anunță adunarea românilor din munții Iancului, la Abrud, pentru ziua de 6 Martie.

Ungurii au început de altfel să se sperie de această demonstrație împuitoare și la Cohalm au interzis ținerea adunării. Interdicția a fost ilegală. Dacă s-ar mai repeta, românii sunt datori să nu o bage în seamă.

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar. 227/1883, f. 3.

1883 aprilie 21, Budapesta. Ordin al ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, prin care se cere comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș să interzică adunările electorale ale românilor întrucât acestea aveau drept scop, afirmarea aspirațiilor lor naționale.

372 szám/res.

Méltóságos főispán úr!

Legközelebb Fogarasi városban, Brassóban, Balázsfalván, Illyesfalván, Abrudbányán, Tordán, Szászrégenben "választási gyűlés " cím alatt a románok részéről gyűlések tartattak.

Mint a felterjesztett jegyzőkönyvekből, valamint a hivatalos jelentésekből egyezőleg kitűnik, ezen gyűlésekben választási ügyek egyáltalán nem tárgyalattak.

A tárgyalások alkalmával mondott beszédek kétségkívül helyezik e gyülekezésnek igazi célja – haza és törvény ellenes nemzetiségi üzemek szítása volt, és ezen üzemek állandósítása érdekében egy központi intéző bizottság, valamint helyi román bizottságok szervezése.

Ezen működés a fennálló rendszabályok értelmében, egyáltalán meg nem engedhető, legkevésbé engedhető meg, hogy a választási gyülekezés ürügye alatt tartassanak ily összejövetelek.

Választási gyülekezések ugyan is csak akkor tartathatnak – ha képviselő választás esete fordul elő, és akkor is csak egyes választó kerületek választói tarthatnak gyűléseket, és ezekben sem szabad más ügyek tárgyalása, mint a mely a választásra vonatkozik.

Mindezen gyülekezések tehát a fennálló szabályok ellenére tartattak.

Ugyan azért, mindezen gyűlések határozatait megsemmisitem, a hatóságokat pedig utasítom, hogy bárhol czéloztatnak ily gyűlések megtartása, az betiltassék, szükség esetén egész eréllyel megakadályoztassék.

Ezen tilalom egyáltalán nem czélozza azt, hogy bármely kérdések és ügyek gyűlésekben ne tárgyalassanak, mert ez a előirt szabályok mellett mindenkor megengetetik – azonban ilyenmü tárgyalások vagy népgyűlésekben – az ezekre fennálló szabályok pontos megtartása mellett – vagy egyes helyeken, hol egyletek, politikaik vagy más célra szolgálók alakulnak, ha azok alapszabály tervezette a kormánynak bemutatattik és azok a láttamozási záradékkal elláttatnak – alapszabályaik értelmében szintén tarthatnak gyűléseket.

Mindezek folytán utasítandók a tisztviselők és előjások, hogy a népgyűlésekre, mint az egyletek alakulására s működésére vonatkozó kormányrendeleteket a legpontosabban megtartsák, és mindazt a mi

törvény és szabályellenes a legerélyesebben, személyes felelőség terhe alatt megakadályozzák.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten 1883 évi ápril hó 21-én

Tisza

Méltóságos báró Kemény György úrnak.
Egyesült Torda-Aranyos megye főispánjának
Tordán
S.K.

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, Nr. 91/1883, f. 1-2, original.

Traducere

Nr. 372

Confidențial

Domnule Comite Suprem!

Recent, în Făgăraș, Brașov, Blaj, Băsești, Abrud, Turda și Reghin, românii au ținut adunări sub motivul "adunărilor electorale".

După cum reiese atât din procesele verbale înaintate cât și din rapoartele oficiale, în aceste adunări nu s-au discutat de loc probleme electorale.

Discursurile rostite cu prilejul dezbaterilor denotă, fără îndoială, că scopul real al acestor întruniri a fost ațâțarea uneltirilor naționaliste antipatriotice, iar în scopul permanentizării acestora, constituirea unui comitet de conducere central, precum și comitete locale românești.

Această acțiune contravine regulamentelor în vigoare și, cu atât mai puțin poate fi permisă folosirea motivului adunărilor electorale pentru asemenea întruniri.

Adunărilor electorale pot fi ținute doar în cazul alegerilor de deputați și chiar în acea situație doar alegătorii anumitor cercuri electorale pot ține adunări electorale la care nu se pot dezbate alte probleme decât cele legate de alegeri.

Deci, toate aceste adunări s-au ținut contra regulamentelor în vigoare.

De aceea, anulez hotărârile tuturor acestor adunări și dispun oficialităților să interzică orice încercare de a ține asemenea adunări, iar în caz de nevoie să se intervină cu forța.

Această interdicție nu înseamnă că în adunări să nu se discute și alte probleme, acest lucru a fost permis și în baza regulamentelor în vigoare;

însă în asemenea dezbateri sau adunări populare, pe lângă respectarea cu strictețe a regulamentelor sau în unele locuri unde se constituie asociații cu caracter politic sau cu alt caracter, dacă proiectul regulamentului este prezentat guvernului și au avizul acestuia, se pot ține adunările în spiritul statutelor lor.

Ca urmare, funcționarii și autoritățile trebuie îndrumate să respecte cu strictețe ordinele guvernului în privința adunărilor populare, cât și a funcționării asociațiilor și să interzică cu fermitate, pe proprie răspundere, orice acțiune ce ar contraveni legilor și regulamentelor.

Primiți, Excelență, expresia stimei mele.

Budapesta, 21 aprilie 1883

Tisza

Excelenței sale, domnului barn Kemény György,
comitele comitatului unit Turda Arieș
la Turda

71

1883 septembrie 2, Brașov. Raportul comitelui suprem al comitatului Brașov, Bethlen Gábor, prin care îl informează pe ministrul de interne maghiar despre adunarea Astei și manifestările organizate cu acest prilej de către românii transilvăneni.

51 sz.res.

Brassó megye főispánjától
Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Van szerencsém jelentést tenni a közelebbi napokban lefolyt román irodalmi társulat közgyűléséről.

Miként az ide mellékelt névlajstromokból is látható az erdélyi román vezetők teljes számal egybegyűltek és Romániából is szép számú vendégek jöttek, a rendőri bejelentések hiányosságát tekintve ezen kimutatottaknál többen is voltak de a többiek jelentéktelen egyének.

Meg tettem minden preventív lépést a tüntetések ellen azonban fő kép más körülmények u.m. Károl román királyi Bécsi útja lehütötte buzgalmokat és ki volt adva köztük a jelszó mérsékelt magatartására, mint nekik előzékenység részben vitesék által igyekeztem könnyűvé tenni.

Aug. 28-án midőn Károly átutazott értesültem arról hogy számos román akarja az állomáson hangzatos "se treasca!" val üdvözölni, azt megelőzendő az alispán és polgármester kíséretében üdvözöltem Ö Felségét ki is kegyes volt coupéjában fogadni s a vonat tartozkodásának

15 percze alatt társalogni, elindulásakor a kocsi ablakán nem mutatta magát s így a kistüntetés elmaradt.

Az Aug. 29-én tartott megnyitó gyűlésen minden a legnagyobb rendben folyt le magam is jelen voltam, a fel olvasott üdvözlő távsür-gönyök közt volt egy mely "fratii Carpati" aláírással az elnöklő Bologna udv. tanácsos úrat nagy zavarban hozta s ez aláírást csak érthetetlenül elmornogta.

Aug 30-án diszebéd volt melyben csakis legális hivatalos 8 pohárr köszöntés mondott el s'ez után az ebéd bezáratott – minden tüntetés mellőztetett.

Van szerencsém ide mellékelni azoknak névsorát kiknek határszéli igazolványt adtam Szinájába menetelre.

Nem mulaszthatom el megjegyezni hogy a többi romániai vendég nagyobbára szemlelő szerepet játszottak azonban Ionescu képviselő és a határszéli bizottság tagja igen sűrűn érintkezett a belföldi vezetőkkel és nem kétlem hogy állandó összekötéseket is kapcsolt többekkel üzemek céljából.

Valószínűleg ez alkalommal a román vezetők actuális politikai kérdéseket alaposan megbeszélték, de nagyon szűk körben nem hiszem hogy két brassói is legyen ki megálapodásokról tudjon, azonban valószínűleg képes leszek közelebből az összejövetel titkos részéről is némi jelentést tenni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Brassó szeptember 2-án 1883

G. Bethlen

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 735/1883, f. 1-3, orig.

Traducere

Nr. 51 Confidențial

Din partea comitelui suprem al comitatului Brașov

Domnule Ministru!

Am onoarea să vă raportez asupra desfășurării, în zilele trecute, a adunării generale a societății române de literatură.

După cum se vede și din listele anexate, conducătorii românilor transilvăneni și-au unit cu toții forțele și din România au venit oaspeți în număr mare. Luând în considerare lacunele rapoartelor polițienești,

se poate aprecia că au participat cu mult mai multe persoane decât cele menționate, dar fără importanță.

Am luat toate măsurile preventive împotriva demonstrațiilor dar, în special împrejurările de azi, ca vizita regelui Carol al României la Viena, a scăzut din zelul lor și s-a răspândit printre ei cuvântul de ordine pentru o atitudine moderată.

La 28 august, când regele Carol a trecut pe aici, am fost informat că un mare număr de români intenționează să-l salute la gară cu un răsunător "Să trăiască".

Eu am anticipat acest lucru și în prezența vicecomitelui și a primarului am salutat-o pe Majestatea sa care a binevoit să mă primească în compartimentul său, întreținându-ne timp de 15 minute, până la plecarea trenului. În momentul pornirii nu s-a arătat la fereastră, astfel încât nu s-a mai ținut mica manifestație.

La adunarea de deschidere din 29 august, totul s-a desfășurat în cea mai mare ordine, am participat și eu, iar printre telegramele de felicitare era una semnată "Frații Carpați", care l-a pus în mare dificultate pe consilierul Bologna, care a citit semnătura murmurând neinteligibil.

În ziua de 30 august s-a ținut o masă festivă la care nu s-au rostit decât opt toasturi legale. După închiderea ei nu s-a ținut nici o manifestație.

Am onoarea să vă anexez lista persoanelor cărora le-am eliberat permise de graniță pentru a pleca la Sinaia.

Trebuie să menționez că ceilalți oaspeți din România au avut mai degrabă rolul de spectatori iar deputatul Ionescu, în schimb membru al comisiei de graniță, care a avut contacte dese cu conducătorii din Transilvania și nu mă îndoiesc că a stabilit legături permanente cu mai multe persoane pentru a uneli.

Probabil, cu acest prilej, conducătorii români au dezbătut pe larg actualele probleme politice dar într-un cerc foarte restrâns, nu cred că sunt doi brașoveni care să știe de înțelegere. Dar, probabil, voi fi capabil să vă dau câteva informații mai îndeaproape și asupra părților secrete ale adunării.

Primiți, Domnule, expresia deosebitei mele stime.

Brașov, 2 septembrie 1883

G. Bethlen

1883 septembrie 7, Caransebeș. Hotărârea consistorială luată conform Ordinului Ministerului maghiar de Culte și Învățământ nr. 1319 din 1 august 1883, prin care se cere educarea tinerimii în “patriotism și în alipirea la statul ungu- resc”, interzicându-se purtarea de culori sau semne contrare statului maghiar și de a se cânta cântece revoluționare.

Nr. 409/883

Prea Onor. Domn. Protoprezbiter
Mihai Popoviciu

în Orșova

Înaltul Ministeriu regal ungar de Culte și de Învățământ cu datul 1 august a.c. nr. 1319 pres, ne recerca ca în institutele care stau sub jurisdicțiunea Consistorului să stăruim, ca tinerimea să se crească în patriotism și în alipirea către statul ungu- resc, anume: sub cea mai aspră răspundere să oprim tinerimea de a purta culori și semne contrare unității statului ungu- resc, precum și de a cânta cântece revoluționare îndreptate în contra statului ungu- resc.

Decis:

Protopresbiterii, administratorii protopresbiteriali, precum și inspectoratul școlar din tractul Caransebeșului primesc însărcinarea de a aduce aceasta la cunoștința tuturor inventatorilor și preoților din tractul lor spre stricta observare.

Despre primirea acestei circulare inventatorii și preoții vor da reverse care apoi protopresbiterii, administratorii, precum și inspecto- ratul școlar al Caransebeșului le vor subcerne toate fără scădere Consistoriului.

Iară direcțiunilor de la institutele diecesane din loc, se extrada rescriptul ministerial în copia vidimata spre stricta observare.

Caransebeș din șiedința consistoriala, ținută în 7 septembrie 1883.

Episcopul diecezan,
Ioan Popas mp

Pentru conformitate cu originalul

Mehadia, în 14 noembrie 1886

Dionisie Popovici,
adm. protoprezbiter

Arh. St. Timiș, colecția Registre parohiale, Condica de circulare a Parohiei ortodoxe- române Mehadia pe anii 1874-1889, nr. 9, p. 103 v.

1883 noiembrie 30, Budapesta. Ordinul ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, trimis comitelui suprem al comitatului Turda, Kemény György, prin care cere să se ia măsurile necesare pentru a interzice acțiunile inițiate de români în vederea comemorării lui Horia, la Alba-Iulia.

1258/res

Méltóságos úr!

kizárólag saját kezeihez

Újabban vett jelentés szerint a román tulzó párti izgatók a Höraféle ünnepélyt Gyulafehérvártt 1885 február 28-án tervezik megtartani, s ez alkalommal a kivégzés helyét egy márvány kökeresztel megjelölni. Ez ünnepélyekre meghívásokat s a költségekre gyűjtő-iveket szándékoznak kiadni.

Felhivom ennélfogva Méltóságodat, hogy ezen mozgalmat éber figyelemmel kíséreni, a tapasztalandókról hozzám jelentést tenni, egyúttal pedig ezen meghívók s gyűjtőivek terjesztésének meggátlása, s az iver s meghívók lefoglalása iránt intézkedni sziveskedjenek.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilváníását.

Budapesten 1884 évi november hó 30-án

Tisza

Méltóságos Br. Kemény György úrnak
Torda – Aranyos megye főispánjának
Tordán

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, nr. 155-1884, f. 1, orig.

Traducere

Nr. 1258

Confidențial
Strict personal

Domnule!

Potrivit unor informări recente, agitatorii partidei extremiste române intenționează să organizeze sărbătorirea lui Horea la Alba Iulia în ziua de 28 februarie 1885 și cu acest prilej să ridice la locul execuției o cruce de marmoră. Intenționează să trimită invitații și liste de subscripții pentru cheltuielile prilejuite de aniversare.

De aceea, vă atrag atenția, Domnule, să urmăriți cu atenție vie această mișcare și să mă informați asupra celor constatate. Totodată, să opriți răspândirea acestor invitații și liste de subscripții și să luați măsuri pentru confiscarea lor.

Primiți, Domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 30 noiembrie 1884

Tisza

Domnului baron, Kemény György, comitele suprem al comitatului Turda-Aries Turda

74

1884 aprilie 15, Arad. Apelul Comitetului Central Executiv al Partidei Naționale Române, adresat subcomitetelor cercuale și tuturor alegătorilor din comitatul Arad, pentru a participa, cu prilejul alegerilor de deputați dietali, la afirmarea și apărarea intereselor naționale ale românilor.

APEL

către sub-comitetele cercuale ale Partidei Naționale Române și, în genere, către toți alegătorii români din comitatul Aradului.

Fraților!

A bătut ora a unsprezecea, momentul suprem, ca să ne ridicăm din starea de umilire și amorțeală, în care ne-au ținut de 12 ani greutatea împrejurărilor.

Astăzi, văzându-ne în ajunul alegerilor de deputați dietali, trebuie să profităm de ocaziune, și să înălțăm cu curaj și speranță de învingere steagul sub care să luptăm toți în unire și solidaritate pentru apărarea intereselor naționale, și pentru binele și prosperarea patriei, ai cărei fii suntem!

Conferința alegătorilor români din comitatul Aradului coadunată la 10 aprilie a.c.st.n. în Arad, în număr de peste 400 de oameni, cumpănind cu maturitate starea lucrurilor, a aflat și a recunoscut numai o singură cale pe care putem înainta în împrejurările actuale, aceasta este: programa Partidei Naționale Române din Ungaria și Transilvania, statorită în conferința electorală din Sibiu la 12-14 mai 1881, și solidaritatea românilor pe baza acestei programe. De aceea conferința a adus cu unanimitate următorul concluz:

“1) Conferința alegătorilor români din comitatul Aradului ține la programa națională din Sibiu de la 1881 și la Partida Națională Română constituită pe baza acelei programe.

2) În fața alegerilor viitoare se constituie un comitet central executiv în Arad, și în fiecare cerc electoral câte un subcomitet cercual, acestea din urmă ca organe externe ale comitetului central.

3) Comitetul central se autorizează și însărcinează ca pe baza și în sensul programei din Sibiu să conducă alegerile de deputați și să hotărască atitudinea alegătorilor români din comitat față cu proximele alegeri în mod solidar.”

Să nu ne sfiim, nici să ne temem a lupta cu această programă, care știe să îmbine în modul cel mai perfect interesele naționale cu interesele patriei! O programă întemeiată pe marile principii ale secolului XIX: libertate, egalitate și frățietate, nu poate decât să onoreze poporul și națiunea, care și-o însușesc și stăruie pentru validitatea ei! Astfel este programa Partidei Naționale Române, în privința căreia părerile oamenilor pot fi deosebite și chiar opuse, dar un puternic simțământ este care ne ține în strânsă unire, este: iubirea patriei comune!

Iubirea de patrie sau patriotismul face că toate părțile, oricât de opuse ni s-ar părea în stat, concurg la binele general al societății, precum disonanțelor în muzică concurg la acordul total, cum zice Montesquieu. Patriotismul nu este privilegiu cuiva, este legea naturei, care din disonanța părților formează armonia întregului, precum părțile universului prin acțiunea unora și reacțiunea altora formează admirabila lui unire și armonie. Patriotismul este zelul pentru interesele generale ale patriei, de care însuflețindu-se poporul român a contribuit și va contribui totdeauna pentru fericirea și gloria patriei sale!

Acestea permițând pentru orientare și cunoașterea situațiunei noastre, nu ne rămâne decât să mergem cu conștiința liniștită pe calea ce ni-o indegetează programa Partidei Naționale Române! Conferința noastră de la 10 aprilie a.c. au făcut toate preîngrijirile necesare ca la alegerile deputaților dietali să procedăm toți solidari spre a putea scoate un număr posibil de deputați dietali români de Partida Națională în comitatul nostru. Spre scopul acesta conferința a înființat în centru un comitet executiv de 30 de membri și în fiecare cerc electoral câte un subcomitet de 5 membri, alegând în comitetul central pe:

1) Ioan P. Desseanu, 2) M. B. Stănescu, 3) Nicolae Filimon, 4) Constantin Gurbău, 5) Georgiu Telescu, 6) Dr. Ioan Pap, 7) Moise Bocșian, 8) Dr. Nicolae Oncu, 9) Dr. Demetriu Magdu, 10) Dr. Georgiu Popa, 11) Simeon Desseanu, 12) Ioan Beleş, 13) Dr. Georgiu Vuia, 14) David Nicoară, 15) Teodor Ceontea, 16) Ioan Câmpianu, 17) Georgiu Purcariu, 18) Grigoriu Venter, 19) Georgiu Dogaru, 20) Aurel Suciu, 21) Pavel Truță, 22) Terențiu Rațiu, 23) Vasile Mangra, 24) Adalbert Mihailocivi, 25) Georgiu Feier, 26) Teodor Colovicija, 27) Mihai Veliciu, 28) Ioan Moldovan, 29) Stefan Tămășdan, 30) Vasile Beleş;

Iar în subcomitete:

1) În cercul Șiriei: Adalbert Mihailovici, Georgiu Popovici, Ioan Morariu din Maderat, Avram Popovici din Agriș și Ioan Cure din Covăsânți; 2) Din cercul Boroșineului: Ioan Cornea protopop, Georgiu Feier, Georgiu Balta, Florian Monța și Zaharie Milianu;

3) În cercul Iosașului: Teodor Coloja, Maxim Bășcărau, Lazar Oprea, din Vasoaea, Nicolae Butariu și Ion Nicula din Hălmăgel;

4) În cercul Chișineului: Mihai Veliciu, Ioan Pap protopop în Chereuș, Ilie Bogzan, Gavril Lazar și Alexandru Pașca;

5) În cercul S.Ana: Ioan Moldovan, Ioan Codreanu, Alexiu Popovici, Constantin Popovici și Ioan Popovici din F. Varșand;

6) În cercul Peșca: Dimitrie Popa, Ștefan Tamașdan, Ioan Cioară, Dimitrie Tamașdan și Lazăr Adamovici;

7) În cercul Radna: Vasile Beleş, Dimitrie Roman, Vasile Zorlețeanu, Iosif Vuculescu și Paul Milovan.

În urmarea acestora Comitetul Central executiv se adresează cu amoare frățească către toate subcomitetele cercuale și în genere către toți alegătorii români din comitat ca în interesul sfintei noastre cauze să sprijinească și să susțină cu tărie și cu credință programa națională, respingând orice ademeniri, promisiuni și terorizări, de care cineva s-ar folosi spre a vă înstrăina de programa aceasta și a rumpe solidaritatea națională.

Comitetul Central va face la timpul său toate dispozițiunile și pregătirile necesare referitoare la alegerile de deputați dietali, în respectivele cercuri, până atunci se recomandă tuturor perseverență și statornicie, ferindu-se a face angajamente cu oricare partidă, afară de Partida Națională.

La lucru, dar fraților! Cauza noastră e sfântă și dreaptă! Tendința noastră e legală și loială! Programa noastră e precisă și clară! Pășirea noastră nu este îndreptată nici în contra Tronului nici în contra integrității patriei. Din moși strămoși românul a moștenit credința nestrămutată către Tron și adevărata iubire de patrie. Dacă luptăm pentru drepturile naționale și îmbunătățirea stării sociale, luptăm între marginile constituțiunei și ale legilor cu mijloace legale. Devisa să ne fie: conservarea individualității noastre naționale și fericirea patriei!

Arad, 15 aprilie 1884

Comitetul Central Executiv:
Ioan Popovici Desseanu,
președinte.
Vasile Mangra,
notar.

Arhiva Bibliotecii Mitropolitane, Sibiu, fond Vasile Mangra nr. 111 / 1884, tipărit.

1884 mai 4/aprilie 22, Sibiu. Apelul către alegătorii români, convocați într-o conferință generală a Partidei Naționale Române, în care să se definească atitudinea ce urma să fie adoptată față de alegerile dietale.

Către alegătorii români aderenți ai
Partidei Naționale Române din Ungaria și Transilvania.

Comitetul Electoral permanent al Partidei Naționale Române emis¹ de către conferința reprezentanților alegătorilor români ținută la Sibiu în zilele de 12, 13 și 14 mai 1881, convoacă prin aceasta o conferință generală a partidei pe 1 iunie calendarul nou² (20 mai calendarul vechi) la 10 ore a. m. la Sibiu hotelul "Împăratul romanilor".

Spre acest scop invităm pre dd. delegați din cercurile electorale, aleși în sensul apelului nostru de ddt.12/24 martie anul curent nr. 51, să binevoiască a se prezenta la acea conferință, având a se legitima cu literele credenționale primite de la comitetul lor.

Obiectul conferinței va fi staționarea atitudinii partidei noastre față cu proximele alegeri dietale³.

Din ședința Comitetului Electoral permanent al Partidei Naționale Române, ținută la Sibiu la 4 mai (22 aprilie) 1884.

Anania Trombițaș
secretar

Să se expedieze:

1. "Telegrafului român" Sibiu
2. "Observatorului" Sibiu
3. "Tribunei" Sibiu
4. "Gazetei Transilvaniei".
5. "Luminatorului".

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român Sibiu, dos.nr. 1, vol. 1, f. 1 37.

1 ales, desemnat
2 subliniat în text.
3 idem.

1884 mai 20, Sibiu. Adresă semnată de George Barițiu, prin care se aduce la cunoștință Comitetului Executiv al Partidei Naționale Române, intenția de a răspândi versiunea în limba franceză a Memorandumului, în mai multe țări europene.

Către
Onorabilul Comitet Executiv al
Partidei Naționale Române în Sibiu

Am onoarea a prezenta Onorabilului Comitet următorul comput relativ [la] edițiunea și împărțirea memorandumului în limba franceză, destinat mai mult a se împărți gratis în mai multe țări ale Europei.

Conform listelor alăturate aci s-au împărțit prin Cassariul Academiei române, domnul Const.I.Iuga, aproape 400 exemplare franceze în capitala României și în alte țări și în capitalele numite în catalog. Restul de exemplare s-au deocamdată la librării și în Biblioteca Academiei până ce, sau adunarea (conferința) din anul acesta, sau noul comitet va dispune de ele.

Într-aceea, domnul C.I.Iuga îmi prezentase încă din 16/28 nov. 1883 alăturatul cont sub A, însoțit de 20 recipise, o adeverință de la calea ferată și 1 cont separat, în sumă totală de L.n.81 bani 60 și se roagă prin mine ca să i se numere această sumă [...] din partea mea.

Dorind, ba ținându-mi de datoria patriotică să aflu despre starea vânzării exemplarelor românești în capitala României, mi s-au transpus de către librarul I.Szölloși numai franci 25, 20 pe bilet sub 13. Această sumă o transpun la casa partidei noastre.

Cu această ocaziune viu totodată a ruga pe Onoratul Comitet ca luând în binevoitoare considerațiune că eu de la aparițiunea Memorandumului în patru limbi, am fost silit să port până în ziua de astăzi mulțime de corespondență confidențială și altele de afaceri cu librari, cu literați și publiciști din țări străine, fără ca să am alte probe de laboarea mea decât răspunsurile lor demne de a fi conservate prea bine de vreun arhiv, – să mi se mijlocească pentru timpul pierdut și oste-neala pusă în curs de 15 luni o modestă desdăunare de... 100

Sibiu, 20 mai 1884

Cu perfectă stimă și respect
G. Barițiu

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român Sibiu, dosar 1, vol. 1, f. 142.

1884 decembrie 12 Turda. Raportul înaintat ministrului de interne maghiar, Tisza Kálmán, de către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, Kemény György, prin care prezintă măsurile aplicate pentru interzicerea aniversării lui Horia, exprimându-și regretul că nu dispune de un corp de armată într-un teritoriu "locuit exclusiv de români".

Nagyméltóságú Belügyminiszter úr!

Kegyelmes úram!

Hivatkozással N[agy]m[éltósá]godnak 1884-dik év novb. hó 30-án 1258/res szám alatt kelt rendeletére, melyben értesítve lettem, 1. hogy a román izgatók jövő 1885-ik év febr. hó 28-án tervezik a Hora ünnepet Fehérvárt megtartani, a mikor is a Hora kivégeztetése helyét egy márvány kö keresztel szándékoznak megjelölni. 2. hogy a tervelt ünnepély költségeinek fedezésére gyűjtő iveket szándékoznak kibocsátani.

Mielőtt N[agy]m[éltósá]godnak fennebb idézett rendeletét vettem volna egyik megbízható emberem ugyan jelentette nekem.

Későbbben vett megbízható jelentések szerint, valószínű, hogy a politikai hatóságok tévútra vezetés céljából terjesztetett még ma is a fennebb említett hír, hogy annál biztosabban és háborithatatlanabban sikerüljön a Hora Ünnep valahol másút, például Horának születés helyén Alsó Vidrán. Vannak kik azt hiszik, hogy a Hora ünnep megtartása egyáltalában el fog maradni. Én ezt az ártatlan nézetet egyáltalában nem osztom, sőt azt hiszem, hogy a román párt valahol másutt, de nem Fehérvárt minden esetre megfogja ülni a Hora ünnepet, és pedig vagy Alsófehér, vagy Torda Aranyos megye majdnem kirekesztőleg románok által lakott valamelyik havasi községben, például Vidra községben, és pedig a körülményekre tekintettel több, vagy kevesebb tüntetéssel. És esetleg ha másképp nem lehet, titokban is megfogják, a román izgatók a Hora ünnepet ülni.

Határozottan állítom, de be bizonyítani képes nem vagyok, hogy a román izgatók a Hora ünnepélyre meghívások útján akarnak minél számosabb közönséget össze csöditeni – az is valószínű, hogy a Hora ünnepély költségeinek fedezésére gyűjtő ivek is lesznek kibocsátva.

Ezen ügyen ily állásában Torda Aranyos megye szolgabiroit és polgár mestereit összehívtam írásban és szóval leghatározottabban megrendeltem neki, hogy igyekezzenek a Hora ünnepély megtartását megakadályozni, egyszersmind nevezettekét útasítottam, hogy a netalán létező gyűjtő iveknek kobbozák el és küldjék be hozzám.

Nagy baj, hogy Torda Aranyos megyében se közös hadseregbeli se honvéd katonaság egyáltalában nincs elhelyezve, hogy Fehérvár, Enyed, Torda, Kolozsvár városoktól nyugatra fekvő nagy kiterjedésű majdnem kirekesztőleg oláh nép által lakott havasokon egyetlen egy

katona állomás nincsen, csakis néhány csendőr örködik a rendfenntartása felett, ezen nagy kiterjedésű havasos vidéken.

Ha a magas kormány okvetetlen megakarja akadályozni a Hora ünnepély megtartását, ez esetében, szükség lenne, néhány század közös hadseregbeli katonát Abrudbányára, még inkább Topánfalvára elhelyezni.

Ezen jelentéssel a tervelt Hora ünnepélyre a tulzó párt bujtógátásaira vonatkozólag Nagy m[é]l[tósá]gód által ez ügyben hozzám intézett korában tisztelt rendeleteire is – a lehető felvilágosításokat tisztelettel megtettem.

Torda 1884 18/12 K. Gy.

elküld. 884 18/12

Asztalos

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, nr. 155-1885, f. 3-4, orig.

Traducere

Excelență, Domnule Ministru de Interne!

Referitor la ordinul dumneavoastră, nr. confidențial 1258 din ziua de 30 noiembrie 1884, prin care am fost înștiințat că

1. agitatorii români intenționează să organizeze sărbătorirea lui Horea la Alba Iulia, în ziua de 28 februarie 1885, și, cu acest prilej, să ridice la locul execuției o cruce de marmoră;

2. pentru acoperirea cheltuielilor prilejuite de aniversare intenționează să trimită liste de subscripții.

Înainte de a lua cunoștință de ordinul dumneavoastră, am fost informat exact despre aceste lucruri de către un om de încredere.

Mai târziu, potrivit unor informări demne de încredere, probabil pentru înșelarea oficialităților politice, s-a răspândit și se răspândește și în prezent zvonul amintit mai sus pentru ca aniversarea lui Horea să se desfășoare mai sigur și netulburată în altă parte, de exemplu în localitatea sa de baștină, Vidra de Jos. Există persoane care cred că se va renunța la aniversarea lui Horea. Eu nu sunt de acord cu această părere, ba, mai mult, susțin că românii extremiști vor ține aniversarea și dacă nu la Alba Iulia, în orice caz în vreo comună, locuită exclusiv de români, din comitatele Alba de Jos sau Turda-Arieș, de exemplu, în localitatea în care s-a născut, Vidra, și se va ține cu manifestații mai ample sau mai reduse, în funcție de împrejurări. Ba chiar, dacă nu se poate altfel, agitatorii români vor ține aniversarea lui Horea și în secret.

Suștin cu certitudine, fără însă a putea dovedi, că agitatorii români vor să adune, cu invitații, un număr cât mai mare de oameni la aniversare. Este probabil că pentru acoperirea cheltuielilor vor face liste de subscripții.

În această situație, i-am convocat pe pretorii și primarii comitatului Turda-Arieș și le-am ordonat să se străduiască să împiedice desfășurarea aniversării lui Horea, iar eventualele liste de subscripții să le confiște și să mi le trimită.

Este mare păcat că în comitatul Turda-Arieș nu este nici armată comună nici honvezi, că în vastul teritoriu muntos situat la vest de orașele Alba Iulia, Aiud, Turda și Cluj, *locuit exclusiv de români* nu există nici măcar o singură stație militară, ci doar câțiva jandarmi care asigură ordinea în acest întins ținut muntos.

Dacă înaltul guvern dorește neapărat să împiedice desfășurarea aniversării lui Horea ar fi necesar să disloce câteva companii de soldați din armata comună la Abrud și mai ales la Câmpeni.

Prin acest raport referitor la proiectata aniversare a lui Horea și la uneltirile partidei extremiste v-am răspuns și la alte ordine anterioare și am adus, cu respect, clarificările posibile.

Turda, 12.XII.1884

K[emény] G[yörgy]

Expediat 18.XII.1884

Asztalos

78

1884, Budapesta. Ordinul ministrului de interne maghiar, trimis comiților supremi din Transilvania și Banat, pentru a urmări și interzice mișcările românilor organizate cu prilejul sărbătoririi centenarului răscoalei lui Horea.

Arad m., Besztercze – Naszód m., Bihar m., Brassó m., Fogaras m., Hunyad m., Krassó-Szörény, Szeben, Alsó Fehér, Szolnok Doboka, Torda Aranyos, Háromszék, Máramaros, Kisküküllő, N. Küküllő, Szilágy, Temes, Udvarhely, és Szatmár

megyék főispánjainak

Vett értesülés szerint a "Carpați" romániai egyesület a "Hora" féle 1784-évi lázadás 100-ik évfordulójára a folyó év őszére az összes magyarországi román ajkú lakosság között emlék ünnepeket szándékoznak rendezni, mely célra már a rendező bizottság is egybeállította s a programot is nemsokára elkészíti.

Miről czímet oly felkéréssel értesitem hogy fentebbiekre irányuló esetleges mozgalmat a legéberebb figyelemmel kísérni s a tapasztalan-

dókról hozzám azonnal jelentést tenni egyben pedig intézkedni sziveskedjék, hogy minden hazaellenes irányú vagy az egyes nemzetiségek felizgatását czélzó üzelmek s tüntetések a legerélyesebben meggátoltssanak.

Bpt. 884

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 340/1884, f. 1, copie.

Traducere

Comiților supremi ai comitatelor Arad, Bistrița-Năsăud, Bihor, Brașov, Făgăraș, Hunedoara, Caraș-Severin, Sibiu, Alba de Jos, Solnoc-Dăbîca, Turda-Arieș, Trei Scaune, Maramureș, Târnava Mică, Târnava Mare, Sălaj, Timiș, Odorhei și Satu Mare.

Potrivit unor informări, asociația "Carpați" din România intenționează să organizeze sărbători comemorative în rândurile românilor din Transilvania, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la răscoala lui Horea din 1784. În acest scop a și înființat un comitet de organizare și va pregăti, în curând, programul.

Vă informez, Domnule, asupra acestui lucru cu rugămintea de a urmări cu atenție mișcarea semnalată mai sus și să mă informați imediat asupra celor constatate, în același timp să binevoiți a lua măsuri pentru a opri cu fermitate orice uneltiri și manifestații antipatriotice sau care urmăresc instigarea unor naționalități.

Budapesta, 1884

79

1884. Apelul intitulat "Către Români", lansat de comitetul constituit pentru organizarea sărbătoririi centenarului Revoluției române de la 1784.

ad2302

M.E. 884

Le Centenaire de la Révolution Roumanie
de 1784

Aux Roumains!

Le 21 octobre (2 novembre) prochain, il y aura cent ans qu'eut lieu la révolution de Horia, ce grand et sanglant mouvement des Roumains

de Transylvanie, qui protestaient pour la première fois contre le joug pesant que leur imposait un peuple ennemi et oppresseur.

Les soussignés, constitués en Comité d'organisation font appel à tous les Roumains pour qu'ils s'associent à eux pour célébrer cette date éclatante de l'histoire de notre race.

Le programme de la fête est le suivant:

1. Publication d'un album intitulé: Centenaire de la Révolution de Horia, 1784, qui contiendra, outre l'historique de la révolution, diverses études sur l'histoire des Roumains. Dans ce but, nous faisons appel au concours de tous nos publicistes et écrivains des deux côtés des Carpathes. Le délai extrême est fixé au 20 septembre prochain.

2. La reproduction lithographique des portraits de Horia, Cloșca et Crishan, les chefs de la révolution, dans le but de les répandre dans toutes les maisons roumaines.

3. L'organisation d'un banquet qui sera tenu à Bucarest, le 21 octobre, date du début de la révolution.

4. Création, au moyen des fonds provenant de la vente de l'album et des portraits, ainsi que des dons volontaires, d'un fonds de Horia destiné à secourir les Roumains subjugués qui seraient victimes de leur devoir de Roumains.

Toute correspondance relative à cette fête sera adressée à M.C.C. Dobresco, secrétaire général du Comité d'organisation, strada Negustori, 4; les fonds seront adressés à M.J.Ciura, pharmacien, cassier du Comité, Strada Lipsani, 1.

Les dispositions et mesures ultérieures seront communiqués en temps utile par le Comité.

G. SECASHANU, délégué de la Société Carpați;

C. C. DOBRESKO, A. P. CRAÏNICU, J. DROC-BANCILESCO, délégués de la Société Carpați;

C. BARCANESCU, délégué de l'Unirea Chorală;

C. IONESCU, délégué de la Société Comerciiale Viitorul;

P. J. INOTESCO, délégué de la Société des étudiants en médecine;

AL. LENSCH-PHILIPPESCO, délégué de la Société Viitorul Român;

J. N. IANCOVESCO, délégué de la Société Universitaire Unirea;

EM. A. FRUNZESCO, délégué par les étudiants de la Faculté de médecine;

C. C. BACALBASHA, délégué des étudiants de la Faculté de droit;

AL. SHABNER-TUDURI, délégué des étudiants de la Faculté des sciences;

AL. V. GEOROCEANO, délégué des étudiants de la Faculté des lettres

Arh. St. București, colecția Microfilme Ungaria, rola 66, c.748, tipăritură (Magyar Országos Levéltár, Belügyministeriumi Levéltár, k.148 Elnöki iratok - Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Ministerului de Interne, k.26, Acte prezidiale, 1884-2302, f. 6)

Centenarul revoluției române de la 1784

Către Români!

La 21 octombrie (2 noiembrie) următor, vor fi 100 de ani de la revoluția lui Horea, această mare și sângeroasă mișcare a românilor din Transilvania care protestau pentru prima dată împotriva jugului apăsător impus lor de un popor dușman și agresor.

Subsemnații, constituiți în comitet de organizare fac apel la toți românii pentru ca ei să li se alătore la celebrarea acestei date strălucitoare a istoriei neamului.

Programul sărbătoririi este următorul:

1. Publicarea unui album intitulat: Centenarul revoluției lui Horea, 1784, care va conține în afara istoricului revoluției, diverse studii de istorie a românilor. În acest scop facem apel la concursul tuturor publiciștilor și scriitorilor din cele două părți ale Carpaților.

Termenul extrem este fixat pe 20 septembrie următor.

2. Reproducerea litografiată a portretelor lui Horea, Cloșca și Crișan, conducătorii revoluției în scopul de a răspândi în toate casele românești.

3. Organizarea unui banchet care va avea loc la București pe 21 octombrie, data începutului revoluției.

4. Crearea, din fondurile provenite din vânzarea albumului și a portretelor precum și de la donatorii voluntari, a unui fond Horea destinat ajutorării românilor subjugăți care vor fi victime ale datoriei lor de români.

Toată corespondența referitoare al această sărbătorire va fi adresată lui M.C.C.DOBRESCO, secretarul general al comitetului de organizare, strada Negustori, 4; fondurile vor fi adresate lui M. J. CIURA, farmacist, casier al comitetului, strada Lipscani, 1.

Dispozițiile și măsurile ulterioare vor fi comunicate în timp util de către comitet.

G. SECĂȘANU, delegat al Societății "Carpați"

C. C. DOBRESCU, A. P. CRAINICU, J. DROC-BANCILESCU, delegați ai Societății "Carpați"

C. BĂRCĂNESCU, delegat la "Uniunea Corală"

C. IONESCU, delegat al Societății "Viitorul român"

J. N. IANCOVESCU, delegat al Societății universitare "Unirea"

EM. A. FRUNZESCU, delegat de studenții Facultății de Medicină

C. C. BACALBAȘA, delegat al studenților de la Facultatea de drept

Al. ȘABNER-TUIDVRIR, delegat al studenților Facultății de Științe.

AL. V. GOROCEANU, delegat al Facultății de Litere.

1885 martie 12, Budapesta. Ordinul ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care se cere interzicerera aniversării de către românii transilvăneni a 60 de ani de activitate a Academiei de Stiințe din București.

235 szám/res.

Magyar királyi belügyminiszter saját kezéhez

Méltóságos úr!

Vett hivatalos jelentés szerint, a magyarországi román tulzók a bukaresti tudományos akadémia 60 éves fennállásának megünneplésére készületeket tesznek.

Miről Méltóságodat oly felkéréssel értesitem, hogy ezen mozgalmat éber figyelemmel kísérni s egyszersmind ezen – mint hazaellenes – tüntetés meggátlására a kellő intézkedéseket megtenni s a tapasztalandókról hozzám haladéktalanul jelentést tenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását,

Budapesten 1885 évi márczius hó 12-én

Tisza

Méltóságos báró Kemény György úrnak, mint Torda Aranyos megye főispánjának.
Tordán

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Actele comitelui suprem, Nr.41/1885, f. 1, copie.

Traducere:

Nr. 235 prez.

Ministrul de Interne regal maghiar

Personal

Domnule!

Potrivit unor înștiințări oficiale extremiștii români din Ungaria se pregătesc să aniverseze 60 de ani de activitate a Academiei de științe din București.

Vă informez asupra acestui fapt cu rugămintea de a urmări cu deosebită atenție această mișcare și să luați, totodată, măsurile ce se impun pentru oprirea acestei manifestări antipatriotice. Binevoțiți a mă informa asupra celor constatate.

Primiți, Domnule, mainfestarea stimei mele.

Budapesta, 12 martie 1885.

Tisza

1885 mai 27, Budapesta. Raport al Procuraturii generale maghiare, prin care se aduce la cunoștința Ministerului de Interne ungar că, manifestul "Centenarul revoluției române de la 1784" nu poate fi încadrat la acuzația de înaltă trădare, întrucât el susține "unirea tuturor românilor într-o Dacie Mare".

6448 szám/1885

Nagyméltóságú
m[aghyar] kir[ályi] Belügy Miniszter Úr!

Kegyelmes Úram!

Vonatkozva Nagyméltóságodnak f. évi május hó 20-án 491 szám alatt kelt kegyes rendeletére, s marosvásárhelyi kir. főügyésznek a Romániában megjelent "Centenarul revoluțiunei Române de la 1784" című röpirat iránt követendő eljárásra nézve tett jelentése tárgyában e következőkben van szerencsém a közlemények % alatti visszarekésztése mellett véleményes jelentésemet mély tisztelettel felterjeszteni.

Alázatos véleményem szerint ugyanis a jelen esetben a mennyiben magam a közölt fordításból a mely a kérdéses röpiratnak talán csak egy részére terjed ki, tájekoizhatom: nem a Btk.134§-ában meghatározott felségsértés elkövetésére való felhivás, hanem a Btk. 173§ -ának sulya alá eső lázításnak jelenségei forognak fenn, a magyar államot képző országok között fenálló állam közösség ellen. Mert a "független Dacia" kiegészítésének vágyára, az eme vágytól vezetett összegyülekezésre s a harc készénállására szólított felhivás még nem tekintető "egyenes" felhivások oly cselekményére, a mely "közvetlenül" tehát feltétlenül és szükségkppen arra volna irányozva, hogy a "magyar államnak vagy az osztrák – magyar monarchia másik területe vagy ezeknek valamelyik része erőszakkal idegen uralom alá jusson, vagy azon államtól, a melyhez tartozik erőszakkal elszakitassék. Hanem az által egyelőre csupán a kedélyeknek a sokasság szenvedélyének és hajlamának felgerjesztése illetőleg izgatása mellet mozgalmat akar a szóban levő röpirat előidézni a "románok uniója" javára, hogy majdan "... az igazság idejében, melyet – úgymond – várunk s amelyen küzdeni és harcolni fogunk, egy nagy Dacziáért" –, azon napon, mely a nemzetiségekre nézve az igazság, szabadság és örvendezés napja lesz: Románia nem egy politikai kifejezés, hanem ethnikai kifejezés kell hogy legyen. Minthogy azonban a nagy ethnikailag is kifejezett független Dácia eszményének a röpirat az összes románokat, a Tiszától a Kárpátokig" megakarja nyerni s kiváló pillantást vet Erdélyre " a nyugat (?) Helvetiájára": nyilván való, hogy az ily kiterjedésű Dácia eszméje mellett való szendvedélyes agitatio: a magyar államot képező országok között fenálló állam-közösség elleni lázítást foglal magában.

A mi pedig a fentebbi bűncselekmény irányozott eljárás modját illeti; tekintve, hogy röpirat külföldön (Romániában) jelent meg, s annak szerzője (Dobrescu C.C.) is külföldi a bűncselekmény pedig nem olyan, amely a Btk. 7§-a alá esnék-; tekintve tehát hogy a jelen esetben a tettesek felelősségre vonását sem diplomáciai utón nem szorgalmazhatjuk, sem közvetlenül nem eszközölhetjük; ezekhez képest, alázatos véleményem szerint nincs más mod, mint a Btk. 62§ -ának útját követni, vagyis az eljárást a kérdéses röpiratnak a magyar törvénykönyv területére, elárusítást, terjesztés, vagy nyilvános kiállítás végett behozott példányainak elkobozása és megsemmisítése végett intézni. A mi a sajtóügyi eljárás szabályozása tárgyában 1867. május 17-én kiadott rendelet 5 § illetőleg az 1871. július 10-én kelt Igazságügy miniszteri rendelet szerint a budapesti kir. esküdtszék előtt volna eszközendő.

Budapest, 1885 május 27-én.

Nagyméltóságodnak alázatos szolgálja

Aláírás kiolvashatatlan
kir. főügyész

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 529/1885, f. 3-4, orig,

Traducere:

Număr 6448/1885

Procuratura generală regală maghiară
Budapesta

Domnule Ministru regal maghiar de Interne!
Excelență!

Referitor la ordinul Excelenței voastre numărul 491 din ziua de 20 mai anul curent referitor la măsurile ce trebuie luate de procurorul șef regal din Târgu Mureș față de manifestul apărut la București intitulat: "Centenarul revoluțiunei române de la 1784" am onoarea să vă înaintez raportul meu, cu anexarea comunicatelor.

Potrivit umilei mele păreri, după cum am putut să-mi dau seama din traducerea unei părți din numitul manifest, în situația de față nu este vorba de instigare la înaltă trădare prevăzută în paragraful 134 al legii penale, ci de instigare împotriva unității statale existente între țările care alcătuiesc statul maghiar, ceea ce cade sub incidența articolului 173 al legii penale.

Căci manifestul, care instigă la întregirea "Daciei independente", la întruniri în acest sens și la pregătirea permanentă pentru luptă, încă nu poate fi considerat ca un apel direct la o faptă care "nemijlocit", deci neapărat și necesar ar fi îndreptată spre "trecerea teritoriului statului maghiar sau a altui stat al monarhiei austro-ungare sub stăpânire străină sau să fie rupt cu forța de statul de care aparține. Manifestul în cauză urmărește deocamdată ca pe lângă tulburarea și respectiv, agitarea spiritelor, a patimilor și pornirilor mulțimii, menționatul manifest vrea să provoace o mișcare în favoarea "unirii românilor". Pentru ca într-o zi "a dreptății pe care – se spune – o așteptăm, și în care vom lupta pentru o Dacie Mare, în acea zi, care pentru naționalități va fi ziua dreptății, libertății și bucuriei: România nu trebuie să fie o metaforă politică ci una etnică". Întrucât însă manifestul dorește să-i câștige de partea ideii Daciei independente și din punct de vedere etnic pe toți românii de la Tisa la Carpați și, deoarece face o referire specială la Transilvania, la "Elveția vestului", este clar că această agitație pătimașă pentru ideea unei Dacii de o asemenea întindere conține instigarea împotriva unității țărilor care formează statul maghiar.

În ceea ce privește modul de pedepsire a delictului de mai sus și având în vedere că manifestul în cauză a apărut în străinătate (în România) și autorul său este străin (Dobrescu C.C.) nu se încadrează în paragraful 7 al legii penale și, luând în considerare că în situația de față făptașul nu poate fi tras la răspundere nici pe cale diplomatică, nici direct, părerea mea este că singura cale de aplicare a paragrafului 62 al legii penale adică să se ia măsuri pentru confiscarea exemplarelor aduse pe teritoriul de influență al jurisdicției maghiare pentru vânzare, răspândire sau afișare și distrugerea lor.

În ceea ce privește procedura față de delictul de presă, aceasta trebuie înaintată Curții cu jurați din Budapesta, conform paragrafului 5 al ordinului din 17 mai 1867, respectiv ordinului Ministerului Justiției din 10 iulie 1871.

Budapesta, 27 mai 1885

Excelenței voastre,
slugă umilă

ss. indescifrabil
procuror șef

1885 szeptembrie 6, Turda. Raportul baronului Kemény György, comite suprem al comitatului Turda-Arieș către ministrul de interne maghiar, Tisza Kálmán, referitor la puternica influență avută de proclamația "Iredentei române" în mobilizarea populației comitatului, fapt pentru care se propune întârirea forțelor polițienești în mai multe comitate din Transilvania.

Szám 107-1885/főispán

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister ur!

Kegyelmes úram!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak jelen év szeptember hó 2-án 770/res szám kelt távirati rendeletére, és általam távirati utón szeptember 4-én 107 szám alatt tett rövid jelentésem kiegészítéséül, még a következőket magyok bátor jelenteni:

1. Folytonos örökődés, pontos és tapintatos megfigyelés, után járás sem tudtam mai napig egyetlen egy esetet is kideríteni, hogy a román irredenta bizottsága Torda Aranyos megyébe egyeseknek küldött volna lázító felhívásokat, pedig meg magyok gyözödvé, hogy az irredenta lázító felhívásai Erdélynek minden oly vidékben be lettek csempészve, melynek lakossága tulnyomólag román nemzetiségű.

2. Biztosithatom Nagyméltóságodat, hogy ha említett lázító felhívások Torda Aranyos, megyében netalán be is csempésztettek, de azok falra sehol ki nem ragasztottak.

3. Említett irredenta felhívás Torda-Aranyos megyében a román ajkú lakosságra, azok miveltségi foka szerint különböző hatással volt.

a) A román intelligentiának legmérsékletesebbei határozottan kárhoytatják az irredenta fellépést, és elítélik ezen fellépésnek modozát. De ezek ugy Torda Aranyosmegyében, valamint Erdélyben szerint nagyon kevesen vannak – azonkivül a bukaresti, szebeni, és brassói hirlapok által annyira által terrorizálva vannak, hogy legfejebb csak négy szem közt nyilatkoznak. Nevezettek kevesen is vannak és gyávák is. Ezekkel nincsen baj.

b) A román népnek olvasni nem tudó, részével sincs semmi baj.

c) de igen is van baj a román nép fél miveltségi tudó kaputossival – neveszerint: kevés kivétellel, az unitus, és még inkább a dizsonutos papokkal.

d) A kormány kinevezett román nemzetiségű hivatalnokok legnagyobb számával: mert ezek legnagyobb része, éppen oly daco román, mint az irredenta.

e) és a román nép által választott igen kevés kivétellel nem megbizható körjegyzökkel.

A bukaresti irredentisták mostani fellépésüknek nagyon káros következése az, hogy Erdélyben a románok között, nagyon kezd azon

meggyződés terjedni, miszerint az oláhországi kormány nem csak elnézni, de helyesli és segíyezi is a románoknak azon törekvését, kik a magyar államban lakó romanságót a magyar államtól elszakadására és Romániával való egyesülésre bujtogatják.

Hogy az erdélyi és magyarországi románok között említett meggyződés terjed, azon legkevésbé se lehet csodálkozni mert ma magyar államban lakó oláhok azt hiszik, hogy az osztrák magyar állam nem bir oláhországgal és azért tür el annyi mindent az oláh kormánynak, és az oláh bujtogatóknak.

Ennek folytán én ismételten azon nézetemnek adok kifejezést, hogy a néhány év óta mind szemtelenebbül felmerülő román bujtogatókat véglegesen csak is Bukarestben kell megsemiteni.

Jelenleg Torda-Aranyos megyének, sőt merem állítani Erdélynek belnyugalmát, a román irredentisták bujtogatóásától egyáltalában nem lehet félteni, – de jövőre tekintettel, eljött ideje a román bujtogatók gyökeres kiirtásának.

Jelen körülmények között Torda Aranyos és néhány erdélyi megyében szükség lenne néhány forintra, rendöri czélokra: mert a szolgabírók, a kormányzati rendszer és a szerfelett sok írásos teendők miatt közvetlen nagyon keveset érintkezhetnek a néppel, a nép által választott körjegyzőkben pedig, román lakta vidéken egyáltalában nem lehet bizni. Nagyon czélszerű lenne, aként intézkedni, hogy az Oláh országból postai utón Erdélybe érkező gyanus levelek és csomagok beltartalmáról is a kormány megbízható közegei szereshetnének maguknak tudómást.

Ezen utón, rövid idő alatt megtudná a magas kormány, hogy a magyar államban kik és minő politikai összeköttetésben vannak az oláhországi bujtogatókkal.

Tisztelettel lévén Nagyméltóságodnak alázatos szolgálja.

Báró Kemény György
főispán.

Torda, 1885 szeptember 6-án.

Arh. St., Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 813/1885, f. 2-5, orig.

Traducere:

Număr 107-885

Comite suprem

Stimate Domnule Ministru de Interne regal magiar!
Excelență!

Cu referire la ordinul telegrafic emis de Excelența voastră la 2 septembrie anul curent, sub numărul 770 și în complectarea scurtului raport trimis de mine telegrafic la 4 septembrie, sub numărul 107, îndrăznesc să mai raportez următoarele:

1.) Nici printr-o permanentă supraveghere, printr-o obsevare exactă și discretă, prin diferite demersuri nu am reușit să descopăr până în ziua de azi nici un singur caz în care comitetul Iredentei române ar fi trimis cuiva în comitatul Turda-Arieș proclamații instigatoare, deși sunt convins că proclamațiile instigatoare ale Iredentei au fost aduse prin contrabandă în toate ținuturile Transilvaniei cu populație majoritar românească.

2.) Pot să o asigur pe Excelența voastră că, chiar dacă amintitele proclamații instigatoare ar fi fost aduse prin contrabandă în comitatul Turda-Arieș ele nu au fost afișate niciunde.

3.) În comitatul Turda-Arieș, amintita proclamație iredentă a avut un efect diferit asupra populației de naționalitate română, corespunzător nivelului de cultură.

a) Cei mai moderați reprezentanți ai intelectualității române au condamnat cu hotărâre acțiunea Iredentei și au condamnat această modalitate de acțiune. Dar în comitatul Turda-Arieș, ca și în Transilvania, aceștia sunt puțini la număr și, în afară de aceasta, sunt atât de terorizați de ziarele din București, Sibiu și Brașov, încât își declară cel mult între patru ochi, opiniile. Respectivii sunt și puțini și lași. Cu aceștia nu este nici o problemă.

b) Încă nu sunt probleme nici cu partea neștiutoare de carte a poporului român.

c) În schimb, problemele sunt cu surtucarii semidocti, știutori de carte ai poprului român – respectiv cu puține excepții, preoții uniți și, mai ales, cei neuniți.

d) Cu majoritatea funcționarilor români numiți de guvern: pentru că cei mai mulți dintre ei sunt la fel de daco-români ca și iredenta.

e) și cu notarii cercuali aleși de poporul român, în cea mai mare parte nedemni de încredere.

O urmare foarte păgubitoare a actualei acțiuni a iredentiștilor bucureșteni este că printre românii în Transilvania începe să se răspândească convingerea conform căreia guvernul din România nu numai că tolerează, dar chiar aprobă și ajută acele străduințe ale

românilor care instigă la ruperea de statul maghiar a românilor ce locuiesc în statul maghiar și la unirea cu România!

Nu este de mirare faptul că amintita convingere se răspândește atât de mult printre românii din Transilvania și Ungaria căci, românii ce locuiesc în statul maghiar cred că statul austro-ungar nu face față României și de aceea suportă atâtea de la Guvernul român și de la instigatorii români.

Ca urmare, eu îmi exprim din nou opinia că uneltirile românești, tot mai obraznice de câțiva ani încoace, nu pot fi nimicite definitiv decât la București.

În prezent, liniștea internă a comitatului Turda-Arieș, ba chiar, îndrăznesc să susțin, a Transilvaniei, nu poate fi deloc periclitată de uneltirile iredenților – dar, dacă ne gândim la viitor, a sosit timpul să smulgem din rădăcină uneltirile române.

În condițiile actuale, în Turda-Arieș și în câteva comitate transilvănene ar fi fost nevoie de câțiva florini în scopuri polițienești, căci pretorii, din cauza sistemului de guvernare și a numeroaselor activități birocratice, au puțin contact cu populația, iar în notarii cercuali din ținuturile locuite de români, aleși de popor, nu se poate avea deloc încredere. Ar fi foarte indicat să se ia măsuri pentru ca organele de încredere ale guvernului să poată cunoaște întâi conținutul scrisorilor și pachetelor suspecte sosite prin poștă din România.

Pe această cale, înaltul guvern ar afla în scurt timp, cine, în statul maghiar, și în ce fel de relație politică se află cu uneltitorii din România. Cu stimă, Excelenței voastre,

slugă umilă,

Baronul Kemény György, comite, suprem

Turda, 6 septembrie 1885

83

1885 septembrie 8, Dej. Raportul notarului șef din Dej înaintat comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, referitor la desfășurarea adunării generale a Asociației transilvane pentru literatura și cultura poporului român, ținută la Gherla în zilele de 29-30 august 1885.

Méltóságos Báró föispám ur!

Tisztelt szóbeli megbízása folytán a midön az “Asociațiunea transilvana pentru literatura și cultura poporului român” Szamosujvár sz. kir. várossában folyó évi augusztus hó 29 és 30-ik napjain tartottközgyűléséről oláh nyelven szerkesztett jegyzőkönyveit a gyűlésben részt vett tagok névjegyzékét és a “Transilvania” czimű lap 17-18 számait, mely tárgysorozatul szolgált % alatt ide zárva betérjesztem egyszer-

smind tisztelettel tudomására hozom Méltóságodnak, hogy a jegyzőkönyvek magyar fordítását azon okból nem csatolhattam, mert jollehet Bologa Jacob elnök azokat Nagy-Szebenből hól a másod napi ülés jegyzőkönyve hitelesített-megküldeni ígérte, azon gyanítható okból, mert az egylet főbb emberei át fordítását ellenezték-nem küldötte meg.

A közgyűlés átalánoságban véve a kitűzött tárgyakhoz szorithozva rendben és minden politikai szinezet kikerülésével folyt le.

A közgyűlés tartalma alatt annak első napjain adatott egy közebéd estve egy hangverseny, mélyeken magam is mint meghívott vendég jelen voltam; ezen alkalmakkor sem észleltem oly nyilvános cselekményeket, melyek kifogás alá jöhettek volna. Itten azonban megkivánom jegyezni, hogy Muntéanu Aurel Maros-Vásárhelyi ügyvédjelölt a gyűlésekben honvédhadnagyi egyen ruhában kardosan jelent meg.

A gyűlés másod napján egy táncszestvély is rendeztetett, melyre szintén hivatalos voltam, de én az estvéli vonattal haza utazván., ezen estvélyben részt nem vehettem. Azonban ugy a városi rendörkapitány, mint a rendöri hatóság többi közegei külön szóbeli utasításom szerint az estvélyen jelen voltak, és azt éber figyelemmel kísérték; vett értesitésem szerint ez estvélyen sem fordult elő valamely rendellenes tüntető cselekmény.

Méltóságos Báró főispán úr! ezek azon tények, melyek a gűlés s az aval egybekötött nyilvános összejövetelek lefolyásáról jelezhetek de engedje meg Méltóságod, hogy szerény észleleteimet, melyeket részint az egyének magatartásából részint a körülmények össze vetéséből merittem, a következőben adjam Méltóságodnak elé:

Szerény nézetem szerint azon békés és törvénytisztelő hangulat, mely az ülések folyamát végig kísérte csak látszólagos volt, s csak leplezéséül szolgált azon oláh nemzetiségi üzelmeknek, melyeket a nyilvános üléseken és társas össze jöveteleken kívül az oláhok eredeti szokásukhoz hiven alattomban folytattak. Oda vólt az irva könnyen olvasható jelekkel, minden egyes oláh arczára azon alattomos egyetértés, mely Magyar állam ellenes törekvést jelez s melynek mentől tágosabb körben propágándát szerezni főtörekvésük. A vándor gyűléseken legjobb alkalmuk van erre, mert ilyenkor lehet ugyan gátolni a politikai tüntetések ellenörizni gyűléseken az állam ellenes magatartást, de miután a magán összejöveteleket sem meggátolni sem ellenörizni nem lehet, elég leend a még nem teljes fanatikus oláh félmivelt egyéneknek az egylet fejeitől a Nagyszebeni főoláhoktól egy kéz szorítás egybiztató szó, hogy e percztől fogva a legfanatikusabb oláhokká váljanak. E történik ma Szamosujvártt, holnap Károly-Fejérvártt s így évente más-más helyen; mig Magyarország Erdély részét vándor gyűléseikkel beutazzák s a fanatikusok számát ezen közvetlen és ünnepies érintkezéssel halványosan szaporitják, a kolomposok pedig a helyzet felől magukat folytonosan közvetlenül tájékozzák.

Itt szerény javaslatom volna tehát hogy e vándor gyűlések mint a nemzetiségi és állam ellenes törekvések legalkalmasabb eszközeinek betiltása iránt Méltóságod minél előbb felsőbb helyen legjobb belátása szerint előterjesztést tenni méltoztassék.

Most áttérnék Szamosujvár város azon szomorú helyzetére melynek nemzetiségi és társadalmi tekintetben elébe néz, ha a város magyar nemzeties érzésű polgársága a kelő és gyors támogatásba nem részesül, melynek segítségével az oláh törekvésektől meg szabadulhatna.

Szükségtelen fejtegetnem Méltóságod előtt Szamosujvár város polgárságának jelenlegi állapotát, mert Méltóságod bizonyára tudni fogja, hogy a város polgársága, ugy anyagi mint szellemi tekintetben nagymérvű elszegényedésnek indult, elszegényedésnek mert a nagyobb töke felett rendelkező tehetősebb rész az ország különböző részeiben fekvő birtokot vásárolt és a városból kitelepedett, s mert az értellmiség szellemi tökéjét Szamosujvár várossában nem érvényesithetvén a városból szintén elszármozott úgy hogy a vagyonos és képes egyének száma ma már a városban nagyon is csekély számra olvadt le.

Ezen körülményt felismervén az Oláhok minden törekvéseiket oda öszpontosítják, hogy a gör. cath. püspökség elhelyezésével melynek hazafiságát teljesen kétségbe vonom Szamosujvár várossának, mint magyar városnak megadják a kegyelem döfést.

Számítások nem kevesebb mint a magyar kormány pénzbeli segítségével a gör. cath. püspöki residentiát és egyházat a hozzá tartozó semináriummal Szamosujvárt a piacon elhelyezni, minthogy a püspökséghez tartozó Canonok és főpapokon kívül-kik már jelenben is nagyobbára háztulaidonosok-ezek tehetősebb rokonai, és más fanatikus oláhok a várost meglepjék s hogy a különben is elszegényedésnek indult magyar érzelmű örményeket házaik és fekvő birtokaikból ki vásárolják, ez uton rövid idő alatt a város képviselőiténak többségét s így a város tekintélyes vagyona feletti rendelkezést magokhoz ragadják. -Igy akarjá kevés áldozattal megteremteni Magyarországot Erdély részében az oláhok magoknak azt mivel ez ideig nem birtak, meg teremteni a tiszta oláh központot, hól ugy politikai üzelmeket bátrabban folytathatnák mint separatisticus irányú culturájukat meggyökeresithetnék. -Szamosujvár városában az örménység legszégényebb és alsóbb osztálya már is saját örmény nyelve mellett mondhatni inkább csak az oláh nyelvet beszéli s ugy azok eloláhosodására kevés alkalom és idő kell. Evel szemben nézetem szerint a magas kormány részéről a gör. cath. püspökségnek Szamosujváron leendő elhelyezése mindenek felett meggátlandó s az egy tiszta magyar városba lenne elhelyezendő mert ez által az oláhoknak Szamosujvár várossa iránti törekvése meghiúsulna.

Egyébiránt jelezhetem Méltóságodnak, hogy Szamosujvár város értelmesebb polgárai a helyzet tudatában vannak, a mint aggodalmi-

kat nekem is többen kifejezték s készzek részekről minden áldozatot meghozni, csak hogy várossukat az oláhoktól megoltalmazhassák.

Fogadja Meltóságod tiszteletem őszinte kifejezését.

Deésen, 1885. szeptember 8-án.

alázatos szolgája főjegyző mint kiküldött biztos

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 860/1885, f. 6-8, orig.

Traducere:

Domnule Baron, Comite Suprem!

Urmare însărcinării dumneavoastră verbale vă înaintez, în anexă, protocolul de ședință, încheiat în limba română, cu prilejul adunării generale a Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura popoului român, ținută la Gherla în zilele de 29 și 30 august, lista participanților la adunare și numerele 17-18 din ziarul "Transilvania" care a servit ca programă și vă informez totodată că nu pot înainta traducerea în limba maghiară a protocoalelor de ședință întrucât președintele Bologa Iacob nu a trimis-o din Sibiu, deși a promis, aceasta din motivul, lesne de înțeles, că membrii de seamă s-au opus traducerii.

Adunarea s-a desfășurat, în general, în ordine, cu evitarea oricărei coloraturi politice și s-a limitat la problemele propuse. În prima zi s-a ținut o masă comună, seara un concert la care am participat și eu ca invitat; nici cu acest prilej nu am observat fapte suspecte.

Doresc însă să menționez că Muntean Aurel, viitor avocat din Târgu Mureș a apărut în uniformă de sublocotenent de honvezi, și cu sabie.

În a doua zi s-a organizat o serată dansantă, la care am fost invitat, dar plecând spre casă cu trenul de seară nu am participat la serată. De altfel la indicația mea verbală au participat la serată atât comandantul poliției cât și alți reprezentanți ai poliției, care au urmărit-o cu vie atenție. Potrivit informațiilor primite nici cu prilejul seratei nu s-au petrecut fapte împotriva ordinii publice.

Domnule baron, comite suprem, acestea sunt evenimentele de semnalat cu prilejul adunării și a întrunirilor legate de aceasta, dar, permiteți-mi, Domnule, să vă prezint în continuare observațiile mele, pe care le-am obținut fie din atitudinea persoanelor, fie din diferitele împrejurări.

Potrivit modestei mele păreri acea atmosferă liniștită, legală care a caracterizat întreaga desfășurare a adunării era doar aparentă și a servit doar drept paravan uneltirilor naționale românești pe care aceștia le-au continuat cu excepția întrunirilor publice, pe ascuns, fideli

obiceiurilor lor. Se putea citi cu ușurință pe fața fiecărui român acea înțelegere vicleană care arată străduința împotiva statului maghiar și intenția unei propagande într-un cerc cât mai larg. Cel mai bun prilej îl constituie adunările itinerante când pot fi oprite manifestațiile politice, poate fi supravegheată atitudinea antistatală în cadrul adunărilor dar, întrucât, adunările particulare nu pot fi nici oprite nici supravegheate, ar fi suficient pentru românii semidocti o strângere de mână, un cuvânt de îmbărbătare din partea conducătorilor asociației de la șefii românilor din Sibiu ca să devină românii cei mai fanatici. Așa se întâmplă azi la Gherla, mâine la Alba-Iulia și anual în alt loc; până când vor cutreiera cu adunările lor itinerante partea transilvăneană a Ungariei și vor spori ușor, prin aceste contacte, numărul fanaticilor, iar corifeii se orientează permanent asupra situației.

De aceea, aș propune, Domnule, ca apelând mai sus să luați măsuri pentru interzicerea adunărilor itinerante, care constituie cele mai bune prilejuri pentru tendințele naționale și antistatale.

M-aș referi acum la acea situație tristă, din punct de vedere național și social, în fața căreia se află orașul Gherla, dacă cetățenii cu simțăminte maghiare nu se vor bucura de ajutorul necesar și rapid pentru a scăpa de acțiunile românești.

Este inutil a prezenta în fața dumneavoastră situația actuală a cetățenilor orașului Gherla, căci cunoașteți că aceștia sunt pe calea unei sărăcirii atât materiale cât și spirituale căci cei care dispun de capital însemnat au cumpărat moșii în diferite părți ale țării și au plecat din oraș, iar capitalul spiritual al intelectualității neputând fi valorificat în Gherla, la fel s-au îndepărtat de oraș, astfel încât a ajuns infim numărul celor bogăți și capabili.

Românii cunoscând această împrejurare își îndreaptă toate eforturile ca prin stabilirea episcopiei greco-catolice, al cărei patriotism îl pun la îndoială, să dea lovitura de grație orașului ca oraș maghiar.

Intențiile lor nu au fost altele decât că, cu ajutorul material al Guvernului maghiar să înființeze în piața orașului reședința episcopală și biserica greco-catolică cu seminarul aparținător, că în afara canonicilor și preoților ținând de episcopie, proprietari de case în marea lor majoritate, orașul să fie invadat de rudele mai bogate ale acestora și alți fanatici români, care să cumpere de la armenii cu sentimente maghiare, aflați în pragul sărăciei, casele și moșiile și în felul acesta în scurt timp să obțină majoritatea în reprezentanța orașului și să pună mâna pe averea orașului.

În felul acesta doresc românii să realizeze cu eforturi minime, în părțile transilvănene ale Ungariei ceea ce nu au avut până acum, să creeze un centru pur românesc, unde să poată continua cu mai mult curaj uneltirile naționale, unde să-și poată dezvolta cultura de orientare separatistă.

Pătura cea mai săracă și de jos a armenilor din oraș vorbește deja, alături de limba lor armenescă, mai mult limba română. Astfel încât este nevoie de un timp foarte scurt pentru românizarea lor.

De aceea, potrivit părerii mele ar trebui oprită intenția înaltului guvern de a înființa episcopia greco-catolică în Gherla care ar trebui situată într-un oraș pur unguresc și în felul acesta s-ar zădărnici strădaniile românilor în Gherla.

Vă informez totodată, Domnule, că populația mai instruită din orașul Gherla cunoaște situația, după cum mi s-au plâns mai mulți și au declarat că sunt gata de orice sacrificiu pentru a-și apăra orașul de români.

Primiți, Domnule, expresia stimei mele sincere.

Dej, 8 septembrie 1885.

slugă umilă,
notar șef în calitate de comisar delegat

84

1885 septembrie 27, Ighiu. Raportul preotului plășii Ighiu, Köblös Miklós, referitor la starea de spirit a românilor din zonă, pentru a căror supraveghere solicită dislocarea a 1-2 companii militare maghiare.

Szám 9-1885/res.

Nagyságos kir[ályi] tanácsos Alispán ur!

Ezen ide fogott magán levelet és mellékleteül beküldött irónnál írott román felhívását vévén, azonnal kiszálltam Zalathnára és úgy az estve mint ma kúttam a dolgok után, de olvasni nem tudván kerül a bejelentő kezébe.

Határozottan megállapítani nem birom a felhívás íróját mert oly egyén se Zalathnán se Abrudbányán nincs/ az irás a Demián Victor vonásaihoz hasonlók/, elég az, hogy a magyar lakosságra rossz benyomást tett.

A mi a magán levélben irtt gyűlésekre vonatkozik, határozotsságál meg nem állapítható, hogy hól, és kik gyülekeznek; azonban az irtt czélt nem vonom kétségben. Tény az, hogy a magyarság meg van rémulve és a románok pedig többen utczán, útfélen összeálva beszélgetnek, hogy mit nem lehet megtudni.

Demián Victor és Deremus Miklós foglalkozás nélküli egyének lóhátón többször a községből eltávoznak, rolluk minden rossz feltehető, még a bujtogató is.

Alexi György kohótisztnek, egy kohó munkás által, zavargást jelző beszédek súgottak be, ki is utasította emberét lehetőleg saját fülével kihallgatni és meggyőződést szerezni – eredményét várom.

Járásomban többfelé kirándulva azon meggyőződést szereztem, hogy a nép sűg-bűg egymásköztt, az intelligenssebbe kerül, ha pedig találkozik erőltetett nyájasságot és aláztatosságot mútat.

Magyar-Igen, Zalathna, Abrudbánya és Topánfalván 1-2 század magyar nemzetiségű katonaságot ajánlanék elhelyeztetni és lehetőleg f. év octóber 16-ig, mert az eddig nyert besugások arról biztosittak, hogy szűret előtt semmi sem lesz; azután pedig ha már ennyire felbujtogatott nép italhoz jűt verekedés czimén nagyobb mérvű dolgok is történhetnek.

Bátor vagyok kérni Nagyságotat méltóztottassék magasabb helyen is tudomásra hozni ezen lakoinak említett hangulatát, azért is, mivel a zalathnai bánya tisztviselők nem érzik magukat kellő biztonságban úgy szintén a kezelésökre bizott kincstári vagyont se.

Vajasd községben, a magyarok vagyona feletti osztzkodási vágy szóban már nyilvánúlt is.

A magyar igeni járás szolgabirója

Magyar Igen 1885 szeptember hó 27-én

Köblös Miklós
szolgabiró

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 964/1885, fila 8-9, orig.

Traducere:

Nr. 9-1885

Confidențial

Domnule Consilier regal, Vicecomite!

Luând cunoștință despre scrisoarea particulară anexată aici, și de proclamația română, m-am deplasat imediat la Zlatna și, atât aseară cât și în cursul zilei de azi, am efectuat cercetări asupra situației, dar fără rezultat. Cel care a găsit acest act românesc nu era știutor de carte, de aceea a ajuns în mâna denunțatorului.

Nu pot stabili cu certitudine autorul proclamației căci nu există nici la Zlatna nici la Abrud persoane cu asemenea nume (scrisul seamănă cu cel al lui Demian Victor). E suficient faptul că a avut o influență nefastă asupra populației maghiare.

În ceea ce privesc adunările pomenite în scrisoarea particulară, nu pot fi stabilite cu certitudine unde și cine se întrunește, însă, nu mă îndoiesc de scopul amintit. Este clar că populația maghiară este înspăi-

mântată iar românii, adunați pe străzi povestesc, dar despre ce, nu se poate ști.

Demian Victor și Dărămuș Nicolae, persoane fără ocupație, au părăsit de mai multe ori comuna călare. Lor li se poate atribui orice, chiar și instigarea.

Alexi Gheorghe, funcționar de la cuptoare, a aflat despre cuvintele agitatoare prin denunțul unui lucrător. A dispus omului său să se intereseze personal și să se convingă, pe cât posibil. Aștept răspunsul.

Cutreierând plasa mea am ajuns la convingerea că populația șușo-tește, cei mai instruiți mă evită, și dacă totuși ne întâlnim, afișează o prietenie și supunere forțată.

Aș recomanda dislocarea a 1-2 companii maghiare la Ighiu, Zlatna, Abrud și Câmpeni, și dacă se poate, până în data de 16 octombrie anul curent, căci denunțurile primite ne asigură că înainte de cules nu se va întâmpla nimic. După aceea, dacă populația agitată va ajunge la băutura, sub motivul bățăilor, se pot petrece și lucruri mai grave.

Îndrăznesc să vă rog, Domnule, să informați și forurile superioare asupra stării de spirit a acestor locuitori și din motivul că funcționarii de la Direcția minieră Zlatna nu se simt în siguranță și nici averea fiscală încredințată lor.

În comuna Orejdea s-a pus deja în discuție problema împărțirii averii maghiarilor.

Pretorul plășii Ighiu.

Ighiu, 27 septembrie 1885

Köblös Miklos, pretor

85

1885 septembrie 29, Cluj. Raportul Comandamentului cer-cului de jandarmi nr. 1 prin care ministrul de interne regal maghiar este informat despre răspândirea unor manifeste "instigatoare în spirit daco-român" și măsurile întreprinse de autorități pentru întărirea pazei în localitățile Zlatna, Abrud, Roșia Montană, Câmpeni, Ighiu.

Magy. kir. 1-ső számú csendörkerületi parancsnokság

88 szám/k.t.

Nagyméltóságú magyar királyi Belügy Minister ur!

Mély alázattal jelentem, hogy a zalathnai örsparancsnokságtól be-érkezett jelentés szerint e hó 23-áról 24-ére menő éjjel ottani község házának az utca felöli falára ismeretlen kezek által haza magyar ellenes dacoromán szellemü lázító és A% alatt mellékelt költemény ragasztatott, mely e hó 24-én Esztergály János zalathnai lakos által levétett és a magyar-igeni szolgabirói hivatalnak beszolgáltattott.

A zalatnai örsparancsnokban gyanú támadt az iránt, hogy az említett költemény szerzője nem lehet más, mint odavaló Daramus Miklós, miért is nevezetnél Oriás Sándor segédjegyző jelenetében házmotozást tartott, mely alkalommal írónál irt és B% alatt csatolt iratot talált, mely elkoboztatott, és jelentés kíséretében a magyar-igeni szolgabírói hivatalnak szintén átadatott.

Mint hogy vett jelentés szerint Magyar Igen, Zalathna, Abrudbánya, Verespatak és Topánfalva környékén a magyarság meg van rémülve, az oláh pedig uton utfélen összálva tanácskoznak, ennél fogva a szükséges intézkedések megtétele céljából Kovács Ferencz főhadnagy, nagy enyedi szakasz parancsnok urat utasítással rendeltem ki, hogy említett helységekben elhelyezett csendőrségi örsöket a szükséghez képest megerősítse.

Kolozsvárt 1885 Szeptember 29-én

örnagya

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 947 / 1885, f. 2, orig.

Traducere:

Numărul 1
Numărul 88

Comandamentul Cercului de jandarmi
regal maghiar

Excelență, Domnule Ministru de Interne regal maghiar!

Vă raprotez cu adâncă supunere că, potrivit informării venite de la comandamentul de garnizoană din Zlatna în noaptea de 23 spre 24 luna curentă s-a lipit de persoane necunoscute pe peretele dinspre stradă al primăriei localității un poem instigator în spirit daco-român (anexate sub A) și care a fost scos în ziua de 24 luna curentă de către Esztergály János locuitor din Zlatna și predat oficiului preturii din Ighiu.

Comandantul garnizoanei din Zlatna îl bănuie ca autor pe localnicul Dărămuș Nicolae și de aceea i s-a făcut o percheziție, la domiciliu, în prezența vicenotarului Oriás Sándor, cu care ocazie s-a găsit actul anexat sub B, care s-a confiscat și s-a predat, cu raport însoțitor, oficiului preturii din Ighiu.

Întrucât, așa cum reiese din raport, populația maghiară din Ighiu, Zlatna, Abrud, Roșia Montană și Câmpeni este înspăimântată iar românii se întrunesc peste tot și se sfătuiesc. În scopul luării măsurilor

ce se impun i-am dispus domnului locotenent Kovács Ferencz, comandantul plutonului Aiud, să întărească posturile de jandarmi din localitățile amintite în funcție de necesități.

Cluj, 29 septembrie 1885

Maior,

86

1885 octombrie 25, Budapesta. Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Tisza Kálmán, prin care se solicită comitelui suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, Bánffy Dezső, să urmărească cu toată atenția acțiunile românilor și să aplice măsurile ce se impun, mergând până la angajarea unor indivizi de încredere, care să supravegheze mișcările naționale.

1062 szám /res

Magyar királyi belügyminister
kizárólag saját kezéhez

Méltóságos úr!

Nem kétlem, hogy Méltóságos figyelmét nem kerülték ki a romániai "Carpatilor" egylet izgatásai és az "iredenta romana" lázító felhívása folytán legközelebb megkísérlett hazaellenes román nemzetiségi üzemek, – minthogy az eddigi nyomozatokból kiderül, hogy ezen üzemek főképen a hazaellenes, elégedetlen ügyvédek, lelkészek, tanítók és jegyzők által szittatnak, mi az által is igazoltattik, mert az "irredenta romana" lázító felhívása is ezekhez küldetett, de általuk minden hivatalos felhívás daczára be nem szolgáltatott. Mindenek előtt tehát ezek magatartása kísérendő a legébérebb figyelemmel s ezen felügyeletre az összes tisztviselők személyes fellelősség terhe alatt kötelezendők valamint arra is, hogy előforduló esetekben a tisztviselők a tapasztalandókról jelentést téve, a törvényes megtorlás iránt is az 1876 évi XXVIII törv. cikk alapján azonnal intézkedjenek.

Különösen tartoznak a tisztviselők a nemzetiségi felekezeti iskolákat, felügyelni, ezekben mindaszt, mi államellenes irka, tankönyv, másnemű könyv, térkép s.a.t. lefoglaltatni biztos tudomást szerezni a tanító politikai magatartásáról, és valahányszor alapos gyanú forog fenn: úgy a tanítók, jegyzők, – mint magánosoknál is házmotozást eszközölni.

A nemzetiségi üzemek legfőbb előmozdítói az izgató, utazók ezek magatartása megérkezésük percztől fogva a legébérebb felügyelendő ilyenek alapos gyanú esetében letartoztatandók, megmotozandók és a kir. bíróságnak átadandók.

Nemzetiségi községben éppen a jegyzők lennének hivatva a másként csendes jónépet felvilágosítani, a hazaellenes üzemektől megóvni, minthogy pedig köztudomására éppen az ellenkezőt teszik: úgy a szolgabírók, mint a megyei hatóságnak, illetőleg a megye első tisztviselőjének egész eréllyel oda kell hatni, hogy a községek a hazafiatlan jegyzőktől megszabadíttassanak, – ezt követeli elutasíthatatlanul nemcsak a közérdek, de a községi lakosok saját érdeke is.

Figyelmeztetendők továbbá a tisztviselők, hogy a csendőrség utasításai értelmében kötelesek a közigazgatási hatóság rendelete folytán eljárni, házmotozásoknál azonban hatósági vagy községi közeg közbenjötté nélkül nem működhetnek.

Végül felkérem Méltóságodat, hogy a mennyiben a nemzetiségi mozgalmak megfigyelésére bizalmas egyének alkalmazását szükségesnek tartja, ezek felfogadása iránt intézkedjék, kiknek költsége Méltóságod előterjesztése folytán általam fog utalványoztatni.

A közigazgatási tisztviselők főhívása lévén, a közrend és csend biztosítani, valamint a magyar állam érdekei felett kiválóan örködni az összes tisztviselőktől és közegektől elvárom, hogy e tekintetben teljes hazafiui önfeláldozással fogják ezen nemes köteleességek teljesíteni.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilváníását.

Budapesten 1885 évi október hó 25-én.

Tisza

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Someș, Prezidiale, nr. 1463, f. 1-2.

Traducere

Nr. 1062

Confidențial

Ministerul de Interne regal maghiar

Domnule!

Nu mă îndoiesc că n-au scăpat atenției Dumneavoastră instigările societății "Carpați" din România și încercările recente de uneltiri naționale românești împotriva țării, ca urmare a apelurilor răzvrăti-toare ale "iredentei române", deoarece, din investigațiile de până acum, reiese că aceste uneltiri sunt provocate mai cu seamă prin intermediul avocaților, preoților, învățătorilor și notarilor cu sentimente antipa-triotice, nemulțumiți, ceea ce se justifică și prin faptul că apelul

răzvrățitor al "iredentei române" le-a fost trimis lor și, împotriva tuturor ordinelor autorităților, nu l-au predat.

Înainte de toate, deci, comportamentul acestora trebuie urmărit cu cea mai vie atenție și la această supraveghere trebuie obligați toți funcționarii, sub răspundere personală, precum și la aceea ca, în cazurile care ar surveni, funcționarii, raportând despre cele constatate, să ia degrabă măsuri în direcția represiunii legale, pe baza articolului de lege XXVIII din anul 1876.

În mod deosebit, funcționarii sunt datori să supravegeze școlile profesionale ale naționalităților și, de aici să confişte tot ce este caiet, manual, alt tip de carte, hartă ș.a.m.d. dușmănoase la adresa statului, să obțină informații exacte despre atitudinea politică a învățătorilor și, ori de câte ori există vreo bănuială întemeiată, să efectueze percheziții atât la învățători, notari, cât și la particulari.

Principalii sprijinitori ai uneltirilor naționale sunt călătorii instigatori; comportamentul acestora trebuie urmărit cu cea mai vie atenție din momentul apariției lor; în caz de suspiciune întemeiată, aceștia trebuie arestați, percheziționați și deferiți judecătorilor regale.

În comunele cu naționalități, chiar notarii ar fi cei meniți să informeze poporul, de altfel liniștit și bun, să-l ferească de uneltirile anti-patriotice, cum însă este public cunoscut faptul că ei fac tocmai contrariul, atât pretorii cât și oficialitățile comitatului, respectiv primul funcționar al comitatului, trebuie să acționeze acolo cu toată energia ca să fie scăpate comunele de notarii lipsiți de patriotism – acest lucru îl reclamă cu necesitate nu numai interesul general, dar și propriul interes al locuitorilor din comune.

Trebuie atenționați, în continuare, funcționarii că, în conformitate cu îndrumările jandarmeriei, sunt datori să procedeze conform ordinului autorității administrative, însă nu pot întreprinde percheziții, confiscări fără intervenția unui agent comunal sau al autorității.

În încheiere, vă solicit ca, în măsura în care considerați necesară angajarea unor indivizi de încredere pentru supravegherea mișcărilor naționale, să dispuneți în direcția angajării acestora, cheltuielile urmând a fi achitate de mine, în urma propunerii dumneavoastră.

Datoria principală a funcționarilor administrativi fiind aceea de a asigura ordinea și liniștea publică, precum și de a veghea în mod deosebit asupra intereselor statului maghiar, pretind tuturor funcționarilor și agenților ca, în această privință, să-și îndeplinească această datorie nobilă, cu deplin devotament patriotic.

Primiți asigurarea stimei mele,

Budapesta, 1885, octombrie 25

Tisza

1885 octombrie, Budapesta. Notă informativă prin care se apreciază că pentru stăvilirea acțiunilor desfășurate de românii transilvăneni este necesar ca metoda agenților să fie folosită și la nivelul jandarmeriei, prin angajarea unor "persoane adecvate" sau pensionari capabili să supravegheze mișcarea națională.

Patay örnagynak¹

kiz. saját kez. Kolozsvártt²

A nemzetiségi üzelmek csak úgy gátolhatók meg biztosan, ha azokról a felügyeletre hivatottak ideje korán értesítettek; ugyan azért szükségnek tartom, hogy a csendőrség is fogadjon bizalmas ügynököket nyugalmazott csendőrökből vagy más, arra alkalmas egyénekből, ki nek kötelessége lesz a nemzetiségi mozgalmakat, az azokkal foglalkozókat legéberebben felügyelni és a tapasztalandókról a csendőrpáncsnokat és az általa kijelölendő csendőrtisztekről azonnal értesíteni.

Az ily bizalmas jelentések/czimed/vagy a/czimed/által megbizandó csendőrtiszt által az illetékes közigazgatási hatóságokkal és az illető megye főispánjával közlendők, valamint a csendőrségi szolgálati utasítás értelmében a csendőrség saját hatáskörében intézkedhetik.

Felhivom/czimed/ miszerint tegyen jelentést: hány ily bizalmas ügynök lenne szükséges és hól alkalmaztatnék?

Ezek költségei /czimed/előterjesztése folytán a belügyminiszterium által a közbiztonsági alapból fognak fedeztetni.

Bpest, 1885. október

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, nr. 1066 / 1885, f. 1, copie.

Traducere:

*maiorului Patay
Cluj*

Strict personal

Uneltirile naționale pot fi stopate doar în situația în care cei meniți să le supravegheze sunt informați din timp. De aceea consider necesar ca și jandarmeria să aibă agenți secreți, proveniți fie dintre jandarmii pensionați fie din alte persoane adecvate acestei activități, care să aibă

1 subliniat în text.

2 idem.

obligăția de a supraveghea cu cea mai vie atenție mișcările naționale și să informeze imediat comandamentul de jandarmi și ofițerii desemnați asupra celor constatate.

Aceste rapoarte confidentiale vor fi aduse la cunoștință prin dumneavoastră sau prin intermediul ofițerului de jandarmi desemnat de Domnia voastră oficialităților administrative respective și comitelui suprem al comitatului respectiv de asemenea pe baza acestora jandarmeria poate lua măsuri în baza regulamentelor lor în vigoare în propria sferă de activitate.

Vă rog, Domnule, să-mi raportați de câți agenți secreți aveți nevoie și unde să fie angajați?

În urma informării dumneavoastră cheltuielile pentru întreținerea lor se vor acoperi de către Ministerul de Interne din fondul siguranței publice.

Budapesta, octombrie 1885.

88

1885 decembrie 28, Budapesta. Ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice al Ungariei, înaintat inspectorilor școlari regali, cărora li se solicită să supravegheze cu toată atenția starea de spirit din școli și să aplice măsuri drastice pentru pătrunderea influenței iredentei române în rândul elevilor.

A vallás és közoktatásügyi m[agyar] kir[ályi]
ministertől 1848 eln[öki] számhoz.

A román nemzetiségi üzelmek legközelebi időben határozottan hazaellenes izgatássá fajultak, Romániában a magyarországi születésű kivándorolt megalégedetlenekből alakult "Románia iredenta" az ország területére becsempészett felhívásában lázadásra ösztönzi az ország román ajkú lakosságát.

Ezen sajnos jelenség okait tüzetesen megvizsgálván arról gyözödött meg a kormány, hogy ezen hazaellenes üzelmek felderítése által mulasztatott el, kik felügyeleti joguk és kötelességüknél fogva ily üzelmeket felderíteni és megakadályozni első sorban volnának hivatva. E tekintetben a legméltóbb szemrehányás első vonalban a görög keleti román papságot éri, a mennyiben a nevelés és oktatás az összes gör[ög] keleti román iskolákban nyíltan hazaellenesen vezetettik és nemcsak a tanítókbán és tanulókbán de a gyermekekben is államellenes érzület ápoltatik, elkezdve az irkától – melyek czimlapján a romániai király képe van festve, hátsó lapján pedig Dacorománia térképe Magyarország nagy részével a Tiszáig és Debrecenig – azon számtalan hazaellenes lázító könyvig és államellenes térképig, melyekkel az elemi és más

iskolai könyvtárak megtelve vannak. Különösen a tiltott könyvek és taneszközök háborítatlan használata után következethető, hogy az illetékes kir[ályi] tanfelügyelőt e részben a legnagyobb kötelesség mulasztás terheli.

Brassóban, Nagy-Szebenben s általában a nagyszebeni érseki, továbbá az aradi és káranszebesi püspöki gör[ög] keleti román egyházmegyében a tanulók sapkáikon román színeket viselnek, magatartásuk mindenütt hazaellenes, ösztöndíjakért Romániába az izgató körökhöz folyamodnak, ugyanoda kirándulnak, a román izgatókat örömittasan tüntetőleg fogadják. Az itt vázoltakhoz részben üzemek észleltettek a gör[ög] kath[ólikus] román érseki, és némely gör[ög] kath[ólikus] román püspöki egyházmegyében is, a mennyiben gör[ög] kath[ólikus] román néptanítók magyar hangzású családnevet belügyminiszteri engedély nélkül – a tanodai, tanképesítő bizonyítványok és kinevezési okmányok tanúsága szerint megváltoztatnak, a magyar nyelv kötelező tanításban buzgolkodó gör[ög] kath[ólikus] román felekezeti néptanító üldöztetnek, ellenük habár valamely más ürügy fegyelmi vizsgálat inditattik, tanítói állomásaikból önkényesen elmozdítanak, s ehez hasonló törvénytelenések és szabalytalanságok követetnek el.

Ily visszás állapotok türhetök nem lévén, ezen hazaellenes működésnek minden törvényes eszközökkel teljes eréllyel az iskolákból való kiküszöbölése okvetlenül szükséges, e végből bizalmasan felhivom hogy a román felekezeti iskolai tanítók működését, a tanulók magaviséletét, és a fennebb érintett hazaellenes üzemekre valló bár minemü jelenségeket éber figyelemmel kisérván; az eme irányban tapasztalt törvény-és hazaellenes cselekedetekre esetleg mulasztásokra vonatkozó, kellően tényeket, ideértve a tiltott könyvek és taneszközök feltalálásának eseteit is körülményes jelentés kíséretében a főispán úr utján intézkedés celjából felelősség terhe alatt azonnal tudomására hozni elodázhatatlan kötelességének ismerje.

Budapesten, 1885 évi december hó 28-án.

Trefort

Arh. St. Oradea, fond Prefectura județului Bihor, inv. nr. 24, dosar 165, f. 3-4, orig.

De la Ministrul regal maghiar al Cultelor și Instrucțiunii Publice.
La numărul prezidențial 1848.

De curând uneltirile naționalității române, în mod hotărât, au degenerat în instigare antipatriotică. "România Iredentă", constituită în România din emigranții nemulțumiți născuți în Ungaria, în apelul introdus clandestin pe teritoriul țării, îndeamnă locuitorii de naționalitate română din țară la răzvrătire.

Examinând amănunțit cauzele acestui regretabil fenomen, guvernul s-a convins că neglijarea descoperirii acelor uneltiri antipatriotice s-a comis de către cei care, având în vedere dreptul și obligația lor de supraveghere, ar fi chemați în primul rând să descopere și să împiedice astfel de uneltiri. În primul rând, în această privință, cea a mai demnă de imputare este preoțimea română ortodoxă, întrucât în toate școlile românești ortodoxe, educația și instrucția sunt conduse în mod deschis antipatriotic și simțămintele antipatriotice sunt cultivate nu numai la învățători și la elevi, dar și la copii, începând de la caiete – pe a căror copertă este zugrăvit portretul regelui României, iar pe ultima filă harta Dacoromâniei, cu o mare parte a Ungariei până la Debrețin și Tisa – pînă la nenumărate cărți antipatriotice și hărți antistatale, de care sunt pline bibliotecile școlilor elementare și a celorlalte școli. În mod deosebit, din folosirea netulburată a cărților și materialelor didactice interzise, se deduce că, în acest sens, cea mai mare neglijare a obligației îi revine inspectorului școlar regal.

În Brașov, Sibiu, și în general, în mitropolia de Sibiu, apoi în eparhiile române ortodoxe ale episcopiiilor din Arad și Caransebeș, elevii poartă pe șepcile lor culorile naționale române, peste tot comportamentul lor este antipatriotic, se adresează pentru burse cercurilor instigatoare din România, tot acolo se duc în excursii, primesc demonstrativ cu entuziasm instigatorii români.

În cadrul mitropoliei române greco-catolice și în câteva dieceze episcopale române greco-catolice se observă uneltiri în parte asemănătoare cu cele schițate aici, întrucât, numele de familie cu sonoritate maghiară ale învățătorilor români de la școlile populare greco-catolice, fără aprobarea Ministrului de Interne, sunt schimbate după cum o mărturisesc certificatele școlare, de calificare școlară și actele de numire. Învățătorilor confesionali români greco-catolici, zeloși în învățarea obligatorie a limbii maghiare, sunt prigoniiți, împotriva lor, sub orice alt motiv, se deschide cercetarea disciplinară, sunt destituiți din posturile lor de învățători în mod arbitrar și se comit și alte neregularități și ilegalități asemănătoare.

Nefiind acceptabile astfel de stări ciudate, este neapărat necesară eliminarea cu toate puterea din școli, prin toate mijloacele legale, a

activităților antipatriotice. În acest sens, vă solicit confidențial: să urmăriți cu atenție sporită activitatea învățătorilor școlilor profesionale românești, comportarea elevilor și orice fel de fenomene referitoare la uneltirile antipatriotice amintite mai sus; să se considere ca o îndatorire urgentă, să mi se aducă imediat la cunoștință pe răspundere personală, prin intermediul domnului comite suprem, în vederea luării măsurilor, faptele ilegale și antipatriotice constatate în această direcție, eventual cele referitoare la neglijență, fapte suficient dovedite, înțelegând și cazul găsirii de cărți și materiale didactice interzise, însoțite de un raport amănunțit.

Budapesta, 28 decembrie 1885.

Trefort

89

1886 ianuarie 28, Budapesta. Hotărârea Judecătoriei cercuale de instrucție pentru probleme de presă din Budapesta, privind confiscarea Manifestului intitulat "Românilor", semnat de comitetul de inițiativă al Iredentei române.

3879/1886 s.v.b. szám

A budapesti ker. kir[ályi] sajtóügyi bíróságtól

A budapesti kerületi kir. sajtóügyi vizsgáló bíróság Kozma Sándor Kir. Főügyész mint sajtóügyi közvádlónak – "Románok"/ Romanilor/ felirással "Bukarest 1885 august 18 "/ Bucuresci 18 august 1885/ kelettel és "Román Irredenta kezdeményező bizottsága"/ Comitetul de initiativa al irredentei Române/ aláírással ellátott kiálltvány elleni sajtóügyben alulirt helyen és napon következőleg

határozott:

" Románok "/ Romanilor/ felirással " Bukarest 1885 august 18 "/ Bucuresci 18 august 1885/ kelettel " Román Irredenta kezdeményező bizottsága "/ Comitetul de initiativa al Irredentei Romane / aláírással ellátott román nyelven irt és külföldön megjelent kiálltvány a magyar büntető törvénykönyv hatálya területén tartozkodó egyének birtokában talált példányainak lefoglalása illetve zár alá vétele a sajtóügyi eljárást szabályozó 1867 évi május hó 17 én kelt 307 számú igazságügyi miniszteri rendelet 5, 16 és 17§-ai értelmében ezennél elrendeltetik és ennek az ország rendőri hatóságai által leendő foganatosítása végett a nagym. m. kir. Belügyminiszterium felterjesztésileg megkerestetik mert

panaszos kir. Főügyész mint sajtóügyi közvádló által inkriminált s fent körülirt kiálltványban különösen pedig a panaszbejelentésben kitételében oly kifejezések foglaltatnak melyek nyilván a B.T.K. 134, 140

és 172 §-aiba ütköznek miért is a további terjesztés meggátlása esetleg a B.T.K. 62§-ának alkalmazása céljából az ország területén tartozkodó egyének birtókában lévő példányainak lefoglalása illetve zár alá vétele szükségesnek találtatván az idézett igazságügyi miniszteri rendelet 17 §-a értelmében elrendelendő és ennek foganatosítása végett a nagym. kir. Belügyminiszterium megkeresendő volt.

Miről panaszos Kozma Sándor kir. Főügyész mint sajtóügyi közvándló-hivatkozással f. évi január hó 19-én kelt 565 számú panaszbejelentésére – felzeten értesítettik.

Budapesten, 1886 évi január hó 28-án

budapesti kerületi kir. sajtóügyi vizsgáló bíró

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 116/1886, f. 8-9, orig.

Traducere:

Din partea Judecătoriei cercuale de instrucție
pentru probleme de presă din Budapesta

Număr 3878/1886 j.i.p.

Judecătoria de instrucție pentru
probleme de presă

Judecătoria cercuală de instrucție pentru probleme de presă din Budapesta, Kozma Sándor, procuror regal, ca procuror în problemele de presă în cauza manifestului intitulat "Românilor", București, 18 august 1885, semnat Comitetul de inițiativă al Iredentei române, în ziua și locul de mai jos a luat următoarea

Hotărâre:

Exemplarul din manifestul scris în limba română și publicat în străinătate intitulat "Românilor" București, 18 august 1885 și semnat Comitetul de inițiativă al Iredentei române găsit asupra unor persoane aflate pe teritoriul supus influenței codului penal maghiar va fi confiscat în baza paragrafului 5, 16 și 17 din ordinul Ministerului Justiției numărul 307 din 17 mai 1867 și pentru aplicarea lui de către organele polițienești se aduce la cunoștința Ministerului regal maghiar de Interne

căci

În manifestul descris mai sus și incriminat de către procurorul regal șef, ca procuror în probleme de presă, și, mai ales, în fragmentele citate în reclamație sunt cuprinse expresii care contravin alineatelor 134, 140 și 172 ale Codului penal drept care, pentru a opri răspândirea lor, în scopul încadrării în art. 62 al Codului penal, s-a considerat necesară confiscarea exemplarelor găsite asupra persoanelor din țară, conform paragrafului 17 al ordinului Ministerului Justiției. Pentru aducere la îndeplinire s-a încunoștințat Ministerul regal maghiar de Interne.

Se aduce la cunoștința procurorului regal șef, Kozma Sándor, procuror în probleme de presă, cu referire la reclamația numărul 565 din 19 ianuarie anul curent.

Budapesta, 28 ianuarie 1886.

Judecător de instrucție în probleme de presă

90

1886 iulie 28, Sighet. Raport al comitelui suprem al comitatului Maramureș înaintat ministrului de interne regal maghiar referitor la măsurile adoptate de episcopii greco-catolici români din Transilvania, precum și la credința manifestată de românii transilvăneni față de rege și țară după ce România a devenit regat.

262.

Nagyméltóságú magyar Királyi Belügy Minister Úr!

Folyó évi april hó 28-án 139 számán felterjesztésemben nem késtem volt Nagyméltóságodnak tudomására hozni hogy az anti katolikus és hazaellenes érzelmű Mihályi Viktor lugossi Püspök befolyása alatt álló Vánca érsek rendelkezése folytán, a román g[örög] k[atholikus] püspökök Romába fognak menni; egyúttal bátor voltam azon meggyőződésemnek is kifejezést adni, hogy Vánca és Mihályi csak azért mennek Romába hogy a Pápa sanucioját kinyerjék egyházuknak román nemzeti irányban leendő, tovább fejlesztését, illetőleg és e részben kérelmüket azzal indokolni, hogy csak is ez által lesznek a hiveik a keleti egyházba való áttéréstől vissza tarthatók.

Hogy a fentebbi tisztelettelyes jeletésem alapos volt és hogy a nevezettek nem eredmény nélkül jártak Romában, az azon tudomásomra jött körülmény igazolya, hogy Vánca érsek már is intézkedett az eddigi oláh nyelvű liturgiának új román nyelvre leendő fordítását, illetőleg vagy is helyesebben mondva a román ortodox egyház liturgiájával megegyező átalakítására nézve.

Hogy Vánca és Mihályi menyire igyekeznek a romai katolikus a g[örög] k[atolikus] egyházukat mindinkább a keleti egyház felé terelni

mutatják midőn azt ők külsőleg is a nevezettek a püspök szakál viselését követelik a vezér szerepet vivő Mihályi pedig még ezenfelől a legünnepesebb alkalommal is a palástot mellözve, a keleti püspökök öltözetében nyilvánítja antikatholikus és keleti érzületét.

Ők csak akkor lojálisok és katolikusok ha ebből anyagi hasznot huzhatnak, vagy pedig az által hazafiatlan tetteiket védeni és fedezni kívánják.

De midőn külsőleg is keletiekkép kívánnak feltűnni – a naptárak is egy a keletiekével – Szabó püspök kivételével a többiek, a latin nyelvet is mindenben és mindenütt, még a Schematismusokból is kiküszöbölték – és ha mostan még a lithurgiájukat és egyenlővé teszik a romániai keleti egyházával, – akkor majdan a czimöket kellend csak megváltoztatniok hogy végleg megszűnjenek a felsége magyar alattvalói és a román katolika egyház hivei lenni.

Ismételem így többek között nagyméltóságodhoz mint Miniszter Úrunkhoz a közig[azgatási] biz[ottság] félévi jelentése alkalmából 223 szám alatti 1879 Július 29-ről kelt tiszteletteljes felterjesztésemben bátor voltam azt kimutatni hogy mind az mi a románok és oroszoknál a katolikus érdekek ellen történik, egyúttal a magyar állam érdekeit is sérti, – és megfordítva a magyar érdekek ellenei, nem lehetnek őszinte katolikusok, mert miután romániában és oroszországban az orthodox vallás az állam vallása, a dacoromán vagy ruszophil érzelmű magyar ellenes oláh vagy ruthen nem lehet többé igaz és őszinte katolikus, – de megfordítva a jó katolikus oláhnak és ruthénnek okvetetlen jó magyar jó hazafinak és kell lennie. Hogy ez így van, azt a fentebbi tények, de azon jelenségek is tanusítják, melyek a ruthének-nél tapasztalhatók. A magyar ellenes ruszophil ruthén pap, mindenkor skismathikus irányúak is bizonyúl.Éppen ebben különböznek a magyar nemzetiségi állapotok a Lajtántuliaktól. Ottan az állam és a katolika egyház vég veszélye nélkül adhatók concessziók a nemzetiségeknek, mert ők osztrák és katolikusok kívánnak maradni, – de hazánkban a dácoromán, a szerb és rusophil nemzetiségű aspirációk egyenlően veszélyesek ugy a magyar állam mint a katolika egyházra nézve.

Éppen azért bátor vagyok azon tisztelettelyes meggyöződésnek kifejezést adni, hogy Vánca és Mihályiéknak a liturgia új román iránybani átalakítását czélzó szándéka ugy katolikus, mint magyar állami érdekből megakadályozandó volna, – és a Pápai Szentszék kellő felvilágosítása által talán még lehetőségek is lenne.

Egyébiránt kénytelen vagyok azon igen szomorú tapasztalatomnak kifejezést adni, hogy mióta Romániá királysággal emeltet az intelligencia körében nem dácoromán érzelmű, Ő Felsége a király és a haza iránt hű, lojális hazafiak már csak is az idősebb generatióknak, a hadsereget az államot vagy a megyét szolgáló egyénei között találhatók.

Máramarosnak oláh és ruthén népe ma még a király, a haza és katolika egyház iránt loyális és őszinte hűséggel viseltetik; – igazán katolikus és hazafias püspökök vezetése alatt, a megye nem magyar népe a jövőben is katolikus és hazafias érzelmű fognak maradni, – éppen ezért véltem kötelességemnek a fentebb jelzet értesülésemet késedelem nélkül bejelenteni.

28.7.1886.

m[ély] t[isztelettel]

Arh. St. Baia Mare, fond Prefectura județului Maramureș, Seria actelor comitelui suprem, act nr. 262 / 1886.

Traducere:

Nr. 262.

Excelenței sale, Domnului Ministru de Interne regal maghiar

La data de 28 aprilie a anului curent cu nr. 139 nu am întârziat să vă aduc la cunoștință că episcopii greco-catolici români organizați de către arhiepiscopul Vancea, aflat sub influența episcopului de Lugoj cu sentimente potrivnice catolicismului și țării, Victor Mihalyi, vor efectua o vizită la Roma, totodată am îndrăznit să-mi exprim părerea că Vancea și Mihalyi merg la Roma numai pentru a obține sancționarea de către Papă ca bisericile lor să se dezvolte și mai departe în spirit național românesc – și o să-și motiveze cererea prin faptul că numai astfel o să-și împiedice credincioșii de la trecerea înapoi la biserica răsăriteană.

Că raportul meu de mai sus a avut temei și că numiții nu au umblat la Roma fără rezultat o dovedește împrejurarea ce mi-a venit la cunoștință că arhiepiscopul Vancea a și luat măsuri deja ca limba română liturgică de până acum să fie actualizată în noua limbă română, respectiv și mai corect spus să fie transformată în concordanță cu liturgia biseicii ortodoxe române.

Cât de mult se străduiesc Vancea și Mihalyi să îndrume, să apropie biserica greco-catolică rezultă și din aspectul lor exterior, numiții pretinzând episcopilor să poarte barbă, dătătorul de ton Mihalyi, pe deasupra, în cele mai sărbătorești împrejurări, trecând cu vederea purtarea anteriorului, se îmbracă în straiile episcopilor ortodocși, exprimându-și astfel sentimentele anticatolice și răsăritene.

Ei numai atunci sunt loiali și catolici, dacă în urma acestora trag foloase materiale sau dacă prin aceasta doresc să-și apere și să-și acopere acțiunile antipatriotice.

Dar când și prin comportarea exterioară doresc să fie ca cei din răsărit – și calendarele sunt la fel cu cele răsăritene – cu excepția episcopului Szabó/de Gherla/ ceilalți au înlocuit limba latină din toate și de peste tot și chiar și din Schematismele – și dacă încă de acuma liturghia o fac ca cea a bisericii ortodoxe românești – atunci nu le rămâne decât să-și schimbe denumirea ca la sfârșit să înceteze de a mai fi credincioși supuși ai statului maghiar al Majestății sale și ai bisericii romano-catolice.

Am repetat astfel, printre altele prin raportul semestrial al comitetului administrativ, înaintat Înălțimii sale, domnului ministru cu nr. 223 din 29 aprilie 1879, avînd curajul a vă raporta cu respect că atât românii cât și rușii noștri se manifestă împotriva catolicismului, lezând totodată și interesele statului maghiar; – și invers cei potrivnici intereselor statului maghiar nu pot fi catolici sinceri, deoarece după ce în România și Rusia religia ortodoxă este confesiune de stat românii sau rutenii cu sentimente daco-române sau filoruse antimaghiare, nu mai pot fi adevărați și sinceri catolici și viceversa – românii și rutenii buni catolici trebuie să fie neapărat și buni patrioți maghiari. Că aceasta așa este, o dovedesc fapele de mai sus, dar și fenomenele observate la ruteni. Preoții ruteni rusofili, potrivnici maghiari se dovedesc a fi întotdeauna schismatici. Tocmai prin aceasta se deosebește starea națiunii maghiare față de a celor de dincolo de râul Lajta. Acolo statul și biserica catolice fără nici o primejdie pot să facă concesii naționalităților, deoarece ei doresc să rămână austrieci și catolici, dar în țara noastră aspirațiile naționale ale daco-românilor, sârbilor și rusofililor sunt în egală măsură periculoase atât statului maghiar cît și bisericii catolice.

Tocmai de aceea am curajul să-mi exprim convingerea că ar trebui împiedicată strădania lui Vancea și Mihalyi de a reforma din nou liturghia română, această împiedicare fiind atât în interesul catolicismului cît și al statului maghiar, ceea ce ar fi chiar realizabil dacă Sfântului Scaun i s-ar da explicațiile necesare.

Sunt nevoit totodată, fără plăcere, să-mi exprim părerea că, de când România a fost ridicată la rangul de regat, în rîndul intelectualității patrioți loiali credincioși Majestății sale regelui și patriei, fără simțăminte daco-romane pot fi găsiți doar în generațiile mai vîrstnice, între ofițerii și slujbașii statului sau ai comitatului.

Populația română și ruteană din Maramureș, sub conducerea adevăraților episcopi catolici și patrioți, se comportă încă cu credință și loialitate față de rege, țară și biserica catolică, populația nemaghiară din acest județ va rămâne și în viitor cu simțăminte catolice și patriotice, – tocmai pentru acesta am considerat de datoria mea a vă raporta fără întârziere cele semnalate mai sus.

28.7./18/86.

Cu profund respect

1886 szeptembrie 6, Tîrgu Mureş. Hotărârea Tribunalului regal din Tîrgu Mureş privind confiscarea și distrugerea manifestului intitulat: "Românii de peste munți".

Sz. 4041-886/bf.

Másolat

Ö Felsőge királyi nevében! A marosvásárhelyi kir. törvényszék mint országos bünyfenyitő bíróság a kir. ügyészségnek f. évi szeptember 2-án 5565 sz. a. kelt indítványa alapján a "Romanii de peste munti" című röpiratra vonatkozólag következőleg ítél: Bukarestben 1884 évben Mihaleszcu István nyomdájában a következő cím alatt megjelent röpirat: "Romanii de peste munti", – Cateva cestiuni de actualitate de G.S. feltalálható példányai a mbtkv. 62 § – sa értelmében elkoboztattak és megsemmisítettnek. Indokok: Az Oláh-Tyukod községében 1885 évi szeptember 8-án Carleanu György birtokában megtalált és bírói kézre került, – Bukarestben 1884 évben Mihalescu István nyomdájában megjelent "Romanii de peste munti", című röpirat egész nyíltsággal izgat Magyarország és a magyar nemzet ellen, s csak nem hason mása az ismeretes "Romániai irredenta" felé foradalmi proklamatioknak, oktatást ad arra nézve, hogy miképpen kelljen szervezni és végrehajtani a foradalmat a magyar nemzet kiirtására, s abban következő részek fordulnak elő, "A bérczen túli testvéreinknek még csak egyetlenegy reményük van. Ha tudná Bratianu mennyire szeretik őt ezen emberek és mennyit várnak tőle! Hogy ha katonáink tudnák azt, mily könyveket hulatott előttem egy öreg ember azon gondolhatása alatt, hogy még halála előtt borithassa a zászlót a román hadsereg előtt! Továbbá meg jövendöli a foradalmot s mondja: "A foradalom vagy belölről vagy kívülről jönni fog". – "A szolidaritás a gyűlölés alapján minden ellen a mi magyar". Egyik fejezetében pedig leírása nézetét, mi képpen kellene a románokat a foradalmi szellemben oktatni és felnevelni, ezen oktatást tartja a románok jelenlegi missiójának és azt mondja: "Az iskolát, – templomot és korcsmát és minden helyet a hól két román össze jön, azt titkos foradalmi clübbá kell tenni". Felemliti, hogy ha ez már régen megtörtént volna, akkor a miniszteri biztosokat és Román Miron metropolitát már régen elküldték volna a túl világba". Az irlandiakat hozza fel mintául az erdélyieknek, hogy ők is úgy tegyenek. Elmondja a románoknak ez után ezeket: "A bérczen túl a harmadik foradalmat a szabad föld mivelőktől várjuk, miképpen a két előbbenit megkezdték a jobbágyok". Továbbá: "Az erd. emigratio fontos szerepet játszott Románia regeneratiójában. Egy fontos szerep vár reá azon harcban, a mely Erdély felszabadításáért és az összes románoknak egy jogar alatt való egyesítéséért vivandó. Ébredjenek és fogjanak munkához, van erő, vannak eszközök, a mi még hiányzik nem egyéb az akaratnál tehát lássuk". – Ilyen s ezekhez hasonló kifejezések

vonulnak végig a röpirat tartalmán, s így mint magyar állam ellenes röpiratnak feltalált és feltalálható példányainak elkobozása és megsemmisítése a mbtk. 62 § alapján kimondandó volt.

A marosvásárhelyi kir. törvényszéknek 1886 évi szeptember 4-én tartott üléséből. Szentmáriai Dezső s. k. elnök, Koncz s.k. jegyző.

Maros Vásárhelytt 1886 szeptember 6-án

Jakab Gyula
kir. főügyészégi irnok

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 1022/1886, f. 10, copie.

Traducere:

Număr 4041-1886

Penal
Copie

În numele Maiestății sale, Regele! Tribunalul regal din Târgu Mureș ca instanță penală în baza propunerii Procuraturii regale cu numărul 5565 din 2 septembrie anul curent, în legătură cu manifestul intitulat "Românii de peste munți" a hotărât: exemplarele ce vor fi găsite din Manifestul apărut în 1884 în tipografia lui Mihăilescu Ștefan sub denumirea "Românii de peste munți" – "Câteva chestiuni de actualitate de S. I." – se confiscă și se distrug în baza §2 Cod penal. Motive: Manifestul intitulat "Românii de peste munți" apărut în 1884 în tipografia lui Mihăilescu Ștefan din București, descoperit în anul 1885 în Poienița la notarul cercual, Corleanu Gheorghe instigă pe față împotriva Ungariei și națiunii maghiare și este o copie fidelă a cunoscutei proclamații revoluționare "România iredentă". Învață cum trebuie să organizeze și să se desfășoare revolta pentru distrugerea națiunii maghiare, și apar pasaje ca: "Frații noștri de peste munți mai au o singură speranță. Dacă ar ști Brătianu cum îl iubesc acești oameni, și cât așteaptă de la el! Dacă ar ști soldații noștri ce lacrimi a vărsat un bătrân în fața mea la gândul că înainte de moarte va putea închina drapelul în fața armatei române"! Apoi prevede revoluția și spune "Revoluția va veni fie din interior, fie din exterior". "Solidaritate împotriva a tot ceea ce este ungueresc". Iar într-un paragraf descrie cum trebuie educați și instruiți românii în spiritul revoltei, aceasta este misiunea lor în prezent și spune "Școala, biserica și cârciuma și orice loc în care se întrunesc doi români trebuie transformat în club secret

revoluționar". Amintește, dacă acest lucru s-ar fi petrecut mai demult atunci pe comisarii ministeriali și pe mitropolitul Miron Roman i-ar fi trimis demult în lumea de apoi". Îi aduce ca exemplu pentru transilvăneni pe irlandezi. Apoi spune românilor următoarele: "A treia răscoală de peste munți o așteptăm de la agricultorii liberi căci cele două anterioare au fost începute de iobagi". Apoi "Emigrația transilvăneană a jucat un rol de seamă în regenerarea României. O așteaptă un mare rol în acea luptă pentru eliberarea Transilvaniei și unirea tuturor românilor sub un singur sceptru. Să se trezească și să înceapă activitatea; este putere, sunt mijloace, ceea ce lipsește nu este altceva decât voința, deci, să vedem!

Asemenea expresii și altele asemănătoare se pot întâlni în tot cuprinsul manifestului și în felul acesta din cauza atitudinii împotriva statului maghiar s-a dispus confiscarea și distrugerea lui în baza §62 din Codul penal.

Din ședința Tribunalului regal – Târgu Mureș din 4 septembrie 1886

Szentmariay Dezső, președinte
Koncz, notar

Pentru autenticitate

Târgu-Mureș, 6 septembrie 1886, Jakab Gyula.

92

1887 ianuarie 5, Iași. Raportul episcopului catolic de Iași, Giuseppe Camilli, înaintat cardinalului Simeoni, referitor la netemeinicia trimerii unor misionari unguri în Moldova, datorită nemulțumirii manifestate de populația autohtonă față de propaganda și politica de maghiarizare desfășurate de respectivii misionari.

A Sua Eminenza Reverendissima
Il Signor Cardinale Giovanni Simeoni
Prefetto della S.C. di Propaganda Fide

*Iassy (România)
5 Gennaio 1887*

Eminenza Reverendissima

Da una lettera del P. Procuratore Generale delle Missioni dei Minori Conventuali, in data del 30 Dicembre scorso veggo che s'insiste presso di me perchè io mi pieghi a ricevere in Moldavia come Missionari apostolici religiosi di Ungheria. In una mia lettera del 27 Settembre 1886 io aveva fatto minutamente conoscere al predetto P. Procuratore le ragioni per le quali non si poteva e non si doveva ammettere in Moldavia quei religiosi. Oggi mi credo in dovere far conoscere all'Eminenza Vostra Reverendissima queste medesime ragioni, affinché non

solo io, ma la Santa Sede non abbia trovarsi in imbarazzo con questo Regio Governo romeno per causa del mio silenzio. Vostra Eminenza Reverendissima giudicherà poi e m'indicherà la risoluzione che dovrò prendere in proposito, e alla quale io mi sottometto fin da questo momento.

La ragioni che, secondo me, militerebbero per non più ammettere religiosi ungheresi in Moldavia altre sono di ordine politico, altre di ordine morale.

Comincio da queste ultime, e le espongo col dire semplicemente che quanti religiosi ungheresi a memoria di uomo sono fin qui in Moldavia, tutti senza eccezione sono stati cattivi soggetti, anche quelli che erano venuti qua raccomandati come i migliori, tanto che il fu Mons.Salandari, pentito di averne amesso uno, diceva in mia presenza finchè sarò Vescovo io in Moldavia nessun religioso ungherese vi metterà più piede. Questo religioso ammesso dal fu Mons. Salandari era il noto P.Giobbe Maté mandato qua con raccomandazione speciale del suo P.Provinciale. Egli con molta fatica, non ostante le reiterate ingiunzioni di cotesta S.C. di Propaganda, fu potuto finalmente cacciar via da Mons.Marangoni. Dopo la morte del P.Petras avvenuta nel Settembre 1886, resta in Moldavia un sol missionario ungherese, il quale domanda da se stesso di partire, ed io ne ringrazio di cuore il Signore.

Vero è che si potrebbe dire che io sono ingiusto, giudicando dalla cattiva condotta dei Missionari ungheresi stati fin qui in Moldavia quella di quei che son disposti a venir ora, e che io non conosco personalmente. Ma se ciò è vero, pare a me che sia pur vero e logico il principio che la medesima causa produce il medesimo effetto. Si sa infatti che l'educazione religiosa del clero regolare ungherese in generale non è stata migliorata, e che la provincia regolare dei Minori Conventuali ungheresi in specie non si è riformata. Se non che pure ammesso che i religiosi di Ungheria sieno oggi migliori, e che io non avrei più a temere certi scandali, resta sempre e più forte che mai la ragione politica.

Si conosce da tutti la secolare antipatia della nazione romena per la nazione ungherese, antipatia pur troppo giustificata dalla storia dei secoli passati e ribadita più che mai in questi ultimi due decenni dalle ingiustizie esercitate dai Maghiari a danno dei Romeni di Transilvania. Qui poi i Missionari di nazione ungherese sono stati considerati sempre come agenti politici per mantenere vivo lo spirito maghiaro tra i nostri 50 e più mila contadini cattolici, i quali benchè ungheresi di origine, sono divenuti dopo più secoli cittadini romeni godenti di tutti i diritti civili e politici come qualunque altro indigeno. Che questa non sia una falsa opinione per parte dei romeni, vi è il fatto che i missionari ungheresi sono stati sempre sostenuti da società di propaganda maghiara, e che essi stessi non hanno mai nascosto i loro sentimenti ostili alla nazione romena, di che hanno sempre riscosso lodi nelle pubblicazioni di Ungheria e ultimamente in un opuscolo stampato l'anno passato, nel quale

s'inciela quel pover uomo che fu il P.Patras allora tuttora vivente e si denigrano i nostri missionari italiani perche per loro mezzo specialmente i fratelli ungheresi che si trovano in Moldavia perdono l'amore della patria nazione ed amano la Romania. Non entro a discutere quanto in questa asserzione vi sia di vero; ma non posso non dire esser certo che i missionari italiani non hanno mai dato ombra al Governo romeno, quale ha sempre avuto buono in mano per lagnarsi dei missionari ungheresi.

Di qui è nato che tanto il Re Carlo quanto i vari suoi Ministri ogni qualvolta hanno avuto occasione di parlare con me, non hanno lasciato d'inculcarmi che, finchè non potrò formarmi un clero indigeno, faccia venire missionari d'Italia piuttosto che da altre nazioni, e che esclude sempre e in ogni caso missionari ungheresi. Vedendo tanta insistenza da parte del Governo (e in cuor mio sapeva che essa non era ingiusta) dovetti promettere al Re e ai suoi Ministri che per quanto dipendesse da me non avrei permesso che nuovi missionari ungheresi venissero in Moldavia. Catolici degnissimi di fede tra i quali il Sig. Alessandro Farra Console generale e Segretario di Legazione di Romania, mi hanno sempre detto che nell'interesse stesso della S.Chiesa non disgustassi il Governo col far venire altri sacerdoti ungheresi; e so che, non è ancora un anno, il Sig. Brătianu, Presidente del Consiglio dei Ministri, ha detto la stessa cosa ad uno dei miei missionari, ben sapendo che mi sarebbe stata riferita.

Lascio altri particolari (come, per esempio, l'accusa, benchè falsa lanciata contro di noi in pubblico parlamento dal Sig. Maiorescu e applaudita unanimemente dai deputati, che in Moldavia il numero dei missionari ungheresi aumenta mentre diminuisce quello dei sacerdoti italiani), perchè mi pare che quanto ho detto basti per illuminare l'Eminenza Vostra Reverendissima.

Non per creare imbarazzi all'Ordine cui appartengo, ma per dovere ho creduto necessario riferire queste cose all'Eminenza Vostra Reverendissima, affinchè Ella medesima indicadomi nella sua saggezza ed equità il partito da prendere, io non abbia nulla a improvverarmi nè presso la S.Sede, nè presso l'Ordine stesso.

Con tutto il rispetto bacib la S.Porpora e mi protesto

Di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo devotissimo obbligatissimo servitore

Fr. Nicola Giuseppe Camilli, vescovo eletto di Iassy

Reg. 31 Dicembre 1886

Arh. St. Bucureşti, colecția Microfilme – Vatican, rola 118, c.528 – 529, 533-534; (Archivio della Sacra Congregazione de Propaganda Fide, Scritture riferite nei Congressi, Moldavia, vol. 13, f. 318, 321).

Traducere:

Iași, România, 5 ianuarie 1887

Eminenței sale, Cardinalului G. Simeoni, prefect al Sacrei Congregații De Propaganda Fide

Eminență,

Dintr-o scrisoare a părintelui procurator general al misiunilor minorităților conventuali din data de 30 decembrie, constat că se insistă să accept primirea în Moldova ca misionari apostolici a unor sacerdoți din Ungaria. Într-o scrisoare a mea din 27 septembrie 1886, i-am adus la cunoștință în amănunțime sus-numitului părinte procurator motivele pentru care nu este posibil și nu trebuie să se admită prezența în Moldova a acelor sacerdoți.

Astăzi cred de datoria mea să aduc la cunoștință Eminenței voastre aceste motive pentru ca nu numai eu, ci și Sfântul Scaun să nu ajungă la conflicte cu Guvernul regal român din pricina tăcerii mele. Eminența voastră va judeca lucrurile și-mi va indica hotărârea pe care trebuie s-o iau și căreia mă voi supune începând din această clipă.

Motivele care după părerea mea, impun să nu se admită sacerdoți unguri în Moldova sunt unele de natură politică, altele de natură morală. Încep cu acestea din urmă și spun pur și simplu că oricâți sacerdoți au funcționat până acum în Moldova – evident, atât cât își poate aminti un om – toți, fără excepție, au fost supuși răi, chiar și cei care veniseră aici cu faima că sunt foarte buni; până într-atât încât monseniorul Salandari, căindu-se că a admis ca unul din acești sacerdoți să funcționeze aici, mi-a spus: câtă vreme voi fi eu episcop în Moldova, nici un preot ungar nu va mai pune piciorul aici. Acest preot pe care l-a acceptat monseniorul Salandari este cunoscutul părinte Jov Maté, trimis aici cu recomandare specială de starețul provincial. Deabia cu multă trudă, și împotriva nenumăratelor ingerințe ale Sacrei Congregații Propaganda Fide, a putut fi în final alungat de către monseniorul Marangoni.

După moartea părintelui Petras, survenită în septembrie 1886, a rămas în Moldova un singur misionar ungar, care a cerut de la sine să plece, fapt pentru care mulțumesc lui Dumnezeu.

E adevărat că s-ar putea spune că sunt nedrept, judecând în funcție de răul comportament al misionarilor unguri care au funcționat până acum în Moldova, atitudinea misionarilor care ar urma să vină, și pe care nu-i cunosc personal. Dar dacă lucrul acesta e adevărat, mi se pare că în aceeași măsură este adevărat și logic principiul potrivit căruia aceeași cauză produce același efect. Se știe în fapt că educația religioasă a clerului ordinar ungar nu s-a îmbunătățit în general, și că stăreția minorităților conventuali unguri în special nu a fost reformată. Chiar dacă am admite că sacerdoții din Ungaria sunt astăzi mai buni și că în

consecință n-aș mai avea motive să mă tem de eventuale neplăceri, și tot rămâne în picioare, mai puternic decât oricând, motivul politic.

E cunoscută de toată lumea antipatia seculară a națiunii române pentru națiunea ungară, antipatie justificată totuși de istoria secolelor trecute, și sporită mai mult ca niciodată în aceste ultime două decenii de nedreptățile provocate de unguri românilor din Transilvania. Apoi, misionarii de naționalitate ungară au fost întotdeauna considerați ca agenți politici având rolul de a menține viu spiritul maghiar în rândul celor mai mult de 50.000 de țărani catolici de aici, care deși sunt unguri de origine, au devenit de mai multe secole cetățeni români care se bucură de toate drepturile politice, ca oricare autohton. Că la mijloc nu este o opinie falsă izvorâtă din mediile românești o dovedește faptul că misionarii unguri au fost întotdeauna susținuți de societăți de propagandă maghiară, și că acești misionari nu și-au ascuns niciodată sentimentele ostile față de națiunea română, despre care au spus întotdeauna tot felul de lucruri în publicațiile din Ungaria, culminând cu editarea, anul trecut, a unui opuscul în care este ridicat în slăvi acel biet om care a fost părintele Petras, la acea dată încă în viață, și în care sunt denigrați misionarii noștri italieni pe motiv că datorită lor sacerdoșii unguri care se află în Moldova își pierd dragostea față de patriamă și ajung să iubească România.

Nu vreau să discut cât adevăr se află în această aserțiune, dar nu pot să nu afirm cu certitudine că misionarii italieni nu au dat niciodată bătaie de cap Guvernului român, care a avut întotdeauna motive temeinice să se plângă de misionarii unguri.

În consecință, atât regele Carol, cât și diferiți miniștri ai săi, ori de câte ori au avut ocazia să vorbească cu mine, au încercat să îmi sugereze că, de vreme ce nu este posibil să se formeze un cler indigen, ar fi foarte potrivit să fac în așa fel încât să vină aici misionari din Italia mai degrabă decât unii aparținând altor națiuni, și că în orice caz să fie excluși misionarii unguri.

Văzând atâta insistență din partea guvernului (și în sufletul meu știu că ea nu este neîndreptățită) a trebuit să promit regelui și miniștrilor săi că atât cât depinde de mine nu voi îngădui ca noi misionari unguri să vină în Moldova.

Catolici demni de încredere, printre care domnul Alexandru Farra, consul general și secretar al Legației României mi-au spus mereu că, în interesul sfintei biserici nu este indicat a produce supărări guvernului aducând alți sacerdoși unguri; și știu că nu e mai mult de un an de când domnul Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, a spus același lucru unuia dintre misionarii mei, știind bine că afirmațiile sale îmi vor fi aduse la cunoștință.

Las la o parte alte amănunte (ca de pildă acuzația, falsă, lansată împotriva noastră în public de domnul Maiorescu și aplaudată la

unison de deputați, că în Moldova numărul misionarilor unguri sporește, în vreme ce acela al sacerdoților italieni se micșorează) pentru că mi se pare că ceea ce am spus este suficient pentru a-i da Eminenței voastre o imagine clară asupra chestiunii.

Nu pentru a crea probleme ordinului de care aparțin ci pentru că am crezut că este de datoria mea am adus la cunoștință aceste lucruri Eminenței voastre, spre a putea cu înțelepciunea și spiritul de dreptate care vă caracterizează să-mi indicați calea de urmat și pentru ca, la rândul meu, să nu am a-mi reproșa nimic, nici față de Sfântul Scaun, nici față de Ordinul însuși.

Sărut cu respectul cuvenit Sfânta Purpură și rămân al Eminenței voastre prea umil, prea devotat și prea supus servitor, fratele Nicola Giuseppe Camilli, episcop ales de Iași.

93

1887 august 19. Scrisoare prin care scriitorul Ioan Slavici îl roagă pe George Barițiu să-i trimită proiectul memoradumului cu notele și observațiile membrilor Comitetului Central al Partidului Național Român.

Vineri d.a.

Stimabile Domnule Bariț,

Fiincă n-am avut norocul de a vă găsi acasă, vă încunoștiințez, că plec la Basna și vă rog să binevoiiți a-mi trimite acolo cât mai curând proiectele de memorand ce vor fi sosite cu corecturi și note de la membrii comitetului, pentru ca să mă pun pe lucru și să pot fi gata cu proiectul definitiv până la 29 august, când mă voi întoarce.

Al Dumneavoastră servitor,

Ioan Slavici

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 21, f. 1, orig.

94

1887 august 30, Sibiu. Procesul-verbal al ședinței Comitetului Electoral al Partidului Național Român în care s-a hotărât strategia elaborării Memorandumului.

PROCES-VERBAL

luat în ședința ținută de Comitetul electoral al
Partidului Național Român la 9 mai 1887.

Constituindu-se, Comitetul alege Președinte pe dl. George Barițiu, casier pe dl. Eugen Brote, ca secretar pe dl. Ioan Slavici, hotărându-se

ca în caz de împedecare Președintele să fie înlocuit prin cel mai bătrân dintre membrii comitetului, iar secretar prin vreunul dintre membrii mai tineri.

Se pune apoi la ordinea zilei chestiunea executării hotărârilor luate în conferință și se decide:

1. ca biroul să adreseze cât mai curând alegătorilor români un apel electoral emis în numele alegătorilor;

2. ca biroul să se pronunțe, în numele comitetului, în care anume cercul partidului va pune candidații săi;

3. ca biroul să adune material pentru compunerea memorandumului;

4. ca din suma de 100 fl. ce se pune la dispozițiunea casierului, biroul să acopere cheltuielile curente, iar cât pentru adunarea unui fond de dispozițiune biroul să facă propuneri în cea mai apropiată ședință.

Acest proces-verbal s-a citit și verificat în ședința Comitetului Central Electoral al Partidului Național Român în Sibiu 30. VII. 1887.

G. Barițiu

Dr. Vasile Lucaciu

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 1, vol. 2, f. 282, orig.

95

1887 noiembrie 29, Lugoj. Ordinul vicecomitetului comitatului Caraș-Severin către Primăria orașului Caransebeș, prin care se cere urmărirea modului de desfășurare a conferinței alegătorilor români din cercul electoral al Caransebeșului de la 1 decembrie 1887, recomandându-se aplicarea măsurilor necesare pentru împiedicarea manifestărilor naționale.

148 szám/

alis[pán] eln[ök] 1887

**Krassó Szöreny megye alispánjától
ajánlva saját kezéhez**

Tudomásomra jutott, hogy Doda Trajan karánsebesi országgyűlési képviselőjének a képviselőház elnökéhez másodizben intézett levele több karánsebesi szentszéki ülnök és több nyugalmazott csász[ári] és kir[ályi] katona tiszt által, aláírt és választókhöz intézett kiáltvány kíséretében nyomtatványban osztatott ki a nép között.

Ezen kiáltványában karánsebes választó kerület választói felhívottnak miszerint a karánsebesre folyó évi december hó 1-ső napjára kitűzött értekezletre, – melyben azon orátiók modozatai fognak megbeszélteni, melyekbe Doda képviselő mandátum ügyében elfoglalt álláspontért részesítendő lesz, – jelenjenek meg.

Felhivom ugyanazért polgármester úrat, hogy a menyiben az értekezlet egybehívói ezen értekezletet bejelentették erre az engedélyt megadva azon mint részemről, ezennel kinevezett biztos megjelenvén maga mellé szükség esetére a városi kapitányt is véve – minden intézkedést tegyen meg, hogy a csend, és a rend fentartassék egyrészt – másrészt hogy ezen értekezleten államellenes beszédek és tüntetések továbbá törvénytelenségek netörténjenek, hogy az értekezleten a bejelentendő vagy bejelentett tárgysorozat betartassék attól eltérés meg ne engedessék, ellenkező esetben ha t[udni] i[[llik] államellenes beszédek és tünt[et]ések esetleg törvénytelenségek történnek avagy a gyűlés be nem jelentetnék és engedély nélkül tartatnék, a gyűlés feloszlattassék.

Az eredményről és tapasztalatairól az értekezlet után várom azonnali jelentését.

Lugoson 1887 évi november 29-én

Litsek
alispán

Arh. St. Caransebeș, fond Primăria orașului Caransebeș, dosar 10/1887, f. 1, orig.

Traducere:

nr. 148

Vicecomite președinte 1887,
De la vicecomitele comitatului
Caraș-Severin

Recomandare¹
Personal

Ni s-a adus la cunoștință, că scrisoarea deputatului în Adunarea Națională, Traian Doda din Caransebeș, adresată pentru a doua oară președintelui Adunării reprezentanților și semnată de mai mulți membri ai consistoriului ecleziastic din Caransebeș și de mai mulți ofițeri cezaro-crăiești în retragere, a fost difuzată populației sub formă de tipăritură alături de manifestul adresat alegătorilor.

În acest manifest alegătorii din circumscripția electorală Caransebeș sunt chemați la conferința stabilită pentru ziua de 1 decembrie la Caransebeș la care se vor dezbate modalitățile și punctele de vedere pentru susținerea mandatului lui Doda – și la care sunt chemați să fie prezenți.

---

1 subliniat în text

Invit de aceea pe domnul primar, ca în cazul în care convocatorii conferinței au anunțat-o și ca urmare i s-a dat aprobarea, prin aceasta fiind numit de către mine comisar, să vă prezentați la conferință luând alături de dumneavoastră și pe căpitanul orașului în caz de nevoie – să luați toate măsurile ca pe de o parte, ordinea și liniștea publică să fie respectate – pe de altă parte, ca la această consfătuire să nu aibă loc cuvântări și manifestări antistatale, și alte ilegalități, ca ordinea de zi anunțată să se respecte și să nu se admită nici o abatere de la aceasta, iar în caz contrar dacă vor fi cuvântări sau manifestări antistatale, eventual ilegalități, sau în cazul că adunarea se va ține fără a fi anunțată și fără aprobare, adunarea să fie dizolvată.

Imediat, după conferință, aștept raportul dumneavoastră despre rezultate și constatări.

Lugoj, la 29 noiembrie 1887

Litsek, vicecomite

96

1887. Proiect de Memorandum redactat de scriitorul Ioan Slavici, în calitate de secretar al Comitetului Central al Partidului Național Român din Transilvania

Delegații aleși de partea precumpănitoare a românilor din țările Coroanei ungare, întrunindu-se la 7 mai, anul curent în conferința electorală, au enunțat în unanimitate hotărârea românilor din aceste țări de a nu se folosi de dreptul lor de alegători la alegerile ce aveau să se facă pentru dieta ungară.

În virtutea însărcinării primite de la alegătorii români din toate părțile țării ne înfățișăm la Tronul Majestății voastre și rugăm cu supunere pe Majestatea voastră să se îndure a asculta motivele acestei hotărâri și a primi cele mai formale încredințări despre sentimentele de devotament și despre alipirea credincioasă a Românilor către patrie și tron.

Carpații, atât cei din Ardeal, cât și cei de dimprejurul Ardealului, sunt de veacuri îndelungate patria Românilor, și nu s-a putut încă determina timpul, de când Românii trăiesc în mase mai mari pe acest pământ. Există însă dovezi neîndoioase, că înainte de asta cu sute de ani ei erau în mai multe părți ale țării bine organizați și aveau drepturi puse mai presus de orișice discuțiune. Popor de oameni pașnici, muncitori și risipiți în cete mai mici pe o mare întindere de pământ, ei în curând au fost însă încălcați de alți concetățeni ai lor. Astfel timp de veacuri îndelungate Românii au fost tolerați numai în aceste țări ca robi ai pământului, pe care-l numesc spre folosul încălcătorilor, și întreaga lor istorie se reduce la lungul șir de persecuțiuni, pe care le-au

îndurat fiindcă nu voiau să se lapede de legea, de limba, de obiceiurile părinților săi.

Maiestatea voastră! Preaîndurate stăpâne! Românii sunt mândri, când își reamintesc îndelungatele timpuri de suferințe grele, și mândri sunt, fiindcă au știut să treacă prin ele fără ca să fi fost striviți de greutatea timpurilor, fără ca să-și fi renegat legea, fără ca să se fi lepădat de limba lor, fără ca să se fi abătut de la tradițiunile părinților săi și, mai presus de toate, fără ca să fi slăbit legăturile de iubire frățească între dânșii.

Și de aceea, când providența a voit ca țările acestea să reintre sub stăpânirea glorioasei Case de Habsburg, înțelepții străbuni ai Maiestății voastre au recunoscut, că, deși reduși la stare de sclavi, sălbăticiți aproape, românii, acest popor nobil prin vâjnoasa lui statornicie și prin marile lui aptitudini, e singura temelie sigură a dezvoltării economice, culturale și politice în această atât de importantă parte a împărăției lor. Cine vrea să ridice această parte a împărăției, îi ridică înainte de toate pe români, cine vrea să îmbogățească și să cultive țările aceste, favorizează dezvoltarea economică și etică a românilor, iar cine vrea ca această parte a Împărăției să fie slabă și accesibilă pentru dușmani, împedecă dezvoltarea românilor.

Recunoscând în înțelepciunea lor aceste adevăruri, străbunii Maiestății voastre, glorioșii monarhi: Leopold I, Carol VI, Maria Terezia, Iosif II, Leopold II și Francisc I, au ocrotit, pe cât iertau grelele timpuri de atunci, cu părintească sollicitudine pe românii asupriți de nobilimea feudală, și astfel au creat prima epocă de dezvoltare pașnică în viața mult încercatului popor român.

Istoria modernă, singura noastră istorie, se începe, Preaînălțate Doamne, cu ziua, în care am ajuns sub stăpânirea ocrotitoare a Casei de Habsburg; din ziua aceasta se începe regenerarea poporului românesc, reorganizarea lui socială, și nu este în viața noastră comună nici un așezământ bun și trainic, care nu ne reamintește vreunul dintre glorioșii străbuni ai Maiestății voastre, nu putem să facem cu viața noastră un singur pas înainte, fără ca să se ivească în inimile noastre, cele mai adânci simțăminte de pietate, de devotament și de recunoștință către stăpânii providențiali, care ne-au scos din întunericul, în care ne aflam acum două sute de ani, în ajunul păcii de la Karloveț.

Un străbun al Maiestății voastre a făcut ca preoții noștri, povățuitorii noștri morali și culturali, să fie oameni liberi. Un străbun al Maiestății voastre a întemeiat primele noastre așezăminte de cultură și-a asigurat prin donațiuni existența lor. Un străbun al Maiestății voastre, ne-a redat prin întemeierea Episcopiei din Sibiu pacea religioasă. El ne-a pus cu încredere în mână arma, pe care de atunci și până în ziua de astăzi numai cu onoare am purtat-o. El ne-a dezlegat de glie și ne-a dat dreptul de a ne muta de la un loc la altul. Și tot străbunii

Maiestății voastre au trimis din mijlocul nostru în lumea cultă pe oamenii, care, întorcându-se iar aici, au propovăduit luminile și au așezat temelile culturii noastre moderne.

Ducând mai departe lucrarea începută de acești mari antecesorii, Maiestatea voastră i-ați făcut, în sfârșit, și pe români stăpânitori asupra pământului muncit de dânșii, i-ați declarat în fața legii deopotrivă cu orișicare alți concetățeni ai lor, le-ați deschis calea la toate direcțiile și la toate rangurile, ați desăvârșit prin întemeierea și organizarea autonomă a celor două mitropolii naționale române și prin înființarea unui mare număr de așezăminte de învățământ organizarea lor culturală, ați introdus limba românească drept limbă obligată pentru direcțiile, cu care ei vin în atingere, și v-ați îndurat a dispune prin legi, ca drepturile câștigate odată de români să fie și păzite cu sfințenie pentru toate timpurile.

Toate aceste, Preaîndurate Stăpâne, sunt lucruri care nu se uită, nici se trec cu vederea. Milioanele de români, care trăiesc astăzi sub ocrotirea părintească a Maiestății voastre, cunosc starea, în care se aflau odinioară, știu cum au ajuns la starea în care se află astăzi, și au conștiința datoriei ce rezultă pentru dânșii și pentru urmașii lor, din istoria celor din urmă două sute de ani din viața poporului românesc.

Alipirea către monarhie și către Preaînalta Casă a Maiestății voastre, credința neclintită în iubirea de dreptate și în părinteasca purtare de grijă a împăraților din Casa Habsburg-Lotharingia și sentimentul, că soarta poporului român în bine și în rău atârnă de această monarhie și mai presus de toate de dinastie, acestea sunt cele mai scumpe din tradițiile românilor din țările coroanei ungare, și de aceea totdeauna românii au jertfit voioși avutul și sângele lor pentru monarhie și tron, voioși și-au pus totdeauna viața în joc, când erau chemați să apere interesele monarhiei și ale Preaînaltei Case domnitoare.

În numele acelor români, din însărcinarea cărora ne prezentăm la tronul Maiestății voastre, constatăm însă cu cea mai adâncă mâhnire, că actualul guvern ungar al Maiestății voastre a părăsit tradițiunile stabilite de glorioșii antecesorii ai Maiestății voastre și pare a-și da toată silința, ca să facă zadarnică lucrarea săvârșită în timp de două sute de ani pentru dezvoltarea poporului român.

Timp de mai multe veacuri, cât Ungaria a fost stăpânită de regii din familia Arpazilor, de moștenitorii acestora, începând de la Carol Robert până la nenorocitul Ludovic II, nu știm ca vreodată purtătorii puterii să-și fi dat silința de a-i ocroti pe români; avem însă din acele timpuri cele mai triste știri despre opintirile făcute spre a-i stârpi pe români din țările acestea. Tot astfel după ce s-a stabilit stăpânirea turcească asupra unei mari părți din teritoriul regatului ungar, atât purtătorii puterii din Ungaria, cât și principii din Ardeal, vasali ai sultanului, ne-au fost totdeauna dușmani neîndurați nouă, românilor.

Tradițiunile acestor timpuri atât de triste pentru noi, tradițiunile lui Ludovic I, care a silit pe cea mai valoroasă parte din românii de pe timpul său să părăsească țara, tradițiunile lui Ioan Zapolya, ale familiilor Báthory, Bocskai și Rakoczy, tradițiile reprezentate de nenorocitul Ludovic Kossuth sunt acele, pe care vrea să le pună actualul guvern al Maiestății voastre în fața tradițiunilor stabilite de glorioșii străbuni ai Maiestății voastre.

Regatul ungar, în care noi atât de mult am suferit, și constituționalitatea ungară, care totdeauna asupra noastră a fost pentru noi, nu pot să fie pentru noi deopotrivă cu Monarchia unitară, care ne-a ocrotit, nu mai ales deopotrivă cu Autoritatea Coroanei împărătești, care pentru noi este simbolul dreptății și al părinteștii purtări de grijă. Foarte firește dar dintr-un început noi românii n-am putut să ne împrețenim cu ideea unui regat ungar și cu constituționalitatea introdusă în acest regat; guvernul Maiestății voastre însă, în loc de a-și fi dat silința să ne convingă, că regatul modern nu e deopotrivă cu cel din timpurile vechi și că constituționalitatea modernă, numai e asupra noastră pentru noi, în loc de a fi făcut să simțim, că regatul ungar ar da mai multă ocrotire ca monarhia unitară și constituționalitatea corespunde mai mult ca Autoritatea Coroanei cu interesele noastre de dezvoltare, ne-a persecutat și ne persecută, fiindcă ținem la monarhie mai mult ca la regatul ungar, la tron mai mult ca la constituționalism.

Respinși pe toate terenele vieții comune, în luptă necurmată cu autoritățile publice și astfel din zi în zi tot mai amărâți și mai înstrăinați de statul ungar și de așezămintele lui constituționale, românii sunt luați drept niște dușmani ai statului ungar și ai constituționalismului și dezvoltarea economică și culturală a lor e socotită drept un pericol pentru independența statului ungar și pentru dezvoltarea lui în sens constituțional.

Astfel orișice măsură luată contra românilor se motivează cu “interesele patriei”, și, puse o dată aceste interese mai presus de toate, românii sunt tratați ca un popor cucerit cu arma, după principiul roman “In hostem suprema auctoritas est”.

Românii din Ardeal îndeosebi, deși constituiesc două treimi din populațiunea țării, nu s-au pronunțat niciodată contra unirii Ardealului cu Ungaria. Ei au cerut numai ca Ardealul să nu fie tratat ca o țară cucerită, ca unirea să se facă în anumite condițiuni, să se țină seamă de drepturile câștigate și să fie ascultați și ei. Unirea cu toate aceste s-a proclamat de o dietă, în care românii n-au fost reprezentați, și Ardealul nu numai s-a unit, ci a fost contopit în Ungaria.

Pentru resoane de stat, asupra cărora noi nu ne simțim competenți a ne pronunța, Maiestatea voastră vi-ați dat prealalta consimțire pentru această desființare a țării Ardealului. Astfel românilor, ca unui popor iubitor de ordine, nu le-a rămas decât să se supună.

Supunerea aceasta nu e însă deopotrivă cu renunțarea, și românii nu s-au supus, nici se supun hotărârilor luate de dieta din Cluj, a cărei legitimitate n-o recunosc, nici legilor votate de dieta din Budapesta, care nu e competentă a crea legi și pentru Ardeal, ci numai și numai sancțiuni date de Maiestatea voastră, monarhul lor legitim.

Fiindcă Maiestatea voastră ați voit și numai câtă vreme voiți Maiestatea voastră, românii din Ardeal se supun atât legilor create fără de concursul lor, cât și autorităților instituite de Guvernul ungar din însărcinarea Maiestății voastre, singurul purtător a oricăre putere legitimă în țara aceasta.

S-au supus însă și se supun românii, fiindcă sunt tari în credința că Majestatea voastră mai curând ori mai târziu vă veți încredința, că, așa cum s-a făcut, unirea Ardealului cu Ungaria este o nenorocire pentru locuitorii acestei țări și un izvor de greutate pentru monarhie. Înconjurată din toate părțile de munți, țara aceasta, cu stările ei economice și etnografice, cu pozițiunea ei geografică, e predestinată să fie o țară de sine și nu va putea să ajungă la pace și la înflorire câtă vreme e tratată ca teren de exploatare pentru alte țări și guvernată din afară de ea. Astfel actuala stare de lucruri, deși, creată sub presiunea unei situațiuni grele pentru monarhie, putea să pară atunci, când s-a creat, potrivită cu resoanele de stat, nu poate să fie definitivă, și românii s-au simțit datori a nu lua nici un angajament, pentru susținerea unui provizoriu stricăcios și a-și impune cea mai desăvârșită rezervă atât față cu guvernul, cât și față cu dieta din Budapesta.

Timp de douăzeci de ani românii au persistat în această atitudine rezervată fără ca fie din partea guvernului, fie din partea dietei să se fi făcut vreo încercare spre a-i determina pe românii din Ardeal să ia parte la viața publică a statului ungar. Din contra, guvern și dietă au stăruit împreună pentru crearea unei legi electorale speciale pentru Ardeal și împărțirea cercurilor electorale s-a chibzuit anume astfel, ca românii să nu poată fi reprezentați în dietă potrivit cu importanța lor în viața statului ungar.

După ce Maiestatea voastră, cedând stăruințelor guvernului și ale dietei, ați dat prealalta sancțiune și acestei legi, românii se supun, dar persistă cu atât mai vârtos în rezerva lor față cu dieta ungară și față cu Guvernul ungar, tari în credința, că mai curând ori mai târziu va trebui să străbată pretutindenea convingerea, că această excludere a lor din viața publică, această înstrăinare a lor nu este în interesul monarhiei, în interesul statului ungar.

Căci excluși atât de la conducerea afacerilor publice, cât și din dietă, românii din Ardeal trebuie neapărat să considere în cele din urmă Guvernul ungar ca un guvern străin pentru dânșii, și dieta ungară drept o legislativă străină, care nu le oferă nici o garanție de legalitate.

Și în adevăr, după experiențele făcute în cei din urmă douăzeci și mai ales, în cei din urmă doisprezece ani românii nu numai cei din Ardeal, ci în genere românii din țările Coroanei ungare au pierdut încrederea în guvern și în dietă și nu mai găsesc nici în guvern, nici în dietă destulă garanție, că legile sancționate de Maiestatea voastră vor fi executate, potrivit cu părinteștile intențiuni ale Maiestății voastre.

Libertatea personală, egalitatea în fața legii, sfințenia drepturilor câștigate nu mai există pentru noi decât în virtutea bunului plac al purtătorilor puterii publice. Le avem, dacă vor ei, iar dacă nu vor să le avem, nu găsim nicăieri garanție sigură, că ni se va da reparațiune. Reclamând la autoritățile superioare, se poate că ni se dă satisfacțiunea cuvenită, dar nu suntem niciodată siguri de aceasta. Și tot atât de puțin siguri suntem, că dieta nu va aproba chiar cu aplauze zgomotoase pe guvernul, care săvârșește ori tolerează nedreptățile ce ni se fac ori excesul de zel al autorităților inferioare față cu noi. Astfel nici că mai îndrăznim a reclama în cadrul vieții constituționale a regatului ungar.

Judecând lucrurile din punctul de vedere al legilor sancționate de Maiestatea voastră și îndeosebi al articolului de lege din 1886, românii din țările Coroanei ungare atât în administrațiunea locală, cât și în fața judecătorilor se folosesc de limba lor maternă, pe care sunt datori a o ști toți funcționarii administrativi ori judecătorești din ținuturi cu populațiune românească.

Aceasta e după priceperea comună înțelesul legilor, aceasta a fost și este părinteasca intențiune a Maiestății voastre.

Cu totul alta e însă starea ce rezultă din aplicarea legilor.

Autoritățile superioare, deși chemate a supraveghia ca legile să fie aplicate cu bună credință, au stăruit ca funcționarii până chiar și cei comunali, să se folosească pretutindenea de limba maghiară și au persecutat pe aceia dintre dâșii care țineau la practica prescrisă de lege. Astfel, din zi în zi a scăzut numărul celor ce susțineau uzul limbii românești: unii, nemaiputând suporta persecuțiunile s-au retras din funcțiune, alții au fost destituiți ori n-au fost realeși și iar alții au fost permutați din ținuturile cu populațiune românească, iar în locul lor s-au numit ori au fost aleși sub presiune administrativă oameni care nu știu românește ori nu vor să vorbească în oficiu decât limba maghiară.

Încetul cu încetul dar și fără ca să se fi făcut vreo modificare în legile fundamentale ale țării, am ajuns, că interesele românilor sunt chivernisite de oameni care nu cunosc obiceiurile și limba lor și nu pot să inspire poporului încrederea cuvenită. Dacă în Franția ori în Turcia, în Anglita ori în Rusia, dacă în vreuna din țările ereditare ale Maiestății voastre, fără de Bucovina, un român care nu știe decât românește s-ar înfățișa, înaintea judecătorului, judecătorul ar trebui să recurgă la mijlocirea unui interpret spre a se pune în înțelegere cu

acele, pe care are să-l judece. Tot astfel se petrec lucrurile și aici în ținuturile românești ale regatului ungar, ba chiar și în Ardeal. În țara lor românii se pun prin mijlocirea interpreților în înțelegere cu judecătorii lor, și li se refuză orișice cerere, dacă ea este exprimată în limba românească, întocmai precum și s-ar refuza în Franția ori în Turcia, în Englitera ori în Rusia.

Tratat ca în țară străină, românul pierde toată încrederea în bunăvoința și în iubirea de dreptate a autorităților instituite de statul ungar și simte din zi în zi mai mult, că el nu este în fața legii deopotrivă cu concetățenii lui maghiari.

Pe când maghiarul poate să se adreseze în limba lui la toate autoritățile publice și este întâmpinat cu bunăvoință, românul este întâmpinat cu asprime, în mod respingător, dacă nu poate să-și facă cererea în limba maghiară și trebuie să-și ia un mijlocitor, fie vre-un avocat, fie vre-un alt om, care știe limba maghiară. Prin aceasta nu numai contactul cu autoritățile publice devine pentru român mai costisitor ca pentru concetățenii lui maghiari, ci se produce totodată în poporul român sentimentul, că autoritățile publice sunt parțiale, preocupate contra românilor, dacă nu chiar ostile față cu românii.

Nu vom afirma, Maiestatea voastră, că aceia care judecă în numele Maiestății voastre, sunt în adevăr parțiali ori preocupați față cu românii; ei însă, chiar având cuvenita bunăvoință, ceea ce adeseori le lipsește, necunoscând firea și obiceiurile românilor și neputându-se pune în înțelegere directă cu românii, sunt foarte adeseori incapabili de a judeca drept și produc în popor sentimentul că sunt parțiali or preocupați și românul se crede nedreptățit de dânșii chiar și atunci, când în adevăr nu este.

Spre a preîntâmpina resentimentul ce se produce astfel între cetățeni față cu autoritățile publice, legile sancționate de Maiestatea voastră nu numai pun în perspectivă preferirea românilor la ocuparea funcțiilor publice din ținuturile cu populație românească, ci dispun totodată ca în așezămintele de învățământ întreținute din bugetul comun în ținuturi cu populație românească tinerii români să primească instrucțiune în limba lor maternă.

Intențiunea Maiestății voastre e pe cât de părintească, pe atât de clară: ați voit Maiestatea voastră, ca să se creeze cât mai curând din oameni ieșiți din mijlocul poporului român un contingent de funcționari publici, care cunosc firea, obiceiurile și interesele speciale ale românilor și înțeleg limba lor, pentru ca prin acești oameni de încredere ai lor să chivernisească statul ungar afacerile locale ale lor.

Cu toate acestea astăzi douăzeci de ani după crearea legii, nu este în tot cuprinsul regatului ungar un singur așezământ de instrucțiune susținut de bugetul comun, unde instrucțiunea se dă în limba română. Guvernul Maiestății voastre n-a executat legea, nu a voit să ajute

crearea aceluia contingent de funcționari, care cunosc limba românească și interesele românilor. El a conceput, din contră, ideea îndrăzneată de a le impune tuturor românilor să învețe limba maghiară, pentru ca să poată înțelege pe funcționarii publici, care numai de această limbă se folosesc.

Astfel s-a creat legea, prin care studiul limbii maghiare devine obligat pentru toate școlile din țară.

Sanționată o dată de Maiestatea voastră, legea aceasta e sfântă. Nu însă astfel o înțeleg și autoritățile publice ale regatului ungar. Acestea merg, Maiestatea voastră, mai departe ca legea. Pe când legea cere numai, ca în toate școlile să li se dea copiilor puțința de a învăța limba maghiară, autoritățile însărcinate a executa legea, pretind că școlile noastre să pună mai presus de toate limba maghiară și alte obiecte de învățământ să fie predate în limba maghiară.

Întocmai dar precum funcționarii administrativi și cei judecătorești se preocupă mai mult de propagarea spiritului așa-numit patriotic și de impunerea limbii maghiare decât de buna chivernisire a intereselor comune, școlile chiar și cele întrebuințate din mijloace private propagă mai mult limba maghiară decât cultura.

Reclamele făcute contra unor asemenea procederi au rămas zadarnice. După ce judecătoriile cercuale au început să refuze cererile date în limba românească, unii dintre cei interesați au reclamat la autoritățile superioare, la guvern și în cele din urmă la parlament. Interpelat în parlament, ministrul de justiție a recunoscut că în virtutea legii și a uzului de mai înainte judecătoriile n-aveau dreptul de a refuza cererile pentru motivul că erau formulate în limba română, dar pretindea că legea nu se poate executa, că executarea ei este contra intereselor statului ungar și promitea că va stăruii pentru ca legea să fie abrogată.

Iar Parlamentul a aprobat acest răspuns al ministrului, l-a aplaudat ca pe unul inspirat de sentimente patriotice, și uzul impus contra legii se menține, fără ca legea să fi fost abrogată.

Dacă asemenea procedere este cu puțință chiar și în justiție, pe alte terene mai puțin controlate ale vieții comune abaterea de la lege sunt cu atât mai dese și mai fățișe.

Și nu ne aducem, Maiestatea voastră, aminte, ca vreun român, care a fost atins în libertatea personală, în onoarea ori în interesele lui, să fi primit de la autoritățile regatului ungar reparațiunea cuvenită. Din contră știm cazuri nenumărate, în care reclamanții au fost respinși, pentru ca nu cumva românii să fie încurajați în opozițiunea lor actualiei stări de lucruri, și abaterea de la lege ori excesul de zel, săvârșite de funcționari inferiori față cu românii, nu numai că nu sunt reprobate de autoritățile superioare, ci sunt adeseori luate drept niște dovezi de râvnă patriotică.

Considerați ca niște dușmani ai statului ungar, suntem și tratați ca niște dușmani și foarte adeseori ne cuprinde sentimentul, că suntem puși afară de lege, declarați oarecum de "vogelfrei" în țara noastră.

Singura noastră ocrotire e bunăvoința personală a unora dintre diregători, care-și expun pozițiunile, făcându-ne și nouă dreptate, și frica de mânia Maiestății voastre, care adeseori îi cuprinde pe cei ce ne asupresc din principiu.

Maiestatea voastră!

Românii sunt oameni.

Deși trăiți veacuri îndelungate în cele mai grele condițiuni, ei știu mai bine ca multe alte popoare să suporte cu îndelungă răbdare asupririle de tot felul, suferințele îi umplu de amărăciune, îi înstrăinează de concetățenii lor și îi fac din zi în zi mai accesibili pentru spiritul de retorsiune de care nu e scutită nici o societate compusă din oameni asupriți.

Timpul trece, an urmează după an, deceniu după deceniu, fără ca să înceteze ori să slăbească, cel puțin, presiunea statului ungar asupra societății române; din contră, presiunea aceasta crește în măsura, în care purtătorii puterii se conving, când sunt zadarnice toate opintirile făcute spre a-i opri pe români în dezvoltarea lor. Și dacă suportă românii orișice asuprire în ceea ce privește dezvoltarea lor economică, nu pot, Maiestatea voastră, să suporte îndelung presiunea statului ungar în ceea ce privește dezvoltarea lor culturală.

Popor cu aspirațiuni culturale, românii se cuprind de cea mai adâncă amărăciune, când văd cum din bugetul comun al țării se cheltuiesc sume enorme pentru teatre maghiare și pentru alte așezăminte de lux ale maghiarilor, pe când pentru așezămintele de cultură ale românilor statul nu contribuie cu nimic. Din contră chiar așezămintele de cultură întemeiate și susținute de români din propriile lor mijloace sunt jignite în funcționarea lor de către autoritățile statului. Superioritățile bisericele române, cu toate că s-a garantat prin lege sancționată de Maiestatea voastră autonomia acestor biserici, au o pozițiune grea afară din seamă față cu guvernul, și preoții noștri se expun la cele mai grele persecuțiuni, dacă nu vor să facă servicii de agenți politici. Sub pretextul de a controla executarea legii în ceea ce privește propagarea limbii maghiare, autoritățile instituite de stat au câștigat o înrăurire directă asupra școlilor noastre și se folosesc de înrăurirea aceasta spre a prefăce școlile noastre în așezăminte pentru propagarea limbii maghiare. Și nu mai e astăzi în școlile noastre vorba de progresele reale, pe care le fac școlarii, ci de succesele obținute în propagarea limbii maghiare. Învățătorii, care neglijează celelalte mai importante obiecte de învățământ, ca să poată obține niște succese de valoare problematică în ceea ce privește propagarea limbii maghiare, sunt distinși și premi-

ați, pe când aceia, care au în vedere adevăratul scop al școlii, se expun la persecuțiuni.

Românii, Maiestatea voastră, nu și-au închipuit niciodată că o asemenea stare de lucruri va fi în țara aceasta cu puțință. Chiar știind limba maghiară tot atât de bine ca pe cea românească, ei vor și cer în virtutea legilor sancționate de Maiestatea voastră ca la dregătoriile acestei țări limba românească să fie obligată, ca în școlile din țară limba românească să se cultive și ca la ocuparea funcțiilor publice din ținuturile cu poporațiune românească românii să fie preferați, pentru că numai astfel progresul cultural al românilor este cu puțință.

Nu dar din aversiune națională, ci din zelul cultural respingem impunerea limbii maghiare.

Timp îndelungat au avut concetățenii noștri germani supremația culturală în țările aceste. Noi, românii nu ne-am plâns niciodată de ea, fiindcă ne era binefăcătoare. Nu ne-am plânge nici astăzi, dacă în anumite sfere ale vieții comune ar trebui să ne folosim de limba germană și dacă în școlile noastre ar fi obligată această limbă cultă, prin care ni se înlesnește înțelegerea celei mai vaste comori literare și ne punem în legătură cu întreaga lume cultă. Nu dăm însă și nu vom da niciodată aceeași preferință supremației culturale a concetățenilor noștri maghiari și ne simțim adânc jigniți, când ni se impune o limbă nu mai bogată ca a noastră, care nici chiar între marginile regatului ungar nu e atât de răspândită ca cea germană și care afară de hotarele acestui regat e străină și neînțeleasă de nimeni.

Puși în luptă contra acestei supremații culturale și persecutați de autoritățile statului, care vor să o susțină cu orice preț, am fost încetul cu încetul scoși de pe toate terenele vieții publice și n-au mai putut să se suțină în viața publică decât aceia dintre românii cu știință de carte, care fie din nepăsare, fie din fățarnicie au renunțat a mai combate această nefirească preferință pentru unul din popoarele ce constituie regatul ungar. Ceilalți ori s-au retras în viața privată ori au părăsit țara.

Sunt, Maiestatea voastră, mii de oameni ieșiți din mijlocul poporului român, e partea cu desăvârșire mare a generațiunilor mai tinere, oameni cu cea mai bună pregătire, care au trecut hotarele țării, ca să ia parte la lucrarea culturală a unei țări vecine, care nu i-a respins, precum respinși au fost aici în patria lor.

Această emigrare a tinerimii noastre culte e una din cele mai grave urmări ale actualei stări de lucruri. Sunt, Maiestatea voastră, în țările Coroanei ungare și mai ales în Ardeal mii de familii române, care au pe cei mai iubiți dintre membrii lor într-o țară vecină, în vreme ce aici acasă interesele românilor sunt chivernisite de oameni, care nu cunosc poporul român și limba lui, nu au bunăvoința cuvenită față de români

și nu știu, ba în foarte multe cazuri nici că țin să-și câștige simpatiile și încrederea românilor.

Aceștia sunt, Preaîndurate Doamne, împrejurările care i-au îndemnat pe românii din țările Coroanei ungare să-și impună cea mai desăvârșită rezervă față cu Guvernul ungar și față cu dieta ungară.

Au fost grele timpurile, prin care au trecut românii, și dacă asupririle din trecut n-au putut să împiedice pe poporul român în dezvoltarea lui, astăzi, când asemenea asupriri nu mai sunt cu putință, nu se mai teme nici un om rezonabil că statul ungar va putea să-i abată pe români din calea firească a dezvoltării lor sociale. Din contră, greutățile pe care le întâmpină, îi întetesc pe români, îi fac îndărătnici și mai uniți între dânșii. Nu sunt dar și nici că se simt românii din țările Coroanei amenințați în existența lor națională, ei sunt însă jigniți în lucrarea lor culturală și aceasta îi umple de amărăciune.

Căci mult au suferit românii în viața lor îndelungată, niciodată însă nu au fost așa de mare ca astăzi contrazicerea între exigențele lor legitime și starea de lucruri. Astăzi, când au aspirațiuni culturale, ei simt înzecit orișice jignire: ceea ce un popor incult suportă cu un fel de nepăsare, un popor cuprins de un puternic avânt de dezvoltare nu poate suporta decât cu cea mai adâncă amărăciune.

Văzând amărăciunea aceasta și modul în care se fac alegerile în regatul ungar, românii au ajuns la convingerea că e chestiune de prudență patriotică să nu mai intre nici pentru cercurile electorale din afară de Ardeal în lupta electorală.

Legile sancționate de Maiestatea voastră cuprind în ceea ce privește exercitarea dreptului de alegător cele mai salutare dispozițiuni. Încetul cu încetul însă am ajuns cu toții la convingerea, că în zadar am stărui pentru respectarea acestor legi. Coruperea alegătorilor cu bani, cu mâncăruri și cu băuturi, violentarea conștiințelor prin promisiuni și amenințări, siluirea lor cu forța sunt lucruri, care în regatul ungar se săvârșesc în vederea tuturor, fără de nici o sfială și fără ca cei ce le săvârșesc să aibă temerea că vor simți vreodată asprimea legii.

Astfel chiar și alegătorii maghiari, care au cuvinte de a fi mulțamiți cu actuala stare de lucruri, intrând odată în lupta electorală, își pierd adeseori cumpătul și fac vărsări de sânge ori se păgubesc unii pe alții. Cu atât mai vartos se expun alegătorii români, care combat în alegeri o stare de lucruri nesuferită pentru dânșii și au în fața lor întregul aparat al puterii publice.

Românii, Maiestatea voastră, în cercurile electorale din Ungaria și din Banat, au luat parte la luptele electorale, totdeauna însă au avut să plătească foarte scump mandatele, pe care le-au obținut. S-a vărsat sânge, s-au stins vieți, s-au mistuit averi însemnate prin foc sau prin alte acte de răzbunare și ani de zile populațiunea a rămas agitată de învrăjbirile produse în timpul alegerilor.

Și niciodată nu s-au luat, Maiestatea voastră, măsuri serioase pentru curmarea acestor rele.

Astfel pentru românii agitați de o adâncă și generală nemulțumire, alegerile, așa cum ele se fac în regatul ungar, foarte lesne ar putea să fie începutul unei conflagrațiuni primejdioase. Cu toate corupțiunile, cu toată presiunea, în ciuda tuturor siluirilor, cu toate că pentru Ardeal s-a creat o lege excepțională, românii ar putea, Maiestatea voastră, să trimită un însemnat număr de oameni de încredere ai lor în dieta din Budapesta, numai însă dacă ar face așa, precum au făcut cu ocaziunea alegerilor de la 1872 în cercul Șiriei, unde succesul electoral a fost obținut printr-un întreg șir de acte criminale care au rămas nepedepsite.

De aceasta s-au ferit românii, când au luat hotărârea de a intra în lupta electorală decât pentru cercurile, unde dreptul electoral se poate exercita în toată libertatea.

Și rezultatul alegerilor a dovedit că un singur asemenea cerc există în tot cuprinsul regatului ungar, cercul în care alegătorii sunt foști grăniceri, iar candidatul era un general al Maiestății voastre, adică un om față de care guvernul avea cuvinte de a-și impune oarecare rezerve.

Nu ne șfîm, Maiestatea voastră, a mărturisi că atitudinea ce românii au ajuns astfel a-și impune e ostilă față cu actualul guvern ungar, ostilă chiar și față cu statul ungar. Ca bărbați și ca oameni de omenie, mărturisim în fața Maiestății voastre, că comitenții noștri și, în genere, românii din țările Coroanei ungare nu-și vor da de bună voie și cu inima întreagă sângele și avutul lor pentru susținerea statului ungar, în care legile se creează anume astfel, ca să poată fi aplicate contra lor, în care legile nu se execută, dacă ele sunt în favorul lor și în care exercitarea dreptului de alegător nu se poate decât prin provocarea războiului civil.

Românii știu însă să facă deosebire între monarhie și regatul ungar, între guvernul constituțional al Ungariei și monarhul legitim al lor, și orișicât de nesuferită le-a făcut Guvernul ungar viața, orișicât de mult detestă constituționalismul actual, ei nu uită binefacerile din trecut, nu pierd speranța în viitor și se alipesc cu credință și cu încredere către monarhie și sunt totdeauna gata să-și dea voioși sângele și avutul pentru împăratul lor și pentru gloria casei de Habsburg, Lottaringia.

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 22, f. 131-136.

1888 aprilie 11/23, Budapesta. Ordin al ministrului de interne regal maghiar, Orczy Béla, trimis prefectilor comitatelor, cărora li se cere să supravegheze starea de spirit a populației românești din Transilvania pentru a nu fi influențată de răscoalele țărănești sau emisarii veniți din România.

ad. 249 szám/res.

Magyar királyi belügyminiszter.
kiz[árólag] saj[át] kezéhez

MÉLTÓSÁGÓS ÚR!

Meg vagyok ugyan gyözödve, hogy a személy és vagyon biztonság teljes biztosítására a Méltóságod kormányzata alatt lévő megyében a kellő intézkedések meg vannak téve és első sorban a felügyelet és örködés éberem gyakoroltatik mindazon által tekintve a szomszéd Román királyságában dülő communisticus irányú lázadására – mely itt is ha lelkiismeretlen izgatók által a román ajkú polgárokkal közöltegetik utánazásra találhatna – felkérem Méltóságodat, hogy a tisztviselőket kettőztetett éberségre és a legpontosabb felügyeletre figyelmeztesse azon utasítással, hogy bár hol észleltetnék oly készülődés vagy kísérlet, mely a személy és vagyonbiztonságra veszélyes, annak megakadályozására azonnal katonai karhatalom alkalmazása mellett is, mely ily sürgős esetekben a legközelebbi katonai parancsnokságtól az illető tisztviselő által is kérhető, minden lehető intézkedés megteendő s arról hozzám is mindenkor távirati jelentés teendő. Különösen a legéberebb rendőri felügyelet alá helyezendők a Romániából beutazó és a román ajkú néppel érintkezők és irányukban a szabályos eljárás, a mint erre okot szolgáltatnak, a legszigorúbban foganosítandó.

Egyszersmind értesitem miszerint a csendör kerületi parancsnokot saját hatáskörében intézkedés végett egyidejűleg megfelelően utasítottam.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1888 április hó 23-án.

B[áró] Orczy Béla

Arh. St. Bihor, fond Prefectura județului Bihor, inv.25, dosar 1888, f. l, orig.

Traducere:

Ministrul de Interne regal maghiar

Nr. 249 ad.

res.

Strict personal

Onorate Domn!

Cu toate că sunt convins că sub Onorata dumneavoastră cărmuire sunt luate cele mai eficiente măsuri pentru garantarea siguranței persoanelor și a bunurilor acestora, prin asigurarea în primul rând a supravegherii și pazei, cu toate acestea și ținând cont de răscoala cu iz comunist care bântuie în regatul Român vecin, bântuit de răscoale țărănești – situație ce și la noi poate găsi adepți dacă se face cunoscută cetățenilor de naționalitate română de către instigatori fără conștiință – de aceea vă cer, onorabile, să obligați toți funcționarii la vigilență mărită și la supravegherea cea mai exactă, cu acea dispoziție, ca oriunde s-ar sesiza încercări sau pregătiri în acest sens, care ar putea periclita siguranța persoanei și a bunurilor acestuia, pentru curmarea ei imediată, chiar și prin folosirea forței armate, în caz de nevoie, să poată a fi solicitată intervenție de la unitatea militară cea mai apropiată de către funcționarul de stat competent, și să se ia toate măsurile posibile, despre care să-mi raportați telegrafic și mie de fiecare dată.

În mod deosebit se vor pune sub urmărirea vigilentă a poliției cei veniți din România și cei care intră în contact cu populația de naționalitate română, față de care în cazul că se impune, veți aplica măsurile reglementare cele mai drastice.

În același timp, vă informez că l-am înștiințat totodată și pe comandantul jandarmeriei pentru a lua măsurile competente.

Onorabile, primiți exprimarea respectului meu.

Budapesta la 23 aprilie 1888

Baronul Orczy Béla

1888 aprilie 25, Aiud. Ordinul circular dat tuturor comandanților de garnizoane din Transilvania, cărora li se cerea să urmărească starea de spirit a românilor pentru a nu fi influențați de răscoale țărănești ce se desfășurau în regat.

14 szám/k.t.

Nagy Enyed 1888 április hó 25

A hirlapokból már mindnyájan olvashatták, hogy a szomszédos Román királyság területén hetek óta lázang a nép – a föld újfelosztását követelvé, melyre lelketlen izgatók bujtógatják a népet, – nehogy ezen gyalázatos izgatás az erdélyi részekben is megzavarja a köznyugalmat, – intézményünk hazafias kötelessége a legéberebb örködés által utját állani, minden ily szédelgésnek – izgatásnak és ha mindennek daczára hazarészünk valamely pontjában/vidéken ilyesmi még is megkiséreltetnék, első sorban nekünk kötelességünk azt a legerélyesebb rendszabályok alkalmazásával még csirájában elfojtani – mert a köznyugalom ép és zavartalan megörzötésért hazánknek erkölcsi felelősséggel tartozunk, melynek legszebb jutalmát tapasztalhatjuk törekvésünk iránt, mindenkor tanusított nemes áldozat készsége iránti osztatlan szeretetébe.

Az örsparancsnokok odaadó szolgálat kétségben teljesen megbizom és utasitom őket – hogy örskörzetükben megkettözött éber figyelemmel kísérik a közhangulatot különösen a legéberebb felügyelet alá helyezték a Romániából beutazó és a néppel különböző alakban érintkező gyanus egyéneket, – Kik, leggyakrabban házaló kereskedőknek öltözve kóborolnak a nép között, az ily egyéneknek megfigyelés után azonnal *vezessék a legközelebbi szolga bíróság elé*¹ – öngazolás és további elbánás végett, pedig tegyenek az esetről részletes jelentést, a részletes motózásnál náluk talált és a hatóságnak átadott gyanus irományok tartalma is röviden jelentendő. Ha itt-ott a nép hangulatában feltűnő változás, esetleg oly gyanusnak látszó készülődés észleltenek, mely a közbiztonságra nézve vészélyesnek mutatkozik, a közigazgatási hatóságnak rögtön jelentendő, ide pedig távirati jelentés teendő.

Utasitom összes alárendelt csendőreiket ez irányban behatóan oktatni és nekik is kötelességüké tenni, hogy mindennemű szolgálataik alkalmával a nép hangulatát alaposan figyeljék és jelentsék, különösen a román ajkú legénységtől megkövetelem, hogy ez irányban a legnagyobb ügyességet és buzgóságot fejtendik ki és ők lesznek az elsők – akik mindent megtudnak – a mi nép között történik, ellenesetben ha részükről a legnagyobb buzgóságot nem észlelném, mint hűséges katonnákkal szokás hadtörvényszéki uton való eltávolításukat fogom kér-

1 subliniat în text

ni, – ezen parancsom pedig által szigorúan titokban tartandó ésazáros asztalban a többi k.t. üggydarabok közt örzendő meg.

Kováts
Valamennyi Örsparancsnoknak!

Arh. St. Cluj, fond Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, Nr. 241-1888, f. 7, copie.

Traducere

Nr. 14

Aiud, 25 aprilie 1888

Am putut citi cu toții în presă că pe teritoriul Regatului Român învecinat poporul se răzvrătește de săptămâni întregi cerând reîmpărțirea pământului, poporul fiind instigat de agitatori fără de suflut. Ca nu cumva această instigare mârșavă să tulbure și în părțile transilvănene liniștea publică, – datoria patriotică a instituției noastre este stăvilirea prin cea mai atentă pază a oricărei astfel de înșelătorii sau instigări și dacă cu toate acestea în vreun punct sau ținut al acestei părți a patriei noastre s-ar încerca așa ceva, în primul rând noi avem datoria de a stârpi din leagăn răul prin aplicarea celor mai ferme regulamente – pentru că avem datoria morală față de patrie de a păstra netulburată liniștea publică, a cărei răsplată, cea mai frumoasă față de străduințele noastre patriotice, o putem constata în permanentul spirit de sacrificiu și în dragostea față de instituția noastră.

Am încredere deplină în devotamentul comandanților de garnizoană și le ordon ca în cercurile lor să urmărească cu atenție mărită starea de spirit și în mod special persoanele suspecte venite din România care iau contact cu populația prin diferite mijloace – de cele mai multe ori deghizați în comercianți ambulanti, hoinăresc în rândurile populației. Și astfel de persoane, după urmărire, să fie duse imediat *în fața celei mai apropiate preturi*¹, iar pentru legitimare și măsuri ulterioare, să se trimită un raport detaliat referitor la eveniment. Să se raporteze și despre conținutul actelor suspecte găsite asupra lor cu ocazia percheziției și care au fost predate autorităților. Dacă în starea de spirit a populației se observă, ici, colo, unele modificări frapante sau pregătiri suspecte care ar periclita siguranța publică, să se raporteze imediat oficialității administrative, iar aici să se trimită raport telegrafic.

---

1 subliniat în text.

Dispon ca toți jandarmii din subordine să fie instruiți în acest sens și să li se impună să urmărească, cu orice prilej, starea de spirit a populației și să raporteze. Pretind acest lucru mai ales din partea soldaților români, care să manifeste cea mai mare iscusință și cea mai mare râvnă, pentru că ei vor fi primii care vor afla ce se întâmplă în rândurile populației. Dimpotrivă, dacă nu voi constata cea mai mare râvnă din partea lor, voi solicita îndepărtarea lor, pe calea tribunalului militar, ca soldați infideli. Acest ordin este strict secret și va fi păstrat sub cheie, alături de celelalte acte de acest fel.

Kováts

Tuturor comandanților de garnizoană!

99

1888 mai 12, Cluj. Scrisoarea adresată președintelui Partidului Național Român din Transilvania, George Barițiu, căruia i se solicita convocarea cât mai grabnică a Comitetului Central Electoral român pentru dezbateră și adoptarea Memorandumului.

Prea stimate Domn!

Conferința electorală română ținută la Sibiu în mai 1887 între alte a decis, să se compună un nou Memorand, acum mai mult politic, în care să se expună și illustreze cu cazuri concrete cauzele suferințelor și nemulțumirei poporului român din această patrie, și care la timpul oportun să se substernă prin o deputațiune și Maiestății sale prea grațiosului nostru monarh.

Subscrisul club electoral al alegătorilor români din comitatul Cojocnei, – considerând împrejurările noastre actuale de tot soiul cum și templările interne și externe, ale căror martori oculari suntem – țene a fi sosit acel moment oportun. Drept ce își ia pe lângă stima distinsă libertatea de a te recerca, să binevoiești ca președinte al Comitetului Central Electoral român, a convoca cât mai fără amânare acum lăudatul Comitet, în scopul de a se dezbate și stabili cestiunatul Memorand și de a se chibzui pașii ulteriori, ce se vor fi aflând necesari.

Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât – după cum suntem bine informați – unul dintre domnii membri ai Comitetului Central, încredințat cu conceperea deja amintitului Memorand, este deja de luni de zile gata cu lucrarea sa; ba mai mult: printre românimea mai fruntașă de aici s-a și făcut o colectă de peste 200 fl. pentru tipărirea Memorandumului și pentru alte spese eventuale.

În așteptarea împlinirii acestei dorinți a noastre, pe care, așa credem o împărtășesc și Românii din alte părți, subsemnăm cu tot respectul, –

Alexandru Bohățel
Președintele Clubului electoral
Dr. Gregoriu Silasi
Emeric Pap
V. Atanasian
Iuliu Roșescu
Andrei Truția
Gavril Pop
Basil Podolean

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 22/1888, f. 139.

100

1888 iunie 3, Turda. Scrisoarea lui Ioan Rațiu adresată lui Andrei Mureșianu, însărcinat cu redactarea Memorandumului căruia îi recomandă ca acest document să fie concis și să cuprindă toate suferințele și drepturile românilor.

Stimate Domnule Mureșianu,

Domnul Barițiu îmi scrie că te-ai apucat de elaborarea memorialului și că mult până la finea lunii curgătoare vei fi gata foarte bine.

Io aflu de lipsă ca să publicăm cât mai curând acel memorial.

Cred că nu vei lua în nume de rău, dacă referitor la cuprinsul aceluia îți voi atrage atențiunea la câteva împrejurări de la care mult depinde rezultatul favoritoriu al aceluia memorial.

Dipă părerea mea trebuie să fie cât se poate de scurt, dar să cuprindă în sine toate gravaminele noastre; să fie în stil diplomatic, cu vorbe frumoase, dar nu servile, să spună adevărul, să combată sistemul și regimul, dar nu pe națiunea maghiară, ici coela unde s-ar putea evita combaterea elementului maghiar să se restrângă atacul la aristocrați și privilegiați, căci aceștia sunt și au fost inamicii noștri neîmpăcați, pe când poporul lor și al secuilor au iobăgit deopotrivă cu noi.

Articlii publicați în "Tribuna" cu atâta vehemență în contra Rusiei ne-a indignat atât pe noi în această parte, cât și pe cei mai mulți dintre clujeni și cred că nu vor fi mulți români în Ardeal care să aprobe acea politică greșită.

Ce avem noi cu Rusia?

Cine știe cum se vor grupa statele și popoarele pentru viitorul rezel?

Pe câtă vreme suntem sclavi în țara noastră, se cuvine, domnule, să ne entuziasmăm în contra inamicilor maghiarilor, care pentru noi astăzi nu sunt nici mai periculoși nici mai răuvoitori. Ce va fi în viitor asta nu e treaba noastră, în contra slavismului periculos vor lupta și alte popoare la timpul său. Astăzi, să nu existe frică de muscali, de 50

de ori mai tari, amice, și apărați și Tribuna aruncă din mână cea mai puternică armă de care se folosiră până acum cu succes! Brânză bună în file de câne!

Salutări cordiale,

/Ioan Rațiu/

Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 326/1888, f. 1-3, fotocopie.

101

1889 ianuarie 1/13, Sibiu. Apelul adresat de George Barițiu, președintele Partidului Național Român din Transilvania, lui Ioan Rațiu și Iuliu Coroianu, rugați să sprijine realizarea hotărârii adoptate în ședința plenară a Conferinței electorale române din 9 mai 1887, privind elaborarea unui memorial, ce urma să fie înaintat împăratului, pentru a face cunoscută starea reală a românilor transilvăneni.

Prea onoraților domni, Dr. Ioan Rațiu și Iuliu Coroianu
în Turda și Cluj

Cunoscut este la toți foștii 135 membri ai Conferinței electorale române ținute în mai 1887, că aceea după dezbateri serioase de trei zile, în ședințe plenare și în comisiune de 90 membri, în 9 mai a votat în unanimitate rezoluțiunea sa relativă la dreptul electoral și la multe năpăstuiți grele căzute asupra poporului românesc locuitoriu în două țări ale coroanei Sfântului Ștefan. În punctul 4 al acelei rezoluțiuni comitetul ales de către acea conferință fu însărcinat, ca se cuprindă într-un memorial bine motivat și explicativ cu temeuri luate din *starea actuală*¹ a lucrurilor, toate cauzele pentru care acest popor nefericit nu poate ajunge la folosirea drepturilor competente lui nu numai în puterea legilor rațiunei, ci nici chiar în sensul legilor positive existente.

Conform aceluiași punct din rezoluțiune comitetul are să aducă memorialul *“în numele Conferinței, prin mijlocirea unei deputațiuni la prea înalta cunostință a Coroanei în scopul de a fi apreciată după cum merită ea și nu după cum o denunță contrarii”*.²

În punctul 5 al rezoluțiunei, comitetului i se impune grija “ca să se facă între marginile trase de legi, tot ce va afla de lipsa și folositoriu atât cu privire la alegerile dietale, cât și față cu alegerile municipale, și preste tot întru apărarea cauzei române naționale și pentru luminarea opiniunei publice în țară și în afară”.

1 subliniat în text

2 idem

Preste acestea comitetul a luat asupra-și încă și publicarea în carte separată a actelor conferinței; era la timpul său după înaintarea memorandumului, tipărirea acestuia.

În ședința sa din 30 august 1887 comitetul denumise doi referenți ca redactori ai memorandumului. Acel operat¹ mare și greu este precum știți, gata de a fi înaintat.

Toate aceste lucrări însă cer spese, fără de care nu se poate face nici un pas înainte. Celor 11 membri ai comitetului aleși din diverse ținuturi ale țării, le este prea de ajuns cu spesele călătoriei și cu pierderea timpului prețios de la alte afaceri ale lor, rămâne ca să mai tragă și alții la greu.

Eu știu bine, că oamenii nu dau bucuros bani “pe politică”, dar “apoi nici să nu aștepte în veci, rezultate politice”.

De altă parte sunt și eu convins, și dumneavoastră, că se mai află mulți români, care cred în imortalitatea elementului român întocmai precum cred în imortalitatea sufletului lor, prin urmare că spesele care se fac pentru emanciparea noastră națională nu sunt pierdute, mai curând sau mai târziu ele vor fructifica desigur.

Cumpănind bine toate aceste împrejurări, sunteți rugați și Domniile voastre cu toată onoarea și autorizați în numele comitetului, că pre lângă largile cunoștințe de oameni care vă este propria să binevoiți a face apel la patriotismul cunoscuților și amicilor dumneavoastră spre scopurile sus-numite, iar rezultatul a-l face la timpul său cunoscut prezidiului dumneavoastră.

Sibiu, 13/1 ianuarie 1889.

ss. George Barițiu

Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 45/1889, f. 1-2.

102

1889 martie 3, Sibiu. Scrisoarea adresată de George Barițiu lui Ioan Rațiu, prin care își exprimă intențiile de a relua activitățile desfășurate pe tărâm publicistic și politic pentru susținerea cauzei naționale a românilor.

Sibiu, 3 martie 1889

Scumpe Amice!

Pe lângă că-mi cer scuzele mele pentru răspunsul meu întârziat la frățeasca și duioasa dumitale scrisoare din 18 februarie.a.c., promit din capul locului, că această scrisorică pripită a mea mi-am permis a o trimite la adresa bunei și simpaticei dumitale soții, era aceasta o foaie după ce am reflectat la pasajul din urmă al scrisorii dumitale din care

¹ operă, lucrare

combin că poate chiar în zilele acestea dumneata ești dus de acasă și pentru un caz ca acesta doresc ca scrisoarea să te aștepte acasă.

Eu nu numai doream ca să-ți răspund îndată după primirea scrisorii, dar la cea din urmă ședință a Comitetului Electoral din decembrie mă și știam obligat a-ți face cunoscut rezultatul aceleia, precum a-ți și transpune actele. După ce însă tipograful ce apucase cu tot adinsul cu tipărirea opului meu, ca să-mi poată da câte 2 coale pe săptămână și să fie gata în 30-35 de săptămâni; după ce colegul meu, secretarul Crisianu e bolnav de 1 lună și acum abia se mișcă de la un loc la altul, am ajuns să-mi rămâie numai orele de mâncat și de dormit. Mai sunt și alte afaceri, care ar fi prea lung a le înșira aici. La foaia "Transilvania" nu am de nicăiri nici un ajutor, căci puținul ce ar fi nu convine publicului serios. Sunt la "Albina" ședințele mai dese ca odinioară.

Da, simții și eu necesitatea de a mai merge o dată în viață pe la Turda. Între altele voi să văd cum a ieșit restaurarea caselor parohiale din Petridu, despre care nu am nici o informațiune dacă pot fi locuite sau nu. Mi-ar părea foarte rău dacă s-ar fi ales din toate spezele o cârpitură ticăloasă. Simții și eu, că după această muncă grea și necurmată la un op de peste 60 de coale tipărite, voi avea mare trebuință de un repaos undeva. Deocamdată în 16 martie plec la Brașov și la Academie. Pe drum și 2 zile în Brașov pot să am recreațiune, iară pe loc în capitală va fi iarăși mult de lucru. De acolo mă voi întoarce drept la Sibiu și după ce vom mai ținea aici o ședință la comitet, se poate că mă voi repezi la dumneavoastră, nu ca să fac cură de jintiție, care de altmintea îmi place din mica pruncie, precum îmi plac toate lăptăriile ca la un păcurariu, ci ca – precum ziseși dumneata, să continuăm într-o seară ceea ce am precurmat astă toamnă.

Dumneata te miri de blestemățiile partidei muscălești din România. Nihil mirari. De altmintea, votarea din urmă a cerut-o și dorit-o însuși Brătianu, pentru că omului cu conștiința curată nu-i esta îndemână să stea în presupusuri; să urmeze investigațiuni stricte și cu ele adevărul. Observați bine că unii bandiți o și sucesc, zicând că da, I.Brătianu este curat, dacă alți miniștri de ai lui au fost hoți. Așa să fie: hait, să-i convingă. Dar apoi nu vedem ce suferă Crispi în Italia, care este un alt Brătianu și ce trag în Franția tocmai miniștrii cei mai onești, care nu lasă pe demagogi să fure milioane pentru concubinele lor.

Când voi veni, voi aduce și actele, în cufăr, că pe poștă nu mă prea încumet. Nu va fi prea târziu.

Salve, sale, et me ut facis, dilige.

Frate devotat,
George Barițiu.

Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 44, f. 1, orig.

1889 aprilie 25, Cluj. Scrisoarea trimisă de Iuliu Coroianu lui Ioan Rațiu, prin care își exprimă nădejdea în "învierea geniului neamului românesc" pentru afirmarea drepturilor sale naționale firești.

Adevărat că a înviat!

Simbolele credinței care a mântuit în atâtea secole de naufragiu nava românismului în orientele Europei – prin influența lor exersată asupra minții și animii creștinești a românului, – așa cred că fiește-cărui român adevărat îi sunt talismane și în prezent, care îi oțlesc și îi apără de rugină virilitatea națională și-l pregătește și îngrijește pentru timpurile viitorului în care va să dea atotpututul ca să vedem realizate aspirațiunile și dreptele postulate naționale pentru care jertfim și suferim de așa îndelungat timp.

Îți vei explica ce bine mi-a căzut salutarea ce-mi faci în prezenta epistolă dumneata 22/4.889 "Christos a înviat!". Eu continui "din morți și cu moarte pe moarte a călcat", "celor din morminte viață dăruindu-le!"!

O, de ar învia și geniul neamului românesc din amorțeala-i apatică milenară și prin fulgere și trăsnete ar călca pe asupra năvălitorilor drepturilor firești și naționale, apoi ar da viața adevărată neamului nostru care o merită!

Dumnezeu este bun și atotputernic și eu tare cred în grija-i părintească, -numai să facem și noi tot ce este posibil.

Aflu cu cale cele ce mi le comunică, pe 15 mai st.n. va fi bine să ne coadunăm la Turda¹. Membrii neabziși, deci pe care trebuie să-i conchemi sunt:

1. Dr. Eugeniu Brote – Sibiu²,
2. Dr. Aureliu Mureșan – Brașov³
3. Dr. Nicolae Oncu – Așad⁴
4. George Pop – Băsești⁵
5. Dr. Vasile Lucaciu – Sisești⁶
6. Nicolae I. Negruțiu – Gherla⁷
7. Iuliu Coroianu – Cluj⁸

La întrebarea care o face prin Domnia ta, scumpa coconiță Dorina, te rog să comunică că da, petrecerea se va ține, însă nu în Duminica Tomei, ci de duminică într-o săptămână pe care veți primi și invitați,

1 subliniat în text

2 idem

3 idem

4 idem

5 idem

6 idem

7 idem

8 idem

adică se va ține în 5 mai a.c. st.n. Este prea bună ocaziunea aceasta ca să putem conveni și noi conform proiectării ce o face în prezenta-ți epistolă.

Soția mea salută cordial pe venerata doamnă, precum pe domnișoarele Felicia și Dorina, și vă așteaptă la petrecere. Iar eu îți trimit cele mai sincere felicitări, precum întregii familii.

Cluj, 1889 aprilie 25

Sincer stimator,
Iuliu Coroianu

N.B. În momentul când eram să expediez această epistolă mi se da o cauză foarte importantă de segregatiune în care este pertraptre pe 15 mai, în comuna Ördög Keresztur¹, amâna nu se poate, deci te rog ca să ne convoci ori pe 10-12, ori pe 18-20 mai st.n.

Idem

Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 140 / 1889, f. 1, orig.

104

1889 septembrie 27, Cluj. Scrisoarea lui Iuliu Coroianu adresată dr. Ioan Rațiu, căruia îi declară că, în conjunctura internațională foarte tulbură, frunțașii națiunii române au datoria să acționeze în sensul satisfacerii drepturilor ei legitime.

Prea stimate Domnule,

Foile de azi seara ne aduc niște telegrame care se văd a fi prevestitoare unei ere în care politica statului nostru poate să se strămute, ba poate să erumpă chiar un răzbel în cel mai de aproape viitor. Iar noi? noi, afară de cele ce le-am lucrat, nu stăm nimic.

Eu cred a fi sosit timpul suprem ca să plecăm să ne facem parale, și să ne vedem altcum de afacerile care ne cad în sarcină. Datori suntem națiunii noastre, nouă și lui Dumnezeu ca să satisfacem obli...telor² ce ni le-a dat și impus încrederea reprezentanților națiunii.

Deci cu distincă onoare, vă rog, ca să puneți un termen pe o zi, oricare o veți alege, ca să mergem la Oradea și Blaj și să facem ce vom putea.

Cu atât mai vârtos cred că veți pune în cel mai scurt acel termen, încât cred ca, conform epistolei prezente ce mi-ați scris adăunăzi veți fi putut compune afacerile de așa ca să putem merge.

1 Cristorel, jud. Cluj

2 ilizibil în text

Sărutăm mâinile stimatei doamne și salutăm scumpele domnițe, iar pe Domnia voastră rugându-vă ca să primiți expresiunea distinsei mele stime, prea

sincer coleg,
Iuliu Coroianu

Cluj, 1889, 27/IX.

Arh. St. București, fond Ioan Rațiu, dosar 143, f. 1-1 v, orig.

105

1889 decembrie 28, Caransebeș. Circulara Episcopiei greco-catolice române a Caransebeșului către protopopiatele din subordine prin care face cunoscut că în unele școli românești se utilizează manuale, colecții de cântece și hărți neaprobate de autorități.

Nr. Șc. 646 ex. 1889

Către onoratele oficii protopresbiteriale!

Înaltul Minister regal ungar de Culte și de Învățământ public cu intimatul din 21 noiembrie a.c. nr. 33232 ne împărtășește că în timpul din urmă a făcut experiența că în unele școli românești, în loc de cărțile didactice, de colecțiunile de cântări și de chartele geografice aprobate de autoritățile competente, învățătorii dictează școlarilor notițe și folosesc în școală charte geografice desemnate de ei înșiși.

În urmarea aceasta de nou se îndatorează toți învățătorii și toate învățătoarele de la școlile noastre confesionale greco-ortodoxe din întreaga dieceză, de a se ținea strâns de ordinăciunea consistorială din 16/28 noiembrie 1888, nr.șc.637 prin care sunt prescrise cărțile și rechizitele de școală.

Afară de cărțile și de chartele geografice cuprinse în numita ordinăciune, nu este iertat a se întrebuița în școală alte cărți nici alte charte geografice.

Prin urmare, sub pedeapsa prevăzută în art<icolul> d<e> lege XXVIII din 1876 (7, p. 5) și XXX din 1883 § 49 este oprit în loc de cărțile aprobate de consistoriu a se folosi manuscrite și a se dicta pruncilor notițe din ele; de a se întrebuița în școală charte geografice desemnate cu mâna, sau peste tot alte charte decât cele cuprinse în sus-numita ordinăciune.

Ordinaciunea de față onoratele oficii protopresbiterale o vor înmâna pe lângă revers, fiecărui învățător și fiecărei învățătoare din tractul lor – spre strictă observare. Iară reversele le vor trimite înapoi cât mai curând.

Caransebeș, din ședința consistorială a senatului școlar, ținută în 28 decembrie 1889.

Episcopul diecezan,
Nicolae Popea m.p.

Arh. St. Caransebeș, fond Protopopiatul ortodox român Caransebeș, dosar 35 / 1890, f. 1, orig.

106

1890 august 27, Sibiu. Scrisoarea adresată de I. Coroianu, președintelui Comitetului Național Român, prin care îi solicită să convoace adunarea generală la Cluj, pentru a dezbate campania declanșată de guvern împotriva presei românești.

1890 august 27, Sibiu

Preastimate Domnule colega și Președinte al
Comitetului Național!

Mă aflu azi în Sibiu unde, vorbind cu oamenii noștri despre afacerile noastre politice, m-au conștientizat că să fac o încercare spre a mai clăti lucrurile, pentru că timpul ar fi să ne facem datoria.

Așa m-am decis ca să te rog, încă de aici din Sibiu, ca să binevoiești a concheta adunarea Comitetului Național din Cluj, pe 11 sept. st.vechi 1890, ca apoi să ne înțelegem și asupra întrebărilor care ating jurnalistică noastră politică.

Goana care s-a luat din partea guvernului contra presei noastre trebuie să ne pună pe gânduri și să ne coadune la fapte serioase.

Deci, te rog, cu toată onoarea, ca să binevoiești pe ziua amintită a ne convoca la Cluj.

Cu domnul dr. Brote suntem înțeleși în aceste privințe.

Cu distinsă stimă,
I. Coroianu

Arh. St. București, fond Ioan.Rațiu, dosar 148, f. 1, orig.

1890 octombrie 27, Sibiu. Procesul-verbal al Conferinței generale a Partidului Național Român din Transilvania, la care s-a hotărât redactarea și publicarea unui memorandum în care să fie cuprinse toate drepturile legitime ale românilor ardeleni.

PROCES VERBAL

luat în Conferința generală a delegaților alegătorilor români din Ungaria și Transilvania, ținută la Sibiu la 27 și 28 octombrie 1890.

Ședința I

la 27 octombrie 1890

În urma convocării Comitetului Central, instituit în Conferința generală din 1887, emanată sub nr. ... și datul ... și alăturată sub A, delegații aleși în cercurile electorale locuite de români, întrunindu-se în sala de la "Împăratul Romanilor":

Nr.1

Președintele comitetului central dr. Ioan Rațiu prin cuvinte alese binevenitează pre delegații alegătorilor români și la 10 ore a.m. deschiară ședința deschisă.

Conferința decide ca cuvântarea prezidială de deschidere, primită cu aplauze și aprobări generale să se accludă la acest proces verbal sub litera B.

Nr.2.

La ordinea zilei fiind alegerea biroului ad-hoc, delegatul Daniel Lica propune,

Iar conferința alege cu aclamare de președinte pe delegatul dr. Ioan Rațiu și de notari pe delegații Petre Truța și D. Ioan Mihulea.

Nr.3

Prezidiul provoacă pe delegații nou aleși să-și depună credenționalele pe masa biroului

Credenționalele prezentate se vor preda spre cenzurare și raportare comisiunii verificatoare, ce urmează a se alege.

Nr.4

În urma concluziei de mai sus

Comisiunea verificatoare se alege în persoanele delegaților dr. Ioan Nichita, dr. George Popa și dr. Absolon Todea, iar pe timpul până va lucra această comisiune prezidiul suspendă ședința.

Nr.5

La orele 11 1/2 redeschizându-se ședința, comisiunea verificatoare prin raportul său dr. George Popa propune spre verificare și

Conferința verifică alegerile următorilor delegați:

Cercul Făgărașului: Nicolau Cosgaria, c.r. căpitan și Iuliu Dan, protopresbiter supleant dr. Nicolau Șerban;

Cercul Becicherecul-Mic: Paul Rotariu, avocat și Alexandru Mocsonyi, proprietar mare, aleși în 1887;

Cercul Becleanului: supleant Paul Sălvan, preot.

Cercul Dejului: Gavril Manu, avocat ales în 1887.

Cercul Iclodul-Mare: Gregoriu Stețu, avocat ales în 1887.

Cercul Ileanda-Mare: dr. Ioan Hosan, medic în Grafensberg, ales în 1887.

Cercul Lăpușul unguresc: Teodor Herman, protopresbiter, ales în 1887.

Cercul Abrud-Roșia: Ioan Todescu, preot.

Cercul Hațegului: dr. Alexandru Hossu, avocat.

Cercul Cisnădiei: dr. Petru Cioran, medic.

Cercul Comloș-St. Ana: Constantin Popovici, paroh și Mihai Veliciu, avocat.

Cercul Mediașului: Dr. Nicolae Racoția, medic.

Cercul Iosășilului: Corneliu Lazăr, preot și dr. Ștefan Pop.

Cercul Dioșod: Teodor Pop, protopresbiter.

Cercul Gileului: Pompiliu Piposiu și Alexiu Pop, avocat.

Cercul Cehu-Silvaniei: supleant Ioan Pop, preot.

Cercul Aleșd: Ioan Popa, avocat și redactor.

Cercul Vinga: Vincențiu Babeș și George Lazăr, avocat, ales din 1887.

Cercul Făgetului: Sebastian Olariu, protopresbiter și dr. Aurel Popovici

Cercul Nocrichului: Pompiliu Piposiu, publicist și Sabin P. Barcian, dirig. instit. econ. din Rășinari.

Cercul Gernesig: dr. Absolon Todea, avocat.

Cercul Sibiului: Eugen Brote, proprietar.

Cercul Nădlacului: Petru Precupaș, econom și Vincențiu Marcovici, preot.

Cercul Vințul de Jos: dr. Avram Tincu, avocat și supleant Victor Tordășan.

Cercul Caransebeș: Mihail Popovici, protopresbiter.

Cercul Lugojului: dr. George Popovici, protoprezbiter.

Cercul Zorlenți: Iuliu Popovici și dr. George Dobrin, avocați.

Cercul Sebeșul săsesc: Ioan Droc, protopresbiter și dr. Pompiliu Isac, avocat.

Cercul Carașeu/Satul-Mare/: supleant Gavril Barbul, proprietar.

Nr.6

După acestea prezidiul constată că sunt de față 97 delegați verificați la 1887 și 39 delegați verificați de nou, cu totul deci 136 delegați, care reprezintă 69 cercuri electorale. Conferența cu plăcere ia act după aceea, că atât numărul delegaților, cât și acela al cercurilor reprezentate s-au înmulțit.

Nr.7

Urmând la ordinea zilei constituirea biroului definitiv, după ce președintele ad-hoc dr. Ioan Rațiu a declarat că nu poate primi prezidiul definitiv din motiv că conferința are să decidă asupra celor hotărâte de Comitetul Central sub prezidiul său

Conferința alege cu aclamare de președinte pe Vincențiu Babeș, de vicepreședinți pe George Pop și Vasile Rațiu, iar de notari pe Andrei Cosma, dr. Ioan Mihu, dr. Corneliu Diaconovich și Sebastian Olariu.

Nr.8

Biroul definitiv ocupându-și locul, președintele Vincențiu Babeș mulțumește pentru încrederea într-însul și constată, că oricine trebuie să fie convins, că în această adunare este concentrată floarea poporului român, cei mai buni, mai credincioși, mai serioși, cei mai iubiți și mai iubitori de popor ai națiunii române. Ceea ce însă nu exclude, că și afară de adunare vor mai exista bărbați vrednici, care din diferite cauze nu sunt aici, dar afară de această adunare nu va putea nimenea susține și dovedi, că sunt ca contrari de-ai noștri mai buni, mai adevărați, mai sinceri patrioți și naționaliști. Constată aceasta ca o încurajare a prezidiului, care, sprijinit de astfel de reprezentanți inteligenți ai poporului nu va întâmpina greutăți în conducerea agendelor acestei adunări. Este altcum de convingerea, că și astăzi ca și înainte de aceasta ne vom manifesta înaintea lumii cu demnitate, cu zelul național și totodată cu simțul de ordine, care este înăscut tuturor românilor. În fine notifică, că notariul ședinței de astăzi este dr. Ioan Mihu.

Conferința cu plăcere ia act de cuvintele prezidiale.

Nr.9

După acestea membrul Comitetului Central dr. Vasile Lucaciu dă citire raportului general al comitetului central despre activitatea de la ultima conferință generală până acuma.

Raportul general al Comitetului Central primit cu vie manifestări de consimțire se aclude la procesul verbal prezent sub litera C, totodată se va supune deliberării comisiunii de 30, ce este a se alege conform uzului din trecut.

Nr.10

În/cheiem/ cu conlusul de mai sus

Comisiunea de 30 se alege în persoanele următorilor delegați: Daniel Lica, Simeon Monda, Gavril Manu, Rubin Patița, Alexandru Filip, dr. T. Mihali, Iuliu Coroian, dr. Ioan Rațiu, Francisc Hossu Longin, dr. Avram Tincu, Ludovic Csato, George B.Pop, dr. Absolon Todea, Patriciu Barbu, Nicolae Cristea, Eugen Brote, Alexiu Berinde, dr. Ioan Nichita, dr. George Popovici, Andrei Medan, Paul Rotariu, dr. Nicolae Oncu, Coriolan Brediceanu, dr. Vasile Lucaciu, dr. George Popa, Ilie Trăilă, Ungurean, Andrei Ghidiu, Simeon Căluțiu, Vasile Voina, Iacob Macavei, Ionaș, Const.Popovici, Palade, Stețu, Anania Pop, Mihai

Veliciu. Totodată se declară că în conformitate cu uzul din trecut membrii Comitetului Central, de prezent 8 la număr, încă vor face parte din această comisiune.

Nr.11

Delegatul dr. Nicolae Oncu propune și

Conferința decide, că în vederea momentuoșității obiectelor de pertractat în comisiunea de 30 la dezbaterile aceleia să poată lua parte cu vot consultativ toți delegații prezenți.

Nr.12

Nemaifiind alte obiecte de pertractat anunțând, că timpul ședinței a II-a, în care se va pertracta raportul comisiunii de 30, se face cunoscut prin afișare la ușa sălii.

Servește spre știre.

Cu aceasta ședința se încheie la orele 12 1/2.

Vincentiu Babeș, dr. Ioan Mihu notar.

Ședința II.

la 28 octombrie 1890

Nr.13

Deschizându-se ședința la 4 ore postmeridiane prezidiul anunță că procesul verbal încheiat în ședința I se va autentica cu acela, ce se va încheia în ședința de astăzi.

Servește spre știre și aprobare.

Nr.14

Președintele Vincentiu Babeș anunță, că fiind dânsul însărcinat cu referada asupra lucrărilor comisiunii de 30 în ședința prezentă predă prezidiul vicepreședintelui George Pop.

Servește spre știre și aprobare.

Nr.15

Prezidiul prezentează 14 telegrame de aderență și felicitare sosite la adresa conferinței din diferite centre românești, care citindu-se

Cu plăcere se iau spre știință.

Nr.16

Urmând la ordinea zilei raportul comisiunii de 30 emise sub nr. 10 prezentat prin raportorul Vincentiu Babeș după ascultarea cu toată atențiunea a motivelor mai speciale expuse de raportor și întrerupte cu vii aplauze de către conferență

Conferența în unanimitate decide:

I.

Adunarea generală ia spre știință raportul Comitetului Central, prezentat în ședința din 27 octombrie 1890.

II.

Pe baza acestui raport adunarea generală susține întreg și neatins programul național satorit și adoptat în adunările generale ale Partidului Național, ținute în 1881, 1884 și 1887.

III.

Procurarea mijloacelor eficace la promovarea intereselor naționale și executarea concluziilor prezente, conferința le conrede comitetului său central, căruia îi promite tot sprijinul.

IV.

Conferința generală a Partidului Național Român aprobă motivele pentru care comitetul nu a aflat până acum de oportun a subșterne memorandumul la înaltul Tron. Totodată, cu considerare la situațiunea ce s-a agravat, conferința generală întregește Comitetul Central la numărul de 25 membri, și-l însărcinează pe acest comitet cu publicarea unui memorandum politic, care să cuprindă toate gravaminile poporului român, iar aducerea gravaminilor la cunoștința prea Înaltului Loc s-o facă când va fi de lipsă.

Nr.17

După o pauză de 10 minute raportorul Vincențiu Babeș ia cuvântul pentru a expune situațiunea cu privire la afacerile internaționale și respective la crizele ce amenință pacea și ordinea în Europa, făcând enunțiațiuni, care nu sunt destinate a forma concluzii ale conferinței, ci numai de a marca atitudinea Românilor din Austro-Ungaria față de acele crize. Acele enunțiațiuni aplaudate de conferință sunt:

I. Prin situațiunea noastră politică și națională-culturală avem un rol important. În virtutea acestei importanțe, de care suntem pătrunși, convinși și conscii, îndreptățiți ne credem a ne ridica glasul nostru, ca să fie auzit la Budapesta, la Viena, în întreaga monarhie, ba chiar în cercurile politice conducătoare din întreaga Europă și ca să ne recomandăm atențiunii puternicilor din lăuntru și din afară.

II. Suntem și ne simțim membri ai marei familii române de 11 milioane; ca membrii ai ei tindem la dezvoltarea materială și culturală a românimii, tindem la scutirea neamului nostru de toate influențele străine; cu toate acestea negăm solemn, că am avea tendințe daco-romanistice, ținem a aparține monarhiei austro-ungare și suntem supuși credincioși ai Coroanei de Habsburg.

III. Dorim o patrie comună fericită și o monarhie puternică în care să fim membri buni și folositori, dar cerem, ca cel puțin aici să ne fie recunoscut dreptul de fii ai patriei cu toate consecințele, să nu mai fim numiți și tratați ca străini, să nu fim dați pradă oarbei patimi a adversarilor.

IV. Dorim împreunarea în privințe economice a Austro-Ungariei cu România și condamnăm barierele de vamă ridicate în paguba amândoror state.

V. Dorim menținerea raporturilor bune pe teren politic cu România și șcim a prețui încheierea unei convenții militare.

VI. Nu se poate ajunge această țintă a monarhiei, precât timp dăinuiește nemulțumirea românilor de aici.

VII. Ne adresăm către toate naționalitățile din patrie și monarhie să se declare solidare cu noi și cu postulatele noastre, în interesul lor bine priceput.

VIII. În partea apuseană a monarhiei a străbătut ideea împăcării naționalităților în urma inițiativei de la gubern, prin concesiuni reciproce. Aceasta dorim și noi.

IX. Importanța elementului român pentru politica triplei alianțe noi o pricepem. Dar nu se poate ca tripla alianță să se întărească și să dureze și totodată să se susțină sistemul de opresiune și nemulțumire al popoarelor, care doresc dezvoltare pașnică în patria lor.

Prezidiul din manifestările ce s-au făcut constatând consimțământul conferinței.

Anunță luarea la cunoștință a celor enumerațiuni.

Nr.18

Reluând Vincențiu Babeș prezidiul, urmează la ordinea zilei constituirea comitetului central, care se alege în persoanele

Delegaților următori: Vincențiu Babeș, particular în Budapesta, dr. Ioan Rațiu, avocat în Turda, Iuliu Coroian, avocat în Cluj, George Pop, proprietar în Băsești, dr. Vasile Lucaciu, paroh în Sisești, Eugen Brote, proprietar în Sibiu, dr. Daniel P.Barcian, profesor în Sibiu, dr. Cornel Diaconovich, redactor în, ¹ Coriolan Bredicean, avocat în Lugoj, dr. Ioan Mișu, avocat în Orăștie, Paul Rotariu, avocat și redactor în Timișoara, dr. Nicolae Oncu, avocat în Arad; dr. T. Mihali, avocat în Dej; dr. George Popa, asesor consistorial în Arad; Francisc Hossu Longin, avocat în Deva; Mihail Popovici, protopresbiter în Orșova; Vasile Ignat, avocat în Beiuș; G. B. Pop, particular în Brașov; Alexandru Filip, avocat în Abrud; Vasile Rațiu, vicar foraneu în Făgăraș; dr. Aurel Mureșanu, redactor în Brașov; Ludovic Csato, avocat în Blaj; Patriciu Barb, avocat în Reghinul săsesc; Andrei Cosma, avocat și proprietar în Șimleul Silvaniei și Nicolae Cristea ases.cons. Sibiu.

Nr.19

Prezidiul pofteste conferința a lua dispozițiile de lipsă cu privire la autenticarea proceselor verbale luate în conferința generală.

Autenticarea acelor se conrede Comitetului Central.

Nr.20

Fiind ordinea zilei exhaustată, președintele mulțumește delegaților pentru interesul, zelul și tactul cu care au conlucrat întru rezolvarea

---

1 loc alb în text

agendelor acestei conferințe și constată că lucrările conferinței sunt terminate.

Nr.21

După acestea delegatul Pavel Rotariu luând cuvântul între aplauze generale mulțumește prezidiului pentru conducerea înțeleaptă a consultărilor și lucrărilor conferinței, asemenea mulțumește Comitetului Central pentru convocarea conferinței.

Cu acestea ședința se încheie la orele 7 1/2 seara.

V. Babeș, dr. Ioan Mișu

not.

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 22, f. 150-159.orig.

108

1890 octombrie 27, Viena. Telegramă a studenților români din Viena care urează succes Conferinței generale a Partidului Național Român.

Conferinței Partidului Național Român Sibiu

În aceste zile de grea urgie salutăm cu bucurie întrunirea Partidului Național Român. Fie ca acțiunea energică a acestui partid să insufle respect asupraitorilor, revărsând în același timp mângâiere în inimile mâhnite ale românismului. Vom fi pururi cu acei care vor ști să apere mândria și drepturile naționale.

Trăiască Patria! Trăiască Națiunea română!

Trăiască reprezentanții poporului românesc!

Sus inimile noastre! Sus steagul național!

Junimea academică română din Viena

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 21, f. 50, orig.

109

1890 octombrie, Sibiu. Raportul Comitetului permanent al Partidului Național Român din Transilvania prezentat la Conferința generală din octombrie 1890, în care se subliniază metodele folosite pentru organizarea și afirmarea drepturilor națiunii române.

Raportul Comitetului permanent Electoral al Partidului Național Român despre activitatea sa din 1887 până la Conferința generală a alegătorilor acestui partid, din 27-28 octombrie 1890.

Evenimentele politice din viața internă a Ungariei și Transilvaniei, precum acele s-au dezvoltat până în anul 1887 au creat o situațiune de tot gravă pentru poporul românesc.

Publicistica maghiară, îmbătăată de succesele efemere ale exclusivismului național maghiar, ridicat la putere domnitoare în stat, nu mai cunoaște margini; în agitațiuni /rabuliate/ în contra naționalităților, și special contra românilor din Ungaria și Transilvania, împlând lumea lor și cea străină cu fel de fel de denunțări pe contul patriotismului și a maturității politice a românilor, cu scopul vădit de a-i denegri înaintea tronului și de a-i discredita înaintea lumii civilizate.

Pe lângă aceasta s-au pus cu desăvârșire și hotărât, în serviciul utopiei de a preface statul milenar poliglot "Ungaria" în stat curat național unitar "Maghiar", ceea ce n-a fost, și nu va fi în veci.

Cercurile conducătoare a<le> politicii de stat, /se văd/ a fi aplecate se sprijinească tendințele manifestate de publicistica lor, până la extrema exagerată, punând astfel dificultăți aproape insuportabile în calea buneii înțelegeri dintre naționalități și în specie zădărniciind voința nobilă a națiunii române de a veni la o coînțelegere vrednică și necesară cu maghiarii, cu acest element cu care noi pururea am căutat modul de conviețuire pașnică ca și cu celelalte popoare conlocuitoare. Și în special de la 1881 am cercat această înțelegere pe baza programului nostru național care este expresiunea și postulatul cel mai moderat al justelor noastre aspirațiuni naționale.

Spre nefericirea patriei, legislațiunea și guvernul țării nesocotind dezvoltarea istorică și situațiunea de fapt a relațiunilor etnografice din țară și disprețuind rezoanele unei politici de concilațiune, între națiunile conlocuitoare, au respins și resping toate localele noastre încercări.

Astfel, pas de pas, nu numai că s-au nimicit și modestele baze legale pe care s-a pus viața noastră politică națională, în legea numită despre egala îndreptățire a naționalităților din 1868, ci prin legi aduse specialmente în cauza administrațiunei, a justiției și a instrucțiunei publice, precum și prin ordinațiuni ministeriale contrare legilor sancționate, ni s-a creat o situațiune în care vedem apropiat, că drepturile noastre naționale sunt ignorate cu desăvârșire, limba națională ne este scoasă din viața publică a patriei noastre, justele noastre postulate sunt nesocotite, /ba/ insultate, și suntem amenințați pe față în existența noastră națională.

Conferința națională a alegătorilor români, întrunită 7-8-9 mai din 1887, a arătat în mod solemn, că cunoaște pe deplin reala situațiune ce ni s-a creat și cu demnitatea unei națiuni convinse despre drepturile sale inalienabile a ridicat sărbătorește pretentul său în contra sistemului de prigonire cu care publicistica maghiară, cercurile politice maghiare, legislațiunea și guvernul țării, năvălesc asupra noastră cu

atâta necruțare încât este o minune, care numai prin virtutea națiunii române se poate explica, că în fața nelegiuirilor vândite, în fața uzurpării opiniei publice a țării, în fața violenței sistemului politic ce apasă țara, și special pe popoarele nemaghiare, în loc să ne guverneze, am rămas și rămânem ca un element model de ordine civilizatoare, căci numai cu legea și cu dreptul sfânt în mână ne luptăm pentru realizarea justelor noastre aspirațiuni naționale.

Conferința generală din 1887 în cele 9 p. ale programului său, adoptat în unanimitate, de toți delegații alegătorilor români, au depus memoriul pretențiunilor națiunii române, bine acum, că acea este expresiunea nefalsificată a sentimentului tuturor românilor, care sinceramente voiesc a pune condițiuni durabile, pentru înflorirea iubitei patrii comune.

Partidul Național Român a lucrat în toată abnegațiunea, spre realizarea acestui program, Conferința generală a partidului însă a voit și a decis, ca îngrijirea executării acestor rezoluțiuni, să se depună în mâinile unui comitet permanent electoral de 11 membri, care în calitatea sa de organ executiv al voinței alegătorilor români să dea expresiunea solemnă voinței și gândirii națiunii întregi, unde și când va pretinde aceasta interesul națiunii române și a patriei.

Cine nu va recunoaște, onorată Conferința generală, că sarcina care s-au pus din partea națiunii pe umerii acestui comitet, a fost și este grea de tot în sine, și împreună cu o responsabilitate foarte mare înaintea națiunii întregi?!

Consciu de datorința sa Comitetul permanent Electoral îndată după terminarea /discuțiunilor/ Conferinței generale în 10 mai 1887, s-a constituit împărțindu-și rol de activitate spre cele trei scopuri mari și mai importante, ce i s-au pus înainte.

1. Emiterea unui apel către toți alegătorii Partidului Național;
2. Redactarea unui memorial, bine motivat și explicat, cu argumente luate din starea actuală a lucrurilor, cu toate cauzele, pentru care acest popor nefericit, nu poate ajunge, la folosirea drepturilor competente lui, nu numai în puterea legilor rațiunii, ci nici chiar în sensul legilor existente;

- și 3. Ca în numele conferinței, prin mijlocirea unei deputațiuni, să aducă memorialul la preainalta cunoștință a Coroanei în scopul de a fi apreciată națiunea precum merită ea, și nu după cum o denunță și o tratează contrarii.

Comitetul Central al Partidului Național a și redactat "Apelul către alegătorii români", în care descrie în mod fidel procedura guvernului și a tuturor factorilor politici domnitoare în țară, în cauza legilor de deputați dietali, prin care devine iluzoriu dreptul și libertatea de alegere, nu numai, ci prin legea excepțională de alegere în părțile transilvănene, și, în genere, prin abuzurile puterii, prin tot felul de

corupțiuni, presiuni și demoralizări, dreptul de alegere al cetățenilor liberi devine o armă periculoasă în contra intereselor bine pricepute, ale națiunii române și a patriei comune; invită pe alegătorii români, să se abțină de la alegeri, și de la mișcămintele electorale. Această rezistență pasivă o pretinde onoarea numelui român, și interesele patriei. Pentru părțile ungurene însă, s-au lăsat excepțiuni, cu privire la acele locuri, unde s-a crezut că cetățenii români își vor putea exercita liber dreptul lor de alegere.

Memorialul, prevăzut în p. 4 al rezoluțiunilor Conferinței generale a Partidului Național Român, este redactat conform instrucțiunilor precizate în punctul amintit, și a fost revăzut, cenzurat în mai multe ședințe ale comitetului, așa-că textul stabilit al acelu memorial, prin ajutorul lui, domnul Iuliu Coroian, este pus la dispozițiunea onoratei conferințe generale, așteptând hotărârile on.conferințe, în ce privește procedarea ulterioară în cauza memorialului.

Afară de aceste lucruri grave și de supremă momentalitate în activitatea noastră, pentru eluptarea drepturilor naționale, Comitetul Central Electoral a veghiat prin membrii săi, ca în luptele vehemente, și chiar în ciocnirile serioase, care s-au ivit între reprezentanții ideii juste naționale și între administratorii puterii de stat, interesele naționale române să fie reprezentate cu demnitate, apărate cu bărbăție și purtate la triumful dorit.

Comitetul Central al Partidului Național, era de acea convingere, că guvernul țării și toți factorii politicii domnitoare în stat, luând în considerațiune serioasă motivele atât de evidente ale Partidului Național, observând procedura legală și sinceră, a acestui partid și, în fine convingându-se despre adevărul și dreptatea pretențiunilor națiunii române, va reveni pe terenul legalității, față de poporul românesc, respectând cel puțin acele legi, pe care ei înșiși le-au creat, și regele apostolic le-au sancționat; și cu bucurie va primi dreapta frățescă, ce i-o întinde o națiune conștientă de puterea morală neînvingibilă a drepturilor sale.

Acum, după ce avem înaintea ochilor un șir lung de fapte dușmănoase, săvârșite din partea puterii în contra celor mai vitale interese, ale națiunii române suntem siliți a constata în fața onoratei Conferințe generale, un trist adevăr, pe care tot românul îl simte, vede și recunoaște, că adică amar ne-au înșelat și această modestă speranță.

Au decurs alegerile dietale.

Și cine nu știe, cine nu au văzut, că toată campania electorală, pe toată linia a fost un șir neîntrerupt de cele mai nerușinate abuzuri ale puterii publice, care în formă de presiune, de demoralizare, și de corupțiune, au împins lucrurile la terminul, unde dreptul și libertatea electorală, au devenit obiecte de batjocură în țară.

Destul este să amintim acuzele grave și adevărate până la evidență, ce le-au aruncat în ochii guvernului deputații opoziționali, fiii națiunii maghiare, constatând, că procedura guvernului, în decursul alegerilor dietale, au fost o parodie necalificabilă a ideilor de libertate cetățenească, și că aceste abuzuri, cu puterea guvernativă au fost cauza principală, de președintele Consiliului de Miniștri, în un mod nemaivăzut și neobișnuit în țări civilizate, au fost silit să-și părăsească locul, de unde în curs de 15 ani atâtea dezastre au adus asupra acestei țări nefericite.

Aceste abuzuri au pricinuit, și aceea că la noi, și din cele 3 cercuri electorale, unde au candidat deputați naționali, cu învoirea Comitetului Central, numai în un singur cerc electoral, cel mai mare din țară, care dispune de 6.000 de voturi s-a putut alege candidatul poporului românesc.

Și după ce s-a constatat, înaintea lumii, falsificarea sistematică a libertăților constituționale, publicistica maghiară guvernamentală, mai are cutezanța de a susține că alegătorii români au mers la urnă – pentru ei. De sine urmează, că această procedură înaintea românilor leali și conștiincioși, precum și înaintea tuturor oamenilor nepreocupați, se prezentează ca și o mistificare politică.

Dar organele guvernului nu s-au mulțumit cu atâta, ci văzând paciența și moderațiunea politică a românilor, s-au atins cu atentate dușmănoase de mai mulți bărbați, care în viața publică și în presă, au reprezentat cu demnitate ideea națională română.

Înaintea Tribunalului regesc din Sătmar s-a incriminat un proces politic în contra unui delegat la Conferința generală din 1887 care în termeni inofensivi a raportat înaintea alegătorilor săi români, despre lucrările conferinței și a descris în culori adevărate starea poporului român de sub acest sistem de guvernare.

Din acte oficiale, nimerite în mâinile avocatului apărător, s-au dovedit în mod inetrabil, că guvernul politic al țării, a influențat, ca fapta iprehensibilă a civelui liber, să se califice de delict de agitațiune. În cursul pertractării finale din 4-9 iulie 1889 s-au demascat năzuințele politice și tribunalul regesc înfrânt de evidența datelor, a fost silit să pronunțe verdict de achitare pentru acuzat.

Un alt român, fala națiunii române, pentru meritele sale câștigate pe câmpul de luptă, pentru înaltul tron și patrie a fost tras în judecată sub pretext de delict de agitare și târât înaintea tribunalelor în ciuda imunității, ce-i asigura legea punitivă, ca unui deputat ales pentru dietă.

Și ce a fost vina acestui bărbat distins?

Acea că adoptând cu sinceritate programul Partidului Național a observat cu mintea sa pătrunzătoare, că singur numai realizarea acestui program just poate să readucă pacea între români și maghiari;

iar de altă parte, văzând încercările politicii domnitoare de a zădărnici toate năzuințele nobile ale națiunii române au constatat aceea ce, cu durere e scris pe fruntea fiecărui român, că adică națiunea română din Ungaria și Transilvania este scoasă în mod măiestrit din cadrele vieții constituționale și că se recere lupta grea pentru a ne putea afirma și a ne salva onoarea națională.

Grația preainaltă a trebuit să intervină ca să se pună capăt procesului intentat și numai așa au încetat prigonirile pornite în contra credinciosului și venerabilului oștean și a neprihănitului cetățean.

Nu mai puțin dureros ne-a atins pe toți procedura sistemului politic față cu jurnalistică noastră.

Onorată Conferință generală!

Din conceptul libertății politice urmează să-ți poți exprima părerile ce le ai în suflet pentru promovarea fericirii individuale și a celei comune, între marginile dreptului natural și ale legilor eterne despre moralitate. Cel ce trece peste aceste margini, pe care și lumina rațiunii necorupte și le revelează, cade în libertinism, iar cel ce nu-ți permite să te miști liber între aceste margini împedecă cu lanțuri de sclavie mișcările spiritului și apare ca și un fantom de ispită în calea fericirii tale, pe care a-l da în lături sau peste care a trece este întotdeauna dreptul sufletului luminat, iar a-l nimici este datorința omului sau a națiunii, care aspiră la fericire.

Natura toată prin manifestațiunile izvorâte din legile eterne care o guvernează, constituie fenomenul cuceritor care în limbă omenească se numește harmonia universului. Fiecare individ, fiecare familie de ființe, prin dezvoltarea puterilor și a calităților inerente naturii sale, contribuie la producerea acestei harmonii.

După această analogie, popoarele, națiunile, prin libera dezvoltare a ființei lor etnice și etice se apropie către idealul omenimei, armonia vieții spirituale în perfecțiunea inteligenței și moralei.

Și unde e scris aceea, în cer sau pe pământ, că într-un stat compus din două deosebite elemente de popoare, unul sau altul să aibă drept de a nimici existența celuilalt, sau de a-și crea bunăstarea și gloria națională pe mormântul celuilalt popor?! Nu este, ci din contra fiecare popor are dreptul neprescriptibil de a se dezvolta liber și neîmpiedicat cu atribuțiunile sale generale de om și în calitățile sale speciale de națiune; aducând pe terenul vieții publice talismanele de cultură și morală ascunse în ființa sa, în limba, în moravurile, în dexteritățile sale, în poezia sa, în modul său de cugetare, în toată viața sa, ca așa se contribuie la ajungerea mărețului scop: fericire și perfecțiune.

Cel ce respectează adevărurile acestea pe sine se înalță, cel ce le desconsideră, pe sine se degradează.

Aceste adevăruri trebuie să reguleze viața popoarelor în fiecare stat și a le predica, a le susține, a le instala în inima tuturor cetățenilor, este prima neamânată și imperativă datorință a presei publice.

Și dacă undeva în lume de bună seamă în această monarhie este de lipsă a susținea sus și tare la vederea tuturor cetățenilor adevărurile acestea unde ura și prigonirea raselor nemaghiare s-au prefăcut în sistem politic de guvernare, unde existența statului, prosperarea, viața și fericirea unei națiuni prin cea mai condamnabilă și cea mai nesocotită devalațiune a tuturor principiilor de drept și libertate, se condiționează de la subjugarea, de la asimilarea, de la nimicirea celorlalte națiuni.

Și cum vine aceea, ce fel de monstru de patriotism este acela care să ceară de la noi astăzi, după o existență pe acest pământ de 18 veacuri pline de glorie și de durere pentru neamul nostru, ca acum în veacul XIX în epoca deșteptării generale a tuturor popoarelor, să jertfim noi armonioasa...

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 22, f. 143-149.

110

1890 noiembrie 15, Sibiu. Memoriu adresat de Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, Camerei deputaților din Parlamentul ungar, prin care i se exprimă îndoielile, îngrijorările și obiecțiile față de proiectul de lege privind reglementarea problemei învățământului preșcolar.

Hohes Abgeordnetenhaus!

Die weittragenden, in das Leben der Familie und der Kirche tief einschneidenden Bestimmungen des Gesetzentwurfes über die Regelung des Kinderbewahrwesens legen dem ehrfurchtsvoll gefertigten Oberkonsistorium die Pflicht auf, mit den nachfolgenden Ausführungen vor das hohe Haus zu treten.

Wir sind der Meinung, daß geplantes Unrecht, beabsichtigte Schmälerung begründeter Ansprüche dem Patrioten als das dunkle Ackerfeld erscheinen müssen, auf welchem die Furche des Rechtes zu pflügen und das Saatkorn aufklärender, sachlicher Gründe auszustreuen, die einzig richtige Betätigung des Patriotismus sei.

Zwar die vaterländische Verfassung gewährt im Oberhaus den Kirchen zur Wahrung ihrer Rechte und zur Vertretung ihrer Interessen einen dankenswerten Anteil an der Gesetzgebung. Gegenüber dem vorliegenden Gesetz-Entwurf aber können wir uns nicht beschränken auf die durch jene preiswürdige Einrichtung auch unserer Kirche

gewährleistete Einflußnahme auf die gesetzgeberische Gestaltung des Bildungswesens der nachwachsenden Geschlechter und machen demnach von dem allen Bürgern und Körperschaften des Landes zustehenden Petitionsrechte Gebrauch.

Um jedem Mißverständnisse von vornherein zu begegnen, stehen wir nicht an, es auszusprechen, daß es nach unserer Überzeugung im souveränen Staate keine Körperschaft geben darf, welche selbst übergeordnet oder auch nur nebengeordnet wäre; daß es für den Staat keine höhere Autorität geben kann als seine eigene gesetzgeberische Autorität; daß diese für alle seine Glieder und Angehörigen unbedingt verpflichtende Kraft haben muß; und daß wir demnach weit entfernt sind, vom Standpunkte der Kirche die Kompetenz des Reichstags hinsichtlich der Regelung des Kinderbewahr-Wesens in Zweifel zu ziehen oder zu bestreiten.

Eben deshalb legen wir mit größter Zuversicht die Bedenken, Besorgnisse und Einwendungen, wozu der vorliegende Gesetz-Entwurf geradezu herausfordert, mit dem im konstitutionellen Staate zulässigen Freimut dem hohen Hause vor.

Es ist nicht unerheblich, was nach dem Jahresberichte Seiner Excellenz des Herrn Cultus – und Unterrichts-Ministers für 1888-1889 bislang auf dem Gebiete des Kinderbewahrwesens in Ungarn zustande gebracht wurde. Die Zahl der Bewahanstalten beträgt 644. Im Umfange unserer Kirche allein bestehen derzeit in Städten 16 (Kindergärten) Bewahanstalten, in Landgemeinden 18 Asyle. Das ist das Ergebnis freiwilliger Bestätigung edelgesinnter Männer und Frauen im Dienste der Fürsorge für die Kinderwelt anzusehen. Es haftet daran keine Aufregung, keine Verbitterung der Gemüter. Die Erhalter wie die Eltern der Besucher jener Anstalten erfreuen sich an denn Segnungen derselben.

An die Stelle dieser freien Betätigung der Liebe zur Kinderwelt soll nunmehr der Zwang treten, indem nach der Intention des vorliegenden Gesetzentwurfes (§ 14) die Gemeinden verpflichtet werden, Bewahanstalten ins Leben zu rufen. Es läßt sich zwar nicht Abrede stellen, daß dadurch mit einem Schlage die Zahl der Kinderbewahranstalten auf das Tausendfache vermehrt werden kann. Es muß ferner der Grundsatz anerkannt werden, daß die Gemeinden auch für kulturelle Bedürfnisse aufzukommen haben. Eine andere Frage aber ist's, ob es rätlich sei, die mit Abgaben überlasteten Gemeinden noch weiter zu belasten, die Zahl der Umlagen noch um eine zu vermehren und dadurch die Neigung zur Auswanderung zu steigern. Eine andere Frage ist's, ob im Hinblick auf die im obbezogenen Berichte des Herrn Unterrichts-Ministers aufgeführte Tatsache, daß es im Lande noch immer nicht weniger als 224 Gemeinden ohne Schulen gibt, angezeigt sei, an den Zwang zur Errichtung von Bewahanstalten durch die

Gemeinden zu denken. Vollends bedenklich erscheint jener Zwang, wenn demselben die Steuerziffer zu Grunde gelegt wird, nicht das, worauf es bei den Bewahranstalten zunächst ankommt, nämlich das aus der Art und Weise der Beschäftigung der Gemeindeangehörigen sich ergebende Bedürfnis.

Abgesehen davon, daß die gesetzliche Pflicht zur Errichtung von Bewahranstalten den Gemeinden in keinem andern Staate obliegt, – eine Erscheinung, deren Vorhandensein ihre Erklärung wohl in der Natur der Sache findet – so muß doch unbedingt anerkannt werden, daß jede freiwillige Bekämpfung der Übel des Lebens – und die Bekämpfung eines Übels wird doch durch die Bewahranstalten beabsichtigt – wertvoller ist, als der Zwang, weil sie nicht nur Gutes schafft, indem sie das Ziel erreicht, das sie sich vorsetzt, sondern weil auch der Weg zu diesem Ziele Fähigkeiten entwickelt und gebundene Kräfte entfesselt.

Wir sind demnach der unvorgreiflichen Ansicht, daß es dem hohen Zwecke, den der vorliegende Gesetz-Entwurf im Auge hat, besser entsprechen würde, wenn er sich darauf beschränken, den betreffenden staatlichen Organen die Pflicht aufzuerlegen, die Errichtung von Kinderbewahranstalten und Asylen nicht bloß in den Städten, sondern auch auf dem Lande, insoweit ein Bedürfnis hiefür nach Art und Weise der Beschäftigung der Bewohner sich kundgibt, in Anregung zu bringen und möglichst zu fördern.

Nichts was als ein sittlicher Zweck gesetzt wird, darf mit Bewältigung der Menschen durchgeführt werden; es muß Sache innerer Bewegung bleiben, weil es nur durch freie Anerkennung Dauer gewinnen kann.

Noch viel schwerere Bedenken und Besorgnisse werden jedoch in uns durch die auf den zwangsweisen Besuch der Kinderbewahranstalten bezüglichen Bestimmungen des vorliegenden Gesetzentwurfes erweckt. Dieselben erscheinen uns geeignet, die Verdienste die sich Ungarn um das Bewahranstaltwesen durch die Gräfin Therese Brunswyk von Koronka, die begeisterte Schülerin Pestalozzis, erworben hat, zu schmälern, indem dieselben eine Verkennung der Natur der Kinderbewahranstalten in sich schließen, die den Geist, aus welchem jene Anstalten auch in Ungarn hervorgingen, verleugnet; indem sie einen gewaltsamen Eingriff in das heiligste Recht der Familie anstreben, dessen verderbliche Folgen nicht ausbleiben können.

Die Verkennung der Aufgabe der Kinderbewahranstalten tritt in grellster abstoßendster Weise hervor schon in dem Umstande, daß zur Leitung derselben auch Männer zugelassen werden. Der Urheber der Kindergärten, dessen Name in allen Länder der Welt mit Achtung und Verehrung genannt wird, Fröbel, fand zur Leitung von Kindergärten vorzugsweise das Frauengemüt geeignet, das dem Kindesleben nach-

zugehen, sich ihm hinzugeben vermag und das durch den ihm eigenen liebevollen Sinn von der Natur dazu berufen ist, den Kindern möglichst alles zu sein und sie gleichsam wie eine geistige Sonne zu bescheinen und zu beleben. Und es sollen doch in die Bewahrungsanstalten sogar Kinder unter 3 Jahren aufgenommen werden! Was sind wohl Männer mit solchen Kindern im Stande anzufangen?

Jene Verkennung tritt noch greller darin hervor, daß der Besuch der Kinderbewahranstalten erzwungen werden will. Der zwangsweise Besuch der Kinderbewahranstalten wird als Grundsatz aufgestellt und demzufolge sollen alle Eltern verpflichtet sein, den Nachweis zu führen, daß ihre Kinder der nötigen Beaufsichtigung nicht entbehren. Dieser Grundsatz muß in der Theorie wie in der Praxis bekämpft werden. Man kann nicht schweigend dulden, daß die Allgemeinheit zu etwas gezwungen werde, was nur auf einen Teil Anwendung findet.

Weil es Eltern geben kann, 2 unter 100; so sollen alle chikanirt und zu einem Beweis gezwungen werden, den sie gar nicht schuldig sind. Juridisch ist diese Theorie ebenso unhaltbar, wie etwa diese, daß, weil es in einer Gemeinde unter 100 Einwohnern 2 Diebe geben kann, in allen Wohnungen Hausdurchsuchungen vorgenommen werden sollen.

Das Kind im vorschulpflichtigen Alter gehört nach dem Willen der Natur der Familie ausschließlich zu. Das elterliche Haus ist seine Welt. Innerhalb dessen bewegen sich alle seine Wünsche. All' seine Anschauungen sind dem Kreise des elterlichen Hauses entlehnt; alle seine Bedürfnisse schreiben sich von diesem Kreise her; seine Empfindungen sind vom demselben hervorgerufen. Kurz, es verdankt die ganze Form seines Seins dem Familienkreise.

“Das Kind” sagt Bluntschli, “ist von der Natur zunächst den Eltern und der Familie anvertraut. Die Triebe des gemeinsamen Blutes, das individuelle und tief verwachsene Leben der Familie, die persönliche Liebe und Pietät der Eltern und der Kinder sind bei der Erziehung ausschlaggebend”.

Von Pestalozzi stammt das Wort:

“Die ersten Keime der Liebe und die ersten Keime der Einsicht, die wir als das gedoppelte Fundament eines vernünftigen Daseins erkennen und anerkennen müssen, vereinigen sich im Muttergeföhle und in den instinktartigen und darum allgemeinen Folgen dieses Geföhles – in der allgemeinen Handlungsweise der Mutter gegen ihr Kind. Was Gott also zusammengefügt hat, Mütter, was Gott in Euch und durch Euch in Eure Kinder also zusammengefügt hat, das soll der Mensch nicht scheiden”.

Wenn es nun aber wirklich Familien gibt, welche dem Erziehungszwecke nicht entsprechen, so tritt allerdings die Notwendigkeit ein, diesem Mangel zu begegnen. Doch eben nur so weit die Not das Einschreiten einer obervormundschaftlichen Obersorge verlangt, weil

in einzelnen Fällen die Familie ihre Pflicht nicht erfüllen kann oder zu erfüllen grob vernachlässigt, ist der Staat berechtigt, an der leer gelassenen Stelle zu helfen. Ein weiterer Übergriff der Behörde in das heilige Recht der individuellen Freiheit und des Familienlebens kann nicht aus dem Staatsrechte begründet werden und wäre eben so verderblich als widerrechtlich.

Auch Pestalozzi erkannte jenen Notfall an, in welchem für einen Ersatz des Elternhauses unter gewissen Umständen gesorgt werden müsse. In seinem Volksbuche: "Lienhard und Gertrud" empfiehlt er die Errichtung von Kinderhäusern, darin arme Mütter ihre noch nicht schulfähigen Kinder hineinbringen und besorgen lassen können. Jedes in Ermangelung der Familienerziehung gewählte Surrogat ist aber nur dann empfehlenswert, wenn es den Charakter der Familie an sich trägt. Institute, in welchen 80 Kinder zwischen 3-6 Jahren unter der Aufsicht einer Leiterin und einer Gehilfin stehen, wie der vorliegende Gesetzentwurf in § 7 vorschlägt, sind als ganz unzweckmäßig zu verwerfen.

Und den Besuch solcher Anstalten erzwingen zu wollen, ist, wir wiederholen es, ein widerrechtlicher Eingriff in das Heiligtum der Familie. Eltern und Vormünder können nicht gezwungen werden, ihre Kinder oder Pflegebefohlenen in eine Kinderbewahranstalt aufnehmen zu lassen. Wie der Eintritt in diese Anstalten, so muß auch der Austritt aus denselben frei und nicht erzwungen sein. Nur solche Kinder, deren Eltern durch Richterspruch die Fähigkeit, ihre Kinder zu erziehen, abgesprochen wurde, oder Kinder, für deren Erziehung aus anderen Gründen die Behörde versorgen muß, können zwangsweise zum Besuch der Bewahranstalten verhalten werden.

Der vorliegende Gesetzentwurf aber dehnt diesen Zwang nach § 6 auf alle Kinder aus, bezüglich deren die Eltern und Vormünder nicht nachweisen, daß dieselben zu Hause oder sonstwo ständig der erforderlichen Aufsicht teilhaftig werden, und legt die Entscheidung darüber nach § 28 in die Hand des Verwaltungs-Ausschusses und der Bezirksvorstehungen.

Daß durch der größten Willkür Thor und Thür geöffnet sei, kann nicht bezweifelt werden.

Faßt man die Bestimmungen der §§14, 15, 26 ins Auge, so darf man getrost die Behauptung aufstellen, daß in einer Gemeinde wo man sich der Pflicht der Errichtung einer Bewahranstalt entziehen will, die vorgeschriebene Anzahl von solchen Kindern, die zu Hause keiner ständigen Aufsicht und Pflege teilhaftig werden können, eben nicht vorhanden sein wird; und daß in der Nachbargemeinde, wo eine solche Anstalt unter allen Umständen gewünscht wird, die vorgeschriebene Kinderzahl herausgepreßt werden kann, und zwar jedesmal unter Berufung auf den Wortlaut obiger Bestimmungen.

Eine unübersehbare Reihe von Chikanen und Willkürlichkeiten werden sich im Gefolge jener Bestimmungen einstellen.

Wir sagen nicht zu viel, wenn wir behaupten, daß der vorliegende Gesetzentwurf mit jenen Bestimmungen die Grenze des Polizeistaates streift, indem er eine unerträgliche Bevormundung der Individuen und der Familien herbeiführt.

Wenn der tiefgreifende Einfluß des Familienlebens auf die Staatswohlfahrt anerkannt werden muß, so ergibt sich für den Staat die Pflicht, das Familienleben zu schützen. Selbst die Spartaner entzogen die Kinder erst vom 7. Lebensjahre aus der Familie. Die spartanische Staatserziehung mochte ihre Entschuldigung finden in dem Bedürfnisse jenes Volkes, seine stets bedrohte Herrschaft mit den größten Anstrengungen und Opfern zu erkaufen. Ein derartiges Bedürfnis liegt jedoch im Vaterlande nicht vor. Sogar der absolute Staat hat einen derartigen Eingriff in die Freiheit der Individuen und Familien unterlassen, er war nur mißtrauisch und feindlich gegen alle Volksfreiheit. Der konstitutionelle Staat sollte sich durch den Versuch, den absoluten Staat in der Beschränkung der individuellen Freiheit zu überbieten, nicht entwürdigen. Erhielten jene Bestimmungen Gesetzeskraft, so stünde es seinen Eltern, die ihre Kinder in die Gemeinde-Bewahranstalt nicht schicken wollen, allerdings frei, ihre Kinder in einer anderen vom Gesetz vorgeschriebenen Art beaufsichtigen zu lassen. Und in diesem Falle würde dann der Ausspruch von Lord John Russel sich auch in Ungarn bewahrheiten: "Wenn Freiheit darin besteht, daß man thun kann, was das Gesetz vorschreibt, so ist ein gesetzlich bestehender Despotismus eine freie Regierung".

Es liegt allerdings im tiefsten Interesse des Staates, daß nach dem nachwachsenden Geschlecht, ohne Unterschied der Confession, des Vermögens, der Sprache, jenes Maß allgemein menschlicher Bildung zuteil werde, welches nicht als die Gabe einzelner Klassen der Bevölkerung, sondern als das gemeinsame Bedürfnis für alle angesehen werden muß. Deshalb übernimmt der Staat selbst die Sorge für die Befriedigung jenes Bedürfnisses durch ihre Nötigung der Eltern, ihre Kinder zur Schule gehen zu lassen, damit seine gesamte Jugend jene Bildung erhalte, welche sie zu verständigen Staatsbürger befähigt. Aus dem Interesse des Kulturstandes rechtfertigt sich jener Zwang; hier hat die Obervormundschaft des Staates ein Recht einzugreifen. Es reicht aber sein Recht eben auch hinsichtlich des Schulzwanges nur so weit, als der Grund desselben vorhanden ist. Deshalb geht der allgemeine Schulzwang über die Volksschule nicht hinaus.

Ja, in unserem Vaterlande hat es der Staat bisher dahin noch nicht gebracht, diesem Zwange allgemeine Geltung zu verschaffen. Wir sind noch weit entfernt von den Segnungen des Schulzwanges. Erschreckend groß ist noch immer der Prozentsatz derjenigen Kinder, die

obschon sie schulpflichtig sind, gar keine Schule besuchen und ohne allen Schulunterricht aufwachsen. Und schon will der Versuch gemacht werden, die Kinder des vorschulpflichtigen Alters einem Zwange zu unterwerfen, der noch weit größer, ja unüberwindlichen Schwierigkeiten bei seiner Handhabung, der Natur der Individuen nach, auf die er sich erstreckt, begegnen wird.

Wir können es ferner nicht unerwähnt lassen, sondern müssen es nachdrücklich betonen, daß der vorliegende Gesetzentwurf mit Bestimmungen der §§12, 13, 19, 20, 23, 24, 25 die zu Recht bestehende Verfassung unserer Kirche verletzt. Wenn jedoch jene Bestimmungen nur dem Wandel und der Abänderung untreuliegende äußere Rechte unserer Kirche berühren, so ist mit der Bestimmung des §.8, wornach die Gemeinde-Bewahranstalt, in welche Kinder ohne Unterschied der Sprache und Konfession aufgenommen werden, Unterricht im Beten erteilen soll, das innere, ewige Recht unserer Kirche bedroht.

Wenn, wie nicht bestritten werden kann, die Pflege des religiösen Sinnes in der Bewahranstalt einen hervorragenden Platz einnimmt, so wird sich dieselbe auf Gebete und religiöse Erzählungen erstrecken müssen. Es liegt jedoch auf der Hand, daß die ersteren wie die letzteren konfessionelle Färbung tragen werden. Ist damit nicht der Beeinflussung des konfessionellen Kindes gewissenslos Thüre und Thor geöffnet? Der vorliegende Gesetzentwurf enthält aber trotzdem nicht ein Wort der Warnung, daß, wo Kinder verschiedener Glaubensbekenntnisse in den Bewahranstalten vereinigt seien, dafür gewisse Sorge zu tragen sei, daß ihnen nicht zugemutet werde, an Geboten oder religiösen Gebräuchen Anteil zu nehmen, welche mit den Grundsätzen ihrer Kirche nicht vereinbar sind; er enthält auch nicht die leiseste Andeutung, daß, wo die Kinderzahl es rätlich mache und die Mittel dazu vorhanden seien, die Scheidung der Kinder nach Confessionen werden möge.

Wir können und wollen den im obigen begründeten Vorwurf nicht zurückhalten, daß der vorliegende Gesetzentwurf mit der bestandenen Bestimmung die durch die vaterländischen Gesetze gewährleistete Freiheit der Kirche gröblich und leichtfertig beeinträchtigt und damit eine Grundlage des konfessionellen Friedens gefährdet.

Wir versagen es uns, dem hohen Hause die Folgen jenes Beginnes vorzuhalten, weil wir der Meinung sind, Hochdasselbe werde nicht zulassen, daß dieses kostbare Gut des Vaterlandes durch eine unbesonnen textirte Gesetzbestimmung auf das Spiel gesetzt werde und nehmen mit der letzten unserer Einwendung die Erwägung des hohen Hauses noch mit einigen Worten in Anspruch.

Mit vollem Rechte bestimmt der § 8 ... ¹, daß jeder schulmäßige Unterricht aus den Kinderbewahranstalten und Asylen ausgeschlos-

---

1 așa în text

sen sei. Dagegen wird in demselben angeordnet, daß in den Kinderbewahranstalten und Kinderasylen die Beschäftigung jener Kinder, deren Muttersprache nicht die magyarische ist, mit der Einführung in die Kenntnis der magyarischen, als der Staatssprache, zu verbinden sei.

Diese Bestimmung erscheint uns ebenso in sich unhaltbar als in hohem Maße gravaminös.

Es ist nach den übereinstimmenden Anschauungen aller Psychologen und Anthropologen unzulässig, daß das Kind eine andere Sprache früher erlerne, als es sich die Muttersprache nicht allein gedächtnismäßig, sondern auch gemütlich aneignet, d.h. als es seine Gemütszustände in ihr auszudrücken vermag. Wer es dazu noch nicht gebracht hat, für den ist die fremde Sprache, ein Übel, gegen welches die Erleichterung gar nicht in Betracht kommt, die ein so frühes unbewußtes Erlernen gewähren mag. Abgesehen nämlich von der Überlastung des Gedächtnisses, welche offenbar durch gleichzeitige Aneignung zweier Sprachen dem kleinen Kinde zugemutet wird, ist es überhaupt eine oberflächliche Ansicht, die der Gemütsbildung sehr gefährlich werden kann; wenn man die Sprache nur als eine Summe von äußeren Zeichen betrachtet, auf deren Verständnis und fertigen Gebrauch es allein ankomme. Dann wäre es freilich gleichgültig, welche Sprache das Kind zuerst, welche zuletzt erlernte und ob eine oder mehrere zugleich. Ist dagegen die Sprache erst das Mittel, die eigenen inneren Zustände allmählich abzuklären und zu verdeutlichen, prägt sie dem Gemütsleben einen bestimmten nationalen Typus auf, erteilt sie die Auffassung des gesamten Lebens sowohl nach der religiösen und sittlichen, als nach der ästhetischen und geselligen Seite hin eine eigentümliche Färbung, die mit ihr und durch sie in das Gemüt des Kindes eingeht, so kann es keine gleichgiltige Sache sein, ob das Gemütsleben des Kindes zuerst in einer Sprache vollkommen heimisch werde, oder ob man es trotz des Widerstrebens der Natur sogleich in zwei verschiedene hineinpresse. Daß im letzten Falle teils mannigfaltige Schwankungen in der Begriffsbildung, teils Zwitterbildungen der Gefühle eintreten werden, welche insbesondere die Consolidierung des Charakters erschweren, liegt am Tage.

Wir halten jene Bestimmung auch für gravaminös, weil wir in ihr einen Angriff auf die Muttersprache der unserer Kirche angehörenden Kinder und damit unseres Volkes erblicken. Mit allem Nachdruck erheben wir unsere Stimmen gegen dieses Beginnen unter Hinweis auf das Gesetz über die Gleichberechtigung der Nationalitäten im Vaterlande und unter Hinweis auf das ewige, unveräßerliche Recht jedes Angehörigen des ungarischen Staates und jedes Volkes auf seine Muttersprache.

Die Sprache ist das eigenste Gut des Volkes, in der Sprache vorzüglich gibt sich die Eigenart desselben kund, sie ist das stärkste Band,

welches die Volksgenossen zu einer Culturgemeinschaft verbindet. Die Sprache eines Volkes antasten, ist eine Beleidigung gegen die Natur und eine mit jedem Schritt wachsende Barbarei, weil ein Verhältnis des Widerstandes auch die Mittel zur Vernichtung des angetasteten Gutes sich steigern müssen.

“Die Sprache” sagt Diesterweg, “ist jedes Volkes Heiligtum. Sie antasten, heißt: sein Leben an der Wurzel angreifen. Jedes Volk der Erde empfindet solche Wagniß als ein Verbrechen, das gegen seine Majestät geübt wird. Einen Menschen tödten, ist eine einzige, mit ihr selbst beendigte Handlung; aber einem Volke die Nationalität rauben, ist ein beständiger Mord”.

Wir wissen es wohl, daß es in den Staatsangelegenheiten eine bevorzugte Staatssprache geben muß mit Ausschluß aller übrigen Volkssprachen. Im vorliegenden Falle aber handelt es sich nicht um eine Staatsangelegenheit, und demnach ist es weder rechtlich zulässig, noch nach den Gesetzen der Natur rätlich, das Erlernen der Staatssprache den in die Bewahranstalten und Asyle aufgenommenen Kindern vorzuschreiben. Und weil dies unumstößlich feststeht, entbehren auch die Bestimmungen in den §§. 36 und 38, wornach bei jenen Kinderbewahrerinnen-Präparanden, an denen die Unterrichtssprache nicht die magyarische ist, in den Musterbewahranstalten die Verkehrssprache wenigstens in einer Hälfte des Tages die magyarische sein soll, und wornach die Unterzeichnung der Diplome der Prüfungskandidatinnen der konfessionellen Bewahrerinnen-Präparanden durch den Schulinspektor dann verweigert werden kann, wenn die Kandidatinnen der magyarischen Sprache nicht in Wort und Schrift vollkommen mächtig sind.

Hohes Abgeordnetenhaus! Wir haben unsere Einwendungen, Bedenken und Besorgnisse gegenüber dem vorliegenden Gesetzentwurfe mit rückhaltsloser Offenheit hier zum Ausdrucke gebracht, nicht weil wir die Bedeutung der Bewahranstalten für das Culturleben unterschätzen, sondern weil wir der Meinung sind, jene Bedeutung könne nicht hoch genug angeschlagen werden.

Wir wissen es, daß dieselben auf die Verminderung der Kindersterblichkeit günstig einwirken, daß sie der Verwilderung und Verlotterung unter den noch nicht schulfähigen Kindern entgegenwirken, daß sie die Sprachfähigkeit, die Übung des Gedächtnisses, die Gewohnheit an Ordnung und Gehorsam, sowie das religiöse Gemütsleben der ihnen anvertrauten Kinder fördern können. Doch allen diesen Erwartungen vermag die Kinderbewahranstalt, wie das Asyl nur dann zu entsprechen, wenn die Kinder in denselben so gut untergebracht sind, als ob sie unter der Obhut einer verständlichen, liebevollen Mutter wären. Die von uns der obigen Darlegung beanstandeten und bekämpften Bestimmungen des vorliegenden Gesetzentwurfes berechtigen jedoch

zur Behauptung, daß im Falle dieselben Gesetzeskraft erlangen sollen, die Kinderbewahranstalten und Asyle an vielen Orten zu Bruststätten ansteckender Krankheiten sowie zu Pflanzstätten der Zügellosigkeit, der Verstandesverenkung und der Gemüthsverstockung werden können.

Es erfüllt uns auch mit Stolz, daß in dem vorliegenden Gesetzentwurfe das Streben zum Durchbruche kommt, jene wohlwollende Fürsorge und jene werkhätige Hilfe, die in früheren Jahrhunderten durch Gründung von Hospitälern und Pfründe-Anstalten dem ablebenden Geschlechte sich zuwandte, nunmehr dem auflebenden nachwachsenden Geschlechte zuzuwenden. Ungarn hat auf diese Bahn ruhmvolle Erfolge bereits im ersten Viertel unseres Jahrhunderts errungen und ist damit für andere Länder Beispiel gebend gewesen, denn die erste Bewahranstalt auf väterlichem Boden wurde schon 1828 in Ofen errichtet. Und es ist doch eine historische Thatsache, daß die ersten Kinderbewahranstalten Wiens nach dem Muster der in Ofen und Pest bestehenden eingerichtet wurden. Wir befürchten, daß die von uns beanstandeten und bekämpften Bestimmungen, falls sie Gesetzeskraft erlangen sollten, jenes Ruhmes-Capital vergeuden werden und daß damit allen Freunden des Volkes und der Freiheit das betrübende Schauspiel vor Augen geführt werden wird, wie eine an sich segensvolle Einrichtung durch Verkennung ihrer Aufgabe zum Zerrbilde verunstaltet und zu einer Quelle des Unwillens, der Verbitterung und des Hasses herabgewürdigt werden kann.

Hohes Abgeordneteshaus! Wir können nicht voraussetzen, daß unsere Einwendungen, Bedenken und Besorgnisse keinen anderen Erfolg haben würden als das ohnmächtige Rütteln des Gefangenen an den Eisenstäben seines Kerkers. Im Vertrauen auf die Weltordnung, die alle umschließt, hegen wir vielmehr die Hoffnung, daß unseren Worten überzeugende Kraft nicht fehlen werde.

Wir halten dafür, daß die Härten des staatlichen Lebens dazu da seien, allen Vaterlandsfreunden zur Anstrengung ihrer sittlichen Kraft Veranlassung zu geben, um dem Ganzen, dessen Theile sie sind, zu dienen.

Möge das hohe Abgeordnetenhaus bei Behandlung des vorliegenden Gesetzentwurfes von dem Gesichtspunkte sich leiten lassen, daß, wer an die Schaffung einer Institution ohne kleinliche politisch-nationale oder anderweitige Hintergedanken herantritt, nur getragen von dem Bestreben, das allgemeine Beste zu fördern, bei einem Geschick in der Behandlung der öffentlichen Meinung die Sympathie der Bevölkerung in hohem Maße gewinnen könne, daß jedoch im entgegengesetzten Falle keine Macht der Erde groß genug sei, das herausgeforderte Mißtrauen und das aufgestachelte Widerstreben niederzuzwingen.

Wir denken., das Rad der Zeit gehe vorwärts und es dürfte mit Recht erwartet werden, daß eine erleuchtete Volksvertretung keinen Gefallen finden werde an Gesetzesbestimmungen, die in ihrem Schoße den Anstoß zu einem Rückschritt auf kulturellem Gebiete, sowie die Keime unermesslichen Unheils für das Land tragen.

Und deshalb wagen wir zu bitten: Geruhe das Hohe Abgeordnetenhaus, unsere hier vorgebrachten Einwendungen, Bedenken und Besorgnisse in Erwägung zu ziehen und zu würdigen.

Hermannstadt, den 15 November 1890

Das Landeskonsistorium der ev. Kirche A.B. in Siebenbürgen

Dr. Georg Daniel Teutsch

Bischof

Karl Fritsch

Schriftführer

Arh. St. Sibiu, fond Consistoriul evanghelic superior C.A. din Transilvania, nr. 2344 / 1890, copie

Traducere

Înaltă Cameră a Reprezentanților!

Prevederile, de mare însemnătate și cu ewfect profund asupra vieții familiei și a bisericii, ale proiectului de lege referitor la reglementarea problemei învățământului preșcolar impune subsemnatului preasupus Consistoriu îndatorirea de a pași în fața înaltei Camere cu explicațiile de mai jos.

Suntem de părere că un rău pus la cale, intenția de a restrânge niște drepturi legitime trebuie să-i apară oricărui patriot ca un câmp întunecat, pe care a trage brazda justiției și a răspândi sămânța unei motivații obiective, clarificatoare, este singura manifestare corectă a patriotismului.

E adevărat că însăși Constituția patriei asigură bisericilor, pentru salvagardarea drepturilor și reprezentarea intereselor lor, dreptul de participare la activitatea legislativă în Camera Superioară. În cazul proiectului de față însă, nu ne putem limita la influența asigurată, prin laudabila măsură amintită mai sus, și bisericii noastre asupra reglementării juridice a problemei educației generațiilor viitoare și deci facem uz de dreptul la petiție, de care se bucură toți cetățenii și toate corporațiile țării.

Pentru ca, de la bun început, să evităm orice neînțelegere, nu ezităm a declara că, după părerea noastră, într-un stat suveran nu trebuie să

existe nici o corporație supraordonată statului și nici chiar aflată pe același plan cu el; că pentru un stat nu poate să existe autoritate mai înaltă decât propria sa autoritate legislativă; că ea trebuie să fie obligatorie pentru toate mădularele și cetățenii săi; și că, prin urmare, e foarte departe de noi gândul ca, din punctul de vedere al bisericii, să punem la îndoială sau să negăm competența parlamentului în privința reglementării problemei învățământului preșcolar.

Tocmai de aceea înfățișăm înaltei Camere cu cea mai mare încredere îndoielile, îngrijorările și obiecțiile pe care proiectul de lege le provoacă, cu sinceritatea permisă într-un stat constituțional.

Nu este lipsit de importanță ceea ce, conform raportului anual al Excelenței sale, domnul ministru al cultelor și învățământului pentru 1888-1889, s-a realizat în domeniul învățământului preșcolar în Ungaria. Numărul grădinițelor atinge 664. Numai în cuprinsul bisericii noastre există la ora actuală în orașe 16 grădinițe, în comune 18 aziluri. Acestea trebuie considerate rezultatul acțiunii benevole a unor generoși bărbați și femei în domeniul grijii pentru copii. Nu există nici un fel de tulburări, nici o amărăciune. Atât susținătorii, cât și părinții copiilor care frecventează aceste instituții se bucură de binefacerile acestora.

Locul acestei manifestări benevole a dragostei pentru copii trebuie să-l ia acum constrângerea, întrucât, după intențiile actualului proiect (§ 14) comunele vor fi obligate să înființeze grădinițe. Nu intră în discuție că în felul acesta numărul acestora poate fi dintr-o dată înmiit. În același timp trebuie recunoscut principiul conform căruia comunele sunt datoare să contribuie și pentru scopuri culturale. E o altă problemă, dacă este indicat să pui noi poveri pe umerii și așa prea încărcăți ai comunelor, să mărești numărul dărilor cu încă una, accentuând în felul acesta tendința spre emigrare. Altă problemă este dacă, având în vedere faptul, reieșit din susamintitul raport al ministrului învățământului, că mai există încă cel puțin 224 sate fără școli, este indicat a se pune problema de a constrânge comunele să înființeze grădinițe. De-a dreptul îngrijorătoare apare această constrângere dacă se ia ca bază cifra impozitelor și nu ceea ce interesează în primul rând în cazul grădinițelor, și anume necesitatea izvorâtă din natura ocupațiilor locuitorilor comunei.

Abstracție făcând de faptul că, îndatorirea legală de a înființa grădinițe nu este impusă de nici un stat comunelor – aspect explicabil prin natura lucrurilor – trebuie cunoscut totuși necondiționat faptul că orice combatere conștientă a relelor vieții – și doar înlăturarea unui rău se preconizează prin înființarea grădinițelor – este mai valoroasă decât constrângerea, întrucât nu numai că, prin atingerea scopului propus, face un bine, ci și pentru că drumul spre realizarea acestui scop dezvoltă calități și eliberează forță până atunci captive.

Ca atare, modesta noastră părere este că, înaltul scop pe care prezentul proiect de lege îl are în vedere ar putea fi mai bine servit, dacă acesta s-ar limita să impună organelor de stat obligația de a sugera înființarea unor grădinițe și aziluri nu numai în orașe, ci și la țară, în măsura în care această necesitate ar rezulta din natura preocupărilor locuitorilor și de a le sprijini după posibilități.

Nimic din ceea ce este considerat un scop moral, nu trebuie realizat prin constrângerea oamenilor, ci trebuie să rămână o problemă de impuls interior, pentru că numai prin devotament poate dăinui.

Îndoieli și îngrijorări și mai profunde ne trezesc prevederile prezentului proiect de lege referitoare la frecventarea grădinițelor. Aceste prevederi par menite de a întuneca meritele pe care Ungaria le-a dobândit în problema învățământului preșcolar prin contesa Theresia Brunswyk de Koronka, entuziasta elevă a lui Pestalozzi, întrucât acele prevederi conțin o nerecunoaștere a naturii acestui învățământ, contravenind spiritului care a dat naștere acestor instituții și în Ungaria, încercând să le confere dreptul de a interveni brutal în cel mai sfânt drept al familiei, fapt ale cărui urmări nu vor întârzia să se arate.

Necunoașterea sarcinii învățământului preșcolar iese în modul cel mai acut în evidență deja din împrejurarea că, pentru a le conduce, sunt admiși și bărbați. Întemeietorul grădinițelor, al cărui nume este rostit cu stimă și respect în toate țările lumii, Fröbel, considera că pentru conducerea grădinițelor cel mai potrivit este felul de a fi al femeii, care poate înțelege viața copilului și i se poate dedica, deoarece prin firea sa înclinată spre dragoste are, de la natură, darul de a fi totul pentru copii, de a-i lumina și încălzi ca o rază spirituală de soare. Și doar se pune problema primirii în grădiniță a copiilor sub vârstă de 3 ani! Cum s-ar putea descurca bărbații cu acești copii?

Necunoașterea apare și mai evidentă dacă se ia în considerare faptul că se preconizează ca frecventarea grădinițelor să devină obligatorie.

Frecventarea obligatorie a grădinițelor este considerată un principiu, și ca urmare toți părinții vor fi obligați să prezinte dovezi că fiii lor beneficiază de supravegherea noastră. Acest principiu trebuie combătut atât în teorie, cât și în practică. Nu se poate tolera în tăcere ca întreaga obște să fie constrânsă la ceva ce nu-și găsește aplicare decât la o parte a ei.

Pentru că pot exista părinți, 2 din 100, să fie toți șicanați cu producerea de dovezi la care nu sunt nicidecum obligați. Din punct de vedere juridic această teorie este la fel de neconsistentă, ca și, de exemplu, aceea că, pentru că într-un sat între 100 de locuitori pot fi 2 hoți, să se facă percheziții în toate casele.

Copilul de vârstă preșcolară aparține, prin voia naturii, exclusiv familiei. Casa părintească este lumea sa. În interiorul ei se mișcă toate dorințele sale. Toate impresiile sale se datoresc cercului casei părin-

tești. Toate necesitățile sale sunt legate de acest cerc; senzațiile sale sunt produse de ea. Pe scurt, el datorează întreaga formă a eului său cercului familial.

“Copilul” – spune Bluntschli – “este încredințat de natură în primul rând familiei. Mlădiță a sângelui comun, viața de familie individuală și profund independentă, dragostea personală și pietatea părinților și copiilor sunt determinante în educație”.

De la Pestalozzi ne-au rămas cuvintele:

“Primii germeni ai iubirii și primii germeni ai înțelegerii, pe care îi admitem și trebuie să-i recunoaștem drept dublul fundament al unei existențe înțelepte, se unesc în sentimentul matern și în consecințele de natură instinctuală și, prin aceasta, generale, ale acestui sentiment – în modul general de acțiune al mamei față de copilul ei. Mamelor, ceea ce Dumnezeu a împreunat în voi și prin voi în copiii voștri, omul să nu despartă”.

Acum, dacă vor fi existând cu adevărat familii care nu fac față scopurilor educative, va interveni, bineînțeles, necesitatea de a înlătura acest neajuns. Însă numai în măsura în care nevoia reclamă instituirea unei supravegheri tutelare, atunci când în anumite cazuri familia nu-și poate îndeplini datoria sau o neglijează flagrant, statul este îndreptățit să dea o mână de ajutor în locul rămas gol. O intervenție abuzivă a autorităților în dreptul sacru al libertății individuale și al vieții de familie nu poate fi justificată prin dreptul public și ar fi pe cât de dăunătoare, pe atât de ilegitimă.

Pestalozzi însuși a recunoscut aceste cazuri de necesitate, în care trebuie să se aibă în vedere găsirea unui înlocuitor al casei părintești. În cartea sa populară: “Lienhard și Gertrud” el recomandă înființarea unor case de copii, în care mamele cu copii sub vârsta școlară să-i poată aduce și să-i poată da în îngrijire. Orice surogat ales pentru suplinirea deficienței educaționale în familie nu poate fi însă recomandat decât, dacă ia oarecum un caracter de familie. Instituții, în care 80 de copii între 3 și 6 ani stau sub supravegherea unei educatoare și a unei asistente, așa cum propune actualul proiect de lege în § 7, trebuie respinse ca fiind fără rost.

Iar să impui obligativitatea frecventării unor astfel de instituții este, o repetăm, o încălcare a caracterului sacru al familiei. Părinți și tutori nu pot fi constrânși să-și dea copiii proprii sau ce tutelați la grădinițe. Așa că intrarea în aceste instituții, tot așa și ieșirea din ele trebuie să fie liberă, lipsită de constrângere. Numai acei copii, părinții cărora au fost decăzuți, prin hotărâre judecătorească, din calitatea respectivă sau copiii de care, din alte motive, autoritatea este obligată să se îngrijească pot fi constrânși să frecventeze instituțiile de ocrotire.

Prezentul proiect de lege extinde prin § 6 această constrângere asupra tuturor copiilor, ai căror părinți nu dovedesc că fiii lor benefi-

ciază acasă sau în alt loc de supravegherea necesară și lasă hotărârea conform § 28 pe seama Consiliului de administrație și a conducerii plasei.

Nu se poate pune la îndoială faptul că prin aceasta se lasă cale liberă arbitrariului.

Dacă se analizează prevederile § 14, 15, 26 se poate aprecia cu inima împăcată că într-un sat care vrea să se sustragă obligației de a întemeia o grădiniță numărul de copii care să nu beneficieze acasă de supraveghere și grijă pur și simplu nu se va întruni; și că în satul învecinat, unde o astfel de instituție este dorită cu orice preț, numărul impus de copii poate fi obținut de fiecare dată se va putea face referire la litera prevederilor de mai sus.

O întreagă serie de șicane și abuzuri se va declanșa ca urmare a acelor prevederi.

Nu spunem prea mult, dacă afirmăm că actualul proiect de lege frizează, prin acele prevederi, limita unui stat polițienesc, întrucât duce la o insuportabilă tutelă a individului și a familiei.

Dacă influența sensibilă a familiei asupra bunăstării statului trebuie recunoscută, pentru stat rezultă obligația de a ocroti viața de familie. Însăși spartanii scoteau abia după 7 ani copilul din familie. Educația spartană făcută de stat și-ar putea găsi justificarea în necesitatea aceluiași popor de a-și asigura hegemonia permanent amenințată, cu cele mai mari eforturi și jertfe. O astfel de necesitate nu există însă în patria noastră. Nici chiar statul absolutist nu a întreprins o astfel de agresiune asupra libertății individului și familiei, el era doar suspicios și ostil oricăror libertăți ale poporului. Statul constituțional ar trebui să nu se demită prin încercarea de a supralicita statul absolutist în limitarea libertății individuale. Dacă acele prevederi vor dobândi putere de lege, părinții care n-ar vrea să-și trimită copiii la grădinițe din comune, ar fi liberi să dea copiii sub supraveghere în alt mod prescris de lege. Și în acest caz s-ar adevăra și în Ungaria cele spuse de lordul John Russel: "Dacă libertatea constă în a putea face ce prescrie legea, atunci un despotism care există legal este o conducere liberă".

Este oricum în cel mai profund interes al statului ca tânăra generație, fără deosebire de confesiune, de avere, de limbă să beneficieze de acea măsură de educație general-umană, care nu trebuie considerată un dar al unor anumite clase ale populației, ci o necesitate comună pentru toți. De aceea statul preia asupra sa grija pentru satisfacerea acestei nevoi, obligând părinții să-și dea copiii la școală, pentru ca toți tinerii să aibă parte de educația care le dă posibilitatea de a deveni cetățeni conștienți ai statului. Din punct de vedere al interesului pentru nivelul cultural, această constrângere se justifică; aici tutela din partea statului are dreptul de a interveni. Însă nici în privința obligativității școlare drepturile sale nu merg decât atâta cât există

motive. De aceea, obligația de a frecventa școala nu trece dincolo de școala elementară.

Da, în patria noastră statul încă nu a reușit să facă în așa fel încât această constrângere să fie unanim respectată. Suntem încă foarte departe de binefacerile obligativității școlare. Însământător de mare mai este încă procentul acelor copii care, deși au ajuns la vârsta școlară, nu merg la nici o școală și cresc fără nici un fel de instrucție școlară. Și totuși se încearcă deja supunerea copiilor de vârstă preșcolară unei constrângeri, aplicarea căreia va întâmpina dificultăți cu mult mai mari, chiar insurmontabile, date de natura indivizilor asupra cărora se extinde.

Nu putem să nu amintim, ci din contră, trebuie să accentuăm în mod deosebit că actualul proiect de lege lezează, prin prevederile § 12, 13, 19, 20, 23, 24, 25 constituția existentă de drept, a bisericii noastre. Dacă totuși aceste prevederi ating doar modificările și drepturile exterioare ale bisericii noastre, prevederea § 8 conform căreia grădinițele din comune, în care copiii vor fi catehizați fără deosebire de limbă și de confesiune, amenință drepturile veșnice, intime ale bisericii noastre.

Dacă în instituția de ocrotire educarea sentimentului religios va ocupa incontestabil un loc de seamă, ea se va face prin rugăciuni și povestiri cu caracter religios. Este deci ușor de înțeles că atât unele, cât și celelalte cor avea coloratură confesională. Oare în felul acesta nu se lasă drum liber influențării unui copil de o anumită confesiune? Actualul proiect de lege nu conține nici un cuvânt care să atragă atenția că, acolo unde în grădinițe sunt uniți copii de mai multe confesiuni, se va purta cu conștiințiozitate grijă ca ei să nu fie obligați să se roage sau să ia parte la datini religioase incompatibile cu principiile bisericii lor; el nu conține nici cea mai vagă indicație privind separarea copiilor pe confesiuni, acolo unde numărul copiilor o recomandă și unde există mijloacele necesare.

Nu putem și nu vrem să evităm obiecția argumentată prin cele de mai sus, că prezentul proiect de lege prin prevederile contestate, lezează grosolan și nehibzuit libertatea bisericii, garantată prin legile țării și în felul acesta primejduiește una din bazele păcii interconfesionale.

Ne abținem de a prezenta Înaltei Camere urmările acestui început, pentru că suntem de părere că această avere a patriei să fie pusă în joc de o prevedere legală negândit formulată și mai solicităm judecata înaltei Camere pentru o ultimă obiecție:

Cu deplină justețe § 8 precizează că orice instrucție de tip școlar este exclusă din grădinițe și aziluri. În schimb în același articol se dispune ca în grădinițe și aziluri în preocupările copiilor a căror limbă maternă nu este maghiara, să fie introdusă și învățarea acesteia, ca limbă de stat.

Această dispoziție ni se pare atât de inconsistentă cât și foarte reprobabilă.

Conform părerilor concordante ale tuturor psihologilor și antropologilor, este inadmisibil ca un copil să fie pus să învețe o altă limbă înainte de a-și fi însușit limba maternă nu numai la nivelul memoriei, cât și al afectelor, adică să fie în stare să-și exprime starea sufletească în această limbă. Pentru cel care încă n-a ajuns atât de departe, limba străină este un rău, pe care ușurința învățării timpurii și inconștiente nu-l poate compensa. Abstracție făcând de supraîncărcarea memoriei care se impune evident copilului mic în cazul învățării a două limbi, părerea că limba nu este altceva decât o sumă de semne și că singura problemă este doar înțelegerea și utilizarea lor îndemnatică, este superficială și poate fi foarte dăunătoare formării afectivității. În cazul acesta ar fi, bineînțeles, indiferent ce limbă învață copilul mai întâi și care pe urmă, sau dacă învață una ori mai multe concomitent. Însă dacă limba este în primul rând mijlocul de treptată clarificare și precizare a stărilor sufletești, dacă ea pune asupra vieții afective amprenta unui anumit tip național, conferă concepției despre viață o coloratură specifică atât sub aspect religios și moral, cât și estetic și social, care pătrunde odată cu ea și prin ea în sufletul copilului, nu poate fi o problemă lipsită de importanță, dacă viața sufletească a copilului îi va fi indusă mai întâi într-o limbă, sau dacă în pofida răzvrătirii îi va fi pompată dintr-o dată în două limbi.

Este evident că în ultimul caz vor apărea noțiuni insuficient de stabile sau sentimente hibride care vor îngreuna consolidarea caracterului.

Considerăm acea precizare reprobabilă și pentru că vedem în ea un atac îndreptat contra limbii materne a copiilor aparținători bisericii noastre, și deci contra poporului nostru. Cu toată tăria ne ridicăm glasul împotriva acestei inițiative, făcând referire la legea privind egala îndreptățire a naționalităților patriei și la dreptul veșnic și inalienabil al fiecărui cetățean al statului ungar și al fiecărui popor la limba sa maternă.

Limba este bunul cel mai drag al fiecărui popor, prin limbă se manifestă cu precădere specificitatea fiecăruia, ea este liantul cel mai puternic care face din aparținătorii unui popor – este o jignire adusă naturii și o barbarie care crește cu fiecare pas, pentru că raportul între intensificarea atitudinii de împotrivire și a mijloacelor de nimicire a bunului lezat, va crește obligatoriu.

“Limba”, spune Diesterweg, “este lucrul cel mai sfânt al oricărui popor. A te atinge de ea înseamnă să-i agrezezi viața de la rădăcină. Orice popor de pe pământ resimte o astfel de îndrăzneală ca pe o infracțiune de les-maiestate. Să omori un om este o acțiune singulară,

încheiată prin ea însăși, însă să frustrezi un popor de naționalitatea sa, este o moarte permanentă”.

Știm prea bine că în problemele de stat trebuie să existe o limbă de stat preferată, care să excludă toate celelalte limbi naționale. În cazul de față, însă, nu e vorba despre o problemă de stat și de aceea nu este nici admisibil din punct de vedere juridic, nici indicat conform legilor naturii, să impui copiilor primiți în grădinițe și aziluri învățarea limbii de stat. Și pentru că acest lucru este de nezdruccinat, sunt superflue și prevederile din § 36 și 38, conform cărora în preparandiile care pregătesc educatoarele și în care limba de predare nu este cea maghiară, la grădinițele model limba de comunicare trebuie să fie, cel puțin în jumătate de zi, cea maghiară, precum și cea care prevede că inspectorul școlar refuza să semneze diplomele candidaților la examen din preparandiile profesionale de educatoare în cazul în care candidatele nu știu vorbi și scrie perfect în limba maghiară.

Înaltă Cameră a Deputaților! Am dat glas aici, cu o nedisimulată sinceritate, obiecțiilor, îngrijorărilor și temerilor noastre față de prezentul proiect de lege nu pentru că am vrea să subestimăm însemnătatea grădinițelor pentru viața culturală, ci pentru că suntem de părere că importanța lor nu este destul de sus evaluată.

Știm că ele vor avea un efect pozitiv asupra mortalității infantile, că vor preveni tendințele de izolare, întârzierea mentală, proasta creștere în rândul copiilor de vârstă preșcolară, că ele pot stimula vorbirea, memoria, deprinderile de a fi ordonat și de a asculta precum și viața sufletească religioasă a copiilor încredințați lor. Dar acestor așteptări grădinița sau azilul nu le vor răspunde decât în cazul în care copiii beneficiază de condiții atât de bune, încât să se simtă ca sub ocrotirea unei mame înțeleghătoare și iubitoare.

Prevederile amendate și combătute de noi în prezentarea de mai sus îndreptătesc afirmația că în cazul în care acestea ar dobândi putere de lege, în multe locuri grădinițele și azilurile ar deveni clocitoare de boli contagioase și pepiniere de desfrâu, de schilodire a conștiinței și de împietrire a sentimentelor.

Și pe noi ne umple de mândrie faptul că în prezentul proiect de lege se pune în evidență năzuința ca, acea binevoitoare grijă și acel ajutor eficient care în secolele trecute se adresa, prin înființarea de spitale și așezăminte caritabile, generației în vârstă, să se orienteze de-acum spre generația aflată la începutul vieții.

Ungaria a realizat deja în primul sfert al secolului nostru rezultate faimoase, fiind în acest fel un exemplu pentru alte țări, întrucât prima grădiniță pe pământul patriei s-a înființat deja în 1828 la Buda. Și este un fapt istoric acela că primele grădinițe ale Vienei au fost organizate după modelul celor ce înființau la Buda și Pesta. Ne temem că prevederile amendate și combătute de noi, dacă vor dobândi putere de lege, vor irosi

acel capital de faimă și tuturor prietenilor poporului și ai libertății li se va aduce în fața ochilor spectacolul întristător al modului în care o întreprindere binecuvântată poate, nesocotindu-și misiunea, să se degradeze până la a deveni o caricatură, o sursă de nemulțumire, de amărăciune și ură.

Înaltă Cameră a Deputaților!

Nu putem crede că, cu obiecțiile, temerile și îngrijorările noastre nu vom avea mai mult succes decât are un pușcăriaș care zgâlțâie înnebunit gratiile de fier ale celulei sale ci, cu credință în ordinea universală, care include tot, nutrim speranța că vorbelor noastre nu le va lipsi puterea de convingere.

Considerăm că dificultățile vieții de stat există pentru a determina toți cetățenii patriei să-și concentreze întreaga forță morală pentru a sluji întregului ale cărui părți sunt.

Fie ca înalta Cameră a reprezentanților să se lase condusă, la discutarea acestui proiect de lege, de ideea că cel care trece la crearea unei instituții fără gânduri ascunse de natură politico-națională sau de alt fel, ci numai purtat de năzuința de a promova binele comun, poate, cu o oarecare îndemânare în tratarea opiniei publice, să obțină în mare măsură simpatia populației, și că în caz contrar nici o putere din lume nu va fi destul de mare ca să anihileze neîncrederea și respingerea provocată.

Noi credem că roata timpului merge înainte și că se poate aștepta pe bună dreptate ca o reprezentanță populară luminată nu va găsi nici o plăcere în niște prevederi de lege care sub auspiciile ei, vor duce la regres pe plan cultural și vor purta germenii unui rău incomensurabil pentru țară.

Și de aceea, îndrăznim să rugăm, binevoiască înalta Cameră a Reprezentanților să ia în considerare aici prezentatele obiecții, temeri și îngrijorări și să le cântărească.

Sibiu, 15 noiembrie 1890

Consistoriul Bisericii evanghelice C.A. din Transilvania

Dr. Georg Daniel Teutsch,
Episcop
Karl Fritsch,
Secretar

1890 decembrie 17/29, București. Intervenție a senatorului G. Mârzescu, prin care solicită Senatului să intervină pe lângă guvern, în temeiul principiilor de drept internațional pentru a determina Austro-Ungaria să înceteze persecuțiile la care erau supuși românii transilvăneni.

Dl. G. Mârzescu: Aș dori, domnilor senatori, ca fraza a doua din al doilea aliniat, relativ la politica noastră externă, să fie formulată în următorul mod:

“În ordinea aceasta de idei, Senatul, călăuzit de simțămintele de umanitate și de onoare națională, se crede dator, în chiar interesul consolidării păcii europene, să roage guvernul Maiestății voastre, ca, conform principiilor de drept internațional, să intervină pe lângă Imperiul austro-ungar spre a face să înceteze persecuțiunile de care suferă românii din Transilvania”.

Pentru ca onoratul Senat să-și dea socoteală și mai bine despre importanța amendamentului meu, voi citi întreg aliniatul al doilea cu amendamentul ce propun:

“El vede cu o vie mulțumire că raporturile noastre cu puterile străine sunt amicale și nu se simte mai puțin fericit văzând că pacea în Europa tinde a se întemeia din ce în ce mai mult”.

În ordinea aceasta de idei, Senatul, călăuzit de simțămintele de umanitate și de onoare națională, se crede dator, în chiar interesul consolidării păcii europene, să roage guvernul Maiestății voastre ca, conform principiilor de drept internațional, să intervină pe lângă Imperiul austro-ungar spre a face să se înceteze persecuțiunile de care suferă românii din Transilvania.

Domnilor, este un principiu în afară de orice contestare: dreptul statelor ca să intervină, pe cale diplomatică, pe lângă guvernele altor state, în scop de a face să se recunoască și să se respecte drepturile popoarelor și ale umanității. Un exemplu îl pot lua din chiar Imperiul austro-ungar.

Austro-Ungaria, în 1867, a intervenit, pe cale diplomatică, pe lângă Guvernul statului român ca să facă să înceteze pretensele persecuțiuni de care se plâneau evreii că ar suferi în România. Englezii umblă azi ca să intervină pe lângă țarul tuturor rușilor ca să facă să înceteze măsurile acelea pe care dâșii le cred în conștiința lor că sunt în contra umanității.

Guvernul Maiestății sale este foarte rezervat în cestiunea aceasta a situațiunilor fraților noștri din Transilvania; și eu cred că este de datoria sa ca să intervină, conform principiilor de drept internațional, pe lângă Imperiul austro-ungar, ca să facă să înceteze persecuțiunile, actele de brutalitate comise contra fraților noștri din Transilvania. Această intervențiune pe cale diplomatică, după mine, se impune tocmai în interesul conservării păcii europene.

Europa trăiește astăzi într-o epocă de pace cu arma la braț; o scânteie poate să aprindă focul cel mai cumplit și, tulburând pacea europeană, să producă zguduirile cele mai înfricoșate și calamitățile cele mai îngrozitoare.

Persecuțiunile, brutalitățile comise contra fraților noștri din Transilvania, a căror apărare au luat-o până și ziarele germane, noi, popor de ginte latină, noi care avem un ideal îndepărtat, după cum fiecare națiune își are idealul său și noi românii avem idealul nostru. Și în această privință îmi va da voie dl. V. A. Urechia, profesor de istoria noastră națională, să nu ridiculizeze, prin mici narațiuni din tinerețele noastre, nobilul ideal al întregului neam românesc. Căci acest ideal nu poate diplomația să ni-l răpească, el făcând parte din existența noastră națională. Aspirațiunile noastre de viitor – realizezi-se ele în secolele cele mai îndepărtate – sunt icoana sfântă la care ne închinăm, și aceasta este atât de adevărat încât chiar ultimele cuvinte din răspunsul la Mesaj iată cum se exprimă:

“Precum de un pătrar de secol țara, inspirată de înalte cugetări și simțăminte ale Maiestății voastre, pentru care vă este etern recunoscătoare, a realizat atâtea fapte mari, Senatul e plin de încredere că și în viitor toate aspirațiunile noastre se vor traduce în fapte împlinite”.

Până la realizarea acestui ideal foarte îndepărtat al poporului român, fie-ne permis cel puțin să ne ridicăm azi vocea noastră și să rugăm pe guvernul Maiestății sale să binevoiască a interveni, după cum în alte ocazii guvernul Maiestății sale apostolice din Imperiul austro-ungar a intervenit pe lângă noi, pentru ca să se facă să înceteze acele imagineare persecuțiuni de care se plângeau israeliții.

Cum? Auzul diplomatic al Imperiului vecin să fie atât de delicat încât să nu ne fie permis să ridicăm slaba noastră voce și să invocăm chiar principiile de umanitate?

Mi s-ar părea, dlor, o rușine națională ca diplomația noastră să se mărginească numai în a petrece, în a bălui, în a lua ceaiuri... Cu cine? Tocmai cu reprezentanții acelor puteri care asupresc pe frații noștri. Juna noastră diplomație, cred eu, e datoare ca să intervină conform regulilor de drept internațional. A nu interveni, în conștiința mea, această absentățiune o consider ca o rușine națională.

Amendamentul meu, domnilor senatori, nu poate fi respins de majoritatea acestui Senat, pentru că el este conceput tocmai în ordinea de idei a consolidării păcii europene, pace binefăcătoare, despre care ne vorbește atât răspunsul la discursul tronului, cât și mesajul de deschidere al corpurilor legiuitoare. Și ca să vă convingeți pe deplin, vă cer voie a mai citi încă o dată amendamentul ce am onoarea de a vă propune: “În ordinea aceasta de idei, Senatul, călăuzit de simțămintele de umanitate și de onoare națională, se crede dator, în chiar interesul consolidării păcii europene, să roage guvernul Maiestății voastre ca,

conform principiilor de drept internațional, să intervină pe lângă Imperiul austro-ungar spre a face să înceteze persecuțiunile de care suferă românii din Transilvania”.

Sunt miniștri care vorbesc cu corespondenții ziarelor străine care-și exprimă simțămintele lor; mai mult decât atât, care-și exprimă indignarea lor contra măsurilor barbare luate contra fraților noștri din Transilvania, și reprezentatiunea națională din regatul României să stea mută și să nu-și zică cuvântul său? Noi, mandatarii țării să nu zicem absolut nici o vorbă, să nu îndemnăm, să nu rugăm pe guvernul Maiestății sale să intervină pentru ca să facă să înceteze persecuțiunile și actele inumane de care suferă frații noștri de peste Carpați?

Cred, domnilor, că tăcerea noastră ar fi o rușine națională. Acestea sunt foarte pe scurt motivele pentru care am formulat acest amendament, pe care-l supun la judecata și patriotismul acestui matur Corp.

Dezbaterile Senatului, Sesiunea ordinară 1890-1891, nr. 21, ședința din 17 decembrie 1890, p. 105.

112

1891 februarie 6, Sighet. Raport al comitelui suprem al comitatului Maramureș, Lónyai János, înaintat ministrului de interne maghiar, referitor la intenția înființării unei case de credit, ce nu ar fi avut un scop financiar, ci unul național, urmărind stabilirea legăturilor între românii din comitat.

93 szám

Máramaros vármegye főispánja

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminiszter Úr!

Bizalmas értesülés szerint Szinér-Váralján Szatmár vármegyében 100000 forint részvénytökével egy hitelintézet felállítása terveztetik.

Tekintve, hogy ugy Szatmár vármegyében mint a kormányzatomra bizott vármegye főbb helyein pénzüintézetek elegendő számban vannak s egy újabb felállítása közszükségletet nem képez.

Tekintve továbbá, hogy a mozgalom élén a hazafiúi tekintetben nem igen jó hírnévnek örvendő Berinde Elek ottani görög katolikus román s a szatmári pörből hirhedté lett dr. Lúkács László volt laczfalvi lelkész állanak s

Tekintve végre, hogy a részvények elhelyezésének biztosítása Máramoros vármegyében is megkíséreltetett:

azon véleményben vagyok, hogy a felállítandó intézet legfőbb célja nemzetiiségi irányban hatni s alkalmat keresnek annak vezetői az e megyebeli románokkal való érintkezés fenntartására

E nézetem szerint figyelemre méltó mozgalmat kötelességemnek tartom Nagyméltóságodnak mély tisztelettel bejelenteni valamint azt

is, hogy a kormányzatomra bizott vármegyében ez idő szerint a részvények átvételére vonatkozó igen csekély hajlandósággal találkoznak.

Mély tisztelettel

Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

Lónyai János főispán

Sziget 1891 február 6

Arh. St. Cluj, fond Ministerul de Interne regal maghiar, dosar 96/1891, f. 2, orig.

Traducere

Nr. 93

Comitele suprem al comitatului Maramureș

Excelență!

Domnule Ministru de Interne regal maghiar!

Potrivit unei informări confidentiale, la Seini, comitatul Satu Mare, se intenționează să se înființeze o casă de credit cu un capital de 100.000 forinți.

Având în vedere că atât în comitatul Satu Mare, cât și în localitățile mai importante din comitatul aflat sub conducerea mea sunt destule instituții financiare și nu este necesară înființarea uneia noi cât și faptul că în fruntea mișcării se află preotul român greco-catolic Berinde Alexa, care nu are un renume prea bun din punct de vedere patriotic și preotul din Sisești, dr. Vasile Lucaciu, cunoscut din procesul de la Satu Mare și, în sfârșit, ținând cont și de faptul că s-a încercat plasarea acțiunilor în comitatul Maramureș, sunt de părere că scopul principal al instituției financiare este național, iar conducătorii ei caută un prilej pentru a menține legăturile cu românii din comitat.

Potrivit părerii mele, este de datoria mea să vă informez Excelență, asupra acestei mișcări demne de atenție, cât și faptul că în comitatul aflat sub conducerea mea, plasarea acțiunilor este puțin favorabilă în acest moment.

Cu deosebită stimă, slugă prea umilă a Excelenței voastre,

Lónyay János, comite suprem

Sighet, 6 februarie 1891

1891 iunie 30. București. Raport al Legăției Franței la București, prin care se aduce la cunoștință ministrului francez de externe intensificarea acțiunilor de protest ale "Ligii pentru unitatea culturală a românilor", împotriva unor proiecte de lege cu caracter discriminator privind învățământul, considerându-se că "Șovinismul maghiar a găsit un mijloc ingenios pentru a ajunge să maghiarizeze diferite popoare supuse".

*Légation de la République Française à Bucarest
Bucarest, 30 Juin 1891*

Monsieur le Ministre,

Je remercie Votre Excellence d'avoir bien voulu me communiquer une copie de l'intéressante dépêche par laquelle, sous la date du 14 Mai dernier, M. Patrimonio Leci a fait connaître les échanges de manifestations amicales qui ont eu lieu récemment entre les étudiants de Bucarest et de Belgrad. Ces manifestations se sont produites au moment où un deuil bien cruel venait de me frapper et où pour cette raison, ma correspondance politique a souffert une interruption. Depuis lors j'ai cru devoir attendre une occasion pour envoyer quelques renseignements sur les origines, les tendances, les moyens d'action et les faits et gestes de la "Ligue pour l'Unité de culture des Roumains" à laquelle appartiennent les étudiants qui ont fraternisé avec la jeunesse universitaire de Serbie.

Ainsi que l'indique M. Patrimonio, cette "Ligue" fondée par de jeunes roumains a été la conséquence du mouvement de protestation qui s'est produit en Transylvanie contre la loi votée par le Parlement hongrois au sujet des crèches enfantines. Aux termes de cette loi en effet, il doit être procédé dans chaque village sur toute l'étendue du royaume à la création de maison d'asile où les parents seront tenus d'envoyer leurs enfants à partir de l'âge de trois ans. Le prétexte invoqué est le désir de favoriser une diffusion plus grande de l'instruction primaire; mais en réalité le chauvinisme hongrois a trouvé là un moyen ingénieux pour arriver à "magyariser" les différents peuples soumis à la couronne de Saint Etienne qui se sont constamment montrés rebelles à toute tentative d'assimilation. Le danger d'une pareille disposition législative fut si bien compris par les groupes non magyars du Royaume que de tous les points de la Hongrie des protestations se sont élevées. On traitait la mesure prise d'inconstitutionnelle comme étant une violation du pacte fondamental de 1867 qui reconnaît à chaque nationalité avec le respect de son culte, le droit de se servir uniquement de sa langue propre. Dans ce concert de réclamations les Roumains de Transylvanie se sont montrés les plus ardents à la défense de leurs droits; ils forment sans contredit le groupe le plus nombreux, et ils sentent d'ailleurs bien que c'est surtout contre eux que cette loi est dirigée. Malheureusement, ils comprennent aussi leur impuissance, augmentée encore par les

divergences de vues qui se (sont) produites parmi eux au sujet des moyens à employer pour la lutte. Les uns ne veulent user que des moyens légaux, tels qu'un appel à la justice de l'Empereur; les autres sont d'avis de recourir à des procédés plus énergiques, plus révolutionnaires, pour ainsi dire, à cause de l'attitude passive que François Joseph ne manque pas de tenir, dès qu'il est en présence de volontés exprimées par les Hongrois.

La jeunesse universitaire de Roumanie ne pouvait rester insensible à ces revendications patriotiques. Il ne faut pas oublier qu'une grande partie des étudiants qui fréquentent les Universités de Bucarest et de Jassi, et certainement les plus intelligents et les plus laborieux appartiennent à des familles de Transylvanie ("de d'incolo", de l'autre côté). Tout naturellement ce sont eux qui prirent la direction du mouvement. À leur instigation, il se fonda à Bucarest, à Jassi et dans les principales villes de Roumanie, des comités de propagande, chargés de réunir des souscriptions et des dons volontaires.

Le but des membres de la "Ligue" est de créer en Europe une agitation pour obtenir des témoignages de sympathie envers l'élément roumain menacé et de protestation contre les mesures adoptées par le Parlement de Pesth; ils espèrent que sous une telle pression les Hongrois se verraient contraints de revenir sur leur décision et de renoncer, pour l'instant du moins, à leurs visées d'assimilation forcée. Dans ce but ils cherchent à utiliser tous les moyens de réclame et de publicité possibles. Ils se sont adressés directement à un grand nombre d'hommes marquants de tous les pays; ils ont obtenu que des journaux importants anglais, allemands, français prissent intérêt à leur cause. Enfin, les étudiants ont rédigé un mémoire de protestation qu'ils ont répandu avec profusion; mais l'administration hongroise ne s'est pas fait faute de violer le secret des correspondances pour saisir, non seulement les exemplaires destinés à la Hongrie, mais aussi ceux qui étaient adressés à l'étranger.

La "Ligue pour l'Unité de Culture des Roumains" a choisi pour président, un des hommes les plus importants de la Roumanie; c'est M. Démètre Stourdza, qui est resté l'un des chefs du Parti Libéral National et qui a fait partie de presque toutes les combinaisons ministérielles de M. J. Bratiano. La plupart des hommes politiques de Roumanie sont inscrits au nombre de ses membres ou de ses bienfaiteurs. Les membres du Gouvernement eux mêmes, bien que ne pouvant témoigner ouvertement de leur sympathie pour une oeuvre, sous laquelle se dissimulent des idées irrédentistes, ne se sont pas refusés à venir individuellement en aide à la Ligue, soit par des conseils soit par des subsides. La caisse de cette association contient paraît-il aujourd'hui une centaine de mille francs.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma respectueuse considération.

À Son Excellence,

Monsieur Ribot, Ministre des Affaires Etrangères, Paris.

Arh. St. București, colecția Microfilme – Franța, vila 52, vol 16, f. 163. (Ministère des Affaires Etrangères, Paris, Archives Diplomatiques. C.P. Roumanie, vol XVII)

Traducere

*Legatia Republicii Franceze la București
București, 30 iunie 1891*

Domnule Mnistru,

Mulțumesc Excelenței voastre pentru bunăvoința de a-mi trimite o copie a interesantei telegrame prin care, cu data de 14 mai anul trecut, dl. Patrimonio Leci a făcut cunoscut schimbul de manifestații amicale care au avut loc de curând între studenții din București și Belgrad. Aceste manifestații au avut loc tocmai în momentul în care intram într-un doliu dureros și din această pricină, corespondența politică a fost întreruptă un timp. De atunci am crezut că trebuie să aștept o ocazie pentru a vă trimite niște informații despre originea, tendințele, modalitățile de acțiune, faptele și gesturile "Ligii pentru Unitatea culturală a românilor", ai cărei membri sunt studenții care au fraternizat cu tineretul universitar din Serbia.

După cum afirmă dl. Patrimonio, această "Ligă" înființată de tinerii români a fost consecința mișcării de protest care a avut loc în Transilvania împotriva legii votate de Parlamentul ungar în privința creșelor pentru copii. Potrivit acestei legi, într-adevăr în fiecare sat pe-întregul teritoriu al regatului, trebuie să se treacă la întemeierea unor case-azil în care părinții își vor trimite copiii, de la vârsta de 3 ani. Pretextul invocat este dorința de a favoriza o mai mare răspândire a învățămîntului primar; dar, în realitate, șovinismul ungar a găsit în aceasta un mijloc ingenios pentru a ajunge să "maghiarizeze" diferitele popoare supuse coroanei Sfântului Ștefan care s-au dovedit în mod constant refractare oricărei tentative de asimilare. Pericolul unei astfel de măsuri legislative a fost atît de bine înțeles de grupurile nemaghiare din Regat, încât din toate colțurile Ungariei s-au făcut auzite proteste. Măsura luată era considerată neconstituțională, încălcând pactul fundamental din 1867 care asigură fiecărei naționalități respectarea cultului religios, a dreptului de a-și folosi limba proprie. În acest val de reclamații, românii din Transilvania s-au dovedit cei mai înflăcărați în apărarea drepturilor lor; ei reprezintă, fără îndoială, grupul cel mai

numeros, și, în plus, ei au impresia că această lege e îndreptată în mod special împotriva lor. Din nefericire, își înțeleg și neputința, amplificată și de divergențele de păreri care s-au ivit în privința mijloacelor de luptă ce trebuie folosite. Unii vor să folosească doar mijloacele legale, cum ar fi să ceară dreptate împăratului; alții sunt de părere să se recurgă la procedee mai energice, mai revoluționare, ca să spunem așa, din cauza atitudinii pasive pe care o dovedește Francisc Iosif, îndată ce are de a face cu presiunile ungarilor.

Tineretul universtar din România nu poate rămâne insensibil la aceste revendicări patriotice. Nu trebuie să uităm că o mare parte a studenților care frecventează Universitățile din București și din Iași și, cu siguranță, cei mai inteligenți și mai activi aparțin unor familii din Transilvania ("de dincolo"). În mod firesc, ei au preluat conducerea mișcării. La inițiativa lor, în București, Iași și în cele mai importante orașe din România s-au înființat comitete de propagandă, având sarcina de a strânge subscripții și ajutoare.

Scopul membrilor "Ligii" este de a face agitație în Europa pentru a obține dovezi de simpatie față de elementul românesc amenințat și de protest împotriva măsurilor adoptate de Parlamentul de la Pesta; ei speră că sub această presiune, ungurii se vor vedea constrânși să revină asupra hotărârii lor și să renunțe, cel puțin pentru moment, la intenția lor de asimilare forțată.

În acest scop caută să folosească toate mijloacele de reclamă și de publicitate posibile. S-au adresat direct unui mare număr de oameni importanți din toate țările; au reușit să sensibilizeze câteva ziare imotante englezești, franțuzești și nemțești.

În sfârșit, studenții au redactat un memoriu de protest pe care l-au răspândit peste tot; administrația ungară, însă, nu s-a dat în lături de la a încălca secretul corespondenței și a sustras nu numai exemplarele destinate Ungariei, ci și pe cele destinate străinătății.

"Liga pentru Unitatea culturală a românilor" și-a ales ca președinte pe unul dintre cei mai importanți oameni din România; și anume Dimitrie Sturza, care este unul din șefii Partidului Liberal și care a făcut parte din aproape toate combinațiile ministeriale ale domnului Ion Brătianu. Majoritatea oamenilor politici din România sunt membri ai Ligii sau contribuabili. Chiar și membrii guvernului, care nu-și pot arăta pe față simpatia pentru o acțiune sub care se ascund idei iredentiste, au venit fiecare în ajutorul Ligii, fie cu sfaturi, fie cu subsidii. Fondurile acestei asociații se ridică astăzi, se pare, la suma de câteva sute de mii de franci.

Vă rog să primiți, domnule ministru, asigurările deosebitei mele considerații.

Excelenței sale domnului Ribot, ministrul Afacerilor Externe, Paris.

1891 august 14, Viena. Adresă a tinerilor studenți români din Ungaria și Transilvania de la Universitățile din Viena și Graz către Comitetul Central al Partidului Național Român prin care se informează de intenția de a redacta o replică la răspunsul dat de studenții maghiari memoriului bucureștean.

*Onorabilului Comitet al Partidului Național Românesc
din Ungaria și Ardeal în Sibiu*

Onorabil Comitet,

Domnule Prezident,

În primăvara aceasta a apărut la București un memoriu adresat de junimea academică din România liberă în cauza suferințelor naționale ale românilor de sub hegemonia maghiară.

Acel memorial ne-a făcut nouă românilor, un serviciu de o excepțională importanță.

Astăzi, grație acestei campanii publicistice, o parte însemnată din inteligența lumii străine și cu deosebire mulți din factorii politici consecvenți au primit o idee oarecare despre existența neamului român în acest stat și despre ticăloasa stare de subjugare națională în care se găsește.

Junimea academică maghiară însă a ținut, să combată aserțiunile din memoriul bucureștean și astfel a lansat în lume o broșură care nu este decât o țesătură de sarbede sofisme, denaturări răutăcioase și în parte de minciuni de cea mai ordinară specie.

Având în vedere că despre o cauză care pe noi ne interesează în prima linie, lupta decurge între membri mai mult sau mai puțin străini,

Având în vedere că în această luptă despre noi, e de datoria noastră a ieși și noi în planul luptei și a ne pronunța cu bărbătească energie care din cele două părți luptă cu adevărul și dreptatea.

Având în vedere că dacă nu vom profera și noi un cuvânt în această ocazie, lumea are să creadă că sau suntem cu toții deja renegați sau suntem atât de fricoși și atât de degenerați încât nu cutezăm a pune și noi mâna pe un condei în această luptă, am hotărât în conferința noastră de la Viena, ca să publicăm o replică fulminantă la denaturările maghiare.

După planul nostru replica are să fie strict întemeiată pe dovezi autentice ca astfel o dată pentru totdeauna să frângem tactica șovinistă de a interverti faptele.

Afară de aceea vom folosi argumente puternice din scrierile celor mai celebri savanți străini.

După toate acestea ne adresăm la înțelepciunea și iubirea dumnea-voastră de neam, rugându-vă, să binevoiți a ne aviza care este părerea

dumneavoastră în această chestiune, eventual să ne ajutați cu sfaturile dumneavoastră.

Viena, 14 august 1891 st.n.

În numele junimii academice române din Ungaria și Transilvania, de la Universitatea din Viena și Graz.

G. Candrea   Aurel C.Popovici

Viena

Ilarian Rusan

Adresa de corespondență: Aurel C.Popovici

Graz, /Parkstrasse/ 7

Ad. Un plan al memoriului proiectat

Însemnare pe verso:

Comitetul cu plăcere a luat spre știre scrisoarea junimei academice și este aplecat a-i da tot concursul în întreprinderea inițială, împuternicind biroul a pune la dispozițiunea tinerimei datele și informațiunile ce le vor cere.

Comitetul își exprimă dorința, ca replica junimei înainte de publicare să se trimită la birou, ca să putem propune în caz de lipsă schimbarea și îndreptarea acelor părți ale manuscriptului, ce eventual le va afla necorespunzătoare.

D. Diaconovich

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 21, filele 38-39.

115

1891 octombrie 24-25, Sibiu. Proces-verbal al ședinței Comitetului Central Electoral al Partidului Național Român în care s-a hotărât ca până la începutul anului 1892 să se definitiveze textul memorandumului.

PROCES VERBAL

Ședința Comitetului Central Electoral al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, ținută în Sibiu la 24-25 octombrie 1891.

Președinte: V. Babeș   Secretar: D. C. Diaconovich

Membri prezenți:

P Barbu, dr. D. P. Bărcian, C. Bredicean, Eugen Brote, Ludovic Ciato, Iuliu Coroianu, Nicolae Cristea, Alex. Filip, Fr. Hossu, dr. Vasile Lucaciu, dr. I. Mișu, dr. Aurel Mureșan, dr. Nicolae Oncu, B. G. Pop, Mihai Popovici, dr. Ioan Rațiu, P. Rotariu și, mai târziu, dr. G. Popa.

I.

Executarea conodusului Conferinței generale cu privire la susținerea unui memorial la Coroană.

Președintele raportează, că proiectul de memorial, care D. Coroianu, autorul aceluia, în ședința din 31 august se angajase a-l trimite prezidiului, pentru a fi înmulțit și împărțit între membrii spre studiere, până în moment nu i-a sosit.

D. Coroianu pune pe masa comitetului acel proiect.

Domnul membru dr. I. Rațiu pune în discuțiune chestiunea de oportunitate a prezentării memorandumului la Coroană.

După o dezbateră lungă și serioasă

Propunerea dr. I. Rațiu – de a subșterne imediat un memorial la tron – nu se primește și se declară momentul de față de nepotrivit pentru un asemenea pas.

Pentru propunerea domnului Dr. Rațiu au votat afară de propunător: domnii dr. D. Bărcianu, Eugen Brote, Nic. Cristea, Iul. Coroianu și dr. Vasile Lucaciu.

Președintele și dr. G. Popa s-au abținut de la vot.

La 8 ore seara ședința se încheie.

Continuare în 25 octombrie 1891 la 10 ore a.n.

Prezenți: cei de sus afară de domnii dr. N. Onea, dr. I. Mișu, dr. I. Rațiu și Al. Filip.

II.

Pregătirea textelor memorialelor circumscrise în conclusele Conferinței generale din octombrie 1890

Comitetul decide:

Proiectul de memorial pentru informarea publicului să se tipărească și autografeze, să se comunice cu membrii comitetului spre studiere, pentru ca să se poată stabili definitiv în ședința proximală de la începutul anului 1892 și apoi să se dea imediat publicității.

Asemeni se decide: să se pregătească paralel un memorial mai scurt, pur politic, pentru Coroană, astfel, ca până la Conferința generală, ce se va ține în primăvara viitoare, să se poată prezenta acestei conferințe, care va avea să fixeze timpul susținerii la tron.

Cu compunerea acestui memoriu pur politic se însărcinează domnul dr. Aurel Mureșan, având a se îngriji prezidiul, ca și acest text să se comunice imediat membrilor din comitet.

III.

Agitațiunile "Tribunei" contra comitetului și a președintelui său

După o dezbateră vie ședința se suspendă pe 2 ore.

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 330-331.

1892 ianuarie 10, Botoșani. Scrisoarea redactorului șef al revistei "Steaua Confederației balcanice" din Botoșani, adresată dr. Ioan Rațiu, prin intermediul căreia este transmisă dorința triumfării cauzei românilor ardeleni.

10 ianuarie 1892
Botoșani

Domnule Vicepreședinte Rațiu,

Necitind prin ziare de vreun președinte al Conferinței Naționale române de peste munți și nevoind a trimite scrisoarea mea numai sub simplul titlu de "președinte", temând obiceiurile ungurești, carile ar putea face să nu ajungă scrisoarea, în mâinile celui drept, am crezut cuviincios a ve-o adresa dumneavoastră.

În numele noii reviste, intitulată "Steaua Confederației balcanice", exprim prin dumneavoastră, tuturor inimilor patriotice, suprema dorință ce avem de a vedea triumfând cauza română, dincolo de munți. Fie ca pașii ce veți face, să fie încronați de tot succesul ce se poate dori, unei cauze atât de sfinte, la care toate inimile generoase, fie chiar și străine, nu pot decât să adereze. Faceți ca prin delegații întruniți, să se insuflă până și celor mai îndărătnici, – de se vor fi găsind cumva printre români, de aceștia -, spiritul de acțiune, energia necesară neamului nostru, spre a putea ieși din trista încercare prin care trece de câțeva vreme, mai ales peste munți.

Uniți-vă cu celelalte naționalități subjugate, cum bunăoară sârbii, și cei de un neam cu dânșii, pe baza chiar a ideii noastre de înfrățire, idee ce trebuie a încolți în inimele locuitorilor micilor popoare balcanice, ce au a purta aceleași lupte, și contra acelorași dușmani; încheiați cu dânșii o strânsă înțelegere, pe baza ajutorului reciproc, începând chiar voi românii, cu propagarea acestei idei, și numai astfel legați cu toții, să procedați la viitoarele lupte electorale, pentru ca focul să fie ațâțat și hrănit de o dată, de peste tot, așa că dușmanii stăpânitori, să nu mai găsească mijloace îndestulătoare, când vor voi a vă asupra, îndepărtându-vă și de astă dată de la urnă.

Curaj numai, fiți mândri de numele ce-l purtați, cum și de cauza ce susțineți; nu vă dați înapoi dinaintea niciunei greutăți, oricât de mare s-ar părea, chiar și de-ar fi unită cu cele mai mari pericole, atâta timp, cât la sacrificiul ce veți ști să faceți, atârnă izbânda noastră, a tuturor; pe deasupra pericolului individual, puneți pe cel național și asupra celui din urmă, trebuie să avem țintiți ochii, toți românii liberi ca și cei subjugați, iubitorii neamului și națiunii noastre.

Trăiască dar sfânta idee a unirei tuturor românilor; trăiască toți iubitorii națiunii noastre; trăiască alegătorii români de peste munți. Suntem doritori a vă trimite numerele apărute, și, mai ales, numărul 3 ce va apare la 15 ale lunii, dar ne temem că până atunci nu veți mai

fi întruniți, nu vă știu adresele și nici nu știu de le las ungerii să vă ajungă.

Primiți, vă rog, domnule vicepreședinte, asigurarea distinsei considerații ce vă păstrez,

Fortfocart Captaga,
redactorul revistei Steaua Confederației balcanice
Botoșani

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 21, f. 3-4, orig.

117

1892 ianuarie 25, Sibiu. Apelul Biroului Comitetului Central Electoral al Partidului Național Român, prin care se solicită ca la nivelul fiecărui comitet să se constituie cluburi electorale și organizații ale partidului, conform hotărârii Conferinței naționale.

Preastimate Domnule!

Avem onorul a vă înștiința, că Comitetul Central Electoral al Partidului Național Român, emis de conferința ținută la Sibiu în 20 și 21 ianuarie n.a.c., în ședința sa ținută la 22 ianuarie a.c. s-a constituit precum urmează:

Prezident: dr. Ioan Rațiu

I. Viceprezident: George Pop de Băsești

II. Viceprezident: Eugen Brote

I. Secretar: Demetriu Comșa

II. Secretar: Septimiu Albini

Secretar general: dr. Vasile Lucaciu

Casier: dr. D. P. Barcianu.

Cu acest prilej vă recercăm totodată să binevoiți a dispune cât se poate mai curând cele trebuincioase, ca și în comitatul dumneavoastră Partidul Național să se organizeze și constituie fără amânare. Despre rezultatul acestora vă rugăm să încunoștințați apoi și Comitetul Central și anume în mod detaliat atât despre organizația și constituirea cluburilor electorale comitatense, cât și despre acelor cercuale, și unde numai se poate – și despre acelor comunale. De un preț deosebit ar fi dacă ne-ați putea procura și trimite o listă exactă a tuturor alegătorilor români din acel comitat, aparținători Partidului nostru Național.

Având în vedere, preastimate domnule, concluzia Conferinței naționale din urmă, prin care Comitetul Central este însărcinat a completa organizația partidului în întreaga țară, nutrim fărăama speranță că veți binevoi a ne da în această privință întreg valorosul dumneavoastră sprijin și nu veți întârzia a satisface rugămintile cuprinse în scrisoarea de față.

Primiți, preastimate domnule, expresiunea deosebitei noastre stime și considerațiuni.

Sibiu, 25 ianuarie 1892

Biroul Comitetului Central al Partidului Național Român:

vpreș.,
Eugen Brotea

secretar,
S. Albini

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 360-360 v., orig.

118

1892 martie 26, Sibiu. Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria către împăratul Francisc Iosif I, amplă analiză istorică, juridică, politică, administrativă, culturală a situației românilor din Transilvania, constituind un adevărat act de acuzare la adresa guvernanților de la Budapesta.

Maiestatea voastră Imperială și Regală Apostolică!
Preagrațioase Doamne!

Reprezentanții alegătorilor români din țările Coroanei ungare a Maiestății voastre, întrunindu-se pe zilele de 20 și 21 ianuarie ale anului curgător la Sibiu, în conferința electorală, au constatat, că comitenții lor, nemulțumiți cu situația politică creată de sistemul de guvernământ inaugurat în anii 1866-1868 și cu întreaga dezvoltare a vieții noastre publice de atunci și până acum, nu mai au, după tristele experiențe, pe care le-au făcut, nici o încredere în dieta din Budapesta și în Guvernul maghiar, și după lungi și mature cumpăniri au căzut și de astă dată cu toții de acord, că e o chestiune de prudență patriotică, ca românii să nu mai facă încercarea de a se folosi de dreptul lor de a alege deputați, ci să se considere ca nefiind reprezentați în dieta țării lor.

Din însărcinarea acelei conferințe, în care au fost reprezentați toți românii din Cisleithania, ne prezentăm cu omagială supunere la treptele gloriosului Tron al Maiestății voastre, ca să tragem părinteasca luare aminte a Maiestății voastre asupra primejdiilor ce rezultă pentru patria comună din actuala politică de stat și să aducem la cunoștința Maiestății voastre faptele, în urma cărora românii, cei mai credincioși și mai răbdători dintre cetățenii monarhiei, s-au văzut siliți a renunța deocamdată, la exercitarea celor mai mari dintre drepturile, pe care le au din îndurarea Maiestății voastre, drept răsplată pentru jertfele de avere și de sânge, pe care le-au adus întru gloria Casei Domnitoare și pentru Monarhie.

În anii 1866-1868, dorind o mai fericită împreună viață a popoarelor adunate sub ocrotirea Maiestății voastre, v-ați îndurat Maiestatea voastră preagrățios a consimți, ca guvernarea Monarhiei să fie așezată pe bazele dualismului.

Românii au întâmpinat cu îngrijorare această reformă radicală a sistemului de guvernare, deoarece pregătirile făcute pentru această nouă organizare indicau înclinarea spre o politică internă greșită și primejdioasă.

Greșită și primejdioasă zicem, fiindcă în viața de stat e greșală primejdioasă orice încercare spre o dezvoltare retrogresivă, făcută prin luarea drepturilor odată câștigate. În dezvoltarea istorică a vieții statului nostru s-au cimentat în curgerea secolelor drepturile deosebitelor popoare ce constituiesc Monarhia, iar dezrobirea făcută după tristele evenimente de la 1848 aducea cu sine în mod firesc nu numai asigurarea din partea statului a acestor drepturi, ci totodată și aplicarea lor în viața practică, conform cuvintelor dreptății și ale egalității. Și era de prevăzut, că sub noul sistem de guvernare, exercitarea drepturilor odată câștigate va fi aproape imposibilă.

Românii, popor iubitor de ordine și plin de încredere în părinteasca priveghere a Maiestății voastre, au primit cu supunere noua stare de lucruri.

Prea în curând însă ei au trebuit să se încredințeze, că pretutindeni în cercurile conducătoare e încurajată tendința de a face, printr-o falsă aplicare a formelor constituționale iluzorii drepturile sancționate de Maiestatea voastră din plină putere monarhică.

În ciuda solemnelor promisiuni de a mulțumi toate naționalitățile prin respectarea drepturilor odată câștigate, deodată cu noul sistem de guvernământ s-au inaugurat în Regatul ungar și dominațiunea de rasă, hegemonia națională măiestrită.

Silințele de a asigura această hegemonie națională au predominat întreaga noastră viață constituțională în timpul celor 25 ani.

Această politică de stat e diametral opusă cu dezvoltarea întregă a vieții noastre politice și istorice de peste o mie de ani, opusă cu aspirațiile politice tradiționale ale poporului român și cu interesele lui de existență națională, opusă și cu cerințele organizațiilor constituționale ale statelor moderne.

Istoria ne e mărturie, că în viața milenară a statului nostru și în dezvoltarea lui istorică, relațiunile de popor cuceritor și cucerit, ca principiu de drept public, n-au existat niciodată, n-a existat dar nici dominațiune politică națională.

Toate frecările, care au ieșit la iveală în viața socială și în relațiunile vieții legislative a statului, se reduc la acțiunea pornită pe la anii 1790-1791 și la reacțiunea provocată de acea acțiune, și se prezintă ca

o fază a luptei pentru existența și asigurarea națională la popoarele ce compun acest regat.

Poporul român, atunci ca mai înainte și ca de atunci încoace în toate timpurile, pe baza dreptului său istoric milenar și în virtutea importanței ce i se cuvine din punctul de vedere al numărului fiilor săi, al pozițiunii sale etnice și geografice, precum și al calităților sale, a năzuit spre validitatea drepturilor sale naționale, la care n-a renunțat niciodată.

Pașii făcuți în anii 1696, 1700, 1790 și 1791, atitudinea din 1848, precum și toate insistările lui până la inaugurarea sistemului actual sunt tot atâtea dovezi, că a stăruit asupra acestor drepturi și că în toate manifestările aspirațiunilor lui a dominat ca idee fundamentală și ca țintă de realizare validitatea individualității sale naționale ca factor de stat. Dreptul istoric, întocmai ca dreptul public al Transilvaniei, legile fundamentale, Pragmatica Sancțiune, asigură autonomia Transilvaniei într-o formă inatacabilă, și poporul român, mai ales după proclamarea egalei îndreptățiri de la 1848 și după dezvoltarea făcută în anii 1863-1865 în dreptul public, avea în acest act prețios suprema garanție pentru viața națională română pe viitor, și aspirațiunile lui naționale culminau în această autonomie.

Contra vederilor politice dominante într-un șir de secolii, autonomia a fost, prin uniune, nimicită într-o formă injustă, contrară dreptului public și drepturilor elementelor libere, care constituiesc Transilvania și fără considerare la pozițiunea etnică și geografică și la dezvoltarea ei specifică, care toate reclamă cu insistență această autonomie.

Prin acest act, poporul român se simte vătămat în drepturile sale istorice și naționale, pentru că:

a) Uniunea s-a enunțat fără participarea românilor într-o formă corespunzătoare cu numărul lor și cu însemnătatea lor în această țară, – s-a enunțat într-o dietă, care, ca atare, își avea reprezentanții săi pe baza legilor electorale din anii 1790-1791 și a legilor din 1848, adică a legilor din timpul întunecosului feudalism, relativ la care Însăși Maiestatea voastră v-ați îndurat a accentua în discursul de Tron de la 15 iunie 1863 următoarele: “Acea parte a constituțiunii avitice a Marelui Principat Transilvania, care privește compunerea Dietei, s-a schimbat în urma ștergerii stării excepționale, a nobilimii, a robotelor și prestațiunilor urbariale și în urma statoririi egalității de datorii și de drepturi civile pentru toate clasele locuitorilor țării atât de esențial, încât o dietă convocată pe baza articolului XI, din anul 1790-1791, prin care ar fi exclusă cea mai mare parte a poporului de la exercitarea drepturilor civice-politice în contra adevăratelor interese ale țării, nici nu ar putea fi privită ca o atare adevărată reprezentațiune a poporațiunii întregi din toată țara, fără deosebire de stare, de naștere, de naționalitate și de religiune, care posedă autoritatea morală neapărat trebuincioasă,

pentru că atât trebile de dinlăuntru a celei Transilvaniei să le rezolve spre mulțumirea tuturor națiunilor conlocuitoare în ea, cât și în privința relațiilor de drept public ale aceleia către întreaga monarhie să aducă la îndeplinire intențiunile noastre de părinte al țării de repețite-ori răspicată”, – iară “fiindcă uniunea Transilvaniei cu Ungaria, concludă în anul 1848, nu s-a înființat niciodată cu deplină putere legală, și de fapt îndată s-a desfăcut, am lăsat neatinsă încă în deciziunile noastre din 20 octombrie 1860 și am ordonat numai restaurarea reprezentățiunii regnicolare a Transilvaniei”.

b) vătămat se simte, de altă parte, poporul român prin această uniune, pentru că prin acel act s-a lucrat la efectuarea unei fuziuni fără considerarea legilor ce garantează autonomia acestei țări.

Uniunea și inaugurarea ei prin art. de lege 43/1868, sunt desconsiderarea fățișă a tuturor drepturilor poporului român ca element, care compune în absolută majoritate vechea Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale, care asigură autonomia acestui principat, sunt înlăturarea totală a elementului român și o nedreptate atât din punctul de vedere legislativ și juridic, cât și din cel politic.

Ajungând, prin sistemul dualist și prin uniune, puterea statului în mâinile elementului maghiar, acesta nesocotind interesele comune, generale și mari ale statului, a urmărit numai asigurarea hegemoniei sale și unificarea națională maghiară, și toate legile create de atunci și până astăzi, precum și executarea lor adevăresc mersul regretabil spre acest povârniș.

Drept ilustrare a acestui trist adevăr ne luăm voie a aprecia, în liniamente generale, câteva din aceste legi, precum sunt: Legea electorală, Legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, Legile școlare, Legea municipală, Legea de presă și legile agrare.

A. Legea electorală creată pentru Transilvania este aceeași, care a fost luată drept bază pentru realizarea intențiunilor naționale maghiare manifestate la 1848.

Pornind din dispozițiunile sociale și politice, care erau în vigoare pe timpul feudalismului, creatorii acestei legi au fost conduși tot de motivele, care au dat naștere Legii din anul 1790-1791. Deosebirea, în această privință, e numai, că între motivele conducătoare pentru crearea actualei legi concurge și intenția de a susține, prin artificiu, hegemonia maghiară asupra celorlalte popoare și după desființarea feudalismului; ceea ce iese la iveală și din faptul, că această lege se deosebește în dispozițiunile ei privitoare la ținuturile locuite de români de cele privitoare la ținuturile locuite de secui, și că legea are dispozițiuni, care la prima vedere, par a stabili principiul constituțional al egalei îndreptățiri între foștii iobagi și domnii de pământ, acordând, pe lângă un anumit cens, dreptul de alegător și poporului mai înainte

iobăgit. În adevăr însă această dispozițiune, e un învederat neadevăr, care servește singur numai spre mascarea nedreptății ce i se face poporului dezrobît, deoarece acel cens, statorit pentru Transilvania, unde pămîntul e neroditor și de clasa V-VIII, după un venit curat de 84 fl.v.a. al moșiei, e numai în foarte puține cazuri realizabil pentru foștii iobagi. Pe cînd în Ungaria, unde e pămîntul roditor, censul e dat după 1/4 de sesiune, în Transilvania el este de aproape de nouă ori mai mare, deci atît de urcat, încît iese clar la iveală tendința legii de a face, ca poporul Transilvaniei să fie depărtat de la urnele electorale pentru legislativă și legea totuși să pară corespunzătoare egalizării popoarelor prin ștergerea robotei. Această dispozițiune bătătoare la ochi nu numai adeverește convingerea mai sus exprimată, dar explică totodată și împrejurarea și faptul deprimător, că sunt în Transilvania multe comune cu populațiune de 2 și 3 mii de locuitori, în care, din cauza censului prea urcat, nu se află nici un alegător, deoarece moșiile urbariale, care au devenit proprietatea foștilor iobagi cu puțină excepțiune, plătesc dare direct între 4 și 7 fl.v.a. și numai prea puține 8 fl. ori mai mult. Astfel populațiunea rurală și după eliberarea ei din slujba domnească și după egalizarea ei cu celelalte clase libere, și după ce i s-au dat prin litera unei legi drepturile cetățenești, a rămas tot prin litera altei legi despuiată de puțința exercitării dreptului reprezentativ. Acest fapt e în contra dreptului și în contra constituționalismului democratic, fiindcă exclude majoritatea proprietarilor de pămînt ai țării de la exercitarea celui mai capital drept cetățenesc și- i ia puterea de a înrâuri asupra conducerii afacerilor publice.

Ceea ce mai vîrtos face imposibilă reprezentarea în proporțiune corespunzătoare a românilor din Transilvania în legislațiune sunt acele dintre dispozițiunile Legii electorale, prin care, în orașe, li se dă drepturi de alegător tuturor meșteșugarilor, chiar și celor ce nu dispun de nici o avere, ba atît în orașe, cît și pe la sate, li se acordă aceleași drept tuturor nobililor și libertinilor, precum și secuilor libertini, fără considerare, dacă plătesc ori nu vreo dare statului. Va să zică, în practică, legea le dă secuilor și celor mai mulți dintre maghiarii sufragiu universal, iar pe români îi exclude în majoritatea lor precumpănitoare de la urnă. În urma acestor dispozițiuni ale legii, maghiarii libertini și nobilii mărunți, care, ca foști favoriți ai elementului maghiar pînă la 1848, au rămas în mare număr, vin acum, deși oameni fără ocupațiune și fără de avere, și majorizează pe plugarii români, care au clasele și moșiile lor, și- i plătesc patriei și tronului deopotrivă tributul de avere și sânge. Și pe cînd aceștia, care cu drept cuvînt se consideră în vechea Transilvanie ca elementul ce compune și susține statul în preponderenta lui majoritate, sunt excluși de la exercitarea acestui drept cardinal, foștii nobili și libertini, care, cu puține excepțiuni, se susțin spre sarcina și greutatea societății, se îmbuibă cu privilegiul ce li s-a acordat

în lege și e octroat, ca să reprezinte în legislațiune factorii adevărați ai vieții statului, elementele muncitoare și productive. Iar aceasta se face în virtutea unui drept avut în timpul feudalismului, care, șters odată prin egalizarea oamenilor, s-a pierdut pentru toate timpurile.

În urma acestui aranjament legislativ, îngust și nepotrivit cu spiritul constituțional, noi românii din Transilvania nici chiar în cele mai liniștite împrejurări nu am putea să trimitem mai mult de 10-12 deputați naționali în dietă. Facem aproape 3/4 din populațiunea țării, posedăm și pământul țării în aceeași proporțiune și în aceeași proporțiune purtăm și sarcinile comune; e incontestabil dar și dreptul nostru de a fi reprezentați în dietă și de a participa la conducerea afacerilor țării tot în acea proporțiune; ar fi, credem, mai prejos de demnitatea omenească, să ne angajăm în luptele electorale pe baza unei legi atât de nedrepte.

Pe cât de nedreaptă e legea, pe atât de artificioasă e și arondarea cercurilor electorale. E lucru curat ridicol a vedea cum, în unele cercuri electorale, alegătorul român e silit a călători câte o zi și mai mult, ca să ajungă la localitatea unde-și poate exercita dreptul.

În Transilvania trăiesc abia vreo 200.000 maghiari, risipiți prin fostele comitate feudale, prin o populațiune română de peste 1.500.000 români: legiuitorii au purtat de grijă ca prin caricarea cercurilor electorale să asigureze acestei infime minorități maghiare majoritatea voturilor la urnă.

Dispozițiunile legii și împărțirea cercurilor electorale dau drept rezultat cea mai mare inegalitate electorală între comitatele din Transilvania, deoarece în comitatele secuiești, fiind acordat secuilor sufragiu universal, ajung cu miile la dreptul de alegător, iar în comitatele, unde românii trăiesc în mase compacte, sunt rar de tot alegătorii.

E îndeosebi notoriu că, afară de secuime, în comitate și districte, pentru proporțiune de 90-290 mii locuitori abia se găsesc 2-6mii de alegători, pe când prin orașe la o proporțiune de 3.500 până la 29.000 suflete sunt 1.800 – 2.000 de alegători.

Peste 60.000 dintre alegătorii din Transilvania se folosesc de acest drept în virtutea nașterii din părinți nobili, ori a drepturilor acordate liberilor secu: ceilalți alegători ai țării, care au dreptul în virtutea censului, se reduc la 15-20 mii. Și precum arată datele de mai sus, în comitatele cu populațiunea română un deputat cade pe 50-60 mii locuitori, pe când secuimea trimite câte un deputat pentru 4-5 mii locuitori.

E de prisos să mai insistăm asupra amănuntelor în ceea ce privește punerea în aplicare a acestei Legi electorale. E lucru recunoscut în public, că în contra dispozițiunilor Legii electorale și ale celei criminale, sub titlul de onoare a alegătorilor, se fac corupțiuni prin băuturi și mâncăruri, apoi prin bani. Sub era constituțională maghiară demora-

lizarea a ajuns în această privință la culme, încât acela, care voiește să fie ales deputat, chiar și fiind rugat de alegători să primească candidatura, trebuie să fie pregătit spre a face cheltuieli de mii.

Abuzurile săvârșite cu acapararea alegătorilor sunt atât de notorice, încât ne vedem în fața unei organizări sistematice a corupțiunii electorale, al cărei sprijinitor și factor principal se adevărește a fi însuși organismul administrativ al statului ungar. În fața acestei falsificări generale și sistematice a alegerilor este prea natural dacă chiar în dieta ungară s-au simțit mai mulți îndemnați a-și ridica glasul pentru apărarea dreptului de libertate electorală, care, precum se știe, și azi încă e un "*pium desiderium*".¹

Atât de departe merge în statul ungar corupțiunea electorală și violența conștiențelor, abuzul de drept și de putere ce se face în alegeri, încât numai cu capul a mână se mai poate avânta cetățeanul în luptele electorale și alegerile au ajuns să aibă înfățișarea războiului civil.

Văzând aceste nelegiuiri, poporul român, mai ales în Transilvania, unde și după inaugurarea uniunii s-a păstrat o lege electorală deosebită de cea din Ungaria proprie, află că ar fi o întreprindere nedemnă și nepatriotică de a intra cu ciomagul și toporul în lupta pentru validitatea celui mai cardinal dintre drepturile sale: el speră și așteaptă ca alegerile să fie libere și Legea electorală să fie dreaptă.

După toate volniciile petrecute de la inaugurarea dualismului, românii sunt cuprinși de o nemulțumire atât de adâncă, încât participarea în masă a alegătorilor români la alegerile falsificate ar putea să suscite chiar scene revoluționare, a căror întindere nu se poate prevedea într-o țară în care asupriții sunt atât de mulți și asupritorii atât de puțini și de nechibzuiți ca în Transilvania. Cuprinși dar de simțământul, că pentru români, câtă vreme se mențin legile nedrepte și procedurile de violentare arătate mai sus, nu e loc în cadrul vieții constituționale a statului ungar, nici scaun în dieta țării, alegătorii români din Transilvania și din Ungaria au decretat a rămâne în rezistență pasivă față cu dieta din Budapesta.

Maiestatea voastră Imperială și Regală Apostolică!

Românii totdeauna au dorit și doresc și acum să ieie parte la viața publică a patriei lor, care ajunge în dieta țării la cea mai înaltă expresiune, ba au pretins și pretind chiar dreptul la această participare, precum pretind să fie recunoscuți ca factor în cadrul dreptului public din statul ungar: nu așteaptă dar nici acum decât să li se deie puțința de a lua parte la viața publică, potrivit cu demnitatea lor și cu dreptul constituțional reprezentativ, fără de care participare cele mai de căpetenii criterii ale dezvoltării lor naționale, politice și culturale sunt încâtușate. În împrejurările create dinadins prin legi nedrepte și prin

---

1 o dorință pioasă

aplicarea lor ilegală și lipsită de bună-credință e imposibilă participarea aceasta; ne mângâiem dar cu gândul, că Maiestatea voastră va fi primit convingerea, că rezistența pasivă a românilor e justificată, impusă contra propriei lor mai bune voințe și contra tuturor postulatelor de drept.

E dureros adevărul, că peste 4 milioane dintre supușii Maiestății voastre nu sunt și nu se consideră reprezentați în dieta țării lor și că de un pătrar de secol se crează fără de participarea acestui factor politic, cu desconsiderarea intereselor lui și contra marilor interese ale Monarhiei. Românii însă, oricât de grele ar fi fost timpurile trecute, n-au renunțat niciodată la individualitatea lor națională, n-au încetat niciodată a pretinde respectarea dreptului lor de liberă dezvoltare culturală și au astăzi față cu părinții, bunii și străbunii lor datoria de a nu contribui la consolidarea unui stat condus cu tendința mărturisită de a face peste puțină orișice dezvoltare națională română în Transilvania și Ungaria.

B. Legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, deși defectuoasă, ar fi putut, dacă ar fi fost aplicată cu bună credință, ar fi putut să-i îndemne pe români a contribui la consolidarea statului ungar.

Românii totdeauna s-au luptat pentru păstrarea individualității lor naționale. În cele mai grele timpuri ei au conservat limba, datinile și moravurile contra tuturor uneltirilor făcute spre a-i deznaționaliza ei nu s-au contopit în vreun alt popor. Nimic dar, pentru dâșii, nu e mai presus de dreptul liberei dezvoltări culturale și toate pretențiunile lor naționale se reduc la principiul asigurării legale a existenței și liberei dezvoltări.

Orișicare ar fi dar statul în care li se dă această asigurare legală, el dispune de avutul și de sângele, de toată iubirea lor.

Scrutând însă dispozițiunile legii pentru egala îndreptățire, ne încredințăm, că atunci, când s-a creat legea aceasta nu se urmărea scopul acesta, deoarece legiuitorii nu numai că nu au asigurat prin lege existența lor națională și libera dezvoltare culturală a naționalităților ce constituiesc statul ungar și îndeosebi a românilor, ci, din contră, ignorând individualitățile naționale, contopesc naționalitățile într-un corp național și sub masca etnică și politică a înțeleșului limbii maghiare, cu scopul învederat de a pune baza legală a unificării națiunii maghiare.

Purcedând legislațiunea țării din aceste vederi greșite, e lucru firesc, că afară de titlu, întreaga lege n-a mai putut cuprinde marea idee a egalei îndreptățiri. De aici faptul, că dispozițiunile singurateice ale legii, în contradicere cu această idee, fără nici un temei de îndreptățire, exclud din viața publică a statului celelalte limbi din patrie, și sub titlul limbii statului, îi asigură limbii maghiare dominațiune exclusivă.

Această asigurare legală a dominațiunii exclusive a unei limbi într-un stat poliglot ca Ungaria nu se poate legitima nici din punctul de vedere al adevăratelor și legitimelor aspirațiuni naționale, nici din al vederilor exprimate de comisiunea națională, considerate ca singure corespunzătoare, ca fiind deduse din principiul egalei îndreptări a individualităților cetățenilor statului, nici prin considerațiuni administrative exprimate în introducerea legii, care dispune de mintea, inima și de conștiința cetățenilor, ca în introducerea art. XLIV, ex. 1868, în care dieta află cu cale a zice: "Mintogy Magyar-Ország összes honpolgárai az alkotmány alap elvei szerint és politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzékhez is, egyenjogú tagja"¹.

Vasázică toată făptura omenească ce există în Ungaria, fie român, german, slav etc., face parte din o singură națiune nedespărțită, din cea maghiară. E' deci lucru firesc că noi considerăm introducerea aceasta drept un atentat fățiș contra vieții naționale a noastre și a celorlalți concetățeni nemaghiari ai noștri.

Prin această intenționată confundare a noțiunii de națiune politică cu noțiunea etnică a națiunii, legea chiar în prima ei frază neagă existența noastră ca factor politic. Confirmând apoi și în continuarea ei unitatea aceasta, legea numai pentru înlesnirea raporturilor interne ale statului ia dispozițiuni pentru folosirea limbilor deosebite de cea maghiară, stabilind principiul: "minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabály alá, a mennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetőségére s az igazság pontos kiszolgáltatása szüksegeggé teszik"².

Iar în § 1 decretează drept limbă a statului și oficială pe cea maghiară.

În privința folosirii acestei limbi în viața publică, în afacerile politice, juridice și comunale, în rapoartele oficiale, publice, administrative și școlare, în mai înaltele așezăminte de cultură, legea ia dispozițiuni imperative, pe când dispozițiunile privitoare la celelalte limbi, sunt numai permissive, ca și când aceste limbi ar fi numai un fel de dialecte, cărora nu li se cuvine cultivare și o generală întrebuintare în toate sferile vieții omenești.

1 "Întrucât toți cetățenii Ungariei formează o națiune, potrivit principiilor de bază ale Constituției și din punct de vedere politic, națiune al cărei membru cu drepturi egale este fiecare cetățean al patriei, indiferent de naționalitatea căreia îi aparține".

2 "deoarece această egalitate în drepturi doar în privința folosirii oficiale a diferitelor limbi ce se vorbesc în țară și doar într-atât poate intra într-o reglementare separată, întrucât aceasta va fi necesară din cauza unității țării, a posibilității lor practice ale guvernării și administrației și a aplicării exacte a dreptății".

Iară executarea acestei legi ne confirmă credința, că legislațiunea, chiar la decretarea legii era condusă de intențiuni nemărturisite în ceea ce privește aplicarea în practică.

§ 27 al legii dispune următoarele: "Hvatalok betöltésénél jövöre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul, valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban léező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos birói vagy közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas és másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak"¹.

Această dispozițiune a legii în viața practică e o literă moartă. În Transilvania peste tot, precum și în multe din comitatele ce cad afară de Transilvania, cum sunt Bihorul, Sălajul, Aradul, Timișul, Sătmarul, Maramureșul și Caraș-Severinul, cu totul în 23 comitate români sunt în majoritate precumpănitoare, ba aproape singura populațiune; nici într-unul din aceste 23 comitate însă guvernul nu a profitat de dispozițiunea cuprinsă în § mai sus citat al legii spre a se arăta drept și echitabil, încât astăzi nu este în întregul regat nici un comite-suprem, ba chiar nici un vicecomite luat dintre români. Și nu va susține nimeni că între 3 milioane de suflete nu e nici un om calificat.

Tot astfel s-a aplicat legea în ceea ce privește instanțele judecătorești. În toată țara, care are 65 tribunale și între acestea 23 în ținuturi cu populațiune aproape curat românească, nu avem decât un singur român aplicat de Guvernul ungar ca președinte de tribunal; iar judecători de naționalitate română abia pe ici, pe colo găsim câte 1-2.

La oficiile judecătorești mai înalte, ori în posturi cardinale, de pe la ministerii, avem numai dintre cei ce au apucat să fie aplicați cu primele numiri de la 1866-1867 și au mai rămas în viață fără ca să fie înlăturați. Astfel că la întreaga curie regească avem un singur judecător luat dintre români, la tabla regească din Budapesta 3, la cea din M. Odorheiu au fost 4 înainte de descentralizare, iar acum a rămas 1, la cea din Cluj sunt 3, iar la acele din Debrețin și Seghedin câte 1, dar președinte de secțiune nu e nici unul.

Chiar și acești câțiva se mențin numai, pentru că n-au putut fi înlăturați.

Mai rău încă stăm în cadrele celorlalte ministere, cum e al Cultelor și al Instrucțiunii Publice, al Finanțelor ori al Comerțului. Nici în

---

1 "Și pe viitor orientarea principală pentru ocuparea posturilor fiind doar capacitatea personală, nici de acum încolo, nu poate fi considerată drept piedică naționalitatea cuiva, pentru ocuparea oricărei funcții sau a posturilor de judecători sau a aceloră din administrație, mai ales pentru cele de comiți supremi, să fie angajate corespunzător posibilităților persoanelor aparținând diferitelor naționalități care cunosc perfect limbile necesare și care sunt corespunzătoare și din alte puncte de vedere".

provincie, nici în oficiile centrale româniei nu sunt aplicați decât ca de poveste. Avem, de exemplu, la cele două universități un singur român, și în întreaga instrucțiune un singur inspector școlar, aruncat însă și acela din mijlocul românilor într-un ținut cu poporațiune curat maghiară.

Maiestatea voastră Imperială și Regală Apostolică!

Nu scoatem la iveală aceste fapte ca să ne plângem de nedreptatea ce ni se face, ci pentru ca să arătăm, cât de adâncă și de generală e nemulțumirea, pe care actualul sistem de guvernământ a produs-o între români și cât de încordate sunt relațiunile dintre români și actualul guvern.

Noi, românii, am făcut în timpul celor din urmă câteva decenii mari opintiri și am adus mari jertfe, ca să propagăm cultura în masele poporului și să scoatem din ele oamenii calificați pe la înaltele așezăminte de învățământ ale Apusului și sunt azi între noi mii de oameni cu cultură apuseană, înzestrați cu diplome, în toate ramurile de știință și pentru toate specialitățile. Actualii consilieri ungari ai Maiestății voastre însă, cunoscând nemulțumirea, de care sunt agitați românii, se feresc de a aplica români în funcțiile publice; iar românii cu calificațiune, văzând silințele guvernului de a înăbuși aspirațiunile culturale ale românilor, se văd nevoiți a se retrage din viața publică a patriei lor.

Unii dintre dânșii se susțin prin întreprinderi private ori ca avocați; iar cei cu desăvârșire mulți au părăsit patria lor, în care sunt prigoșiți, și trăiesc azi în alte țări. Astfel, din zi în zi, românii tot mai mult au trebuit să simtă, că ei sunt tratați ca străini în țara lor, pe care au apărât-o părinții și străbunii cu sângele lor și au s-o apere ei în viitor față cu orișicare dușman. Cu cât mai mult străbate simțământul acesta, cu cât mai mult se înăsprește lupta inundată, spre care sunt împinși românii.

Stăpânit de oameni, care-l consideră ca străin și pe care el îi consideră străini, românul nici în justiție, nici în administrațiune, nici în celelalte sfere ale vieții publice nu e primit cu bunăvoința cuvenită și nu află la nimeni mângâiere, niciieri dreptate.

Iar aceasta mai ales pentru că, cu toate dispozițiunile permissive ale legii pentru egala îndreptățire, nu se ține în viața publică seama de limba poporului, dacă el nu e maghiar.

O armată de invaziune, străbătând în țară străină, se folosește în relațiunile ei cu poporațiunea țării cucerite de oameni, care cunosc limba acestei poporațiuni și obiceiurile ei. Românii sunt, în Regatul ungar, tratați mai rău ca poporațiunile țărilor cucerite. În administrațiune, la judecătoria, unde e vorba de justiție, în întreaga viață publică, ei sunt întâmpinați în limba maghiară și de către oameni, care nu cunosc limba, firea, obiceiurile și interesele lor particulare. În limba maghiară e tras românul în judecată civilă ori criminală, în aceeași

limbă i se face pertractarea, în aceeași limbă i se pronunță sentința: în cele mai multe cazuri el se vede dar osândit fără ca să-și poată da seama, cum și de ce. Deoarece judecătorii sunt oameni, care nu știu românește, iar interogatoriul și întreaga investigațiune se face în limba maghiară, pe care românul nu o înțelege, în cele mai multe cazuri vreunul din servitorii oficiului mijlocește înțelegerea între judecător și judecat.

Astfel, de cele mai multe ori, sentința se pronunță pe baza interpretărilor făcute de un om, care nu are destulă cultură ca să poată face asemenea interpretări, ba e lipsit în unele cazuri și de bunăvoința cuvenită.

Și în adevăr preocuparea de căpetenie a guvernului nici nu e buna administrațiune, ci maghiarizarea întregii vieți publice.

Prin funcționarii, pe care-i are ca agenți în oficiile publice, guvernul face tot posibilul ca românii, chiar nici acasă la dânsii, în satele lor, să nu aibă diregători luați din mijlocul lor. Sunt cazuri nenumărate, în care 4-5 comune, care compun un notariat locuit numai de români, au fost siluite să primească drept notar comunal pe vreun om care nu știa românește, pentru ca nici chiar în viața comunală să nu-și vadă românii tolerată limba.

Spre a ușura aceste impuneri, legea s-a modificat în sensul, că candidările nu le mai face comitetul comunal, ci pretorul, care în cele mai multe cazuri nici nu mai admite apoi candidați pe concurenții români.

§-ii 2-12 și art. de lege XLIV din 1868 acordă naționalităților din statul ungar dreptul de a se folosi de limba maternă atât în afacerile oficiale comitatense și comunale, cât și în discușiunile congregațiunilor, și recunosc orișicărui cetățean dreptul de a se folosi de limba lui înaintea oficiilor și tribunalelor. Cu toate acestea, limba maghiară a fost impusă pentru toate afacerile publice și judiciare, ba chiar și pentru instituțiunile private. Pentru ca să nu se poată ivi cazurile prevăzute în § 5, oficialii nu se aleg dintre români, iar notarilor comunali, care au rămas din timpul provizoriului ori s-au strecurat mai târziu în administrațiune, le este interzis a se folosi în oficiul lor de limba poporului.

Astfel nici un oficiu din țară nu mai comunică în limba poporului: la tribunale, la cărțile funduare, la oficiile regești, cercuale, precum și la toate celelalte diregătorii limba română e cu desăvârșire exclusă, fără ca să se mai țină seama, dacă poporul înțelege ori nu comunicarea ce i se face, ori actul ce i se dă.

Dacă românul, folosindu-se de dreptul pe care l-a avut mai înainte de inaugurarea dualismului și care a fost confirmat și în §-ii mai sus citați ai legii, dă o cerere ori un act scris în limba lui maternă la vreo judecătorie ori la vreun oficiu public, el e respins cu motivarea, că nu

e scris în limba maghiară. Făcând apel, deciziunea de respingere e confirmată, ori oficialul, care a procedat contra legii, e scutit de purtarea spezelor.

Iar dacă se face arătare la ministerul competent, acesta își declină competența.

Guvernul dar nu numai că nu impune respectarea legii în punctele în care a mai rămas oarecare dreptate, dar ocrotește pe funcționarii, care emulează unul cu altul întru eludarea ei, ba am ajuns până acolo, că a cerut și a obținut de la dietă autorizarea de a scoate această lege din vigoare prin ordonanțe ministeriale, precum se vede din art. XXIX de la 1868, § 2, 6-9, în virtutea căruia ministrul de justiție a emis ordonanța de sub nr. 947/1888 prez.

Românul dar în țara lui, în contra drepturilor acordate de Maiestatea voastră din plină putere monarhică și confirmate și prin o lege votată de corpurile legiuitoare și sancționată de Maiestatea voastră și ca Rege constituțional, nu poate să comunice cu direcătorii plătiți din sudoarea lui și puși ca să chivernisească interesele lui, ba trebuie să plătească până chiar și în justiție traducători și interpreți și astfel să aibă justiție mai costisitoare ca concetățeanul lui maghiar, căruia pretutindenea i se fac ușurări și care pretutindenea e întâmpinat cu bunăvoință.

C. Articolul de lege privitor la organizarea municipiilor e creat și el în vederea excluderii românilor din viața publică. Temeiul lui sunt dispozițiunile nedrepte ale legii electorale, deoarece acea parte a consilierilor municipali, care intră în congregațiune în virtutea încrederii publice, e aleasă tot din elementele, care aleg și deputații în dietă. Tot pentru motivele, pentru care românii nu sunt reprezentați în dietă, ei nu pot să fie reprezentați potrivit cu numărul și importanța lor nici în congregațiunile comitatelor ori ale districtelor, în care ei sunt în majoritate precumpănitoare și în aceeași proporțiune posedă pământul și poartă sarcinile publice.

Prin Legea electorală, prin arondarea artificioasă a cercurilor electorale și prin corupțiunea și violentarea electorală românii au fost siliți a se pune în rezervă și pentru viața municipală, în care actualul sistem de guvernământ nu caută decât cultivarea ideii de stat maghiar și excluderea celorlalte naționalități de la exercițiul drepturilor de reprezentațiune.

D. Biserica și școala au rămas singurele sfere ale vieții comune în care, grație părințeștii purtări de grijă a Maiestății voastre, românii își mai credeau ocrotită libertatea lor de dezvoltare națională.

Articolul XLII din legile anului 1868, § 14 asigură autonomia bisericească, precum și competența forurilor bisericești autonome în materie de religie și de instrucție.

În aceste autonomii e cuprins și dreptul de a organiza și conduce învățământul în școlile populare confesionale și în cele medii înființate și susținute de confesiuni.

Legislațiunea maghiară, confirmând prin crearea acestei legi o parte din drepturile de liberă dezvoltare culturală, pe care poporul român le avusese mai înainte din îndurarea Maiestății voastre, nu putea să vadă cu ochi buni foloasele culturale, pe care le trăgeau românii din exercitarea acestor drepturi. După puțini ani s-au pus dar în discuțiune proiecte de legi, care aveau drept scop nu numai știrbirea acelor autonomii și mărginirea lor la niște cadre, în care avântul cultural e peste putință, ci totodată și siluirea prin lege, ca fiii oricărei naționalități, în școlile confesionale, să învețe limba maghiară. În vederea acestui scop, lucru nemaipomenit în lumea aceasta, s-a dispus prin lege, ca învățătorii școlilor confesionale să fie obligați în termene defiște a învăța limba maghiară, dacă țin să nu fie scoși din oficiu.

Contra acestor intențiuni au făcut, din partea românilor, reclamă arhieriei confesiunii greco-orientale și a celei greco-catolice și au ridicat glasul unii dintre deputați în dietă, arătând nedreptatea și siluirea ce ni se face, atentatul îndreptat contra vieții naționale a elementului român prin aceste dispozițiuni, care atacă cele mai scumpe tezaure, limba, pe care o păstrăm cu atâta sfințenie, ca moștenire lăsată de străbunii noștri, și drepturile noastre religioase și culturale.

Reclamele acestea, deși sprijinite cu rezoane serioase, au rămas zadarnice, și cu toate că relațiunile de învățământ erau regulate prin articolul de lege XXXVII votat de dietă încă în anul 1868, proiectele noi au fost votate și ridicate la valoare de lege.

Creată odată legea, învățătorii și școlarii au fost siliți să petreacă cea mai mare parte a timpului școlar, 18 ore pe săptămână, căznindu-se să învețe o limbă cu desăvârșire străină pentru dânșii, de care nu au nici o trebuință în relațiunile lor locale. Astfel școlile confesionale au încetat să mai fie așezăminte de cultură și au devenit niște focare pentru propagarea limbii maghiare.

Rezultatul acestei siluiri nu putea să satisfacă pe autorii legii, deoarece e lucru peste putință, ca copiii de la sate să învețe la școala poporală o limbă străină, pe care nu o mai aud nicăieri afară de școală. De aceea, după zadarnice opintiri de zece ani, în anul 1891, s-a creat legea pentru azilele de copii, prin care copii începând de la vârsta de trei ani sunt siliți a învăța limba maghiară.

Legea aceasta s-a votat cu toate protestările naționalităților nema-ghiare din Regatul ungar, dintre care îndeosebi românii au protestat în numeroase adunări populare contra nemaipomenitului atentat la

viața familială, care se comite prin scoaterea copiilor de cea mai fragedă vârstă de sub purtarea de grijă a părinților.

Nu numai însă că nu s-a ținut seamă de aceste protestări, ci a devenit totodată literă moartă și § 14 din art. de lege XLIV de la 1868, precum și §§-ii prin care se confirmă dreptul autorităților bisericești și al confesiunilor de a alege limba de învățământ pentru școlile confesionale, un drept, care de sute de ani aparține numai confesiunilor: limba maghiară a fost impusă cu cea mai fățișă nesocotire a drepturilor de autonomie, garantate de legi fundamentale în școlile secundare confesionale române. Astfel contra actelor donaționale și contra legilor azi în vigoare, limba maghiară a fost impusă ca o limbă de propunere în școlile secundare din Beiuș prin simple dispozițiuni ministeriale.

Noi românii, o poporațiune completă de peste 3 milioane de suflete, contribuim cu sângele și cu averea noastră pentru susținerea statului, nu avem însă pentru înaintarea noastră culturală nici un așezământ susținut de stat. Nu avem universitate, ba nici catedre paralele după cum s-a fost proiectat în anii 1865-1866 și ni s-a pus în perspectivă cu ocaziunea înființării universității din Cluj. Am ajuns atât de departe încât nici pentru catedra de limba și literatura română nu mai este iertată propunerea în limba genetică, ba la universitatea din Cluj, prevederea acelei catedre e considerată ca o insultă adusă poporului român și învățământului superior.

Din banii plătiți de noi statul nu susține pentru dezvoltarea noastră națională nici un gimnaziu, nici o școală medie, fie comercială ori economică, fie barem o școală pedagogică. Ba nu ni se mai dă nici o autorizațiune de a înființa noi înșine, din propriile noastre mijloace școli secundare.

Legea pentru egala îndreptățire, § 26, cuprinde următoarele dispozițiuni: "A magánintézetek és egyletek nyelvét az alapítól határozózá meg"¹. Ni se confirmă deci dreptul de a ne putea înființa noi, ca confesiuni ori ca reuniuni, școlile noastre și de a determina limba în ele. Chiar și pentru școlile populare ni se găsește însă pe ici, pe colo câte o vină, pentru ca guvernul să aibă pretext de a le preface în școli comunale, pentru care guvernul poate mai ușor să impună învățători maghiari și limba maghiară. În vederea aceluiași scop se înființează în comunele mixte școli comunale, și românii care au școlile lor confesionale sunt siliți de puterea publică a statului a contribui pentru înființarea și întreținerea școlii comunale, pentru ca să renunțe în cele din urmă de a mai susține și școlile lor confesionale.

La Arad și la Caransebeș românii au stăruit în mai multe rânduri să li se deie autorizațiunea de a înființa din propria lor avere câte un gimnaziu: guvernul a refuzat autorizațiunea sub pretext de nimic și cu

---

1 "Limba institutelor particulare și a asociațiilor este stabilită de fondatori".

învederata intențiune de a sili pe români să-și trimită copiii numai la școlile maghiare, unde preocuparea de căpetenie a învățătorilor nu e dezvoltarea culturală, ci propagarea limbii maghiare și a spiritului maghiar.

Pentru ca să poată propaga același spirit chiar și din școlile confesionale, autoritățile școlare ale statului și cele administrative proteg și susțin în școlile populare ale confesiunilor învățătorii destituiți de autoritățile școlare confesionale pentru abateri grave, dacă ei se distin prin zelul lor întru propagarea limbii maghiare. Spre a înlesni protejarea acestor elemente, s-a emis chiar o ordonanță ministerială, prin care se interzice destituirea unor asemenea învățători fără de înlocuirea prealabilă a ministerului. Astfel se suprimă de fapt dreptul disciplinar al autorităților bisericești autonome, și li se dă autorităților politice o putere discreționară în ceea ce privește școlile confesionale.

În vederea aceluiași scop se atacă averile fundamentale grănicerești, cum sunt ale Năsăudenilor, ale Bănățenilor și ale celor din Făgăraș. Rescriptul emis de ministrul de culte sub nr. 31507/1886 la adresa comitelui suprem cu privire la statutele de manipulare a fondurilor grănicerești la Regimentul I de Năsăud e în contradicție vădită cu documentele date de Maiestatea voastră, la 20 ianuarie 1851, când acel regiment s-a desființat, precum și cu Autograful de la 22 august 1861 al Maiestății voastre, prin care acele fonduri au fost recunoscute ca averi exclusiv grănicerești, fiind donate grănicerilor, care se aflau scriși în condica militară "Grenzgemeinde"¹.

Proprietarii fondurilor și-au făcut conform tenorii acestor documente instrumentele de manipulare, care iarăși au fost aprobate de Maiestatea voastră la 23 martie 1871, și pe aceste baze ale dreptului de proprietate, recunoscut de Maiestatea voastră, s-au folosit grănicerii de averile lor până în anul 1855, când guvernul a numit comisar ministerial pentru administrarea acelor averi, care astfel au fost luate pe cale politică din mâinile proprietarilor. De la 1885 încoace averile sunt administrate de guvern prin comisarul său, care a pus la cale facerea altor statute. Acestea, făcute în conformitate cu documentele mai sus amintite, au fost în trei rânduri respinse de guvern. Desconsiderând drepturile acordate de Maiestatea voastră grănicerilor, guvernul impune o formă de statute, prin care averile grănicerilor devin averi comunale. Executând acest plan, guvernul, prin o dispozițiune nedreaptă și ilegală, a înstrăinat acele averi de la grănicerii, care le-au primit drept răsplată pentru alipirea lor cătră Tron și rara lor abnegațiune patriotică, și le-a dat în folosirea tuturor veneticilor, care s-au așezat ori se vor așeza de aici înainte în fostele comune grănicerești.

---

1 comună de graniță

Iar pentru că autoritățile politice să aibă putere discreționară asupra școlilor susținute din fondurile grănicerești, mai ales, asupra gimnaziului din Năsăud, pentru care și-a rezervat ministerul a hotărâ limba de propunere contra literelor fundamentale.

Aceeași procedură s-a inaugurat și pentru fondurile grănicerilor bănățeni să fie înstrăinate de la adevărații lor proprietari și folosite pentru scopuri de maghiarizare.

Ba spre cea mai adâncă întristare a credincioșilor, chiar și ajutorul de stat acordat de Maiestatea voastră bisericii române greco-orientale pentru subvenționarea preoților săraci e întrebuițat azi de guvern spre aceleași scopuri. Cu toate protestările sinodului și ale congresului bisericesc, guvernul și-a însușit dreptul de a distribui el, prin autoritățile politice și fără de consultarea autorităților bisericesti, acele subvențiuni, ca și când ele ar fi un fond de dispozițiune pentru recompensarea serviciilor politice făcute de preoții greco-orientali. Tocmai de aceea, deși suma nu e mare, guvernul e atât de compromis între români, încât el n-a putut să găsească destui preoți români gata de a primi acest premiu, pentru ca să o poată distribui întreagă.

Maiestatea voastră! Românii și-au păstrat naționalitatea în cele mai vechi timpuri și o vor păstra și în lupta cu actualul sistem de guvernământ. Lupta aceasta însă îi oprește în dezvoltarea lor firească, îi umple de amărăciune și-i înstrăinează din ce în ce mai mult de concetățenii lor maghiari, care, seduși și preocupați de idealuri nerealizabile, au pierdut simțământul comunității de interese, care leagă popoarele adunate sub ocrotirea Maiestății voastre, și risipesc puterile statului în zadarnice opintiri pentru anihilarea a tot ce nu e maghiar în statul ungar. A fost și este o datorie cetățenească să protestăm contra acestor opintiri și avem conștiința de a ne fi făcut în toate împrejurările datoria aceasta: nouă, românilor, nu ni se poate face imputarea că am încurajat guvernul în mersul lui spre povârnișul, în care se află, tăcând atunci, când datoria noastră era să ne ridicăm glasul.

Guvernul însă a luat cele mai aspre măsuri, pentru ca glasul nostru să fie înăbușit, ori cel puțin să nu străbată.

E. *Legea de presă* a fost croită anume în vederea acestui scop.

Deoarece în Transilvania românii sunt în majoritate precumpănitoare, guvernul a ținut să aibă pentru Transilvania o mai liberă dispunere în ceea ce privește presa, pentru ca să poată înăbuși cu mai multă înlesnire exprimarea convingerilor.

Transilvania are dar nu numai o deosebită lege electorală, ci totodată și o deosebită Lege de presă, mai aspră și contrară liberalismului.

Prin această lege, guvernul a dat procurorilor putere discreționară de a urmări fără nici un risc presa română și de a reprima orișice exprimare a convingerilor neîmpărtășite de guvern.

Pentru ca să fie sigur în toate împrejurările de succes, guvernul și-a rezervat să compună juriile prin ordonanțe ministeriale în orașe cu populațiune maghiară. Astfel, juriul din Sibiu, care nu se simțise îndemnat a pronunța verdictele dorite de guvern, a fost dizolvat și s-au constituit jurii la Cluj și M. Oborheiu, unde jurații sunt maghiari și astfel, față cu ziarele române, judecători în propria lor cauză.

Pe când dar, în tot decursul celor 25 de ani de guvernare constituțională un singur ziar politic maghiar n-a fost tras la răspundere pentru combaterea guvernului ori pentru tulburarea buneii înțelegeri pentru popoarele conlocuitoare, deși ziarele maghiare sunt zilnic pline de cele mai violente atacuri, ziarele române în decursul aceluiași timp au fost mereu trase înaintea juriului, care n-a lipsit a pronunța verdictul de condamnare. Astfel ziarele românești "Federațiunea", "Albina", "Observatorul", "Gazeta de Transilvania", "Tribuna", "Rumänische Revue" au fost trase în judecată și condamnate fie pentru că au aprobat procederi ilegale, fie pentru că au reprodus și combătut articole nepatriotice din ziare maghiare. Ba i s-a făcut proces de presă până chiar și unei persoane apărute prin imunitatea de deputat, pentru un manifest către alegătorii săi, care nu conținea decât cea mai fidelă exprimare a îngrijirilor patriotice împărtășite de toți românii.

Într-un singur an, 1888, s-au petrecut 7 deosebite procese contra ziarelor române, și autorii ori redactorii au fost osândiți la pedepse grele, pentru că au avut curajul civic de a exprima convingerile românilor în ceea ce privește grava situațiune a țării.

Pentru reproducerea și dezaprobarea unui articol, prin care un ziar maghiar propaga cultul kossuth-ist, un redactor al "Tribunei" a fost condamnat la un an de zile închisoare și ziarul la amendă grea. Alt redactor al aceluiași ziar a fost condamnat la aceeași pedeapsă pentru exprimarea aderării la manifestul deputatului Traian Doda, genera c.r. în pensiune. Generalul Doda el însuși a fost condamnat pentru același manifest la închisoare de doi ani, precum și la o mare amendă în bani, și numai grație preafnaltă a Maiestății voastre a scutit de prigoniri pe bătrânul încăruntit în merite pentru patrie și tron.

Prigonirile însă n-au putut să-i oprească pe români de a-și face datoria patriotică, și astfel în anul 1890 a urmat o nouă serie de procese de presă, pornite contra ziarelor române. De astă dată mai mulți ziaristi români au fost condamnați, între care un corespondent al "Tribunei" chiar la închisoare de un an și jumătate, pentru că a dezaprobat cultul kossuth-ist al ziarelor maghiare.

Și la nici o ocaziune nu s-a manifestat, ca în aceste procese de presă, tendința de a preface statul poliglot ungar într-unul național maghiar. Procurorii regești, chemați a interveni pentru respectarea legilor, nu s-au sfiit a cere, ca jurații să nu-și formeze convingerea după cele zise în articoliți încriminați, ci să citească printre rânduri, ori să nu judece

conform dreptății și după legile în vigoare, ci potrivit cu sentimentele lor de adevărați maghiari. Ba în fața Tribunalului regesc din Cluj, în fața juriului de presă, în fața unui numeros public, procurorul regesc a adresat acuzatului apostrofa, că devotamentul către persoana Monarhului nu e încă patriotism, și a insultat în cei mai nevrednici termeni glorioasa decorațiune acordată de Maiestatea voastră grănicerilor de la Năsăud: "Für standhaftes Ausharren in der beschworenen Treue, 1848-1849"¹, declarând că faptele prin care românii au meritat această decorațiune sunt o neștearsă pată de rușine pentru poporul român.

În Ungaria de astăzi, Maiestatea voastră, păstrarea tradițiilor noastre dinastice, alipirea către monarhie și iubirea de neam sunt crime politice reprimite cu asprime, și nimic mai mult ca procesele de presă intentate contra ziarelor române nu dovedesc, că guvernul a știut întotdeauna, și știe și astăzi, cât de generală și de adâncă e nemulțumirea românilor, dar n-a voit să ție seama de ea, n-a ținut să restabilească pacea și buna înțelegere, ci a crezut că este bine și potrivit cu interesele de rasă ale poporului maghiar, ca să facă toate opintirile spre a nu lăsa să se manifeste nemulțumirea.

F. Politica agrară a guvernului a fost condusă și ea în vederea acestui scop.

Ținând seama de importanța relațiilor agrare pentru întreaga dezvoltare socială și voind a asigura pașnica lucrare a marilor mase de agricultori, Maiestatea voastră v-ați îndurat Preagrațios a lua în patentele de la 1853 și 1854 un șir de dispozițiuni favorabile foștilor iobagi.

Explicări și reexplicări ale acestor patente, precum și ale legilor aduse în cauza aceasta au favorizat în practica judecătorească elementul posesoratului contra intereselor și dreptului neîndoios al populațiunii rurale până la marginea insuportabilității. Numeroase comune române au făcut din cauza aceasta plângeri la Înaltul Tron al Maiestății voastre; iară jurisconsulții români au adresat dietei în anul 1880 un memoriu contra proiectului de lege prezentat de guvern în materie agrară, care a fost ridicat cu toate acestea la valoare de lege ca art. XLV din anul 1880.

Ne mărginim dar aici a aduce la cunoștința Maiestății voastre, că și astăzi, 44 ani după ștergerea robotelor, refernițele urbariale ale statului stau în mare parte nerezolvate și o numeroasă serie de procese între foștii posesori și iobagi sunt în curgere, împreunând, ba împiedicând chiar mersul dezvoltării economice, deoarece românul nu știe, dacă nu

---

1 "Pentru neclintita păstrare a credinței jurate, 1848-1849".

cumva i se va răpi dreptul de proprietate, câștigat cu sudoarea muncii lui și a prestațiunilor seculare.

Iar despre parțialitatea judecătorilor în cauzele urbariale, luăm drept dovezi numeroasele procese, pe care le-am pierdut față cu proprietarii feudali ori față cu erarul.

Poporul român, precum și bisericile și comunele românești mai mult încă au avut să simtă parțialitatea judecătorilor în afacerile segregative de comasare și în cele de limitare, care sunt puse la cale anume spre a lua de la români o parte cât se poate de mare din ceea ce au în virtutea patentelor imperiale.

În cauzele de segregare, justiția maghiară nu le dă foștilor urbaria-liști competența ce li se cuvine în virtutea patentelor și a legilor urbariale, ci după procese târăgănate zeci de ani, abia jumătate ori chiar a patra parte din ceea ce li se cuvine, conform dreptului de folosire ce l-au avut ca răsplată pentru prestațiunile urbariale. În cele mai multe comune ei sunt lipsiți și de acest drept, cu toate că-l documentează.

În multe comune proprietarul, după anul 1848, a exclus cu volnicie pe foștii iobagi de la dreptul de lemnărit și pășunărit, încât aceștia au fost siliți să pornească procese de segregare. Aceste procese au fost târăgănate de tribunale câte 20 și 30 ani și au costat mii de florini; după ce însă tribunalele au trebuit să recunoască dreptul foștilor iobagi, prin sentință validă, posesorii violatori n-au fost condamnați și la despăgubire, deși dreptul civil obligă pe toți violatorii de drept la restituirea cheltuielilor de proces, pe care le cauzează.

O mai învederată dovadă de rea voință față cu poporul român este, că acolo, unde segregările pădurilor și ale pășunilor s-au făcut între erariu, ca proprietar, și între români, ca foști iobagi, guvernul dispune prin oficialii săi, ca folosirea pădurilor să nu i se dea nici pe bani poporului român din localitate, ci să fie vândută altora. Astfel, mai ales în munții Transilvaniei, unde poporul de secole s-a susținut din prăsi-rea de vite și din negoțul de lemne, românii abia se mai pot hrăni, deoarece prin sentințele date de tribunale în cauzele de segregatiune nu li s-a dat întinderea de teritor potrivită cu dreptul de folosire ce-l aveau *ab antiquo*¹. Anume în Munții Apuseni ai Transilvaniei starea poporului e dar atât de grea, încât mare parte a populațiunii e mereu pe cale de emigrare.

Din toate acestea iese învederat la iveală, că guvernul lucrează cu plan și cu premeditare, ca să le facă românilor viața nesuferită în țara lor și să treacă la alții averile agonisite de dânsii.

Cu ocaziunea despăgubirii regaliilor, de exemplu, guvernul a dispus ca sumele, care în sensul legilor vechi li se cuveneau pe cele trei luni

---

1 din vechime

cantorale, de la 1 octombrie până la 1 ianuarie, foștilor iobagi, să nu se deie în mâinile lor și să nu se distribuie între dâșii, ci să rămână avere comunală, un capital, din ale cărui procente să se acopere o parte din cheltuielile comunei. S-a luat dar o dispozițiune legală, ca din veniturile unei proprietăți câștigate prin seculară slujbă iobăgească să se împărtașească, pe nedrept, și toți veneticii din comună, precum și proprietarii, care au primit la rândul lor despăgubiri pentru drepturile ce le avuseseră. Aceeași procedare ca și față cu averile grănicerești.

Pentru ca românii, în greaua situație ce li s-a creat, să nu se poată ajuta nici între ei, guvernul și legislațiunea maghiară nici până astăzi, după o viață constituțională de 25 de ani, n-au crezut de cuviință a crea o lege privitoare la reuniuni și întruniri publice, ci a rămas ca guvernul să ieie în privința aceasta dispozițiunile lui, potrivit cu cerințele politicii maghiare militante. Astfel, sub pretexte de nimic, guvernul a refuzat românilor încuviințarea cerută de dâșii spre a înființa reuniuni agricole ori culturale. Ba chiar femeilor române li s-a interzis întrunirea în reuniune pur culturală. În același timp, reuniuni de maghiarizare, deci asociațiuni cu cel mai agresiv scop, s-au organizat și lucrează sub protecțiunea autorităților publice și întrețin lupta de rasă între deosebitele popoare ale țării.

Maiestate! Noi românii, nu dorim decât să putem trăi în bună înțelegere cu toți concetățenii noștri și să putem urma în pace lucrarea noastră culturală și economică. Pătrunși de consecința trăinicieii și a incoruptibilității neamului nostru, noi am râde de silințele zadarnice, pe care guvernul țării noastre și societatea maghiară încurajată de dânsul și le dau spre a ne duce la decadența culturală și economică, pentru ca să ne facă accesibili pentru renegarea națională.

Acțiunea guvernului însă și a societății maghiare produce în mod firesc o reacțiune, care se manifestă în toate sferile vieții și astfel atât monarhia, cât și patria noastră mai restrânsă e ținută în continuă frământare.

Suntem chibzuiți, Maiestatea voastră, suntem iubitori de ordine, leali și îndelung răbdători, dar suntem oameni și nu se poate să rămânem neatinși, când în fiecare zi suntem provocați, insultați fără de sfială, loviți în interesele noastre culturale și în cele economice, amenințați în existența noastră națională.

Dovadă despre această amenințare e discursul cu care președintele a deschis anul 1883 "Reuniunea maghiară de cultură din Cluj", ședința de constituire.

Dovadă încă mai învederată sunt cele 25 puncte de comisiunea de o sută a reuniunilor culturale maghiare, în care se dă fără de înconjur pe față scopul de a maghiariza tot ceea ce nu e maghiar în statul ungar. Văzând reacțiunea produsă de această manifestațiune nechibzuită la celelalte naționalități, autorii acelor puncte și-au dat, ce-i drept, silința

de a ascunde tendințele reuniunilor prin explicări și reexplicări: în practica vieții însă s-a dovedit cu prisos adevărul că îndeosebi "Reuniunea maghiară de cultură din Transilvania" a fost înființată cu scopul, ca aici, în Transilvania, elementul maghiar, sprijinit de guvern și de maghiarii din Ungaria proprie, să absoarbă încetul cu încetul pe români și pe germani în corpul națiunii ungare; iar celelalte reuniuni din Ungaria au să lucreze pentru absorbirea românilor, slavilor și germanilor de acolo.

Dovadă practică e înființarea de școli maghiare în comune cu populație curat română, cum sunt Rodna, Buciumi ș.a., unde nu erau reclamate de nici o trebuință, deoarece acele comune aveau școlile lor confesionale conforme cu prescrierile învățământului.

Dovadă faptul că, sub pretextul, că o mare parte a elementului maghiar din Transilvania s-a românizat, se lucrează cu violență pentru remaghiarizarea multor sate române, cărora li se impune renegarea.

Dovadă, în sfârșit, discursul rostit de președintele Consiliului de Miniștri la 7 februarie 1892, la Timișoara, în fața alegătorilor săi, cărora le zice:

"Nézetem szerint a hazában lakó idegen ajkú nemzetiségek asszimilálására és megnyugtatólására leghelyesebb út az ha a törvényhozás oly intézkedéseket létesít és a kormány oly módon hajtja végre, hogy a különböző nemzetiségekhez tartozó honpolgárok ez intézmények általma alatt jól érrezzék magokat. Tegyük meg mindent az ország és annak egyesrészei gyarapodására. Legyen jó, olcsó és igazságos közigazgatás és igazságos szolgáltatás, mert ezek segélyével fog minden erőszak nélkül megoldatni a nemzetiségi kérdés – és ezért ebben a kérdésben ezen utat szándékozik követni a kormány"¹.

Președintele Consiliului de Miniștri consideră deci ca străine toate limbile afară de cea maghiară și nu caută în viața statului decât cel mai potrivit mod pentru asimilarea cetățenilor ce vorbesc în acele limbi străine. În vederea acestei asimilări au să fie create și executate legile, pentru ca să se obțină mulțumirea indivizilor, iar nu a individualităților naționale, care au să fie ignorate.

Se poate oare, ca să nu se revolte în români conștiința națională, când ei se văd tratați chiar de șeful guvernului ca străini și considerați numai drept material de asimilare pentru sporirea poporului maghiar!

---

1 "Potrivit opiniei mele, pentru liniștirea naționalităților din patria noastră calea cea mai corectă va fi dacă legislația va adopta asemenea instrucțiuni și guvernul le va aplica astfel, încât cetățenii aparținând diferitelor naționalități să se simtă bine sub ocrotirea acestor instituții. Să facem totul pentru sporirea țării și a unor părți ale sale. Să existe o administrație bună, ieftină și dreaptă ca și servicii drepte, deoarece cu ajutorul acestora se va rezolva, fără nici o brutalitate, problema națională – și din cauza aceasta – și în această problemă, guvernul dorește să urmeze această cale".

Încurajați de guvern și ajutați în toate întreprinderile lor de asimilare, concetățenii noștri au devenit încetul cu încetul atât de îndrăzneți și de intoleranți, încât nu mai pot suferi nici o manifestare a vieții naționale române. Astfel în anul 1891 la Cluj, adunându-se românii, ca să protesteze contra proiectului de lege privitor la azilele de copii, ei au fost atacați de câtră publicul maghiar cu pietre și insultați în cel mai ordinar mod, fără ca autoritățile publice să fi crezut de cuviință a interveni la timp pentru menținerea ordinii. "Reuniunile maghiare de cultură" nu sunt în adevăr decât organizarea societății maghiare pentru cea mai agresivă luptă de rasă, care, dacă nu va fi curmată la timp, nu poate să ducă în ultimele ei consecințe decât la cele mai mari nenorociri pentru patrie.

Maiestatea voastră Imperială și Regală Apostolică!

Prima datorie a cetățeanului e sinceritatea față cu Monarhul și față cu concetățenii săi, și românii au împlinit totdeauna datoria aceasta.

În conștiința marilor interese de dezvoltare și de existență, care leagă poporul român de monarhie, și din devotament câtră Maiestatea voastră, românii au primit cu supunere situațiunea creată prin dualism, ca pe una, care nu poate să fie decât trecătoare, și au suferit cu îndelungă răbdare nedreptățile ce li s-au făcut în timp de un pătrar de secol. Ei însă n-au încetat niciodată a-și da silința să oprească pe conducătorii statului din calea primejdioasă, pe care au apucat.

Având în vedere, că "volenti non fit injuria"¹, românii au protestat totdeauna fără de sfială contra oricărei încălcări de drepturi odată câștigate și și-au revendicat în fața țării și în fața lumii dreptul de revendicare pe timpuri mai priincioase pentru dezvoltarea internă a monarhiei.

Toate silințele pașnice și toate protestările lor leale au rămas însă zadarnice.

Am arătat în acest *Memorand* al nostru, că uniunea și inaugurarea ei prin art. de lege XLIII, ex 1868 este o desconsiderare a tuturor drepturilor naționale câștigate de români ca element ce compune majoritatea precumpănitoare în vechea Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale, a *Pragmaticii Sanțiuni*, care asigură independența administrativă a acestui principat, – perhorescarea deplină a elementului român – o injurie atât din punctul de vedere legislativ și juridic, cât și din cel politic.

Am arătat că Legea electorală, bazată pe legile timpurilor feudale, este o învederată mistificare în ceea ce privește exercitarea celui mai cardinal dintre drepturile reclamate de spiritul de libertate și de adevăratul constituționalism, o înăbușire în formă legală a exprimării

1 "nu i se face nedreptate celui care o acceptă de bunăvoie"

voinței popoarelor: ea despoaie pe majoritatea cetățenilor țării și îndeosebi pe români de dreptul lor reprezentativ și atât prin arondarea artificială a cercurilor electorale, cât și prin volnicia puterii publice, se asigură, în interesul dominațiunii de rasă, precumpănirea minorității, de unde urmează, că țara nu e reprezentată de adevărați factori ai popoarelor ei, și legislațiunea, dieta, e un falsificat.

Am arătat că cea mai de căpetenie cestiune de organizație internă, cestiunea naționalităților, a fost rezolvată în mod injust, contra cerințelor dezvoltării dreptului nostru public și contra adevăratelor interese de consolidare ale statului. Legii, prin care s-a făcut încercarea de a rezolva cestiunea aceasta, îi lipsește baza principală, care consistă în asigurarea legală a existenței și liberei dezvoltări a individualităților naționale. Ignorând cu desăvârșire individualitățile etnice, care constituie statul, legea recunoaște numai indivizi de deosebită naționalitate, pe care îi declară drept o singură națiune maghiară, pentru ca astfel să creeze o bază legală pentru silințele de asimilare.

Am arătat că legea aceasta, anume în ceea ce privește dispozițiunile favorabile pentru naționalități, e o literă moartă și nu se mai ține seamă de asigurările date din partea puterii supreme pentru libera dezvoltare națională a elementelor ce constituiesc majoritatea cetățenilor.

Am arătat, că art. de lege 42 ex 1868 și aplicarea lui în practica vieții sunt, ca Legea pentru egala îndreptățire, o dezmințire fățișă a ideii de egalizare națională, în cuprins și în forma de aplicare un mijloc legal pentru cultivarea ideii de stat național maghiar și în municipii, despoid pe cât numai se poate pe celelalte popoare de dreptul cetățenesc municipal.

Am arătat, că acele dintre dispozițiunile legilor privitoare la învățământul public, care asigură întrucâtva libertatea de dezvoltare culturală a tuturor naționalităților, nu se consideră, nu se respectă: guvernul nesocotește dreptul confesiunilor și al persoanelor private de a înființa și susține din propriile lor mijloace școli și alte așezăminte de cultură; el refuză autorizațiunea cerută de cei ce vor să înființeze asemenea așezăminte, și supune pe cele existente, în ceea ce privește învățământul, unei conduceri maghiarizatoare; el încurajează silințele de maghiarizare prin subvențiuni nemeritate, date din fondurile statului, fie învățătorilor, fie preoților, fără de a mai consulta autoritățile competente pentru abateri grave, dacă ei sersesc cauza maghiarismului; el a introdus corupțiunea chiar în sânul bisericilor și a atacat simțământul religios, care e baza ordinii sociale.

Am arătat, că libertatea cuvântului și îndeosebi libertatea de presă pentru români există și că Legea de presă e un instrument pentru înăbușirea exprimării convingerilor.

Am arătat, că legile agrare, revăzute de legislațiunea țării, au înlăturat cele mai cardinale dispozițiuni ale patentei și că procesele de limitare să tărăgănează zeci de ani în paguba economiei și cu intențiunea învederată de a favoriza pe posesorii maghiari față cu clasa română muncitoare.

Am arătat, că poporul român e exclus din legislațiuni, din reprezentanțele comitatense, de la oficiile publice, iar limba lui e scoasă din toate sferile vieții publice politice și judiciare.

Am arătat, în sfârșit, că deși contribuie cu averea și cu sângele fiilor săi pentru susținerea statului, în schimbul jertfelor ce aduce, statul nu face nimic pentru dezvoltarea lui culturală și economică, ci e oprit chiar de puterea politică a statului în dezvoltarea lui culturală și economică și întâmpină cele mai mari greutăți în exercitarea drepturilor de autonomie bisericească și de liberă asociere.

Maiestatea voastră!

În timpul de la 1849 până la 1866 românii au câștigat, întocmai ca celelalte popoare mai înainte asuprite ale monarhiei, un întreg șir de drepturi și de garanții pentru dezvoltarea lor națională. Deși în pactațiunile dualiste s-a stabilit respectarea acestor drepturi și asigurarea lor prin legi create în formă constituțională experiențele făcute în timpul unei vieți constituționale de douăzeci și cinci de ani au produs în inimile românilor convingerea, că elementele ridicate prin falsă aplicare a formelor constituționale în fruntea statului nu se țin de angajamentele luate, nu respectă drepturile acordate de Maiestatea voastră din plină putere monarhică și în conformitate cu adevăratele interese de fortificare a monarhiei, ci consideră drept o cestiune de ambițiune națională de a face ca statul ungar constituțional să ieie prin legiferare și executare constituțională tot ceea ce ni s-a dat din partea monarhiei austriece unitare. Călcarea angajamentelor supărătoare, ascunderea adevărului asupra relațiunilor interne, reaua credință în formularea legilor și în aplicarea lor, violentarea în jos și amenințarea în sus au fost proclamate drept axiome de stat în patria noastră mai restrânsă, și de aceea aici, în țările coroanei ungare, așezămintele constituționale nu servesc spre asigurarea liberului exercițiu al drepturilor și spre înaintarea pașnicei dezvoltări, ci dau numai unei minorități violente și lărmuitoare puțința de a asupra majoritatea compusă din elemente muncitoare și gata întotdeauna să subordoneze interesele lor particulare marilor interese ale monarhiei.

Puși în fața acestei situațiuni, delegații trimiși de alegătorii români la conferința electorală ținută la Sibiu în zilele de 20 și 21 ianuarie a.c. s-au văzut siliți a lua în unanimitate și următorul conclud:

"Oricât de indispensabil trebuie să apară pentru fiecare patriot nepreocupat o schimbare salutară, totuși conferința față cu dezvoltarea

ce o iau lucrurile se simte constrânsă la dureroasa mărturisire, că nu numai față cu regimul, ci și față cu toți factorii parlamentari și-a pierdut încrederea. Ea crede, că sanarea răului țara nu-l poate aștepta decât numai de la o intervențiune corespunzătoare a celui alt factor, a factorului suprem, de fapt a coroanei, care în pozițiunea sa înaltă, stând peste orice particularism și cu adevărat reprezentant al intereselor celor mai înalte ale statului, are chemarea constituțională de a se întrepune cu sacra sa autoritate și plenitudine a puterii sale, ori de câte ori statul ajunge într-o stare în care organismul său este amenințat chiar în structura sa cea mai internă. Conferința susține deci cu deplină încredere în gloriosul ei purtător, Preagrațiosul nostru Monarh, concludul conferințelor trecute cu privire la subșternerea unui memorandum la Tron, și decide ca acest memorandum să se prezinte fără amânare".

Maiestatea voastră Imperială și Regală Apostolică! Preagrațioase Stăpâne! Împlinind însărcinarea, cu care am fost onorați din partea oamenilor de încredere ai concetățenilor noștri români, ne simțim datori a pune în vederea Maiestății voastre, că comitenții noștri, românii, nu sunt numai ei singuri în starea nesuferită, asupra căreia am atras prin acest Memoriu părinteasca luare aminte a Maiestății voastre.

De la Porțile de Fier și până în Leitha, din Marea Adriatică și până în culmile Carpaților galițieni, țara e frământată de continue agitațiuni și cuprinsă de adâncă nemulțumire. Chiar concetățenii noștri maghiari, văzând zădărnicia silințelor lor utopice, sunt cei mai agitați și mai nemulțumiți și împing mereu spre zguduirii violente.

O politică de stat, care atât în bazele ei, cât și în scopul ei final e greșită, nu poate să fie decât dezastruoasă atât pentru cei ce stăruie în ea, cât și pentru patrie și tron. Diametral opusă trecutului milenar și negând constituționalismul liberal și adevărat, politica aceasta trebuie neapărat să producă o generală nemulțumire, care poate să fie înlăturată și ascunsă un timp oarecare, dar nu poate să fie înlăturată prin paleative, ce crește pe înfundate și devine din zi în zi mai amenințătoare.

Singură, înfrățirea sinceră și întemeiată pe respectarea reciprocă a intereselor de existență și de dezvoltare națională poate să ducă statul spre consolidarea internă și spre fortificarea, de la care atârnă existența lui în grelele timpuri, prin care trecem.

Regatul ungar, afară de Croația, care se bucură de autonomia ei, are o poporațiune de vreo 13.200.000 suflete.

Approape a patra parte din această poporațiune, vreo trei milioane de suflete, sunt români așezați în mase compacte în vechea Transilvanie, în Banat, în Arad, Bihor, Sălaj, Sătmar și Maramureș, adică la hotarele orientale ale monarhiei, pe țărmul stâng al râului Tisa, în

triunghiul dintre Tisa și Mureș și între munții mărginași ai Transilvaniei, pe un teritoriu de vreo 134.640, 54 km², unde ei fac 60-95% din întreaga populațiune. E adevăr neîndoios, că ei se află aici și că stăpânesc, ca proprietate privată ori comunală, în aproape aceleași proporțiune pământul țării. E adevăr neîndoios, că muncesc pământul acesta și jertfesc din roadele muncii lor, plătind fel de fel de dări, pentru susținerea statului. E adevăr neîndoios că dau, ca oșteni, jertfă de sânge pentru apărarea țării. E adevăr neîndoios, dovedit prin miile de școli, pe care le-au înființat și le susțin din propriile lor mijloace, că ei au conștiință națională și nu vor să fie luați drept niște indivizi, ci se impun ca popor deosebit, care are aspirațiunile sale culturale.

E adevăr dovedit prin luptele, pe care le-au purtat în timpul secolelor trecute fără de răgaz, și prin silințele ce și-au dat să-și creeze o clasă conducătoare, că ei au conștiință despre importanța lor etnică, geografică și politică, își cunosc drepturile și țin să fie tratați întru toate deopotrivă cu celelalte popoare conlocuitoare, îndeosebi și deopotrivă cu poporul maghiar.

A nega aceste adevăruri, a le trece cu vederea, a le nesocoti, a nu voi să le știi când ele se impun, este o gravă abatere de la cele mai elementare rezoane de stat.

Chiar dacă românii n-ar avea nici un trecut istoric și astfel nici o bază legitimă luată din trecutul milenar al statului pentru pretențiunile lor, chiar și numai faptul că ei sunt, voiesc cu toată hotărârea și pot multe în anumite împrejurări e destul motiv politic spre a determina pe orișicare guvern să țină seama de interesele lor legitime. Cu atât mai vârtos trebuie să se țină seamă de aceste interese, când ei nu cer decât ca dreptul public al țării să nu fie dezvoltat contra tradițiunilor seculare, ca să fie respectate drepturile odată câștigate de dânșii și să li se asigure, ca unui popor odăț recunoscut ca atare, libertatea de dezvoltare.

Și aceeași pozițiune, ca românii, o au și concetățenii noștri germani, precum și cei slavi în statul ungar, aceleași rezoane de stat cer, ca să se țină seama de interesele lor legitime.

Sistemul inaugurat în anii 1866-1868 n-a ținut seamă de aceste rezoane de stat, și astfel a fost peste putință și realizarea dorinței Maiestății voastre de a vedea pe popoarele ce constituiesc statul ungar poliglot ajunse la o mai fericită împreună viețuire. Din contră, după o viață constituțională de 25 de ani, spiritele sunt mai învrăjbite ca orișicând și lupta de rasă a fost organizată cu premeditare.

Nu mânați de gânduri pornite din egoismul național, ci cuprinși de îngrijire patriotică am venit în fața gloriosului tron al Maiestății voastre: calea, în care ne aflăm e tot cea aleasă de părinții, bunii și străbunii noștri, care, plini de încredere în părinteasca purtare de grijă

și în înțelepciunea providențială a Împăratului lor, au vărsat totdeauna cu inima veselă sângele lor pentru monarhie și Tron.

Văzând nemulțumirea generală, de care sunt cuprinse toate straturile societății, și greutatea mari ale timpului, românii au ținut să caute mângâiere și îmbărbătare la Maiestatea voastră, făcându-și datoria de supuși loiali și sinceri.

Azi ca totdeauna, convinși că numai prin o sinceră înfrățire a popoarelor se poate asigura pașnica dezvoltare a patriei noastre, românii stăruie în dorința, ca în formă legală și prin concursul factorilor competenți sistemul de guvernare să fie reformat în patria noastră astfel, ca să se asigure drepturile odată câștigate și să se țină seamă de interesele legitime ale tuturor popoarelor ce compun statul ungar poliglot.

Stăruim deci și de astă dată asupra votului separat subșternut Maiestății voastre din parte deputaților și regaliștilor români din Dieta ținută la Cluj în noiembrie 1865 și tragem din nou luarea aminte a Maiestății voastre asupra modului, cum s-au contopit Banatul și așa-zisele părți anexe.

Unitatea monarhiei și rezoanele de stat care militează pentru această unitate, precum și adevăratele interese ale Regatului ungar cer imperios, ca toate elementele compunătoare de stat să se simtă mulțumite și dispuse a da sângele și avutul lor pentru întărirea și apărarea patriei comune, iar aceasta nu e cu puțință câtă vreme drepturile naționale nu sunt legal recunoscute și respectate în practica executivă.

Încercarea de a ajunge la consolidarea statului ungar prin asigurarea dominațiunii exclusive a poporului maghiar s-a dovedit zadarnică și după opintiri făcute în timp de un pătrar de secol. Nici prin număr, nici prin cultură, nici prin prudență politică, poporul maghiar nu s-a ridicat la destulă superioritate, ca să poată conduce afacerile patriei comune el singur, fără sprijin din partea celorlalte popoare, ba chiar în luptă cu ele. Ideea de a preface statul ungar poliglot, prin unificarea națională a elementelor lui constitutive, într-unul național maghiar s-a dovedit ca utopie primejdioasă. Astfel, actualul stat ungar se prezintă ca o formațiune, care nu are decât menirea de a susține dominațiunea maghiară cu orice preț, ajutând pe maghiari să despoaie pe ceilalți concetățeni ai lor și să facă din roadele muncii săvârșite de alții un condamabil lux de așezăminte naționale ungare, pe când alții sunt lipsiți de cele mai elementare înlesniri în lucrarea lor culturală.

Salutea monarhiei, a patriei noastre mai restrânse, și chiar a poporului maghiar îndeosebi, cere să se pună capăt acestei stări de lucruri și să se ia cât mai curând inițiativa pentru asocierea internă a popoarelor, pentru ca, adunați cu iubire și cu încredere împrejurul Tronului, să emulăm cu toții întru consolidarea și fortificarea patriei comune.

Astăzi, după ce popoarele au fost învrăjbite prin o politică nesocotită și îndărătnică, numai de la fireasca mijlocire a Maiestății Voastre se mai poate aștepta o asemenea schimbare salutară în viața noastră comună.

Pătruși dar de dorul păcii de atâta timp pierdute, îngrijorați de soarta patriei și plini de încredere în înțelepciunea și în părinteasca sollicitudine a Maiestății voastre, românii se mângâie cu speranța, că și de astă dată, ca în atâtea rânduri, se va adevăra tradiționala lor credință, că vindecarea relelor și liniștea inimilor tot de la Tron vine în cele din urmă, căci ale Monarhului sunt inimile și inimile sunt plinitudinea puterii.

Ai Maiestății voastre cei mai creincioși supuși.

Comitetul desemnat de Adunarea generală a reprezentanților tuturor alegătorilor români din Transilvania și Ungaria pentru așternerea Memorandului.

Sibiu, 26 martie 1892

Dr. Ioan Rațiu m.p.,
președinte

George Pop de Băsești m.p.,
vicepreședinte

Dr. Vasile Lucaciu m.p.,
secretar general

Septimiu Albini m.p.,
secretar

Eugen Brote m.p.,
vicepreședinte

Memorandul românilor din Transilvania și Ungaria către Maiestatea sa, Imperială și Regală Apostolică, Francisc Iosif I, Tiparul Institutului Tipografic, Sibiu, 1892

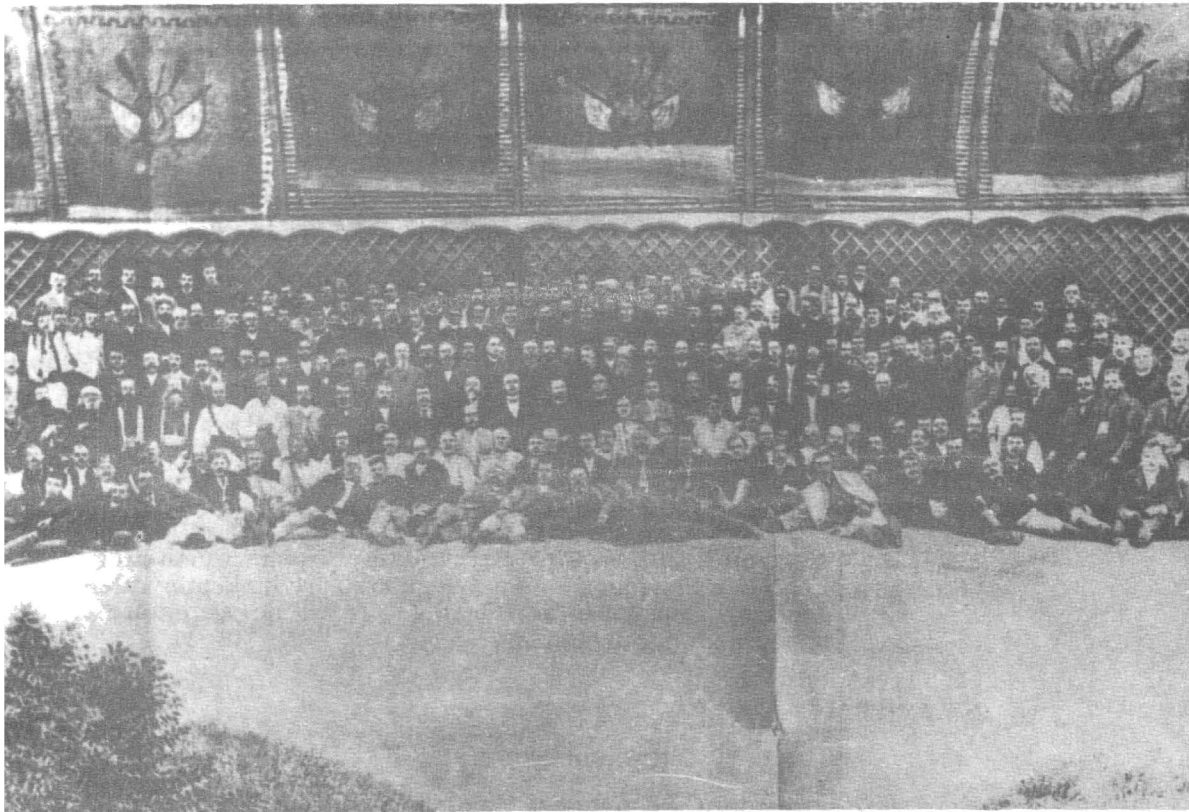
119

1892 aprilie 27, Sibiu. Biroul Comitetului Central al Partidului Național Român invită conducerea comitatului Brașov să-și desemneze reprezentanții pentru delegația care urma să prezinte Memorandumul la Viena.

*Domniei sale, domnului Diamandi Manole
Brașov*

Stimabile Domn,

Vă este cunoscut, că Comitetul Central al Partidului Național Român în ședința sa de la 25-26 martie n.a.c. a hotărât, ca memoriul către Coroană, al cărui text este deja stabilit, să fie prezentat, cel mai târziu în decursul lui mai a.c. de către o deputățiune compusă din întreg comitetul și din reprezentanți ai tuturor comitatelor locuite de români.

Calea normală ar fi, ca această hotărâre a comitetului să o comunicăm prezidentului clubului dumneavoastră comitatens, care ar avea dorința să dispună apoi executarea lui în acel comitat. Știți însă ce atitudine observă numitul domn față cu conculsul de sub întrebare al conferinței generale de la 20-21 ianuarie n.a.c. și prin urmare veți afla natural, că într-însul nu mai avem încredere.

Drept aceea, cunoscându-vă pe dumneavoastră, stimabile domnule, ca pe un aderent nestrămutat al Partidului Național și al concluzelor conferințelor sale, ne luăm voie a vă adresa următoarea rugare:

Să binevoiți a vă pune în înțelegere cu bărbații din comitatul Brașovului, care nu au încetat a respecta concluziile conferințelor naționale și să faceți pașii necesari, ca acest comitat să participe la compunerea deputăției, care va duce memoriul la coroană.

Să binevoiți a compune în înțelegere comună o listă a celor ce se vor declara hotărâți a face parte din deputăție, și pe aceasta a ne-o comunica cât se va putea mai curând.

Despre celelalte dispozițiuni ce se vor mai lua și despre timpul definitiv al prezentării memoriului ne vom permite a vă înștiința la timpul său.

Primiți etc.

Sibiu 27 aprilie n. 1892

Biroul Comitetului Central al Partidului Național Român.

S. Albini,
secretar

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 415-416, orig.

120

1892 mai 3/15, Sibiu. Instrucțiunile Biroului Comitetului Central al Partidului Național Român cu privire la pregătirea deplasării, componența delegației și modul de prezentare a Memorandumului la Viena.

Nr.73/1892

Stimabile Domnule,

Cel mai important între conclusele Conferinței naționale de la 20-21 ianuarie n.a.c. este acela de a se prezenta Memorialul *fără amânare Maiestății sale, Monarhului*¹.

Comitetul Central al Partidului Național Român, instituit de conferința citată, de la venirea sa la conducerea partidului a avut cea mai mare sollicitudine pentru executarea fidelă și grabnică a acestui conclud.

Drept rezultat al stăruințelor sale, comitetul încă în ședința sa dela 25-26 martie n.a.c. a fost în poziție de a stabili definitiv textul memorialului către Maiestatea sa și de a hotărâ în principiu, ca prezentarea lui să se facă cel mai târziu până la finea lui mai a.c. De la amintita ședință încoace biroul comitetului a făcut toate pregătirile necesare, astfel că astăzi, spre orientarea și conformarea aderenților partidului, se vede plăcut îndemnat a anunța următoarele:

În conformitate cu hotărârea Comitetului Central din ședința mai sus pomenită, memorialul va fi prezentat Augustului nostru, Monarh de o deputațiune în număr *nelimitată*², din care vor face parte: comi-

1 subliniat în text

2 subliniat în text

tetul central *in corpore*¹, apoi reprezentanți din *toate*² comitatele locuite de români și din *toate*³ clasele sociale.

Prezentarea se va face la *Viena*⁴, reședința glorioasei noastre dinastii și metropola monarhiei habsburgice.

Toți românii deci, care vroiesc a face parte din deputațiune, sunt rugați, pentru înlesnirea aranjamentelor necesare la această manifestațiune națională, a se însemna, întrucât nu s-ar fi însemnat deja până acum, cel mult până la 9/21 l.c. la biroul Comitetului Central (Sibiu, strada Măcelarilor 21).

Toți membrii deputațiunii sunt poftiți a se afla în *Viena*, *sâmbătă 16/28 mai a.c.*⁵ Ziua *plecării*⁶ la *Viena* rămâne la libera alegere a fiecăruia dintre participanți. Deci domnii, care vor sosi la *Viena înaintea*⁷ de 16/28 mai, sunt rugați a se însemna la viceprezidentul comitetului, dl *Eugen Brote*⁸, sau la secretarul II dl. *Septimiu Albini*⁹, care ambii se vor afla în *Viena* încă de la 11/23 l.c. începând.

În *Viena* se va constitui un *comitet de primire*¹⁰, care va însingui la sosire pe d-nii membrii ai deputațiunii, va îngriji de încartelarea lor etc.

Pentru înlesnirea primirii și a celorlalte dispozițiuni necesare, domnii care vor face parte din deputație sunt rugați a folosi în mergere spre *Viena* trenurile liniei *Staatsbahngesellschaft*¹¹, și a descinde din gara *Staatsbohnhof* cerând la plecare *expres bilet*¹² pentru *Staatsbahnhof*¹³, unde toți domnii, care vor sosi cu trenurile din 16/28 mai vor fi întâmpinați de membrii ai comitetului de primire, care vor da toate informațiunile necesare, relativ la încuarterarea și la programul ce se va stabili pentru decurgerea manifestațiunii.

Membrii comitetului de primire, pentru a fi cunoscuți, vor purta *insigne de panglică albă*¹⁴ la butonieră.

Aducând aceste la cunoscința membrilor partidului, rămânem în ferma speranță, că fiecare român aderent, căruia împrejurările îi vor permite, se va grăbi a se înscrie între membrii deputațiunii și a contribui astfel la reușita cât se poate de strălucită a manifestațiunii,

1 idem

2 idem

3 idem

4 idem

5 idem

6 idem

7 idem

8 idem

9 idem

10 idem

11 idem

12 subliniat în text

13 idem

14 idem

ca și care mai momentuoasă dela 3/15 mai 1848 națiunea noastră nu a mai reușit.

Sibiu, 3/15 mai 1892

Biroul Comitetului Central al Partidului Național Român

Dr. Rațiu,
prezident

S.Albini
secretar

Arh. St. București, fond Comitetul Național Român din Sibiu, dosar 1, vol. II, f. 419-422, orig.

121

1892 iunie 24, București. Raport al ministrului belgian la București, Forgeur, către ministrul de externe al Belgiei în legătură cu trimiterea la Viena a unei deputații a românilor din Transilvania (memorandiștii). Tulburările provocate de această acțiune.

Bucarest, 24 Juin 1892

Monsieur le Ministre,

Il ne m'appartient pas de vous rendre compte des incidents provoqués en Hongrie par l'envoi à Vienne d'une députation roumaine de la Transylvanie ni de vous énumérer en détail les griefs des Roumains qui au nombre de près de 3 millions font partie des Etats de la Couronne de St. Etienne. On connaît le tempérament dominateurs et l'esprit politique autoritaire de la race magyare. Les Roumains se plaignent de ne pas jouir de droits égaux à ceux des descendants d'Arpad et d'être sacrifiés à tous égards. Ils ont envoyé à l'Empereur une adresse énumérant leurs griefs et leurs vœux; elle ne pouvait être accueillie favorablement à Vienne. C'est le Roi de Hongrie seul qui par l'entremise de ses ministres hongrois avait qualité pour y répondre. Les représentants des Roumains commirent aussi la faute de se placer dans la capitale autrichienne sous l'égide de fractions turbulentes appartenant à l'opposition.

Quoiqu'il en soit à leur retour dans leurs foyers les délégués Roumains ont paraît-il été l'objet de violences et d'insultes de la part des Magyares exaspérés de leur contrecoup en Roumanie. Les journaux de Bucarest se livrent depuis quelques jours à des attaques très vives contre l'oppression hongroise. Les étudiants de la capitale après avoir envoyée au Roi une adresse réclamant son intervention en faveur des frères de la Transylvanie vient d'organiser une grande démonstration qui doit avoir lieu dimanche prochain à Bucarest.

Il n'y a là sans doute qu'une effervescence superficielle et passagère qui ne tardera pas à se calmer. Je tiens de bonne source que le gouvernement y est absolument étranger et que l'un de ses membres dont le passage à Vienne a été récemment signalé, a déclaré que toute cette affaire ne regardait pas la Roumanie, l'Empereur François Joseph étant le maître chez lui. Il n'en est pas moins vrais que les sentiments réciproquement peu bienveillants qui animent les Hongrois et les Roumains n'en seront que plus accentués. Je ne serais pas trop surpris du reste si les Roumains qui forment pour leur patrie des vœux d'agrandissement qu'un avenir éloigné pourra réaliser n'étaient au fond assez satisfaits de voir leur frères d'au-delà les Karpathes soumis à un régime dont l'application contenue pourra finir par ébranler leur fidélité au trône des Habsbourgs.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma plus haute considération.

Forgeur

Arh. St. București, colecția Microfilme Belgia, r.39, c.170-173; (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur. Bruxelles, Série Générale. Roumanie, vol. 9)

București, 24 iunie 1892

Traducere

Domnule Ministru,

Nu-mi revine mie sarcina de a vă prezenta incidentele provocate în Ungaria de trimiterea la Viena a unei delegații românești din Transilvania, nici de a vă enumera pe larg revendicările românilor care, în număr de aproape 3 milioane, fac parte din statele Coroanei Sfântului Ștefan. Este cunoscut temperamentul dominator și spiritul autoritar al rasei maghiare. Românii se plâng că nu au drepturi egale cu cele ale descendenților lui Arpad și că sunt niște sacrificați din toate punctele de vedere.

Ei au trimis împăratului o scrisoare în care își enumeră plângerile și dorințele. Ea nu putea însă găsi o primire favorabilă la Viena. Numai regele Ungariei prin intermediul miniștrilor săi unguri are calitatea de a răspunde.

Reprezentanții români au comis însă greșeala de a se alătura în capitala austriacă fracțiunilor turbulente care aparțin opoziției.

Oricum, la întoarcerea lor acasă delegații români par a fi fost obiectul violențelor și insultelor maghiarilor, iritați din pricina demersului și atitudinii lor. Aceste incidente din ultima vreme au avut o replică în România, ziarele din București consacându-se de câteva zile unor atacuri foarte violente împotriva oprimirii ungare. Studenții din capitală, după ce au trimis regelui o adresă prin care îi solicită intervenția în favoarea fraților din Transilvania, pregătesc o mare demonstrație, care trebuie să aibă loc duminica viitoare la București.

Toate acestea nu sunt decât o agitație superficială și trecătoare care se va potoli cât de curând. Știu din sursă sigură că guvernul nu are absolut nici o legătură cu evenimentele și că unul din membrii săi care au trecut de curând pe la Viena a declarat că toată această poveste nu privește România, împăratul Franz Iosef fiind stăpân în țara lui. Nu este mai puțin adevărat că sentimentele de inamiciție care-i animă și pe români și pe unguri se vor accentua. De altfel, nu m-ar mira ca românii, care nutresc pentru țara lor visuri de mărire, să fie chiar încântați să-și vadă frații de dincolo de Carpați, supuși unui regim a cărui aplicare va putea avea drept rezultat diminuarea fidelității lor față de tronul Habsburgilor.

Vă rog să primiți, Domnule Ministru, asigurările celei mai înalte aprecieri,

Forgeur

A.

Adamovici, Lazăr, 74
 Aiudanu, Constantin, 29
 Albini, Isidor, 4
 Albini, Septimiu, 117, 118, 119, 120
 Alexandru cel Bun, 45
 Alexi, Gheorghe, 84
 Anderca, Antim, 22, 73
 Andrásy, Gyula, conte, ministru de
 externe al Ungariei, 45, 48
 Angyal, Lajos, procuror regal, 56
 Arpad, 118
 Atanasian, V., 99
 Axente Sever, Ioan, 5, 15, 23

B.

Babesiu, George, intelectual din
 Bran, 20
 Babeș, Vincentiu, 52, 53, 115
 Bacalbașa, C.C. delegat, 79
 Bach, Alexander, ministru de justiție
 al Austriei, 19
 Balás, Kálmán, 49
 Balea, Ioan, intelectual din Bran, 20
 Balint Simion, 15
 Balta, George, 73
 Banffy, Dezső, baron, comite suprem,
 86
 Barb, Patriciu, avocat, 20
 Barbul, Gavril, proprietar, 73
 Barcian, Sabin P., 107
 Barcianu, D.P., dr., 117
 Baritiu, George, scriitor, președinte
 al P.N.R., 44, 53, 56, 57, 61, 76, 93,
 94, 99, 100, 101, 102
 Báthory, familia, 96
 Băltescu, Ilie, notar comunal, 7
 Bărcănescu, C. delegat, 79
 Bărnuțiu, Simion, 53
 Beleş, Ioan, 20
 Beleş, Vasile, 74
 Bem, Iosif, general, 56
 Benjamin, Filip, 107
 Berinde, Alexa, preot, 112

Béthlen, Gábor, comite suprem al co-
 mitatului Brașov, 64, 67, 71
 Binder, Georg Paul, 39
 Blasianu, Olimpiu, 68
 Bluntschli, pedagog, 39
 Bocskai, familia, 96
 Boeriu, Aron, profesor, 4
 Bohățiel, Alexandru, 99
 Boiu, Zaharia, 56
 Bologa, Iacob, consilier, 71, 83
 Bozgan, Ilia, 74
 Bran, Zaharia, paroh, 4
 Bran, Pop de Lemeny, căpitan di-
 structural, 23
 Brătianu, I.C. 92, 100, 102
 Brediceanu, Caius, 115
 Brote, Eugen, doctor, 56, 94, 103,
 106, 115, 117, 118, 120
 Brunswyk von Koronka, Therese,
 contesă, 49
 Bude, Vartolomeu, intelectual din
 Bran, 20
 Butariu, Nicolae, 73

C.

Camilli, Nicola Giuseppe, episcop de
 Iași, 92
 Captaga, Fortfocart, redactor, 116
 Cârjan, librar din Ploiești, 62
 Carol I, rege al României, 35, 96
 Carol al VI-lea, împărat al Austriei,
 96
 Castogean, Iacob, paroh, 4
 Câmpianu, Ioan, 73
 Ceonțea, Teodor, 73
 Cioran, Petru, dr., 107
 Ciurea, Moise, intelectual din Bran,
 20
 Cloșca, conducător al răscoalei din
 1784, 77
 Codreanu, Ioan, 73
 Cojan, George, intelectual din Bran,
 20
 Cojan, Ioan, 107
 Coloja, Teodor, 73
 Comșa, Demetriu, 56, 117

Comșa, Ioan, intelectual din Bran, 20
Corbean, Teodor, 67
Corleanu, Gheorghe, notar cercual,
91
Coroianu, Iuliu, 100, 103, 104, 106,
115
Cornea, Ioan, protopop din Boroși-
neu, 73
Cosgaria, Nicolau, delegat din
Făgăraș 1890 P.N.R., 73
Crainic, A.P., delegat, 79
Crisianu, secretar, 102
Cristea, Ioan, 58
Crișan, Dimitrie, 29
Cure, Ioan, din Covăsânți, 20

D.

Dan, Iuliu, delegat din Făgăraș, 73
Dărămuș, Nicolae, 84, 85
Demian, Victor, 84
Densușianu, Aron, 37
Desseanu, Ioan P., 73
Desseanu, Simeon, 73
Diaconovich, D.C., student, 114, 115
Diamandi, Manole, 119
Dobrescu, C.C., secretar al Comitetu-
lui pentru centenarul lui Horea, 79,
81
Dobrin, George, dr. avocat, 107
Doda, Traian, deputat din Caranse-
beș, 95
Döry, Iozsef, prefect al județului Bi-
hor, 66
Drăghici, vezi Drăjescu
Drăjescu, Ioachim, student, 17
Drăgescu I.C., doctor, 33, 34, 44
Droc-Băncilescu, I.

E.

Eminescu, Mihai, 45
Eötvös, Iosif, baron, 39
Ernst, Friedrich, 11
Esztergály, János, 85

F.

Farago, Dem C., 4, 8
Farra, Alexandru, consul general
Filimon, Nicolae, 73
Filip, Alexandru, avocat, 115
Filip, Benjamin, 4

Forgeur, ministrul Belgiei la Bucu-
rești, 121
Francisc I, împărat al Austriei, 96
Francisc II, împărat al Imperiului
Habsburgic, 1
Francisc Iosif I, împărat al Austro-
Ungariei, 39, 54, 96, 118
Frățilă, Ioan, proprietar, 4

G.

Galea, Nicolae, 22
Gebbel, Franz, secretar al bisericii,
39
Goroceanu, Al. V., delegat, 79
Gorbacea, (Gârbacea), Ioan, intelec-
tual din Bran, 20
Gogonea, Ioan, intelectual din Bran,
20
Gogu, Ifta, 29
Gregoriu, Mihali, canonic, 4, 8
Grigorescu, primar în Ploiești, 62
Grozea, Nicolae, intelectual din
Bran, 20
Guguianu, Nicolae, intelectual din
Bran, 20
Gurbău, Constantin, 73

H.

Hania, Ioan, protopop, 23
Hanswenzl, consulul Austriei la Iași,
45
Hentesiu, Ioan, preot, 58
Herman, Teodor, protopresbiteriu,
107
Hodosiu, Iosif, 56
Hohenwart, 45
Horea, conducătorul răscoalei 1784,
77, 78, 79
Hosan, Ioan, dr., 107
Hossu, Alexandru, avocat, 107
Hossu-Longin, Francisc, avocat, 107

I.

Iancovescu, I.H., delegat, 79
Iancu, Avram, 26, 27, 45
Ignat, Vasile, avocat, 107
Iliuț, Grigorie, 45
Ioanid, George, editor, 37
Ioanovici, Constantin, intelectual
din Bran, 20
Ionescu, C., deputat, 71, 79

Ionescu, Dumitru, comite suprem, 7
Iosif al II-lea, împărat al Imperiului
Habsburgic, 45, 96
Iovănescu Nuțiu, 29
Isac, Pompiliu, dr. avocat, 107
Ivacicovici, G., episcopul ortodox din
Arad, 31
Iuga, Constantin, I., 76

J.

Jakob, Gyula, 91
Jonghe d'Ardoye, ambasadorul Bel-
giei la Viena, 9

K.

Kauffmann, Karl, 11
Kemény, Gabor, 45, 55
Kemény, György, comite suprem al
comitatului Turda-Arieș, 12, 15, 38,
58, 70, 73, 77, 80, 82
Köblös, Miklos, pretor al plășii Ighiu,
84
Koncz, notar, 91
Kossuth, Ludovic, 96
Kovács, Ferencz, comandant de plu-
ton Aiud, 85
Kováts, 98
Kozma, Sandor, procuror regal, 89

L.

Lanée, editor parizian, 37
Langer, Theodor, 11
Laurian, August Treboniu, autor de
manual, 35
Lazăr, Corneliu, preot
Lazăr, Gavril, 107
Lazăr, jude al comunei Sâmbăteni,
29
Leopold I, monarh, 96
Leopold II, monarh, 96
Lica, Daniel, 107
Litsek, vicecomite al comitatului Ca-
raș-Severin, 95
Lónyay, János, comite suprem al co-
mitatului Maramureș, 112
Lónyay Menyhért, conte, prim-mini-
stru ungar, 22
Lucaciu, Vasile, dr., 94, 103, 112,
115, 117, 118

M.

Maior, Petru, 50
Maorescu, Titu, ministru, 45
Mangra, Vasile, notar, 73
Manu, Gavril, avocat
Marangoni, misionar, 92
Mate, Giobbe, misionar, 92
Măcelariu, Ilie, 23, 64
Mănoiu, Nicolae, 20
Mârzărescu, G., senator, 110
Medan, Andrei, 107
Mețianu, Ioan, episcop, 20, 37
Mezej, Iákob, 23
Micu, Alexandru, vicar al Făgărașu-
lui, 4
Micu, Ioan, 20
Micu, Iosif, 20
Mihailovici, Adalbert, 73
Mihali, Gregorie, protopop, 4, 8
Mihályi, Victor, episcop de Lugoj, 90
Mihăilescu, Ștefan, tipograf, 91
Mihu, Ioan, 107
Milianu, Zaharia, 74
Milovan, Paul, 74
Miulescu, Pavel, preot, 32
Mocioni, Andrei, 53
Moldovan, Ioan, 15, 58
Moldovan, Ioan Micu, profesor, 4, 8
Monța, Florian, 73
Moritz, Pál, 53
Moșoiu, Ioan, intelectual din Bran,
20
Moșoiu, Iosif, intelectual din Bran,
20
Moșoiu, Moise, intelectual din Bran,
20
Munteanu, Aurel Victor, avocat, 83
Mureșanu, Aurel, dr., 103, 115
Mureșianu, Iacob, redactor, 8

N.

Nagy, consilir regal, 13
Neagoe, Alexandru, 4, 64
Negoi, profesor, 64
Nedelu, Moise, 74
Negruțiu, Nicolae, 103
Nemeș, Petre, deputat, 5
Nicorescu, Nicolae, din Lupșa, 51

O.

Olariu, Sebastian, protopresbiter, 107

Olănescu, Teofil, student, 22
Oncu, Nicolae, dr. avocat, 103, 107,
113, 115
Oprea, Lazăr, 74
Oprișor, Isaia, 58
Orczy, Béla, baron, ministru de interne
maghiar, 97
Oriás, Sandor, vicenotar, 85
Ormós, Zsigmond, comite suprem al
comitatului Timiș, 32
Ostoi, Nică, jude, 28

P.

Paii, Petra, 29
Pap, Emeric, 99
Pap, Ioan, protopop, 74
Papii, Florea, 29
Papiu, Ilarian, Alexandru, 18
Patay, maior, 87
Patrimonio, Leci, 113
Păcurari, Iancu, 29
Péchy, G., comisar regal maghiar
pentru Transilvania, 2, 12, 15, 38
Pecican, Costea, 29
Penciu, Nicolae, intelectual din
Bran, 20
Perii, Alexandru, 29
Petras, misionar, 92
Petrino, Dumitru, emigrant din Bu-
covina, 41
Petrovici, Constantin, 29
Pinciu, Ion, judecător din Dumbră-
veni, 67
Podolean, Basil, 99
Pop, Andrei, vicar episcopal de Arad,
35, 36
Pop, Gavrilă, profesor, 4, 8, 89
Pop, Ion, preot, 58
Pop, Nicolae, intelectual din Bran, 20
Pop, Ștefan, dr.
Pop, Teodor, protopresbiter, 107
Pop, Vasile, 6
Pop de Băsești, Gheorghe, 52, 53, 55,
103, 117, 118
Popa, George, dr., asesor consisto-
rial, 74
Popasu, Ioan, episcop diocezan, 72
Popea, Nicolae, episcop, 56, 57, 105
Popescu, Iosif, student bursier, 22
Popescu, George, 29
Popi, George
Popii, Florea, 29
Popovici, Alexe, 73

Popovici, Aurel, dr., 114
Popovici, Avram din Agriș, 74
Popovici, Constantin, preot, 74
Popovici, George, dr. protopresbiter,
20
Popovici, Ioan, din Varșand, 74
Popoviciu, Iuliu, avocat, 107
Popovici, Mihail, protopresbiter, 72,
115
Popoviciu, Dionisie, administrator
protopresbiter, 20
Predoricu, Ioan, 58
Pruncu, Ioan, profesor, 4
Pușcariu, Bucur, intelectual din
Bran, 20
Pușcariu, Ioan, intelectual din Bran,
20
Pușcariu, Iosif, 2, 3, 20, 21
Pușcariu, Leontin, intelectual din
Bran, 20

R.

Racoția, Nicolau, dr., 107
Rajner, Pál, ministru de interne ma-
ghiar, 14
Rákoczy, familia, 96
Ratz, Basilii, preposit capitular, 4
Rațiu, Basiliu, profesor, 4, 8
Rațiu, Emilia, soția lui I. Rațiu, 44
Rațiu, Ioan, dr., 1, 15, 33, 100, 101,
102, 104, 115, 118, 120
Rațiu Terențiu, 73
Réz, Mihály, primpretor în Valea
Lungă, 67
Roman, Dimitrie, 73
Roman, K., vicejudecător de ocol, 64
Roman, Miron, mitropolit, 68, 91
Roman, Visarion, protopop, 23, 56
Roșescu, Iuliu, 99
Rusu, Ioan, V., autor de manuale, 35
Rusu, Vasile, din Lupșa, 51

S.

Salandari, misionar, 92
Samu, Nagy, președinte al Judecăto-
riei Mureș, 8
Secășanu, G., delegat, 79
Selagianu, Ioan Silviu, autor de ma-
nuale, 35
Silași, Gregoriu, dr., 99
Simeoni, Giovanni, cardinal prefect
al Congregației D.P.F., 92

Simonia, Vasile, preot, 51
Slavici, Ioan, scriitor, 93, 96
Socalescu, arhitect din Ploiești, 62
Socec, editor, 35
Solomon, N., profesor, 4
Solomon, Perru, 4
Stanciu, I., protopop, 16
Stancu, Florea, 29
Stancu, Vasa, 29
Stănescu, M.B., 73
Stefanovic, protopop, 32
Stetu, Gregoriu, avocat, 107
Sterca Suluțiu, Alexandru, primpre-
tor, 7

Sturdza, Mihail Grigore, domn al
Moldovei, 45
Suciu, Aurel, 29
Suciu, Ioan, 29
Suciu, Nică, 28
Suluțiu Bran, Zaharia, protopop, 64
Szabó, episcop de Gherla, 90
Szentmariay, Dezső, președintele
Tribunalului regal Târgu-Mureș, 91
Szenteványi, Gergely, 50
Szigethi, 45
Szöllosi, I., librar, 35

Ș.

Șaguna, Andrei, mitropolit al Ardea-
lului 45, 50
Șerban, Ioan, 107

T.

Tabajdi, Carol, vice-comite al comita-
tului Arad, 29
Tamașdan, Dimitrie, 74
Tamașdau, Stefan, 107
Tănăsescu, George, 20
Tătaru, Nicolae, intelectual din
Bran, 20
Telescu, George, 107
Teutsch, Georg Daniel, superinten-
dent al Consistoriului Evanghelic
din Transilvania, 39, 67, 68, 110
Tincu, Avram, avocat, 69
Tipograff, Mihai, 4
Tisza, Kálamán, prim-ministru al
Ungariei, 40, 41, 42, 70, 73, 80, 82, 86
Todea, Absolon, 107
Todescu, Ivan, preot, 107
Toderasiu, George, 29

Tordășan, Victor, 74
Toth, Vilmos, 27
Trefort, Agosten, ministru ungar al
cultelor și instrucțiunii publice, 35,
36, 88
Trombițaș, Anania, 75
Truță, Dumitru, judecător de plasă,
64, 67
Truță, Petru, delegat la Conferința
P.N.R., 79
Truția, Andrei, 99
Tuducescu, Ioan, învățător din Lipo-
va, 45

U.

Ujfalussy, Miklós, prefect de poliție,
10
Ungureanu, 20

V.

Vanea, Ioan, mitropolit de Alba-Iu-
lia, 54
Vances, episcop, 90
Vanderstichelen, ministrul de exter-
ne belgian, 9
Veliciu, Mihai, avocat, 74
Veress, Albert, pretor, 26
Vințileriu, Ioan, preot, 58
Vlasa, Ilie, canonic, 4, 8
Vlădescu, Gr., 35
Voina, Vasile, 107
Vuculescu, Iosif, 74
Vuia, George, dr., 107
Vulcan, Iosif, 65

W.

Washington, (George), 34
Wenckheim, Béla, baron, ministru de
interne regal maghiar 10

Z.

Zapolya, Ioan, 96
Zarsa, Ioan, 107
Zarsa, Nicolae, 107
Zichi, Florea, 29
Zichi, Nicu, 29
Zorlențan, Vasile, 74

A.

Abrud, 69, 70, 84, 85
 Abrud-Roșia, cerc, 107
 Agriș, 73
 Aiud, 77, 98
 Alba de Jos, comitat, 14, 78
 Alba-Iulia, 14, 19, 23, 54, 73, 77, 83
 Aleșd, 42
 Anglia (Englittera), 25, 96
 Arad, 22, 35, 36, 73, 78, 118
 Arad, comitat, 28, 31, 53
 Ardeal, v. Transilvania
 Austria, 35, 68
 Austro-Ungaria, 22, 45, 110

B.

Bacău, 49
 Baia de Criș, 7, 26
 Banat, 18, 55, 118
 Basarabia, 52
 Basna, 93
 Băsești, 70
 Becicherecul Mic, 107
 Beiuș, 42
 Beclean, cerc, 107
 Bela Crkva, 32
 Belgia, 25
 Belgrad, 113
 Bihor, comitat, 42, 78, 118
 Bistrița-Năsăud, comitat, 78
 Blaj, 7, 8, 15, 19, 30, 54, 67, 70
 Boroșineu, cerc, 107
 Botoșani, 116
 Bran, 20, 21
 Brașov, comitat, 8, 15, 19, 21, 22, 39,
 48, 71, 78, 82, 88, 102
 Bratislava, 68
 Bucovina, 18, 41, 45, 55, 96
 București, 22, 52, 69, 82, 84, 89, 91,
 93, 94, 113, 116, 117, 119, 121
 Buda, 14, 27
 Budapesta, 35, 36, 37, 40, 45, 50, 53,
 63, 65, 68, 70, 73, 78, 80, 81, 86, 87,
 88, 89, 97, 118
 Bulgaria, 25, 44

C.

Caransebeș, 72, 95, 105, 118
 Caraș-Severin, comitat, 78, 95
 Carpați, Munții, 81
 Câmpeni, 84, 85
 Cehu Silvaniei, 107
 Cehu Silvaniei, cerc, 107
 Ceica, 42
 Cernăuți, 45, 50
 Chereuș, 73
 Chioar, ținut, 10
 Chișineu, cerc, 74
 Cisnădie, 59
 Cisnădie, cerc, 107
 Cluj, 2, 4, 12, 13, 14, 25, 38, 41, 55,
 68, 77, 85, 87, 99, 101, 104, 118
 Comloș – Sf. Ana, cerc, 107
 Constantinopole, 45
 Craiova, 34, 44
 Cristian, 59
 Cristorel (Ordög Keresztur)
 Crișana, 35, 118
 Croația, 45
 Cuvin, 28

D.

Dăbâca, comitat, 14
 Debrețin, 88
 Dej, 83
 Deva, 33
 Dioșd, cerc, 107
 Dumbrăveni, 67

E.

Elveția, 25, 68
 Europa, 107

F.

Făgăraș, 23
 Făgăraș comitat, 45, 48, 70, 78, 118
 Fiume, 45
 Florența, 45
 Franța, 45, 96, 102

G.

Galați, 49
 Germania, 68
 Gherla, 83
 Ghimeș, 49
 Gileu, cerc, 107
 Graz, 107

H.

Hațeg, cerc, 107
 Hălmațiu, notariat, 7
 Hunedoara, 69
 Hunedoara, comitat, 78

I.

Iași, 45, 49, 82, 92
 Iclodul Mare, cerc, 107
 Ighiu, pîlăsă, 84, 85
 Ileanda Mare, cerc, 107
 Iosaș, cerc, 73
 Iosașel cerc, 107
 Italia, 96

K.

Karlovăț, 96

L.

Lăpușul Unguresc, cerc, 107
 Letha, râu, 1, 9, 80
 Lugoș, cerc, 95
 Lupșa, 51

M.

Maramureș, 17
 Maramureș, comitat, 63, 65, 78, 90,
 112
 Mediaș, 67
 Mehadian, 72
 Moldova, 45, 92
 Mureș, scaun, 8

N.

Nădlac, cerc, 107
 Năsăud, 1, 76, 118
 Nocrich, cerc, 59

O.

Ocna Sibiului, 58
 Odorhei, comitat, 78
 Oradea, 42, 66
 Orejdea, 84
 Orșova, 72

P.

Paris, 33
 Pesta, 1, 3, 9, 30, 52
 Pesca, cerc, 73
 Piatra Craiului, 47
 Ploiești, 65

R.

Radna, cerc, 29, 74
 Rădăuți, 45
 Reghin, 70
 Reghinul Săsesc, 107
 Roma, 90
 România, 52, 71, 78, 98, 102, 114
 Roșia Montană, 85
 Rumelia, 44
 Rusia, 45, 53, 96, 100

S.

Satu Mare (Sătmăr), 10, 112
 Satu Mare, comitat, 78
 Sălaj, comitat, 118
 Sâmbăteni, 29
 Sâncel, 67
 Sânnicolaul Mic, 46
 Sebeș, 59
 Sebeșul Săsesc, cerc, 107
 Sfânta Ana, cerc, 107
 Sibiu, 5, 8, 11, 15, 19, 21, 23, 24, 36,
 39, 50, 52, 56, 57, 59, 60, 65, 75, 76,
 82, 83, 88, 93, 94, 96, 99, 101, 102,
 106, 107, 109, 110, 114, 116, 117, 118,
 119, 120
 Sibiu, comitat, 78
 Sighet, 2, 90
 Sighișoara, 64
 Sinaia, 71
 Solnoc-Dăbâca, comitat, 78, 83, 86
 Solnocul de Mijloc, comitat, 10
 Solnocul Interior, comitat, 10
 Suceava, 45

Ș.

Șimleul Silvaniei, 107
Șiria, 74, 96
Șomcuța Mare, 10

T.

Târgu-Mureș, 8
Târnava de Jos, 65
Târnava Mare, comitat, 67, 78
Târnava Mică, comitat, 64, 67, 78
Timiș, comitat, 32
Timișoara, 32
Tinca, 42
Tisa, fluviu, 8, 88
Torino, 17
Transilvania, 1, 2, 3, 4, 8, 10, 11, 12,
13, 18, 21, 22, 24, 25, 33, 35, 36, 38,
39, 44, 55, 60, 65, 68, 69, 75, 78, 79,
82, 83, 90, 92, 96, 100, 109, 110, 113,
115, 118
Trei Scaune, comitat, 78
Turcia, 45, 96
Turda, 2, 14, 15, 70, 71, 82, 100, 101,
102, 103
Turda Arieș, comitat, 51, 70, 77, 78,
82

Ț.

Țara Hațegului, 107

U.

Ungaria, 1, 3, 8, 9, 11, 18, 24, 28, 35,
39, 40, 42, 45, 55, 62, 68, 69, 75, 82,
88, 91, 92, 96, 109, 110, 114, 115, 118,
120

V.

Valea Lungă, 64, 65
Varșand, 107
Vașcău, 42
Vârfurile
Vidra, 77
Viena, 9, 22, 44, 45, 68, 71, 108, 114,
119, 120, 121
Vinga, cerc, 107
Vințul de Jos, cerc, 107

Z.

Zărand, comitat, 7, 27
Zărnești, 20
Zlatna, 84, 85
Zorlenți, cerc, 107

Procesare computerizată
INFO-TEAM Ltd.
Tel: 659.4626

